ACADEMIA ROMÂNĂ

MEMORIILE

SECŢIUNII ISTORICE

SERIA III, TOMUL XV

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI IMPRIMERIA NAŢIONALĂ | DEPOZITUL GENERAL CARTEA ROMÂNEASCĂ B-DUL ACADEMIEI, 3—5

BUCUREŞTI

1934

ACADEMIA ROMÂNĂ

MEMORIILE
SECŢIUNII ISTORICE

SERIA III, TOMUL XV

MONITORUL OFICIAL
ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ

DEPOZITUL GENERAL
CARTEA ROMÂNEASCĂ
B-DUL ACADEMIEI 3—5

BUCUREŞTI
1934

CUPRINSUL

AGENȚIA DIPLOMATICĂ A ROMÂNIEI IN BELGRAD ȘI LEGĂTURILE POLITICE ROMÂNO-SÂRBE SUB CUZA-VODĂ

DE

R. V. BOSSY
MINISTRU PLENIPOTENȚIAR

Prezentată în ședința din 5 Fevruarie 1932

In urma dorinței exprimate de Adunări [1]) și a propunerii ministrului afacerilor străine Beizade Ioan Grigore Ghika, Cuza-Vodă înființează la 12/24 Martie 1863 o Agenție diplomatică la Belgrad. Cu câteva săptămâni înainte, la 28 Februarie, principele Mihail Obrenovici adresase o scrisoare domnitorului, spre a acredita pe Constantin Magazinovici, consilier la Inalta Curte de Casație a Serbiei, în calitate de Agent al său la București [2]). Era deci firesc să nu se mai întârzie cu numirea unui reprezentant al României în statul vecin și Teodor Callimaki, fost până atunci prim-secretar al Agenției diplomatice din Constantinopole [3]), fu desemnat ca titular al noului

[1]) La 17 Februarie 1863 stil nou. R. V. Bossy, *Agenția diplomatică a României în Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza Vodă*, Fundațiunea Regele Ferdinand I, București, Cartea Românească, 1931, p. 5.

[2]) Spre a nu da de bănuit, i se hotărîse oficial titlul de « Agent comercial » (Anexa XV). Numirea fusese în deosebi agreată de domnitor, care cunoștea bine pe Magazinovici, de pe vremea misiunii sale timporare la București în 1862 (Anexa IV). Instrucțiile date de Garașanin, primul ministru sârb, lui Magazinovici erau: « d'observer une attitude tout-à-fait modeste,... de ne point jouer le rôle de « consul », mais de faire son possible à tout propos pour éveiller, conserver et consolider de plus en plus des rapports amicaux entre la Serbie et la Roumanie ». Gerantul Agenției diplomatice din Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului, 13 Octomvrie 1864 (Anexa XXIX).

[3]) Dela 24 Aprilie/6 Mai 1861.

oficiu [1]). Teodor Callimaki a rămas Agent diplomatic la Belgrad în tot timpul domniei lui Cuza și nu și-a părăsit postul decât la 15/27 Februarie 1866, când, în urma abdicării lui Alexandru Ioan I, fu rechemat, spre a fi înlocuit cu Apostol Mănescu. I se dete ca secretar-interpret, la 23 Octomvrie (4 Noemvrie 1863) pe cehul Venceslas Prohasca [2]), care avea și îndatorirea de a gerà oficiul, în lipsa titularului [3]). In scrisoarea de acreditare a lui Teodor Callimaki — adresată la 8 Aprilie 1863 principelui Serbiei — domnitorul reamintea meritele dobândite de diplomatul român la Constantinopole, când a avut de tratat « o afacere care interesa deopotrivă România și Serbia », făcând astfel aluziune la chestiunea transportului, prin teritoriul Principatelor, al armelor destinate milițiilor sârbești [4]). Iar la 1 Iulie următor, ministrul afacerilor străine Ioan Grigore Ghika scria primului ministru și ministru de externe sârb Garașanin, spre a cere pentru reprezentantul țării, în afară de « buna primire ce o merită calitățile sale personale », și « concursul binevoitor a cărei reciprocitate suntem fericiți a vă oferi și care este chezășuită de deplina și cordiala înțelegere ce domnește între ambele *State*, precum și de *comunitatea de aspirațiuni* ce le călăuzesc [5]). Primirea făcută la Belgrad lui Teodor Callimaki fu într'adevăr din cele mai cordiale și Cuza-Vodă însărcină pe agent să exprime mulțumiri,

[1]) Cu o retribuțiune anuală de 37.800 lei (din cari 24.000 apuntamente și 13.000 cheltuieli de reprezentare). Decret Regal Nr. 251 din 12/24 Martie 1863. Notificare personală Nr. 1.339 din 16/28 Martie 1863. Ministerul Afacerilor Străine, Dosarul 77, Lit. C, Nr. 10, anul 1861. Pentru localul Legațiunii i se acordă « #300 dela Sf. Dumitru », iar pentru instalație vreo #500. Academia Română, Arhiva Cuza, vol. XIV (Ms. 4.867 I), f. 400.

[2]) Anexa XII. Decret Regal Nr. 1.035 din 23 Octomvrie/4 Noemvrie 1863, contrasemnat de Primul Ministru Mihail Kogâlniceanu, interimar la Externe. Notificare personală Nr. 5.715 din 28 Octomvrie/9 Noemvrie 1863. Apuntamentele îi fură fixate la suma de 700 lei lunar și ridicate apoi, la 5/17 Ianuarie 1865, la 1.000 lei lunar. Notificare personală Nr. 36 din 5/17 Ianuarie 1865. Ministerul Afacerilor Străine, Dosarul 77, Litera P, Nr. 9, anul 1863.

[3]) In timpul concediilor agentului, cum a fost acela dela Aprilie 1864 până la 1 Octomvrie 1864. Academia Română, Arhiva Cuza, ms. cit., f. 445, 486. La rechemarea lui T. Callimaki, la 15/27 Februarie 1866, V. Prohasca primește ordinul de a gerà Agenția, până la sosirea lui A. Mănescu. V. Prohasca moare în toamna anului 1867.

[4]) Anexa IV. Domnitorul mai confirmă această scrisoare de acreditare printr'o a doua notificare similară, datată din 17 Iulie următor, remisă personal de Callimaki principelui Serbiei (Anexa VI).

[5]) Anexa V. Datele sunt după calendarul gregorian.

în numele său, principelui Mihail Obrenovici. Garaşanin ţine la curent pe agentul României cu toate chestiunile politice, iar acesta are, la rândul lui, instrucţiuni de a comunica guvernului din Belgrad ştirile politice ce le primeşte din Bucureşti [1]).

Pentru a determina activitatea politică a Agenţiei din Belgrad — al treilea oficiu diplomatic creat de Cuza-Vodă [2]) — trebue s'o încadrăm în stadiul de atunci al legăturilor politice dintre Principatele Unite şi Serbia. Relaţiile străvechi ale Românilor cu Sârbii se pot urmări cu preciziune până în secolul al XIV-lea, şi chiar până la sfârşitul secolului al XIII-lea [3]), dar mişcările lor paralele de redeşteptare politică dela începutul veacului trecut îi apropiară şi îi legară în deosebi de mult. Indoita alegere a lui Alexandru-Ioan I în Iaşi şi în Bucureşti — pentru care bătrânul Miloş Obrenovici felicitase călduros atât pe Domnitor cât şi Adunările din Moldova şi Muntenia [4]) — constitui însă punctul de plecare al unei constante înţelegeri diplomatice, care avea un îndoit ţel comun: scăparea de sub jugul turcesc şi desrobirea fraţilor asupriţi de monarhia habsburgică. Consulul general austriac la Bucureşti, Eder, raporta contelui Rechberg, la 17 Decemvrie 1860, că Domnul României i-a mărturisit a fi primit, în timpul războiului din Italia, scrisori din partea principelui Miloş Obrenovici, cerând conlucrarea tuturor principatelor dela Dunăre, în vederea evenimentelor aşteptate în Ungaria şi în Turcia. La propunerea de înţelegere a domnitorului vecin, Cuza-Vodă n'ar fi răspuns în scris, ci verbal (prin emisari). «Totuşi, adaugă Eder, principele Cuza s'a ferit a-mi destăinui care i-a fost răspunsul» [5]).

---

[1]) Anexa VII.

[2]) Agenţia diplomatică din Constantinopole înlocuia vechile oficii ale Kapukehaialelor Moldovei şi Ţării Româneşti. Despre agenţia diplomatică din Paris, a se vedea R. V. Bossy, *op. cit.*

[3]) Ilie Bărbulescu, *Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares, les Grecs et la Croatie, en liaison avec la question macédo-roumaine*, Iaşi, Ştefăniu, 1912, pp. 203—238; Nicolae Iorga, *Relaţii între Sârbi şi Români*, Bucureşti, Cultura Neamului Românesc, 1922.

[4]) *Ibidem*, p. 37; C. B. Obedeanu, *Les relations historiques et politiques des Roumains avec les Serbes*, Bucureşti, Geller, 1929, p. 65.

[5]) Anexa I.

Comunitatea de interese și năzuinți între Români și Sârbi a fost exploatată de Maghiari, în lupta lor pentru neatârnare. Când Kossuth hotărî să dobândească ajutorul Românilor, pentru îndeplinirea planurilor sale îndreptate contra Austriei și patronate de Franța și Italia, el se adresă și Sârbilor. După cum propunea lui Cuza, în schimbul concursului său, reluarea Bucovinei și oarecari foloase pentru Românii ardeleni [1]), tot astfel făgăduia, la Londra, lui Mihail Obrenovici, nepotul și urmașul lui Miloș, căsătorit cu o unguroaică, Iulia Hunyadi (scoborîtoare din Ioan Huniade și Matei Corvinul [2]), posesiunea Croației, în schimbul procurării de armament și a unei colaborări militare [3]). Iar în proiectul de alianță din 22 Mai 1859 dintre Cuza și Klapka, semnat în Italia de acesta din urmă cu Vasile Alecsandri, precum și în celelalte proiecte ce-i urmară, soarta Românilor era strâns legată de aceea a Sârbilor, Domnul României trebuind să obțină, pentru revoluționarii Unguri, arme dela Napoleon al III-lea și tunuri dela Sârbi. De altfel alianța proiectată avea ca scop mărturisit « o confederațiune a celor trei state dunărene: Ungaria, Serbia și Moldo-Valahia » [4]). Totuși, deși generalul Giacomo Durando, ministrul Sardiniei la Constantinopole, preconiza lui Klapka « mai multă dărnicie cu privire la situațiunea eventuală a Românilor și a Slavilor » din Ungaria [5]), intransigența maghiară față de naționalități împiedecă orice posibilitate de înțelegere [6]).

Incercările de apropiere între Maghiari pe de o parte și Români și Sârbi pe de alta continuară, cu toate acestea, și în anii următori. Atât Napoleon al III-lea și principele Napoleon în Franța, cât și Victor Emanuel al II-lea, Cavour și

[1]) Kossuth, *Schriften aus der Emigration*, II, p. 232, și *Souvenirs et écrits de mon exil*, Paris, 1880; N. Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen*, Gotha, Perthes, 1905, II, p. 315; Debidour, *Histoire diplomatique de l'Europe*, Paris, Alcan, 1891, II, p. 195; Damé, *La Roumanie Contemporaine*, Bucarest, Socec, 1906, pp. 422—424; R. V. Bossy, *op. cit*, p. 47.

[2]) Despre divorțul între Principele Mihail Obrenovici și soția sa Iulia Hunyadi, a se vedea anexa XL.

[3]) Marcel Emerit, *Victor Place et la politique française en Roumanie à l'époque de l'Union*, București, Marvan, 1931, p. 86, 88.

[4]) Damé, *op. cit.*, p. 115; Alexandru Marcu, *Conspiratori și conspirații în epoca renașterii politice a României*, Fundația I. C. Brătianu, București, Cartea Românească, 1930, pp. 177—276; R. V. Bossy, *loc. cit.*

[5]) *Loc. cit.*

[6]) R. V. Bossy, *op. cit.*, pp. 48 și urm.

Garibaldi în Italia nu întrevăzuseră modificarea hărții Europei răsăritene, și mai ales desfacerea conglomeratului habsburgic decât printr'o mișcare de redeșteptare generală a tuturor popoarelor asuprite: Italieni, Poloni, Români, Maghiari, Sârbi și Greci [1]). Insuș Cuza-Vodă ar fi recunoscut, după spusele lui Eder, pe de o parte existența unei înțelegeri politice între Miloș Obrenovici și Cavour, pe de alta obligațiunea ce-și luase el, în timpul războiului din Italia, ca Românii să participe la marea mișcare proiectată. « Puștile franceze ce mi-au fost trimese din Sardinia — ar fi mărturisit domnitorul român — erau destinate Ungariei. Atitudinea guvernului austriac față de noi era fățiș vrăjmașă. Nu era nevoie de multă perspicacitate spre a înțelege că victoria Austriei în Italia ar păgubi stărilor dela noi. Eram deci hotărît „à jouer le tout pour le tout" ! » Cuza nu voì însă să dea amănunte asupra corespondenței sale cu Victor Emanuel al II-lea, mărginindu-se a arăta agentului austriac că, la scrisoarea sa de felicitări pentru anexarea Toscanei și a ducatelor, regele Italiei i-ar fi răspuns întitulându-l « fratele meu mai tânăr (mon cadet) » [2]).

Serbiei i se indicase o îndoită misiune de îndeplinit, care trebuia să servească deopotrivă năzuințele ei proprii și planurile mai grandioase ale suveranilor și bărbaților de stat din Paris și Torino, anume: organizarea unei oștiri naționale care să poată juca un rol determinant în desfășurarea unei eventuale acțiuni militare în acea parte a continentului și legarea intereselor ei și ale Slavilor dela miazăzi de acelea ale Românilor, Maghiarilor și Grecilor.

Această îndoită misiune, inițiată de Miloș Obrenovici — care își recăpătase tronul în 1859 — avea să fie dusă la capăt de urmașul său Mihail, urcat pe tron la moartea bunicului său, în 27 Septemvrie 1860. Sfetnicul său de căpetenie era Garașanin, el însuși fost candidat la domnie, pe care emisarul italian Marco-Antonio Canini îl descria ca fiind « un homme simple, vertueux, aux manières nobles et franches » [3]).

---

[1]) *Ibid., loc. cit.* și pp. 48, 53.
[2]) Anexa I.
[3]) Marco-Antonio Canini, *Vingt années d'exil*, Paris, 1869, p.. 222—223. Vezi Iorga, *Histoire des États Balcaniques*, București, Sfetea, 1914, p. 330.

Franța sprijinea familia Obrenovici și o ajutase să se mențină la tron, după moartea lui Miloș [1]), astfel încât și principele Mihai devenise un satelit al lui Napoleon al III-lea, ceea ce îngăduise răspândirea svonului că împăratul ar fi stabilit în Serbia un centru de agitații [2]).

Cert era faptul că o mare conspirație se puneà la cale de Cavour în România, Ungaria, Serbia, Croația și Dalmația, spre a câștiga ajutoare pentru armata piemonteză, în cazul unui războiu contra Austriei. In acest scop, guvernul din Torino oferise principilor Cuza și Obrenovici 50.000 puști, 2 baterii, muniții, 3.000 săbii, precum și o sumă de 300.000 franci. Generalul Klapka fusese trimes, în consecință, de către Cavour atât în Principate cât și în Serbia, spre a se ocupa de depozitarea materialului de războiu, a organiza pregătirea militară și a înjgheba înțelegerea diplomatică Cuza-Obrenovici [3]). Cele 50.000 puști fuseseră ridicate din arsenalul dela Genova și îmbarcate pe cinci vase italiene, din cari două — « Unione » și « Matilda » — după peripeții descrise într'altă parte [4]), ajunseră în Octomvrie 1860 la Sulina [5]). Aci însă, armele fură sechestrate, în urma protestărilor ambasadorilor Angliei și Austriei la Constantinopole, îmbarcate pe vasele engleze « Bathsea » și « Psyche British » și înapoiate în Italia [6]).

Dacă alianța sârbo-maghiară era tot atât de imposibilă de realizat ca și alianța româno-maghiară, întrucât, după cum constata Prohasca, « interesele Ungurilor se opun diametral intereselor Sârbilor » [7]), aceasta nu împiedeca propaganda italiană — mai ales garibaldină — de a pătrunde adânc în populațiunile slave din Răsărit [8]). Marco-Antonio Canini primise însărcinarea de a organiza răscoala balcanică și expediția

---

[1]) Debidour, *op cit.*, II, pp. 237—238.
[2]) Marcu, *op cit.*, p. 246.
[3]) *Ibid.*, pp. 252, 253, 268.
[4]) Bossy, *op cit.*, p. 37.
[5]) Marcu, *op. cit.*, p. 255.
[6]) Bossy, *op. cit.*, p. 38.
[7]) Gerantul Agenției diplomatice din Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului, 13 Mai 1865. Anexa XXXIII.
[8]) C. Kerofilas, *La Grecia e l'Italia nel Risorgimento italiano*, Firenze, La Voce, 1919, p. 76; Marcu, *op. cit.*, pp. 298, 321.

garibaldină împotriva Austriei și a Turciei. Rattazzi îl trimisese în acest scop în Principate și în Serbia [1]).

La Belgrad, atmosfera era încărcată. Agenți și emisari secreți plecați în toate direcțiunile se întorceau spre a informa « Konakul » de rezultatul călătoriilor lor. Grija de căpetenie era solidarizarea tuturor Slavilor din Turcia cu idealurile Obrenovicilor. Alianța din 1860 cu Muntenegrul fusese reînoită în 1862 și avea drept țel ajutorarea răsculaților din Herzegovina [2]), cari, ca și frații lor din Bosnia, abia așteptau clipa de a se ralia unei mișcări de eliberare generală a popoarelor subjugate. In tot timpul domniei lui Cuza-Vodă, Agenția noastră din Belgrad avea să semnaleze « numeroase imigrațiuni din Bosnia în Serbia », având ca urmare, după cum arăta gerantul Prohasca la 13 Mai 1865, stabilirea acestor imigranți pe teritoriul sârbesc, unde erau întreținuți de Stat [3]).

Bulgarii, în dorința lor de a participa și ei la mișcare, admiteau unirea cu Serbia, motiv pentru care refugiații lor politici din București erau ocrotiți de guvernul român. Sârbii reușiseră deci a uni într'un mănunchiu toate aspirațiunile popoarelor balcanice de limbă slavă [4]).

Ei căutau însă o solidarizare a întregei peninsule balcanice și privirile lor erau ațintite în deosebi spre Atena. Garașanin dorea din tot sufletul o înțelegere cu Grecia și negociase încă din Aprilie 1861 [5]), cu această țară o alianță care hotărî că Balcanii constituesc granița firească dintre amândouă popoarele. La 4 Noemvrie 1861, Victor Emanuel al II-lea scrisese emisarului grec Lombardos: « Serbia nu se mișcă fără Grecia. Iți încredințez secretul că m'am și înțeles cu Serbia asupra acestei chestiuni, iar dacă ea se mișcă, și Grecia se va scula. Pentru ca să izbutească și revoluțiunea elenă, trebue să fie pusă în

---

[1]) M.-A. Canini, *op. cit.*, p. 173; Marcu, *op. cit.*, pp. 304, 309, 314.

[2]) Charles Seignobos, *Histoire politique de l'Europe contemporaine*, Paris, Colin, 1926, vol. II, p. 944; Emile Bourgeois, *Manuel historique de politique étrangère*, Paris, Belin, 1927, vol. III. p. 498.

[3]) Anexa *cit.*

[4]) Canini, *op. cit.*, p. 226 și urm.; Iorga, *op. cit.*, pp. 332, 342.

[5]) S. Th. Lascaris, *La première alliance entre la Grèce et la Serbie*, Le Monde Slave, III (1926), p. 394; G. Bratianu, *Politica Externă a lui Cuza-Vodă și Desvoltarea Ideii de Unitate Națională*, Revista Istorică Română, 1932, vol. II, fasc. II—III, p. 138.

legătură cu cea din Serbia și cu aceea a tuturor popoarelor asuprite sub jugul turcesc [1]).

De sigur însă că aliatul cel mai prețios pentru Mihail Obrenovici, întru înfăptuirea visului său patriotic, era vecinul său Cuza [2]), de care încerca cu orice chip să se apropie, urmând astfel politica bunicului său Miloș. Prima sa manifestare fu scrisoarea de felicitare ce îi adresă la 24 Ianuarie 1862, cu prilejul consfințirii oficiale a Unirii Principatelor, și în care își exprima nădejdea că « legăturile cari unesc amândouă țările vor fi întotdeauna legături de prietenie și de bunăvoință », făgăduind totodată că nu va înceta de a stărui pentru menținerea și adâncirea lor [3]). Scrisoarea era încredințată lui Constantin Magazinovici, membru al Inaltei Curți de Casație a Serbiei, viitorul agent al Serbiei la București. Domnul României mulțumi principelui Serbiei pentru scrisoarea sa și îl încredință de « perfecta reciprocitate a bunelor simțiminte » arătate și a sforțărilor în vederea apropierei dintre ambele popoare vecine [4]).

Vorbind cu Eder despre întrevederea sa cu Magazinovici, Cuza îi spuse că acesta din urmă l-a asigurat de pacifismul țării sale, lăsând totuși să se întrevadă că, în ceasul dezagregărei imperiului otoman, provinciile slave învecinate s'ar alipi de Serbia [5]). In rapoartele sale la Ballplatz, consulul general austriac observă că, dacă principii României și Serbiei nu sunt încă pe deplin înțeleși, partidele revoluționare din amândouă țările sunt de mult de acord [6]).

Legătura dintre amândouă națiunile era de altmintrelea necesară propășirii lor politice. Ele avuseseră și mai aveau încă momente grele de trecut. Dacă Românii putuseră dobândi recunoașterea Unirii, nu era mai puțin adevărat că multe alte probleme vitale de deslegat — împotriva voinții Porții — se

[1]) Citat de Kerofilas, *op. cit.*, p. 121, și Marcu, *op. cit.*, p. 297.

[2]) Deși se pare că, prin 1861, Garașanin, temându-se de răsturnarea lui Cuza, nu punea prea mare preț pe folosul unei alianțe cu Principatele. Lascaris, *l. c.*; Bratianu, *l. c.*

[3]) Anexa II.

[4]) Anexa III.

[5]) Raportul lui Eder din 22 Martie 1862. Staatsarchiv, Viena: « Bukarest, Berichte, 1862 ».

[6]) Idem, 4 Iulie 1862.

mai aflau în fața lor. Tot astfel și Sârbii nu mai puteau răbda prezența unei garnizoane turcești în capitala lor. In urma încăerării sângeroase din Belgrad dintre soldații turci și populația sârbă, ce avu loc la 15 Iunie 1862, Akir-Pașa, învins, își retrăsese trupele din oraș și ajunsese la o înțelegere cu Garașanin. Dar guvernul din Viena se opunea evacuării Belgradului, după cum se împotrivise și Unirii Principatelor, de teamă ca populațiunile române și slave din monarhie să nu se simtă atrase de statele autonome locuite de frații lor, cari știau a-și dovedi așa de dârz vitalitatea. Guvernul din Londra, apărătorul credincios al imperiului otoman — atât de folositor politicei sale răsăritene — ceruse chiar reducerea forțelor sârbe. Totuși, în conferința ambasadorilor din Constantinopol, Poarta fu convinsă de a evacua orașul Belgrad. Printr'un protocol din 4 Septemvrie 1862, ea recunoscu pe Sârbi ca singuri stăpânitori ai capitalei lor și se mulțumi cu păstrarea de mici garnizoane în forturile din Belgrad, Cladova, Mali-Zvornik, Sabaț și Semedria, obligându-se în același timp să dărâme cetățile turcești din Socol și Ujițe. Despăgubirea datorită Porții de guvernul sârb, pentru evacuarea Belgradului, urma să fie hotărîtă de o comisiune mixtă turco-sârbă [1]). Dar nici această soluție nu mulțumea patriotismul sârb, care cerea evacuarea totală a teritoriului național [2]).

In asemenea condițiuni, acordul între politica externă a României și a Serbiei era o necesitate imperioasă. Cuza își

---

[1]) Sârbii ofereau 3½ milioane piaștri, iar Turcii pretindeau 11 milioane. Sir Henry Bulwer, ambasadorul Angliei la Constantinopole, convinse pe Aali-Pașa să se mulțumească cu 9 milioane. Spre a nu rămâne mai prejos, Botmilian, consulul Franței în Belgrad, sfătuia pe Garașanin să apeleze direct la generozitatea Sultanului, spre a dobândi înlesniri de plată. « Nu mă îndoesc de bunăvoința Sultanului, a lui Aali-Pașa și a lui Fuad-Pașa » — spunea primul ministru sârb gerantului Agenției române — « dar guvernul turc este prada intrigilor străine ». (Gerantul Agenției diplomatice din Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului, 26 Mai 1865. Anexa XXXIV. Vezi și anexa XL). Chestiunea nu fu rezolvată definitiv decât la 17 Decemvrie 1865. (Arhiva Cuza, vol. XIV — Ms. 4.867 I, f. 528).

[2]) Sârbii ar fi fost dispuși să răscumpere cetățile ocupate de Turci. Ei erau hotărîți a le dobândi în orice mod și cu orice jertfă, sperând mai ales în sprijinul francez. (Gerantul Agenției diplomatice din Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului, 20 August, 17 și 19 Septemvrie și 2 Octomvrie 1864. Anexele XXV, XXVI, XXVII, XXVIII). Evacuarea cetăților nu avu loc însă decât la 3 Martie 1867. (Iorga, *op. cit.*, pp. 329—338, și *Geschichte des Osmanischen Reiches*, V, p. 510; Seignobos, *op. cit.*, p. 944; Bourgeois, *loc. cit.*; Debidour, *op. cit.*, III, pp. 237—238).

dădu seama de aceasta și întâmpină cu bunăvoință încercările de apropiere ale lui Mihail Obrenovici. Cea dintâi dovadă de prietenie a României fu dată în 1862, când cu trecerea, prin teritoriul Principatelor, a transportului de arme ruse, expediat din Tula în Serbia. Protestările Turciei, Austriei și Angliei siliseră guvernul român a sechestra transportul, dar, îndată ce domnitorul primi o telegramă a principelui Serbiei declarând că armele îi aparțineau și erau destinate milițiilor sale, sechestrul fu ridicat. In aceste împrejurări, Cuza-Vodă fu ajutat de Napoleon al III-lea care sprijinea și reorganizarea Statului sârb [1]). Locotenent-colonelul Ioan Alecsandri, agentul diplomatic la Paris, telegrafia la 6 Decemvrie 1862 că dela Quai d'Orsay s'a dat ordin lui Tillos, consulul general al Franței în București, « de ne point faire de bruit au sujet des armes ». De altfel și Baligot de Beyne, șeful de cabinet al domnitorului, era informat că « Tillos a reçu, pour toute instruction, l'ordre de déclarer, au besoin, que la France n'a aucune connivence dans cette affaire »; din Belgrad i se adăugase cu preciziune: « Franța este cu noi ». Turcia însă începe pregătiri militare pe Dunăre, ceeace silește Serbia a-și prepara apărarea, iar pe Cuza a concentra trupe la Gruia. Consulii puterilor în București cer o nouă sechestrare a armelor destinate Serbiei. Domnitorul îi înștiințează că răspunsul său le va fi transmis de ministrul său de externe. Acestei atitudini mândre, consulii îi opun un ultimatum, ale cărei repercusiuni sunt însă atenuate prin declarația guvernului francez că nu vede « rien d'irrégulier dans un achat d'armes qui soit en rapport avec le chiffre de l'armée serbe ». Intre timp, guvernul român trecuse, peste Dunăre, în Serbia, transportul de arme rusești, declarând că nu poate rămâne nepăsător față de « apelul direct al principelui Obrenovici ». Grație lui Drouyn de Lhuys, ministrul afacerilor străine al Franței, România este scutită de jignirea unei comisiuni de anchetă, fiind vorba numai de « armamente ce nu depășesc nevoile oștirii sârbești », altfel s'ar fi transformat incidentul într'o « chestiune națională », după cum prea bine

[1]) Mihail Obrenovici ceruse, printr'o scrisoare, sprijinul guvernului francez, în chestiunea transportului de arme prin România. R. V. Bossy, *op. cit.* p. 251.

arăta Ioan Alecsandri, « ce qui entraînerait fatalement le prince Alexandre dans une solidarité avec les aspirations des populations slaves ». Agentul din Paris își desvoltă argumentarea și în presa franceză [1]). Recunoscător pentru ajutorul dat, Mihail Obrenovici trimise lui Cuza printr'un agent al său, Pattek, o scrisoare de mulțumiri, la care domnitorul răspunse, în ziua de 11 Februarie 1863, arătându-și bucuria de a fi trezit « entre Serbes et Roumains les sentiments qui doivent unir nos deux peuples » și de a fi avut prilejul « d'éprouver quelques embarras pour vous rendre service » [2]). Principele Mihail își mai manifestă gratitudinea prin darurile prețioase făcute lui Cuza și miniștrilor săi [3]). Intrebat mai târziu de consulul general austriac despre motivul care determinase politica sa în chestiunea transitului de arme pentru Serbia, Cuza îi răspunse că astfel « și-a câștigat simpatiile și alianța Serbiei ». Iar la a doua întrebare a lui Eder, cu privire la scopul urmărit de o asemenea alianță, domnitorul replică: « nu se poate ști acum ce folos poate aduce odată » [4]).

De acum, prin forța împrejurărilor, acțiunea politică a Serbiei era legată de aceea a României. Astfel se prezinta situațiunea diplomatică la sosirea în Belgrad a lui Teodor Callimaki. Este firesc deci ca el să fi fost primit cu frățească dragoste de Mihail Obrenovici și Garașanin [5]). Din motive politice, lesne de înțeles, noul agent român fu întâmpinat cu toată cordialitatea și de Botmilian, consulul Franței — « qui

[1]) *Ibidem*, pp. 234—237 și 278.
[2]) Arh. Cuza, vol. IV (Ms. 4860), f. 88—89. Publicat în Bratianu, *o. c.*, pp. 150-151.
[3]) Anexa XIII; Riker, *The making of Roumania*, Oxford-London, 1931, p. 429; Bratianu, *o. c.*, pp. 140, 141. S'a emis ipoteza că atitudinea guvernului român ar fi fost determinată de un tratat secret încheiat *anterior* cu guvernul sârb (G. Duzinchevici, *Din vremea lui Cuza-Vodă*, Cercetări Istorice, Iași, VIII—IX (1932—1933), Nr. 2, pp. 57 și urm.). Nu s'a găsit până azi însă nicio aluziune la un asemenea act în scrisorile ce-și adresau ambii principi.
[4]) « Ich berührte die Sache mit dem Fürsten Couza gegenüber. Er machte, indem er von dem Waffentransporte sprach, die Äusserung, dass er sich durch sein Verhalten die Simpathien und die Allianz Serbiens verschafft. Ich bemerkte, dass ich nicht einsehe, zu welchem Zweke Fürst Couza die Allianz Serbiens bedürfe. Er antwortete, man könne nicht wissen, welchen Nuzen dies bringen wird... » (Raportul lui Eder din 20 Iunie 1863. Staatsarchiv, Viena: « Bukarest: Berichte. 1863 »). Eder întreabă pe domnitor de rostul călătoriei misterioase a lui Tell la Belgrad. Cuza îl liniștește, arătându-i că, dacă ar vrea să negocieze în secret cu Sârbii, n'ar recurge la Tell, ci la agentul său oficial, Callimaki (Idem, 7 Iulie, 1863).
[5]) Anexa VII.

m'a même dit qu'il comptait beaucoup, dans le cas d'une guerre, sur l'appui que je lui donnerai » [1]) — precum și de Scovasso, consulul Italiei: « Mes relations sont intimes avec les consuls de France et d'Italie » — scria Callimaki lui Baligot de Beyne la 19 Noemvrie 1863 — « elles sont bonnes avec ceux de Prusse et de Russie. Je n'ai pas à me plaindre des procédés du gérant du Consulat d'Autriche. Le consul d'Angleterre [Longworth] est le seul que je ne voie pas » [2]).

Prezența lui Callimaki la Belgrad nu pare însă a fi de loc pe placul Austriei. Internunțiul — adică ambasadorul austriac la Constantinopole —, baronul Prokesch Osten, raportează contelui Rechberg, la 8 Ianuarie 1864, că agentul român « începe a se purta în sensul pretențiunilor (Anmassungen) stăpânului său », că numirea lui, precum și a lui Magazinovici la București, « au, fără nicio îndoială, un scop politic în legătură cu manoperile din Bosnia, cari țintesc la o confederare a raselor slave și la răscoala contra Porții ». Internunțiul învinuește pe Callimaki « de a se fi străduit să intre în raporturi cordiale cu toți consulii din Belgrad, afară de cel englez și cel austriac, spre a fi tratat de ei ca un « coleg »,... ba, mai mult, în ziua aniversării principelui, de a fi încercat să se strecoare printre membrii corpului consular, trecând chiar înaintea lui Riketts, gerantul consulatului britanic. Acesta a vrut să-l respingă, dar decanul corpului consular, consulul general piemontez Scovasso, a refuzat a pune la locul lui pe intrus ». Reprezentantul Italiei sprijinea astfel pe față pe agentul lui Cuza. Dar doleanțele lui Prokesch Osten continuă, orice abatere protocolară părându-i-se o recunoaștere implicită a existenții Principatelor ca « Stat independent ». « De ziua Sf. Andrei,... pe când corpul consular se ducea la principe, s'a strecurat trăsura agentului valah, cu ajutorul poliției sârbești,... înaintea trăsurii gerantului consulatului austriac Wassitsch... și Callimaki a pătruns la principe împreună cu corpul consular! ». Or, un « stat vasal » nu poate avea reprezentanți în străinătate! Această « gravă infracțiune » face obiectul unui demers la Garașanin,

[1]) Anexa X.
[2]) Anexa XIII.

care va fi amenințat cu absența reprezentanților Austriei și Angliei ori de câte ori agentul lui Cuza-Vodă va fi pus pe picior de egalitate cu dânșii[1]).

Terenul diplomatic nu era totuși atât de lesnicios de sondat pe cât s'ar fi putut crede. Mai întâiu, fiindcă Garașanin nu cunoștea limba franceză[2]), ceea ce îngreuia conversațiunile confidențiale din cauza prezenței — nu întotdeauna dorite — a unui interpret. Apoi, după cum destăinuia Prohasca lui Baligot de Beyne: « ce petit terrain de Belgrade est très difficile à sonder, vu le manque presque total de presse,... personne ne discute, personne n'ose discuter les affaires d'intérêt public... Pour ce qui est de la classe des gens instruits ou intelligents, ces gens sont fonctionnaires d'État qui n'osent souffler mot »[3]). Cu toate acestea, din primele luni ale sosirii lui, Callimaki izbuti să ajungă la o strângere și mai mare a legăturilor româno-sârbe. Incheierea unei convențiuni de extrădare între România și Serbia fu unanim interpretată ca semnul exterior al unui acord politic. « Hier ist die Ansicht verbreitet » — raporta Eder la Ballplatz în 20 Iunie 1863 — « das Auslieferungskartel zwischen den Fürstenthümern und Serbien wäre nur ein Vorwand und der Vertrag hätte zum Gegenstande eine Art Offensiv- und Deffensiv-Allianz ». Și agentul adăoga: « Thatsächlich ist, dass besonders seit der russisch-serbischen Waffenangelegenheit sehr freundschaftliche Beziehungen zwischen dem Fürsten Couza und dem Fürsten von Serbien bestehen, dass ferner bei der Unternehmung wegen welcher Türr hieher geschikt wurde, auf, sei es passive sei es aktive Mitwirkung sowohl Serbiens als der Fürstenthümer gerechnet wird »[4]). In Noemvrie 1863, Strambio, consulul Italiei la București, constata: « Dei buoni rapporti sono stati stabiliti fra la Serbia e la Romania, e probabilmente si fara qualcosa in tale direzione »[5]). Intr'adevăr, se negocia o alianță românosârbă, dar în mod atât de discret încât singuri suveranii celor

[1]) Anexa XV.
[2]) Anexa XIII.
[3]) Arhiva Cuza, Ms. cit., f. 479.
[4]) Staatsarchiv, *loc. cit.*
[5]) Vico Mantegazza, *La Romania durante la guerra balcanica*, Roma, 1913, p. 186; Iorga, *Histoire des États Balcaniques*, p. 332.

două principate erau la curent cu mersul tratativelor, ceea ce pricinui şi demisia ministrului de externe Ioan Grigore Ghika, jignit de a fi ţinut în afara discuţiunilor ce priveau departamentul său [1]).

Principalele urmări ale acestei înţelegeri erau că amândouă statele îşi comunicau stadiul diferitelor probleme politice ce le priveau, şi că îşi puneau de acord liniile de conduită ce voiau să urmeze.

Vedem astfel pe Garaşanin informând pe Callimaki de numeroaselor faze ale chestiunii forturilor turceşti [2]); iar pe acesta din urmă înştiinţând pe primul ministru sârb de refuzul Austriei de a da satisfacţiune pentru violarea apelor româneşti, prin staţionarea la Turnu-Severin a două vase de războiu austriace [3]). Cuza Vodă ia o parte sinceră la bucuria principatului vecin când se descoperă complotul Maistorovici, care ameninţa pe Mihail Obrenovici, şi îl felicită pe acesta de a fi scăpat de primejdie [4]). La rândul lui, principele Serbiei se interesează de dificultăţile noastre şi guvernul său desminte, prin *Monitorul Oficial* din Belgrad ştirea răspândită în presa germană că Arhiepiscopul Serbiei ar fi aderat la protestul călugărilor greci contra secularizării averilor mănăstireşti din România [5]).

Dar, după cum am amintit, guvernele din Bucureşti şi Belgrad îşi hotărau şi atitudini politice comune. Fiind decise a coopera, la nevoie pe calea armelor, pentru a-şi ajunge ţelul, prima grije le-a fost de a pune în contact pe şefii lor militari. Astfel, la 24 August 1862, maiorul (mai târziu general) de artilerie Herckt este trimes de Cuza-Vodă spre a studia turnătoria de tunuri din Belgrad. Recomandând pe ofiţer principelui

[1]) Anexa X. Vezi şi R. V. Bossy, *op. cit.*, p. 9.
[2]) Anexa VII.
[3]) Echipajul acestor vase violă şi teritoriul român. Ministrul Afacerilor Străine către Agentul diplomatic la Belgrad, 1 Noemvrie 1863. Anexa XII.
[4]) Complotul organizat de foştii senatori Anton Maistorovici şi Ranco Matevici, descoperit în Kraguievaţ la 12 Ianuarie 1864. (Telegrama agentului diplomatic la Belgrad către cabinetul princiar, din 12 Ianuarie 1864. Anexa XVI), pare să fi avut de scop a înlocui pe Mihail Obrenovici prin Alexandru Karageorgevici sau fiul său. (Idem, 27 Iulie 1864. Arhiva Cuza, Ms. cit., f. 484). Baligot de Beyne telegrafiază lui Callimaki, la 14 Ianuarie 1864, de a prezenta Principelui Serbiei felicitările Domnului României pentru descoperirea complotului. (Anexa XVII).
[5]) Anexa XIV.

Mihail, domnitorul român îi scria la 5 August că, aflând despre înființarea în Serbia a acestei turnătorii și a unei « artilerii respectabile », încredințează lui Herckt « misiunea specială » de a « vizita cu toată discrețiunea posibilă » arsenalele țării vecine, spre a obține modèle pentru Principatele Unite, « qui sont moins bien partagées sous ce rapport », și eventual a cumpăra « l'armement de six batteries » [1]. Cu acest prilej, s'ar fi stabilit între cele două guverne nu numai o înțelegere privitoare la înarmări [2], ci poate și un acord politic [3]. Mai târziu, după instalarea noului agent diplomatic român, principele Serbiei îl vestește că va trimete reprezentanți ai săi la manevrele din România din toamna anului 1863, și anume pe colonelul Milivoie Petrovici Blaznavaț [4] și pe căpitanul Nichifor Iovanovici [5]. Acești ofițeri aveau și misiunea de a înmâna domnitorului român o pușcă specială, fabricată în arsenalul din Kraguievaț. Cuza-Vodă îi primi cu toate onorurile cuvenite — amănuntele primirii fiind suggerate de Callimaki —, îi invită la un prânz de gală, în 23 Septemvrie, la care asistă și Magazinovici, și le oferi, la plecare, daruri de preț. Apoi, la 5 Octomvrie, adresă o scrisoare principelui Mihail Obrenovici, prin care-i mulțumi atât pentru trimeterea ofițerilor, cât și pentru arma dăruită [6]. Schimbul de politețe fu interpretat de Aali-Pașa ca dovada palpabilă a unei înțelegeri militare — căci avusese loc cu prilejul manevrelor — și el se plânse de aceasta lui Erskine, însărcinatul cu afaceri englez care, în lipsa ambasadorului Sir Henry Bulwer, gerà ambasada britanică de pe lângă Poartă [7]. Această protestare a marelui vizir nu era însă să împiedece pe Cuza-Vodă de a trimete și el la Belgrad peste doi ani, la 5 Iulie 1865, pe colonelul Herckt, directorul Arsenalului din București, spre a oferi principelui Serbiei

[1]) Arh. Cuza, vol. IV (Ms. 4860), f. 80—81. Publicat în Bratianu, *o. c.*, pag. 149—150.
[2]) *Ibid*, pag. 138.
[3]) Duzinchevici, *loc. cit.*
[4]) Mai târziu general și șef al Arsenalului din Kraguievaț. Date biografice reproduse, după ziarul « Politika » din Belgrad, de « Universul » din 14 Iunie 1931, sub titlul: *Un episod istoric interesant.*
[5]) Mai târziu general. Tatăl fostului ministru sârb, Dr. M. Iovanovici. *Loc. cit.*
[6]) Anexele VIII, IX și XI.
[7]) Agentul diplomatic la Belgrad către Domnitor, 2 Februarie 1864. Anexa XVIII.

primele arme fabricate în Arsenalul nostru, pentru cari Mihail Obrenovici îi mulțumi prin scrisoare autografă [1]).

Colaborarea dintre ambele oștiri nu se mărginea însă la manifestări de acest fel. Guvernul român nu pierdea un prilej de a ajuta guvernul sârb în sforțările sale pentru organizarea și întărirea forțelor sale militare. Garașanin, cu ajutorul unui ofițer francez, alcătuise o armată serioasă [2]), dorința sa era ca trupele sârbești să fie cât de bine înzestrate. El prevăzuse, în bugetul Statului, sume însemnate pentru înființarea arsenalului și procurarea de armament. « Les fonderies, les poudrières et les achats d'armes absorbent beaucoup d'argent », raportează Callimaki domnitorului la 2 Februarie 1864, « [mais] la Serbie se trouvera... à la tête d'un immense matériel de guerre » [3]). Rusia, cum am văzut, trimisese în 1860 un transport de arme Sârbilor, a cărui sosire la destinație fusese înlesnită de guvernul român. Dar ori de câte ori Cuza-Vodă comanda în străinătate armament pentru armata sa, era bănuit la Constantinopole că urmărește înzestrarea oștirii sârbești. La 2 Februarie 1864, de pildă, Garașanin comunică lui Callimaki, în urma unui raport primit dela Ristici, agentul sârb la Poartă, conținutul unei scrisori a marelui vizir către Domnul României prin care îi va cere explicațiuni cu privire la destinația comenzilor noastre de armament spre a se « spulbera orice neînțelegere asupra intențiunilor sale » [4]).

Ințelegerea româno-sârbă trezia la Poartă cele mai vii îngrijorări. Ristici raporta lui Garașanin la 14 Octomvrie 1863: « La S. Porte se plaint de ce que les relations du Gouvernement serbe avec le Prince Couza prennent un caractère sé-

[1]) Anexele XXXVII, XXXVIII și XXXIX.

[2]) Serbia avea atunci 8.000 soldați, 40 tunuri și 20.000 milițieni, oștire ce se ridică în curând la 45.000 soldați de infanterie, 2.500 de cavalerie, 1.200 de artilerie, cu 6 baterii și 985 pionieri. Kanitz, *Serbien*, Leipzig, 1868, pp. 433 și 566. Vezi Iorga, *op. cit.*, p. 331, și Seignobos, *op. cit.*, II p. 944. La 2 Februarie 1864, Callimaki raportă lui Cuza-Vodă că efectivul armatei sârbești era de « 32.000 oameni cari, după expirarea celor trei ani de serviciu militar, intră în cadrele primei rezerve al cărui efectiv se ridică la 50.000 oameni » și — după spusele lui Garașanin — putea fi pusă pe picior de războiu în 24 ceasuri. A doua rezervă era de 62.000 oameni. (Anexa XVIII). La 27 Iulie 1864, Prohasca evalua artileria sârbă la « 7—14 baterii de tunuri ghintuite ». (Anexa XXIV).

[3]) Anexa XVIII.

[4]) *Loc. cit.*

rieux et ne visent à rien moins qu'à préparer la séparation des principautés tributaires » [1]). Bine înțeles că agentul român la Belgrad era înștiințat de către guvernul sârb de aceste constatări ale lui Ristici. Temerile Turciei păreau cu atât mai îndreptățite, cu cât întreaga lume slavă din Balcani era în fierbere. Callimaki fusese informat, la 19 Martie 1864, că în Bosnia se alcătuiau cadre militare de 25.000 oameni, în majoritate bașbuzuci, și că emigrații turci, evacuați din forturile sârbești în urma protocolului din 4 Septemvrie 1862, stârniau în acel ținut, un curent foarte ostil Serbiei. Pe de altă parte, spre a înlătura o izolare a Bosniei de restul imperiului otoman, pe care ar fi putut-o pricinui alianța sârbo-muntenegreană, Poarta adusese un corp de armată la Monastir și 80.000 soldați în Bulgaria. Austria, la rândul ei, punea regimentele dela graniță pe picior de războiu. Consulul Angliei în Belgrad era convins că guvernul sârb « est en train de combiner une entente des différents peuples de la Turquie et sur le point de mettre le feu aux quatre coins de l'Empire Ottoman. Pour lui, une alliance offensive et défensive entre la Serbie et les Principautés-Unies est un fait accompli, hors de doute...» Se svonește că, la Agenția română, se distribue de către Callimaki bani și pașapoarte doritorilor de a se înrola în armata română. Cuza se bucura atunci de o imensă popularitate în tot Orientul, din pricina atitudinei mândre și totodată îndemănatice ce avusese în toate diferendele sale cu Poarta. El ar fi putut, la un moment dat, lua conducerea unei mișcări foarte vaste, de natură a turbura și liniștea lui Francisc Iosif. De aci, intrigile consulilor austriaci cari pe de o parte preveniau Poarta că va fi atacată de România și de Serbia, iar pe de alta atrăgeau atențiunea acestora asupra înarmărilor Turciei: « A l'aide de ce manège » — încheia Callimaki — « le Gouvernement autrichien espère éviter toute entente entre les peuples de race roumaine et serbe de l'Autriche et ceux de même race de la Turquie » [2]).

Neturburat însă, Cuza-Vodă își continua politica sa de apropiere față de statele creștine de peste Dunăre. Un adjutant

[1]) *Loc. cit.*
[2]) Anexa XIX.

al principelui Nicolae al Muntenegrului, Vrbiza, sosește la Belgrad în Aprilie 1864 și de acolo, după ce ia contact cu reprezentantul României, se îndreaptă spre București, unde, după suggestiunea lui Callimaki, urmează a fi oaspetele guvernului [1]): « En toute occasion » — scria la 15 ale acelei luni Baligot de Beyne lui Ioan Alecsandri — « le Prince Régnant s'exprime nettement avec l'agent de Serbie sur les avantages d'une entente loyale et solide avec la Porte, pour les principautés chrétiennes de la Turquie. C'est le même langage que tenait, ces jours derniers, S. A. S. à un aide-de-camp du prince de Monténégro, qui est venu visiter le pays et, je crois, se rendre compte de nos ressources [2]) ». De altfel, și la București — ca și la Constantinopole — toată lumea era convinsă de existența alianței româno-sârbe: « On persiste à vous attribuer » — raportează agentul diplomatic din Paris șefului de cabinet al Domnitorului la 25 Aprilie — « je ne sais quel traité secret entre les princes Obrénovitch et Couza... On veut systématiquement inquiéter les Autrichiens et les Turcs, en nous représentant sans cesse comme des entrepreneurs de conspirations contre nos voisins ». Se preciza chiar că, la începerea ostilităților contra Turciei, Cuza-Vodă avea îndatorirea — după prevederile alianței — să ocupe cu trupele sale Bulgaria [3]). La Constantinopole în deosebi, nu numai internunțiul austriac, ci chiar însărcinatul cu afaceri rus, erau siguri de intențiunile războinice ale domnului României: « Poussé par la France » — spuneau ei — « et *d'accord avec la Serbie*, les révolutionnaires de Hongrie et de Pologne, [le prince Couza] se propose de se proclamer sous peu *roi des Roumains* et de faire ensuite de son pays le centre d'une révolution qui s'étendrait dans les trois empires voisins » [4]). S'a amintit chiar de un proiect de tratat de alianță încheiat de Garașanin cu ministrul de externe N. Rosetti-Bălănescu, în

[1]) Agentul diplomatic al României la Belgrad către cabinetul princiar, 2, 5 Aprilie 1864. Anexa XX. Eder semnalează cu îngrijorare la Ballplatz această vizită, subliniind faptul că Magazinovici a servit de interpret colonelului « Verbats », în audiența sa la domnitor. (Raportul său din 19 Aprilie 1864. Staatsarchiv, Viena: « Bukarest. Berichte. 1864 ».

[2]) Bossy, *op. cit.*, p. 337.

[3]) *Ibidem*, pp. 146, 340.

[4]) *Ibidem*, pp. 147—148.

care ambele guverne își făgăduesc de a refuza, la o dată fixată de comun acord, plățile decurgând din dreptul de suzeranitate al Porții și de a-și acorda un sprijin reciproc de cinci mii de oameni în caz de războiu [1]). Dar nu există nici o dovadă că acest proiect de tratat ar fi fost vreodată semnat de ambii plenipotențiari, necum ratificat de cei doi domnitori [2]). In întrevederea sa cu Osman Pașa, venit să-l salute în Odessa, Alexandru al II-lea îi propusese, după cât era informat Bordeanu, gerantul agenției nostre din Constantinopole, o intervențiune ruso-turcă în Principate, bănuite de a încuraja veleitățile de independență ale Serbiei, ale Muntenegrului, ale Bulgariei și ale Poloniei [3]).

După plecarea în concediu a lui Callimaki, în vara anului 1864, Prohasca, în calitatea sa de gerant al Agenției, are dese convorbiri politice cu Garașanin, pe cari le redă lui Baligot de Beyne în mai multe rânduri — la 7 și 15 Iunie, la 17 Septemvrie. Stilul francez nu este întotdeauna impecabil, modul de a interpreta evenimentele este uneori simplist, dar ceea ce reiese limpede din rapoartele lui Prohasca este desăvârșita lui adaptare la mentalitatea și năzuințele poporului român din care nu făcea parte. Cu entuziasm povestește șefului de cabinet domnesc, admirația exprimată de principele Serbiei față de «marele geniu, înțelepciunea de om de stat, curajul și credința neșovăitoare» ale lui Cuza-Vodă, de a cărui prietenie poporul sârb este fericit și mândru de a se împărtăși. Aceste simțiminte, înfățișate neîncetat de ziarul oficios *Vidov Dan*, sunt și acelea ale guvernului sârb, după cum îl asigură pe gerant, în nenumărate rânduri, Leșanin, directorul Ministerului Afacerilor Străine. Prohasca nu își poate însă da seamă cu preciziune de efectul produs la Belgrad de călătoria domnitorului la Constantinopole. Garașanin i-a spus, în glumă, că va imputa Porții «ses menées sourdes avec la Roumanie», după cum guvernul turc îl acuzase pe dânsul de a conspira cu Principatele. Nu se poate deslusi însă lămurit dacă, sub

---

[1]) Lascaris, *o. c.*, pp. 402—404. Actul este datat greșit 14/26 Mai *1866*, în loc de 1864 sau 1865, când era ministru N. Rosetti-Bălănescu. Bratianu, *o. c.*, p. 141.
[2]) Vezi, în această chestiune, Duzinchevici, *loc. cit.*
[3]) Arhiva Cuza, vol. III. (Ms. 4.859), f. 198. 2 Martie 1864.

această glumă, nu se ascunde teama ca România, înțelegându-se direct cu Turcia, să nu părăsească cauza eliberărilor naționale. Primul ministru sârb își desvoltă atunci măreţele sale planuri, întemeiate pe o triplă alianță româno-sârbo-greacă, făcând totuși rezerva că, în actuala ei stare politică, Grecia nu ar prezinta poate elementele folositoare unei alianțe. El nu pare a împărtăși sentimentele rusofile ale clerului și ale unei părți a păturii conducătoare sârbești. Ca dela slav la slav, mărturisește lui Prohasca indignarea sa față de politica rusă în Principate. De altfel, și în poporul sârb, rusofilismul scade, căci « Sârbul nu vrea să fie Rus ». Gerantul Agenției noastre constată că, în Serbia, « les Russes sont haïs, abandonnés et accusés publiquement d'hostilité ». In asemenea condițiuni, el se întreabă chiar dacă n'ar fi sosit momentul de a se lua hotărîri importante, împreună cu Sârbii și de acord cu consulii Franței și Italiei. S'ar putea organiza și o mișcare comună a Românilor și Sârbilor din Banat. Ca Ceh, se gândește și la o acțiune mai largă de eliberare de sub jugul austriac, la care ar participa și Boemia [1]). Acest vis, Prohasca vrea să-l înfăptuiască. De aceea îl vedem, la Belgrad, în contact cu publicistul ceh Skreïschowski de la ziarul *Die Politik* din Praga [2]), iar la dânsul în Boemia — în timpul concediilor sale — în raporturi foarte strânse cu fruntașii naționaliști Palatzki, Rieger, Brauner, precum și cu diferiți financiari și industriași cari, « se trouvant en communauté d'intérêts politiques avec les Roumains d'Autriche,... désirent établir une entente, un programme commun avec eux pour paralyser, d'une part, la prépondérance des Magyars et, d'autre part, celle des Allemands... L'on se flatte de l'espoir que le Gouvernement de S. A. S. le Prince trouverait dans ses intérêts de ne point vouloir rester étranger aux phases régénératrices de l'Autriche » [3]).

Probabil că spre a dejuca aceste urmări mai depărtate, dar și mai primejdioase pentru ea, ale înțelegerii româno-sârbe, Austria se dedă la o intrigă, desvăluită de Prohasca: ea răs-

[1]) Anexele XVI, XXII, XXVI.
[2]) Arhiva Cuza, vol. XIV. (Ms. 4.867 I), f. 487.
[3]) Anexa XLII.

pândește svonul că guvernul român ar fi cerut celui sârb autonomia pentru cei 100.000 Români din ținutul Negotin [1]).

Garașanin revine neîncetat, în conversațiunile sale cu reprezentantul lui Cuza-Vodă, asupra proiectului său de triplă alianță balcanică. Oficiosul *Vidov Dan* reia și el tema aceasta și, amintind de cuvântul lui Cuza: « Români, viitorul este al vostru !», observă că dacă Principatele își pot făuri singure consolidarea internă, ele nu își pot dobândi consolidarea externă decât prin « unirea frățească cu vecinii », de cari sunt legate prin « identitatea năzuințelor,... comunitatea religiei, a istoriei și a intereselor » și cu cari laolaltă urmăresc « formarea și consolidarea unor state independente în Răsărit ». Concluzia: necesitatea poruncitoare a unei « alianțe strânse » între Români, Sârbi și Greci [2]). Pentru a obține alianța greacă — pe care înainte nu o considera posibilă — Garașanin era dispus a renunța la o eventuală alianță bulgară [3]), căci își dăduse seamă de importanța elementului grec în imperiul otoman [4]).

« Intr'o eventuală acțiune contra Turciei — scria Prohasca, lui Baligot de Beyne la 13 Mai 1865 — Serbia n'ar avea niciun sorț de reușită, afară dacă ar ajuta-o o puternică revoluție greacă » [5]).

Cât despre atitudinea personală a lui Mihail Obrenovici, el socotea că nu va putea impresiona pe Turci și prin aceasta atrage de partea sa popoarele robite, decât adoptând « maniera forte ». Astfel se explică unele manifestațiuni ale sale, cum a fost aceea de a întreprinde, la 19 Septemvrie 1864, o călătorie oficială, însoțit de o numeroasă suită civilă și militară, în frunte cu primul ministrul Garașanin, președintele Senatului Marinovici, Magazinovici și colonelul Petrovici, spre a asista la experimentarea unor tunuri ghintuite la Kraguievaț. Prohasca crede a ști că principele Serbiei urmărea, prin acest gest, a intimida Poarta și a o sili să primească, în afacerea forturilor,

---

[1]) Gerantul Agenției diplomatice din Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului, 18 Iunie 1864. Anexa XXIII.

[2]) Gerantul Agenției diplomatice la Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului, 27 Iulie 1864. Anexa XXIV.

[3]) Idem, 17 Septemvrie 1864. Anexa XXVI.

[4]) Idem, 19 Septemvrie, 2 Octomvrie 1864. Anexele XXVII și XXVIII.

[5]) Anexa XXIX.

mediațiunea Franței, căci, după câte îi spusese Botmilian, răcirea relațiilor sârbo-ruse îndemna Curtea Tuileriilor a ocroti pe Sârbi [1]). Altă manifestare pusă la cale de Mihail Obrenovici fu sărbătorirea în Topșidere, la 4 Iunie 1865, a semicentenarului revoluției bunicului său Miloș (1815), cu care prilej se constituise un batalion compus din reprezentanți ai tuturor contigentelor miliției naționale. Principele distribui medalii veteranilor și rosti un discurs înflăcărat. Se anunțase și sosirea principilor României și Muntenegrului, ceea ce ar fi dat o semnificație cu totul deosebită serbărilor, mai ales că cel din urmă, aflat la Viena, era bănuit de a se fi aruncat în brațele Austriei, în schimbul făgăduielii unor foloase economice, a unor subsidii pecuniare și a unor concesiuni teritoriale în spre gurile Cattarului. Dar, principele Nicolae nu veni, iar Cuza se mulțumi să trimită o scrisoare de felicitare, la care Obrenovici răspunse la 25 Iulie [2]).

Legăturile Agenției noastre cu Guvernul sârb erau din cele mai strânse. Prohasca raportase la București, la 13 Octomvrie 1864, că Serbia s'a hotărît « de marcher à ses grands buts par voies pacifiques, avec l'aide de la diplomatie française, à l'exemple de notre Auguste Souverain », ceea ce îndemnase pe Botmilian — și chiar pe Scovasso — să mijlocească o și mai strânsă apropiere între Serbia și România, ce se resfrângea în cordialitatea raporturilor diplomaților noștri cu miniștrii sârbi [3]). Această prietenie nu era văzută cu ochi buni la Ballplatz. Spre a recâștiga terenul pierdut și mai ales spre a-și atrage simpatia populațiunilor slave din Balcani — pentru eventualitatea unor modificări teritoriale în acea parte a continentului, ca urmare a crizei venețiene — Austria își schimbă purtarea față de Sârbi, după cum am văzut că și-o modificase în ceea ce privea Muntenegrul. Nu numai că guvernul din Viena suprimă măsurile prohibitive contra transportului de

---

[1]) *Ibidem.*

[2]) Anexele XXXIII, XXXIV, XXXVI, XXXVII și XXXIX.

[3]) « En ce qui me concerne personnellement, je n'ai depuis quelque temps qu'à me louer de M. M. les Ministres serbes... Je crois ne pas me tromper dans la supposition que M. de Botmilian est pour beaucoup dans toutes ces choses ». Gerantul Agenției diplomatice către Șeful de Cabinet al Domnitorului, 13 Octomvrie 1864. Anexa XXIX.

arme și munițiuni, dar chiar vinde guvernului din Belgrad 50.000 puști și îi propune și tunuri [1]).

Austria socotea ceasul sosit de a acționa în Serbia, având în vedere tensiunea sârbo-turcă. Imboldiți de pilda lui Cuza-Vodă — a cărui purtare demnă față de demersul colectiv al consulilor, în chestiunea capitulațiunilor, impresionase toată peninsula balcanică — atât Mihail Obrenovici cât și guvernul său se arătau foarte dârji în raporturile lor cu Poarta ca și cu corpul consular din Belgrad. Prohasca rezumă astfel situația: Turcii spun: « Supuneți-vă și vă vom dovedi bunăvoința noastră », iar Sârbii răspund: « Ne cereți un act care compromite demnitatea noastră, fără a ne oferi, în schimb, nicio garanție a bunei voastre credinți » [2]).

La 26 Mai 1865, gerantul Agenției din Belgrad comunică șefului de cabinet princiar că Garașanin i-a vorbit de posibilitatea unei călătorii a principelui Mihail Obrenovici în România, unde are moșii. De sigur că motivul călătoriei era de ordin politic, de aceea primul ministru sârb dorește să știe dacă suveranul său va fi bine primit la curtea română [3]). Baligot de Beyne răspunde la 16 Iunie « că principele Serbiei va fi primit foarte călduros pe pământul românesc ». Cuza-Vodă se va bucura de « acest prilej de a face cunoștiința principelui Mihai, care nu va putea decât să strângă mai mult legăturile de simpatie și de prietenie dintre ei » și speră să-l vadă la Ruginoasa, unde va petrece vara. Totuși, crede că ar fi nimerit ca vizita să aibă loc după deslegarea chestiunii secularizării averilor mănăstirești, spre a nu indispune Poarta [4]), ceea ce pricinuește amânarea pe mai târziu a călătoriei [5]).

Rolul jucat de Agenția noastră din Belgrad pentru unificarea acțiunii politice a ambelor principate vecine se vădește mai ales în chestiunea convențiunii telegrafice internaționale

---

[1]) Anexa XXXIV.
[2]) *Loc. cit.*
[3]) *Loc. cit.*
[4]) Anexa XXXV.
[5]) Magazinovici spune lui Baligot de Beyne că Prohasca « a depășit intențiunile exprimate de d-l Garașanin, când a vorbit de călătoria principelui Mihai ca de un lucru hotărît ». Șeful de Cabinet al Domnitorului către Gerantul Agenției diplomatice la Belgrad, 5 Iulie 1865. Anexa XXXVIII.

din 1865. Poarta propusese lui Ristici, agentul Serbiei la Constantinopole, ca un delegat sârb să fie atașat pe lângă Agathon Effendi, comisarul otoman la Conferința telegrafică din Paris, spre a-i procura informațiunile necesare privitoare la liniile telegrafice de pe teritoriul principatului. Garașanin refuză această situație subordonată pentru reprezentantul Serbiei [1]). Agentul diplomatic român, căruia îi se comunică acest răspuns, îl aprobă și raportează la București, la 11 Martie 1865, că Garașanin vrea să procedeze la fel ca România, și de comun acord cu ea, în această afacere [2]). Domnitorul telegrafiază lui Callimaki la 17 Martie că, întrucât știe că unele puteri s'ar opune prezenței unui delegat român la Conferință, se va abține dela orice demers în această privință [3]). In urmă însă, guvernul român obținu ca Ioan Alecsandri să adere, în numele României, la convenție, deși ea fusese deja semnată de reprezentantul Porții [4]). Același lucru voi să-l facă și guvernul din Belgrad, care trimise la Paris pe Marinovici, președintele Senatului Serbiei, spre a adera la convențiunea telegrafică. Acesta destăinui lui Ioan Alecsandri că Sir Henry Bulwer protestase la Poartă contra încheierei convențiunei de extrădare româno-sârbe [5]). Cu atât mai mult i se făceau deci acum dificultăți de către Herbet, directorul afacerilor comerciale dela Quai d'Orsay. « Aderarea Serbiei nu poate fi considerată valabilă — declară Herbet — decât dacă este făcută prin mijlocirea Porții Otomane, singura cale diplomatică de care are dreptul a se folosi ». Și același lucru îl spunea și despre situația României. Cu toate acestea, după cum raporta Marinovici la Belgrad, procesele verbale ale Conferinței recunoscuseră deslușit « que les Principautés-Unies et la Serbie n'ayant pas été représentées dans la commission, leur liberté d'action par rapport au tarif, comme aux autres stipulations restait complètement réservée et entière », ceea ce dovedea « că Poarta nu se poate lega în numele nostru ». Aducând aceste informațiuni

---

[1]) Agentul diplomatic la Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului, 25 Martie 1865. Anexa XXXII.
[2]) Idem, 11 Martie 1865. Anexa XXX.
[3]) Idem, 17 Martie 1865. Anexa XXXI.
[4]) R. V. Bossy, *op. cit.* p. 126.
[5]) *Ibid.*, pp. 126, 276.

la cunoştinţa lui Cuza-Vodă, Callimaki îl înştiinţa, la 4 Octomvrie 1865, că guvernul din Belgrad doreşte să întreprindă, împreună cu cel din Bucureşti, o acţiune pe lângă marile puteri, spre a dobândi ca Poarta să nu mai poată trata în numele României şi Serbiei în chestiuni materiale în cari suzeranitatea sa nu este în joc [1]).

In tot timpul domniei lui Cuza-Vodă, politica românească şi cea sârbească erau deci paralele şi Agenţia noastră din Belgrad a contribuit mult la coordonarea acţiunii diplomatice a ambelor guverne, pregătind tărâmul pentru viitoarea desrobire a celor două popoare vecine.

RÉSUMÉ

Le Prince Alexandre Jean Couza créa à Belgrade, le 24 mars 1863, une agence diplomatique de Roumanie, qu'il confia à Théodore Callimaki, premier secrétarie de l'Agence de Constantinople. Ce dernier, aidé de son secrétaire et interprète Venceslas Prohasca, de race tchèque, remplit ses foncions jusqu'à l'abdication du Prince, le 24 Février 1866.

Les aspirations des peuples roumain et serbe étaient identiques: elles avaient pour objet de secouer le joug ottoman et de délivrer dans un avenir plus éloigné les conationaux soumis à la domination des Habsbourg.

Pour atteindre ce but, une coordonation de l'action politique des deux gouvernements s'imposait impérieusement. L'agent de Roumanie à Belgrade se voua à cette tâche, sous la haute direction de son Souverain que des liens d'amitié unissaient aux Princes Miloche et Michel Obrenovitch. Il s'agissait en premier lieu de creér un espirt de solidarité entre les différentes nationalités qui réclamaient leur indépendance totale entre la Mer Noire et l'Adriatique. Il fallait ensuite penser aux moyens matériels indispensables pour obtenir cette indépendance et le gouvernement de Bucarest seconda les efforts de Garachanine, président du Conseil des Ministres de Serbie, pour constituer une armée serbe bien équipée, en facilitant le transport des armes et munitions destinées au pays voisin. Surgirent ensuite d'autres problèmes politiques qui intéressaient les deux nations, tel que celui du droit de conclure des traités, ou bien encore des questions ne touchant directement qu'une seule d'entre elles, comme celle des forteresses turques en Serbie et des réformes du Prince Couza en Roumanie. Dans tous ces cas, les gouvernements de Bucarest et de Belgrade luttèrent la main dans la main. La correspondance diplomatique de l'agence de Roumanie en Serbie — qui voit le jour pour la première fois dans les pages suivantes — en témoigne amplement.

[1]) Anexa XLI.

ANEXE

I

17 Decemvrie 1860 [1])

Consulul General al Austriei la București către Ministrul Afacerilor Străine al Austriei.

... Aus den Äusserungen des Fürsten Couza habe ich entnommen, dass eine Verständigung zwischen dem verstorbenen Fürsten Milosch und dem Grafen Cavour stattgefunden... Der Fürst erzählte, dass er vom Fürsten Milosch ein Schreiben erhalten, in welchem Letzterer auf Ereignisse hinwies, welche in Ungarn und der europäischen Türkei bevorständen, und welche ein Zusammenwirken der Regierungen der Donaufürstenthümer erheischten. Fürst Milosch forderte den Fürsten Couza auf, sich mit ihm zu verständigen. « Ich habe — fuhr der Fürst fort — immer mündlich nie schriftlich dem Fürsten Milosch geantwortet ». In welchem Sinne diese Antworten lauteten, theilte mir Fürst Couza nicht mit... Auch gestand mir Fürst Couza, dass er während des italienischen Krieges die Verpflichtung übernommen, sich an der Bewegung zu betheiligen. « Die in meinen Händen befindlichen aus Sardinien geschickten französischen Gewehre, waren für Ungarn bestimmt. Die Haltung der k. Regierung uns gegenüber war eine ausgesprochen feindliche. Es gehörte nicht viel Scharfsinn dazu, um einzusehen, dass, wenn Oesterreich siegreich aus dem Kampfe in Italien hervorgehe, unter anderm auch der hiesige Stand der Dinge umgestossen würde. « J'étais décidé à jouer le tout pour le tout ». Ich führte auch das Gespräch auf den Schreiben des Königs Viktor-Emanuel,... über dessen Veranlassung mir niemand Aufschluss geben konnte. Fürst Couza erzählte mir, dass er nach der Einverleibung Toscanas und der Herzogthümer ein Beglückwünschungsschreiben an den König Viktor-Emanuel gerichtet. Das autographe Schreiben war die Antwort auf die Zuschrift des Hospodars. In diesem Schreiben nennt König Viktor-Emanuel den Fürsten Couza seinen jüngeren Bruder (« mon cadet »).

Eder.

---

[1]) Staatsarchiv, Viena: « Bukarest. Berichte 1860 ».

II

24 Ianuarie 1862 [1])

Principele Serbiei către Domnitor.

Mon Prince, J'ai eu à regretter jusqu'à présent que les circonstances sous l'empire desquelles j'ai été appelé à diriger les destinées de la Serbie, ne m'ont pas permis de remplir auprès de V. A. les devoirs de bon et sincère voisin. Mais je suis d'autant plus heureux de pouvoir le faire au moment où un fait de la plus haute importance pour les Principautés-Unies vient de s'accomplir par la sagesse de V. A. C'est pour vous exprimer les sentiments dont je suis animé à l'égard de V. A. et des Principautés-Unies en général et particulièrement en cette occasion, que j'ai l'honneur de vous envoyer M. Magazinovitch, membre de la Cour suprême. — J'aime à m'abandonner, mon Prince, à l'espoir que les liens qui unissent nos pays seront toujours les liens d'amitié et de bienveillance; de ma part il n'y manquera rien, car je serai toujours jaloux de les entretenir et de les resserrer. En faisant des vœux pour le bonheur de V. A. et la prospérité de la Roumanie, je vous prie, mon Prince, d'être convaincu de ma haute estime et de l'amitié sincère [2]).

M. M. Obrénovitsch.

III

Ianuarie 1862 [3])

Domnitorul către Principele Serbiei.

Mon Prince, J'avais hâte de répondre à la lettre toute aimable que V. A. a bien voulu m'adresser à l'occasion de l'Union définitive des Principautés; elle m'a causé une joie que je suis heureux d'exprimer à V. A., en lui donnant, en mon nom et en celui de la Roumanie, la bien sincère assurance d'une parfaite réciprocité de bons sentiments tant à l'égard de V. A. qu'à celui de la Principauté qui vous a si heureusement confié la direction de ses destinées. Recevez donc, mon Prince, l'expression de mes affectueux remerciements pour votre message amical et pour le choix de la personne appelée à me le transmettre. Je me plais à partager l'espoir bienveillant exprimé par V. A. touchant le resserrement des liens qui unissent nos pays; Elle peut être persuadée que, de mon côté, je ne négligerai rien en vue de ce résultat. Veuillez

[1]) Arhiva Cuza, vol. XIV (Ms. 4867 I), f. 368.

[2]) Lipsește sfârșitul frazei, care urma să fie scris « manu proprio » de principe.

[3]) *Ibid.*, f. 253. Poartă mențiunea « Projet de réponse » și adresa « A S.A.S.le Prince Milosch M. Obrénovitch, Prince-Régnant de Serbie ».

agréer à cette occasion, mon Prince, l'expression des vœux que je forme réciproquement pour la félicité personnelle de V. A. et pour la prospérité de la Serbie et, en même temps, l'assurance de ma haute estime et de ma sincère amitié.

Alexandre-Jean.

IV

8 Aprilie 1863 [1])

Domnitorul către Principele Serbiei.

Mon Prince, J'ai reçu avec une vive satisfaction la notification officielle que V. A. S. m'a transmise par Sa lettre du 16/28 Février. Le choix de M. Constantin Magasinovitch, membre de la Haute Cour de Cassation, en qualité d'Agent de la Serbie auprès de mon Gouvernement, m'a été particulièrement agréable et je ne doute pas qu'il ne contribue puissamment à entretenir et à développer les bonnes relations qui existent si heureusement entre nos Pays. Déjà; j'ai pu apprécier antérieurement les qualités personnelles de l'Agent de V. A. S., et, d'ailleurs, son dévouement éprouvé pour Votre Personne, mon Prince, est à mes yeux la plus honorable recommandation. — Les mêmes sentiments qui ont inspiré à V. A. S. un acte si propre à resserrer nos liens de bon voisinage m'avaient déterminé depuis longtemps à accréditer un Agent officiel auprès de Son Gouvernement. — En conséquence, j'ai fait choix de M. Théodore Callimaki, Premier Secrétaire et récemment Gérant de l'Agence des Principautés-Unies près la Sublime Porte. La connaissance parfaite que j'ai de ses qualités, la prudence et le zèle dont il a fait preuve à Constantinople dans une affaire qui intéressait également nos deux États [2]), me donnent la conviction qu'il saura justifier la confiance que je lui accorde: il connait la sincérité de mes sentiments pour V. A. S. et il aura soin de ne négliger aucune occasion pour Lui en renouveler l'assurance et pour mériter Sa haute bienveillance. — Je prie V. A. S. d'assurer à mon Agent un honorable accueil et d'accorder créance pleine et entière à tout ce qu'il Lui dira de ma part, et surtout lorsqu'il aura l'honneur de vous réitérer, Mon Prince, l'expression de la haute estime et du parfait attachement avec lesquels je suis de V. A. S. le très sincère ami et bon voisin.

Alexandre-Jean.

---

[1]) Id., vol. IV (Ms. 4860), f. 104.
[2]) Chestiunea transitului de arme pentru Serbia, prin teritoriul Principatelor.

V

1 Iulie 1863 [1])

Ministrul Afacerilor Străine către Ministrul Afacerilor Străine al Serbiei [2]).

M. le Ministre, Le Gouvernement de S. A. S. le Prince Couza, ayant à cœur le maintien des bonnes relations qui existent entre la Serbie et les Principautés-Unies roumaines et désireux de combler une lacune regrettable dans l'état de leurs rapports mutuels, a pris la résolution de créer un poste d'Agent diplomatique auprès de l'honorable Gouvernement de Serbie. En conséquence, M. le Ministre, j'ai l'honneur de vous informer que S. A S. a bien voulu désigner pour remplir ce poste M. Théodore Callimaki et je me fais un devoir de réclamer pour lui, avec le bon accueil que méritent ses qualités personnelles, tout le concours bienveillant dont nous sommes heureux de vous offrir la réciprocité, garantie d'avance par la parfaite entente cordiale qui règne entre nos deux États et par la communauté des aspirations qui les guident. M. Théodore Callimaki est porteur d'une lettre de créance de S.A.S. le Prince Couza pour S.A.S. le Prince de Serbie [3]). Je ne doute pas que vous ne trouviez en lui, avec le meilleur esprit de conciliation, le désir sincère de seconder la politique progressive et émancipatrice dans la voie de laquelle nos deux nations sont appelées à s'ouvrir une marche parallèle. Agréez, etc.

J. Ghika.

VI

17 Iulie 1863 [4])

Domnitorul către Principele Serbiei.

Mon Prince, Je confirme par la présente lettre, que mon Agent aura l'honneur de déposer entre Vos mains, la notification officielle que j'ai adressée à V. A. S. en date du 27 Mars/8 Avril dernier [5]), par laquelle j'accréditais M. Théodore Callimaki auprès de Votre Personne. Je vous renouvelle, à cette occasion, Mon Prince, mon désir sincère d'entretenir et de développer les bonnes relations qui existent si heureusement entre la Serbie et la Roumanie. — Je prie donc V. A. S. d'assurer à mon Agent un honorable accueil et d'accorder créance pleine et entière à tout ce qu'il Lui dira de ma part et surtout lorsqu'il aura

[1]) Ministerul Afacerilor Străine, Dosarul Nr. 77, Litera C, Nr. 10 (nota Nr. 3291).
[2]) Garaşanin.
[3]) Anexa VI.
[4]) Arh. Cuza, vol. cit., f. 155.
[5]) Anexa IV.

l'honneur de vous réitérer, Mon Prince, l'expression de la haute estime et du parfait attachement avec lesquels je suis de V. A. S. le très sincère ami et bon voisin.

Alexandre-Jean.

VII

7 Septemvrie 1863 [1])

Şeful de Cabinet al Domnitorului către Agentul diplomatic la Belgrad

M. l'Agent,... S. A. S. a lu avec satisfaction les renseignements relatifs à l'honorable réception que vous avez reçue du Prince-Régnant de Serbie. Lorsque vous aurez de nouveau l'honneur de présenter vos hommages au prince Michel, vous ne manquerez pas de réitérer à S. A. S. l'expression des sentiments d'amitié du Prince-Régnant. Vous remercierez M. le Ministre des Affaires Étrangères pour les communications qu'il a bien voulu vous faire [2]) et vous direz à S. E. qu'elles ont été lues avec tout l'intérêt que le Prince-Régnant porte à l'avenir de la Serbie. S. A. S. n'ignore pas les sentiments sympathiques de M. Garachanine pour la Roumanie. De votre côté, M. l'Agent, vous communiquerez au Gouvernement du Prince Michel les documents qui pourront l'intéresser et le mettre à même de se renseigner sur les vues de notre Gouvernement...

A. Baligot de Beyne.

VIII

15 Septemvrie 1863 [3])

Agentul diplomatic la Belgrad către Şeful de Cabinet al Domnitorului. (Telegramă).

Les colonels Pétrovitch et Iovanovitch, envoyés par le Gouvernement de Serbie [pour les manœuvres], arriveront à Giurgiu... Faites-leur faire réception honorable.

Callimaki.

---

[1]) Arh. Cuza, vol. XIV (Ms. 4867 I), f. 396. Datele sunt socotite după stilul nou (calendarul gregorian).

[2]) Privitoare la noul perimetru stabilit cu Poarta pentru fortul din Belgrad. Ibid., f. 372—394.

[3]) *Ibid.*, f. 399.

IX

24 Septemvrie 1863 [1])

Şeful de Cabinet al Domnitorului către Agentul diplomatic la Belgrad. (Telegramă).

M. Magazinovitch et les officiers envoyés par le Prince-Régnant de Serbie ont eu l'honneur de dîner hier au Palais [2]).

A. Baligot de Beyne.

X

3 Octomvrie 1863 [3])

Agentul diplomatic la Belgrad către Şeful de Cabinet al Domnitorului. (Telegramă).

... Vous vous êtes attendu, dès les premiers jours, à recevoir des rapports sur l'état du pays, sur son organisation, sur les hommes. L'attente, pour le moins, était prématurée, car, pour se faire idée d'un pays, quelques jours ne suffisent pas; ajoutez que les contes sont tout aussi nombreux ici qu'ailleurs et que, pour distinguer le vrai, il faut une sûreté de jugement qu'on n'acquiert qu'à l'aide de nombreuses relations... Quelle est la raison pour laquelle Jean Ghika [4]) a donné sa démission? Serait-ce vrai qu'il s'est imaginé qu'un traité secret avait été conclu sans sa participation entre les Principautés et la Serbie; que pour cette raison il en veut à vous et à moi et que le véritable motif de sa retraite serait l'amour-propre blessé? Si la guerre venait à éclater entre la France et la Russie, quelle attitude faudrait-il observer? L'on compte beaucoup sur nous, en France. On y paraît persuadé que la Serbie se guide d'après notre politique. A mon arrivée, le consul de France m'a même dit qu'il comptait beaucoup, dans le cas d'une guerre, sur l'appui que je lui donnerai. Cet espoir a beaucoup contribué, je pense, à me faire acquérir un soutien très marqué de sa part...

T. Callimaki.

XI

5 Octomvrie 1863 [5])

Domnitorul către Principele Serbiei.

Mon Prince, J'ai vu arriver avec la plus grande satisfaction les deux officiers serbes que V. A. S. a désignés pour assister aux exercices

[1]) *Ibid.*, f. 402.
[2]) La plecare, Domnitorul le-a făcut câte un dar de preţ. *Ibid.*, f. 415.
[3]) *Ibid.*, f. 400.
[4]) Generalul Ioan Gr. Ghika, ministru al afacerilor străine.
[5]) Id., vol. IV (Ms. 4860), f. 161. Expediată la 8 Octomvrie 1863.

militaires du camp de Cotroceni. MM. le colonel Pétrovitch et le capitaine Iovanovitch font honneur à Votre armée par leurs connaissances militaires. Je les ai particulièrement recommandés à mon ministre de la Guerre, qui a mis à leur disposition tous les moyens d'accomplir la mission dont V. A. S. les a honorés. En un mot, ils ont été reçus dans mon armée comme des frères d'armes. Je dois particulièrement Vous remercier, mon Prince, du gracieux envoi que vous m'avez fait. Le fusil qui m'a été remis de la part de V. A. S. par M. le colonel Pétrovitch est un fort beau spécimen des établissements de Kragouyévatz et j'admire que la Serbie ait pu arriver si promptement à une fabrication aussi remarquable. Je conserverai cette arme comme un souvenir précieux des sentiments de V. A. S. pour la Roumanie et pour son Prince. — Veuillez recevoir, mon Prince, la nouvelle assurance de la haute estime et du parfait attachement avec lesquels je suis, de V. A. S. le trés sincère ami et bon voisin.

Alexandre-Jean.

XII

1 Noemvrie 1863 [1])

Ministrul Afacerilor Străine ad-interim [2]) *către Agentul diplomatic la Belgrad.*

M. l'Agent, J'ai l'honneur de vous informer que M. Venceslas Prohasca vient d'être nommé au poste de Secrétaire-interprète de votre Agence... Dans une précédente note de ce Ministère, il vous a été donné avis de deux faits qui ont motivé l'envoi de notes à l'Agence d'Autriche, à savoir: le séjour à Turnu-Severin de deux stationnaires de guerre appartenant à la marine impériale autrichienne et la violation de notre territoire par l'équipage de l'un de ces navires. Sans avoir reçu de réponse officielle rélativement à ce dernier fait, nous savons toutefois aujourd'hui pertinemment a quoi nous en tenir sur la nature de celle qu'on nous destine: c'est un refus pur et simple de la satisfaction réclamée... J'ai appris indirectement, par une communication de M. Alecsandri, que la S. Porte se serait émue d'une expédition « d'engins militaires » à notre destination et dans laquelle elle soupçonnerait la Serbie d'être de moitié. Ces suspicions — ainsi que je n'ai pas manqué de l'écrire à notre Agence à Constantinople — ne reposent sur aucun fondement. Les prétendus engins consistent dans un nombre d'armes, limité aux stricts besoins de notre armée et destiné à remplacer celles qui se trouvent hors de service. Les armes n'ont rien de commun avec la commande que la Serbie peut

[1]) Ministerul Afacerilor Străine, Dosarul Nr. 77, Litera P, Nr. 9. Nota Nr. 5822.
[2]) Titular erà N. Rosetti-Bălănescu, iar, în lipsa acestuia, luase interimatul primul ministru M. Kogâlniceanu, care semna ca « Ministru de Esterne și de Stat ad-interim ».

de son côté avoir faite; les projets de sequestre dont on nous menace n'ont donc rien qui les justifie; nous regretterions de voir le Gouvernement turc prendre, à cet égard, une mesure extrême qui n'aboutirait qu'à entraver le service de notre armée à l'organisation de laquelle nous consacrons tous nous efforts... J'ai eu communication d'une note responsive de M. Drouyn de Lhuys aux propositions de Sir Henry Bulwer, relativement à la question conventuelle et j'ai pu constater qu'il ne dépendra pas du Cabinet de S. M. l'Empereur que l'affaire ne soit réglée dans le sens de nos conclusions. Les divergences d'opinion de l'Angleterre, de la Russie d'une part, de la France, de la Prusse, de l'Italie d'autre part, et même de la Turquie, dont les intérêts actuels s'éloignent de la politique anglaise ne pourront que nous profiter...

M. Kogâlniceanu.

XIII

19 Noemvrie 1863 [1])

Agentul diplomatic la Belgrad către Şeful de Cabinet al Domnitorului.

... J'ai trouvé, à mon retour, votre lettre qui me conseillait d'insinuer au Gouvernement serbe de faire complimenter la Princesse à Baziaş. Votre lettre arrivait trop tard; de plus l'insinuation est assez difficile, M. Garachanine ne parlant pas le français. Les choses ne peuvent se dire, par l'entremise d'un interprète, que fort crûment... Mes relations sont intimes avec les consuls de France [2]) et d'Italie [3]); elles sont bonnes avec ceux de Prusse et de Russie. Je n'ai pas à me plaindre des procédés du gérant du Consulat d'Autriche. Le consul d'Angleterre [4]) est le seul que je ne voie pas.—Le prince de Serbie a dû envoyer ou enverra à Bucarest de splendides cadeaux, comme témoignage de sa reconnaissance au sujet du passage des armes effectué l'année dernière. Un sabre de prix pour le Prince, des services à thé en argent pour Cantacuzène et Kretzulesco...

T. Callimaki.

XIV

5 Decemvrie 1863 [5])

Agentul diplomatic la Belgrad către Şeful de Cabinet al Domnitorului. (Telegramă).

La nouvelle, donnée par les journaux allemands, que l'Archevêque de Serbie a adhéré à la protestation des moines grecs est démentie par le «Journal Officiel» de Serbie.

Callimaki.

[1]) Arh. Cuza, vol. XIV (Ms. 4867 I), f. 407—409.
[2]) Botmilian.
[3]) Cav. Scovasso.
[4]) Longworth.
[5]) *Ibid.*, f. 413.

XV

8 Ianuarie 1864 [1])

Internunțiul către Ministrul Afacerilor Străine al Austriei.

Hochgeborener Graf, Aus einem Berichte des englischen Generalkonsuls in Belgrad vom 21. December entnehme ich, dass der, in Folge der Aufstellung eines serbischen Agenten, Magazinovich, als Handelsagent von Seite der moldo-walachishen Regierung in Bukarest, aufgestellte Theodor Callimachi, sich im Geiste der Anmassungen seines Herren zu benehmen beginnt. Da die Handelsbeziehungen zwischen beiden Ländern unbedeutend sind, und sich fast ausschlieslich auf die in serbischen Händen befindliche Einfuhr von Salz beschränken, so ist wohl kein Zweifel, dass politische Zwecke die Aufstellung dieser Agenten veranlasst haben. Die Umtriebe in Bosnien, die auf eine Conföderation der slawischen Rassen zum Aufstande gegen die Pforte abzielen, mögen damit im Zusammenhange stehen. — Der genannte Theodor Callimachi war zunächst bestrebt sich mit den Konsule in Belgrad, mit Ausnahme des englischen und österreichischen, auf vertrauten Fuss zu setzen und sich von ihnen als College betrachten zu machen. Schon gelegentlich des Geburtstages des Fürsten Michael, am 27. September, versuchte er sich in das Konsularcorps einzudrängen, und sogar dem damaligen englischen Gerenten, Herrn Riketts, dem Rang zu nehmen. Dieser wies ihn zurück, aber der damalige Doyen des Corps, der piemontesische Generalkonsul Scovasso, weigerte sich den Eindringling in seine Schranken zu weisen. Am Andreasfeste, 12. December, wo Aufwartung beim Fürsten zu sein pflegt, erneuerte Callimachi seinen Versuch. Als nämlich die Konsuln nach dem Kirchengange, eben zur Fernehaltung des moldo-walachischen Agenten, bei dem Doyen, ihrem englischen Collegen, sich versammelt hatten, und von dort ihre Auffahrt zum Fürsten machten, drängte sich der Wagen des walachischen Agenten mit Hilfe der serbischen Polizei in die Reihe, was von den Vorfahrenden nicht bemerkt wurde, und zwar gerade vor den Wagen in welchem der Kaiserliche Gerent, Herr Wassitsch, fuhr. Callimachi erschien bei der Aufwartung mit dem Konsularcorps, hielt sich aber abgesondert. Herr Wassitsch, wie ich aus dem englischen Berichte erfahre (denn ich habe keinen direckten Bericht von ihm), wandte sich gleich nach der Ceremonie an Herrn Longworth, und dieser an Herrn Garaschanin, der die Polizei als Herrn Callimachi nur als Konsul kennend und sonach in der Meinung handelnd, dass der

---

[1]) Staatsarchiv, Wien. Constantinople, Rapports 1864, f. 6. Raportul acesta, adresat de baronul Prokesch-Osten contelui de Rechberg-Rothenlöwen, poartă Nr. 3 D.

Konsul dem Gerenten vorgehe, entschuldigte, aber über das Begehren Longworths dass der Fürst künftighin das Konsularcorps ohne Beimischung Fremder, und namentlich des walachischen Agenten, empfangen solle, nicht ohne Anfrage bei dem Fürsten entscheiden zu können erklärte. — Die Konsuln sind, strenge genommen, nicht sowohl bei dem Fürsten, der nur der Statthalter einer türkischen Provinz ist, als vielmehr bei dem Pascha beglaubiget. Der Besuch bei dem Fürsten ist eine Höflichkeit, aber keine Pflicht, und es steht in der Berechtigung der Konsule die Höflichkeit einzeln oder en corps zu üben. Dem Fürst steht in keinem Falle ein Recht zu, einen moldo-walachischen Agenten als zum Konsularcorps gehörig zu betrachten. Ich werde mit nächster Post an Herrn Wassistsch schreiben, dass er nie und nimmermehr diesen Einschub zuzugeben und widrigenfalls sich jeder Betheiligung an derlei Höflichkeiten zu enthalten hat. Der englische Geschäftsträger giebt dieselbe Weisung an Herrn Longworth. Das Fest am Neujahr dürfte keine Verlegenheiten herbeigeführt haben, da Callimachi geäussert, er werde sich auf einige Tage aus Belgrad entfernen. Selbst diese Ausserung beweiset dass er die Anmassung eigentlich nicht fallen lässt.

Prokesch-Osten.

XVI

12 Ianuarie 1864 [1])

Agentul diplomatic la Belgrad către Şeful de Cabinet al Domnitorului. (Telegramă).

Un complot contre le prince Michel Obrénovitsch a été découvert. On a arrêté à Belgrade deux sénateurs retraités, Anton Maïstorovitch et Ranco Matevitch; à Kragouïévatz un major de la garde nationale; dans une autre ville plusieurs individus, tous partisans de l'ex-prince [Alexandre Karageorgévitch]. On instruit.

Callimaki.

XVII

14 Ianuarie 1864 [2])

Şeful de Cabinet al Domnitorului către Agentul diplomatic la Belgrad. (Telegramă).

Le Prince-Régnant vous charge d'aller offrir au prince Michel Obrénovitch ses félicitations pour la découverte du complot qui mençait la personne de S. A. S. et la tranquillité de la Serbie.

A. Baligot de Beyne.

[1]) Arh, Cuza, vol. cit., f. 423. Raport amănunţit la f. 430.
[2]) *Ibid.*, f. 425.

XVIII

2 Februarie 1864 [1])

Agentul diplomatic la Belgrad către Domnitor.

Altesse Sérénissime, M. Garachanine vient de me communiquer une lettre du Grand Vizir, qu'il tient de l'agent de Serbie à Constantinople... Elle concerne nos armements, au sujet desquels le Grand-Vizir exige des explications « propres à dissiper tout malentendu sur les intentions de V. A. S. ». Le contenu de cette lettre n'a surpris personne ici, car, à l'égard du Gouvernement serbe, les représentations sur le même sujet datent déjà du mois d'Octobre. A la date du 14 de ce mois 1863, l'agent de Serbie à Constantinople écrivait: « Le ministère des affaires étrangères de la S. Porte se plaint de ce que les relations du Gouvernement serbe avec le prince Couza prennent un caractère sérieux et ne visent à rien moins qu'à préparer la séparation des principautés tributaires. Comme preuve, il avance que la Serbie fait en Belgique une commande de 100 pièces de position ». L'assertion est sans fondement, car le Gouvernement serbe possède actuellement une fonderie qui lui permet, quant aux objets de cette nature, de se passer entièrement du secours de l'étranger. « Ces plaintes ont été adresées au représentant britannique. De plus, l'acte de pure politesse de quelques officiers serbes présents aux manœuvres qui eurent lieu, il y a quelque temps, dans les Principautés Roumaines, n'a pas manqué d'être interprété par Aali-Pacha de manière à lui permettre de formuler une nouvelle plainte auprès de M. Erskine qui, en l'absence de M. Bulwer, gère les affaires de l'ambassade anglaise et ce premier se crut assez autorisé d'amplifier, disant que, de l'aveu des Roumains eux-mêmes, il y a concertation entre les deux principautés et que, par conséquent, les appréhensions d'Aali-Pacha sont sérieuses ». — Je sais de source certaine que tous les rapports du consul d'Angleterre à Belgrade cherchent à représenter la Serbie comme un vaste arsenal où l'on tend à tout approprier à une guerre. Ces rapports, transmis à Aali-Pacha par l'ambassade anglaise de Constantinople et identiquement reproduits par le pacha de la forteresse de Belgrade — écho fidèle et sans discernement du consul d'Angleterre — encouragent et même provoquent les continuelles protestations et remontrances de la S. Porte, qui trouve par ce moyen matière à ingérences dans les affaires intérieures des Principautés. — L'exagération des rapports du consul d'Angleterre est reconnue par la majorité des collègues de ce dernier... Le Gouvernement serbe n'a pas augmenté l'effectif de l'armée régulière et si le chiffre du budget alloué au ministère de la guerre est fort, relativement à ce qui est alloué aux autres ministères, c'est que les fonderies, les poudrière et les achats d'armes (je ne saurais affirmer

[1]) Ac. Rom. Mss. I. Alecsandri, seria II (volumele mari), vol. II, f. 263.

si l'on en achète encore) absorbent beaucoup d'argent. — V. A. S. pourra donc déduire, qu'à l'aide de la paix, la Serbie se trouvera, dans peu de temps, à la tête d'un immense matériel de guerre. Je saisis cette occasion pour donner à V. A. S. quelques notions sur les forces dont peut disposer aujourd'hui, en fait d'hommes, le Gouvernement serbe. Je ne saurais pourtant assurer si ces hommes peuvent tous être régulièrement armés. — L'effectif de l'armée régulière n'est que de 32.000 hommes qui, à l'expiration de trois années de service, vont remplir les cadres de la première réserve, dont l'effectif monte à 50.000 hommes.— M. Garachanine m'assurait que cette réserve pourrait être mise sur pied de guerre dans les 24 heures... La seconde réserve forme un total de 62.000 hommes... En me communiquant la lettre dont j'ai l'honneur d'entretenir V. A. S. au début de ma dépêche, le ministre des affaires étrangères de Serbie me disait qu'il s'attendait à en recevoir bientôt une toute pareille. Il ajoutait qu'il serait curieux de connaître la réponse que V. A. S. croirait devoir faire à la lettre de Fouad Pacha...

T. Callimaki.

XIX

19 Martie 1864 [1])

Agentul diplomatic la Belgrad către Domnitor.

Altesse Sérénissime, Les nouvelles parvenues de Bosnie aux différents consulats de Belgrade annoncent que des cadres, pouvant comprendre 25.000 hommes de troupes, ont été formés dans cette province limitrophe de la Serbie. Les hommes qui doivent compléter ces cadres doivent être pris parmi les Bachi-Bouzouks. — Une certaine fermentation hostile à la Serbie, fomentée et entretenue par les émigrés turcs, que le protocole du 4 Septembre 1862 a éloignés de Belgrade et des autres forteresses sises dans le même pays, règne parmi les musulmans de Bosnie. A les en croire, le Sultan se serait montré jusqu'ici beaucoup trop généreux vis-à-vis du Monténégro, comme vis-à-vis de la Serbie. Pour porter remède au mal issu de cette générosité, il faudrait, selon eux, reprendre aux Serbes les forteresses et achever la conquête du Monténégro. Telles sont les idées qui dominent en Bosnie... Pour parer à toute éventualité que ferait surgir une entente entre les Gouvernements de Serbie et de Monténégro, qui pourrait, en cas de soulèvement, isoler la Bosnie du reste de l'empire,... un corps d'armée... se trouve à Monastir; quant aux troupes turques cantonnées en Bulgarie, elles sont estimées à 80.000 hommes par le Gouvernement serbe. — En Autriche, les régiments frontières à la suite d'ordres récem-

[1]) Mss. I. Alecsandri, *vol. cit.*, f. 306.

ment arrivés, ont été mis sur pied, de manière à pouvoir marcher à la première demande...J'ai essayé par cet exposé, retracé d'après des renseignements dignes de foi, de donner à V. A. S. une idée des préparatifs qui s'effectuent chez nos voisins, dans l'attente d'une guerre.— Rien pourtant, en Serbie, ne motive ces armements de la part des Turcs, si ce n'est peut-être les rapports des consuls d'Angleterre et d'Autriche. Le premier... représente, dans ses rapports, le Gouvernement en train de combiner une entente des différents peuples de la Turquie et sur le point de mettre le feu aux quatre coins de l'Empire ottoman. Pour lui, une alliance offensive et défensive entre la Serbie et les Principautés-Unies est un fait accompli, hors de doute... On s'imagine probablement à Bucarest que la Serbie fait d'immenses armements, la même persuasion règne parmi les Serbes, par rapport aux Principautés-Unies.—En Serbie... on a la conviction que nous nous disposons, d'un jour à l'autre, à entrer en campagne et que les enrôlements en Roumanie sont considérables. Le bruit s'était même répandu que je distribuais de l'argent et des passeports aux personnes qui voudraient passer en Roumanie pour s'enrôler. Pendant quelque temps, toute espèce de gens, affluant de partout, arrivaient par dizaine à l'agence, les uns pour réclamer des frais de route, les autres pour demander à être renseignés sur le résultat du voyage qu'ils comptaient entreprendre.—Si toutes les espérances sont actuellement tournées du côté de la Roumanie, il faut aussi l'attribuer à l'immense popularité dont V. A. S. jouit en Orient et à l'habileté dont Elle a fait preuve dans nos démêlés avec la S. Porte.—La politique de l'Autriche, de la Serbie et des Principautés-Unies a pour mobile des intérêts plus sérieux. Les consuls d'Autriche ont pour mission, en Orient, d'entretenir par de faux rapports la méfiance entre les Principautés serbe et roumaine et la S. Porte. Ils commencent par assurer à celle-ci qu'elle est sur le point d'être attaquée; la Turquie... provoque par ses armements l'inquiétude de la Serbie, qui attribue alors à la Porte des desseins d'agression. A l'aide de ce manège, *le Gouvernement autrichien espère éviter toute entente entre les peuples de race roumaine et serbe de l'Autriche et ceux de même race de la Turquie*... Pour observer toutes ces intrigues, on se trouve beaucoup mieux placé en Serbie qu'en Roumanie.—S'il arrive à l'Autriche de protester quand le Gouvernement serbe fait acquisition d'armes, il lui arrive aussi d'offrir à ce même Gouvernement les armes dont il peut encore avoir besoin. Des émissaires autrichiens, il n'y a pas longtemps, étaient venus proposer au gouvernement serbe l'acquisition de... fusils dont on voulait se défaire à l'arsenal de Vienne... Comme on les trouva en mauvais état, le Gouvernement serbe refusa le marché. La Turquie s'est montrée moins difficile, puisque, tout dernièrement, elle vient de faire l'acquisition de ces mêmes fusils...

T. Callimaki.

XX

2 și 5 Aprilie 1864 [1])

Agentul diplomatic la Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului. (Telegramă).

Un aide-de-camp du prince Nicolas de Monténégro est arrivé ici. Il a été reçu par le prince Michel. Il partira... pour Bucarest. Faites dire à Giurgiu de lui faciliter les moyens de se rendre à Bucarest. Il serait bien de le loger aux frais de l'État. L'officier monténégrin n'a pas de mission. Il se nomme Vrbiza; il porte uniforme. Il désire voir le Prince-Régnant.

Callimaki.

XXI

7 Iunie 1864 [2])

Gerantul Agenției diplomatice din Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului.

Monsieur, Je viens d'avoir une discussion de trois quarts d'heure avec M. Garachanine. Les circonstances ayant été contraires à ce que je lui remisse votre télégramme relatif au départ de S. A. S. pour Constantinople, je lui en ai fait parvenir la copie et j'ai été le voir aujourd'hui tout exprès pour savoir comment le Gouvernement serbe envisage les derniers grands actes du prince Alexandre-Jean et, en particulier, celui de son voyage à Constantinople. Évidemment M. Garachanine a été très content d'avoir cette occasion pour se prononcer là-dessus. Eh bien, si tout ce qu'il m'a dit n'était pas bonne mine à mauvais jeu, on ne saurait demander mieux. Pour s'exprimer avec plus de précision, il me parlait en serbe, après avoir commencé en allemand. «Je suis d'avis — dit-il — et, après avoir beaucoup et souvent parlé au Prince Michel des affaires de Roumanie, je suis autorisé à vous dire en même temps en son nom: que nous approuvons hautement tous les actes, tous les succès du prince Couza, antérieurs et postérieurs à la dernière dissolution de la Chambre et, étant convaincus que le mérite de l'initiative ainsi que celui de l'exécution n'en revient qu'à lui, à son puissant génie, à sa sagacité d'homme d'État, à son courage et à sa constance inébranlable. C'est pourquoi nous l'en félicitons, nous l'en félicitons et nous l'en félicitons encore, et, oubliant l'individualité du Prince, nous en félicitons surtout la Roumanie, de l'amitié de laquelle les Serbes sont fiers. Que ses ennemis parviennent à armer le bras assassin qui tranche ses jours — n'importe! Le prince Couza a déjà légué son nom

[1]) Arh. Cuza, vol. XIV (Ms. 4867 I), f. 443.
[1]) *Ibid.*, f. 457.

à la postérité reconnaissante de sa patrie et à l'admiration de l'étranger; cependant Dieu préservera, nous l'espérons, la Roumanie de cette perte désastreuse!» Relativement au voyage de S. A. S. à Constantinople en particulier, M. Garachanine m'a dit — par manière de plaisanter — qu'il a écrit à l'Agent serbe de Constantinople de dire à Aali-Pacha que c'est aux Serbes maintenant d'accuser la Porte de menées sourdes en alliance avec la Roumanie, puisque — il n'y a pas loin de là — Aali-Pacha accusait la Serbie d'en tramer avec la Roumanie contre la Porte. — « A présent — dit M. Garachanine — il ne reste au Gouvernement roumain que de maintenir avec rigueur l'ordre public et surtout de s'assurer le dévouement de l'armée». J'étais heureux de pouvoir le tranquilliser là-dessus, ayant assez de faits à alléguer. — Puis il revint à son cheval de bataille, malheureusement très blessé: alliance entre la Roumanie, la Serbie et la Grèce. Vu l'état de la Grèce, il en regrette l'imposibilité pour longtemps... M. Callimaki, M. Negri et — puisqu'il vous connait de réputation — M. Baligot de Beyne ont été objets d'éloges brillants, mais sincères. M. Garachanine m'a dit qu'il serait charmé si je faisais parvenir ses déclarations à votre connaissance et à celle du Gouvernement de S. A. S.

Prohasca.

XXII

15 Iunie 1864 [1])

Gerantul Agenției diplomatice din Belgrad către Şeful de Cabinet al Domnitorului.

Monsieur, Comme vous m'avez fait l'honneur... de m'inviter à continuer de vous renseigner sur les impressions produites en Serbie par les actes du 2 Mai de S. A. S. et par ce qui en résulte, je m'empresse... de vous faire connaître... que... l'impression totale, dans les masses et parmi les gens supérieurs,... c'est l'admiration pour le génie du prince Alexandre-Jean et des félicitations à l'adresse de la Roumanie. Ces sentiments ont d'ailleurs trouvé... une expression chaleureuse dans plusieurs articles du journal semi-officiel « Vidov Dan ». Je ne saurais dire si ces articles émanent spontanément de la rédaction du dit journal ou bien s'ils sont inspirés officiellement; car, d'un côté le rédacteur aime à se donner l'air d'en être auteur absolu..., d'autre part M. Léchanine, directeur du Département des Affaires Etrangères, a appelé, à une certaine occasion, mon attention sur le premier des dits articles, écrit dans le style du « Buciumul », un peu tempéré. M. Léchanine m'en parlait,... désireux de me faire accroire que l'article en question était d'origine officielle... Passons au Gouvernement: Je

[1]) *Ibid.*, f. 461.

trouve tout-à-fait naturel que le projet de voyage de S. A. S. à Constantinople éveillât en quelque sorte des soupçons chez les Serbes. Ils doivent se dire qu'il est de l'intérêt de la Porte d'être non seulement en bons termes avec la Roumanie, mais encore de la laisser croître en puissance et de contribuer elle-même à ce que ce jeune Etat se consolide de plus en plus: en un mot, faire de la Roumanie son alliée. C'est cette considération-là, très probablement, qui m'a fait trouver à M. Garachanine l'humeur si sombre de temps à autre; c'est là le sens de sa plaisanterie adressée à Aali-Pacha (par l'entremise de l'agent serbe à Constantinople) que «c'est maintenant aux Serbes d'accuser la Porte d'intrigues en commun avec la Roumanie». Cette considération de la communauté d'intérêts entre la Porte et la Roumanie doit nécessairement avoir donné naissance à des idées et à des sentiments très significatifs. Abattement, découragement, sentiment d'isolement... Tous ces sentiments ont éclaté en un seul, très concentré, en rage contre la Russie... Je ne sais pas si je vous ai fait savoir que — me croyant vu de mauvais œil par les Serbes de meilleure condition, parce qu'on m'entend toujours prêcher contre le Gouvernement russe et parce qu'on me croyait auteur de certaines correspondances dans un journal de Prague — correspondances hostiles au Gouvernement serbe —, pour savoir à quoi j'en étais, j'ai profité de mon entrevue avec M. Garachanine, lors de votre télégramme annonçant le départ de S. A. S. pour Constantinople, pour lui demander quelle était son opinion sur la conduite actuelle de la Russie à l'égard de la Roumanie dans le question des monastères et puis de la politique russe en général. Dans ce moment-là, M. Garachanine avait déjà la certitude que je n'étais pas l'auteur des dites correspondances (vu qu'on venait de le découvrir en la personne d'un médecin, mon compatriote (Bohême), à Semendria, intéressé personnellement au complot de Noël de Maïstorovitch). M. Garachanine n'étant plus prévenu contre moi, le ton de sincérité et de douleur dans mon langage de Slave à fait vibrer le fond de son cœur. Un moment — mais c'était en vain — il voulut le cacher devant moi. Puis, après m'avoir indirectement obligé à la discrétion, en faisant valoir la réserve que lui impose sa position, il m'avoua — «à l'agence roumaine, à notre alliée et au Slave» — combien il trouvait indigne les procédés de la Russie à l'égard de la Roumanie et combien il «déplorait» la politique russe en général. Je suis fier d'avoir entendu le plus éminent homme de la Serbie exprimer... son adhésion à ma manière de voir ces choses-là, car les autres Serbes ne l'osent pas... Cependant, il y en a encore un: c'est le vice-président du Sénat, homme généralement très estimé et aimé, qui a été tout aussi sincère envers moi... M. Garachanine discute souvent les affaires de Roumanie avec le prince Michel, comme il me l'a dit lui-même. Eh bien, tous ces sentiments, que je viens de décrire comme s'étant emparés de M. Garachanine, dominent au même degré le Prince... A coup sûr, M. Garachanine les lui a inspirés... Aux résolutions [de la Serbie] de

capter l'amitié de la Roumanie et de travailler, se joint une troisième de haute importance, à savoir: ne rien plus espérer de la part du « brate Moscal » et faire ses calculs indépendamment des inspirations de St. Pétersbourg... Lorsque M. Garachanine a reproduit les paroles de S. A. S. notre Prince, paroles adressées à M. Magazinovitch lors de Son départ pour Constantinople: « qu'Il (le Prince) ne craint rien, puisqu'Il a un puissant appui (la France) », j'ai protesté énergiquement. « Pardon Monsieur — lui dis-je — S. A. n'a fait que plaisanter. Celà ne sent pas Couza. Couza fà da se! » — J'ai dû sourire hier, en entendant dire au consul d'Italie que « l'influence russe ici va toujours en croissant ». Je me suis bien gardé, sans doute, d'infirmer son assertion en alléguant ce que je tiens de M. Garachanine. Mais je lui ai dit ce que j'ai l'honneur de vous certifier, que l'influence russe ici se borne aux trois catégories suivantes: 1. à des ambitieux... désireux de décorations russes, 2. au clergé, 3. aux invalides, pauvres d'esprit, logés et nourris principalement au Sénat, ceux-ci soit par tradition, soit dans le but d'être soutenus, moyennant des pensions russes ou la protection russe auprès du Gouvernement serbe qui, jusqu'ici, n'a pas sans doute osé heurter l'arrogance des proconsuls moscovites (afin de ne pas les exciter à faire de malveillants rapports à St. Pétersbourg). Mais ce dont je suis sûr c'est que *nul Serbe ne veut être Russe*... Je résume: En considération de la situation actuelle de la Roumanie, en considération du rôle qu'elle se prépare à jouer, les Serbes doivent nécessairement. 1. briguer l'amitié de la Roumanie, 2. travailler (ce que leur a conseillé — il y a juste un an de cela — M. Gladstone, lors de son passage sur le Danube en même temps que M. Milovoï Pétrovitch et son attaché, le capitaine Ivanovitch, qui mc l'a raconté), 3. laisser les Russes là... Vu cette disposition du Gouvernement serbe, il y a de notre part peut-être quelque chose à faire... La Roumanie est actuellement en vogue, tous les esprits en élan. Le Prince a remporté de si grands succès qu'il a déjà ce prestige grâce auquel tout réussit... Qui sait si le génie de Couza ne trouvera pas, dans la constellation actuelle (à l'égard de l'Europe tout entière), un de ces points, inaperçus par les esprits ordinaires, qui font le commencement de brillantes pages dans l'histoire!... Il faut battre le fer tant qu'il est chaud. Si l'on trouve bon de le battre, c'est le moment. Devrait-on, par exemple, stimuler, pousser les Serbes dans une direction quelconque. Et, dans ce cas, seuls ou d'accord avec les consuls d'Italie et de France, à leur su ou à leur insu? Et puis, il y aurait quelque chose à faire pour créer de l'ensemble parmi les Roumains et les Serbes du Banat. Puis encore, ma pauvre patrie, la Bohême slave, n'attend que les beaux yeux d'un protecteur pour jouer bien autrement son jeu en Autriche. Les grands succès ne viennent pas toujours en un an, il faut en préparer la récolte de longue main...

Prohasca.

XXIII

18 Iunie 1864 [1])

Gerantul Agenției diplomatice din Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului.

Monsieur,... Il y a quinze jours, j'appris qu'on disait en ville que la Roumanie demande à la Serbie d'accorder une espèce d'autonomie aux cent mille Roumains du district serbe de Negotin. Y flairant une intrigue austro-russe, — (d'autant plus que ma source,... d'un caractère fort suspect russophile, prétendait avoir cette nouvelle de M. Garachanine), par l'entremise d'un employé du Département des Affaires Etrangères j'ai fait porter le fait à la connaissance de M. Garachanine, en ajoutant que, de la part des Roumains, pas même les journaux les plus excentriques n'ont jamais articulé la prétention susmentionnée. Ce qu'apprenant, M. Garachanine, alors indisposé, s'en révolta et obligea l'employé de dire à mon homme, un professeur russophile [de qui je tenais le bruit], en ma présence, qu'il y a insolence et infamie à s'en rapporter à lui (Garachanine) comme autorité pour affirmer ce faux bruit. Pour sa part, M. Garachanine n'en avait encore aucune connaissance et il considérerait tout ceci comme une intrigue autrichienne ou russe. — « Mais non — dit-il — pas russe, car les Russes sont trop stupides pour celà; celà doit venir de la part des Autrichiens »... L'observation faite de ma part qu'en Roumanie les prétentions les plus exorbitantes ne se sont jamais portées à ce point-là, a fait beaucoup de plaisir à M. Garachanine... Le « Vidov Dan » a donné plusieurs articles au sujet de la Roumanie, toujours pleins de chaleureuses sympathies...

Prohasca.

XXIV

27 Iulie 1864 [2])

Gerantul Agenției diplomatice din Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului.

Monsieur,... Je crois avoir un fait nouveau à vous rapporter. Déjà avant le départ de notre Souverain pour Constantinople, j'ai eu l'honneur de vous mentionner un propos de M. Garachanine relativement à une alliance à former entre les Roumains, les Serbes et les Grecs; j'ai ajouté encore que c'est là l'idée favorite de M. Garachanine. Maintenant que les Serbes craignent de se voir délaissés par la Roumanie, ce n'est qu'avec plus de ferveur que le chef du cabinet serbe s'attache à cette idée: car, pour ce que les Serbes espèrent de la politique russe,

---

1) *Ibid.*, f. 468—475.
2) *Ibid.*, f. 481.

ils ne s'attendent pour longtemps à rien de ce côté-là — sauf le cas d'une conflagration générale. Et, en effet, mieux on connaît les Serbes, plus on gagne la conviction qu'il n'y a pas d'allié pour eux, sinon celui qui viendrait combattre la semi-lune, en faveur de leur orthodoxie... Ils fondent toujours des canons (ils ont de 7 à 14 batteries de canons rayés), fabriquent des fusils et de la poudre, mais ils auraient à peine de quoi soutenir une petite campagne, vu la disette... Pour en revenir à l'idée de la triple alliance de M. Garachanine, elle se traduit, depuis quelque temps, en certaines manifestations du journal semi-officiel « Vidov Dan ». On a commencé par se complimenter de l'annexion des Iles Ioniennes; enfin, dans un de ses derniers numéros, le dit journal donne libre essor à l'idée en question et son rédacteur s'est empressé de me signaler son article comme devant signifier « quelque chose! ». « Ah çà — lui dis-je — j'ai reconnu tout de suite l'idée de M. Garachanine; c'est un article inspiré, n'est-ce pas? » Sur quoi, mon rédacteur a composé son visage de la sorte la plus grave, comme s'il venait de me révéler un grand secret d'état... Quant à l'article en question, après avoir donné un aperçu critique des évènements de la dernière période et rendu justice au génie du prince Couza et après avoir cité la parole du Prince: « Roumains, l'avenir est à vous! », il conclut: « Mais, tout en reconnaissant les hauts faits du prince Couza, tout en appréciant la hauteur des principes mis en pratique au profit de son pays, nous devons déclarer sincèrement qu'avec tout celà l'avenir de la nation roumaine n'est pas encore tout-à-fait assuré. Les aspirations présentes de la Roumanie ne doivent pas lui faire oublier celles de l'avenir *qui consistent à ce que des Etats indépendants viennent se former et se consolider en Orient*. Le passé nous a fait voir que cette consolidation n'est pas possible si une alliance étroite ne nous unit pas; notre salut dépend uniquement de l'identité de tendances que nous devous avoir, unis que nous sommes par la communauté de religion, d'histoire et d'intérêts. Ces vérités il ne faut jamais les perdre de vue, sous peine d'avoir à l'expier amèrement. La consolidation intérieure peut être effectuée par les Roumains seuls, mais, quant à la consolidation en dehors, elle n'est possible que par l'union fraternelle avec ses voisins qui lui portent des sympathies. Puisse cette maxime, à l'instar de l'étoile populaire, conduire toujours les Roumains, les Grecs et les Serbes!... ».

Prohasca.

XXV

20 August 1864 [1])

Gerantul Agenției diplomatice din Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului.

Monsieur, Je m'empresse de vous faire savoir que l'Assemblée serbe... se réunira à Belgrade le 27 Août prochain... Relativement à des projets

[1]) *Ibid.*, f. 489.

de loi préparés par le Gouvernement, rien ne transpire, sinon qu'il y a quelques jours on disait ... que le Gouvernement serbe avait l'intention de tâter la question du rachat de la forteresse turque. Comme j'en ai parlé à M. de Botmilian, consul de France, il s'est empressé de demander des informations, non pas directement à M. Garachanine, faute de pouvoir s'entendre avec lui (ces messieurs ne parlant aucun idiome commun à eux deux), mais à une autre personne tout aussi importante dans le cas en question. Or, on a assuré à M. de Botmilian que cette idée est tout-à-fait étrangère au Gouvernement serbe et qu'il évitera, au contraire, scrupuleusement que les discussions de la Chambre sortent du cercle de l'autonomie la plus restreinte. Cela nonobstant, je me permets de vous rappeler que la Serbie est entrée, plus d'une fois, inopinément, dans des phases tout-à-fait nouvelles...

Prohasca.

XXVI

17 Septemvrie 1864 [1])

Gerantul Agenţiei diplomatice din Belgrad către Şeful de Cabinet al Domnitorului.

Monsieur,... L'attitude de la Skoupchtina a justifié mes appréciations antérieures de la situation de la Serbie... Voici, en quelques mots, ce qui caractérise la situation actuelle: Le Gouvernement serbe continue à garder rancune au prince Couza pour son voyage à Constantinople... M. Garachanine choie son idée favorite d'alliance grecque même au détriment des Bulgares... On imitera ce même Couza pour obtenir des succès dans la question des forteresses, la France aidant; c'est pour quoi le consul de France... est l'homme de la situation. Les Russes sont abandonnés, haïs et accusés publiquement d'hostilité...

Prohasca.

XXVII

19 Septemvrie 1864 [2])

Gerantul Agenţiei diplomatice din Belgrad către Şeful de Cabinet al Domnitorului.

Monsieur, Le Prince est parti aujourd'hui pour Kragouïévatz, pour essayer des canons rayés, dit-on. Comme il est accompagné de MM. Garachanine, Magazinovitch, le colonel Pétrovitch et le président

---

[1]) *Ibid.*, f. 501—502.
[2]) *Ibid.*, f. 503.

du Sénat, il est permis de se demander si ce n'est guère une démonstration politique en même temps. Quant à moi, je le crois. Depuis quelque temps, on fait beaucoup de canonade ici, on coquette avec les Grecs et on se vante de l'unanimité de toute la nation prouvée lors de l'Assemblée... Cette nouvelle excursion du Prince, accompagné de ses diplomates et guerriers, est tout bonnement une démonstration politique à l'adresse de la Turquie, pour déterminer celle-ci à entendre raison au sujet des bons offices de la France, relativement au démolissement des forteresses turques moyennant une transaction pacifique... Quant à faire la guerre, les Serbes n'y pensent pas; ils en prennent seulement les airs, à la Couza, pour obtenir, ainsi que S. A. S., des succès, grâce à l'intervention française. Comme je sais que M. de Botmilian y est pour beaucoup et que la non-existence de sympathies russes en est une des conditions essentielles, j'ai pris à tâche de persuader M. de Botmilian qu'en effet ces sympathies n'existent plus, tant que j'ai pu observer...

Prohasca.

XXVIII

2 Octomvrie 1864 [1])

Gerantul Agenției diplomatice din Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului.

Monsieur,... Depuis l'acte du 2 Mai, depuis le voyage de S. A. S. à Constantinople,... j'insistais à vous faire accroire [2])... que le Gouvernement serbe... passera bientôt à des faits d'importance, que, feignant de se préparer à la révolution à outrance, de concert avec les Grecs, il sollicitera les bons offices de la France pour réussir, sans faire la guerre; que, dans ce but, il romprait avec les Russes pour mériter la confiance de la Turquie, laquelle, sans doute, préférera être en amitié et alliance avec des vassaux, sous le puissant protectorat de la France, que de subir les effets destructifs des influences de toutes les grandes puissances et d'être harcelée sans cesse par des révoltes intérieures. — Veuillez prendre acte du premier symptôme de cette nouvelle phase dans la politique franco-turque: La commission turco-serbe chargée d'évaluer le chiffre d'indemnité pour l'ancienne ville turque de Belgrade, s'étant arrêtée il y a quelques mois sur la différence de 3½ millions de piastres, des 7½ qu'offraient les Serbes aux 11 millions réclamés par les Turcs, allait recommencer ses travaux sous peu. M. Bulwer, à Constantinople, désirant peut-être se faire agréer une fois aussi par les Serbes — en souvenance des échecs de la politique anglaise en Roumanie — imposa, pour ainsi dire, à Aali

[3]) *Ibid.*, f. 505.
[4]) Sic.

Pacha de se contenter de 9 millions. Ce qu'apprenant M. de Botmilian — ou peut-être l'ambassade française de Constantinople — et voulant paralyser... l'immixtion anglaise dans les affaires de la Serbie, conseilla à M. Garachanine de traiter immédiatement avec Aali Pacha à Constantinople, d'en appeler à sa loyauté et, en même temps, à la générosité du Sultan [1])... J'ai sondé M. de Botmilian sur la question des forteresses turques... [Il me dit] qu'il ne faut point encore mettre en discussion ce sujet, pour ne pas en compromettre l'heureuse solution.

Prohasca.

XXIX

13 Octomvrie 1864 [2])

Gerantul Agenției diplomatice din Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului.

Monsieur,... Je suis heureux de pouvoir vous notifier de nouveau le vif désir, le zèle et l'empressement que le Gouvernement serbe manifeste depuis quelque temps... à se voir dans les meilleurs rapports possibles avec la Roumanie... Il résulte de la décision prise par le Gouvernement serbe de marcher à ses grands buts par voies pacifiques, avec l'aide de la diplomatie française, à l'exemple de notre Auguste Souverain, et, par conséquent, il n'y a dorénavant que rapports de bons voisins et amis qui doivent se faire valoir entre la Serbie et la Roumanie. — J'ai vu hier M. Garachanine... Pendant toute une heure il m'a retenu... pour faire les éloges de M. Callimaki et de S. A. S. notre Souverain et pour me faire connaître les instructions données à M. Magazinovitch, à savoir: d'observer une attitude tout-à-fait modeste,... de ne point jouer le rôle de «consul», mais de faire son possible à tout propos pour éveiller, conserver et consolider de plus en plus des rapports amicaux entre la Serbie et la Roumanie. Permettez-moi d'ajouter, qu'en ce qui me concerne personnellement, je n'ai depuis quelque temps qu'à me louer de M.M. les ministres serbes... Je crois ne pas me tromper dans la supposition que M. de Botmilian est pour beaucoup dans toutes ces choses, bien qu'il n'en dise rien à personne et je me crois obligé d'avancer qu'il serait peut-être à propos que notre Gouvernement lui témoignât d'une manière quelconque la reconnaissance dont l'Agence est redevable à M. de Botmilian à l'égard de ses bons offices et, dans ces cas, il ne faudrait pas omettre M. Scovasso, consul d'Italie, afin de ne pas éveiller sa susceptibilité...

Prohasca.

---

[1]) Chestiunea indemnităţii de nouă milioane piastri n'a fost rezolvată decât la 17 Dec. 1865. *Ibid.*, f. 528.

[2]) *Ibid.*, f. 509.

XXX

11 Martie 1865 [1])

Agentul diplomatic la Belgrad către Şeful de Cabinet al Domnitorului. (Telegramă).

Au sujet des conférences tenues actuellement à Paris pour modifications aux règlements télégraphiques, M. Garachanine est venu me trouver et m'a demandé quelles démarches comptaient faire le Gouvernement de S. A. pour obtenir l'admission d'un représentant à ces conférences. Le Gouvernement serbe désire suivre la même voie que le Gouvernement roumain et agir à peu près pareillement. Il serait disposé, à la suite d'une entente préalable, à envoyer quelqu'un à Paris ou bien à faire toute autre démarche qui lui serait indiquée, pour sauvegarder l'unité de ses lignes télégraphiques.

Callimaki.

XXXI

17 Martie 1865 [2]).

Şeful de Cabinet al Domnitorului către Agentul diplomatic la Belgrad. (Telegramă).

Le Gouvernement n'a fait et ne fera aucune démarche, convaincu qu'il est, par expérience, que certaines Puissances, sinon toutes, n'admettraient pas son délégué à la Conférence. Remerciez M. Garachanine de la pensée qui lui a inspiré un projet d'entente en cette circonstance...

A. Baligot de Beyne.

XXXII

25 Martie 1865 [3])

Agentul diplomatic la Belgrad către Şeful de Cabinet al Domnitorului.

Monsieur, je vous ai transmis, il y a quelques jours, par le télégraphe [4]), la proposition que M. Garachanine était venu me faire. Il désirait amener une entente entre nous, pour demander ensuite au Gouvernement français l'admission de nos commissaires dans la Commission réunie à Paris pour la révision des règlements télégraphiques. Vos instructions reçues, je me suis empressé de communiquer à M. Garachanine

[1]) *Ibid.*, f. 537.
[2]) *Ibid.*, f. 546.
[3]) *Ibid.*, f. 538—544.
[4]) Anexa XXX.

la manière de voir du Gouvernement de S. A. S. Ci-joint, la note que je lui ai adressée à ce sujet. Je puis ajouter, à la suite d'une entrevue que j'ai eue avec M. le Ministre des Affaires Étrangères de Serbie, qu'il s'est facilement convaincu des difficultés que son projet aurait eu à surmonter. — J'ai l'honneur de vous adresser en même temps le texte d'une proposition adressée par la S. Porte au Gouvernement serbe, au sujet du délégué à envoyer à la Commission télégraphique et la réponse que ce dernier lui a immédiatement fait transmettre.

T. Callimaki.

* * *

Anexa Nr. 1

Nota din 21 Martie 1865 a Agentului diplomatic al României la Belgrad către Preşedintele Consiliului şi Ministru al Afacerilor Străine al Serbiei.

M. le Ministre, J'ai reçu la lettre que V. E. m'a fait l'honneur de m'écrire pour me communiquer la proposition de la S. Porte et le refus opposé à cette proposition par le Gouvernement serbe, concernant l'envoi d'un délégué à Paris, pour y assister le commissaire ottoman dans la Commission télégraphique. Je m'empresserai de transmettre les communications que vous avez bien voulu me faire, le plus tôt possible, à mon Gouvernement. J'ignore encore si la S. Porte a fait parvenir à Bucarest une proposition analogue et si le Gouvernement du Prince a cru devoir répondre à ces offres. — Quant à l'objet de démarches simultanées à faire auprès du Cabinet français, pour obtenir l'admission de nos commissaires aux Conférences, comme représentants de lignes télégraphiques indépendantes, le Gouvernement du Prince assure qu'il a déjà la conviction que certaines Puissances feraient échouer ces démarches, malgré notre droit rendu incontestable par les récentes conventions télégraphiques que nous avons conclues avec l'Autriche, comme avec la Turquie. Il se félicite néanmoins d'avoir vu se renouveler, en cette circonstance, au sein du Gouvernement serbe le désir d'entente et de mutuel soutien qu'il considère comme précieux et comme un objet constant de ses propres vœux.

Callimaki.

* * *

Anexa Nr. 2

Telegrama Agentului diplomatic al Serbiei la Constantinopole către Preşedintele Consiliului al Serbiei.

Pour sauvegarder nos intérêts dans la Commission télégraphique, réunie à Paris dans le but de discuter et adopter un tarif uniforme,

la S. Porte nous propose d'y envoyer immédiatement un délégué, chargé d'assister le commissaire impérial, Agathon Effendi, et lui fournir les renseignements voulus.

Ristich [1]).

* * *

Anexa Nr. 3

Telegrama Preşedintelui Consiliului al Serbiei către Agentul diplomatic al Serbiei la Constantinopole.

Notre autonomie nous donnant le droit de siéger, au même titre que les autres commissaires, dans la Commission instituée à Paris pour l'élaboration des changements dans les règlements télégraphiques actuellement en vigueur, nous regrettons de ne pouvoir accepter pour notre commissaire une position subordonnée.

Garachanine.

XXXIII

13 Mai 1865 [2])

Gerantul Agenţiei diplomatice din Belgrad către Şeful de Cabinet al Domnitorului.

Monsieur, Je crois devoir vous signaler deux faits politiques qui caractérisent... la situation actuelle en Serbie et dont l'un... est de nature à pouvoir provoquer des évènements critiques, tandisque l'autre — à savoir de nombreuses immigrations de Bosnie en Serbie — pourrait, le cas échéant, entrer en connexité avec le premier. — Le fait en question concerne le jubilé national, 50-ème anniversaire de la seconde insurrection [commencée] par Miloch en 1815 (la première a eu lieu en 1800, sous Kara-George). Cet anniversaire [sera] célébré... très solennellement... le 4 juin prochain... La fête, qui durera deux jours et demi, aura lieu à Topchidéré... Les deux parties saillantes de la fête consistent en la formation d'un bataillon ad-hoc représentant toute la milice nationale et composé de contingents de tous les bataillons de celle-ci et puis dans la distribuiton, par le Prince, de médailles à des anciens compagnons d'armes du prince Miloch... Comme Belgrade sera illuminée à cette occasion, il y a lieu à craindre que la populace exaltée ne se laisse emporter à des démonstrations contre les hôtels consulaires qui, sans doute, ne seront pas illuminés, car tous les consuls résidant à Belgrade désapprouvent ces procédés démonstratifs du Gouvernement serbe comme inopportuns et de nature à pouvoir

[1]) In text, din eroare: Garachanine.
[2]) *Ibid.*, f. 550.

troubler la situation; le pacha surtout en est vexé. Toutefois, on ne croit pas, dans les cercles consulaires, que le Gouvernement serbe ait l'intention de rien entreprendre à l'égard de la Cour suzeraine, mais on craint qu'il n'y soit entraîné malgré lui, bien que, très certainement, sans aucune chance de réussite, vu son isolement complet: car les décorations russes, envoyées naguère à M. Garachanine et à d'autres hautes dignitaires serbes, paraissent plutôt avoir la destination de compromettre les Serbes vis-à-vis de la S. Porte, que de récompenser ou d'éveiller des sympathies serbo-russes. Du reste, on sait que l'empereur Alexandre ne veut rien entendre de guerre. Quant aux autres Slaves du midi, en Turquie et en Autriche, ils n'ont de commun avec la Serbie que la haine contre leurs oppresseurs, mais il n'existe aucune combinaison de procédés communs... Somme toute, la Serbie, dans une entreprise contre la Turquie, n'aurait aucune chance de réussite, [à moins] qu'une puissante révolution grecque ne vienne s'y associer. Quant à une alliance avec les Magyars, les intérêts de ceux-ci s'opposent diamétralement à ceux des Serbes. — En ce qui concerne les immigrations de Bosnie,... la Serbie les repousse. Une troupe de ces émigrés étant venue en Serbie, par l'Autriche, devait être réexpédiée par les autorités serbes,... mais les autorités de frontière autrichiennes s'y sont opposées jusqu'à vouloir faire usage d'armes, de sorte que le Gouvernement serbe a dû retransporter les pauvres réfugiés sur son territoire, où ils sont entretenus à ses frais. En attendant, M. Garachanine a adressé une note au Gouvernement autrichien, par laquelle il réclame le droit de renvoyer ces gens... en Autriche... La réponse du Gouvernemcnt autrichien n'est pas encore arrivée...

Prohasca.

XXXIV

26 Mai 1865 [1])

Gerantul Agenției diplomatice din Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului.

Monsieur,... Je me hâte de vous éclairer sur les bruits... relativement au voyage du prince de Monténégro, qui, selon les journaux, doit se rendre de Vienne à Belgrade, pour assister à la fête de 4 Juin [2]) prochain. M. Garachanine m'assure, à ce sujet, que le Gouvernement serbe n'en a aucune connaissance, qu'il n'est nullement prévenu de l'éventualité d'une visite du prince Nicolas et que lui, pour sa part, n'en croit rien, tout en admettant la posibilité de l'arrivée d'une ou de deux personnes de la suite du prince Nicolas, et même celle du Prince,

[1]) *Ibid.*, f. 557.
[2]) In text: 23 Mai (stil vechiu).

« vu que nos Monténégrins — a dit M. Garachanine — se soucient fort peu des règles de l'étiquette... Quant à nous, nous n'avons pas invité le prince Nicolas, mais s'il vient — ce que nous ne désirons presque pas — une fois ici, il sera le bienvenu. Du reste — dit M. Garachanine — nous trouvons étrange que les consuls, et peut-être leurs gouvernements respectifs aussi, s'alarment de cette éventualité. Si nous voulions concerter certaines entreprises, nous nous garderions bien d'en faire du bruit et nous n'aurions pas besoin que nos princes se rencontrent personnellement. Moi-même — dit-il — je propose assez souvent au prince Michel d'aller voir ses terres en Roumanie... » Puis il m'a demandé si le prince Couza parle allemand... Sur ma réponse négative, il a été charmé d'apprendre que S. A. S. parle grec (car M. Garachanine ne parle pas français)... A ce propos, je vous fais part de ma conviction que le Prince Michel et M. Garachanine seraient charmés de faire un voyage en Roumanie, ils désirent seulement, paraît-il, être assurés qu'ils seraient les bienvenus. — Pour en revenir à la visite du prince Nicolas,... M. Garachanine a exprimé seulement des suppositions générales concernant l'urgent besoin du Monténégro d'obtenir certains avantages de commerce et de bon voisinage de la part du Gouvernement autrichien... Le prince Nicolas [serait] sur le point [d'accepter] des rapports de vassal, masqués sans doute, en échange des avantages mentionnés ci-dessus, plus des subisdes pécuniaires et la concession d'un petit territoire, probablement du côté des Bouches de Cattaro. Je m'empresse de relever, à cette occasion, le fait que le Gouvernement autrichien observe depuis quelque temps une attitude fort indulgente vis-à-vis du Monténégro et de la Serbie, en tant qu'il a non seulement supprimé les mesures prohibitives contre le transport d'armes et de munitions de guerre, mais qu'il a vendu lui-même 50.000 fusils au Gouvernement serbe; il est même question de canons. Cette attitude peut s'expliquer des deux maniéres suivantes: 1. Le Gouvernement autrichien s'est convaincu que la Serbie n'est pas à craindre; 2. L'Autriche, voyant que les Serbes de Turquie — depuis le Monténégro jusqu'aux Bulgares — sont abandonnés par tout le monde, veut peut-être profiter de leur isolement pour capter leur confiance et éveiller leurs sympathies, en prévision de changements territoriaux qui auront probablement lieu après la crise de Venise et dont ces contrées devront être l'objet. — Quant aux rapports serbo-turcs, ce sont des rapports d'aigreur mutuelle... L'affaire des indemnités (l'ancienne ville turque de Belgrade) est moins avancée qu'elle ne l'était l'automne passé où, sur la foi de M. le consul de France, je vous faisais prévoir une solution imminente. Les difficultés viennent de la part du Gouvernement turc... « Je ne doute pas — me dit M. Garachanine — de la bonne volonté du Sultan, d'Aali Pacha et de Fuad Pacha, mais le mal consiste en ce que le Gouvernement turc se trouve... à la merci de violentes intrigues étrangères... » Relativement à la prochaine fête nationale serbe, on voyait cet évènement de fort mauvais œil à

Constantinople, sans faire toutefois aucune observation à M. Ristitch, l'agent serbe. Par ordre du Gouvernement serbe, M. Ristitch est allé lui-même donner à Aali Pacha des explications... et l'on avait l'air d'en être... plus satisfait que M.M. les ambassadeurs... M.M. les consuls sont mortifiés de n'avoir reçu jusqu'ici aucunes instructions de Constantinople à l'égard de ce qu'ils doivent faire. Par « faire » il faut sous-entendre une démarche collective contre la célébration de la fête; ils en auraient grand'envie, d'après l'exemple de leurs collègues de Bucarest. Aussi le Gouvernement serbe en est-il fort aigri contre les consuls et je dois vous faire savoir que j'ai trouvé un fort chaleureux accueil chez M. Garachanine et d'autres hauts dignitaires serbes,... [lorsque] j'ai eu l'honneur de leur communiquer votre lettre adressée à M. Négry, au sujet de la démarche collective des consuls de Bucarest dans l'affaire des capitulations, et l'on a été heureux de pouvoir une fois de plus féliciter S. A. S. lePrince-Régnant de cette dignité de patriote et de cette supériorité de Souverain dont S. A. S. ne fait jamais défaut... La démarche collective à Bucarest a beaucoup ravivé les sympathies des Serbes pour la Roumanie et leur admiration pour S. A. S. et j'observe depuis quelque temps que le Gouvernement serbe a une tendance prononcée à se montrer dorénavant un peu revêche envers les prétentions des consuls... Je crois pouvoir résumer les rapports serbo-turcs en ces termes: Les Turcs disent aux Serbes: « Faites preuve de soumission et vous pouvez compter sur notre condescendance », à quoi les Serbes répondent: « Vous nous engagez à faire un acte de nature à compromettre notre dignité, sans nous offrir aucune garantie de votre bonne foi... ».

Prohasca.

XXXV

16 Iunie 1865 [1])

Şeful de Cabinet al Domnitorului către Gerantul Agenţiei diplomatice din Belgrad.

M. le Gérant, Votre lettre du 26 Mai [2]) me rend compte d'une conversation que vous avez eue avec M. le Président du Conseil des Ministres de Serbie, conversation dans laquelle S. E. M. Garachanine vous a exprimé le désir de S. A. S. le Prince Michel de se rendre en Roumanie pour visiter ses propriétés. Vous ajoutez que M. Garachanine désire être assuré que ce voyage ne présenterait aucun inconvénient. — Je me suis entretenu à ce sujet avec le Prince-Régnant. Je ne sais s'il est nécessaire de vous dire et de vous charger de répéter à M. Garachanine que le Prince-Régnant de Serbie recevra sur le

[1]) *Ibid.*, f. 562.
[2]) Anexa XXXIV.

sol roumain l'accueil le plus empressé. S. A. S., personnellement, se félicite d'une circonstance qui lui permettra de connaître le Prince Michel et qui ne peut que resserrer les liens de sympathie et d'amitié dont Ils sont réciproquement animés. — Le Prince-Régnant se propose de quitter Bucarest dans trois semaines environ, pour aller prendre quelque repos et soigner sa santé à la campagne, où Il passera deux mois. Mais S. A. S. espère bien que le Prince Michel pourra disposer de quelques jours, après avoir visité ses terres, et venir jusqu'au château de Rouginossa [1]). — En communiquant ce que je viens de vous dire à M. Garachanine, vous prierez S. E. de vous faire connaître l'époque probable du voyage de S. A. S. Il n'est pas douteux que ce rapprochement des deux Princes ne fasse grand bruit à Constantinople. S. E. comprendra, avec sa perspicacité habituelle, qu'il serait bon que le voyage ne s'effectuât point avant la conclusion de la grosse question des monastères dédiés, question qui touche à sa fin et dans laquelle la Porte semble nous donner son appui. Vous comprendrez donc qu'il est indispensable que le plus grand secret soit gardé sur les projets de S. A. S. le Prince-Régnant de Serbie.

A. Baligot de Beyne.

XXXVI

20 Iunie 1865 [2])

Gerantul Agenției diplomatice din Belgrad către Șeful de Cabinet al Domnitorului.

Monsieur,... A l'occasion de la fête nationale, le 23 Mai [4 juin] dernier,... l'attitude des consuls et celle du pacha, le très petit nombre de visiteurs d'au delà de la Save et le nombre assez petit de ceux de l'intérieur de la Serbie ont beaucoup déprimé l'élan des esprits. Le Gouvernement et les classes supérieures ont vu qu'ils se sont faits une grande illusion, ayant espéré que cette fête ferait évènement et constituerait même le point de départ d'une nouvelle ère dans la politique serbe... Jusqu'à la veille même de la fête, c'était une attente générale que le Prince Couza viendrait y assister en personne ou bien se ferait représenter par un délégué ad-hoc. Figurez-vous le désappointement lorsque l'Agence roumaine n'a même pas pris part à l'illumination ni à la fête de Topchidéré, car, n'ayant point reçu d'instructions, j'ai bien dû me tenir à l'écart...

Prohasca.

---

[1]) Ruginoasa.
[2]) *Ibid.*, f. 565. (Raport Nr. 34).

XXXVII

4 Iulie 1865 [1])

Domnitorul către Principele Serbiei.

Prince, J'envoie à Belgrade M. le lieutenant-colonel d'artillerie Herckt, qui est déjà connu de V. A. S., et qui aura l'honneur de Lui présenter les deux premières armes portatives fabriquées à l'arsenal de Bucarest. Je prie V. A. S. de recevoir ce fusil et ce mousqueton comme un témoignage nouveau de ma sincère amitié pour Elle et comme un gage des sympathies constantes des Roumains pour les Serbes. — L'écho des brillantes fêtes qui ont célébré le cinquantième anniversaire du réveil de la nationalité serbe est arrivé jusqu'à nous: je me fais un plaisir de féliciter le fils du grand Milosch d'avoir su entretenir si heureusement dans le cœur de la Nation les glorieux souvenirs d'une époque qui a ouvert à la Serbie la voie de prospérité et de progrès qu'elle suit sous la direction patriotique de V. A. S.— Veuillez, Prince, recevoir mes vœux pour votre bonheur et celui de la Serbie et agréer la nouvelle assurance de la haute estime et du parfait attachement avec lesquels je suis de V. A. S. le très sincère ami et bon voisin.

Alexandre-Jean.

XXXVIII

5 Iulie 1865 [2])

Șeful de Cabinet al Domnitorului către Gerantul Agenției diplomatice din Belgrad.

M. le Gérant, M. le colonel Herckt, directeur de l'arsenal, se rend à Belgrade, avec mission de présenter au Prince-Régnant les deux premières armes portatives fabriquées à l'arsenal de Bucarest. Dès l'arrivée du colonel, vous solliciterez donc une audience pour lui et vous l'accompagnerez lorsqu'il sera admis à remettre à S. A. S. la lettre du Prince Alexandre-Jean et les armes dont il est porteur... Vous devez savoir déjà, ainsi que je l'ai appris moi-même de M. Magazinovitch, que vous avez dépassé les intentions exprimées par M. Garachanine, quand vous me parliez du voyage du Prince Michel comme d'une chose décidée...

A. Baligot de Beyne.

XXXIX

Principele Serbiei către Domnitor. Arandgélovatz, 25 Iulie 1865 [3])

Prince, M. le lieutenant-colonel d'artillerie Herckt vient de me remettre, de la part V. A. S., les premières armes fabriquées à l'ar-

[1]) Id., vol. IV (Ms. 4860), f. 364.
[2]) Id., vol. XIV (Ms. 4867, I), f. 571.
[3]) *Ibid.*, f. 575.

senal de Bucarest. Particulièrement sensible à cette nouvelle marque d'une amitié à laquelle j'attache tant de prix, je suis heureux d'offrir à V. A. S. mes félicitations sincères pour ce nouveau progrès que la Roumanie vient de réaliser, grâce à votre patriotique et sage initiative, ainsi qu'aux persévérants efforts de V. A. S. dans la poursuite du but qu'Elle s'est proposé. — Je suis profondément touché de sentiments bienveillants exprimés, à l'occasion de la célébration de nos dernières fêtes, dans la lettre de V. A. S. et de l'intérêt qu'Elle prend à l'accomplissement des destinées la Serbie. Ce sont pour moi de sûrs garants des rapports constants de bonne amitié et de bon voisinage entre les deux nations, et à l'entretien et à la consolidation desquels je serai toujours jaloux de contribuer. — J'ai à remercier V. A. S. du plaisir qu'Elle m'a procuré de revoir M. le lieutenant-colonel Herckt, cet officier distingué qui, par son savoir et son dévouement à la personne de V. A. S., mérite à un si haut degré la confiance dont Elle l'honore. — C'est pour moi, Prince, un nouveau plaisir que de trouver aujourd'hui une occasion de renouveler à V. A. S. les sentiments de profond attachement et de haute estime avec lesquels je suis de V. A. S. le très-sincère ami et bon voisin.

M. M. Obrénovitsch.

XL

8 August 1865 [1])

Agentul diplomatic la Belgrad către Domnitor.

Altesse Sérénissime, Le Prince de Serbie, qui était absent depuis environ six semaines, est rentré... à Belgrade... Le départ du Prince pour les eaux avait été suivi de celui de la Princesse [2])... Le divorce du Prince et de la Princesse de Serbie est décidé et l'on débat actuellement les conditions auxquelles doit avoir lieu ce divorce... La question concernant les indemnités à accorder aux Musulmans expropriés est sur le point d'avoir une solution définitive. Le Gouvernement serbe et la S. Porte ont fini par tomber d'accord sur le chiffre de neuf millions de piastres. Il reste actuellement un terme à fixer pour le payement de cette somme... M. Garachanine est en train de négocier ce dernier point de la question avec le commissaire turc arrivé à cet effet.

T. Callimaki.

[1]) *Ibid.*, f. 577—583. (Raport Nr. 55).
[2]) Principesa Iulia Obrenovici născută Hunyadi.

XLI

4 Octomvrie 1865 [1])

Agentul diplomatic la Belgrad către Domnitor.

Monseigneur,... Je suis heureux de pouvoir... rapporter à V. A. S. un entretien entre M. Herbert, directeur au ministère des affaires étrangères à Paris, et M. Marinovitch, président du Sénat de Serbie, chargé d'adhérer, au nom du Gouvernement serbe, à la convention télégraphique élaborée au commencement de cette année par une commission composée de délégués de différents pays... M. Marinovitch, en l'absence de M. Drouyn de Lhuys, s'étant adressé à M. Herbert, directeur des affaires commerciales au ministère des affaires étrangères à Paris, pour lui déclarer l'adhésion du Gouvernement serbe à la convention télégraphique, celui-ci répondit: « que l'adhésion de la Serbie ne pouvait être considérée comme valable que si elle était donnée par le canal de la Porte Ottomane, la seule voie diplomatique dont elle pût se servir. Mon Dieu, ajouta-t-il comme pour atténuer la sévérité de sa réponse, nous ne demanderions rien de mieux que de pouvoir traiter directement avec vous, mais ce n'est pas la direction commerciale qui peut amener ce changement dans votre situation; c'est aux Puissances à prendre de pareilles décisions; nous autres de la division commerciale nous n'avons qu'à nous en tenir aux règles en vigueur et c'en est une que de considérer la Porte comme la seule qualifiée de vous représenter diplomatiquement ». — A la demande de M. Marinovitch, qui voulait savoir si une réponse analogue nous avait été faite à ce même sujet, M. Herbet répondit: « M. Alecsandri communique bien avec nous, mais c'est à titre officieux; lui non plus n'a pas la qualité de faire une communication diplomatique ». — Comme il me semblait avoir lu dans le « Moniteur » que notre adhésion à la convention télégraphique avait été directement communiquée au Gouvernement français par l'entremise de M. Alecsandri, je rapportai ce fait à M. Marinovitch, qui se crut assez bien renseigné pour m'assurer que j'avais été induit en erreur. — La suite de l'entretien de M. Marinovitch se trouve reproduite dans une dépêche adressée par lui de Paris au Gouvernement serbe, dans les termes suivants: « Mais, comme la commission télégraphique qui a élaboré la convention n'était pas une réunion diplomatique, M. Herbet m'a formellement déclaré que si nous avions envoyé à Paris des délégués pour cette commission, nos délégués auraient eu siège et voix dans la commission, au même titre que les autres commissaires; eux seuls auraient pu traiter pour nous. J'en ai trouvé d'ailleurs la preuve... dans les procès-verbaux de la commission, où il est dit nettement *que les Principautés-Unies et la Serbie n'ayant*

[1]) *Ibid.*, f. 588.

pas été représentées dans la commission, leur liberté d'action par rapport au tarif, comme aux autres stipulations, restait complètement réservée et entière. Comme il résulte de cette pensée... que la Porte ne peut pas prendre d'engagements pour notre compte dans les questions d'intérêt matériel, j'ai demandé à M. Herbet pourquoi on avait une manière de voir à notre égard dans la question des télégraphes et une autre dans les questions concernant les tarifs de douane et les traités de commerce où notre autonomie est également complète, et je lui ai démontré la justice d'une entente entre les Puissances, pour empêcher la Porte de traiter pour nous, si ce n'est dans la mesure de notre propre consentement, toutes les questions d'intérêt matériel et qui ne touchent en rien aux droits de suzeraineté politique. A celà, M. Herbet a également répondu: «...tant que vous n'aurez pas obtenu, par la voie diplomatique, qu'on en agisse ainsi, la Porte continuera à vous engager par ses traités de commerce et ses traités de douane». — Comme cet entretien a, je crois, suggéré au Gouvernement serbe l'idée de proposer au Gouvernement roumain une entente pour tenter une démarche... en commun auprès des Puissances afin de remédier à l'état de choses en vigueur, j'ai pensé qu'en n'omettant rien de cet entretien, V. A. S. pourra, en toute connaissance de cause, le cas échéant, juger de l'opportunité d'une pareille démarche.

T. Callimaki.

XLII

4 Noemvrie 1865 [1])

Secretarul Agenției diplomatice din Belgrad (aflat în concediu la Praga) către Ministrul Afacerilor Străine.

Excellence, Me trouvant en congé depuis quelques semaines, je me suis mis, ces derniers jours, en rapport avec les chefs du mouvement national en Bohême, M.M. Palatzky, Rieger, Brauner, ainsi qu'avec quelques uns des premiers industriels de Bohême. Veuillez me permettre de vous signaler les sympathies chaleureuses que portent tous ces messieurs à la Roumanie et leur admiration pour S. A. S. le prince des Roumains. Le parti national de Bohême se trouvant en communauté d'intérêts politiques avec les Roumains d'Autriche, ses chefs désirent établir une entente, un programme commun avec eux pour paralyser, d'une part, la prépondérance des Magyars et d'autre part celle des Allemands, et l'on se flatte de l'espoir que le Gouvernement de S. A. S. le Prince trouverait dans ses intérêts de ne point vouloir rester étranger aux phases régénératrices de l'Autriche. C'est pourquoi on s'étonne de ce que le Gouvernement rou-

[1]) *Ibid.*, f. 511.

main n'a pas jusqu'ici jugé opportun d'établir une agence diplomatique à Vienne, dans les conditions de celle de Paris. Cet étonement provenant de considérations politiques pour les uns s'accroît encore plus pour les autres par les considérations des intérêts commerciaux, auxquels tout État aime à veiller avant tout dans ses rapports envers les États limitrophes. Guidés par ces considérations, mes compatriotes — je suis Slave de Bohême — jugent que l'époque actuelle se montre très propice à ce qu'une agence roumaine soit établie à Vienne, le Gouvernement d'Autriche se préocupant en première ligne de relever le triste état de ses finances.

Prohasca.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA LUI ȘTEFAN CEL MARE

DE

P. P. PANAITESCU

Ședința dela 12 Ianuarie 1934

INTRODUCERE

Deși studiile și colecțiile de documente privitoare la domnia lui Ștefan cel Mare sânt destul de numeroase și chiar în ultimul timp, prin descoperirea cronicii domniei lui în limba germană [1]) s'a făcut un pas înainte pentru cunoașterea acelei epoci, totuși mai rămân multe cercetări de făcut până la cunoașterea ei deplină. Aceste cercetări ar urma să dea la iveală material documentar nou și pe lângă aceasta, să dea interpretări unor laturi puțin studiate ale acestei domnii. In special legăturile lui Ștefan cel Mare cu Moscova și influența acestor legături în politica lui externă sânt puțin cunoscute [2]).

Deocamdată ne vom mărgini să aducem la cunoștința cercetătorilor câteva documente inedite sau puțin cunoscute privitoare la politica externă a marelui Domn, cu comentarii necesare pentru încadrarea în istoria vremii a faptelor noi aduse prin cunoașterea lor.

---

[1]) O. Górka, *Kronika czasów Stefana wielkiego Moldawskiego*, ed. Academiei Polone de Științe, Cracovia, 1931.

[2]) Principalele documente privitoare la relațiile lui Ștefan cu Moscova sânt publicate în colecția Сборникъ Императорскаго Русскаго Историческаго Общества, XXXV și XLI.

I. LUPTA DELA BAIA POVESTITĂ DE ŞTEFAN CEL MARE

Scrisoarea din 1 Ianuarie 1468. Intre manuscrisele latine aduse de guvernul polon dela Moscova, conform tratatului dela Riga (1923), se află şi acelea ale fostei biblioteci Załuski, odinioară la Varşovia, transportată în Rusia după împărţirea Poloniei. Azi aceste manuscrise se află depuse la noua Bibliotecă Naţională polonă din Varşovia. Manuscrisul latin cu signatura *Różne (Diverse) F. IV.105* este un cartular, cuprinzând copii contemporane ale documentelor intrate şi ieşite din arhivele regale în a doua jumătate a veacului al XV-lea. Intre aceste documente am avut fericirea să găsesc la *f. 434* copia unei lungi scrisori în limba latină adresată de Ştefan cel Mare regelui Cazimir al Poloniei la 1 Ianuarie 1468. Scrisoarea a fost semnalată de către răposatul istoric polon A. Prochaska, care a văzut-o în timpul când manuscrisul se afla în Rusia, dar care n'a dat decât câteva extrase, traduse în limba polonă, în revista *Przegląd Historyczny* din 1913 [1]). Putem socoti cu drept cuvânt scrisoarea lui Ştefan ca inedită.

Cuprinsul scrisorii este o descriere făcută de Ştefan cel Mare, el însuşi, prin intermediul secretarului său pentru limba latină, a luptei dela Baia. Avem mai multe scrisori prin care marele Domn anunţă străinătăţii izbândele sale sau primejdiile de care este înconjurat, cum e de pildă scrisoarea adresată principilor creştini în urma luptei dela Vaslui din 1475 [2]) sau solia trimisă în 1478 papei şi veneţienilor după ajutor prin solul Ţamblac [3]). Niciuna însă, credem, nu e mai amănunţită şi în acelaşi timp mai patetică în simplitatea ei mândră ca aceasta de care vorbim. E un document istoric de prima importanţă, nu numai pentru evenimentele povestite, dar şi pentru psihologia lui Ştefan cel Mare.

Las să urmeze textul latin, care în copia citată prezintă multe greutăţi paleografice. L-am transcris cu ajutorul d-rei

[1]) A. Prochaska, *Królewic Kazimierz Iagiellończyk i Ierzy Czeski.* (Principele Cazimir Iagellon şi Regele Gheorghe al Cehilor) în « Przegląd Historyczny », XVII (1913), pp. 129—132. O altă menţiune a documentului de către acelaşi istoric, în « Kwartalnik Historyczny », XXXVIII (1914), p. 227. Nicăieri Prochaska nu dă signatura exactă a manuscrisului în care se află scrisoarea.

[2]) I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare,* II, pp. 319—321.

[3]) *Ibid.,* II, pp. 342—347.

Maria Demetrescu, diplomată dela *École des Chartes*, care a avut amabilitatea să revadă lectura după fotografia ce am adus din Varşovia.

Missiva novitatum per palatinum et alios dominos Valachorum regie maiestati missa.

Glorioso et venerando Kazimiro, Dei gratia regi Polonie, magno duci Lythuanie, Smagitharum supremo principi, Prussie et Russie et aliarum plurimarum terrarum domino et domino nostro dilecto.

Declinem frontis inclinationem fideleque et humile servitium in omnibus locis, a vestre servitore gratie et amico Stephano vojievoda, Dei gratia domino terre Moldavie. Gloriose rex et domine noster dilecte, notificamus vestre gratie de istis nostris partibus et earum positione, que facta est et agebatur. Transactis paulo ante diebus advenit super nos rex Hungariae Mathias cum magna fortitudine et variis exercitibus armatis, cum multis dominis et irruit per et trans alpes alias Plonynii in Thothrusch. Et cum hic nos audivimus, recepto divino auxilio et fortuna gratie vestre, congregavimus exercitus nostros et transivimus in obvium eorum et occurrimus illis circa Plonynii et pugnavimus cum eis campestraliter et in fluviis et ubi fuit opportunitas, quia fuit, care rex, fortis manus et illi quam cito invaserunt Thothrusch, tunc inierunt iuxta montes, terram vastando et perniciendo et cremando nimis crudeliter, civitates, villas incinerando et infantes occidendo et sacra templa violando et committendo multa nephanda, que non licet nedum loqui sed nec cogitare, quod etiam et aliqui gentiles in seculo non patrarent, nec Thurci, nec Thartari. Et exusserunt Thothrusch et Bakow et Romanowtark et progressi sunt et nos contra eos et habuimus cum eis conflictum die et nocte quolibet tempore per integros quadraginta dies. Et iterum progressi sunt versus Nyemiecz et Banya et cremaverunt Nyemyecz et nostram utilem terram unde etiam nos habuimus victum et unde Theucris tributum solvebamus et postea supervenerunt precise sub Plonynii in unum opidum quod vocatur Banya et inceperunt fortalitium exigere. Et nos venimus et irruimus contra eos et posuimus nos in uno miliari inferius, inter duos fluvios, inter Moldova et Schumasch et eodem crepusculo quindecimo die Decembris, nos, accepto divino auxilio et vestre gratie fortuna, fecimus omnes equites nostros et totum exercitum de equis eorum descendere a minimo usque ad maximo et transivimus pedestres et irruimus in eos et incepit conflictus inter nos de vespere usque ad auroram et pugnavimus invicem manutenus et fuit nobis, domine rex, divina gratia et vestre gratie fortuna. Et hic multa capita gladiis ceciderunt dignitariorum, capitaneorum exercitus, armatorum fortium, quas etiam nomine scribere non valemus et etiam regem Hungarie vulneravimus tribus vulneribus letalibus, et nequaquam vivere poterit, et alius exercitus gladio cecidit, quorum cadavera nostris subditis in unum cumulum comportari fecimus,

numero septem milia et multi adhuc sunt quorum cadavera non sunt comportata. Et hic regem receperunt ad portabile et alios dominos et cucurrerunt cum eis trans Ploninij. Et venerunt ad nos multi homines referentes quia idem rex statim mortuus est; veraciter tamen scire non possumus, an vivit aut decessit. Et currus et tentoria et varias bombardas, machinas et pixides magnas et parvas, omnes illis recepimus, laudando Deum. Et totum opidum Banya exustum est. Ideo, dilecte rex, reminiscatur Deus et vestra gratia quociens nos significavimus vestre gratie tam litteris, quam nuntiis harum rerum gratia, quod hoc supervenire debuit et agitur ab Hungaris et Thurcis et vestra gratia et domini vestre gratie quicquam nobis credere voluerunt. Et quando his annis voluerunt super nos venire Theucri, parimodo prout nunc Hungari supervenerunt, et nos habuimus vestre gratie litteram ad dominos de Corona quatinus nobis assisterunt et non exponerent nos inimicis, et nos misimus sepius ad eos, et illi estimabant quod eos fraudare debuissemus. Ideo, dilecte rex, nunc illuc in quo gratia vestra et videre et credere potest, quid nobis agitur omnia propter gratiam vestram et propter coronam, inflictendo nos. Ut nos et gratia vestra possent separare et segregare sepius, dilecte rex, miserunt, tam Thurci quam Hungari, dicentes ut a serenitate vestra recedamus ut apud eos gratiam et favorem habeamus, et nos neque volumus, usque ad mortem nostram et vestre gratie corona nihil advertit.

Novissime preterito autumpno misimus nuntium nostrum ad vestram gratiam, petendo et significando de positione Theucrorum in qua status noster dependet cum eis et consistit et vestra gratia nobis respondit, tanquam dominus, quia pro hac vice non fuit otiosa, propter pestem ex Dei permissione vigentem et quam cito divina propiciatione cessarerit pestis, vestra gratia instabit pro bono nostro. Nosque et id libenter audivimus et vestre gratie sumus regratiati plurimum. Imo et nunc gratiam vestram petimus, non negligat nos, quia recipiebamus tributum et solvebamus Thurcis, eosdem sic placando, et Hungari omnia ista cremaverunt, ita ut superscripsimus et [non] poterimus ora eorum replere. Certe omnia in nos supervenient et aliter non, si non affuerit divina et gratie vestre provisis. Ideo, care rex, petimus Deum et gratiam vestram non teneat nos taliter, sed mandet suis pallatinis et capitaneis et dignitariis terrarum Rusie, ut quando necessitas nobis ingruerit, ire contra christianorum inimicis et ipsi pro illo tempore in auxilium et resistentium hostium nobis consurgerent, quia Poloni sunt homines graves nisi ex longinquo admonendum optarentur. Et dare nobis velis, domine, litteram maiestatis vestre gratie super hoc, ut iam in plena spe et fiducia huius rei essemus, si gratie vestre est voluntas providere et si non velit, vestra gratia est libera. Quia et nunc voluimus ad prefatis dignitarios gratie vestre destinare, postquam supervenerat in nos rex Hungarie et nos intra nos diximus quod tam cito non poterint esse parrati, [quia] Hungari vehementer in nos irruerunt.

Datum in Soczawa prima Ianuarij. Cordiale.

Et similiter, dilecte rex, notificamus gratie vestre quod pro uno tempore preteriti autumpni, postquam ab hominibus audivimus regem contra nos congregari et non credidimus, diximus quod qualiter ipsi audent hec facere in contrarium domino regi et corone, sed quia habuimus amicitiam cum [Ierzyk] [1]) et misimus expediendo nuntium per vestram Coronam ad eum, cum litteris petendo eum ut in his rebus nobis significaret et nos tandem gratiam vestram avisaremus. Et servitor noster postquam fuit in Corona, tunc capitaneus Striyensis Choderowski pariter cum domino Stanislao capitaneo Cameneczensi detinuerunt eum et cruciabant et proiecerunt in turrim vinculum compedibus, usque in presens tempus. Et nescimus qualiter his temporibus divina clementia evasit et venit ad nos tantummodo vivus, ita prout de matre natus est. Ideo, domine rex, petimus Deum et gratiam vestram condoleat de nostro magno dolore et confusione. Nos sperabamus, quia iam nos Deus liberavit hos regulos Odrowanschow, et nunc iterum similiter nobis contigit. Nos etiam, gratia Dei, non possemus nos iniustos recognoscere esse erga coronam, sed fideles et meritos. Ideo misimus nostrum nuntium per coronam et si nobis debet ita fieri, doleat Deus et vestra gratia, dominus noster. (Quid possumus facere super his omnibus ?). Ad vestram gratiam nostrum fidelem terrigenam dominum Denko Iwaschkovycz cum omnibus negociis vestris et novitatibus. Ideo, gratiose rex, quicquid ex parte nostri referat, sibi credere dignetur, quia ista sunt nostra negotia certa et vera.

Scrisoarea cu noutăţi trimisă măriei sale regelui de către voevod şi de către alţi domni moldoveni.

Gloriosului şi venerabilului Cazimir, din mila lui Dumnezeu rege al Poloniei, mare duce al Litvaniei, mare principe al Zmudzilor, domn al Prusiei, al Rusiei şi al altor ţări, domnului nostru iubit.

Adâncă închinare a frunţii şi slujbă credincioasă şi supusă în orice loc dela servitorul măriei tale şi prieten, Ştefan voevod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei. Glorioase rege şi domnul nostru iubit, vestim pe măria ta despre aceste părţi ale noastre şi despre soarta lor, ce s'a făcut şi câte s'au întâmplat. Cu puţine zile în urmă a venit asupra noastră regele Ungariei Matias cu mare putere şi cu diferite oşti înarmate, cu mulţi domni şi a năvălit prin munţi şi peste munţi, sau plaiuri, la Trotuş. Indată ce am auzit aceasta, cu ajutorul lui Dumnezeu şi întemeindu-mă pe norocul măriei tale, am adunat oştile noastre şi le-am ieşit în cale şi i-am întâmpinat în apropiere de plaiuri şi am luptat cu dânşii în câmp, la râuri şi unde a fost cu putinţă, pentru că, iubite rege, era oaste puternică. Şi aceia, îndată ce au intrat în Trotuş, au înaintat în dreptul munţilor, prădând ţara, nimicind şi arzând cu cruzime, prefăcând în cenuşe oraşele şi satele, ucigând copii şi

[1]) in ms. Henridyk. Ierzyk, Prochaska.

necinstind bisericile și săvârșind multe nelegiuiri, pe cari nu se cuvine nu numai a le spune dar nici a le gândi și pe cari nu le-au făptuit în veci nici păgânii, nici Turcii, nici Tătarii. Și au ars Trotușul și Bacăul și Romanul și au înaintat, iar noi i-am urmat și am avut luptă cu ei, zi și noapte, fără încetare, patruzeci de zile. Și iarăși au înaintat spre Neamț și Baia și au ars Neamțul și țara noastră cea de folos, din care ne hrăneam și din care plăteam tribut Turcilor și apoi au venit de-a-dreptul pe sub plaiuri într'un oraș numit Baia și au început să ridice cetate. Și noi am venit și am năvălit asupra lor și ne-am așezat la o milă mai jos, între două râuri, între Moldova și Șomuz și la asfințit, în ziua de cincisprezece Decemvrie, noi, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu norocul măriei tale, am poruncit tuturor călăreților noștri și întregii oști să descalece, dela mic până la mare, și am pornit pe jos și am năvălit asupra lor și a început lupta între noi de seară până în zori și ne-am luptat piept la piept și, mărite rege, mila lui Dumnezeu și norocul măriei tale au fost de partea noastră. Și astfel au căzut de sabie multe capete ale demnitarilor, ale căpitanilor oștirii, ale ostașilor puternici, pe cari nici măcar cu numele singur nu-i pot înșira. Și chiar pe regele Ungariei l-am rănit cu trei răni mortale și nu va scăpa cu viața. Și altă oaste a fost tăiată cu sabia, a căror leșuri după porunca noastră au fost adunate de către supușii noștri într'o movilă. Numărul lor este de șapte mii și pe lângă aceștia mai sânt mulți ale căror leșuri n'au fost adunate. Și pe rege l-au pus pe o targă, precum și pe alți domni și au fugit cu ei peste munți. Și au venit la noi mulți oameni spunând că însuși regele ar fi murit, dar sigur nu putem ști de e viu sau mort. Și carele și corturile și diferite bombarde, mașini și tunuri mari și mici, pe toate le-am luat, aducând laudă lui Dumnezeu. Și întreg orașul Baia este ars. Așa dar, iubite rege, să-și amintească Dumnezeu și măria ta, de câte ori am arătat măriei tale, atât prin scrisori, cât și prin soli pentru aceste lucruri, că aceasta trebue să se întâmple și se pregătește de către Unguri și Turci. Și măria ta și domnii măriei tale n'au vrut să ne creadă. Și când, acum câțiva ani, Turcii au vrut să vie asupra noastră, întocmai precum au venit acum Ungurii, și noi aveam scrisoarea măriei tale pentru domnii din Polonia, ca să nu ne lase în mâna dușmanilor și noi adesea am trimis la dânșii și ei au socotit că vrem să-i înșelăm. Deci, iubite rege, acum de aci măria ta poate să vadă și să creadă că noi lucrăm pentru măria ta și pentru Polonia în dauna noastră. Ca să ne poată despărți pe noi de măria ta, iubite rege, atât Turcii, cât și Ungurii adese au trimis la noi, spunându-ne să ne despărțim de seninătatea ta ca să aflăm mila și cinste la dânșii și noi nu am voit, nici nu voim până la moarte și nimic nu ne va depărta de coroana măriei tale.

De curând, în toamna trecută, am trimis solul nostru la măria ta, cerând și arătând de împrejurările Turcilor de cari ține și soarta noastră și măria ta ne-ai răspuns, ca stăpân, că de astă dată nu i-a fost cu putință, din pricina ciumei care bântuie după voia lui Dumnezeu și că

îndată ce, cu îngăduința lui Dumnezeu, ar înceta ciuma, măria ta va avea grije pentru binele nostru. Iar noi și aceasta am auzit-o cu plăcere și am mulțumit mult măriei tale. Cu atât mai mult și acum cerem dela măria ta să nu ne părăsească, pentrucă până acum strângeam tributul și plăteam Turcilor, îmblânzindu-i în acest chip și acum Ungurii au ars toate acestea, așa cum am scris mai sus și nu vom putea să umplem gurile acelora. De sigur că toți vor năvăli asupra noastră și altfel nu va fi, dacă nu vom avea ajutorul lui Dumnezeu și al măriei tale. De aceia, iubite rege, rugăm pe Dumnezeu și pe măria ta să nu ne lase așa, ci să poruncească voevozilor și căpitanilor și demnitarilor săi din țara Rusiei, ca atunci când nevoia ne va sili să mergem împotriva dușmanilor creștinilor, ei să se ridice în ajutorul nostru, pentru apărare împotriva dușmanilor, pentrucă Polonii sânt oameni greoi și nu se mișcă decât îndemnați dinainte, de cu vreme. Și să binevoiești să ne dai, doamne, o scrisoare a măriei tale despre aceasta, ca să putem avea nădejde și încredere deplină a acestui lucru, dacă este voia măriei tale să ne ajute și dacă nu-i este voia, măria ta este liberă. Căci și acum, voiam să trimitem la sus zișii demnitari ai măriei tale, după ce a năvălit asupra noastră regele Ungariei, și apoi ne-am zis că nu vor putea să fie pregătiți așa de repede, pentrucă Ungurii au năvălit împotriva noastră cu mare furie.

Dat în Suceava la 1 Ianuarie.

Și de asemenea, iubite rege, dăm de știre măriei tale că acum câtăva vreme în toamna trecută, după ce auzisem dela oameni că regele adună oști împotriva noastră și nu credeam, ziceam: «cum ar cuteza ei să facă aceasta împotriva regelui și a Poloniei?», dar pentrucă aveam prietenie cu [regele Gheorghe] [1]), am trimis un sol prin țara voastră la dânsul cu scrisori, cerându-i să ne dea știre despre aceste lucruri și noi după aceea am fi vestit pe măria ta. Și sluga noastră, după ce a fost în Polonia, atunci Choderowski căpitanul de Striy, și Stanislav, căpitanul Cameniței l-au prins, l-au chinuit și l-au aruncat într'un turn cu lanțuri la picioare până acum de curând. Și nu știu în ce chip acum, cu mila lui Dumnezeu, a fugit și a venit la noi, viu numai, dar așa cum l-a născut mamă-sa. Deci, doamne rege, rugăm pe Dumnezeu și pe măria ta să împărtășească marea noastră durere și rușine. Noi nădăjduiam că Dumnezeu ne-a mântuit în sfârșit de acei regișori Odrowąż și acum iarăși am pățit la fel. Noi mulțumită lui Dumnezeu, nu puteam să ne socotim nedrepți față de Polonia, ci, dimpotrivă, credincioși și cu merit. Deci am trimis pe solul nostru prin Polonia și dacă ni se face în acest chip e spre durerea lui Dumnezeu și a măriei tale, domnul nostru. Ce putem face pentru toate acestea? Trimitem la măria ta pe credinciosul nostru boier, Denko Ivașcovici, cu toate treburile și veștile. Deci, milostive rege, orice ar spune din partea noastră, să

[1]) In text Henridyk, de sigur o coruptelă, Prochaska propune Jerzyk (Gheorghe, regele Cehilor).

binevoiești să-l crezi, pentrucă acestea sânt trebile noastre sigure și adevărate.

Comentarii asupra scrisorii lui Ștefan cel Mare. Scrisoarea lui Ștefan e scrisă chiar sub impresia luptei, când nu se știa încă dacă regele Matias scăpase cu viața, când oștenii moldoveni adunau încă leșurile de pe câmpul de luptă. Pe lângă informații cunoscute, și vom vedea imediat de unde, cuprinde multe fapte noi: fixarea numărului morților unguri la șapte mii, căderea artileriei regale în mâinile lui Ștefan și menționerea tributului plătit Turcilor cu precizarea că venitul regiunii Neamțului era destinat special acestei nevoi, ceea ce lămurește organizarea financiară a țării în acea vreme. De asemenea avem pomenirea unei primejdii turcești asupra Moldovei încă înainte de lupta cu Ungurii și încercările Turcilor de a despărți pe Ștefan de Poloni. De observat de asemenea solia trimisă de Ștefan la regele *Gheorghe* [1], care este Gheorghe Podiebrad, regele Cehilor (1458—1471), despre ale cărui legături cu Ștefan până acum nu se știa nimic. Scopul acestor legături îl putem ghici: Regele Matias Corvin, aliat cu împăratul Frederic al III-lea, pregătea o expediție împotriva Cehilor, care avu loc imediat după cea din Moldova, în 1468. Deși regele Gheorghe încercase să înlăture primejdia, la 9 Februarie 1468 chiar felicitase pe Matias pentru restabilirea de pe urma rănilor primite la Baia, este sigur că era în legături cu dușmanii Ungariei, în primul rând cu Polonii [2]. De aceea între Ștefan și Gheorghe Podiebrad, amenințați deopotrivă de regele Ungariei, se urmau tratări prin soli, cari, cum am văzut, treceau prin Polonia. Aluzia la « regișorii Odrowąż » privește o familie de nobili poloni așezată la marginile Moldovei, care se amestecase în trebile acestei țări. Andrei Odrowąż semnează din partea Poloniei la 1459 tratatul dela Overchelăuți cu Ștefan [3]).

[1]) In copie lectura Henridyk pentru Ierzyk, forma polonă a numelui Gheorghe. Prochaska a dat emendația de mai sus în studiul citat.

[2]) V. Fraknói, *La politique extérieure du roi Mathias de Hongrie* (1464—1470), în « Revue d'histoire diplomatique », V (1891), pp. 383—418 și Fr. Papée, *Polytika polska w czasie upadku Ierzego z Podiebrad* (1466—1471). (Politica polonă în vremea căderii lui Gheorghe Podiebrad (1466—1471), în « Rozprawy », ale Academiei din Cracovia, Secția filol.-istorică, VIII (1878), pp. 345—454.

[3]) I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, pp. 266—269.

Dar, fireşte, cea mai interesantă latură a acestui document este tonul lui, mândria lui Ştefan, demnitatea cu care spune lucrurile în faţa regelui, despre lipsa de încredere a nobilimii, despre mişcările ei încete. Este o pagină din psihologia marelui domn de cel mai mare preţ.

Relaţia lui Ştefan cel Mare şi cronica lui Dlugosz. Amănuntele expediţiei regelui Matias în Moldova şi ale înfrângerii lui la Baia, aşa cum reies din scrisoarea lui Ştefan cel Mare, puse alături de povestirea aceloraşi evenimente, datorită cronicarului Ioan Dlugosz [1]), arată o asemănare izbitoare, nu numai în ce priveşte faptele, dar chiar în privinţa formei de exprimare. Şi Dlugosz ca şi relaţia lui Ştefan numeşte munţii Plonini *(alpibus... quas vulgo Plonini appelant, superatis)*. Şi la Dlugosz regele soseşte la Trotuş şi merge apoi «*prope alpes*» (*iuxta montes*, la Ştefan) şi arde exact oraşele menţionate de relaţia lui Ştefan *(Bakow, Romanowthark, Nyemyecz)*, scrise chiar cu aceeaşi ortografie. Este la cronicarul polon chiar şi expresia de *terram possessam et utilam*, arsă de Unguri. Lupta după Dlugosz ţine patruzeci de zile dela Trotuş *(vehementer per dies quadraginta lacessevit)*, ca şi la Ştefan *(per integros quadraginta dies)*, deşi în realitate e vorba de o exagerare, căci Matias sosi la Trotuş la 19 Noemvrie şi lupta dela Baia se dete la 15 Decemvrie [2]) adică după 26 de zile. Şi pentru restul amănuntelor, cele două relaţii concordă. Ambele arată că Baia a fost întărită de Unguri, că tabăra lui Ştefan era aşezată între râurile Moldova şi Şomuz (*Stephanus woiwoda... exercitum suum inter duos fluvios Moldaviam et Schamusch locaverat.*) (Dlugosz); *posuimus nos... inter duos fluvios, inter Moldova et Schumasch* (Ştefan), că atacul oastei lui Ştefan s'a făcut pe jos, după descălecare de pe cai, că lupta are loc la 15 Decemvrie şi anume la începutul serii şi că a ţinut până la ziuă. Se precizează de către ambele relaţii că numărul rănilor primite de Matias era trei (*letalibus* — mortale, zice Ştefan, *non tamen letalibus*, zice dimpotrivă Dlugosz, care ştie că regele a scăpat cu viaţa) şi că regele a fost scos din locul luptei pe targă. Singura deosebire mai importantă stă în numărul Ungurilor

---

[1]) I. Długosz, *Opera omnia*, ed. Al. Przedziecki, XIV, pp. 495—496.
[2]) *Letopiseţul dela Bistriţa*, la I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 38.

căzuți în luptă, 7.000 după relația lui Ștefan, zece mii după Dlugosz, poate că acesta din urmă socoate și pe cei căzuți în timpul urmăririi.

Atât de multe amănunte comune, mersul asemănător al povestirii, nu pot fi o simplă coincidență. Este sigur că Dlugosz a cunoscut și a utilizat în cronica lui scrisoarea lui Ștefan. Această concluzie care se impune în urma comparării celor două texte, este foarte firească. Scrisoarea lui Ștefan, adresată regelui, era păstrată în arhiva regală polonă, iar cronicarul Ioan Dlugosz (+1480) a putut s'o vadă. El era un intim al regelui Cazimir, era întrebuințat de acesta în misiuni diplomatice și era profesorul copiilor lui. Se știe, de altfel, că Dlugosz a copiat pentru cronica lui manuscrise din mănăstiri și numeroase acte din arhivele regale, pe cari le-a reprodus, prelucrându-le, în cronica lui[1]). Scrisoarea lui Ștefan, ca și alte acte din arhive, a fost de sigur accesibilă cronicarului polon și el a întrebuințat-o, dat fiind caracterul ei incontestabil de autenticitate.

II. SALVCONDUCTUL DOMNIȚEI OLENA (1482)

Căsătoria domniței Olena cu Ivan Ivanovici al Moscovei. Se știe că din motive politice și familiare Ștefan dădu în căsătorie la 1482 pe fiica lui, Olena, lui Ivan, fiul marelui cneaz Ivan al III-lea al Moscovei. Acest episod al domniei marelui Domn cu caracterul său romantic din pricina trimiterii domniței într'o țară depărtată și străină, unde o aștepta închisoarea și moartea, a fost studiat de Hasdeu[2]), și mai târziu de

[1]) M. Bobrzynski și St. Smolka, *Ian Dlugosz, iego życie i stanowisko w pismiennictwie*, (Ioan Dlugosz, viața lui și situația în literatură), Cracovia, 1893, pp. 119—147 și 279. Autorii observă că partea cronicii lui Dlugosz care tratează epoca dela 1463 înainte are un caracter de cronică oficială (pp. 190—191). Pentru izvoarele cronicii, cf. pp. 72—78. Un studiu complet asupra izvoarelor lui Dlugosz nu avem, afară de al lui Al. Semkowicz, *Krityczńy rozbiór dzieyów polskich Iana Dlugosza.* (Cercetare critică a istoriei Poloniei de Ioan Dlugosz), Cracovia, 1887, care însă se oprește la evenimentele anului 1384 și nu se ocupă cu izvoarele lui Dlugosz pentru veacul al XV-lea. Cf. și Ilie Minea, *Informațiile românești ale cronicii lui Ioan Dlugosz*, Iași 1926.

[2]) B. P. Hasdeu, *Domnița Elena a lui Ștefan*, în ziarul « Traian », I (1869), foileton începând cu Nr. 75.

Papadopol Callimah [1]). Căsătoria se făcuse prin intermediul familiei Olelkovicz, înrudită cu marele cneaz Ivan și cu Ștefan, a cărui primă soție, Evdochia din Kiev, mama domniței Olena, era sora lui Simion Olelkovici din Kiev [2]). In 1481 Mihai Olelkowicz, fratele Evdochiei stăpânea la Kiev ca vasal al Poloniei, dar era considerat de regele Cazimir ca un nemulțumit. La 30 August capul lui Mihai cade sub securea călăului din porunca regelui care-l acuza de înțelegere tainică și trădătoare cu Tătarii și Moscova [3]). Incă din 1480 sora lui Mihai, Fedka, tratează cu Ștefan al Moldovei căsătoria Olenei cu tânărul Ivan [4]), căsătorie care izbutește abea în 1482. Logodna are loc la Suceava prin solul rus Pleșceev care reprezenta pe Ivan, apoi însoțită de trei boieri cu jupânesele lor,domnița trece prin Polonia spre Moscova, unde are loc căsătoria la 6 Ianuarie 1483 [5]). Această căsătorie era un însemnat act politic, însemna depărtarea lui Ștefan de Polonia și apropierea lui de dușmanii ei [6]). In manuscrisul citat din Biblioteca Națională din Varșovia, în care se află și scrisoarea lui Ștefan cel Mare despre bătălia dela Baia, se găsește și un salv conduct în limba latină dat de regele Cazimir domniței Olena pentru a trece cu însoțitorii ei prin Polonia spre Moscova [7]). Salv conductul e din 28 Martie 1482 la Troki în Litvania (lângă Wilna) și indică drumul urmat prin țara vecină de alaiul domniței (Sniatyn, Trembowla, Liov, Belz, Chelm, Brześć Litowski). Actul este dat, precum se vede mai jos, la cererea lui Ștefan și

---

[1]) Al. Papadopol-Callimah, *Sofia Paleolog şi domniţa Olena*, în « Analele Academiei Române », XVII (1895).

[2]) Fr. Papée, *Polska i Litwa na przełomie wieków srednich.* (Polonia şi Litvania la sfârşitul Evului Mediu), I, Cracovia, 1904, p. 68.

[3]) L. Kolankowski, *Dzieje wielkiego księstwa litewskiego za Iagiellonów.* (Istoria marelui ducat litvan sub Iagieloni), I, Varşovia, 1930, pp. 339 şi 350.

[4]) Solia cneaghinei Fedka către Ştefan, în Сборникъ Ист. Общества, XLI, p. 24.

[5]) Papadopol-Callimah, *op. cit.*, p. 123.

[6]) Fr. Papée, *op. cit.*, I, p. 75. Al. Iaţimirskij vorbeşte de o scrisoare a Elenei către tatăl ei Ştefan cel Mare, din primii ani ai secolului al XVI-lea, pe care avea de gând s'o publice, dar de care nu s'a mai auzit nimic. (Iaţimirskij, Изъ исторіи славянской проповѣди въ Молдавіи (Din istoria predicii slave în Moldova), Petersburg, 1906, p. LV. In familia Rahmaninov din Moscova s'a păstrat o tradiţie fantezistă, cum că această familie se trage dintr'un frate al Olenei, Ivan Vecin, venit la Moscova odată cu ea. Историческія свѣдѣнія о родѣ Рахманиновыхъ (Povestire istorică despre familia Rahmaninov), Kiev, 1895.

[7]) *Biblioteca Naţională Varşovia*, Rózne. F. IV, 105, f. 402 verso, 403 recto.

arată că o parte din însoțitorii domniței urmau să se întoarcă în țară.

Textul salv conductului. Textul salvconductului este în copie dar, din nefericire, hârtia este foarte alterată, așa că mai multe cuvinte sânt ilizibile[1]).

Throki, Joi 28 Mart 1482.

Salvus conductus pro voievoda Moldavie.

Kazimirus Dei gratia etc. Significamus tenore presencium quibus expedit universis, quia ad preces magnifici Stephani woiewode Moldavie, sincere nobis dilecti, filiam suam Helenam, filio preclari ducis Iwani Moskovie in matrimonium copulatam, cum omnibus suis comitibus, militaribus, nobilibus et cum suis status hominibus, necnon curribus, equis et rebus ipsorum universis ad ducatum Moskovie, per et infra regnum nostrum, incipiendo a metis et limitibus Walachie, videlicet per Sniatin, Threbowla, Leopolim, Belz, Chelm usque in civitatem Berstensem magniducatus nostri Lithwanie, prefatam Helenam conducendi, eundi, morendi, nec non consiliariis et comitivis quibuscumque ex Moskovia, qui prefatam Helenam conduxerint per loca et civitates predictas, negociisque ipsorum dispositis, Moldavie e contra redeundi ... cum personis et comitivis in toto salvis remanentibus, nostrum presentem christianum salvumconductum, plenamque securitatem dedimus et concessimus, damusque et concedimus, tenore presencium mediante, promittentes in verbo... nostro regio presentem salvumconductum in omnibus eius punctis, articulis, condicionibus et clausis... inviolabiliter observari, per nos et subditos nostros, eisdem subditis nostris comisariorum salvus et condicio... aut eminencie existant, districte precipientes ut presentem nostrum salvum conductum observent et per alios observari faciant, sub indignatione nostra. Harum quibus sigillum nostrum presentibus est... subappensum. Datum in Throki, feria quinta ante Ramispalmarum, anno etc., secundo [2]).

Feria quinta post festum Pasce [3]) data est presentacio(?) domino Petro capitaneo regie maiestatis ad portalem (?) in Scirze civitatis Leopoliensi.

III. SFÂRȘITUL LUI ȘTEFAN CEL MARE (1504)

Informațiile despre moartea lui Ștefan. Sânt cunoscute împrejurările dramatice în care s'a stins marele domn, se știe cum în jurul patului său de suferință, boierii urzeau înlăturarea

---

[1]) Și pentru revederea acestui text sânt îndatorat tot d-rei Maria Demetrescu.

[2]) Joi 28 Martie 1482.

[3]) Joi 11 Aprilie 1482.

fiului lui, Bogdan Vlad, dela scaunul domnesc şi ridicarea în domnie a pretendentului susţinut de Turci, Ştefan, fiul lui Alexandru, cel mort ostatec la Turci. De asemenea e cunoscut eroicul gest al domnului muribund, care s'a sculat să facă ultima oară dreptate şi să pedepsească pe uneltitori, asigurând liniştea ţării. Aceste fapte, cari au inspirat talentul dramatic al lui Delavrancea, sânt cuprinse într'o singură relaţie contemporană, anume în scrisoarea medicului veneţian Leonardo de Massari din Buda la 26 Iulie 1504.

Doctorul Massari deţinea aceste informaţii dela Hieronim de Cesena, medicul veneţian trimis de signiorie la Suceava, acel care, împreună cu medicul evreu al hanului Tătarilor, arsese rana marelui domn [1]).

Aceste împrejurări nu erau confirmate până acum de nicio altă relaţie contemporană şi cronicile interne şi externe ale vremii nu le pomenesc. De curând istoricul polon Frederic Papée a publicat o colecţie a documentelor privitoare la domnia regelui Alexandru Iagello (1501—1506) [2]), care cuprinde numeroase documente privitoare la istoria noastră şi cari n'au fost încă semnalate la noi. Incă înainte de publicarea lor, documentele în chestiune au fost utilizate într'un articol în limba polonă al istoricului Al. Borzemski, *Chestiunea Pocuţiei în vremea regelui Alexandru* [3]) publicat încă din 1889. Aceste documente privesc mai ales tratările în jurul luării Pocuţiei de către Moldoveni, dar pe lângă acestea se află o scrisoare a regelui Poloniei, Alexandru, către episcopul Luca de Varmia din 15 Iulie 1504 [4]), care, pe lângă confirmarea unor fapte din relaţia medicului veneţian, mai aduce altele noi, cu totul neaşteptate.

Alexander, Dei gratia, rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiaeque dominus et haeres.

Reverende in Christo pater, sincere nobis dilecte. Deditissimum paternitatis vestrae erga nos animum et singularem ac integerrimum boni

[1]) C. Esarcu, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1874, pp. 102—104 şi Hurmuzaki, *Documente*, VIII, pp. 40—41.
[2]) Fr. Papée, *Acta Alexandri*, în *Monumenta Medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, XIX, Cracovia, 1927, pp. 416—417.
[3]) A. Borzemski, *Sprawa pokucka za Aleksandra*, în « Przegląd Powszechny », XXIV (1889), pp. 169—186 şi 361—378.
[4]) Fr. Papée, *Acta Alexandri*, pp. 416—417.

nostri pluremque reipublicae regni status affectum adeo perspectum et exploratum habemus, ut de eo nec velimus, nec possumus dubitare. Quanto enim studio, quanta solicitudine, modo dum in terris Prussiae essemus, paternitas vestra actionibus nostris faveret, satis superque experti sumus, cuius opera et consilio effectum ut auxilia ad defensionem regni per provinciales et subditos illic nobis permitterentur; de quorum efficacia et institutione quamvis illam adhortationem necessariam intelligamus et quin eveniat decernaturque nihil dubitamus, ut tamen promissa alacrius impleantur et accelerentur, paternitasque vestra operam se non perdidisse gratuletur et cognoscat, volumus quae recentibus obvenierint et nunciata sint paternitatem vestram certiorem reddere, eidemque cognita fore.

Dum ingressi fuissemus Cracoviam, ipso festo Sanctae Margarethae [1]) advenerunt nobis eodem die nuntii ex Kameniec, Leopoli, aliisque locis et castris Walachiae finitimis, quibus ad nos pro re vera et certa scribitur Iohanem Stephanum palatinum Walachiae, feria tertia festi Visitationis Mariae [2]), mortem obiisse, quam novitatem indubitatam confirmarunt scripta mercatorum ex Walachia et nostrorum de Kameniec, qui tunc Soczaviae, dum palatinus moriretur, affuerunt. Sub tempore autem mortis palatini, rediit ex Constantinopoli logofet, qui cum tributo ad imperatorem Turcarum misus fuerat, advenitque cum eo magnus et notabilis imperatoris nuntius, afferens secum insigne banderium seu vexillum pro instituendo et perficiendo in Walachia novo palatino. Advenerunt etiam cum eo non parvae Turcarum copiae, qui castra metati jacent ad rippas Danubij; incertum quorsum divertant.

Magna est enim inter Walachos discordia et disceptatio quem in palatinatum assummant, unde videlicet vel Bogdan filium palatini vel quendam walachum, capitaneum Socziaviensem, Herborush noncupatum, quem domino olim rege Alberto fratre nostro in Walachia existente in obsidione in castro Soczawa collocaverat et insidiis adortus fuit, habens eundem de ambitione palatinatus suspectum, salvus tamen et incolumis in castrum evasit.

Nuntius autem Turcorum imperatoris instat et conatur non Bogdanum filium palatini, sed eum quem secum adduxit, praeferre, quod non fieret sine nostrae Poloniae et fraterni Hungariae regni maximo discrimine et jactura.

Mittimus nunc ad serenissimi domini Hungariae regis fraternam majestatem nuntios pro mutua super emergente novitate intelligentia habenda, mittimus etiam ad consiliarios magni ducatus Lithvaniae et in Walachiam ad conciliandos Walachorum animos, solique transitum in terras Russiae paramus, ut sub praesentia nostra aliquid solidi ad pacem publicam constituatur. Quid, igitur, paternitati vestrae in tam nova,

[1]) Iulie 13.
[2]) Iulie 2, Marţi.

subita et difficili actione utilius et melius amplectendum judicatur, affectamus ut paternitas vestra consilium suum et deliberationem ad nos prescribat, pensataque rei gravitate et periculo ex morte dicti palatini impendente, cooperatur et efficiat ut promissa in terris Prussiae auxilia nobis tanto liberalius atque celerius decernantur, quatenus defensionem et pacem publicam regni tanto facilius efficatiusque prosequi et curare valeamus.

Bene valeat paternitas vestra et de favore nostro regio erga se optime sibi persuadeat.

Datum Cracoviae, feria secunda ipso festo Divisionis Apostolorum [1]), anno Domini millesimo quingentesimo quarto.

Dominus rex per se.

Reverendo in Christo patri, domino Lucae episcopo Varmiensi, sincere nobis dilecto.

Comentarii asupra scrisorii regelui Alexandru. Scrisoarea regelui Alexandru confirmă ivirea unor nemulţumiri în rândurile boierilor împotriva lui Bogdan, moştenitorul lăsat de Ştefan. Impotriva lui erau doi pretendenţi, nu unul, cum s'a crezut. Cel dintâi era Ştefan, cel dela Turci, pe care-l aducea cu sine solul turcesc. Logofătul Tăut fusese la Constantinopol să plătească tributul şi să aducă steag de domnie, iar Turcii aflând că sfârşitul lui Ştefan se apropie, trimiseseră odată cu solul şi pe candidatul lor la domnie.

Dar neaşteptată este persoana celui de al treilea candidat, Herborusz, căpitanul Sucevii, care nu este altul, fireşte, decât portarul Luca Arbore. Boierii îl voiau ca domn, era însuşi bănuit că vrea să ia domnia (va fi avut, poate, legături de sânge, necunoscute nouă, cu familia domnitoare?). Intre boierii pedepsiţi de Ştefan pentru uneltiri împotriva lui Bogdan, urma să fie şi el, acesta e sensul frazei din scrisoare în care se spune că a fost atacat pe neaşteptate, fiind bănuit, dar a scăpat neatins în cetate. Această trădare a « credinciosului » boier al lui Ştefan cel Mare, pare de necrezut, mai ales că-l găsim apoi pe Luca Arbore în divanul lui Bogdan al III-lea [2]), dar totuşi trebue să facem o apropiere între aceste bănuieli ce apăsau asupra lui Arbore în clipa morţii marelui domn

[1]) Iulie 15, Luni.

[2]) Cf. divanele secolului XVI, în T. Codrescu, *Uricarul,* XVIII, p. 490 (pentru Arbore).

și sfârșitul său tragic la Hârlău, când a fost decapitat din porunca lui Ștefan cel tânăr la 1523 [1]). E posibil ca și atunci aceleași acuzații, justificate sau nu, să fi făcut să cază sub securea călăului capul bătrânului boier.

Pretendenți și boieri pribegi în Polonia. In clipa în care Ștefan cel Mare închide ochii, se aflau încă în Polonia boieri nemulțumiți și membri ai familiei domnitoare moldovene. Polonia nemulțumită cu pierderea Pocuției, câțiva ani mai înainte, se servea de ei ca de o amenințare împotriva liniștei domniei lui Bogdan al III-lea. In colecția actelor regelui Alexandru se află câteva amănunte asupra acestor pribegi, pe cari le vom completa cu alte informații puțin cunoscute.

In fruntea boierilor moldoveni din Polonia fusese multă vreme vestitul logofăt Mihail sau Mihul, care încă dela începutul domniei lui Ștefan se adăpostise în Polonia. Mihul căpătase privilegii dela regele Cazimir, care-i dăduse în 1459 satul Lubkowce în Pocuția, chiar la granița Moldovei [2]) și-l primise chiar să ia parte la dietă, la Piotrkow, în 1484, când se discuta intervenția polonă în Moldova în urma căderii Chiliei și Cetății Albe sub Turci, iar în timpul întâlnirii lui Ștefan cu regele polon la Colomeja, Mihul se ivise la Lwów [3]). La Lwów în Biblioteca Casei Naționale rutene (Narodni Dom) se păstrează un evangheliar manuscris slavon scris din porunca boierilor pribegi, cari nu recunoșteau asupra lor alt stăpân decât pe regele polon. Evanghelia care are desemnat pe ultima pagină în mare capul de zimbru al Moldovei poartă următoarea însemnare: *Rugăciunea robului lui Dumnezeu, jupân Mihail logofătul moldovean și a fraților lui, Duma și Sica. S'a scris această sfântă evanghelie în Liov din porunca lor, pentru sănătatea lor trupească și pentru sufletele sfânt răposaților părinților lor, cu mâna mult păcătosului* Тѩѹрн *[criptogram], așa zis diac*

---

[1]) *Cronica lui Macarie*, la I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, în « Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice », Seria II, XXXI (1909), pp. 156 și 190.

[2]) A. Prochaska, *Materiały z Metriki Litewskiej*, Lwów, 1890, p. 707: privilegiul regelui Cazimir din Radziejów, 24 Iulie 1459, prin care dă lui *generosus Michael cancelarius Moldaviae* satul Lubkowce în Pocuția, în districtul Sniatyn, lângă Zablotów.

[3]) Fr. Papée, *Polska i Litwa*, I, p. 199 (după socotelile din *Liber quitantiarum* și din socotelile orașului Lwów pe acel an) și L. Kolankowski, *Dzieje Litwy*, p. 360.

moldovean, în zilele marelui domn Cazimir, craiul polon, în anul 6985 (1477), luna Iulie 25 [1]).

E evanghelia pe care se rugau între străini aceşti boieri dârzi, pe cari nimic nu-i înduplecase să se împace cu Ştefan al Moldovei, nici izbândele, nici gloria numelui său.

La moartea lui Ştefan erau la curtea regelui doi pretendenţi: «fiul lui Alexandru şi fiul lui Ilie», cu cari ameninţau solii poloni liniştea domniei lui Bogdan al III-lea: *(nam Eliae filius et Alexandri filius sunt apud maiestatem suam)* [2]). Fiul lui Alexandru este probabil fiul lui Alexandrel, cel mort la Cetatea Albă în 1455, iar fiul lui Ilie e nepotul lui Petre Aron. Acest Ilie fusese decapitat în Polonia la 1501, la cererea lui Ştefan [3]), dar, ceea ce nu se ştia, lăsase un fiu cu pretenţii de domnie. In Ianuarie 1505 Bogdan al III-lea trimite o expediţie împotriva castelului Zinkow în Podolia, atacul este însă respins. Relaţia polonă asupra acestui incident spune că se auzise că «fiul lui Ilie cel decapitat» era la Zinkow şi că Bogdan ar fi vrut să-l prindă. *(Avisatus erat Bogdan, quod olim Eliae decolati filius in Zinkow esset, quem communis populus in Valachia dominus proclamat)*. In realitate însă pretendentul se afla la Cracovia, la curtea regelui [4]).

Corespondenţa privitoare la Pocuţia. Intemeindu-se pe această ameninţare şi pe turburările ce credeau că se vor produce în Moldova, Polonii cerură încă din August 1504 lui Bogdan al III-lea restituirea Pocuţiei. O intervenţie militară pentru recuperarea provinciei pierdute era primejdioasă, căci Turcii ar fi putut interveni în Moldova, ca la 1497, la Codrii Cosminului şi apoi Ungaria rivală se opunea unei intervenţii polone în Moldova. De aceea diplomaţia polonă caută să obţie prin

---

[1]) I. Svencitkji, Опысь рѹкопысивъ народного домѹ зъ колекцін Янт. Петрѹшевича (Descrierea manuscriselor Casei Naţionale din colecţia lui A. Petruşevici), III, Lwów, 1911, p. 129. (Ms. Nr. 51, 286 f.): Моленіе раба божіа, жѹпана Михаила логофета Молдавскаго и братіи его, пана Дѹмы и пана Сикѹ. Испнсасѣ сіе свѣтое Євангеліе въ Лиговѣ, повеленіе ихъ, здравіе ради тѣлеснаго и за бъдѹшіе свѣто-почившихъ родитела их, рѹкою многогрѣшнаго Тифри тахте ді[акъ Во]лошинъ, въ днь великаго господарѣ Казимира крола Полскаго, въ лѣт ҂ѕцпе, Месѣца Іюл ке.

[2]) Fr. Papée, *Acta Alexandri*, pp. 432—433.

[3]) Cronica lui B. Wapowski, în *Scriptores Rerum Polonicarum*, II, p. 41 şi M. de Miechow, tot acolo, p. 265.

[4]) Fr. Papée, *Acta Alexandri*, pp. 453—456.

tratări cedarea Pocuției și neutralitatea turcească și ungurească în cazul unui eventual conflict.

Colecția actelor regelui Alexandru, din care am extras scrisoarea privitoare la moartea lui Ștefan, ne dă putința să studiem în amănunte aceste tratări, cari însă nu vor fi amintite aci, decât pe scurt, ca o completare a știrilor despre moartea domnului [1]).

Solul polon, Ioan Ossolinski, se prezintă deci la curtea lui Bogdan cu condoleanțele regale pentru moartea lui Ștefan, « care, deși nu a fost prieten al majestății sale și al Poloniei, totuși a fost meșter în arta militară și în războiul cu Turcii, fiind astfel odinioară foarte folositor republicii creștine ». Ii amintește că Ștefan a greșit când s'a încrezut numai în puterile sale proprii; dacă se sprijinea pe Poloni și s'ar fi închinat lor din vreme, nu ar fi pierdut Chilia și Cetatea Albă; mai târziu a fost ajutat împotriva Turcilor de oastea condusă de fiii regelui Cazimir, Ioan Albert și Alexandru, cari au mers personal cu oaste spre granița Moldovei. Cere deci lui Bogdan să reînoiască prietenia cu Polonii, restituind Pocuția, mai ales că știe și « ce doresc Muntenii » [2]).

Foarte interesantă este, în adevăr, manevra polonă care se produce concomitent cu soliile din Moldova, cu scopul de a ridica pe Radu cel Mare din Țara Românească împotriva lui Bogdan din principatul vecin. Solul polon spune lui Radu că regele n'a vrut să înceapă războiul cu Moldova, ca să nu aducă primejdie Muntenilor, buni creștini. De aceea-i sfătuește pe Munteni să nu se mai certe între ei, să recunoască pe Domnul legitim, căci altfel vor pieri. Vor avea însă sprijinul Poloniei

[1]) Actele regelui Alexandru cuprind și știri privitoare la Moldova înainte de moartea lui Ștefan, dând amănunte asupra ocupării Pocuției în 1501—1502. Interesantă e știrea vizitei portarului Arbore la starostele de Halici, căruia-i arată că Ștefan dorește să ia Haliciul, distrugând apoi celelalte cetăți din regiune. Căpitanul de Liov exclamă: *Iste homo* (Ștefan) *nisi cum gravitate magna et difficultate hanc terram, quam occupavit, dimittet.* (Papée, *Acta Alexandri*, p. 173). De observat și ordinul regal din 1502 (din Vilna, la sfârșitul lui Octomvrie), despre trădătorii cari favorizează pe Moldoveni în Polonia, la Camenița și chiar la Liov, și vor să predea aceste orașe lui Ștefan. Intre ei s'ar găsi și *consuli* orășenești, iar spionii moldoveni au vizitat, cu învoirea acestora, turnurile și întăriturile Cameniței (*ibidem*, p. 171).

[2]) *Ibid.*, pp. 424—425. (Solia lui Ioan Ossolinski, August 1504). A doua solie cu instrucții în același sens către Bogdan, împlinită de către notarul regal Ioan Balinski (Noemvrie—Decemvrie 1504), *ibid.*, p. 440—441.

şi al Ungariei [1]). Nu ştim despre ce *sciziune* vorbeşte solul polon, făcând poate aluzie la desele schimbări de domnie din Ţara Românească.

In a doua solie polonă (28 Octomvrie 1504), regele declară că spera din partea lui Radu ca după moartea lui Ştefan să ocupe Moldova *(tuam dominationem aliquid actionis moturam contra terram illam)*, la care lucru Polonii l-ar fi ajutat în virtutea prieteniei ce exista încă din vremea lui Ioan Albert. Bogdan, deşi îşi zice Domn, nu e recunoscut ca atare de Poloni şi chiar au venit la rege Moldoveni, cari cer pe pretendenţii ce se află la curtea polonă, să-i ducă la domnie. Regele a aşteptat însă ca Radu, amic iubit, să ia o hotărîre. In orice caz ar fi mai primejdios ca turcul să ocupe Moldova, decât ca orice alt stăpânitor creştin *(...quam dum per alium Christianum, qualisqumque esset, tenebitur)* [2]). Era o invitaţie pe faţă făcută Muntenilor de a ocupa Moldova, *un proiect polon pentru unirea principatelor la moartea lui Ştefan cel Mare*. Se ştie că, în adevăr, un război avu loc între Bogdan şi Radu cel Mare şi e probabil că intriga polonă nu era străină de acest conflict între domnii vecini [3]).

Turcilor, Polonii le spuneau că Ştefan « *seminator malorum erat* », că voia veşnic războaie între Turci, Poloni şi Unguri. Regele Alexandru cere sultanului să-i îngădue să reia Pocuţia, ba chiar să ocupe Moldova întreagă *(iam posset multo plus dare rex quam dat woiewoda... si favere aut auxilium facere vellet, ut rex reciperet terram)* [4]).

Ungurilor li se plânge regele Alexandru că opresc pe Poloni să intervie în Moldova, deşi ar fi datori să-l ajute, mai ales că regele lor era fratele lui. Ii ameninţă că, în lipsa sprijinului lor, va face apel la Tătari. Dar Ungurii răspunseră Polonilor să se abţie dela orice acţiune războinică, căci aceasta ar da ocazie Turcilor să intervie, iar pe Bogdan îl numesc

---

[1]) *Ibid.*, pp. 425—426. (August 1504), solie prin acelaşi Ioan Ossolinski.

[2]) *Ibid.*, pp. 432—433. (Solia lui Golawinski).

[3]) *Letopiseţul dela Bistriţa*, la I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 48 şi *Viaţa Mitropolitului Maxim*, la Hasdeu, « Arhiva Istorică », II, p. 67.

[4]) Fr. Papée, *Acta Alexandri*, pp. 430—432. (Solia lui Bernard Golawinski, trimisă la 28 Octomvrie 1504). Pentru această solie la Turci, cf. şi A. Prochaska, *Sprawy woloskie w XV wieku.* (Problemele moldoveneşti în veacul al XV-lea), în revista « Przewodnik naukowy literacki », XVI (1888), p. 1063.

« voevodul nostru ». Doresc să intervie ei pentru pace, căci e cunoscută ura ce este între Moldoveni și Poloni *(odium quid et domini Poloni contra Moldavos et Moldavi contra Polonos habent)* [1]).

Se știe că dușmănia dintre Moldova și Polonia încetează, pentru scurt timp, e drept, prin cererea în căsătorie din partea lui Bogdan a Elisabetei, sora regelui polon. Bogdan trimise la Liov în Iulie 1505 pe solul său, Luca Dracea, care învită la Suceava pe căpitanul (starostele) Liovului pentru o convorbire asupra împăcării cu Polonia. Logofătul Tăutul era tocmai să încalece să plece la Constantinopol cu solul turcesc și el roagă la rândul său pe staroste să vie la domn, la Suceava. Convorbirea starostelui cu Luca Dracea, într'o latină barbară, dar savuroasă, se află publicată tot în colecția actelor regelui Alexandru [2]).

Cererea în căsătorie făcută prin staroste, care primise invitația, fu urmată de un contract [3]), neținut însă în seamă mai târziu de Poloni, deși Bogdan, între timp cedase Pocuția.

Reluarea conflictului din pricina ruperii contractului de căsătorie, nu mai stă însă în legătură directă cu împrejurările morții lui Ștefan cel Mare și nu poate fi tratat cu această ocazie.

---

[1]) Fr. Papée, *Acta Alexandri*, pp. 436—438. (Solia lui Buczacki, Noemvrie 1504).

[2]) *Ibid.*, pp. 497—498. (Legatio Lucae Dracza, Iulie 1505). Domnul nu putuse veni la Hotin, unde avusese înțelegere să se întâlnească cu starostele Liovului, din cauza sosirii solilor turci și tătari. *Ipse Dracza respondit mihi* (starostelui) *Domine capitanee. Et solus te, amore Dei rogo, equita, quia si tu equitabis, omnia bona, dante Deo, dispones et omnes concordiae stabilientur per te. Ego non fio saepio in consilio domini mei, et illa mihi non licet dicere, quae scio, tamen istud dicam dominationi vestrae, quod propter nullam causam vojvoda vos vocat, nisi quod jam suum cor reseraret tibi et omnia diceret, que habet in corde, quia dominus voivoda nollet aliter, nisi concordiam habere cum regia maiestate, et ut jam ille omnes res, quae sunt, vel aguntur, stabilirentur.*

[3]) A. Veress, *Acta et epistula relationum Transylvaniae... cum Moldavia et Valachia*, pp. 75—78. Contractul încheiat la Lublin, la 16 Martie 1506. Intre solii moldoveni, pe lângă Tăutul logofăt, Isac vistirnic și Ivanco pitar, este și Luca Dracea. Actul slavonesc dat din partea solilor moldoveni în aceeași zi, în Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 724—726.

GRANIŢELE MOLDOVEI PE VREMEA LUI ŞTEFAN CEL MARE

DE

GENERAL R. ROSETTI
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

Şedinţa dela 1 Decemvrie 1933

Deşi multe scrieri pomenesc despre aceste graniţe, de obiceiu ele se mărginesc sau numai la generalităţi sau se ocupă în chip detaliat numai de anumite părţi din acele graniţe sau în sfârşit dau numai documente [1]).

[1]) Ioan C. Băcilă, *Hotarul de apus al Moldovei* (în « Buletinul Societăţii regale române de geografie ». Tom. XLI, pp. 40—67).
I. Bogdan, *Vechile cronice moldoveneşti*, pp. 262, 264.
C. Brătescu, *Valuri, hotare, şi tranşee basarabene* (în « Revista Istorică », IV, pp. 117—139).
T. Chindea, *Contribuţie la istoria Românilor din Giurgeul Ciucului.*
C. D. Constantinescu Mirceşti şi H. H. Stahl, *Documente vrâncene*, I, pp. 14, 15.
M. Costăchescu, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II, pp. 162—179, 245, 323, 341, 393.
I. C. Filitti, *Din Arhivele Vaticanului*, II, p. 43, Nr. XLIII.
C. Giurescu în « Convorbiri Literare », XXXIII, p. 337.
B. P. Hasdeu, *Istoria Critică a Românilor*, I, pp. 10, 33.
N. Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes*, I, p. 345.
N. Iorga, *Istoria armatei române*, I, p. 172.
N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, p. 21.
N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, pp, 73, 74.
N. Iorga, *Studii şi Documente*, III, p. XXXVI.
Melchisedec, *Notiţe istorice şi arheologice*, p. 97.
Cristofor Mironescu, *Hotarul între Moldova şi Muntenia* (în « Anuarul Geografic şi Antropogeografie, II).
I. Nistor, *Die Moldanischen Ausprüche auf Pokutien*, pp. 5—15.
Sabin Opreanu, *Ţinutul Săcuilor.*
Picot, *Chronique de la Moldavie par Gr. Ouréki*, p. 135.
Reichersdorf, *Moldaviae que olim Daciae pars chirografia.*
General R. Rosetti, *Hotarele Moldovei la Sud, sub Ştefan cel Mare* (în « Revista Istorică », X, pp. 186—190).
G. Vâlsan, *Harta Moldovei de Dimitrie Cantemir.*
A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană.* (Ed. 3), IV, p. 88.

In comunicarea de faţă îmi propun să revăd ştirile ce avem despre întreaga graniţă a Moldovei, şi să arăt care era ea în a doua jumătate a veacului al XV-lea.

Privind o hartă a Moldovei şi urmărind graniţele sale în direcţia mersului acelor ceasornicului, constatăm că, dela apus de Babinul de astăzi, Nistrul forma graniţa de miazănoapte şi de răsărit a Moldovei până la vărsarea sa în Marea Neagră. Aceasta ne este arătat apriat de documente şi de scrieri vechi[1]). Pe de altă parte documente din epoca premergătoare lui Ştefan cel Mare precum şi din acea a domniei lui, ne arăt stăpânirea moldovenească a moşiilor aşezate pe malul drept al Nistrului, din Potoc şi până la Cetatea Albă [2]).

Este adevărat că cetatea Hotinului a fost lăsată, câtăva vreme, de Ştefan cel Mare, sub stăpânirea Polonilor, cu începere din anul 1459, dar cetatea nu a fost socotită ca aparţinând prin aceasta Poloniei. I s'a îngăduit numai acesteia să o ocupe vremelnic ca o chezăşie a bunei credinţii domnitorului moldovan [3]). Şi dovada o face atât actul din 1459, care zice că Ştefan lasă cetatea în stăpânirea regelui polon dar că cei din cetate nu pot veni în oraş fără a plăti vama şi taxele de trecere [4]) — deci Nistrul era socotit ca graniţă — cât şi faptul că Polonii au înapoiat curând cetatea Hotinului lui Ştefan cel Mare [5]).

---

[1]) Regele Vladislav al Poloniei recunoaşte, prin documentul din 13 Decemvrie 1433, că Nistrul formează graniţa Moldovei dela Satul Potoc până la gura lui. (M. Costăchescu, *op. cit.*, II, pp. 660—663; Hurmuzache, I, p. 848). I. Nistor, *op. cit.*, pp. 10—11.

Ierodiaconul rus Zosima, care a călătorit prin Moldova în 1420, zice că Nistrul formează graniţa Moldovei. (B. P. Hasdeu, « Arhiva Istorică », II, p. 49).

N. Iorga, *Basarabia noastră*, p. 13.

[2]) M. Costăchescu, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, I, pp. 285, 307—309, 336, 506, 542, 543; II, pp. 42, 273—277, 285, 292, 307, 308, 407, 408, 472, 474, 476, 509, 513, 531, 532, 535, 540, 569, 573, 575—577.

I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, pp. 96, 97, 106, 108, 144, 155, 262, 347, 458, 459; II, pp. 70, 71, 170, 171.

[3]) I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 267, 268. De altfel atunci era obiceiul de a zălogi vremelnic oraşe şi ţinuturi — am avut pilda cu Pocuţia — zălogiri cari nu înstrăinau proprietatea legală asupra fondului. Chiar Hotinul mai fusese zălogit în trecut. (M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 721). Ştefan cel Mare ţinea astfel Cetatea de Baltă şi Ciceul.

[4]) I. Bogdan, *loc. cit.*

[5]) N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, pp. 103, 104.

I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, pp. 36, 37.

Dela gura Nistrului și până la gura brațului Chilia, granița era formată de malul Mării Negre. Nu avem nicio indicațiune documentară afirmativă că așa a fost, dar nu avem nici vreo indicațiune documentară contrarie. Natura acestei coaste, acoperită cu bălți, lipsa de arătare, în documentele vremii, a oricărei localități în acea parte, și titulatura unor domni cari au precedat pe Ștefan cel Mare în scaunul Moldovei și care au întins întâiu stăpânirea moldovenească până la Mare [1]), ne indrituesc să afirmăm că teritoriul Moldovei se întindea, în acea parte, până 'n malul mării

Mai departe, granița urma cursul brațului Chilia și apoi acel al Dunării până la gura Siretului.

Hăjdău a susținut că, în acest sector, granița trecea mai la Nord și că partea de Sud a Basarabiei aparținea Țării-Românești, cel puțin până 'n anul 1465 [2]).

Documentele ce avem azi învederează că afirmațiunea lui Hăjdău nu este întemeiată. In adevăr, pe baza acestor documente, d-l Iorga a dovedit că Chilia, care a fost genoveză, și aparținea Moldovei în 1412, a fost înstrăinată numai vremelnic dela Moldova în anii ulteriori [3]).

Un document, din 19 Fevruarie 1446, arată stăpânirea moldovenească asupra pescăriilor din jurul Chilici [4]).

Pe de altă parte documentul din 20 Fevruarie 1445, prin care Ștefan, Domnul Moldovci, face cunoscut cum că a dat și dă sfintei mănăstiri Moldovița, jumătatea iezerului dela Covur (identificat de d-l M. Costăchescu cu lacul numit azi Cogurlui, de pe malul Dunării) și jumătatea acelui iezer dela Covur care dă în Ilp (Ialpugul de azi), cu toate veniturile și vama din toate părțile Covurului [5]), arată că stăpânirea moldovenească se întindea, în 1445, deci cu douăzeci ani înainte

---

[1]) 30 Martie 1932 « Io Roman Voevod care stăpânește Țara Moldovei, din Munte până la Mare ». (M. Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 8).

[2]) B. P. Hăjdău, *Istoria Critică a Românilor*, I, pp. 10, 33. Teoria lui Hăjdău a fost reluată acum câțiva ani de d-l C. Brătescu (*loc. cit.*), fără a aduce o nouă documentare.

[3]) N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, pp. 76, 77, 102, 103, 127, 128.

[4]) M. Costăchescu, *o. c.*, II, p. 245; cu îndreptarea d-lui P. P. Panaitescu (în « Revista Istorică Română », II, p. 413).

[5]) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 217.

de data, *a minime*, fixată de Hâjdău, până în Dunăre. Un document din 26 August 1449, a lui Alexandru Voievod, confirmând donația precedentă, arată că lacul Covur este de-a-lungul Dunării și că Ilpul din documentul precedent este în adevăr Ialpugul [1]).

Faptul că Ștefan cel Mare a pus în vara anului 1476, trupele sale de acoperire, sub Iuga, pe malul Dunării, la vadul Oblucitei și că a făcut întărituri acolo [2]), este încă o dovadă că atunci, Moldova se întindea până la Dunăre, căci dacă teritoriul de-a-lungul Dunării nu ar fi fost al Moldovii, Muntenii sau Turcii ar fi ocupat ei malul stâng al Dunării spre a proteja trecerea grosului armatei turcești înaintând prin Dobrogea.

Mai este în fine încă un temeiu pentru a afirma că, cel puțin dela Alexandru cel Bun înainte, Moldova se întindea până 'n Dunăre și acesta este lipsa oricărui document muntenesc arătând exercitarea de către Domnul Țării Românești a stăpânirii asupra acelei regiuni.

Siretul alcătuia granița moldo-munteană dela gura lui și până 'n locul unde se vărsa Putna în Siret. Dovada că aceasta era granița și nu acea vag indicată de Hăjdău [3]), ca trecând pe la Sud de Tecuci, ne-o procură documentele epocei anterioare lui Ștefan cel Mare publicate de d-l M. Costăchescu care ne învederează:

a) Existența a multor sate, stăpânite de Moldoveni, între linia lui Hăjdău și valea Siretului [4]).

b) O serie de moșii a căror posesiune este întărită la 15 Iulie 1448 [5]) (Blajarii, Mereștii, mănăstirea dela gura Bârladețului, Lieștii, Gârleștii, Tălăbeștii), moșii aflate între Ivești și Șerbești. Aceste moșii erau pe Bârlad, sau erau străbătute de acest din urmă râu, care curgea atunci paralel cu Siretul, în care se vărsa, precum o dovedește d-l M. Costăchescu, mult mai la răsărit ca azi [6]).

---

1) Idem, II, p. 393.
2) « Columna lui Traian », VII, pp. 377 sqq.
3) *Loc. cit.*
4) M. Costăchescu, *op. cit. passim.*
5) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, pp. 323, 341.
6) *Op. cit.*, II, p. 337, nota 10.

Pentru timpul domniei lui Ştefan cel Mare există: scrisoarea acestui domnitor din 13 Iulie 1471, în care arată că Radul, Voievodul Ţării Româneşti ridică o cetate tocmai la graniţa ţării şi că Ştefan a pus să se facă întărituri în faţa celor munteneşti şi că abate apa Siretului dela întăriturile lui Radu [1]. Nu mai încape îndoială deci că Siretul forma graniţa în acel loc. Că Siretul forma graniţa în tot sectorul de care ne ocupăm o afirmă şi Cantemir [2] şi o dovedesc documentele lui Ştefan cel Mare întărind posesiunea următoarelor moşii: Lieşti [3], Piscul [4], Ciofreştii la gura Gerului [5], Tăpeştii şi iazul Lozova [6].

Despre graniţa ce despărţia Moldova de Muntenia, între Carpaţi şi Siret, m'am ocupat într'un articol publicat în *Revista Istorică* [7]. In acel articol arătam că dacă nu de drept dar de fapt Moldova stăpânise până 'n Milcov şi înainte de anul 1482 [8]. Intemeiam atunci afirmaţiunea că Milcovul şi dela vărsarea acestuia în Putna, acest din urmă râu, formau graniţa ce despărţia Moldova de Muntenia, în acea parte, pe următoarele documente şi consideraţiuni:

O sumă de documente, anterioare chiar domniei lui Ştefan cel Mare, arătau danii şi confirmări făcute de Domnii moldoveni, de moşii cuprinse între Trotuş (presupusa graniţă de Sud a Moldovei) şi Milcov.

Lipsa oricărui document muntenesc arătând exercitarea, de către Domnii Ţării Româneşti, a stăpânirii acelui ţinut [9].

---

[1] I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, p. 312.
[2] *Descrierea Moldovei.* (Ed. Academiei Române, p. 5).
[3] I. Bogdan, *op. cit.*, II, pp. 47, 48, 63.
[4] Idem, II, pp. 43—45.
[5] Idem, II, pp. 89—92.
[6] Idem, II, pp. 140, 141.
[7] Anul 1924, pp. 186—190.
[8] In regiunea Focşanilor graniţa nu era formată chiar de Milcov ci de un braţ al său pornind dela Pânticeşti, trecând prin Focşani şi isprăvindu-se în balta Mândreşti. După unul din manuscriptele vechiului letopiseţ, acest braţ ar fi fost săpat de Ştefan cel Mare. (*Letopiseţul Ţării-Moldovei până la Aron Vodă.* (Ed. Giurescu), p. 59; Kogălniceanu, *Letopiseţi*, I, p. 162 şi p. 490; *Marele Dicţionar Geografic*, IV, p. 340; « Milcovia », II_1, p. 151).
[9] In articolul meu aşa cum a apărut în « Revista Istorică » (punctul 5, p. 189), textul este greşit, arătându-se că: « nu există niciun document muntenesc arătând stăpânirea moldovenească », în loc de: « nu există niciun document muntenesc arătând stăpânirea Ţării Româneşti asupra ţinutului Putnei; există, în schimb, documente moldoveneşti arătând stăpânirea moldovenească », cum era în manuscrisul meu.

Anumite texte din cronice [1]):

Dela publicarea acelui articol au ieşit la iveală documente [2]) care învederează stăpânirea moldovenească asupra teritoriului cuprins între Trotuş şi Milcov, din vremurile cele mai vechi [3]). Analizând unul din aceste documente, d-l M. Costăchescu ajunge şi el la concluzia că nu mai rămâne îndoială cum că Alexandru cel Bun a stăpânit până la Milcov [4]).

Cronica găsită şi publicată de d-l Olgierd Górka [5]) dă o nouă întărire părerii că, în 1482, Ştefan cel Mare a luat numai cetatea de graniţă Crăciuna, aflată temporar în mâini duşmane, şi nu vorbeşte de loc despre luarea teritoriului dintre Putna şi Milcov [6]).

Completând, la lumina tuturor acestor noui dovezi, cele spuse în articolul meu din *Revista Istorică*, cred că se poate afirma cum că Ştefan cel Mare stăpânea nu numai în fapt dar şi în drept regiunea dintre Trotuş şi Milcov şi că graniţa Moldovei, în acea parte, era alcătuită de Milcov, iar dela gura acestuia şi până 'n Siret de Putna.

Să trecem acum la graniţa apusană.

Deşi Cantemir afirmă cum că înainte de Ştefan cel Mare munţii Carpaţi aparţineau Ungariei şi că, numai în urma

---

[1]) « (1472) Iară letopiseţul nostru scrie că, dacă au sosit Ştefan cel Mare la margine, Noemvrie 8 zile, au împărţit steagurile oştii sale pe Milcov ». (*Letopiseţul Ţării Moldovei*. (Ed. C. Giurescu, p. 54). Acelaşi cuprins în *Cronica dela Bistriţa*. (Ed. Bogdan, p. 53); *Cronica dela Putna*. (Ed. Bogdan, p. 195); *Letopiseţul lui Azarie*. (Ed. Bogdan, p. 184).

Cronicele mai vechi [Putna (I. Bogdan, *Vechile Cronice*, p. 196); Bistriţa (I. Bogdan, *Cronice inedite*, pp. 57, 58); Azarie (I. Bogdan, *Analele Academiei Române*, XXXVI, p. 185), zic că, la 10 Martie 1482, Ştefan a luat Crăciuna dar nu pomenesc că a luat şi ţinutul Putnei.

După bătălia dela Racova (1475), dar anterior anului 1482, *Letopiseţul Ţării Moldovei*. (Ed. Giurescu, p. 58), arată Crăciuna ca în stăpânirea Moldovei.

[2]) M. Costăchescu, *op. cit.*; Paul Mihailovici, *Opt documente moldoveneşti dinainte de Ştefan cel Mare*, p. 17.

[3]) In documentul din 12 Martie 1423, prin care Alexandru cel Bun întăreşte lui Batin trei sate pe Putna, se zice: « iar hotarul acestor trei sate să fie după vechile hotare, pe unde din veac au umblat » (M. Costăchescu, *op. cit.*, I, pp. 154, 155). Deci aceste sate existau dinainte de 1423 şi hotarele lor, cunoscute de mult, erau recunoscute, implicit, ca fiind foste în Moldova, căci Domnul moldovan nu putea afirma vechimea hotarelor pentru locuri ce ar fi fost ale unei stăpâniri străine.

[4]) *Op. cit*, II, p. 168.

[5]) *Kronika czasów Stefana Wielkego Moldawskiego* (1457—1499).

[6]) « 6990. In dem menet Martij am 10 tag an eynem Suntag so besatzt Stephan voyvoda eyn schloss an der grantz ken Turkey, mit dem namen Ketzo und satzt 2 purgraffen dar eyn mit dem namen Vylcza und Juanka » (Górka, *op. cit.*, p. 108).

învoirii ce a făcut acest Domnitor cu vecinii săi apuseni, graniţa ce despărţia Moldova de Transilvania a fost formată de creasta munţilor [1]) (linia de despărţire a apelor dintre Siret, pe de o parte, şi Olt şi Mureş, pe cealaltă), precum arată că era şi pe timpul domniei sale [2]), tradiţiunea, încă din vremile trecute, a fost constantă cum că graniţa era alcătuită de creasta munţilor [3]) şi niciun document sau cronică nu pomeneşte de învoirea arătată de Cantemir. Şi aşa era şi firesc să fie.

Hărţile mai vechi sunt foarte puţin precise şi în general au fost copiate unele după altele şi făcute din auzite. Afară de harta lui Cantemir mai sunt hărţi care arată graniţa ca trecând pe creastă [4]), cum sunt de asemeni hărţi arătând că graniţa trecea la răsăritul crestei (spre Moldova) [5]) şi chiar la apusul graniţei [6]). Pe indicaţiile lor nu se poate pune decât un temeiu foarte relativ.

Nu avem documente arătând, precis, pe unde trecea graniţa apuseană în timpul domniei lui Ştefan cel Mare, dar următoarele documente şi fapte ne dau indicaţiuni îndestulătoare. Ele sunt:

Printr'un document din 15 Martie 1410, tot a lui Alexandru cel Bun, se întăreşte lui Domocuş, între altele, satul Oituz,

---

[1]) *Descrierea Moldovei.* (Ed. Academiei Române), p. 5.

[2]) *Ibid.*; *Harta Moldovei* de G. Vâlsan (*Memoriile Secţiunii Istorice a Academiei Române.* Seria III, Tom. VI).

[3]) Intr'o scrisoare din 25 Iunie 1598, Eremia Movilă zice că aşa era pe vremea lui Alexandru cel Bun, cum dovedesc scrisori de atunci şi « fiindcă cursul apelor tot aşa arată ». (Hurmuzache, XII, p. 363).

Intr'un document din 10 Ianuarie 1736, Grigore Ghica Vodă zice: « şi împreunându-se acolo (comisia de delimitare moldo-austriacă) în vârful muntelui şi au socotit că cu dreptate este să ţâe Ungurii părţile muntelui de către ţara lor, *după cum se scurg apele spre Ţara Ungurească.* Iar Vrâncenii iarăşi să ţâe de acolo din vârful muntelui *după cum se scurgu apele spre Ţara Moldovei,* **precum au dat sama că şi mai înainte, din veci, aşa au ţinut** ». (C. D. Constantinescu Vrânceni şi H. H. Stahl, *Documente vrâncene,* I, p. 15).

[4]) Regni Hungariae et Regionum, quae ei quondam fuere unitae, ut Transilvaniae, Valachiae, Moldoviae... Frederici de Wit. Amstelodami, 1686. (V. Merutiu, *op. cit.*, pl. XIII).

Harta lui Arrowsmith, 1801, 1804.

[5]) Danubii fluminis... Ioh. Bapt. Homano Norinbergae, după 1700. (V. Meruţiu, *op. cit.*, pl. XIV).

Zannoni Carte de la partie Septentrionale de l'Empire ottoman, 1774. Şi altele.

[6]) Transylvania per Gerardum Mercatorem. circa 1590. (V. Meruţiu, *op. cit.*, pl. XII).

care se află la piciorul Moghiorușului adică sub linia de despărțire a apelor [1]).

Faptul că Bathory, își oprește, în Iulie 1476, oastea la Brețc [2]), este încă o dovadă că, în regiunea Oituzului granița trecea pe linia de despărțire a apelor. In adevăr Brețcul se află la poalele apusene a Moghiorușului, pe care trece linia de despărțire a apelor. Dacă granița nu ar fi trecut pe această culme ci mai la răsărit, cum trecea până 'n 1914, Bathory, a cărui grijă de căpetenie era mai ales apărarea Transilvaniei, nu ar fi lăsat o bună parte din defileu neocupat.

In 1542, Petru Rareș poruncește Secuilor să repare drumul Oituzului până la mijloc de Oituz [3]). Ce înțelege prin aceasta? Jumătatea defileului Oituzului? Foarte vag. Sau jumătatea distanței dintre satul Oituz (moldovenesc) și satul Brețc, ultima localitate din Ardeal? A doua explicație este mai plausibilă. De altfel locuitorii din Brețe aveau îndatorirea să păzească granița [4]) ceea ce nu puteau face decât dacă erau în apropierea ei.

Intr'o broșură descriind o călătorie dela Brașov în Moldova, tipărită la Wittenberg în 1587, se spune că la Oituz granița trecea pe linia de despărțire a apelor [5]).

Intr'o altă descriere a Moldovei, dintre anii 1595 și 1600, aflată în arhivele Vaticanului [6]), se spune că munții (Carpați) Transilvaniei — și deci creasta lor — despart Moldova de Transilvania.

Vămile ungurești în vechime erau așezat la apus de creasta munților și poartă azi numele « la vechiul cordon » [7]). In special

---

[1]) M. Costăchescu, *op. cit*, I, p. 78. D-l Costăchescu zice că satul Oituz nu există azi (p. 79). Acest sat nu exista în cuprinsul Vechiului Regat, dar exista și există sub numele de Ojtoz dincolo de vechea graniță, în Valea Oituzului, sub poalele Moghiorușului (Harta 1 : 100.000, Seria VIII, Coloana I. Foaia Soveja și Munții Vrancei; și harta austriacă 1 : 75.000 Zone 21, Coloana XXXV).

[2]) *Monumenta Hungariae Historica* (*Acta Extera*, V, p. 323).
A. Veress, *Fontes rerum Transylvanicarum*, IV, p. 23.

[3]) « et preparare usque ad medietatem Oythoz ». (Hurmuzache, II, p. 286 și Supl., II, p. 162).

[4]) Vezi mai departe documentul din 18 Martie 1602 (p. 9, nota 1).

[5]) I. C. Filitti, *Din Archivele Vaticanului*, p. 43, Nr. XLIII.

[6]) « Revista Istorică », XI, p. 20.

[7]) Sabin Opreanu, *Ținutul Secuilor*, p. 10.

aşa era cazul la Breţc, vama fiind acolo [1]) şi nu la Poiana Sărată unde a fost în vremile moderne. Localitatea Poiana Sărată a fost întemeiată la 1769 de comandantul regimentului de grăniceri pedeştri local, ceea ce a cauzat un proces cu comuna Breţc [2]).

Cel mai înaintat post de apărare al Săcuilor din Ciuc spre Moldova, în direcţia Bicazului şi a Tulgheşului era dealul Pricica, de pe creasta ce desparte Mureşul de afluenţii Bistriţei [3]).

Ungurii numeau pe locuitorii regiunii cuprinsă între graniţa naturală şi cea politică (după împingerea acesteia spre răsărit), Ciangăi. Ori Săcuii numesc Ciangăi pe acei aflaţi în afară de scaunele lor [4]).

---

[1]) Asupra vămei dela Breţc pot da, mulţumită amabilităţii d-lui Profesor T. Chindea, directorul Liceului Sf. Neculai din Gheorgheni (jud. Ciuc), căruia îi mulţumesc şi pe această cale, următoarele ştiri:

La 26 Decemvrie 1426, Regele Sigismund, dă, din Braşov, un hrisov prin care, în urma cererei cnejilor Ioan zis — « dictus » — Magyar şi Radul din Breţcu — care se află « in confinibus Terae Sicularum nostrorum, versus partes Moldaviae existerat villa Valachicalis Bereczkfalva vocata », întăreşte privilegiile deja acordate. (*Székely Oklevéltár*, I, pp. 120, 121).

Vama dela Breţcu este arătată în documentele lui Ştefan Bathori, din 10 Iunie 1571. (*Székely Oklevéltár*, III, p. 336), al aceluiaşi din 1 Fevruarie 1572. (*Székely Oklevéltár*, V, pp. 92, 93), a lui Sigismund Bathory, din 2 Mai 1589; (*Székely Oklevéltár*, IV, pp. 110, 111), al aceluiaş, din 10 Februarie 1590 (*Székely Oklevéltár*, V, pp. 147, 148), deci chiar după epoca lui Ştefan cel Mare.

La 18 Martie 1602, printr'o scrisoare din Braşov, Sigismund Báthory, întăreşte vechile privilegii ale oraşului Breţcu, hotărînd ca locuitorii acestui oraş să nu plătească tribut, în schimb să pună la dispoziţia solilor regali, cai şi trăsuri, în Moldova până la Trotuş, iar în Ardeal până la Kezdi Vasarkely. Comercianţii vor fi nevoiţi să-şi depoziteze aci mărfurile, care vor fi transportate mai departe cu plată pe carele locuitorilor din Breţcu; *vor ţine spioni în Moldova şi în Muntenia şi vor păzi cu mare grijă hotarele, înştiinţând de toate pe principe.* (*Székely Oklevéltár*, IV, pp. 155—157).

In 1733 S. Timon scrie (*Imago Hungariae*, pp. 105 sqq, citat de V. Meruţiu, *Judeţele din Ardeal*, p. 111, nota 5, care mi-a fost semnalat de d-l Profesor C. Marinescu):

« In latere orientali non longe a fonte ara Ojtozia deserta in jugo extremo infra « Tatroschum, duobus millibus divisum. Infra arcem Ojtoziam ad M. passus Bere- « cium (Bereczk) ubi transitus in Moldaviam, et munitum Castellum »...

[2]) La 1769 comandamentul regimentului de grăniceri pedeştri a luat o bună bucată de pământ din regiunea muntoasă a oraşului Breţc şi a înfiinţat o comună (Poiana Sărată) într'o vale aproape de graniţă, pe care a populat-o cu vreo sută de familii, venite mai ales din principatele dunărene. Breţcu a dat în judecată comandamentul. Procesul, s'a terminat, în 1813, în favoarea oraşului (Orban Balázs *A Székelyföld leirása*, III, p. 128. D-l C. Marinescu a avut amabilitatea a-mi atrage atenţia asupra acestui pasaj.)

[3]) Sabin Opreanu, *o. c.*, p. 12.

[4]) *Id.* p. 10.

In 1580, Ungurii din Toplița (Mureșului) au pus stâlpi de hotare pe teritoriul moldovenesc [1]). Ei erau deci vecini cu acest teritoriu, ceea ce nu se putea decât pe creasta de despărțire a apelor.

Documentul din 15 Fevruarie 1410 arată că vârful Suhardului mare (Vârful Omului Δ 1932 pe harta Statului major 1:100000), care se află tocmai pe linia de despărțire a apelor, era pe hotarul unei moșii a Mănăstirii Moldovița [2]).

Tendința Ungurilor, accentuată după ocuparea Transilvaniei de către Austriaci, de a se face stăpâni pe debușeul trecătorilor în Moldova, s'a pronunțat mai ales în regiunea Oituz-Ghimeș, unde erau trecerile cele mai lesnicioase. Aceasta explică de ce, până la finele veacului al XVIII-lea, granița moldo-transilvană trecea pe linia de despărțire a apelor, afară dela Ghimeș și la Oituz, unde, până 'n 1916, era mult la răsărit [3]). Aceloraşi vechi tendințe se datorește încercarea austro-maghiarilor de a rășlui, prin așa zisa pace dela București, din primăvara 1918, versantul răsăritean al Carpaților moldovenești.

Granița de Nord-Vest era formată de Ceremușul-Alb, dela izvor și până la vărsarea sa în Ceremuș, de unde acest râu forma granița până 'n Prut [4]).

Intre Prut și Nistru, granița a fost alcătuită, dela 13 Decemvrie 1433, de pârâul Colacin și dela izvoarele acestuia de o linie convențională ce da în Nistru la apus de Babinul de azi [5]).

* * *

Din cele expuse reiese cum că granițele Moldovei, pe timpul domniei lui Ștefan cel Mare, erau granițe naturale și firești.

---

[1]) G. Ghibănescu, *Surete și Isvoade*, XIX, pp. 164, 169.

[2]) M. Costăchescu, *op. cit.*, I, pp. 75—77. Un document ulterior pentru aceeaşi chestiune în Hurmuzachi, XV, p. 713.

[3]) Ioan C. Băcilă, *Hotarul de Apus al Moldovei* (în « Buletinul Societății regale române de geografie », XLI, pp. 40—67).
Sabin Opreanu, *op. cit.*, pp. 12, 104, 105.

[4]) I. Nistor, *Die Moldauischen Ansprüche auf Pokutien*, pp. 11—15.

[5]) Hurmuzache, I, pp. 581, 848; M. Costăchescu, *op. cit.*, II, pp. 660—662; I. Nistor, *op. cit.*, pp. 5—11, unde este o amănunțită analiză a acelei granițe; I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p. 474; I. Bălan, *Documente bucovinene*, I, pp. 232—234.

In afară de aceste granițe Ştefan cel Mare a stăpânit, ca locuri de refugiu, Ciceul și Cetatea de Baltă, în Transilvania şi, până 'n 1475, mica cetate Lerici, dela gura Niprului [1]).

LES FRONTIÈRES DE LA MOLDAVIE SOUS LE RÈGNE D'ÉTIENNE-LE-GRAND

RÉSUMÉ

Ces frontières étaient formées:

Au Nord et à l'Est, par le Nistru.

Au Sud-Est, par le litoral de la Mer Noire.

Au Sud, par le Milcov, la Putna, le Siret et le Danube.

A l'Ouest, par la crête des Carpathes, formant ligne de séparation des eaux entre le Siret d'une part et l'Olt et le Mureș de l'autre.

Au Nord-Ouest, par le Ceremuș, le ruisseau Colacin et une ligne conventionelle finissant au village actuel de Babin, sur le Nistru.

---

[1]) Cucerită de Moldovenii din Cetatea-Albă în luna Mai 1455 (Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății-Albe*, pp. 116—118; I. Nistor, *Românii Transnistreni*, în « Codrul Cosminului », I, pp. 476, 477).

UN DOCUMENT INEDIT ASUPRA MIŞCĂRII DELA 3 AUGUST 1865

SCRISOAREA LUI NICOLAE ROSETTI BĂLĂNESCU CĂTRE ALEXANDRU IOAN CUZA

DE

GENERAL R. ROSETTI
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

Şedinţa dela 19 Fevruarie 1934

Vorbind de mişcarea din ziua de 3 August 1865, A. D. Xenopol, folosind cele ce s'au scris atunci în presa română şi mai ales în cea străină, care pare a fi fost informată pe larg despre acea mişcare şi despre cauzele ei, zice [1]) că ştirile date de presă asupra cauzelor mişcării sunt contrazicătoare. El caută apoi a restabili adevărul după documentele vremii. Constatările lui Xenopol sunt, în rezumat, următoarele:

Mişcarea era pregătită de mai înainte şi izbucnirea ei era aşteptată [2]).

Mişcarea era îndreptată contra lui Cuza, aflat atunci la băile dela Ems şi tindea la răsturnarea lui [3]).

Răsturnarea nu trebuia să se facă pe calea unei revoluţiuni violente de care se credea, în cercurile opoziţiunii, că nici nu era nevoie, ci pe acea a unei mari manifestaţiuni populare care să proclame pur şi simplu demiterea domnitorului absent [4]).

Mişcarea nu avu ecou în ţară şi fu imediat răpusă [5]).

---

[1]) A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, II, p. 32 sqq.
[2]) *Idem*, II, p. 35.
[3]) *Idem*, II, p. 36.
[4]) *Idem*, II, p. 36.
[5]) *Idem*, II, pp. 37—39.

Ea dădu însă ocazie guvernelor străine și mai cu seamă unora dintre acestea să arate ostilitatea lor față de Cuza [1]. Un istoric, străin, d-l Riker, care ne-a dat recent, o atât de excelentă și bogat documentată istorie a întâmplărilor anilor 1856—1866 dela noi [2]), arată că în ceea ce privește întâmplările dela 3 August 1865 e greu de deosebit adevărul de svon. D-sa confirmă aproape toate concluziile lui Xenopol, și le confirmă pe baza celor cuprinse în rapoartele consulilor generali din București. D-sa arată în special, că:

Se svonise dinainte că mișcarea va avea loc [3]).

Mișcarea era îndreptată contra lui Cuza [4]).

Mișcarea nu avu ecou în țară și fu imediat răpusă [5]).

Istoricul american mai adaugă:

1. Că, în vederea răsturnării lui Cuza, fuseseră discuțiuni între boieri — așa zișii *albi* — și stânga — supranumiții *roși* —, dar că acestea nu isbutiseră, deoarece boierii ar fi voit un domn pământean iar stânga cerea ca chestiunea urmașului lui Cuza să rămână deschisă — spre a realiza alegerea unui domn străin [6])

2. Că după rapoartele lui Eder (consulul general austriac) mișcarea ar fi fost pusă la cale de (generalul Ion Emanoil) Florescu, ministrul de interne și de Librecht) [7]).

Un document inedit până acuma ne dă deslușiri prețioase asupra acestei mișcări, asupra cauzelor ei și asupra consecințelor sale. Și informațiunile sunt cu atât mai prețioase cu cât ele emană dela însuși ministrul de afaceri străine a lui Cuza, Nicolae Rosetti Bălănescu.

Născut la 6 Decemvrie 1827, fiu al marelui vornic Petre Rosetti Bălănescu și al Smarandei (născută Lazu) [8]), Nicolae Rosetti Bălănescu își făcuse studiile, la Paris, în liceul Henri IV și apoi la facultatea de drept [9]). Intors în țară, fu judecător

[1]) *Idem*, II, pp. 39—48.
[2]) T. W. Riker, *The making of Roumania*, a study of an international problem, 1856—1866.
[3]) *Idem*, p. 472.
[4]) *Idem*, pp. 472—474.
[5]) *Idem*, pp. 472, 475.
[6]) *Idem*, p. 473.
[7]) *Idem*, p. 475.
[8]) Arhiva Statului Iași, Tr. 1.764, Opis 2.013, Dos. 1.505, fila 27.
[9]) Arhiva Statului Iași, Tr. 1.764, Opis 2.013, Dos. 1.878, fila 236; D. R. Rosetti, *Dicționarul Contemporanilor*, p. 164.

la Suceava [1]), ispravnic al aceluiaşi ţinut [2]) şi pârcălab de Galaţi dela 27 August 1858 la 16 Martie 1859 [3]). El fu ministru al Afacerilor străine dela 17 August 1863 la 17 Octomvrie 1865 [4]); senator [5]) şi încetă din viaţă la 11 Mai 1884, la Paris, unde este îmmormântat.

La întoarcerea lui Cuza dela Ems, deci în a doua jumătate a lunei August [6]), Nicolae Rosetti Bălănescu adresează lui Cuza o scrisoare, a cărui ciornă, se află între hârtiile nepotului său de fiu Ion Rosetti Bălănescu, mulţumită amabilităţii căruia o pot publica.

Ciorna nu este datată dar după cuprinsul său, o putem data ca fiind scrisă între 23 August, data întoarcerii lui Cuza la Bucureşti [7]), şi 26 August, ziua înlocuirii lui Marghiloman, prefectul poliţiei Capitalei, aşa cum o propusese Nicolae Rosetti Bălănescu, în orice caz este anterioară datei de 30 August când Domnitorul, tot conform propunerii lui Rosetti Bălănescu, amnistiase pe toţi acei implicaţi în mişcarea dela 3 August [8]).

Ciorna, despre care vorbim, este scrisă cu creionul în limba franceză şi cuprinde corectări cu cerneală. Am căutat în hârtiile Cuza, dela Academie copia înmânată lui Cuza, dar n'am găsit-o.

Faptul însă că Cuza a adoptat, cu toată opoziţia celorlalţi miniştri [9]), propunerea făcută de Rosetti Bălănescu prin această

---

[1]) D. R. Rosetti, *loc. cit.*

[2]) Arhiva Statului Iaşi. Dosarele Ministerului de Interne, Nr. 269, fila 49, şi Nr. 179, fila 281.

[3]) Aceiaşi arhivă, aceleaşi dosare: Nr. 329, filele 135 şi 138; Nr. 82, fila 156.

[4]) D. Costescu, *Fazele ministeriale în România*, la datele arătate.

[5]) D. R. Rosetti, *loc. cit.* « Monitorul Oficial », 6/18 Iulie 1865, p. 669 şi 11/23 Iulie 1865, p. 694.

[6]) A. D. Xenopol, *op. cit.*, II, pp. 38, 39.

[7]) A. D. Xenopol, *loc. cit.*

[8]) « Monitorul Oficial », 1 Septemvrie 1865, p. 861.

[9]) Că ceilalţi miniştri s'au opus, reiese şi din sfârşitul scrisorii lui Rosetti Bălănescu şi din următoarele rânduri a telegramei lui Rosetti Bălănescu (3/15 Septemvrie 1865), către C. Negri, agentul ţării la Constantinopol: *Non-obstant l'opinion de ses amis et conseillers* qui par crainte du renouvellement de ces tristes faits, essayaient de la détourner de tout excès de clémence, Son Altesse donnant cours à la générosité de ses sentiments et jugeant que la réprobation dont le pays a frappé les fauteurs de désordres constitue pour eux une leçon et un châtiment suffisant, vient, à l'occasion de sa fête, d'accorder une amnistie absolue à tous les individus impliqués dans ce mouvement. (*Arhives Diplomatiques*, 1866, II, p. 272).

scrisoare și că multe din ideile cuprinse în ea se găsesc reproduse în telegrama din 2/15 Septemvrie 1865 a lui Rosetti Bălănescu către C. Negri, agentul țării la Constantinopol [1]), precum și corectările făcute pe dânsa, sunt puternice temeiuri spre a socoti că scrisoarea a fost înmânată lui Cuza. Dar chiar dacă acesta n'ar fi cazul, scrisoarea este un document de seamă pentrucă arată, precum vom vedea, ceea ce știa și ceea ce credea, ministrul de atunci al Afacerilor străine, asupra mișcării dela 3 August 1865.

Dau mai jos traducerea românească a scrisorii, în care voiu intercala comentariile necesare.

Prea Înalte Doamne,

« Bunăvoința și, îngăduiți-mi să spun, mai ales prietenia ce binevoiți a-mi arăta, mă hotărăsc a stăpâni dominațiunea intimidantă pe care o exercitați asupra mea. Iau îngăduința de a scrie pentru că Alteța Voastră are darul de a-mi face cu neputință discuția și mai ales exprimarea întregei mele gândiri, atunci când vorbește Ea cu mine ».

Acest început arată, din partea cuiva care a cunoscut bine pe Cuza și a lucrat mult cu dânsul, ascendentul pe care-l avea Cuza asupra colaboratorilor săi, precum și vioiciunea sa naturală care-l împiedica adesea să asculte până la sfârșit pe interlocutorul său.

« Am fost, Prea Inalte Doamne, foarte, foarte, jalnic impresionat, la întoarcerea mea aci [2]), de starea în care am găsit spiritele și aceasta în toate clasele și în toate partidele. Ultimele evenimente (mișcarea dela 3 August), întâmplate în lipsa Alteței Voastre [3]), au contribuit foarte mult ca să învenineze germenii de nemulțumire. Inăuntru, Prea Inalte Doamne, situațiunea este foarte critică. Proprietarii nemulțumiți de pământul ce li s'a luat, sunt îngrijorați de validitatea bonurilor lor și impută Guvernului lipsa de instituțiuni de credit; nu vă mai vorbesc de celelalte nemulțumiri ale lor. Țăranii găsesc că sarcinile

[1]) *Archives Diplomatiques* 1866 II pp. 267, 272.

[2]) Avusese un concediu de 6 săptămâni (« Monitorul Oficial », 19 Iunie 1865). S'a întors din concediu la 18 August (« Monitorul Oficial », 21 August 1865, p. 830; 26 August 1865, p. 845).

[3]) Cuza plecase la 6/18 Iulie în străinătate, la Ems, încredințând cârma Guvernului (« Monitorul Oficial », 7/19 Iulie 1865), și se întorsese în București la 23 August. (A. D. Xenopol, *op. cit.*, II, pp. 38—39), după ce stătuse câteva zile la Ruginoasa.

lor sunt mai mult decât grele; arendașii nu au de asemenea mijloacele de a exploata ceea ce le este arendat, negustorii nu mai fac afaceri și țipă, toți contribuabilii protestează că n'au de unde a-și plăti dările. Proastele recolte, seceta, vremea rea, inundațiile, epidemiile, etc., sunt atâtea temeiuri de vine aruncate din toate părțile asupra guvernului. Aceste nenorociri fatale s'au adunat în clipa când țara a fost, spre a zice așa, cotropită de noianul de legi și de reforme de toate soiurile care nu-i au fost aplicate cu o îndestulătoare moderațiune, și nici cu tact sau treptat ».

Această expunere a situațiunii interne este verificată prin documentele vremii, interne și externe [1]). Arătată de un ministru capătă o confirmare puternică și dovedește, din partea acestuia, curaj și sinceritate pentrucă, făcând de doi ani parte din guvern, purta și el o parte de răspundere.

Bălănescu continuă, apoi:

« La noi este obiceiul de a învinui guvernul de toate nenorocirile care ni se întâmplă. Cunoașteți țara, Prea Inalte Doamne, mai bine ca mine. Domnitorul este la noi răspunzător de toate nenorocirile care se întâmplă fiecăruia dintre noi. Așa dar nu vă voiu ascunde că (nenorocirile) vi se impută vouă. Eu care cunosc pe Alteța Voastră, eu care știu cât de puțin a tras în cumpănă interesul Vostru personal când a fost vorba de țara noastră, nu pot să nu fiu revoltat, contra soartei care îngăduie de a vă imputa criza actuală. Când văd, Prea Inalte Doamne, că cu toate cele mai bune intențiuni, că cu toată buna voință cea mai leală și mai cavalerească, Alteța Voastră a fost totdeauna neînțeleasă în această nenorocită țară, că faptele voastre cele mai nobile și cele mai lipsite de interes personal au fost totdeauna rău tălmăcite, nu pot decât să plâng această tristă țară, unde din nefericire nu există nici opinie (publică), nici patriotism, nici sinceritate. De aceea dacă iau azi condeiul și dacă îndrăznesc să vă spun gândul meu, nu este din cauza apăsării stării de spirit de aici, ci este pentru că mă simt cuprins pentru Alteța Voastră, de un devotament fără margine și pentru că, cu rizicul chiar de a displace Alteței Voastre, cred că este de datoria mea să-I arăt impresiile mele, oricât de ne la locul lor ar putea să vă pară ele.

« Cunoașteți, Prea Inalte Doamne, neplăcerile vieții mele private. Astăzi mă simt singuratec și prietenia binevoitoare, îngăduiți-mi a spune afecțiunea, pe care mi-ați arătat-o în aceste din urmă împrejurări, face ca azi să îndrept, spre Alteța Voastră, toate bunele sentimente pe care sunt în stare să le resimt. O asemenea exprimare să nu facă, pe Alteța Voastră, să mă considere drept nebun. Socotiți cel mult

[1]) A. D. Xenopol, *op. cit.*, *passim*; Riker, *op. cit.*, pp. 444—471.

că este un suflet bolnav, dar un suflet care vă este devotat și care poate ține mai mult la (persoana) Voastră decât multe altele. Nu ministrul este acela care vă vorbește, Prea Inalte Doamne, și totuși ministrul ar avea multe temeiuri de înfățișat. Ingăduiți-mi, vă rog, de a reaminti spiritului vostru câteva fapte politice. Să privim politica europeană mai de sus și să ajungem la ziua de azi.

« Care sunt puterile care ne doresc binele, care ne susțin? Vorbind deschis, Prea Inalte Doamne, orice vă spune d-l Tillos [1]), eu nu văd niciuna. In politică nu se admite platonism și Alteța Voastră nu poate fi iubită numai din cauza (persoanei sale) însăși. Reamintiți-vă de impresia Alteței Voastre, când, sosind anul trecut la Constantinopol, ați văzut că d-l Moustier [2]) iscălise protocolul dela 18 Mai (18)64 [3]). Interesul iată singurul mobil al cabinetelor. Franța, atunci când a fost vorba de chestiunea italiană, nu a făcut mult caz de simpatia sa pentru noi. Veneția Italiei, marginele Rinului Franței, Principatele dunărene Austriei, acesta este planul de compensațiuni pe care însuși Impăratul (Napoleon III) l'a propus. Austria care nu dă drumul ușor pradei sale a găsit că ceea ce i se propunea drept compensațiune era neîndestulător, a refuzat și Alteța Voastră domnește încă asupra Principatelor. Și apoi această (împărțire) nu se potrivea cu socotelile Rusiei. *Țelul neschimbat, dat pe față după mine, al acestei puteri este anularea tratatului dela Paris* [4]). *Onoarea ei cere ca să reieie Basarabia, ca să compenseze insuccesul ei în războiul oriental (Crimea) printr'o bucată de teritoriu luată Principatelor. După mine, Rusia fără a se pune înainte a rezolvat chestiunea în această vedere și se găsește cu totul înțeleasă cu Prusia și cu Austria* [5]). Numai așa pot să-mi lămuresc ultimul tratat austro-prusac, convențiunea dela Gastein [6]). D-l de Bismark, referitor la chestiunea Lauenbourg-Schleswick, zice categoric Austriei ce caută în Nordul Germaniei, (căci) acele părți sunt mult mai civilizate decât ea însuși (Austria), că d-l de Schmerling [7]) ar trebui să-și aibe ochii îndreptați spre Răsărit (și) că misiunea civilizatoare a Austriei era chemată (trebuia a fi îndreptată) în acea parte. Precum o știe Alteța Voastră, d-l de Bismark este un ministru cu totul (filo) rus. Cabinetul din Sfântul Petersburg vrea să scornească, prin (mijlocirea) Austriei, cestiunea orientală și anularea tratatului dela Paris. Puterile nu sunt înțelese dar partea fiecăreia este pregătită. Fiecare are partea sa. Franței îi se făgăduesc marginile Rinului, Italia este momită cu Veneția, Anglia declară deja

---

[1]) Agentul diplomatic francez la București.

[2]) Ambasadorul francez la Constantinopol.

[3]) Prin protocolul dela 28 (și nu 18) Mai 1864, ambasadorii dela Constantinopol, cu toată opunerea lui Moustier, protestau contra loviturii de Stat dela 2 Mai 1864 și rezervau întrebuințarea veniturilor moșiilor secularizate ale mănăstirilor. (Rapoartele lui Moustier, lui Prokesch și lui Cowley. Riker, *op. cit.*, pp. 434, 435).

[4]) 30 Martie 1856.

[5]) Italicele sunt ale mele.

[6]) 14 August 1865.

[7]) Președintele Consiliului de miniștri austriac.

oficial că Grecia, având în vedere turburările sale lăuntrice, nu poate să-şi susţină fiinţa ca stat neatârnat (şi că) insulele Ionice erau mai fericite sub dominaţiunea engleză [1]). Prusia a pus mâna — prin tratat [2])— pe pământul cucerit dela Danemarcă [3]). Rusiei şi Austriei le-ar rămâne Principatele. Ar fi o soluţiune provizorie a veşnicei cestiuni a Orientului, înainte de a se înţelege asupra înaintării până la Constantinopol. După mine, Prea Inalte Doamne, înţelegerea între puteri nu este decât o cestiune de timp, mai ales dacă noi le vom procura prilejul de a grăbi soluţia cestiunii ».

Această expunere, cu singura excepţie a intenţiunilor engleze asupra Greciei, arată, la lumina documentelor ce cunoaştem azi precum şi a faptelor ulterioare, nu numai o cunoştinţă clară a situaţiei politice externe, din partea ministrului de afaceri străine de atunci a României, dar mai dovedeşte şi un deosebit dar de a prevedea viitorul. In August 1865, Nicu Rosetti Bălănescu, plecând dela o justă pătrundere a scopului urmărit de Rusia, prevede şi anularea, în Martie 1871 [4]), a clauzei celei mai vătămătoare pentru prestigiul Rusiei, interdicţia de a avea vase de războiu în Marea Neagră, dar şi nevoia ce era să se nască pentru România în 1877—1878 de a retroceda Basarabia, graţie înţelegerii premergătoare dintre Rusia şi Austro-Ungaria (Reichstadt 3/15 Ianuarie 1877) şi a conivenţei lui Bismarck, preşedintele congresului dela Berlin.

Deci unul din *dii minores* ai generaţiunii atât de înzestrată cu darul politic, care a realizat unirea dela 1859 şi actele următoare ei, autorul scrisorii, arată aceleaşi calităţi de clară viziune politică. De altfel aceeaşi vedere justă o avea şi tatăl său, Petrache Rosetti Bălănescu, om deştept, înzestrat cu cultură şi care dovedise cu ocazia luării în primire, în 1856, a celor trei judeţe din Sudul Basarabiei, retrocedate de Rusia în urma Congresului dela Paris (1856), destoinicie şi pricepere [5]). Acesta scriind fiului său din Cârligi (Neamţ) la 13 Octomvrie 1863, îi spunea:

[1]) Până la anul 1863.
[2]) Tratatul dela Viena, 30 Octomvrie 1864.
[3]) In urma războiului din 1864.
[4]) *Conferinţa dela Londra.*
[5]) In 1839 fusese delegatul moldovan în Comisiunea mixtă pentru regularea graniţei dintre Moldova şi Transilvania din Vrancea şi până la Prisăcani.

« Imi vorbești de bunurile mănăstirilor grecești și-mi dai prilejul de a-ți vorbi de politica mare, care poate fi privită în două chipuri din punctul de vedere al cestiunii poloneze (răscoala Polonilor contra Rusiei). Dacă puterile occidentale declară războiu Rusiei pentru a emancipa Polonia, în acest caz Rusia, având ca antegardă Prusia, va ridica popoarele creștine din Răsărit, va trimete armata sa sau o parte a armatei sale în ajutorul lor și va transporta, teatrul de războiu în Răsărit. Ce vor face atunci puterile occidentale? Trimete-vor o armată pentru a nimici popoarele creștine? Nu cred. Ce vom face noi? A opri (a ne opune) invaziunii trupelor rusești în țara noastră ar fi o utopie. Face-vom cauză comună cu Rusia contra puterilor occidentale? Ar fi o nebunie. De aceea nu pot să admit această primă presupunere, cu toată trăncăneala ziarelor străine. Rămâne acum a doua presupunere. Și, după mine, puterile occidentale vor lăsa, cum au lăsat până acum, pe Poloni ca să se descurce singuri cu Rusia. In acest caz (care știm că este acel care s'a realizat) noi suntem în afara marei politici europene și trebue chiar să ne gândim la așa ceva ».

Și tatăl ministrului afacerilor străine (care doi ani în urmă era senator) [1]) adaogă că, în acest caz, factorii răspunzători trebuesc a se gândi la întărirea interioară a țării.

Dar să revenim la scrisoarea lui Nicolae Rosetti Bălănescu către Domn. Partea ce am citat-o până acum se isprăvea cu exprimarea temei că România printr'o acțiune nepotrivită ar putea face ca puterile să precipite soluțiunea chestiunii orientale, în chip nefavorabil nouă. El urmează astfel:

« Cea mai mare prudență ne este deci dictată prin însuși puterea împrejurărilor. Dar, pentru aceasta, care este purtarea pe care trebue să o avem azi? Alteța Voastră se întoarce în țară după ciocnirea dela 3 August. Este nevoie ca Alteța Voastră să-și deie bine seamă de starea lucrurilor, pentru ca Alteța Voastră să poată lua o hotărîre și, după mine, de hotărîrea Alteței Voastre depinde nu numai viitorul Alteței Voastre dar chiar (acel) al țării. Am prea multă stimă pentru Alteța Voastră pentru a nu înfățișa decât persoana ei. De doi ani de când sunt pe lângă voi, am învățat a vă cunoaște, Prea Inalte Doamne, și știu

---

In 1856 fusese din nou delegat în Comisiunea mixtă pentru regularea diferendelor ce se iviseră pe granița Moldovei spre Bucovina și Transilvania.

Naționalist convins el a fost surghiunit, în 1848 la moșia sa Cârligii și a făcut parte atât din Divanurile ad-hoc cât și din Comisiunea Centrală din Focșani.

Rapoartele sale asupra luării în primire a celor trei județe din Sudul Basarabiei, în 1856, au fost publicate de C. D. Anghel în « Viața Românească », 1913, Iunie (pp. 346—365).

[1]) « Monitorul Oficial », 6 Iulie 1865, p. 669; 11 Iulie 1865, p. 694.

câtă desinteresare, câtă cinste şi câtă dragoste de ţară se află în inima voastră. Poate că cu cele mai bune dorinţi nu aţi reuşit totdeauna să asiguraţi fericirea acestor ţări, dar eu care v'am văzut muncind vă cunosc curăţenia voinţei. Ideia ce serveşte de îndreptar poate să fie sublimă, ea nu poate fi în adevăr îndeplinitoare decât dacă instrumentele chemate să o execute sunt la înălţimea chemării ».

Aceste rânduri nu sunt, din partea lui Rosetti-Bălănescu, numai exprimarea unui adevăr platonic ci sunt, pentru toţi acei cari ştiu că se imputa lui Cuza ascultarea de unii sfetnici nerăspunzători şi mai ales nedezinteresaţi, o curagioasă amintire a adevărului mai ales dacă ne reamintim, ceea ce am spus mai sus, că agentul diplomatic austriac Eder atribuia punerea la cale a mişcării dela 3 August lui Librecht, unul din sfetnicii nerăspunzători sus amintiţi [1]).

« Să trecem deci, Prea Inalte Doamne », continuă Rosetti Bălănescu, la evenimentele care au avut loc în timpul absenţei voastre, pentru ca Alteţa Voastră să poată lua o hotărîre în conformitate cu nevoile situaţiei. Opiniunea publică, şi nu numai cea exprimată de diferitele partide (politice) dar şi, şi mai ales, acea a prietinilor stărei de lucruri actuale, a celor sincer devotaţi Alteţei Voastre, această opinie, zic, spune sus şi tare că (evenimentele) zilei de 3 August, sunt o glumă de rău gust. Aici nu este decât un glas, un strigăt (unanim) spre afirma că această mişcare a fost încurajată (que ce mouvement a été poussé) şi că, cu prea puţine măsuri luate dinainte, n'ar fi avut loc. In fapt atât Roşii cât şi Albii au voit să se folosească de criza actuală pentru a întărîta pe nemulţumiţi, pentru a-i întruni şi a-i pune să treacă la fapte. Ei n'au putut să se înţeleagă între ei şi n'au găsit niciun element pe care să se sprijine spre a porni o mişcare ».

Această afirmaţie a autorului scrisorii este confirmată prin convorbirea ce arată Neculai Kretzulescu, primul ministru de atunci, că a avut-o, la 1 August, deci cu două zile înainte de mişcare, cu cineva care a luat parte ulterior la mişcarea dela 11 Februarie, convorbire în care acesta din urmă a spus lui Kretzulescu:

« Ei (adică acei ce formaseră o asociaţiune secretă) vor să vă răstoarne pe voi şi să proclame deşeanţa lui Cuza dar nu s'au înţeles asupra

[1]) Riker, *op. cit.*, p. 475.

cestiunii de a doua zi. Acum să vedem ori ei pe voi, ori voi pe ei » [1]).

Bălănescu urmează:

« Există șefi de partide dar nu există ostași cari să făptuiască revoluția. Această manevră a Roșilor și a Albilor nu este nouă, este chipul lor de a se purta de mult. Ei au crezut clipa potrivită, Alteța Voastră fiind absentă, și germenii nemulțumirii fiind înmulțiți prin oarecari nedibăcii ale instrumentelor (factorilor) ce guvernează. Totuși, după toate (informațiunile) pe care am putut să le culeg Roșii și Albii n'au putut să se înțeleagă asupra zilei următoare și n'au găsit nicăeri instrumente pentru făptuire. Mișcarea dela 3 August s'a făcut fără voia lor și părerea generală este chiar că a fost pusă la cale (qu'il a été instigué). Și se dă ca dovadă (faptul) că prepușii (les affidés) poliției au fost cei dintâi cari au violat (localul) Municipalității și cari au devastat localul. Faptul este de notorietate publică ».

Ce temeinic și vajnic act de acuzare, rostit cu curaj, de însuși un ministru care și-a dat osteneala a descoperi adevărul! Ce confirmare a celor ce raportau guvernelor lor consulii străini! Condamnarea metodei de guvernare prin agenți provocatori urmează, căci iată cum vorbește N. Rosetti-Bălănescu:

« Acum, Prea Inalte Doamne, cât este de desperat de nedibăcia instrumentelor noastre. Această mișcare dela 3 August era vestită și lăudată dinainte, chiar de către guvern, ca o întâie reprezentațiune la un teatru ce-și face reclamă. Intruniri de așa ziși conspiratori avuseseră loc cu săptămâni înainte (și totuși) sosind clipa acțiunii nu se prinde niciun șef în flagrant delict. Se face mai mult, se arestează sute de persoane, se ia dela ei tot ceea ce putea da chiar o umbră de bănuială; fără vreun rezultat și chiar contra acelora cari sunt păstrați închiși, nu se are nici o dovadă, nici cel mai mic indiciu de vreo înțelegere cu mișcarea sau de alte intențiuni avortate. Faptul te face să-ți fie ciudă. Căci în ce situațiune se găsește azi Alteța Voastră având mai ales în vedere sistemul de legi care ne stăpânește? Până azi ministerul public n'a putut să formuleze un act de acuzare contra acestor oameni, și cu tot zelul procurorilor cred lucrul mai mult decât greu. Inchipuiți-vă, Prea Inalte Doamne, acești oameni duși în fața juraților și achitați și aduceți-vă aminte de procesul lui Rusetache de acum doi ani [2]), tot sub ministerul Krețulescu. Acești oameni achitați de jurați și ași pune aproape rămășag (că așa va fi), fi-va prudent, fi-va politic din partea Alteței Voastre de a face un nou soiu de lovitură de Stat pentru a nu scăpa

[1]) N. Kretzulescu, *11/23 Februarie 1866*, p. 51, nota.

[2]) Probabil o aluzie la procesul intentat ziarului « Românul », în Noemvrie 1862. Vezi « Românul », 2, 3, 5, 6 Noemvrie 1862.

prada. Iată, după mine, marea greutate a situaţiunei. După lovitura de Stat (2 Mai 1864) toţi aceştia se băgaseră sub pământ, dispreţuiţi şi desconsideraţi. Mi-e frică să nu le dăm astăzi însemnătatea martirilor şi a eroilor şi că noi înşine să le dăm însemnătatea şi preţuirea pe care n'au putut găsi înainte de 3 August. In politică, Prea Inalte Doamne, când loveşti un duşman trebue să o faci în aşa chip încât să nu se mai poată ridica şi să devină vătămător. Condamnarea acestor oameni, şi chiar pedepsirea lor nu va face, după mine, decât să-i ridice. Ei nu mai puteau nimic, chiar azi ei nu socotesc, dar judecaţi, achitaţi sau condamnaţi, pedepsiţi, ei vor căpăta o însemnătate care poate fi primejdioasă pentru Alteţa Voastră şi pentru ţară, în criza în care ne găsim ».

Soluţiunea lui Rosetti-Bălănescu ţine seamă nu numai de adevăr — oamenii acuzaţi, I. Brătianu, C. A. Rosetti, E. Carada şi alţii, deşi urmăreau răsturnarea sau gonirea lui Cuza, nu erau autorii mişcării dela 3 August — dar şi de coeficientul psihic atât de important în anumite chestiuni şi situaţiuni politice. Această soluţiune mai ţine seamă de faptul, arătat la începutul scrisorii, cum că Cuza are în contra lui imensa majoritate a lumii politice de atunci, cele două extreme: conservatorii şi radicalii. Soluţiunea lui Rosetti-Bălănescu mai era impusă şi de alte consideraţiuni pe care le arată astfel:

« Şi această însemnătate (ce ar căpăta-o cei atunci arestaţi) nu este fatală numai înăuntru. Străinătatea, în întreg, aproape fără de excepţie este rău dispusă pentru noi şi ar găsi în aceasta un nou temeiu de supărare şi de reclamaţiuni. Din nefericire, cu toate că ghicim dedesubturile politicii străine suntem, prin poziţia noastră, siliţi să menajăm prea înaltele şi prea binevoitoarele puteri garante ».

Cât de mare dreptate avea Rosetti-Bălănescu în prevederile sale, era să o arate curând scrisoarea observatoare, din 2 Septemvrie 1865 a lui Fuad Paşa către Domnitor, vădit menită să jicnească pe Cuza [1]). Iar Rusia era să împingă Poarta la măsuri şi mai drastice, ce nu s'au luat din cauza neconsimţirii celorlalte puteri [2]).

Şi acum Rosetti-Bălănescu propune, ca încheiere a consideraţiunilor precedente, următoarele:

[1]) Xenopol, *op. cit.*, II, pp. 39—40.
[2]) Riker, *op. cit.*, pp. 476—478.

«Părerea mea, Prea Inalte Doamne, în situația actuală nu este, mi-e teamă, conformă cu intențiunile Alteței Voastre. După mine trebue făcut din nevoie o virtute. Am fost destul de neîndemânateci pentru a nu avea nici o dovadă contra tuturor acestora, riscăm o înfrângere în fața instituțiunilor noastre judiciare; Alteța Voastră singură poate (scăpa) descurca situațiunea. O amnistie desprețuitoare pentru toți acești conspiratori josnici. Faceți o proclamație către țară prin care să aduceți asupra lor depreciere și dispreț. Schimbați-vă prefectul poliției, fără a sacrifica însă acest biet Marghiloman [1]), care are pentru persoana voastră devotamentul unui bull-dog, și să căutăm a trage din acest incident folosul cel mai mare cu putință pentru Alteța Voastră și pentru țară. In asemenea clipe în mijlocul împrejurărilor critice care se năpustesc asupra noastră, o lovitură dată în vânt poate să fie cât se poate de vătămătoare.

«Prea Inalte Doamne, nu ministrul este acela care vă vorbește este mai ales prietenul recunoscător pentru toate bunătățile avute față de dânsul. Nu mi-aș îngădui de a înfățoșa în Consiliul (de miniștri) o asemenea părere în fața colegilor mei decât cu autorizarea voastră. Orice hotărîre, orice inițiativă trebue să vină dela Alteța Voastră. Prea Inalte Doamne, știți că nu mă cred om politic (și) că nu am îngâmfarea de a mă socoti de o deșteptăciune fără seamă. Știu că nu datoresc pozițiunea mea decât prieteniei Alteței Voastre, de aceea cel ce vă scrie nu este decât prietinul recunoscător și devotat. Ași dori să pot dovedi devotamentul și recunoștința mea pentru Alteța Voastră altfel decât prin vorbe [2]).

«Alteța Voastră să facă din aceste impresii,pe care iau îngăduirea de a i le adresa, întrebuințarea pe care o va socoti nimerită; știu că odată o hotărîre luată nu reveniți, Prea Inalte Doamne, decât greu asupra ei. După mine demersul meu are din această cauză cu atât mai mult merit, de altfel nu-i decât aprecierea mea cu totul personală. Nu mi-am spus părerea nimănui, nici chiar colegilor mei și nu țin să fac paradă de sentimentele mele».

După cum știm Cuza a amnestiat pe cei învinuiți și pe făptașii de puțină importanță cu prilejul zilei sale onomastice (30 August [3]).

Scrisoarea pe care am înfățișat-o este nu numai un important document asupra faptelor, document dând în vileag ceea

---

[1]) M. Marghiloman a fost înlocuit ca prefect al Poliției Capitalei de Al. V. Beldiman, pe ziua de 24 August («Monitorul Oficial», 26 August 1865, p. 845).

[2]) Aceleași sentimente față de persoana lui Cuza și aceiași modestie în aprecierea valorii sale proprii se găsesc în scrisoarea lui N. Rosetti-Bălănescu, din 10 Aprilie 1865, adresată tot lui Cuza (A. D. Xenopol, *op. cit.*, II, pp. 413—415).

[3]) «Monitorul Oficial», 1 Septemvrie 1865, p. 861.

ce până acum se bănuia mai mult, încurajarea dacă nu punerea la cale de către unii factori guvernamentali a mişcării din 3 August, dar este şi un document preţios asupra mentalităţii vremii şi ne înfăţişează, pe unul din cei mai puţin cunoscuţi în deobşte dintre colaboratorii lui Cuza, ca om judecând just situaţiile, prevăzând pe baza acestor premise desfăşurarea evenimentelor viitoare şi propunând soluţiuni prin care atât Ţara cât şi Domnul puteau ieşi mai bine dintr'o situaţie falşă.

Am văzut că, în scrisoare, N. Rosetti-Bălănescu afirma că cele două opoziţii, cea albă şi cea roşie, nu se puteau înţelege asupra înlocuitorului lui Cuza, cei dintâi având — cel puţin unii dintr'înşii — dorinţa alegerii unui Domn pământean iar roşii insistând pentru alegerea, cerută prin divanurile ad-hoc, a unui Domnitor dintr'o familie domnitoare din Apusul Europei.

Foarte curând, după nereuşita mişcării din 3 August 1865 cele două opoziţii se înţeleseră şi semnară următorul act — aflat într'o arhivă nedeschisă încă publicului — a cărui comunicare şi fotografie le datoresc unui vechi prieten, căruia îi exprim pe această cale mulţumirile mele.

Iată actul:

« Noĭ suptŭ semnaţiĭ considerêndŭ situaţiunea ţereĭ politică şi geografică şi interesele eĭ din întru şi din afară; ş'avêndŭ âncă în vedere şi voturile date în 1857 d'a dreptulŭ de către naţiune prin cuprinderea alorŭ patru punte, precumŭ şi voturile date de către Divanurile ad-Hoc în 1858 şi de Adunarea din Iaşi la 5 Ianuariŭ 1859, amŭ luatŭ între noĭ legămîntŭ ca la casŭ de vacanţiă a Tronului se sustinemu prin tóte mijlócele alegerea unuĭ principe străinŭ dintr'una din familiele domnitoare în Occidente. Astfelŭ darŭ ne legămŭ pe onóre se votămŭ unŭ principe străinŭ şi se stăruimŭ în acestŭ votŭ pînă 'lŭ vomŭ dobândi.

« Bibescu Bassarab de Brancovan, C. A. Rosetti, C. N. Brăiloiu, Dimitrie Ghika, Georgie B. Ştirbey, A. Panu, Ion C. Brătianu, Ion Ghica.

Actul este scris de mâna lui C. A. Rosetti. Toate semnăturile sunt scrise cu aceeaşi cerneală — şi par a fi puse chiar în momentul scrierii actului, afară de semnătura lui Ion Ghica, adăugată la urmă şi scrisă cu altă cerneală.

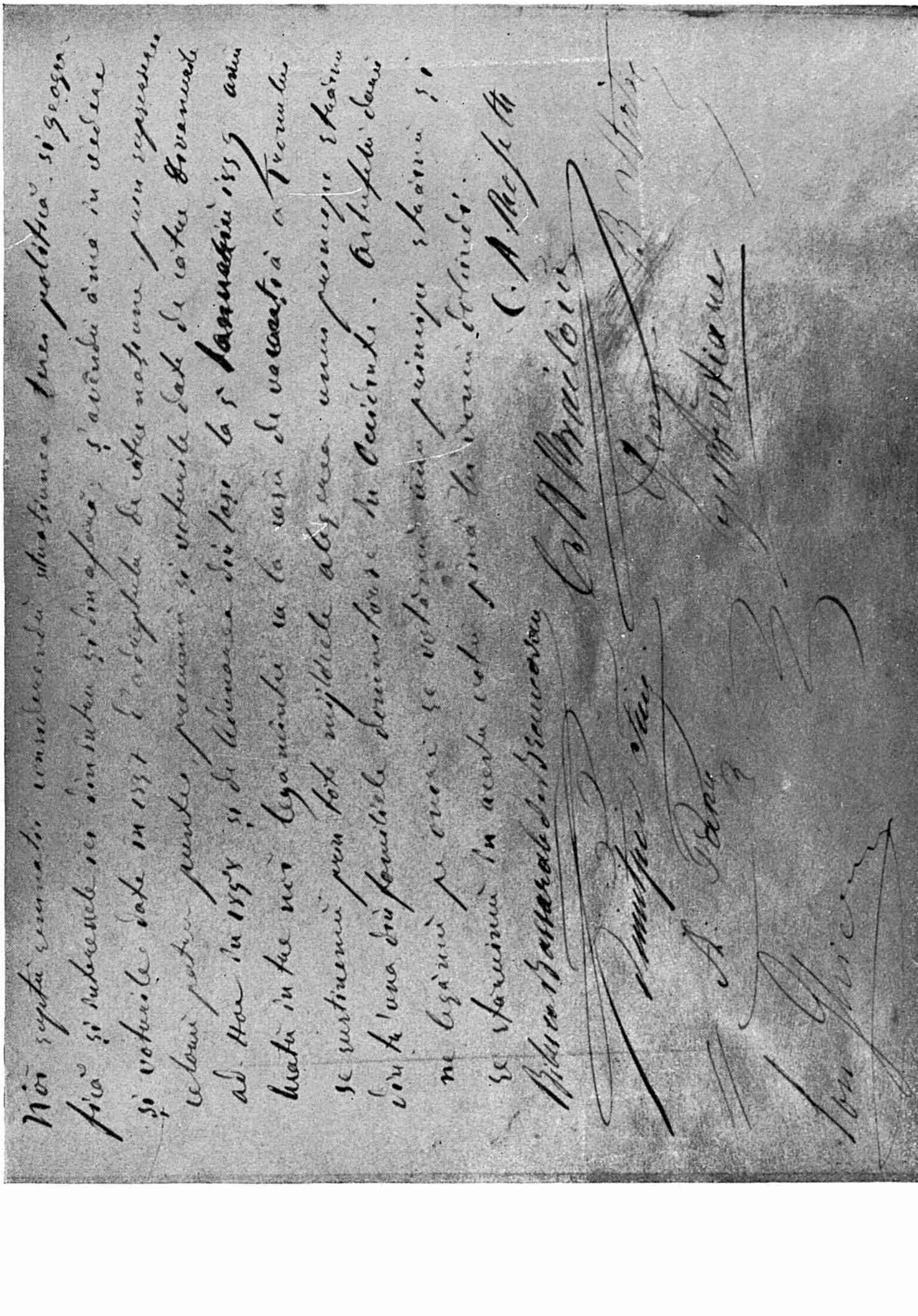
UN DOCUMENT INÉDIT SUR L'ÉCHAUFFOURÉE du 3/15 Août 1865

RÉSUMÉ

Profittant de l'absence du prince Cuza à Ems, l'opposition avait préparé un mouvement tendant à son renversement. Le ministre des Affaires étrangères N. Rosetti-Bălănescu écrit au Prince, à son retour à Bucarest. Faisant une analyse de la situation tant intérieure qu'extérieure il Lui conseille de gracier les personnes arrétées à la suite de l'émeute, personnes contre lesquelles on n'a avait pu avoir de preuves de culpabilité.

A la lettre de N. Rosetti-Bălănescu, l'auteur joint la reproduction de l'acte par lequel les deux oppositions s'entendent pour élire, à la place de Cuza, un prince étranger.

General R. Rosetti, *Un document inedit asupra mişcării dela 3 August 1865.*

DESPRE UNELE PRECIZARI RECENTE A LOCURILOR BATALIILOR DELA DOLJEŞTI, VASLUI ŞI SCHEIA

DE

GENERAL R. ROSETTI
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

Şedinţa dela 15 Decemvrie 1933

In ultimii ani au apărut în ziare, în broşuri şi în unele publicaţiuni mai puţin răspândite, identificări a locurilor pe cari s'au dat unele din bătăliile lui Ştefan cel Mare. In cele ce urmează voiu arăta aceste identificări şi voiu încerca a lămuri temeinicia sau netemeinicia lor.

* * *

In *Monografia Mănăstiri şi comunei Doljeşti*, preotul Athanasie Vasilescu zice:

« Lupta lui Ştefan cel Mare cu Petru Aron s'a dat, cum spune istoria, pe valea Siretului pe drumul ce leagă acum satele Rotunda, Doljeşti, Butia şi duce pe podul dela Şcheia, pe unde probabil că Ştefan a trecut în urmărirea lui Petru Aron, căci altă trecătoare mai îndemânatecă peste Siret nu avea, fiind podul şi trecătoarea cea mai principală şi mai veche din Moldova peste râul Siret.

« Pe acest drum, în dreptul satului Doljeşti, valea Siretului se tot strâmtează şi la un punct numai ca 200 metri distanţă de Siret, se ridică brusc, un deal bine pronunţat, astfel că se formează aici o strâmtoare între râu şi acest deal, loc potrivit de luptă, mai ales după oamenii şi mijloacele de cari se dispunea atunci şi mai ales după tactica marelui luptător, care căuta anume poziţiuni de acestea pentru lupte » [1].

[1]) *Op. cit.*, p. 19.

Aici este o notă în care autorul arată că pe harta anexată e însemnat locul, unde crede că s'a dat lupta, cu o cruce. Autorul spune apoi că pe acest deal a trebuit Ştefan să îngroape « neapărat » morții, și continuă:

« Iată dar, pentru ce pe acest deal, până acum câteva decenii în urmă, s'a găsit de săteni când brăzdau pământul cu plugul, oseminte de oameni, bolovani mari de piatră, vase de lut, etc. Se văd și azi unele modâlci de pământ, păstrându-se și până azi credința între săteni că pe acest loc a fost cândva satul Doljești, care cu timpul s'a mutat de acolo, stabilindu-se aici, unde se află biserica de care ne ocupăm.

« Ori a fost sat acolo, ori n'a fost, fapt aproape cert este, că marele Voievod și-a îngropat acolo morții, căzuți în luptă, în orice caz au fost îngropați morții satului, ce a existat acolo pe vremuri, căci nu se poate da altă explicație existenței oaselor aici » [1]).

Autorul nu arată izvoarele, pe care-și sprijină afirmațiunile, altele decât găsirea de oase, pietre și vase de lut, pe terenul pe care-l crede că a fost teatrul luptei. Să cercetăm ce ne spun izvoarele istorice, foarte reduse de altfel.

Letopisețul dela Bistrița, zice: « In anul 6965 (1457) luna lui Aprilie în 12, în Joia mare, venit-au Ştefan Voevod, fiul lui Bogdan Voevod, asupra lui Aron Voevod, la locul, numit Hreasca, lângă Doljești... » [2]). In nota la acest text [3]) I. Bogdan arată că Hreasca își are origina în cuvântul slav *hreast* care înseamnă: tufiș, spiniș.

Cronica și Analele Putnene: « birui pe Aron Voevod mai întâi pe Siret, la vadul dela Doljești » [4]). Şi, în nota 16 [5]), I. Bogdan explică că на тинѫ din textul slav trebue tradus prin: *la vad* și că a fost rău tradus de Ureche și neînțeles de copiatorii acestuia.

Letopisețul lui Azarie: « pe Siret, la tina dela Doljești » [6]).

Letopisețul Țării Moldovii până la Aron Vodă: « i-au ieșit înainte Petru Vodă Aron, pre Siret, la sat la Doljești, la Tină » [7]).

---

[1]) *Op. cit.*, p. 20.
[2]) I. Bogdan, *Cronice inedite* p. 51.
[3]) *Idem*, p. 71.
[4]) I. Bogdan, *Vechile Cronice*, p. 194.
[5]) *Idem*, pp. 253—254.
[6]) I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, p. 182.
[7]) Ediția C. Giurescu, p. 42.

Cronica descoperită de d-l O. Górka: « In dem jar, als man schreybt nach Cristi geburt 1457 in monde Aprilis am dem XI (sic) tag an eynem dynstag in der Carwochen vor Osteren do ist kumen Stephanus voyvoda eyn sune Bognes vayvoda, der mit cleyner macht kam mit den montanen und mit den nyderen lenden als 6 thausend man. Und komen auff Aaron Vayvoda an eynem pachen oder wasser mit dem nomen Hresska beu der Dolschecht » [1]).

Toate aceste izvoare, concură deci spre a spune că lupta s'a dat la vadul Siretului de lângă Doljeşti [2]). Niciunul nu vorbeşte însă nici de drumul actual ce leagă satele Rotunda, Doljeşti şi Buta şi nici de un pod pe Siret, care probabil nici nu exista, pentrucă toate isvoarele vorbesc de vad. Cât despre importanţa acestui vad, ea era relativă. Erau multe vaduri pe Siret — de pildă cel dela Ionăşeşti în dreptul Mărăşeştilor de azi — şi importanţa lor era mai mare sau mai mică după direcţiunea din care se venea şi localitatea către care se îndrepta cineva.

Dacă toate aceste izvoare indică vadul din dreptul Doljeştilor ca loc al luptei niciunul nu arată locul precis al acesteia şi nici măcar pe care mal al Siretului a avut ea loc. Faptul că pe platoul arătat de autor s'au găsit oseminte şi vase de lut, dar *nu s'au găsit arme*, ar fi mai mult o sprijinire a tradiţiunii locale, cum că acolo a fost în vechime, vatra satului Doljeşti, şi nu locul luptei.

In privinţa locului luptei textul Letopisețului Ţării Moldovei până la Aron Vodă, citat mai sus, că: « i-au eşit înainte Petru Vodă Aron, pre Siret, la Sat la Doljeşti, la Tină » — recte la vad, dă de gândit şi formularea care o dă d-l Iorga, în Istoria lui Ştefan cel Mare [3]): « ai lui Petru Aron, venind din Suceava, ţinură aici vadul ca să oprească o trecere a duşmanului », fixează mai bine înţelesul celor arătate de cronice.

---

[1]) O. Górka, *Kronika Czasów Stefan Wielkiego Mołdawskiego* (1457—1499), p. 92.

[2]) D. M. Costăchescu, dă în ultima sa publicaţie, (*Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare*, p. 2 sqq., nota 3), o documentată arătare cum că locul luptei este în regiunea Doljeştilor. D-sale îi a scăpat din vedere însă observaţia lui I. Bogdan (*Vechile Cronice*, pp. 253—254, nota 16), că на тинѫ, trebue tradus prin: la vad, şi nu prin mocirlă, tină. Aceasta-l face a cerceta topografia locului pentru a găsi mocirle, care de altfel nu lipsesc.

[3]) P. 65.

In adevăr, care era scopul lui P. Aron? Să oprească înaintarea lui Ştefan. Pentru aceasta a ales, foarte just, vadul Siretului prin care era să treacă Ştefan; cronicele toate, o afirmă. Dar dacă era să se opună trecerii lui Ştefan, atunci nu avea niciun rost a trece peste obstacol — Siretul — ci trebue a se întrepune acest obstacol între el şi duşman, deci a lua poziţie pe dreapta Siretului, adăpostit în tufişurile din lunca Siretului, după obiceiul constant al Moldovenilor. Pe de altă parte Ştefan, care căuta a ajunge la Suceava, era nevoit a trece Siretul şi pentru aceasta trebuia a pune cât mai repede stăpânire pe malul drept. De aceea socotesc că lupta s'a dat chiar în locul vadului, vad care probabil s'a schimbat de multe ori de atunci şi până azi. In orice caz, tot ce cunoaştem despre chipul de luptă a lui Ştefan, care chip se bizuia mai ales pe folosirea ascunzişuzişilor terenului şi pe manevră [1]), mă face să pot cu greu crede că el ar fi ales un loc mai ridicat pentru luptă şi de aceea nu pot crede că locul arătat de părintele Vasilescu este acela pe care a avut loc lupta.

* * *

In memoriul asupra tacticei moldoveneşti din vremea lui Ştefan cel Mare, studiind bătălia din 10 Ianuarie 1475, ziceam [2]):

« Asupra locului exact unde s'a dat bătălia, toate izvoarele sunt unanime spre a arăta că a fost în Valea Bârladului, dar când vine la arătarea locului bătăliei ele variază ».

Şi aşa este. Dar cu excepţiunea unui singur izvor, *Letopiseţul Ţării Moldovii până la Aron Vodă*, care pune lupta la Podul Inalt, din sus de Cănţălăreşti [3]), toate izvoarele vechi arată că această luptă s'a dat în împrejurimile Vasluiului.

Aşa, Cronica şi Analele Putnene: « In anul 6983 (1475) Ianuarie în 10, bătut-au Ştefan Vodă oştile turceşti la Vaslui » [4]). Aceeaşi ştire în cronica moldopolonă [5]).

[1]) Vezi Studiile mele asupra chipului cum se făptuia răsboiul de Ştefan cel Mare.
[2]) Academia Română, *Memoriile Secţiunii Istorice*, Seria III, Tom. IV, p. 424.
[3]) Ediţia C. Giurescu, p. 57.
[4]) I. Bogdan, *Vechile Cronice*, p. 196.
[5]) *Idem*, pp. 56, 226.

Letopisețul dela Bistrița: « In anul 6983 (1475) Ianuarie în 10, Marția, au fost răsboiu la Vaslui cu puterile turcești » [1]).

Letopisețul lui Azarie: « In anul 6983 (1475) Ianuarie în 10, au fost răsboiu la Vaslui cu puterile turcești » [2]).

Cronica moldopolonă a lui Mikalaj Brzeski: « In anul 6983 (1475) Ianuarie 1 a fost răsboiu la Vaslui cu Muntenii și Turcii » [3]).

Cronica germană descoperită și publicată acum în urmă de d-l Górka: « ob wenyg der Basloy » (nu departe de Vaslui) [4]).

Circulara lui Ştefan cel Mare, din Suceava, din 25 Ianuarie 1475 [5]) scrisoarea lui Buda, din 24 Fevruarie 1475, atât de bogată de altfel în detalii asupra luptei din ziua de 10 Ianuarie 1475 [6]), nu precizează locul bătăliei.

Dintre scriitorii străini:

Dlugosz spune că lupta a avut loc: « circum palum Rakowiecz et fluvium Berlad » [7]).

Cromer: « apud Barladum amnem et Racoveciam paludem » [8])

Strykowski: « pe malul lacului Racova lângă apa Bârladului » [9]).

Dintre istoricii noștri moderni, unii admit că locul bătăliei este la Podul Inalt dela Cănțălărești [10]), alții că este la Nord de Vaslui [11]) iar alții la gura Racovei din jos de Vaslui [12]).

Acum în urmă, într'un articol, publicat în ziarul *Universul* (11 Ianuarie 1933), d-l Neculaie I. Antonovici, fiul răposatului episcop I. Antonovici, care s'a interesat mult de cestiunea locului bătăliei de care ne ocupăm, conchide că: « locul bătăliei dela 10 Ianuarie 1475 nu este la acel Pod Inalt, ci aici, **la gura Rahovei lângă orașul Vaslui** ».

---

[1]) I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 55.
[2]) I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, p. 184.
[3]) I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 124.
[4]) *Kronika czasów Stefana Wielkiego Moldawskiego*, p. 104.
[5]) I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 319—323.
[6]) N. Iorga, *Acte și Fragmente*, III, pp. 92—95.
[7]) *Historia Polonica*, p. 526.
[8]) *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*. (Ed. 1589), p. 418.
[9]) B. P. Hajdău, *Arhiva istorică a României*, II, p. 11.
[10]) N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, pp. 155—156 și nota 157; A. Rădulescu, *Luptele lui Ştefan cel Mare cu Turcii*, p. 54.
[11]) N. Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes*, I, p. 349.
[12]) I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, pp. 84—89.

Pe ce-și întemeiază d-l Antonovici, încheierea?

1. Pe citațiile, arătate mai sus, din letopisețele dela Bistrița și Putna și din cronicele lui Azarie, Dlugosz și Strykowski.

2. Pe cele spuse de I. Ursu, în lucrarea sa: *Ştefan Cel Mare.*

3. Pe arătarea lui Strykowski că a văzut, în anul 1575, niște movile în care fuseseră puse rămășițele arse ale celor căzuți în bătălia dela 10 Ianuarie 1475. D-l Antonovici, ca și d-l T. Crivetz, în broșura sa anterioară *Bătălia dela Racova* [1]), identifică movilele semnalate de Strykowski, cu două movile aflate azi la Răsărit de satul Rediu, și cu una la Sud-Vest de acest sat. Este adevărat, cum spune d-l Antonovici, că aceste movile tind a dispărea din cauza mâlului depus, în decursul vremurilor de râul Bârlad și de părăul Racova, dar am cercetat, împreună cu d-l I. Andrieșescu, acum câțiva ani, aceste movile (la acele dela Răsărit de satul Rediu erau șanțuri ce se făcuseră de-a-curmezișul lor) și nu am găsit nimic care să îndrituiască identificarea făcută de d-nii Antonovici și Crivetz, cu toate că cel dintâiu spune că s'ar fi găsit, în acele movili oase.

Mult mai însemnat pentru dovedirea încheierii articolului d-lui Antonovici este faptul, semnalat de d-sa, cum că, în grădina de zarzavat a Regimentului VII Racova Nr. 25, aflată la confluența Racovei și a Vasluețului cu Bârladul, s'ar fi găsit un adevărat cimitir și câteva arme, care se găsesc azi la Muzeul istoric de pe lângă Universitatea din Iași.

Această descoperire, precum și faptul că s'au găsit oseminte pe D. Pasului, completând arătările vechilor izvoare mai sus arătate, ar duce la concluzia că frontul ocupat de trupele lui Ştefan cel Mare a putut fi acela jalonat de punctul trigonometric D. Cetatea Chițoc, unde se văd bine urmele unei fortificații de pământ, și botul de deal la Nord de Gura-Muntenii de-jos sau puțin mai la Sud. Şi temeiurile pentru a admite că acolo a fost locul bătăliei ar fi — pe lângă descoperirea dela grădina de zarzavat a Regimentului VII Racova Nr. 25 — cele următoare:

---

[1]) București, 1912.

Faptul că acolo valea era — și mai este oarecum și acum — mlăștinoasă [1]).

Că valea este acolo strâmtă [2]), fiind de maximum 2 kilometri lărgime și aceasta mai ales când este vorba de desfășurarea unei armate de efectivul celei turcești.

Că este mărginită de dealuri repezi (panta coastelor fiind de ¼)[3]) și înalte (140 metri deasupra văei atât la Est cât și la Vest)[4]).

Că dealurile ce mărgineau valea erau și sunt în parte [5]) și acum, acoperite cu păduri [6]).

Că este aproape de Vaslui (2 kilometri).

Că este în valea Bârladului și lângă părâul Racova.

Că, numai în această parte având loc lupta, Turcii izbiți în flanc și spate ar fi putut fi nevoiți, cum a fost cazul, să se retragă pe la izvoarele Similei [7]).

Descrierea luptei [8]) și a fazelor sale se potrivește foarte bine acestei pozițiuni, mai ales că numeroasele vălcele, ale dealurilor de pe stânga Bârladului, alcătuiau minunate locuri ferite de vederile Turcilor din vale, pentru adăpostirea masei de manevră și pentru apropierea acesteia pe nevăzutele.

Și, în sfârșit și nu mai puțin, faptul că pozițiunea, astfel aleasă, se afla dincolo (la Sud) de locul de întâlnire a trei direcții de retragere sau de primiri de ajutoare: acelea formate de văile Rahovei (ducând spre Apus la Bacău), Bârladului (ducând spre Nord-Vest spre Roman și Iași) și a Vasluiului (ducând spre Nord, la Iași). A fi ocupat o pozițiune, mai departe în susul vreunei din aceste văi și a se lipsi astfel de folosul ce-l înfățișa posibilitatea comunicațiilor pe toate trei,

---

[1]) Relația dela Turda (*Columna lui Traian*, VII, p. 423); Dlugosz, *loc. cit.*; Strykowski, *loc. cit.*; Iorga, *Acte și Fragmente*, III, p. 53; *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă.* (Ed. Giurescu), p. 57.

[2]) Relația dela Turda, *loc. cit.*; Scrisoarea dela Buda, *loc. cit.*

[3]) Scrisoarea dela Buda, *loc. cit.*

[4]) *Ibidem.*

[5]) Harta $\frac{1}{50.000}$, foaia Vaslui, Seria X, coloana X.

[6]) *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, p. 57; N. Iorga, *Acte și Fragmente*, III, p. 87.

[7]) *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, p. 58.

[8]) Vezi Studiul meu sus citat în *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. IV, pp. 423—439.

ar fi fost o eroare, pe care tot ce ştim despre Ştefan cel Mare, nu ne îngădue a i-o atribui.

Ca încheiere se poate spune cum că interpretarea dată de d-l Antonovici este aceea care se potriveşte mai bine datelor ce avem până acum.

* * *

In *Publicaţiile Ateneului Cultural din Bacău* [1]) se află un mic articol intitulat *Altă luptă a lui Ştefan cel Mare în judeţul Bacău*, datorit unui harnic culegător de documente, d-l C. Uncescu, învăţător în comuna Berbinceni (Bacău).

Autorul constată că, în anul 1743, o parte din actualul sat Traian (jud. Bacău) se numia Scheia, că acesta se află aproape de Siret şi că I. Neculce, vorbind de lupta contra lui Hroiot, spune că după unii lupta s'a dat la Caşin iar după alţii la Scheea pe Siret [2]).

Exprimă apoi părerea cum că era mai firesc, pentru Turcii din Chilia şi Cetatea Albă, să înainteze prin văile Bârladului şi a Tutovei sau a Berheciului ca să iasă în acea a Siretului, decât să ia drumul de-a-lungul acestui din urmă râu.

Şi deoarece, tot în 1743, exista, lângă Traian, un sat Movila şi legenda cu Aprodul Purice este în legătură cu lupta contra lui Hroiot şi legenda relativă la înfiinţarea satelor Vultureni şi Tăvădăreşti, de pe valea Berheciului, zice cum că ele au fost întemeiate de doi ostaşi Vultur şi Tăvădar, cari « s'au lăsat la vale » după bătălia dela Scheia, autorul încheie: « Cam acestea sunt motivele care ne fac să credem că lupta lui Ştefan cel Mare cu Hroiot a avut loc la Scheia, com. Traian, jud. Bacău, nu Roman ».

Este adevărat că atât Cronica şi Analele Putnene [3]) cât şi Letopiseţul dela Bistriţa [4]) şi acel a lui Azarie [5]) spun că lupta s'a dat la Scheia pe Siret, fără altă specificare.

Tradiţiunea însă, în chip constant, a arătat că este vorba de Scheia din judeţul Romanului şi ceea ce întăreşte această

[1]) Nr. 5, Noemvrie 1930.
[2]) M. Kogălniceanu, *Letopiseţi*, II, p. 181.
[3]) I. Bogdan, *Vechile Cronice*, p. 197.
[4]) I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 58.
[5]) I. Bogdan, *Letopiseţul lui Azarie*, p. 185.

tradiţie, acceptată de istoricii noştri moderni [1]), este şi faptul că la Scheia-Doljeşti există un vad cunoscut şi obligatoriu pentru cei ce se îndreptau pe valea Siretului spre Suceava.

Dar, mai mult încă, existenţa localităţii Scheia din Roman este dovedită documentar din anul 1436 [2]) pe când aceea a localităţii Şcheia din Bacău nu se găseşte în niciunul din documentele — publicate până azi — a domnilor moldoveni de înainte de anul 1504 [3]).

Iar în ceea ce priveşte satul Tăvădăreşti de pe Berheciu, existenţa lui este adeverită, prin documente, la 8 Aprilie 1428 [4]) şi 21 August 1438 [5]) deci cu o jumătate de veac înaintea bătăliei dela Scheia.

Cele de mai sus ne fac să conchidem, cel puţin deocamdată, cum că toate probabilităţile sunt că bătălia dela 6 Martie 1486 s'a dat la Scheia din Roman.

A PROPOS DE PRÉCISIONS RÉCENTES SUR LES LIEUX DES BATAILLES DE DOLJEŞTI, VASLUI ET SCHEIA.

RÉSUMÉ

À la lumière des données actuelles on ne peut fixer le lieu précis où a eu lieu la bataille dite de Doljeşti (12 Avril 1457).

L'article de Mr N. Antonovici permet d'affirmer que la bataille du 10 Janvier 1475 a eu lieu au Sud de Vaslui, à la confluence du ruisseau Racova avec le Bărlad.

Le lieu de la bataille de Scheia est près du village de Scheia dans le département de Roman et non dans le département de Bacău.

---

[1]) M. Costăchescu, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, I, p. 458; N. Iorga, *Istoria armatei române*, I, p. 181; N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, p. 212; I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, p. 198.

[2]) M. Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 458.

[3]) I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*; M. Costăchescu, *op. cit.*

[4]) M. Costăchescu, *op. cit.*, I, pp. 205—206.

[5]) *Idem*, II, pp. 26—28.

VORNICUL DE VRANCEA

O CERCETARE ADMINISTRATIVĂ DE ACUM O SUTĂ DE ANI

DE

AUREL V. SAVA

Şedinţa dela 1 Mai 1931

Condica transcrisă şi publicată la finele acestui studiu a fost găsită de mine în podul casei d-lui Constantin Faur, pensionar din Odobeşti[1]). Soţia sa este, după cum rezultă din mai multe zapise particulare pe cari le-am cercetat, nepoata lui Matiu Gealepolu, fost başbulucbaşe al Focşanilor şi, poate, vornicul de Vrancea din 1827, despre a cărui activitate vorbeşte condica. Mult mai probabil însă ca vornicul în cauză să fie căpitanul Dimitrie Caragea [2]).

Colţurile primelor două foi sunt putrede, mâncate de vreme, dar, din fericire, manuscrisului nu-i lipseşte niciuna din cele şasezeci şi opt de pagine ale sale. Intocmit sub formă de tablouri, fiecare tablou ocupă două pagine alăturate.

Fiecare din pagine este împărţită longitudinal, în două coloane. Pe pagina din stânga, coloanele sunt intitulate, cea din stânga: *Arătările vrâncenilor* şi cea din dreapta: *Răspunsurile vornicului de Vrancea*. Jumătatea din stânga a paginelor din dreapta poartă titulatura: *Socotinţa stărostiei*, jumătatea cealaltă rămânând nescrisă şi fără nicio titulatură.

Condica cuprinde o lucrare unică şi determinată, cu caracter accidental, a staroştilor de Putna. In adevăr, ea se încheie cu adeverirea din 16 Octomvrie 1827 subscrisă de vornicul Ion Luca şi de spătarul Beldiman. Deşi actul ar presupune-o, nu

---

[1]) Astăzi în posesiunea Institutului de Istoria Naţională dela Universitatea din Bucureşti.

[2]) V. text n. 168.

rezultă din condică o dovadă formală că aceşti doi boieri erau staroşti de Putna la această dată. Totuşi asupra acestui fapt nu poate exista nicio îndoială, întru cât am găsit în Arhivele Statului din Iaşi un regest, care confirmă că, în adevăr, ambii erau staroşti de Putna la 9 Iulie 1827 [1]).

Din felul cum este alcătuită această condică, din cuprinsul ei şi din faptul că staroştii dau această lucrare *« în mâna lăcuitorilor, cu osăbită înştiinţare către cinstita vistierie »* [2]), rezultă că e vorba de o anchetă administrativă, făcută după cererea vrâncenilor de staroştii de Putna împotriva vornicului de Vrancea [3]).

Spre încredinţare, în condică se spune textual: *« acum, la cercetare »* [4]), iar vornicul este numit uneori *« parte »* [5]) şi odată chiar *pârîtu vornic* [6]).

Ancheta îmbrăţişează întreaga activitate administrativă a vornicului. Pe lângă plângeri în legătură cu perceperea dărilor, care, după obiceiu, se cuvin vornicului şi reclamaţiuni împotriva feluritelor abuzuri, găsim, ceea ce este deosebit de important pentru jurişti, plângeri contra globirilor prea mari aplicate de vornic, pentru sancţionarea diverselor fapte penale.

Anchetatorii obligă pe vornic la restituiri de bani încasaţi de el prin abuz şi chiar la restituiri de amenzi penale *(gloabe)*. Rezultă neîndoios că gloaba era încasată de însuşi vornicul, care nu avea decât de câştigat din severitatea amenzilor aplicate. Reducerea de gloabă acordată de staroştii anchetatori are aparenţa admiterii unui apel în materie penală, în deosebi de interesant [7]). Uneori staroştii, cercetând şi constatând cum stă în fapt pricina sancţionată, supun *hotărîrei cinstitei vistierii*

[1]) Arh. St. Iaşi. Tr. 251, op. 275, fila 4. Cf. Aurel V. Sava, *Documente putnene*, II, Chişinău 1931, p. 99 şi C. D. Constantinescu-Mirceşti şi H. H. Stahl, *Documente vrâncene*, I, Bucureşti 1929, p. 126.

[2]) V. sfârşitul textului.

[3]) Mai sunt cunoscute alte două anchete, una din 1806, Noemvrie 22 împotriva vornicului Hristodor, care era şi arendaş al Vrancei aflate atunci sub boeresc şi o alta în cadrul general al anchetelor celor trei Comisii reveduitoare ordonate sub ocupaţia rusă, la 1830, în toate ţinuturile Moldovei, care face obiectul dosarului V. no. 295 din Arh. Statului Iaşi şi din care am extras puţinile date interesante în studiul de faţă.

[4]) V. 35.

[5]) V. 53, 191.

[6]) V. 220.

[7]) Cf. I. Filitti şi Suchianu, *Contribuţiuni la istoria dreptului penal român*, f. 30.

soluţionarea cererii de reformare sau de reducere a gloabei aplicată de vornic diverşilor locuitori.

Din cauza caracterului deosebit de general al anchetei se găsesc în condică informaţiuni din toate domeniile.

Nu numai rolul pe care îl are vornicul în vieaţa juridică şi administrativă a regiunii, nu numai principii sumare de drept şi procedură penală de acum o sută de ani, ci chiar oglinda moravurilor şi activităţii contemporane a « republicei » lui Dimitrie Cantemir îşi are fiinţă în documentul ce publicăm. Dar ceea ce este în deobşte interesant, descoperim aci, — dovadă vie a autonomiei regiunii, — *un obiceiu al Vrancei*, recunoscut de autoritatea centrală, obiceiu, cel puţin în materie penală, de o importanţă covârşitoare pentru istoria dreptului românesc.

Dacă autonomia administrativă şi forma sui generis de proprietate colectivă, publică, asupra munţilor, fapte deja cunoscute [1]), sunt prezumţiuni puternice despre existenţa unei vremi când *Vrancea constituia o individualitate politică distinctă*, descoperirea unui obiceiu al Vrancei, recunoscut ca atare de funcţionarii Domnului Moldovei, la începutul secolului al XIX-lea este o dovadă încă şi mai caracteristică.

* * *

Dintr'o carte domnească, pe care am publicat-o în altă parte [2]), aflăm că vornicul de Vrancea era numit de către însuşi Domnul Moldovei, după recomandarea hatmanului, al cărui subaltern era. Vornicul de Vrancea era recrutat dintre mazilii şi boiernaşii, străini de Vrancea, dar, de obiceiu, din ţinutul Putnei [3]).

In raporturile sale de serviciu corespundea în mod obişnuit cu staroştii de Putna, cari îl delegau adesea cu felurite însărcinări administrative şi judecătoreşti, uneori chiar în afară de teritoriul Vrancei.

Ocupaţiile sale de căpetenie erau acelea de a se îngriji de perceperea birului, de a supraveghia mişcarea de populaţie

[1]) A. V. Sava, *Documente putnene*, I şi II.
[2]) A. V. Sava, *Documente putnene*, II, p. 25.
[3]) *Ibidem*. I, p. XXXVII.

dela hotar, controlând pe toţi străinii ce treceau prin Vrancea[1]). Făcea poliţie atât preventivă cât şi represivă, întrunind în persoana sa şi calitatea de judecător al faptelor delictuoase ce se săvârşeau pe teritoriul Vrancei.

După cum rezultă din alte documente publicate [2]), *birul* se plătea pe čferturi şi la încasarea lui vornicul de Vrancea avea un rol activ, percepând chiar în folosul său «*običnuita răsură câte 15 parale la leu*».

Din însăşi condică rezultă că vornicul împrumuta unele sate cu bani ca să-şi poată *istovì čferturile* [3]).

Birul se încasa şi prin zapcii speciali asistaţi de panţirii vorniciei [4]).

Cu ocazia întocmirei «*comisiilor reveduitoare*» din 1830 vrâncenii sunt întrebaţi dacă au fost năpăstuiţi:... «*pentru goştină de oi, pentru plata desătenii, pentru vădrărit, pentru vadra stărostească, pentru pogonărit, pentru ciubotele zapcieşti, pentru pogonăritu de tutun, pentru banii počtelor, pentru ciubotele vorniçului de Vrancea, pentru vamă,... pentru plata birului cu răsurile,... pentru toate ponturile şi slujbele rusumaturilor*» [5]). Pentru încasarea unora din aceste venituri se numeau în fiecare an boeri anumiţi.

In ce priveşte supravegherea oamenilor străini cari treceau prin Vrancea, găsim în condică informaţiuni referitoare la ţigani. Se pare că se aflau destui în Vrancea, în afară de robii schitului dela Valea Neagră, despre a căror existenţă cătunul Văcăria ne furnizează azi o dovadă vie. Unii, nomazi, par a fi slobozi — sau cel mult domneşti — se îndeletnicesc cu fierăria, furându-li-se de vrânceni unelte, între care o nicovală [6]); alţii sunt ursari [7]).

Ca «*să se poată hrănì în Vrancea*», ţiganii trebuiau să aibă nişte adeverinţe speciale dela stăpânii lor. Staroştii cercetează

---

[1]) Cf. N. Iorga, *Studii şi documente*, II, nr. 582, p. 290 şi N. Iorga, *Acte româneşti din Ardeal privitoare în cea mai mare parte la legăturile Secuilor cu Moldova* în «Bul. Com. istorice», 1916, Vol. II, p. 194, no. III şi IV.

[2]) *Ibidem*, II, p. 98.

[3]) Nr. 11.

[4]) N-rele 47, 72.

[5]) Arh. St. Iaşi, dos. V. f. 81 şi urm., 138 şi urm.

[6]) Nr. 139. Cf. Ion Diaconu, *Ţinutul Vrancei*, Bucureşti, 1930, p. XLIX.

[7]) Nr. 160.

plângerea lui Ion Săcăluș care s'a pus chezaș cu 50 de lei pentru niște țigani pe cari vornicul voia să-i globească sub cuvânt că sunt fugari. Țiganii, cari erau ai episcopiei Hușului *« au adus carte dela episcopie cum că cu voia episcopii sunt lăsați, a plăti dajdie »*, dar vornicul tot nu vrea să restitue banii sub cuvânt că țiganii trebuesc globiți pentrucă dintru început n'au avut adeverințe asupra lor [1]).

Scrupulozitatea vornicului pare a fi justificată de cazul altor țigani, cari au fost trecuți clandestin, peste hotar, de doi răzeși din Nerejul [2]).

Pentru a veghea la menținerea ordinei, vornicul se interesa de aproape ca locuitorii să nu aibă asupra lor arme. Abuziv, în cadrul vremii de atunci, vornicul globește pe o vădană la care s'a găsit o pereche de pistoale vechi și o țeavă de pistol. Staroștii hotărăsc că banii trebuesc restituiți [3]). Cu totul altfel par a hotărî staroștii într'un caz analog când o țeavă veche se găsește asupra unuia care *« era în prepuș și nici chezășie nu și-au putut da »* [4]).

Vânatul era oprit, și aceasta din cauză că nu se permitea vânătorilor să aibă arme. De aceea, se putea vâna, dacă vornicul da el însuși chezășie pentru vânător. In schimbul acestei chezășii, staroștii socotesc că vornicul e în drept să reție o vulpe peșcheș [5]).

« Vânătorii Vorniciei » vânau însă nestânjeniți și vornicul intra în grațiile puternicilor zilei trimițând la Iași capre sălbatice [6]). Un locuitor care mănâncă o capră sălbatică ucisă de vânătorii vorniciei este globit de vornic [7]).

Sârguitor se arată vornicul — el percepea de altfel gloaba ! — și în ce privește apărarea drepturilor ce avea vistieria asupra sării. Ion Taftă din Negrilești, unul din mandatarii vrâncenilor în procesul lor cel mare cu vel-vistiernicul Iordache Roset Roznovanu, este globit pentrucă a fost prins vânzând sare la Soveja și în alte locuri. Staroștii se pronunță lapidar:

---

1) Nr. 57.
2) Nr. 97.
3) Nr. 201.
4) Nr. 207.
5) Nr. 65.
6) Nr. 40.
7) Nr. 40.

« Sarea Vrăncii iaste opritâ a eşi din coprinsul Vrăncii şi pe acei ce să prind vânzând sare li să ia controbontu (sic) şi sarea şi vitile încă ce duc sare » [1]. Această sentinţă constitue însă implicit o recunoaştere a dreptului excepţional ce aveau vrâncenii de a se folosi, în cuprinsul Vrancei, de sarea munţilor lor [2], drept de care se bucură şi astăzi.

Vitele de pripas, — adică acele ai căror stăpâni erau necunoscuţi [3] —: cai, vaci, oi, capre se dedeau de pripas nemesnicului şi apoi, acesta le ducea la vornicie [4].

La ridicarea vitelor, stăpânii lor plăteau vornicului *colacul* şi *ernaticul* [5].

Locuitorii cari ţineau vitele de pripas şi nu le dedeau nemesnicului erau globiţi, cum i s'a întâmplat lui Dobre Lupu, care a dat o vacă de pripas unor « *milcoveni* » [6].

Dacă, după câtva timp, stăpânii vitelor de pripas nu se iveau, vornicul pare că avea dreptul să le vândă [7], probabil în folosul său.

Vornicul, după cum am afirmat mai sus, avea şi atribuţiuni judecătoreşti. Era, de sigur, rânduit, după obiceiul vremilor, de către staroştii de Putna să facă diverse cercetări, partaje şi hotărnicii şi rezolva, probabil, singur, multe litigii mai puţin complicate, de natură civilă.

Condica nu ne dă însă nicio indicaţiune în această privinţă, afară, poate, de un singur caz, când părţile, pentru a nu fi supuse jurământului, au preferat să cadă la învoială [8].

Vornicul de Vrancea redactează mărturii de judecată şi încredinţează cu propria sa semnătură zapisele iscălite de către vrânceni. Pentru aceste servicii el pretinde onorariu, drept pe care staroştii anchetatori i-l recunosc.

---

[1]) Nr. 27.
[2]) Cf. « Analele parlamentare », t. III, partea II-a, 213; C. Broşteanu, *Salinele noastre*, Bucureşti, 1901, p. 339. Am publicat în vol. II de *Documente putnene*, p. 220 hrisovul din 1853, octomvrie 1 ce au vrâncenii dela domnul Grigore Alexandru Ghica asupra sărei.
[3]) Nr. 80.
[4]) N-rele. 28, 80, 85, 116, 151.
[5]) N-rele. 80, 85, 128, 129.
[6]) Nr. 151.
[7]) Nr. 151.
[8]) Nr. 2.

Astfel, la o pricină de judecată, Nastasia Caloeneasa trebue să-i dea vornicului opt lei pentru mărturia ce-i dă la mână. Staroștii însă, îl obligă să restitue cinci lei, « *pentrucă n'au fost vreo pricină mare* » [1]).

Pentru altă mărturie adeverită mai multor vrânceni, șasesprezece lei, nu's prea mult [2]).

O altă atribuțiune de natură judiciară — și un alt venit al vornicului de Vrancea — era aceea de a executa pe debitori, de a face « *împlineli* » de datorii. Ca retribuțiune pentru această lucrare a sa primea o « *împlineală* » de zece la sută. « După legiuire », spune condica, referindu-se probabil la dispozițiunea din manualul lui Andronache Donici [3]).

Este ușor de înțeles că, din cauza acestei împlineli, vornicul era bucuros ca datoria să fie cât mai mare. Nu-i deci fără semnificație faptul că, în genere, cel împlinit, se plânge că datoria era mai mică, nici că vornicul se arată scrupulos în aplicarea principiului că nu-i este îngăduit cuiva să fie singur, propriul său împlinitor [4]).

După cum rezultă însă din condică, cea mai frecventă atribuțiune a vornicului este aceea de judecător penal. El globește (amendează) pe cei cari comit diferite fapte dăunătoare ordinei sociale. Și aceasta vornicul nu o face, referindu-se la vreun text de lege — nulla poena sine lege — ci ca « *să-i înfrâneze* » [5]) pe infractori și să-i silească « *a să părăsi de asemeni urmări* » [6]).

Intr'un asemenea sistem vornicul avea toată libertatea să întindă sfera faptelor reprobabile.

Pe lângă furt, (— « banii găsiți, dar tăgăduiți sunt ca și furați » [7]) —, fals (e vorba de un zapis plastografiat [8]), bătaie — staroștii hotărăsc că nu pot fi globiți nici bărbatul care-și bate

---

[1]) Nr. 43.
[2]) Nr. 205.
[3]) Cap. V, § 4 și cap. XLII, art. 10, al. 2: « In pământul Moldovii pentru cele ce să împlinesc, obiceiul a urmat a se lua zăciuială pe banii împliniți și pe lucrurile ce se vor primi în preț de bani ».
[4]) N-rele 2, 20, 49.
[5]) Nr. 17.
[6]) Nr. 4.
[7]) Nr. 32.
[8]) Nr. 86.

nevasta [1]), nici un frate ce și-a bătut sora — [2]), distrugeri, sudălmi, ofensă, — atunci ca și azi, alungarea unei fete din horă — [3]) stricăciuni făcute de câini răi sau de vite lăsate slobode, vornicul sancţionează și fapte care nu au caracter reprobabil decât prin afirmarea unei analogii îndoielnice.

Astfel, un locuitor din Tulnici este globit pentrucă a luat un roiu din pădure. Vornicul îl globește pe motiv că « *dacă au văzut copaciul însămnat, nu putea să-l ia, și așa, să socotești de furat* ». Staroștii dispun restituirea gloabei « *neputându-să învinovăți pe jeluitor numai pentrucă au văzut sămn, fiind lucru în pădure și putea să-l ia și alții* » [4]).

Staroștii legitimează însă globiri pentru fapte care azi s'ar socoti simple quasi-delicte, civile. Astfel confirmă globirea stăpânului câinelui, care a făcut pe o femeie ce mergea călare, să cadă jos de pe cal [5]) și globirea tatălui unui flăcău care « a stricat o iapă » [6]).

Se face aplicația unor scuze legale și a unor circumstanțe ușurătoare. Astfel, un scandal pare mai grav la șapte ceasuri din noapte, decât la patru ceasuri [7]). Situația « *băeților* » este mai ușoară decât aceea a « *flăcăilor* ». Reclamanții, spre a ușura vinovăţia copiilor lor îi numesc băieți. Vornicul, spre a justifica aplicarea penalității neagă, susținând că făptașii erau flăcăi [8]).

După cum, din cauza rudeniei, nu se pedepsesc soţii și frații pentru bătaie, tot astfel vedem că fratele nu poate fi pedepsit ca tăinuitor [9]).

Cu unele excepții, pentru fapte care interesează liniștea publică, se globesc, în genere, toți aceia, cari prin fapta lor intenționată sau prin greșeala lor, cauzează altuia o pagubă.

Corelația dintre pagubă și globire este atât de mare în concepția vrânceană, încât servește drept principiu de bază

---

1) Nr. 190.
2) Nr. 64.
3) Nr. 162.
4) Nr. 179.
5) Nr. 111.
6) Nr. 41.
7) Nr. 17.
8) N-rele 6, 13, 161, 196.
9) Nr. 137.

întregului lor sistem de penalizare, denumit în repetate rânduri « *obiceiul Vrancei* ».

In adevăr, vrâncenii au avut principiul ca gloaba să fie egală cu paguba cauzată, fixată prin învoiala dintre victimă și făptuitor: « *Obiceiul Vrancei iaste a da gloaba pre cât iaste și furtișagul* » [1]), « *a da gloaba pre cât iaste și paguba* » [2]), « *pentru gloabă a da cel vinovat, pre cât să învoește cu jăluitorul* » [3]).

Trei ani mai târziu, cu ocazia anchetărei vornicului Toma Sterian, un boer putnean, Ioan Copcea de origină râmniceană, poate mai puțin cunoscător al obiceiurilor locale așternea într'o scrisoare particulară rândurile: « *cele mai multe obijduiri să găsesc asupra dumnealui ca la unul ce să află vechiu aici la Vrancea, dvornicu di Vrancea; cu toate că dumnealui să arată că asupra globilor are condract cu vrâncenii pentru lucruri di furtișaguri și di tâlhării, că di au furat cineva un bou sau cal sau oie, ori alte borfe și bani unul dila alt sau di aiuri, dumnealui au înplinit păgubașului una și dumnealui pentru gloabă una, parte în doao, di care vrâncenii au iscălituri date și nici ei nu tăgăduescu. Eu nici pe aceste ne scrise și netrecute în condica mea nu le lasu* » [4]). Nu se dispune însă nici atunci restituirea gloabelor.

Gloaba nu era justificată decât numai pentru quantumul pagubei plătite de făptuitor victimei. De aceea vedem că se dispune restituirea banilor luați amendă, peste quantumul despăgubirii plătite victimei [5]), după cum se restituește o gloabă în întregimea ei pe motiv că pretinsul făptaș n'a dat nicio despăgubire pretinsului păgubaș, nedespăgubirea păgubașului fiind o prezumțiune de nevinovăția hoțului [6]).

Când paguba nu s'a plătit în bani, ci prin muncă, în natură, vornicul, spre a putea globi, trebue să facă în prealabil prețuirea în bani a muncii despăgubitoare [7]).

---

1) N-rele 3, 32, 80, 100, 103, 127, 163.
2) N-rele 3, 13, 24, 76.
3) N-rele 9, 15, 18, 31, 41, 42, 56, 74, 79, 97, 102, 111, 142, 160, 172.
4) Arh. St. Iași, Dos. V. nr. 295, f. 26.
5) Nr. 31.
6) Nr. 127.
7) Nr. 164.

Vedem aplicat acest sistem de globire în materie de furt [1]), chiar cu spargere [2]), mușcare de câine [3]), stricăciune în pădure « *stricăciunea Vrancii* » [4]), adulter [5]), stricarea unei scripci [6]), omorîrea unor vite [7]), tunderea și tăierea cozii la vite [8]), « stricarea iepii » [9]), bătaie [10]).

Obiceiul se aplică și unui sat, satul putând fi socotit infractor și globit ca atare [11]).

Deși în majoritatea cazurilor staroștii recunosc expres aplicabilitatea acestui obiceiu al Vrancei [12]), sunt însă cazuri excepționale, când spre a-l confirma se adresează vistieriei [13]). Se pare însă că fac aceasta din cauză că gloaba este ceva mai mare [14]).

Toate gloabele ce încasa erau trecute de vornic într'o « *tablă* ». Se vede însă că adesea vornicul trecea mai puțin decât pretind vrâncenii că au dat, iar câteodată nu trecea nimic [15]).

Este interesant însă de relevat că ceea ce pretindeau vrâncenii că este un obiceiu al lor, pretențiune confirmată de staroști, era întru câtva asemănător principiului înscris, în termeni mai puțin generici, în condica lui Andronache Donici, care spune: « La pricini de furtișag, pravilile hotărăsc îndoită răsplătiri pagubi, pentru ca să se veghească tâlharul, iar la cele prin sâlnicii răpite, împătrit » [16]), și « Cel ce fură pre ascuns, potlogarul, bătându-se și veghindu-se, să plătească păgubașului îndoit » [17]).

Este însă de remarcat că potrivit condicei lui Andronache Donici se dedea victimei însăși îndoitul pagubei, câtă vreme

1) N-rele 3, 79, 80, 97, 100, 101, 103, 142, 160, 163.
2) Nr. 85.
3) N-rele 9, 164.
4) Nr. 140.
5) Nr. 15.
6) Nr. 81.
7) N-rele 24, 56, 141.
8) N-rele 31, 74.
9) Nr. 41.
10) N-rele 1, 102, 172.
11) Nr. 56.
12) N-rele 79, 100, 101, 103, 160, 172.
13) N-rele 56, 74, 76, 80, 95, 102.
14) N-rele 42, 97, 142.
15) Nr. 99.
16) Cap. XLI, § 26.
17) Cap. XLI, § 10.

potrivit «*obiceiului Vrancei*» vornicul lua, cu titlu de gloabă, echivalentul despăgubirei, reprezentând paguba fixată de părți, de cele mai multe ori, prin bună învoială [1]).

In câteva rânduri [2]) se invoacă autoritatea de lucru judecat. Staroștii hotărăsc că nu este drept — non bis in idem — «să i se ia gloabă doi vornici de Vrancea pentru o pricină, ci implineală putea să ia». Cu alte cuvinte se poate ca un vornic să globească, iar altul să ia împlineala de zece la sută asupra despăgubirii civile urmărite de el [3]).

Intr'un singur caz se invoacă autoritatea de lucru judecat, fără ca să se ia în considerație [4]).

Un fapt deosebit de important. Alături de vornicul de Vrancea, autoritățile eclesiastice exercită și ele o jurisdicție penală în Vrancea prin așa numitul «*vechil al protopopii*», pe care, în materie de adulter, îl vedem globind pe femeia adulteră, complicele fiind pedepsit de către vornic, autoritatea laică [5]). O distincțiune destul de subtilă între păcatul religios al femeiei căsătorite și vina laică a complicelui, de sigur, burlac.

Tot prin *vechilul protopopii* se caută pricina în care este implicat preotul Nicolae din Tichiriș, care s'a sfădit cu fratele său [6]).

Este de remarcat că adulterul este denunțat nu numai de către soțul păgubaș. Intâlnim cazul unei reclamațiuni a mamei complicelui [7]). In alt caz un trecător chiar, solidarizându-se cu soțul păgubaș, ia *zălog* sarica curtezanului [8]).

Prin zălog se înțelege atât o garanție a unei creanțe, în sensul de amanet sau ipotecă, cât și o dovadă despre comiterea unui fapt penal.

---

[1]) Codul penal in vigoare pe vremea aceia: «*Condica criminalicească*» cuprinde însă cu totul alt sistem de pedeapsă decât cel al «*obiceiul Vrancei*». V. art. 237 și urm.

[2]) N-rele 24, 146, 168, 213.

[3]) Nr. 163.

[4]) Nr. 213.

[5]) Nr. 110.

[6]) Nr. 131.

[7]) Nr. 149.

[8]) Nr. 4.

In primul caz zălogul se dă de debitor pentru garantarea datoriei sale [1]) și chiar pentru bani de bir [2]). Se dă de bună voie, nefiind îngăduit creditorului să și-l ridice cu sila [3]).

In a doua accepțiune zălogul este un lucru mobil ce se ia dela făptașul unui delict, în vederea dovedirii infracțiunii și identificării infractorului [4]).

Coproprietarul « *care are și el împărtășire* » în pădure nu are drept să ia zălog [5]). Totuși, în alt caz, se ia zălog dela cel găsit tăind în pădure « pentru stricăciunea Vrancei » [6]).

Se întâlnește pentru zălog și denumirea de « *trăsură* »: « *vrând să ia trăsură un topor* » [7]).

Obiceiul de a se lua zălog este consfințit încă și azi, în codul nostru silvic [8]).

Procedura probatorie se numește dovagelâc [9]), termen pe care îl întâlnim și în Andronache Donici [10]) și în anaforalele contimporane ale divanului.

Ca mijloace de instrucțiune: închisoarea preventivă, « punerea la opreală » și bătaia [11]) și, în caz de fugă a făptașului ridicarea și sechestrarea la vornicie a vitei fugarului [12]). Vrâncenii nu renunțaseră încă la « *vrăjitor* » [13]).

Pe lângă vornicie era și un gros. Tâlharii însă, se trimiteau la Iași [14]).

In afară de veniturile accidentale pe care le avea vornicul din exercitarea atribuțiunilor de mai sus, satele mai erau obligate față de vornic la anumite dări fixe.

După « obiceiul Vrăncii », vornicul avea dreptul de a pretinde dela toate satele din Vrancea mai mulți stânjeni de fân.

---

1) N-rele 49, 220.
2) Nr. 206.
3) Nr. 49.
4) N-rele 4, 19, 63.
5) Nr. 70.
6) Nr. 140.
7) Nr. 172. Cf. A. V. Sava, *op. cit.*, I, p. 119 și II, pp. 119, 121, 168 și 233.
8) Art. 77 și 80.
9) Nr. 17.
10) Cap. VII, § 3.
11) N-rele 23, 148.
12) Nr. 204.
13) Nr. 127.
14) Nr. 23.

La început această dare se presta, probabil, în natură, dar, mai târziu, satele au început să plătească fânul în bani.

Vrâncenii se plâng că vornicul i-a încasat cu 7 lei și 20 de parale pe stânjen și chiar mai mult [1]), în loc de 5 lei cât au plătit, în mod obișnuit, pe vremea stolnicului Toma Sterian, de pildă.

Vornicul răspunde că n'a luat mult 7 lei și 20 de parale, căci vornicii, dinaintea lui, și anume Dumitru Papandopulo, și Dumitrache Mamara au luat chiar câte 11 lei de stânjen, dar văzând că vrâncenii s'au socotit totuși asupriți și că nemesnicii tuturor satelor au luat hotărîrea de a se duce la stărostie ca să reclame, a primit să cadă la învoială și anume să primească câte 7 lei și 20 parale, numai pe anul curent, 1827, iar în anii viitori să se mulțumească cu câte 5 lei de stânjen, « dându-le și înscris la mână a plăti câte 5 lei ».

Vrâncenii spun că un singur om dintre ei ar fi primit această învoială, dar că toți ceilalți n'au primit să plătească 7 lei și jumătate.

Staroștii remarcă faptul că vrâncenii au plătit 7 lei și jumătate fără să facă vreo plângere și lasă la aprecierea vistieriei cererea satelor vrâncene de a li se înapoia ceea ce au plătit peste 5 lei.

Din condică se constată că satele vrâncene dădeau cantități diferite de fân și anume Bârseștii dădeau 12 stânjeni de fân, Spineștii și Nereju câte 10 stânjeni, Valea Sării, Poiana și Năruja câte 9 stânjeni, Tulnici 8 stânjeni, Purcei 7 stânjeni, Nistorești și Păulești câte 6 stânjeni, Paltin 5 stânjeni, Văsui 4 stânjeni, Găurile, Negrilești și Hăulișca 3 stânjeni și Colacul un singur stânjen.

Exista de asemenea obiceiu ca satele să ducă vornicului « *maldăr verde* », fără bani [2]).

O altă dare plătită de vrânceni, direct vornicului, era aceia denumită pentru « *nemesnicie* ». Și această dare era repartizată tot pe sate. Cu ocazia cercetării făcute de staroști, unele dintre sate se plâng că vornicul a încasat dela ele, și de astădată, ceva mai mult decât era obiceiul, lucru pe care staroștii, aflându-l

[1]) Nr. 10.
[2]) Nr. 159.

exact, obligă pe vornic să restitue satelor: Spineşti 17 lei din 31 cât încasase, Poduri 10 din 18, Paltin 7 din 17, Văsui 4 din 12, Tulnici 2 din 18, Colacu 6 din 13 şi Păuleştilor 12 din 24 [1]).

Vornicul n'a prezentat la cercetare «*tabla de câţi bani au primit de pe nemesnicii*» şi aceasta a fost pentru staroşti o prezumţiune puternică de temeinicia reclamaţiunii vrâncenilor, că au plătit mai mult decât se cuvenea [2]).

Vornicul mai făcea cu vrâncenii şi diferite alte afaceri. Astfel, o altă obligaţiune a satelor vrâncene era aceea de a da orzul pentru poşte, pentru «*menziluri*».

Ca şi pentru fânul datorit vornicului de Vrancea şi în ce priveşte orzul pentru menziluri, se obişnuia ca orzul să nu mai fie dat în natură. In faţa staroştilor se cercetează pricina vrâncenilor cu vornicul de Vrancea în ce priveşte alcătuirea lor «*în bitirmè*» (= învoială, tocmeală) [3]) cu căpitanul Gheorghe dela Poşta din Focşani. Vornicul de Vrancea, după cum arată căpitanul, a servit de intermediar şi a obţinut un preţ mai avantajos pentru vrânceni, graţie «*făgăduinţii lui pentru împlinirea banilor*» [4]). De asemenea tot vornicul a fost acela care a adunat şi a predat banii căpitanului de poşte.

Vornicul pretinde că deşi vrâncenii i-ar fi făgăduit 2 lei la chilă, el nu a încasat decât un leu pe fiecare chilă de orz.

Satele cer şi leul acesta înapoi şi anume: Negrileştii 22 de lei, Spineştii 17 lei, Bârseştii 10 lei, Hăulişca 5 lei, Poduri 6 lei, Valea Sării 14 lei, Herăstău 7 lei, Nerej 16 lei, Paltin 9 lei, Tichiriş 8 lei, Nistoreşti 11 lei, Văsui 6 lei, Poiana 15 lei, Năruja 15 lei, Colacul 6 lei, Păuleştii 11 lei şi Purcei 4 lei.

Staroştii par a recunoaşte că vornicul de Vrancea are drept la aceşti bani, dar lasă deslegarea chestiunii la aprecierea vistieriei.

Pe lângă avantajele de mai sus, care le erau recunoscute vornicilor de Vrancea, acesta căuta să tragă şi foloase abuzive.

---

[1]) N-rele 37, 60, 107, 145, 175, 187 şi 195.

[2]) Nr. 60.

[3]) Lazăr Şeineanu, *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române*. Vol. II, partea II-a, p. 19.

[4]) N-rele 22, 36, 45, 52, 58, 88, 92, 105, 1 4, 133, 144, 157, 70, 185, 194, 209.

Vedem astfel că vornicul, având copii la şcoală la Focşani, a silit unele sate să le ducă, gratuit, lemne de foc. Staroştii, cercetând această plângere a satelor vrâncene, îl obligă pe vornic, deşi acesta susţinea că s'a făcut căratul pentru «*istovirea*» unui împrumut, ce acordase el satelor respective, să plătească răzeşilor contravaloarea lemnelor [1]).

De asemenea, staroştii îl obligă pe vornic să plătească satelor cergile, pe care le luase el şi le trimisese la Iaşi. Vornicul caută să invoace existenţa unui vechiu obiceiu ca vrâncenii să facă peşcheş cergi spre a fi trimise la Iaşi. Staroştii însă arată că toţi vornicii de mai înainte, dacă luau cergi le plăteau şi ordonă ca şi cergile, în număr destul de însemnat, să fie plătite [2]).

Bine înţeles, satele trecuseră cergile în cislă, pentru ca valoarea lor să fie suportată de către colectivitatea sătească [3]).

In ce priveşte vieaţa colectivă a Vrancei, în această epocă, condica nu ne vorbeşte prea mult.

In ce priveşte averea colectivă o menţiune că stricăciunea făcută cu toporul în pădure se globeşte «*pentru stricăciunea Vrăncii*» [4]) şi altă menţiune despre «*sarea Vrăncii*» [5]).

Remarcăm totuşi, mai întâiu, că ancheta e cerută de către întreaga Vrance şi că staroştii de Putna cercetând, feluritele plângeri, le repartizează pe sate [6]).

Satele se plâng pentru darea fânului, a maldărului verde, a nemesniciei, pentru orzul de menziluri şi pentru cergi.

Satul plăteşte panţirii [7]), el figurează ca reclamant şi ca martor: «*după pretenţia satului*» [8]), «*sătenii au arătat pricina*» [9]). Satul este pedepsit pentru un fapt delictuos şi tratează cu alt sat asupra despăgubirilor civile [10]). Se împrumută cu bani dela vornic [11]).

---

[1]) N-rele 11, 210.
[2]) N-rele 38, 46, 59, 69, 89, 106, 115, 134, 158, 171, 174, 186, 221.
[3]) N-rele 38, 221.
[4]) Nr. 140.
[5]) Nr. 27.
[6]) Erau, la acea dată în Vrancea 24 de sate. Lipsesc reclamaţiuni din cel mai mic dintre ele şi anume din Călimanul. Cf. A. Sava, *op. cit.*, II, p. 98.
[7]) Nr. 47.
[8]) N-rele 12, 90.
[9]) Nr. 33.
[10]) Nr. 56.
[11]) Nr. 11.

In sfârşit, întrunit laolaltă, satul judecă şi percepe gloabă pentru fapte socotite delictuoase: « nemesnicu cu sătenii au pus la cale pricina » [1]).

Funcţionarii săteşti, subordonaţi vornicului erau *nemesnicii* şi *vătămanii*.

Condica, ne dă în ce priveşte nemesnicul o informaţie foarte preţioasă: « *Ion Apost, fiind bănişor satului, adecă nemesnic* » [2]). Este demnă de remarcat această influenţă muntenească supravieţuind încă în preajma Regulamentului Organic, în denumirea unei funcţiuni.

Atribuţiunile nemesnicului erau variate: trimitea vitele de pripas la vornicie [3]). El strângea banii satului [4]), putând din gestiunea sa să rămână dator satului [5]). Prin el se făcea plata zaharelii [6]). Judeca pricinile împreună cu sătenii [7]), încasând uneori gloabă [8]), drept pe care însă nu-l are, deoarece îl vedem pe un nemesnic pedepsit pentru faptul de a fi perceput gloabă [9]).

Inchide şi leagă pe un flăcău [10]), ia zălog dela delicvenţi [11]) şi împiedică o nuntă, pentrucă nu se face în satul lui [12]).

Indeplineşte delegaţiile ce i se dau de vornic în cercetări şi hotărnicii [13]).

Despre *vătăman*, aflăm încă odată, că alăturea de nemesnic, este şi el un funcţionar al satului [14]).

Tot al satului era şi jitarul [15]).

Organele de execuţie ale vornicului erau « *panţirii* », cari după spusa staroştilor « *sunt în destui în Vrancea* » [16]). Căpetenia

---

[1]) Nr. 181. Cf. A. Sava, *op. cit.* II, p. 62.
[2]) Nr. 28. C. Giurescu, *Contribuţiuni la studiul marilor dregătorii în secolul XIV şi XV*. Vălenii-de-munte, 1926, pp. 54—56.
[3]) N-rele 28, 80.
[4]) Nr. 214. V. şi N. Iorga, *Brodnicii şi Românii*, 1928, p. 13, nr. X.
[5]) N-rele 154, 214.
[6]) Nr. 90.
[7]) Nr. 181.
[8]) Nr. 15.
[9]) Nr. 150.
[10]) Nr. 152.
[11]) Nr. 220.
[12]) Nr. 150.
[13]) A. Sava, *op. cit.*, II, p. 42, 43.
[14]) Nr. 77.
[15]) Nr. 63.
[16]) Nr. 23.

lor se numea *vătaf de panțiri* [1]. Nu se poate însă preciza câți vătafi erau în Vrancea.

Ei executau ordinele vornicului, dar câteodată făceau ei singuri poliție [2].

Făceau de serviciu cu rândul. Dacă lipseau, vornicul «îi da de săritură» și-i globea [3]. In condică sunt trecute o serie întreagă de plângeri ale panțirilor împotriva globirii, atunci când lipsa lor era justificată, prin faptul că în loc să-și facă «*rândurile*» la vornicie, slujeau la zapcii veniți «*întru înplinirea rămășițurilor de banii birurilor*». Cu ocazia aceasta panțirii se duc și singuri prin sate, să strângă birul. Se poartă autoritari, bat, dar se întâmplă că mănâncă și ei bătaie [4].

In condică se vorbește și de plăieși, cari au toate atribuțiunile panțirilor. Vedem unul, însoțind pe zapcii la strângerea birului și pe care vornicul l-a dat «*de săritură*» [5] cum și alți plăieși trimiși de vornic ca să aresteze pe niște făptași și să-i aducă la vornicie [6].

Se poate ca panțir și plăieș să însemne unul și același lucru.

Se pare că panțirii erau plătiți de sat, fiindcă întâlnim un caz când satul se plânge împotriva globirii panțirilor, pentrucă au lipsit fiind ocupați cu strângerea birului [7].

Incheind aceste însemnări prețioase, socotesc eu, prin faptul că dau la lumină nu un text oarecare de regulament sau de pravilă, ci aspectul viu al organizației administrative vrâncene, astfel cum se desfășura cu câțiva ani mai înainte de Regulamentul Organic, îmi îngădui a nota, în treacăt, câteva informațiuni răslețe, pe care ni le furnizează condica, referitoare la vieața economică și socială a regiunii.

In ce privește *păstoritul*, vedem cum se ascund oile pentru a nu se plăti «*analogon*» saigiilor cari se duc cu oile la Țarigrad [8].

---

[1] Nr. 212.
[2] Nr. 72.
[3] N-rele 47, 180, 211.
[4] Nr. 72.
[5] Nr. 183.
[6] Nr. 172.
[7] Nr. 47.
[8] N-rele 84, 168.

In Tichiriş întâlnim o transacţie curioasă: schimbul unei oi pe o capră, desfiinţat, potrivit tocmelii, pentrucă n'a fătat capra [1]).

Cu ocazia unei pricini pentru un giunc, aflăm că prin Negrileşti a trecut un oarecare Racoviţă, venind cu vite din Ţara Ungurească [2]).

Vrâncenii pleacă la munci în vale la câmp, la prăşilă, din jos de Ţifeşti [3]) şi întâlnim chiar, un « sutaş cu 16 culegători », la munca viei în Ţara Muntenească [4]).

Pricini ca aceea a omului din Năruja, care taie lemne de covăţi în pădurea Nerejenilor [5]) şi aceea a dogarului, prins în pădure pe când tăia doage de cofe [6]) sunt mărturii despre industria autohtonă cea mai de căpetenie.

Băieţii îşi fac aţă din cozile cailor [7]).

Un iarmaroc vizitat de vrânceni era cel dela Soveja [8]).

Negustori străini: un turc, aşezat în Vrancea [9]) şi un armean, negustor ambulant de mărunţişuri, cuţitaşe, mătase, etc., furat în Voloşcani [10]).

Ca monezi întrebuinţate în Vrancea, condica ne vorbeşte de rublă [11]), de ban de 6 lei [12]), de o salbă [13]), căci şi pe atunci fetele purtau « zgardă la gât » [14]).

Dovadă că vrâncenii sunt oameni de petrecere este faptul că foarte adesea se face vorbire în condică despre cârciumă şi beţie, cu sau fără lăutari [15]). Nu mai vorbim despre picanta escapadă amoroasă dela Odobeşti [16]), care ne dă prilejul să constatăm că asemenea lucruri, din punct de vedere al gloabei, costau mai ieftin în Vrancea, decât la târg!

1) Nr. 125.
2) Nr. 28.
3) Nr. 16.
4) Nr. 163.
5) N-rele 98, 172.
6) Nr. 70.
7) Nr. 26.
8) N-rele 177, 203.
9) Nr. 23.
10) Nr. 13.
11) Nr. 49.
12) Nr. 136.
13) Nr. 100.
14) Nr. 200.
15) N-rele 16, 17, 73, 78, 81, 121, 130.
16) Nr. 188. V. şi 177.

Câteva conflicte caracteristice în legătură cu nunta: o bătaie pentrucă mirele nu voia să facă nunta în satul lui, ci în acela al miresei [1]. Bătaia la asemenea ocazii pare a fi mai gravă, fiind « necinste în adunarea nunții » [2]. Cu toate acestea se suduie și la nuntă și pentru a bate pe cineva, se stinge lumânarea [3].

Din punct de vedere sanitar: un cioban, căruia îi pică degetul bolnav de « buba cea rea » [4].

* * *

Am căutat în Arhivele Statului din Iași dosarul vistieriei în care să aflu lucrările referitoare la reclamațiunea vrâncenilor și la cercetarea cu care au fost rânduiți staroștii de Putna, dar, până acum, n'am avut satisfacția de a-l descoperi. Ar fi fost, în adevăr, deosebit de interesante, atât jalba vrâncenilor cât și hotărîrea pe care vistieria a dat-o asupra punctelor rămase nerezolvate de staroști. Să nădăjduim totuși că odată și odată vor ieși la iveală.

10 August, 1930.

---

[1]) Nr. 153.
[2]) Nr. 112.
[3]) Nr. 189.
[4]) Nr. 93.

TEXT:[1]

SATUL GĂURILE

1\. *Arătările și cererile Vrâncenilor* [2]*:* Lei 38, Toader Herce pentru că fiorul lui au bătut pe alt băet, a lui Mihai Trif, cu care s'au învoit dându-i 7 lei și cum că au mai fost și alt flăcău privitoriu și l-au învinovățit și pe acela.

Răspunsurile vornicului de Vrancea: Lei 14 arată... (rupt)... flăcău lui... (rupt)... cumplit p... (rupt)... preună cu... (rupt) ...luat câte 7.

Socotința Stărostii: ... (rupt) ... urmat bătae și... (rupt) hotărî cinstita vistierie.

2\. *Ar.:* Lei 6, Ion Pleșcan pentrucă clironomul lui Rașul Abăgeriul cere 40 lei după zapis și că ei să știe plătiți; apoi s'au învoit pe 20 lei, iar înpliniala au dat pe 40 lei și s'ar cunoaște asuprit.

Răsp.: Lei 4 arată ... (rupt) ... liniala fiind zap... (rupt) ... și pentru a lipsi giurământu s'au învoit pe 20 lei, lucru cu îndoială.

Soc.: Aceasta nu s'au socotit asuprire.

3\. *Ar.:* Lei 20, Ion Bichiu pentru 4 oi ce l-ar fi năpăstuit Toader Săcăluș că li-au furat, dând lui Săcăluș 20 lei și gloaba asemene.

Răsp.: Lei 20. luat pentru că s'au dovedit că li-au furat și obiceiul Vrăncii iaste a da gloaba pre cât iaste și furtișagul.

Soc.: Insuș vrâncenii au mărturisit că așa iaste obiceiul a da gloaba pre cât iaste și paguba.

5\. *Ar.:* Lei 18. tij Ion Pleșcan pentru că un băet al său au mersu la un Vlad tot de acolo, care nefiind acasă ar fi cerut apă dela femeia acelue și ia l-ar fi îndreptat să margă încoace să bè apă și un alt om trecând pe acolo și găsindu-i sarica afară, i-au luat-o, năpăstuindu-l că ar fi avut aface cu femeia aceia.

---

[1]) Din causa transformărei coloanelor în text curent, nu s'a mai reprodus totalizarea sumelor pe fiecare coloană. In original sub *Arătările vrâncenilor* = 4255 lei, sub *Răspunsurile vornicului* 3427 lei și sub *Socotința starostii:* 412 lei, care reprezintă suma ce a fost obligat vornicul să restitue vrâncenilor.

[2]) Mai departe scrise prescurtat astfel: *Arătările și cercetările Vrâncenilor* = *Ar.; Răspunsurile vornicului de Vrancea* = *Răsp.; Socotința Stărostii* = *Soc.*

Răsp.: Lei 12 arată că au luat pentru că prin cercetare s'ar fi dovedit adevărat şi au fost multă pretenţie şi pentru a să părăsi de asemene urmări, de strica casăle oamenilor, l-au globit.

Soc.: Pricina urmează precum arată vornic[ul] de Vrance şi pentru gloabă va hotărî cinstita vistierie.

5. *Ar.:* Lei 20. Mihaiu Trif pentru că (s'au sfădit un băet al lui cu alţi băeţi şi s'au sîngerat un băet a lui Ion Boţoiu), s'au sfădit cu un panţir.

Răsp.: Lei 18 au luat pentru că Mihaiu Trif cu adevărat au bătut pe panţir pe drum aflându-să.

Soc.: Insuş panţirul de faţă au mărturisit că Mihai Trif s'au luat după dânsul pe drum şi dându-l de pe cal gios l-au bătut.

6. *Ar.:* Lei 8, tij Mihai Trif pentru că s'ar fi sfădit un băet al lui cu alţi băeţi şi s'au sângerat un băet al lui Ion Boţoiu.

Răsp.: Lei 8 au luat pentru că flăcăul lui Mihaiu Trif (nefiind băet) au urmat bătae cu vărsare de sânge.

Soc.: Bătae au urmat şi pentru gloabă va hotărî cinstita vistierie.

7. *Ar.:* Lei 9, Ion Funariul pentru că la o nuntă fiind, cu brânci au dat afară pe un Vasile Săvoiu şi au căzut gios şi întrând iarăş în casă s'ar fi sîngirat însuş.

Răsp.: Au răspunsu că nu ştie de această pricină, nici să fi luat gloabă.

Soc.: S'au dat poroncă jăluitorului ca să aducă spre înfăţoşare pe Vasile Săvoiu şi nu l-au mai adus.

8. *Ar.:* Lei 23. Gheorghii Ciobanu pentru că au dat 2 palme unui cioban ci era cu oile supt ascultarea sa.

Răsp.: Lei 18 luat că au bătut cumplit pe cioban şi cum că 18 lei ar fi dat şi [numi]tului.

Soc.: S'au poroncit jăluitoriului să aducă de faţi pe acel bătut şi nu l-au adus şi dar pentru gloabă va hotărî cinstita vistierie.

9. *Ar.:* Lei 12, tij, Gheorghii Ciobanu pentru că trântindu-să cu alt flăcău au sărit un câine a numitului şi l-au muşcat pe acela, cu cari s'au şi învoit de i-au dat 10 lei.

Răsp.: Lei 10, au luat... (rupt)... [obiceiul] Vrancei căci 10... (rupt) ...lui muşcat... (rupt).

Soc.: ... (rupt)... nii au arătat că aşa să păză[şte]... (rupt)... pentru gloabe a da cel vino[vat]... (rupt)... cât să învoeşte cu jăluitorul.

10. *Ar.:* Lei 7, satul pentru 3 stânjini fân, ci iaste obiceiu a da la vornicie Vrăncii fieşte care sat, după stare satului şi-l plătesc cu bani, arătând că la alţi vornici de Vrance îl plătè câte 5 lei stânjinu, precum şi la stolnic. Stiriian, iar acest vornic de Vrance li-au luat câte 7 pol lei pe stânjin, adecă 2 lei 20 par[ale] mai mult peste obiceiu.

Răsp.: Lei 7 luat... (rupt)... [Papa]ndopulo şi Dimitrachi [Mamara][1]) (?) au luat câte 11 lei pe stânjin, când au fost vornici de Vrance şi vrând şi el asemene să le iai, toţ nemesnicii satelor s'au pornit a mergi la Stărostie să să jăluiască de aceasta şi abătându-să pe la dânsul şi arătându-i scoposul lor, au intrat în tocmală şi s'ar fi învoit a-i da numai pe anul acesta câte 7 pol lei, iar apoi pe anii viitori să plătească câte 5 lei şi li-au dat şi înscris la mâna lor, a plăti câte 5 lei.

Soc.: A... (rupt)... cetării au arătat nemesnicii că [nu]mai un om dentre dânşii ar fi zis ca să rămâie a plăti câte 7 lei 20 par. pe stânjin., iar cielalţi au rămas cu nemulţămire şi tot pe socotinţă de 5 lei; însă fiind că ei la Stărostie nu s'au mai jăluit şi plata au urmat toţi câte 7 pol lei de stânjin, rămâne a da hotărîre cinstita vistierie.

11. *Ar.:* Lei 6, tij, satul pentru 3 cară lemne ce au dus la Focşani la şcoala undi învăţa copii vornicului de Vrance.

Răsp.: I-au dus aceste lemne pentru că i-ar fi împrumutat cu câţ va bani la un istov de čfert.

Soc.: Lei 6 să cuvine să-i plătească satului pentru că sătenii au încredinţat că nu i-au înprumutat şi n'au fost datori a duci lemni la Focşani.

SATUL VOLOŞCANII

12. *Ar.:* Lei 20, Ion Costache pentru că un bou a lui Dimitrachi Murgu i-au omorît o oae şi i-au dat acela un berbeci pentru oae, pe urmă jăluindu-să la vornicie au dat gloaba arătată.

Răsp.: Lei 15 ar fi luat pentru că ar fi furat berbecili, însă pentru berbeci ar fi luat numai 5 lei, iar 10 lei ar fi luat de la un cumnat al numitului, fiind în pripus de tâlhar, după pretenţie satului, neavând statornicie.

Soc.: S'au dat poroncă jăluitoriului să aducă pe Dumitrachi Murgu ca prin cercetare să încredinţăză adevărul şi nu l-au adus şi cinstita vistierie pentru gloabă va da hotărîre.

13. *Ar.:* Lei 16, tij el pentru un băet al său, căci ar fi găsit un cuţitaş a unui neguţitoriu arman şi năpăstuindu-l că l-au furat, au dat la vornic gloaba arătată.

Răsp.: Lei 8 ar fi luat pentru că acel neguţitoriu purta mătasă şi alte mărunţuşuri de vânzare şi i s'ar fi furat... (rupt) va marfă de aceia şi cuţita[şul]. In urmă găsind cuţitaşul la flăcău s'au învoit dând 8 lei pentru pagubă şi 8 lei gloabă pre obiceiul Vrancii.

Soc.: S'au dovedit că neguţitoriul au avut păgubire din marfa ce purta şi găsind cuţitaşul la flăcău ş'au pritinderisit şi paguba, dând şi gloaba după obiceiul ce să păzeşte în Vrance.

---

[1]) Dimitrie Mamara a fost vornic de Vranceă în 1819. V. *Documente putnene*, II, p. 88. Un alt vornic de Vrancea cu numele Dumitru a fost Ghinoiu în 1795 şi 1800. V. *loc. cit.*, I, p. 137 şi II, p. 34. V. mai jos no. 44.

14. *Ar.:* Lei 32, tij Ion Costache pentru că au dat 2 palme unui cioban al său.
Răsp.: Lei 16 ar fi luat... (rupt)... [bă]tut cumplit pe cioba[n]... (rupt)...at bătutu... (rupt)... făcut.
Soc.: Nici vornic de Vrance n'au dat vreo dovadă de credință și cinstita vistierie va da hotărîre.

15. *Ar.:* Lei 15, Radul Dragul pentru că omul ce șadi în casa lui, bătându-ș femeia, el au sărit să-i despartă și să nu-i strice ușa; apoi nemesnicul satului pârîndu-l la vornicie că ar fi avut aface cu femeia l-au globit luîndu-i și nemesnicu 2 lei.
Răsp.: Nu ști... (rupt)... avându-i trecuț... (rupt)... jăluitorul după ce ar fi avut aface cu femeia, apoi au bătut și pe bărbatul ei și cum că pe cât s'au învoit cu bărbatul femeii pe atâta i-au luat și glo[aba].
Soc.: Preotul satului au arătat asupra aceștii pricini că jăluitorul au fost vinovat și după fapta lui, au urmat cu dare de acè gloabă.

16. *Ar.:* Lei 26, Pavăl Târlă Ră i Costache Handriș i Ștefan Ursul și Ion Gherghenoiu pentru că mergând la prașilă s'au întâlnit cu un Voicu ot satul Găurile la o crâčmă din Ţifești și dela băutură pentru că acel Voicu n'ar fi plătit giumătate ocă vin, s'au sfădit în di ei.
Răsp.: Lei 22 au luat pentru că acei patru au bătut pe Voicu umplându-l și de sânge.
Soc.: S'au dovedit că jăluitorii au bătut pe Voicu dela Găure. Cinstita vistierie va da hotărîre pentru gloabă.

SATUL VIDRA

17. *Ar.:* Lei 28, Vasili sin preotu Simion i Costandin Turculeț și Dobre Grosar arată că într'o sară pela vro 4 ceasuri din noapte, întâlnindu-să câte trei, adecă Vasili a preotului mergând la un Ion Ţirde pentru o căldare de rachiu și cielalți doi vinè dela crâčmă s'au sfădit ei în di ei, dând și pe Vasili a preotului gios de pe cal.
Răsp.: Lei 28, luat pentru că pe vreme de 7 ceasuri den noapte era și s'au bătut câte trei și că însuș preotu Simion au urmat dovagelîc ca să-i înfrâneză a să părăsî de bătăi și de a mai umbla noapte prin sate.
Soc.: S'au dat poroncă jăluitor[ului] ca să aducă pe numitu preotu spre încredințare pricinii în adevăr și nu l-au adus. Cinstita vistierie va hotărî pentru luoare globei.

18. *Ar.:* Lei 15, Iane Vidrașc pentru că au tăet doaî cară lemne den apărătura lui Neculai Ţirde și Ion Ţirde de cătră cari au fost și pârît la vornicie.
Răsp.: Lei 15 luat pentru că ar fi tăet 15 cară lemne și învoindu-să cu stăpânii apărăturii de li-au dat 15 lei; pe atâta i-au luat și gloabă după obiceiu Vrancii.

Soc.: Socotindu-să pricină de furtişag, cinstita vistierie va hotărî pentru gloabă.

19. *Ar.:* Lei 15, Sandu Ţirde pentru că trecând sara prin livada unui Ştefan Glăvan căutându-ş nişte boi ar fi sărit un Ştefan Taftă şi i-ar fi luat căciula supt cuvântu că ar fi umblat pentru femeia acelui Ştefan Glăvan.

Răsp. Lei 15 luat pentru că însuş bărbatul femei s'au jăluit că Sandu Ţirde îi strică traiu cu femeia lui ş'acel Ţîrde era şi în pripus de tâlhar.

Soc.: S'au dat poroncă să aducă pe Ştefan Taftă sau pe Ştefan Glăvan să încredinţăză adevărul şi nu l-au adus. Cinstita vistierie va da hotărîre pentru banii luaţi.

20. *Ar.:* Lei 45, Toma Borde şi Necolae Ghioc pentru că un preot Toader avè să ia dela dânsul 150 lei, den 300 lei în pricina moşii ca să stè în giudecată şi vornicul de Vrance i-au luat înpliniala pe 300 lei.

Răsp.: Lei 30 i-au luat pentru că s'ar fi dovedit drept datoriu cu 300 lei.

Soc.: I s'au zis să aducă faţă pe preot sau altă dovadă adeveritoare că numai cu 150 lei au fost dator, iar nu cu 300 lei şi n'au mai adus.

SATUL NEGRILEŞTII

21. *Ar.:* Lei 37, satul pentru 3 stânjini fân, acei obicinuiţi a da la vornicie Vrăncii, luându-le câte 7 lei pol de stânjin iar nu câte 5 lei precum au dat la alţi vornici.

Răsp.: Lei 37 luat după învoiala ce au avut cu vrăncenii acei cari au vrut a să jălui în vreme la Stărostie şi apoi s'au pus la cale de n'au mai urmat jalobă.

Soc.: Pricina aceasta a fînului pre largu să arată în urmă la satul Găurile şi cinstita vistierie va da hotărîre.

22. *Ar.:* Lei 22, tij satul pentru 22 chile orzu ce au fost rânduiţ[i] să dea la počte şi bitermesindu-l ei cu căpitan počtii au plătit şi banii la căpitan počtii Focşanii şi vornic de Vrance li-au mai tras câte un leu pe chilă.

Răsp.: Lei 22 luat, arătând că după a lor rugăminte au alergat mult, umblând şi pe la Focşani în câteva rânduri şi că prin mijlocire sa s'au alcătuit în bitermè cu orzul şi aşa pentru osteniala sa îi făgăduisă vrâncenii a-i da câte doi lei pe chilă. Apoi, mai pe urmă, iarăş după a lor rugăminte i-au lăsat câte pe un leu.

Soc.: Prin înscris s'au făcut întrebare căpitan. Gheorghii dela počtă şi iarăşi înscris au răspunsu ştiinţa ce are, arătând cum că vornic de Vrance au umblat pe la Focşani cu căţva den nemesnici ca să alcătuiască a plătì orzul cu bani, pentru počtili, ci era rânduiţ şi că de nu era vornic de Vrance, cari au pus multe făgăduinţi cătră înplinire banilor

nu s'ar fi putut face alcătuire cu preţul ce s'au făcut, adăogînd că după ce au sfârşit tocmelile şi au făcut zapisăli, în urmă şi cei mai mulţi din bani i-au priimit prin vornic de Vrance, arătând şi prin graiu că vrâncenii au zis că-l vor mulţămi pe vornic pentru ostenelili sale.

23. *Ar.:* Lei 100, Crâste Păun pentru ficiorul său Costandin că fiind depărtat de tatăl său de vr'o 7—8 ani au venit într'o zi la casa tătâne-său cu o fimei, de care îngrijindu-să a nu naşte niscai pricini, au arătat la vornicie şi aducând pe ficiorul său şi pe femeia aceia, i-au pus la opreală şi fără zăbavă au venit şi bărbatul cel adevărat al femei şi ş'au luat femeia. Apoi fugind ficiorul său de la închisoare, l-ar fi pus pe dânsul la opreală, şăzând pâ[nă] când i-au dat gloaba arătată.

Răsp.: Lei 100 luat, arătând că ficiorul jăluitorului înpreună cu femeia au furat şi alte multe lucruri a bărbatului femei şi a unui turc la care sluja ei şi viind bărbatul femei, au venit şi turcul acela, făcând mari pretenţii asupra fugiţilor, care de nu spărgè grosul era să-l triimită la Iaş ca pe un tâlhar şi că pe tatăl său l-ar fi dovedit de gazdă lui. De aceia l-au pus la închisoare şi l-au globit.

Soc.: In pricina aceasta alte dovezi nici o parte nici alta n'au înfăţoşat, de cât arătările jăluitorului şi răspunsurile vornicului de Vrancea şi rămâne pentru banii ce i-au luat vornic[ul] de Vrance a da hotărîre cinstita vistierie.

24. *Ar.:* Lei 30, Bratul Taftă pentru pripus că el ar fi dat de mal un cal a unui om de acolo şi s'au stricat şi că în vreme stolnic[ului] Stirian tras fiind s'au învoit cu 20 lei, dând atunce şi gloaba iarăşi 20 lei. Acum iarăş ar fi dat 30 lei celui cu calul şi 30 lei gloabă după pâra femei lui Costandin Taftă.

Răsp.: Lei 30 luat pentru că la stolnic Stiriian nici un sfârşit n'au luat, nici gloabă au dat, iar acum dovedindu-să că el au omorît calul, dându-l de mal, l-au plătit cu 30 lei şi atâta i-au luat şi gloaba după obiceiul Vrăncii.

Soc.: De faţă fiind femeia lui Taftă, care pe bătrâneţile ei şi în cuget curat au mărturisit că jăluitorul Bratul Taftă au dat calul de mal şi au murit.

25. *Ar.:* Lei 24, Sandu Ungurian pentru că dela un loc de arătură s'au luat la sfadă cu o babă şi înbrâncindu-să s'ar fi lovit însuş baba cu un băţ ce ţinè în mâna.

Răsp.: Lei 24 luat pentru că au bătut pe babă foarte tare, umplându-o şi de sânge.

Soc.: Bătae s'au dovedit că au urmat şi pentru banii ce au luat vornic de Vrance va hotărî cinstita visterie.

26. *Ar.:* Lei 27, Ştefan a Rucsandii cu grosărit şi un leu panţirului pentru că s'ar fi gâlcevit un băet a lui cu alt băet pentru o aţi.

Răsp.: Lei 20 luat pentru că flăcăul jăluitorului ar fi tunsu cozile a 3 cai de.'ş făcè aţi şi 20 lei au dat celor cu caii.

Soc.: S'au zis jăluitorului să dè dovadă că n'au tunsu cozile cailor şi n'au dat.

27. *Ar.:* Lei 43, Ion Taftă pentru că ş'ar fi dus la odae lui câteva ocă sare den Vrance şi un Stoica Dumitraşc l-au pârît că au vândut sare la Soveja.

Răsp.: Lei 42 luat pentru că s'au prinsu vânzînd sare la Soveja şi pre la alte locuri, lucru ci iaste oprit.

Soc.: Sare Vrăncii iaste oprită a eşì din coprinsul Vrăncii şi pe acei ce să prind vânzînd sare li să ia controbontu şi sare şi vitile încă ce duc sare. Şi numitu au vândut sare.

28. *Ar.:* Lei 20, Ion Apost, fiind bănişor satului adecă nemesnic, ar fi căzut un giuncu de pripas şi l'ar fi dat la vornicie în vreme stolnic[ului] Stiriian. Pe urmă, viind o femei dela Câmpuri căutându-ş un giuncu, ar fi îndreptat-o la vornic[ul] de Vrance, când atunce acel giuncu murisă. După aceia mai pe urmă trecând din Ţara Ungurească nişte vite a unui Racoviţi, li-ar fi dat fân sara şi dimineaţa şi pentru plata acelui fân, iar fi dat ducătorii vitelor un giuncu. Apoi femeia aceia iarăş s'au arătat cu pretenţie pentru giuncu şi l-au şi globit.

Răsp.: Lei 20 luat pentru că numitul s'au dovedit că l-au furat den vitele acelui Racoviţi, iar nu că i l-au dat pentru fân precum zice el şi celalalt giuncu ce l-ar fi dat la stolnic Stiriian ar fi fost altul care acela să pripune să fi fost a femei den Câmpuri.

Soc.: S'au dat poroncă numitului Ion Apost să aducă pe femeia acè den Câmpuri ca să încredinţăză adevărul şi n'au adus-o. Cinstita vistierie va da hotărîre.

29. *Ar.:* Lei 9, Ion Crăciun pentru că un băet al lui ar fi luat câteva fhiri (sic!) de usturoiu dentr'o grădină a unui vecin şi prinzindu-l cel cu grădina s'au gâlcevit sărind şi o sor i o mătuşă a băetului de l-au scos.

Răsp.: Lei 8 luat pentru că l-au prinsu furând den grădină şi au bătut şi pe femeia, stăpâna grădinii şi pentru că şi din alte grădini urma asemene furtişaguri.

Soc.: Pricină de furtişag fiind, cinstita vistierie pentru banii luaţi va hotărî.

30. *Ar.:* Lei 6 un flăcău a lui Petre Şăndre pentru că s'ar fi sfădit şi s'ar fi înbrâncit cu un jitar şi părîndu-l Stoica Dimitraşc la vornicie, l-au globit.

Răsp.: Lei 6 luat pentru că au bătut pe acel jitar.

Soc.: S'au dovedit că jăluitorul au bătut pe jitar şi pentru banii ce au dat va hotărî cinstita vistierie.

31. *Ar.:* Lei 35, Voica, femeia lui Costandin Taftă pentru că un ficior al ei şi cu un argat au tunsu cozile a 2 cai şi doi boi şi cum că cu stăpânii vitelor s'au învoit dându-le 19 lei.

Răsp.: Lei 30 luat pentru că ar fi tunsu cozile dela 5 vite.

Soc.: Lei 11 se cuvine a da înapoi, căci femeia prin giurământ au încredinţat că numai cu 19 s'au învoit. Apoi şi vornicul de Vrance după obiceiu ce să păzăşte în Vrance nu s'au cuvenit a lua mai mult.

32. *Ar.:* Lei 17, Măriuţa lui Zbărciog pentru că un Stoica Dumitraşc au prăpădit niște bani din sân şi i-au găsit o fată a ei şi dându-i la dânsa, în urmă o altă femei au spus Stoicăi de bani că i-au găsit fata numitei Măriuţii pe cari bani cerându-i i-ar fi şi dat.
Răsp.: Lei 16 luat pentru că păgubaşul s'au jăluit la vornicie şi cercetând au dovedit că i-au furat, căci megieşă fiind cu păgubaşul banilor în multe rânduri făcè întrebare şi numita au tăgăduit.
Soc.: Aceşti bani socotindu-să ca şi furaţi, după obiceiul Vrăncii au urmat şi gloaba şi cinstita vistierie va da hotărîre.

33. *Ar.:* Lei 12, preot Sandu pentru că un frate al său s'au gâlcevit cu un Petre Oltean ot Tulnici şi l-au zgâret puţin şi la obrazu pe Petre Oltianul.
Răsp.: Lei 12 luat de la fratile preotului pentru că au bătut pe numitul Oltean, spărgându-i şi capul şi atâta au fost şi învoiala lor.
Soc.: Nici preotu Sandu, nici fratile preotului n'au fost acum faţă, decât sătenii au arătat pricina. Rămâni pentru banii daţi a hotărî cinst. vistierie.

34. *Ar.:* Lei 18, satul pentru o cergă ce au dat şi nu li s'au plătit.
Răsp.: Au luat înpreună şi altili pe cari din poroncă li-ar fi triimis la Iaş.
Soc.: Lei 16 să cuvini a plăti, nefiind obiceiu a da vrăncenii cergi fără plată.

SATUL SPINEŞTII

35. *Ar.:* Lei 25, satul pentru 10 stânjini fân, acei obicinuiţi a da la vornicie, adecă câte 7 pol lei de stânjin, iar nu câte 5 lei precum ar fi luat stolnic. Toma Stiriian şi alţi vornici.
Răsp.: Lei 25 luat după învoiala ce au avut cu vrâncenii, cu acei cari au vrut a să jălui la Stărostie şi apoi n'au mai urmat jalobă până acum la cercetare.
Soc.: Iaste adevărat că pentru această pricină vrâncenii nu s'au jăluit la Stărostie şi pricina în ci chip au urmat să arată mai pre largu în urmă la satul Găurile, spre cari cinstita visterie va da hotărîre.

36. *Ar.:* Lei 17, tij satul pentru 17 chili orzu din anul trecut ce au făcut bitirmè cu căpitan. počtei şi li-au luat şi vornic[ul] de Vrancė câte un leu pe chilă.
Răsp.: Lei 17 luat după alcătuire ce au avut pentru osteniala ce au urmat mijlocind de au săvârşit tocmala, dându-le şi alte agiutoriuri la înplinire banilor.

Soc.: Pricina orzului pre largu să arată în urmă la satul Negrileştii şi cinstita vistierie va da hotărîre.

37. *Ar.:* Lei 17, tij satul au dat pentru nemesnicie peste 14 lei ce după obiceiu au să de, luându-le în 2 rânduri 31 lei, 20 par[ale].
Răsp.: Au arătat că nu ştie câţi bani au luat, neavându-i trecuţi în vreo tablă.
Soc.: Lei 17 să cuvine a-i da înnapoi pentru că sătenii prin însufleţire au încredinţat că i-au dat aceşti bani bez. 14 lei obicinuiţi a-i da.

38. *Ar.:* Lei 16, tij satul pentru o cergă ce au dat la vornic de Vrance şi sătenii o au pus în cislă.
Răsp.: Au arătat că 3 cergi i-au dăruit unile sate, iar câteva cergi au luat de li-au triimis la Iaş din poronca ce ar fi avut.
Soc.: Lei 16 să cuvine a plătì căci s'au dovedit că şi de cătră alţi vornici de Vrance să lua cergi de triimite la Iaş, dar însă le plătè, un lucru măsurat şi priimit de dânşii.

39. *Ar.:* Lei 21, Iane Bărzan pentru că au dat brânci unii femei văduve ci-l supăra a-l trage cătră dânsa.
Răsp.: Lei 20 luat pentru că el supăra pe ace văduvă şi el căsătorit fiind, până când au vrut să-i dè şi foc casăi.
Soc.: S'au poroncit să aducă faţi pe ace femei spre dovedire adevărului şi n'au adus-o. Cinstita vistierie va hotărî pentru bani.

40. *Ar.:* Lei 10, Ion Moţoc pentru o capră sălbatică ce au prins-o la odae lui câinii ce avè acolo.
Răsp.: Lei 8 luat arătând că acè capră era înpuşcată de vânătorii vornicii pentru a triimete la Iaş, şi aşa au plătit-o.
Soc.: S'au dovedit după arătare vornicului de Vrance că era înpuşcată de vânători şi căzând acolo au şi mâncat-o.

41. *Ar.:* Lei 7, tij Ion Moţoc pentru că un băet a lui au încălecat pe o iapă a lui Mafteiu Cojocar şi năpăstuindu-l Mafteiu că i-au stricat iapa, s'au şi învoit dându-i 5 lei, iar gloaba 7 lei.
Răsp.: Lei 5, luat precât s'au învoit şi cu Mafteiu pentru stricare epii, după obiceiul ce să păzăşte în Vrance.
Soc.: De vreme ce însuş jăluitorul au arătat că s'au învoit de au dat 5 lei lui Mafteiu, să înţălege că ficiorul său i-au stricat iapa.

42. *Ar.:* Lei 90, Nastasie Călueniasă pentru că un ginere al ei ar fi mersu să cosască iarbă pe locul ce nu-l avè dat de zăstre şi sărind trei ficiori a ei, adecă cumnaţi acelue, ca să nu-l lasă să cosască s'au bătut ei în de ei.
Răsp.: Lei 90 luat pentru că acei trii ficiori a numitei au bătut foarte tare pe cumnatul lor şi cum că cu 90 lei s'au învoit de au dat bătutului şi asemene au luat şi gloaba pre obiceiul Vrăncii.
Soc.: S'au dovedit că au urmat bătae ficiorii jăluitoarei şi rămâni pentru banii ce au dat a hotărî cinstita vistierie.

43. *Ar.:* Lei 8, tij Nastasie Căluenιasă pentru o mărturie de giudecată cu cari la pricina ce au avut, nimic nu s'ar fi agiutat.
Răsp.: Lei 8, luat fiind atunce cu mulțămire ei după pricina ci au avut.
Soc.: Lei 5 să cuvini a da înnapoi căci s'au dovedit că n'au fost vreo pricină mare și după pricină destul să socotește cu 3 lei.

SATUL BÂRSĂȘTII

44. *Ar.:* Lei 37, satul pentru 12 stânjini fân, acei obicinuiți a da la vornicie Vrăncii, luându-le câte 7 pol lei, de stânjin, iar nu câte 5 lei precum ar fi dat la stolnic Toma Stiriian și la alți vornici.
Răsp.: Lei 37 luat tot asămine arătând că după ce înțălegând că Mamara și Dumitru Papandopuolu au luat câte 11 lei pe stânjin, li-au cerut asămine și d. și vrând ei a să jălui la Stărostie, s'au învoit câte 7 pol lei pe stânjin.
Soc.: Pricina aceasta a fânului pre largu să arată în urmă la satul Găurile și cinstita vistierie va da hotărîre.

45. *Ar.:* Lei 10, tij satul pentru 10 chile orzu din anul trecut ce l-au bitermesit cu căpitan počtii și li-au luat și vornic[ul] de Vrance câte un leu pe chilă.
Răsp.: Lei 10 luat pentru că după ostenelile ce au pus întru aceasta pentru Vrănce, era să-i plătească câte doi lei pe chilă și apoi i-au lăsat câte pe un an.
Soc.: Pricina orzului să arată pre largu în urmă la satul Negrileștii și cinstita vistierie va hotărî.

46. *Ar.:* Lei 20, tij satul pentru o cergă ce au dat de au triimis peșcheșuri la Iaș, fără să le plătească.
Răsp.: Au luat precum și dela alte sate pe care după poroncile ce au avut li-au triimis la Iaș.
Soc.: Lei 18 să cuvini să plătească dovedindu-să această cergă bună și obiceiul au urmat de da cergi, dar le plătea vornic[ul] de Vrancea.

47. *Ar.:* Lei 12, tij pentru doi panțiri, care slujind în 4 săptămâni întru strângere banilor birului cu zapcii rânduiți, nu li-au ținut în samă rândurile.
Răsp.: Lei 8 luat pentru 2 săptămâni ce s'au cuvenit a sluji la rânduri.
Soc.: Lei 8 să cuvine a plăti vornic[ul] după ci panțirii au slujit la banii birului cu zapcii ce să rânduisă.

48. *Ar.:* Lei 15, Vasile Apost pentru că despărțiea pe niște oameni ce să bătea și în urmă l-au năpăstuit că el au urmat bătae.
Răsp.: Lei 14 luat pentru că însuș Vasile au urmat bătae cu tot nesuferită.

49. *Soc.:* S'au dovedit că au urmat bătae și cinstita vistierie pentru luare banilor va hotărî.

Ar.: Lei 20, Vasile a Chiriții având să ia o rublă de la un Grigori Rahaina și vrând să ia zălog o sarică, l-au pârît la vornicie că de sineș s'au făcut înplinitoriu.
Răsp.: N'ar fi având știință de această pricină, nici ș'ar fi aducând aminte să-l fi globit.
Soc.: S'au zis jăluitorului să aducă vreo dovadă ca să încredințăză adevărul și n'au adus. Cinstita vistierie va hotărî.

50. *Ar.:* Lei 10, Toma Ursul pentru că au suduit pe femeia lui Vasili Ochian și pârît fiind de Ochian l-au globit vornic de Vrance.
Răsp.: Lei 10 luat pentru că au bătut pe femeia numitului Ochian carele au fost panțir a vornicii.
Soc.: De fați fiind Ochian au mărturisit că Toma Ursu, i-au bătut femeia și au făcut pretenție întru aceasta la giudecată. Cinstita vistierie va hotărî pentru gloabă.

SATUL HĂULIȘCA

51. *Ar.:* Lei 7, satul pentru 3 stânjini fân, acei obicnuiți a da la vornicie, luându-le câte 7 pol lei de stânjin, iar nu câte 5 lei precum ar fi dat la stolnic Stiriian.
Răsp.: Lei 7 luat după alcătuire prin învoială ce au avut cu vrâncenii, atunce când au vrut ei a să jălui la Stărostie.
Soc.: Pricina fânului pre largu să arată în urmă la satul Găurile și cinstita vistierie va da hotărîre.

52. *Ar.:* Lei 5, tij satul pentru 5 chile orzu din anul trecut, ce l-au bitermisit ei cu căpitan počtii.
Răsp.: Lei 5 luat după alcătuire ce au avut a-i da câte 2 lei pe chilă și în urmă după rugăminte vrâncenilor i-au lăsat pe un leu.
Soc.: Pricina orzului pre largu să arată în urmă la satul Negrileștii și cinstita vistierie va da hotărîre.

53. *Ar.:* Lei 15, Sandu Bratosin pentru că ș'au bătut pe sluga sa.
Răsp.: Lei 14 luat pentru că l-au bătut cu ciomagul, umplându-l și de sânge.
Soc.: Adevărul arătându-să de către amândoî părțili, cinstita vistierie va da hotărîre pentru banii luați.

54. *Ar.:* Lei 50, Vasili a lui Ivan Săcăluș i Iftimie și Toader brat Iftimi pentru că s'ar fi sfădit și s'ar fi înbrâncit Vasili și Iftimi, iar Toader brat lor i-au despărțit și gloaba au dat-o cu toții acești 3 frați.
Răsp.: Au răspunsu că nici o știință are de aceasta, nici că să-i fi globit.

Soc.: S'au dat poroncă jăluitorului să aducă dovadă spre adeverire pricinei și de au dat banii ce arată și altă dovadă n'au adus decât arătările lor, că în adevăr așa ar fi. Cinstita vistierie precum va socoti va da hotărîre.

55. *Ar.:* Lei 30, Nicolae Săcăluș pentru că Ion Săcăluș l-ar fi năpăstuit că au spart capul unii slugi a numitului Ion Săcăluș, iar pricina ar fi fost că sluga lui Ion Săcăluș și cu alt flăcău, mergând la groapa de fân a jăluitoriului, i-au luat de goană și acie fugând, s'ar fi înpiedecat sluga lui Ion Săcăluș și căzind gios ș'ar fi spart capul lovindu-să de o piatră.
Răsp.: Lei 25 arată că au luat pentru că au urmat bătae cumplită slugii lui Ion Săcăluș, spărgându-i și capul însuș, iar nu că s'au înpiedecat flăcău să dè gios.
Soc.: Bătae s'au dovedit că au urmat precum arată vornic[ul] de Vrance, iar cinstita vistierie pentru banii ce au dat jăluitorul precum va socoti va da hotărîre.

56. *Ar.:* Lei 9, au plătit satul un mascur a Spineștilor, ce l-au ucis ei den țarină, unde au făcut stricăciune și au dat și gloabă.
Răsp.: Lei 7 arată că au luat pentru că după pretenție Spineștilor s'au învoit, plătindu-l cu 7 lei; au luat și gloaba pre obiceiul Vrăncii.
Soc.: Cinstita vistierie va da hotărîre.

57. *Ar.:* Lei 50, Ion Săcăluș arată că au dat pentru niște țigani a Episcopii Hușului ce-i apucasă vornic[ul] de Vrance ca să dè gloabă supt cuvântu că ar fi fugari și că au a să hrăni în Vrance. Acum țiganii au adus carte dela Episcopie cum că cu voe episcopiei sintu lăsați aș plăti dajdie și nu voesc a da banii lui Săcăluș ce i-au înprumutat.
Răsp.: Lei 50 luat pentru că atunce țiganii n'au avut nici un feliu de adeverință și pre chizășie altora i-au lăsat a să hrăni în Vrance.
Soc.: Cinstita vistierie va da hotărîre.

SATUL PODURILE

58. *Ar.:* Lei 6, satul pentru 6 chile orzu din anul trecut, ce l-au bitermesit ei cu căpitan[ul] počtii.
Răsp.: Lei 6 luat după învoiala ce ar fi avut din doi lei pe chilă, au luat câte un leu numai.
Soc.: Pricina orzului pre largu să arată în urmă la satul Negrileștii. Cinstita vistierie va da hotărîre.

59. *Ar.:* Lei 7, tij satul a trie parte dentr'o cergă ce au dat la vornicie înpreună cu alte sate și nu li s'au plătit.
Răsp.: 3 cergi arată că i le-au dăruit câteva sate, iar celelalte cergi au luat de li-au triimis la Iaș după poroncă.
Soc.: Lei 6 să cuvini să plătească socotindu-să cerga pe 18 lei, căci vrâncenii n'au avut obiceiu a da cergi fără de plată.

60. *Ar.:* Lei 10, tij pentru nemesnicie bez 8 lei ce au dat acei obicinuiţ de au dat şi la alţi vornici de Vrance.
Răsp.: Lei 8 arată că au priimit, iar nu 18.
Soc.: Lei 10 să cuvini a-i da vornicul de Vrance înnapoi, căci n'au înfăţoşat tabla de căţi bani au priimit de pe nemesnicii şi sătenii prin însufleţire au arătat că i-au dat peste 8 lei običnuiţi.

61. *Ar.:* Lei 16, Dimitrii Todosii pentru că vitele unui Bratosin i-au mâncat nişte şuvar de pe casă şi aşa s'au sfădit ei în di ei.
Răsp.: Lei 14 arată că au luat pentru că au bătut pe Bratosin cu ţăpoiu, umplându-l şi de sânge.
Soc.: S'au dat poroncă jăluitorului să aducă pe Bratosin spre înfăţoşare şi nu l-au adus.

62. *Ar.:* Lei 20 Costandin Niagul pentru că prinzind el pe un Ion Albuţ tăind un copač den apărătura sa şi vrând a-i lua toporul s'au înprotivit. Aşa i-au dat acelue un băţ pe spate.
Răsp.: Lei 18 arată că au luat pentru că l'au bătut, spărgându-i şi capul.
Soc.: Bătae au urmat jăluitoriul acelui Ion Albuţ, iar pentru banii ce au dat cinstita vistierie va hotărî.

63. *Ar.:* Lei 16, Niagu, jitar a satului pentru că nişte fete au sărit peste gardul ţarinei şi el răpezindu-să la dânsele li-au luat o traistă şi mai fiind un Ivan Văduoiu, acela au luat traista fetilor dela jitar şi au dat jitariului o glugă. Apoi jăluindu-să tatăl unii fete den acele la vornicie, au dat gloabă.
Răsp.: Lei 12 arată că au luat pentru că acel jitar n'au luat traista dela fete pentru că au sărit gardul ţarinii, ce chipuri de au dat pe o fată din acele pe mâna Văduoiului, precum asemene urma şi pentru alţi flăcăi şi au făcut mari pretenţie tatăl acei fete.
Soc.: S'au zis jăluitoriului să aducă de faţi pe tatăl acei fete sau altă dovadă spre a să dovedi adevărul şi n'au adus. Cinstita vistierie pentru banii ce au dat precum va socoti va da hotărîre.

64. *Ar.:* Lei 12, Vasili Dudescu pentru că ar fi dat 2 palme unii surori a lui mai mici.
Răsp.: Lei 10 luat arătând că acè sor[ă] a numitului totdiauna suferè bătăi dela cumnată-sa luându-i şi toate lucrurile ce avè. Apoi acum au bătut-o şi frate-său.
Soc.: Lei 10, să socoteşti fără cuvântu luare acestor bani, căci trebuia să judeci şi să-i pue la cale după dreptate, iar nu să globască.

65. *Ar.:* Lei 5, Iordache Ţăranul pentru că au umblat cu puşca la vânat.
Răsp.: Arată că fiind oprite armele, i-au dat o vulpe pescheş şi pre chezăşie i-au dat voe a umbla la vânat.
Soc.: Nu s'au socotit asuprire, după ci vulpe i-au dat pescheş, iar nu bani.

66. *Ar.:* Lei 29, Ştefan Sandu pentru că un cioban al său au furat 3 miei a Stanciului Şagău.
Răsp.: Lei 20 luat pentru că au urmat furtişag, nu numai aceşti miei ci şi alţii.
Soc.: Pricină de furtişag fiind, pentru banii ce au dat jăluitorul va hotărî cinstita vistierie.

SATUL VALE SĂRII

67. *Ar.:* Lei 22, satul pentru 9 stânjini acei običnuiţi a da vornicii, plătindu-i câte 7 pol lei stânjinu, iar nu câte 5 lei precum ar fi plătit la stolnic Stiriian şi la alţii.
Răsp.: Lei 22 luat după învoiala ce au avut când au vrut vrâncenii a să jălui la Stărostie.
Soc.: Pricina aceasta a fânului pre largu să arată în urmă la satul Găurile pentru care cinstita vistierie va da hotărîre.

68. *Ar.:* Lei 14, tij satul pentru 14 chile orzu den anul trecut, ce l-au bitermesit cu căpitan Počtii şi li-au luat şi vornicul de Vrance, câte un leu pe chilă.
Răsp.: Lei 14 luat asemene după învoială şi încă din 2 lei ce era a da pe chilă, i-au lăsat câte pe un leu.
Soc.: Pricina aceasta a orzului să arată pre largu în urmă la satul Negrileştii şi cinstita vistierie va da hotărîre.

69. *Ar.:* Lei 18, tij satul pentru o cergă ce au dat la vornic de Vrance şi nu li s'au plătit.
Răsp.: Luat înpreună şi de pre la alte sate şi li-au triimis la Iaş.
Soc.: Lei 16 să cuvine să plătească pentru că şi alţi vornici luând cergi le plătea.

70. *Ar.:* Lei 9, Simion Dascălu pentru că s'au sfădit cu Iordachi Ţăranul pentru nişte zăloage ce luasă dela un dogar pus de jăluitor în pădure să tae doagi de cofi şi luându-le jăluitorul înnapoi dela Iordachi Ţăranul, s'au jăluit acela pârîndu-l că l-au bătut.
Răsp.: Lei 8 arată că au luat pentru că jăluitorul au bătut pe Iordache Ţăranul şi la pădure avè înpărtăşire şi acel Iordache Ţăranul, iar nu cum că era numai a jăluitoriului.
Soc.: S'au poroncit jăluitoriului să aducă pe acel Iordachi Ţăranul spre dovadă şi nu l-au adus. Cinstita vistierie va hotărî pentru banii ce au dat jăluitoriul.

71. *Ar.:* Lei 12, tij Simion Dascalu pentru că un panţir ci era venit în sat spre înplinire banilor de bir ar fi început să bată oamenii, iar numitul i-ar fi zis de ce urmează bătae şi luându-i biciul den mână i-au dat un bici.

Răsp.: Lei 10 luat căci jăluitoriul au bătut pe panțir cu biciul în destul.

Soc.: Pentru bătae panțirului l-au globit.

72. *Ar.:* Lei 6, Tănasă panțirul, carile den poroncă slujind spre înplinire rămășițurilor de bir a stolnicului Stiriian, nu i-au ținut în samă 2 rânduri luîndu-i bani.

Răsp.: Lei 4 luat precum și dela alți ce nu vinè la rând și că el au fost dat de săritură.

Soc.: Lei 4 să cuvini a-i da înnapoi, căci panțiri în Vrance fiind îndestui n'au putut să-l dea de săritură.

73. *Ar.:* Lei 10, Preda Toma și Opre Gogonce pentru că un Ștefan Coroiu, având o cramă și spărgându-i-să i s'ar fi furat câteva lucruri și pripusul au răzămat asupra sa.

Răsp.: Lei 10 luat arătând că aceștie au spart căsoae lui Ștefan Coroiu după dovezile ce au fost atunce, dovedindu-să că ei și alte căsoi au mai spart.

Soc.: S'au zis jăluitorului să aducă de față pe Ștefan Coroiu și nu l-au adus și fiind pricină de furtișag, cinstita vistierie va hotărî pentru banii ce au dat.

74. *Ar.:* Lei 10. Radul Purcel pentru că un băet al său au tăet coada unii vaci a unui om.

Răsp.: Lei 9, luat, după obiceiul Vrăncii, pre cât s'au învoit și cu stăpânu vacii.

Soc.: Cinstita vistierie va hotărî pentru banii ce au dat jăluitorìul.

75. *Ar.:* Lei 24, Apost Ivan Văduoiu care s'au însămnat și la Poduri, pricina cu o fată, că scoțind traista dela jitar, au rămas el cu fata și fără să-i facă vreo supărare, pârît fiind au dat gloaba arătată.

Răsp.: Lei 22 luat pentru că au fost mari pretenții den parte părinților fetei.

Soc.: Pricina așa au urmat precum arată vornicul de Vrance și pentru banii ce au dat jăluitoriul va hotărî cinstita vistierie.

76. *Ar.:* Lei 9, Banul Sandu pentru că au luat o cotigă dela o moară să aducă niște pari din pădure și tâmplându-să de n'au fost cotiga morariului, ci a altui om, pârîndu-l acela au dat gloaba.

Răsp.: Lei 4 luat, iar 4 lei au dat acelui cu cotiga pentru că au furat-o și în urmă s'au dovedit.

Soc.: Pricină de furtișag fiind, pentru banii ce au dat jăluitoriul va hotărî cinstita vistierie, căci în Vrance să păzăște obiceiu a da gloabă precât iaste și paguba.

77. *Ar.:* Lei 6, tij Banu Sandu pentru că o Călina, femei, ar fi fost păgubașă de o sarică din vreme ce numitul s'au aflat vătăman satului și pripuindu-l că au furat-o el, l-au globit.

Răsp.: Lei 5 arată că au luat pentru că însuş femeia l-au văzut furându-i sarica şi neputându-l prinde s'au jăluit la vornicie şi i-au înplinit sarica.

Soc.: Asemene fiind pricină de furtişag, va hotărî cinstita vistierie pentru banii daţi.

78. *Ar.:* Lei 9, Simion Toma arată că un Gheorghii Lazar l-au pârît că i-ar fi furat o cadă cu vin den 2 căzi şi că acela numai o cadă ar fi avut.

Răsp.: Arată că de această pricină nu ştie nimic, nici că să-l fi globit pentru aceasta.

Soc.: S'au zis jăluitoriului să aducă vreo dovadă şi n'au fost următoriu.

79. *Ar.:* Lei 7, tij Simion Toma pentru că un băet al său şi altul a lui Toader Hanul au tăet o oae, ducând carne pre la stăpânii lor. Apoi un Ion Pătru fiind păgubaş de 2 oi vătui şi auzind de urmare băeţilor s'au jăluit la vornicie şi aşa acelui păgubaş i-au dat 2 capre.

Răsp.: Lei 7 luat după obiceiul Vrăncii, pre cât s'au învoit şi cu păgubaşul.

Soc.: Pricină de furtişag fiind au urmat vornicul de Vrance după obiceiul ce să păzăşte în Vrance.

80. *Ar.:* Lei 13, Vasili Buliandră pentru că un Ion Burcan au fost păgubaş de 3 capre din cari pe una au găsit-o în târla jăluitoriului, iar 2 au rămas a le căuta mai pe urmă.

Apoi la numărătoare oilor ce au făcut Vasili, au găsit 2 capre streine pe care li-ar fi dat la nemesnicul de pripas şi nemesnic li-ar fi dat la stolnic[ul] Stiriian fiind vornic Vrăncii. In urmă acel Ion Burcan aflând s'au cerut paguba. El l-au îndreptat la stolnic Stiriian undi şi mergând, iar fi zis stolnic Stiriian să margă să le cauti în caprile sale şi cunoscându-le şi dându colacul să şi le ei şi că el n'ar fi mersu să-ş caute caprile.

Acum de către acest vornic de Vrance au fost îndatorit de li-au plătit dând şi gloaba.

Răsp.: Lei 12 luat pentru că s'au dovedit că jăluitoriul au furat caprile şi cu 12 lei plătindu-le păgubaşului, pe atâta i-au luat şi gloaba, după obiceiul Vrăncii.

Soc.: De sine să înţălege că jăluitoriul au furat caprile, căci dacă jăluitoriul ştiea că Ion Burcan să mai află păgubaş de 2 capre, pe lângă una ce au găsit-o la jăluitor, apoi nu trebuia să le dea de pripas, ci însuş păgubaşului.

81. *Ar.:* Lei 18, Alexandru Corbu că mergând la o crăčmă şi găsind pe un scripcar, i-au dat 4 parali să-i cânte şi cântând puţin au purces să să ducă, iar el s'au luat după dânsul să-l aducă înnapoi. Scripcariul, plăcând de fugă, au căzut gios şi ş'au spart scripca şi aşa l-au îndatorit vornic[ul] de Vrance de au plătit scripca cu 16 lei şi au dat şi gloaba arătată.

Răsp.: Lei 16 luat căci însuş jăluitoriul i-au stricat scripca şi l-au şi bătut.
Soc.: Scripca s'au dovedit că au stricat-o jăluitoriul şi au şi plătit-o, dar pentru banii ce i-au luat vornic[ul] de Vrance va hotărî cinstita vistierie.

82. *Ar.:* Lei 14, Tănasă Prescure ot Păros pentru că Gheorghii Dobrin i-au dat foc unui ţarcu de fân şi s'au sfădit cerând să i-l plătească.
Răsp.: Lei 14 arată că au luat dela amândoi, dela Tănasă pentru că au bătut pe Ghiorghii şi dela Gheorghii pentru ardere ţarcului.
Soc.: Pricina s'au dovedit după arătare vornic[ului] de Vrance. Rămâni pentru banii ce i-au luat vornicul să hotărască cinstita vistierie.

SĂCĂTURA PĂROSUL

83. *Ar.:* Lei 7, Ion Prescure pentru că un flăcău al său au dat o palmă altui flăcău.
Răsp.: Lei 6 luat pentru că l-au bătut îndestul.
Soc.: Cinstita vistierie va hotărî pentru arătații bani.

84. *Ar.:* Lei 48, baba Tudora pentru că niște flăcăi a ei au găsit niște oi ascunsă de a nu da analogon saigiilor și zicându-le acelor cu oile că vor spuni saigiilor, ei li-ar fi dat un miel ca să nu mai spue.
Răsp.: Lei 46 luat pentru că mielu acela l-au furat, furând încă și alte oi.
Soc.: Nici vornic de Vrance n'au dat vreo dovadă că au furat acei flăcăi mielu, sau altceva, nici jăluitoare asupra arătării sali. De aceia va da hotărîre cinstita vistierie precum va socoti.

85. *Ar.:* Lei 19, Simion Găină. Colacul unii epe ce au găsit-o de pripas la vornicie.
Răsp.: Lei 19 luat pentru colac și ernatic.
Soc.: Lei 7 să cuvini a da înnapoi, socotindu-să îndestul 10 lei pentru ernatic și 60 par. colacul.

86. *Ar.:* Lei 26, Gosan Lungul pentru că soacră-sa pierzind un zapis de cumpărătura unii părți de moșie, ar fi mersu la vânzătoriu și i-ar fi dat alt zapis. In urmă aflând vânzătoriul că au găsit și zapisul cel dintâiu au pârît cum că moșie stăpânești cu 2 zapisă.
Răsp.: Lei 24 luat pentru că s'ar fi dovedit zapisăle plastografi, cu care urmà asuprire la dreptate vânzătoriului, stăpânind mai multă moșie cumpărătoarea.
Soc.: S'au poroncit jăluitoriului să aducă zapisăle și pe vânzătoriu a să cerceta și n'au adus. Cinstita vistierie va da hotărîre precum va socoti.

SATUL HERĂSTĂUL

87. *Ar.:* Lei 10, satul pentru 4 stânjini fân, acei običnuiţi a da la vornicie, plătindu-i câte 7 pol lei pe stânjin, iar nu câte 5 lei precum ar fi dat la stolnic[ul] Stiriian şi la alţi vornici.

Răsp.: Lei 10 luat după învoiala ce au avut, când au vrut vrâncenii a să jălui la Stărostie.

Soc.: Pricina aceasta a fânului se arată pre largu în urmă la satul Găurile şi cinstita vistierie va da hotărîre.

88. *Ar.:* Lei 7, tij satul pentru 7 chile orzu din anul trecut, ce l-au bitirmesit cu căpitan počtii.

Răsp.: Lei 7 asemene după alcătuire ce au avut pentru mijlocire şi alte osteneli ce au pus.

Soc.: Pricina orzului să arată pre largu în urmă la satul Găurile şi cinstita vistierie va da hotărîre.

89. *Ar.:* Lei 14, tij satul pentru o cergă ce au dat vornicului de Vrance şi n'au plătit-o.

Răsp.: Au luat înpreună şi alte cergi de au triimis la Iaş.

Soc.: Lei 16 să cuvine a plăti pentru că şi alţi vornici de Vrance luând cergi, le plătè, cu învoială şi mulţămire lor.

90. *Ar.:* Lei 24, Costandin Vatră, fiind nemesnic satului s'au fost încărcat cu 24 lei la plata unii zaharele, adecă s'au fost scăzut prin Tudurachi logofătul vor[nici]ea cu alţi 24 lei şi până să să îndrepteză după pretenţîe satului, i-au înplinit şi i-au dat satului, luându-i şi vornicul de Vrance asemenea 24 lei, apoi în urmă scoţind ţidula acelui logofăt, s'au îndreptat.

Răsp.: Lei 24, luat, după pretenţie satului, precât înplinisă şi satului, bani ce mâncasă de ai satului.

Soc.: Lei 24, să-i dea înnapoi pentrucă den întâmplare aflându-să acel logofăt Tudurache au mărturisit că jăluitoriul n'au fost vinovat, dând şi adeverinţi în scris la mâna jăluitoriului arătătoare de curgire pricinii.

SATUL NEREJUL

91. *Ar.:* Lei 25, satul pentru 10 stânjini fân, acei obicinuiţi a da la vornic, plătindu-i câte 7 pol lei stânjin, iar nu câte 5 lei precum ar fi dat la stolnic Toma Stiriian şi la alţi vornici.

Răsp.: Lei 25 luat, după învoiala ce au avut când au vrut Vrâncenii să să jăluiască la Stărostie întru aceasta, şi apoi au stătut de a să mai jălui.

Soc.: Pricina fânului pre largu să arată în urmă la satul Găurile şi cinstita vistierie va da hotărîre.

92. *Ar.:* Lei 16 tij satul pentru 16 chile orzu den anul trecut, ce l-au bitermesit cu capitan poĉtii pentru menziluri.
Răsp.: Lei 16, luat, după alcătuire ce au avut cu vrâncenii pentru osteniala sa şi alte agiutoriuri ce li-au făcut.
Soc.: Pricina orzului pre largu să arată în urmă la satul Negrileştii şi cinstita vistierie va da hotărîre precum va socoti.

93. *Ar.:* Lei 56, Toma Papuc pentru că s'au bătut cu un cioban a poroşnicului Ion Găman şi cum că acel cioban avè la un deget buba cè ră şi din ace bubă i-au picat degetul.
Răsp.: Lei 50 iar fi luat pentru că jăluitoriul au bătut pe cioban cu ciomagul rumpându-i şi degetul dela mână, din care pricină să află ciobanul şi astăz cu mâna stricată.
Soc.: S'au dovedit urmare precum arată vornicul de Vrance, iar pentru banii ce au dat jăluitoriul va hotărî cinstita vistierie.

94. *Ar.:* Lei 12, Gheorghii Papuc pentru că femeia lui s'au înbrâncit cu alta şi în urmă s'au jăluit aceia că i-au luat punga dela brâu cu 2 husăş.
Răsp.: Lei 10 arată că au luat pentru că femeia jăluitoriului au bătut pe ceialaltă femei, luându-i şi punga cu bani dela brâu.
Soc.: Pricina au urmat precum arată vornicul de Vrance, iar pentru banii luaţi, cinstita vistierie va hotărî.

95. *Ar.:* Lei 62, Andrii Dochioiu pentru prepunere că ar fi spart un bordeiu şi că după bătae ce au suferit nu s'ar fi dovedit de vinovat.
Răsp.: Lei 30 arată că au luat, căci s'au dovedit că el au spart bordeiul, furând multe lucruri şi cu 30 lei, adecă triizăci s'au învoit şi cu păgubaşul.
Soc.: Pricină de furtişag fiind. cinstita vistierie va hotărî pentru banii ce au luat vornicul de Vrance.

96 *Ar.:* Lei 34, Simion Spulberi pentru că s'au bătut cu un panţir a vornicii.
Răsp.: Lei 16 arată că au luat pentru bătae panţirului, rumpându-i şi un cojoc.
Soc.: Cinstita vistierie va hotărî pentru banii daţi.

97. *Ar.:* Lei 50, Simion şi Gheorghii Spulberi pentru că mergând ei cu trebuinţi în munte lângă hotarul Ţării Munteneşti ar fi găsit pe un ţigan i cu ţigancă vrând a fugi peste hotar şi ei sărind a-i prinde, ar fi lepădat ţiganul o nicovală i un ciocan şi un cleşti şi au fugit. In urmă făcând pretenţie un frate a fugitului, l-au îndatorit vornicul de Vrance de au dat 40 lei acelui ţigan, luându-i şi gloaba arătată.
Răsp.: Lei 50 luat pentru că însuş ei au furat multe lucruri de a ţiganului şi tot ei au trecut pe ţigani peste hotar. In urmă făcând pretenţie fratile fugitului, căci lucrile (sic) era a lui, cerând dela jăluitori să de faţi şi pe frate-său, s'au învoit de i-au dat 40 lei, dând şi gloaba arătată.

Soc.: S'au dovedit după arătare vornic[ului] de Vrance şi fiind pricină de furtişag, pentru banii ce au luat vornic[ul], va da hotărîre cinstita vistierie.

98. *Ar.:* Lei 15, Mateiu Măciucă pentru că s'au sfădit cu un om pentru nişte covăţi.
Răsp.: Lei 15 luat pentru că au furat covăţi de 15 lei.
Soc.: S'au dat poroncă jăluitoriului să aducă pe omul cu covăţile spre înfăţoşare şi nu l-au adus. Cinstita stărostie va hotărî pentru bani.

99. *Ar.:* Lei 30, Mihai Hârcan şi Dinul brat lui pentru că s'ar fi sfădit amândoi pentru o parte de moşie.
Răsp.: Arată că nici o ştiinţi ari de aceasta, nici să-i fi globit şi nici în tabla sa n'au găsit trecută pricina.
Soc.: S'au dat poroncă să-şi aducă dovadă în ce chip au urmat pricina şi de au dat banii arătaţi la vornic şi n'au adus nici o dovadă.

100. *Ar.:* Lei 21, Crăciun Holteiu pentru pripus că au furat un ficior al său câţiva bani dentr'o salbă a fetei preotului Nicolae.
Răsp.: Lei 20 luat pre obiceiul Vrăncii, căci dovedindu-să că au furat jăluitoriul bani, cu 20 lei s'au învoit şi cu preot.
Soc.: Pricină de furtişag fiind, vornicul de Vrance au urmat obiceiului ce să păzăşte în Vrance.

101. *Ar.:* Lei 11, Toader Panţir pentru nişte oi tot a preotului Nicolae, năpăstuindu-l că au furat o oae, pe cari au plătit-o cu 4 lei.
Răsp.: Lei 5 luat, căci s'au dovedit că jăluitoriul au furat oae şi tot cu 5 lei au plătit-o şi preotului.
Soc.: Asemene urmare.

102. *Ar.:* Lei 13, Nicolae Ciobanu pentru că ar fi dat o palmă unui băet despre cari tras fiind în giudecată s'au învoit nu ştie cu cât, iar vornicul de Vrance i-au luat gloaba arătată.
Răsp.: Lei 6 luat vornicul şi 6 dat bătutului, pre obiceiul Vrăncii.
Soc.: Cinstita vistierie va hotărî.

103. *Ar.:* Lei 8, Opre Hârcan pentru că l-ar fi năpăstuit un dascalu Dimitrie că ar fi furat o oae.
Răsp.: Lei 6 luat cu dovadă că jăluitoriul au furat o oae a dascalului cu atâta şi plătindu-l.
Soc.: Pricină de furtişag fiind, n'au eşit vornic[ul] de Vrance din obiceiul ce să păzăşte în Vrance.

SATUL PALTIN

104. *Ar.:* Lei 12, satul pentru 5 stânjini fîn, acei običnuiţi a-i da la vornicie, plătindu-i câte 7 pol lei stânjini, iar nu câte 5 lei precum ar fi dat la stolnic[ul] Steriian şi la alţi vornici de Vrance.

Răsp.: Lei 12 luat după învoiala ce au avut când au vrut vrâncenii a să jălui la Stărostie.
Soc.: Pricina fânului pre largu să arată în urmă la satul Găurile și cinstita vistierie va da hotărîre.

105. *Ar.:* Lei 9, tij satul pentru 9 chili orzu din anul trecut ce l-au bitirmesit ei cu căpitan počtii pentru menziluri.
Răsp.: Lei 9 luat după alcătuire ce au avut cu dânșii pentru ostenelile sali.
Soc.: Pricina orzului să arată pre largu în urmă la satul Negrileștii și cinst. vistierie va da hotărîre.

106. *Ar.:* Lei 10, tij satul pentru giumătate cergă ce au dat la vornic de Vrance înpreună cu alt sat.
Răsp.: Arată că au luat câteva cergi de au triimis la Iaş.
Soc.: Lei 8 să plătească, socotindu-să cerga pe 16 lei, căci și alți vornici de Vrance luând cergi li-au plătit lucru măsurat.

107. *Ar.:* Lei 7, tij satul, banii nemesnicii bez. 10 lei acei običnuiți ce sint datori a-i da și i-au dat.
Răsp.: Lei 10 arată că au luat.
Soc.: Lei 7 să cuvini a da înnapoi, pentru că vornic[ul] de Vrance n'au înfățoșat vreo tablă spre încredințare că au luat numai 10 lei.

108. *Ar.:* Lei 110, Toader Răduț și Sava Popăsc însă:
lei 100 Toader Răduț
lei 10 Sava Popăsc
lei 110 pentru că s'au bătut amândoi.
Răsp.: Lei 109 luat pentru că Răduț au spart capul Savii îngiunghindu-l și la un picior cu o furculiță și Sava pentru că tot atunce au bătut pe alt om.
Soc.: Sava Popăsc fiind fați au arătat că întru adevăr Răduț i-au spart capul și l-au îngiunghiat și cu furculița la un picior și că și el au lovit cu bățul pe altul. Cinstita vistierie va hotărî pentru banii dați de jăluitori.

109. *Ar.:* Lei 26, Radul Hârcan pentru că ar fi umblat să-ș bată femeia și un cumnat al său l-au pârît la vornicie că au bătut pe soacră-sa.
Răsp.: Lei 25, luat pentru că întru adevăr au bătut jăluitorul pe soacră sa.
Soc.: Bătae s'au dovedit că au urmat jăluitor[ul] soacră-sa și cinstita vistierie pentru banii dați de jăluitor va hotărî precum va socoti.

110. *Ar.:* Lei 42, Vasili Pasări pentru că panțiri vorniciei l-au prinsu la femeia lui Stan Drăgan șăzând fără să urmeză vreo faptă ră.
Răsp.: Lei 42 luat căci pricina s'ar fi căutat înpreună și cu vechilu protopopi și dovedindu-să de vinovat, vechilul au globit pe femei și vornicul de Vrance pe jăluitor și așa s'au lineștit bărbatul femei.
Soc.: Pricina așa s'au dovedit pre arătare vornic[ului] de Vrance și pentru gloabă cinstita vistierie va da hotărîre.

111. *Ar.:* Lei 7, Stan Gheorghiţi pentru că ar fi dat un câini al său la o femei ce mergè călare şi au căzut de pe cal gios.
Răsp.: Lei 7 luat, după obiceiul Vrăncii, căci cu 7 lei s'au învoit şi cu femeia aceia.
Soc.: Cinstita vistierie va hotărî pentru banii luaţi de vornic[ul] de Vrance.

112. *Ar.:* Lei 15, Ion sin Danciu pentru că dela şagă au dat un băţ unui flăcău la nuntă fiind.
Răsp.: Lei 14 luat pentru că au bătut pe acel flăcău, necinstindu-l în adunare nunții.
Soc.: Asemene cinstita vistierie va da hotărîre.

113. *Ar.:* Lei 26, Gavril Lăbunţu pentru că au tras de păr un ficior al său pe ficiorul lui Coman Lăbunţu.
Răsp.: Lei 24 luat pentru că l'au bătut în destul, zmulgându-i și mai tot părul i-au zmult.
Soc.: [loc nescris].

SATUL TICHIRIŞUL

114. *Ar.:* Lei 8, satul pentru 8 chile orzu den anul trecut, ce l-au bitermesit cu capitan poĉtii pentru menziluri, luându-le şi vornic de Vrance câte un leu pe chilă.
Răsp.: Lei 8 luat după învoiala ce au avut la facere zapisălor pentru osteniala ce au pus și încă era a lua câte 2 lei și i-au lăsat câte pe un leu.
Soc.: Pricina orzului pre largu să arată în urmă la satul Negrileștii şi cinstita vistierie va da hotărîre.

115. *Ar.:* Lei 10, tij satul pentru o cergă ce au dat la vornic de Vrance cu alt sat şi nu li s'au plătit.
Răsp.: Au luat înpreună şi alte cergi de li-au triimis la Iași.
Soc.: Lei 8 să plătească, socotindu-să cerga pe 16 lei, căci n'au fost obiceiu a da cergi făr' de plată.

116. *Ar.:* Lei 41, Dobre Lupul pentru o vacă ce au picat de pripas la odaea lui, pe cari vacă den zisa nemesnicului o au triimis la vornicie şi vornicul de Vrance l-au învinovăţit pentru ce să o ţie la dânsul.
Răsp.: Lei 40 luat pentru că o vacă şi un giuncu, li-ar fi ţinut la odae lui vro 2 luni de zile și apoi li-au dat la niște milcoveni. In urmă au eşit alţi păgubași.
Soc.: S'au dovedit întocmai după arătare vornicului de Vrance. Rămâne ca pentru banii ce au luat să hotărască cinstita vistierie.

117. *Ar.:* Lei 30, Vasile Coman însă 5 lei pentru pricina ce au avut cu un dascal Pavel şi 25 lei pentru că s'ar fi sfădit cu un Vasile Diiaconu.

Răsp.: Lei 30 luat pentru că un dascalu au avut o socoteală de bani şi pe Vasili Diiaconu l-au bătut cumplit.
Soc.: Cinstita vistierie va da hotărîre.

118. *Ar.:* Lei 16, Dascalu Pavel pentru o pricină ce au avut cu Vasile Coman.
Răsp.: Lei 16 luat pentru că l-au bătut.
Soc.: Asemene cinstita vistierie va da hotărîre.

119. *Ar.:* Lei 16, Toader Curcă pentru că ş'ar fi bătut pe un argat al său.
Răsp.: Lei 15 luat pentru că l-ar fi bătut cumplit.
Soc.: Cinstita vistierie va da hotărîre.

120. *Ar.:* Lei 16, Vasili Curcă brat Toader Curcă tot pentru pricina argatului de sus pomenit.
Răsp.: Lei 15 luat pentru că înpreună cu frateli său l-au bătut.
Soc.: Cinstita vistierie va da hotărîre.

121. *Ar.:* Lei 11, Oance zăt Postolachi pentru un Toader Pale fiind bat la crâčmă şi adaozi s'au jăluit că l-au bătut.
Răsp.: Lei 10 luat pentru că l-au bătut luându-i şi o sarică.
Soc.: S'au dat poroncă jăluitoriului să aducă pe Toader Pale şi nu l-au adus. Cinstita vistierie pentru banii luaţi va da hotărîre.

122. *Ar.:* Lei 6, Iordache Curmeiu tot într'această pricină.
Răsp.: Lei 6 luat pentru că şi el au urmat bătae.
Soc.: Cinstita vistierie va da hotărîre.

123. *Ar.:* Lei 15, Dumitru Popa pentru că fiind la târla lui un Ghiorghii Ungurian cu vitile amânduror părţilor şi peste câtăva vremi acel Ungurian ar fi năpăstuit pe un ficior al jăluitoriului că au tăet coada epii Ungurianului.
Răsp.: Lei 15 luat pentru că atunce prin cercetare s'au dovedit că au tăet coada epii.
Soc.: S'au dovedit după arătare vornic[ului] de Vrance şi cinstita vistierie pentru banii ce i-au luat vornicul de Vrance va da hotărîre.

124. *Ar.:* Lei 5, Gavril Rusul pentru că s'au sfădit cu un Vasile Leche ce prăşiea la popuşoi şi i-ar fi stricat nişte fasole.
Răsp.: Lei 5 luat pentru că au urmat bătae şi au înplinit şi stricăciune fasolilor.
Soc.: S'au dovedit că jăluitorul au urmat bătae, iar pentru banii luaţi cinstita vistierie va hotărî.

125. *Ar.:* Lei 5, Iftimi Stănilă pentru o oae ce dedesă în schimbu unui Şarban şi dela acela luasă o capră şi în primăvară nefătând capra, i-au dus-o înnapoi şi ş'au luat oae, aşa fiind dela tocmală.
Răsp.: Lei 5 luat pentru că dela sine s'au făcut înplinitoriu.

Soc.: I s'au poroncit jăluitoriului să aducă de faţi pe Şarban spre dovedire adevărului pricinii şi nu l-au adus. Cinstita vistierie va da hotărîre pentru banii luaţi de vornic.

126. *Ar.:* Lei 18, tij Iftimi Stănilă pentru că au dat 2 palme unii veri a lui.
Răsp.: Lei 9 luat pentru că au bătut-o şi 9 lei au dat bătutei.
Soc.: S'au dovedit întru adevăr că s'au urmat precum arată vornic[ul] de Vrance.

127. *Ar.:* Lei 16, Ioniţi Stănilă pentru că ar fi pripus un Oance Ungurian că i-ar fi furat un cal după arătare unui vrăjitoriu.
Răsp.: Lei 16, luat căci s'ar fi dovedit că el au furat calul.
Soc.: Lei 16 să cuvini a da înnapoi pentru cuvântu că dacă l-ar fi dovedit că au furat calul, au trebuit să înpliniască întâiu păgubaşului şi pe atâta să ia şi gloaba după obiceiul Vrăncii.

128. *Ar.:* Lei 8, Simion Dascalu, colacul unui cal al său ce l-au găsit de pripas la vornicie.
Răsp.: Lei 8 luat colacul şi pentru că au hrănit calul cu fân.
Soc.: Nu să socoteşte asuprire după ci l-au hrănit cu fân.

129. *Ar.:* Lei 15, Ioan Petre Oance, colacul unii epi ce au găsit-o la vornicie.
Răsp.: Lei 15 luat pentru că 9 luni au hrănit-o cu fân.
Soc.: S'au dovedit că au hrănit-o toată iarna şi n'ari cuvânt jăluitorul.

130. *Ar.:* Lei 10, Anghel Bulucbaşa pentru că la crăčmă fiind, un frate al sau să sfădè cu crăčmăriţa şi el au dat brânci frăţine-său, ca să conteniască sfada.
Răsp.: Lei 10, luat pentru că i-au spart capul, umplându-l şi de sânge.
Soc.: Bătae au urmat jăluitorul, iar pentru banii ce au dat cinstita vistierie va da hotărîre.

131. *Ar.:* Lei 8, preot Neculae, însă 4 lei pentru că s'au sfădit cu un frate al său şi 4 lei pentru altă pricină ce au avut cu un cumnat al său pentru un bou.
Răsp.: Lei 4 luat înpliniala pe 36 lei ce era dator frăţine-său şi pricina s'au căutat prin vechilul protopopiei.
Soc.: Fiind luată înplinială, urmează după legiuire.

SATUL NISTOREŞTII

132. *Ar.:* Lei 15, satul pentru 6 stânjini fân, acei običnuiţi a-i da la vornicie, luându-le câte 7 pol lei de stânjin, iar nu câte 5 lei precum ar fi dat la stolnicul Stiriian şi la alţii.
Răsp.: Lei 15 luat după învoiala ce au avut când au vrut satul a să jălui întru aceasta la Stărostie.

Soc.: Pricina aceasta a fânului să arată pre largu în urmă la satul Găurile. Cinstita vistierie va da hotărîre.

133. *Ar.:* Lei 11, tij satul pentru 11 chile orzu den anul trecut ce l-au bitermesit ei prin capitan počtii pentru menziluri.
Răsp.: Lei 11 luat după alcătuire ce au avut cu vrâncenii pentru osteniala ce au făcut.
Soc.: Pricina orzului pre largu să arată în urmă la satul Negrileştii şi cinstita vistierie va da hotărîre,

134. *Ar.:* Lei 18, tij satul pentru o cergă ce au dat la vornicie şi nu li s'au plătit.
Răsp.: Au luat câteva cergi şi li-au triimis la Iaş din poroncă.
Soc.: Lei 16 să cuvinî să plătească pentru că şi alţi vornici lua cergi de triimite la Iaş dar le plătè, un lucru măsurat.

135. *Ar.:* Lei 26, Sandu Bâra i Toader Stroe şi Sandu Răbega pentru că să sfădè Toader Stroe cu un Ştefan Liahul şi cielalţi au sărit să nu-i lasă a să bate.
Răsp.: Lei 20 arată că au luat pentru că cu toţii s'au bătut neputându-să diosăbi vinovăţie unue de a altue.
Soc.: S'au dovedit că au urmat bătae şi cinstita vistierie va hotărî pentru banii ce au luat vornic[ul] de Vrance.

136. *Ar.:* Lei 30, Gavril Nistoroiu pentru o gâlceavă ce au avut cu un Neculai Grosul în pricina unui ban de 6 lei, ci-l schimbasă Gavril şi nu-i agiungè 20 parale.
Răsp.: Lei 24 arată că au luat pentru că au urmat bătae cumplită.
Soc.: S'au dovedit că au urmat bătae, iar pentru banii luaţi de vornic de Vrance cinstita vistierie va da hotărîre.

137. *Ar.:* Lei 25, Gheorghii Gogonce sau Gogoriţi pentru că un frate al său anumi Ion Gogoriţi au eşit tâlhar şi l-au năpăstuit că au fost gazdă frăţine-său.
Răsp.: Lei 25 luat, căci au fost adevărată gazdă tâlharilor ducându-le mâncare şi au fost triimis şi la Iaş.
Soc.: Pricină de furtişag fiind, nu să socoteşte urmare dinprotivă a vornic[ului] de Vrance.

138. *Ar.:* Lei 6, Sandu Răbega pentru că s'au sfădit cu Ion Burlacul.
Răsp.: Lei 6 luat pentru că au urmat bătae.
Soc.: Cinstita vistierie va da hotărîre pentru banii luaţi.

139. *Ar.:* Lei 26, Ion Gogoriţi i Vasili Murgu şi Ştefan Mariş pentru că ficiorii lor trecând cu oile pe la un loc ce fusăsă nişte ţigani, au găsit o năcovală şi s'au învinovăţit că ar fi furat-o.
Răsp.: Lei 26 luat, pentru că în adevăr arată că nu numai năcovala ce şi alte lucruri de a ţiganilor au furat şi au fost mari pretenţie den parte ţiganilor.

Soc.: Pricină de furtișag fiind, va hotărî cinstita vistierie pentru banii luați de vornic.

140. *Ar.:* Lei 12, Ion Bâtcă pentru un băet al lui căci găsindu-l un Ion Crețul în pădure i-au luat o săcure, apoi mergând Bâtcă la Crețul au luat săcure înnapoi.
Răsp.: Lei 12 luat pentru că au făcut multă stricăciune în pădure și tot cu 12 lei s'au învoit și pentru str[ic]ăciune Vrăncii.
Soc.: S'au poroncit jăluitoriului să aducă de fați pe numitul Crețul spre dovedire adevărului și nu l-au adus. Cinstita vistierie va da hotărîre.

141. *Ar.:* Lei 5 tij Ion Bâtcă pentru că o femei l-au năpăstuit că au ucis un mânzat.
Răsp.: Lei 5 luat pentru că el au deșărtat mânzatul și cu atâta s'au învoit și cu femeia.
Soc.: Cinstita vistierie va da hotărîre pentru banii luați.

142. *Ar.:* Lei 50, Ioniți Murgu pentru că un cioban al său au găsit o oae rătăcită și au tăet-o, spuindu-i și lui de aceasta. Pe urmă un Dobre Solomon arătându-să de păgubaș s'au învoit cu dânsul și apoi l-au pârît și la vornicie.
Răsp.: Lei 50 luat, pentru că nu numai oaea aceia au furat, dar și alte oi și pe cât s'au învoit, pe atâta i-au luat și gloaba după obiceiu Vrăncii.
Soc.: Pricină de furtișag fiind, va da hotărîre cinstita vistierie.

SĂCĂTURA VĂSÎIULUI

143. *Ar.:* Lei 10, satul pentru 4 stânjini fân acei običnuiți a da la vornicie, luându-le însă câte 7 pol lei de stânjin, iar nu câte 5 lei precum au dat la stolnic Stiriian.
Răsp.: Lei 10 luat, după învoiala ce au făcut când au vrut vrăncenii a să jălui la Stărostie.
Soc.: Pricina fânului pre largu să arată la satul Găurili den urmă și cinstita vistierie va da hotărîre.

144. *Ar.:* Lei 6, tij satul pentru 6 chile orzu din anul trecut, ce l-au bitermesit cu capitan počtii pentru menziluri.
Răsp.: Lei 6 luat după alcătuire ce au avut când au sfârșit tocmala cu bitirmegiu.
Soc.: Pricina orzului să arată pre largu în urmă la satul Negrileștii și cinstita vistierie va da hotărîre.

145. *Ar.:* Lei 4, tij satul pentru nemesnicie bez 8 lei dat, acei običnuiți.
Răsp.: Lei 4 luat, căci ar fi avut să dè 12 lei, iar nu 8 lei.
Soc.: Lei 4 să-i de înnapoi, căci s'au dovedit că numai 8 lei au avut a da satul.

146. *Ar.:* Lei 45, Ştefan Jăchiian pentru că o fată ar fi furat 24 lei şi să pripune să fi dat fata banii la femeia jăluitoriului şi cum că prin cercetare stolnicului Stiriian de mai nainte să sfârşisă această pricină. Apoi la acest vornic de Vrance iarăşi au născut.
Răsp.: Lei 24 arată că au luat, pentru că stolnicul Stiriian nu dovedisă adevărul, iar acum de cătră dânsul s'au dovedit că au fost furat banii, plătind şi păgubaşului paguba.
Soc.: Şi la cercetare de acum s'au dovedit că au fost furat acei bani. Rămâne ca pentru banii luaţi de vornic[ul] de Vrance să dea hotărîre cinstita vistierie.

147. *Ar.:* Lei 16, Dumitru Păun pentru că un nepot al său i-au bătut pe un ficior al său şi jăluindu-să la vornicie aş afla dreptate, l-au învinovăţit tot pe dânsul.
Răsp.: Arată vornic[ul] de Vrance că nimic nu ştie de pricina aceasta, nici că să fi luat vreun ban gloabă.
Soc.: S'au poroncit jăluitoriului să aducă dovadă întru această şi n'au adus.

148. *Ar.:* Lei 12, Ion Barbu pentru pripus că ar fi spart o casă a unui Crîste Istrate de unde perisă nişte bani şi după câtă cercetare şi bătae au suferit nu s'au dovedit de vinovat.
Răsp.: Lei 12 luat, fiind mari pripus asupra lui că el să fi spart casa şi că de bună voe lui au dat banii aceştie ca să scapi de la închisoare.
Soc.: Lei 12 să cuvini a-i da înnapoi pentru că după ce i-au urmat toati cercetările şi bătându-l şi ţiindu-l la închisoare şi nu s'au dovedit de vinovat, apoi nu trebuia să-l globească.

149. *Ar.:* Lei 21, Ion Pârlog pentru că au mersu la o femei ca să-i scoată afară la dânsul pe o nepoată a ei.
Răsp.: Lei 20, luat pentru că însuş mama numitului prinzându-l cu femeia aceia, l-au dat în giudecată.
Soc.: Pentru banii ce au luat vornic[ul] de Vrance va hotărî cinstita vistierie.

150. *Ar.:* Lei 20, Stan Iuga ce au fost nemesnic satului pentru că au cercetat nişte femei în pricină că au scos o fată la un flăcău.
Răsp.: Lei 17 luat pentru că dela sine cerceta pricini şi lua gloabe precum şi dela acele femei cerè gloabă.
Soc.: Pentru banii luaţi de vornic, cinstita vistierie va da hotărîre.

151. *Ar.:* Lei 12, tij Stan Iuga, căci o oae ce o dusăsă la stolnic Stiriian de pripas, i-au vândut-o lui şi rămăsese a sa.
Răsp.: Lei 5, arată că au luat pentru că n'au cumpărat-o dela stolnicul Stiriian şi păgubaşul au găsit-o în târla lui şi au luat-o.
Soc.: S'au întrebat pe stolnic[ul] Stiriian şi au arătat că nu ştie să-i fi vândut jăluitoriului oaea.

152. *Ar.:* Lei 12, tij Stan Iuga pentru că fiind un flăcău strein l-au cercetat și l-au oprit pân' s'au îndreptat.
Răsp.: Lei 9 arată că au luat pentru că dela sineș legând pe acel flăcău, i-au fost luat 12 lei și pe urmă i-au înplinit.
Soc.: Cinstita vistierie va hotărî pentru banii luați de vornic.

153. *Ar.:* Lei 26, tij Stan Iuga pentru un Andrii, ficiorul Savii ce voia a să însura în satul Poiana și s'ar fi sfădit cu acel flăcău, zicându-i să să cunune în satul lor Văsăiu, iar nu în Poiană.
Răsp.: Lei 23 arată că au luat pentru că au dat 2 palme fratelui miresii, vărsînd și bucatili ci era gătite pentru nuntă și alte supărări, făcând; apoi cunoscându-și greșala au plătit bucatile.
Soc.: S'au dovedit urmare jăluitoriului precum arată vornic[ul] de Vrance, dar pentru banii ce au luat dela jăluitor cinstita vistierie va da hotărîre.

154. *Ar.:* Lei 25, tij Stan Iuga pentru că la socoteala banilor ce i-au tras satul, rămăsăsă a da satului 25 lei, din cari satul i-au ertat 10 lei.
Răsp.: Lei 25 luat spre veghere și a altor nemesnici de a nu mai mânca bani de ai satului.
Soc.: Cinstita vistierie va da hotărîre.

155. *Ar.:* Lei 25, Radul Jăchiian pentru că s'ar fi sfădit cu un Luca Popii și cu Ion Barbu, dând și 2 palme lui Ion Barbu.
Răsp.: Lei 24 luat pentru că au urmat îndestulă bătae.
Soc.: Cinstita vistierie va hotărî pentru banii luați.

SATUL POIANA

156. *Ar.:* Lei 22, satul pentru 9 stânjini fân acei običnuiți a-i da la vornicie, luându-le câte 7 pol lei de stânjin, iar nu câte 5 lei precum ar fi dat la stolnic Toma Stiriian.
Răsp.: Lei 22 luat după învoiala ce au avut când au vrut vrâncenii a să jălui la Stărostie.
Soc.: Pricina fânului să arată pre largu în urmă la satul Găurile și cinstita vistierie va da hotărîre.

157. *Ar.:* Lei 15 tij satul pentru 15 chile orzu den anul trecut bitirmesit cu capitan počtii pentru menziluri.
Răsp.: Lei 15, luat după alcătuire ce au avut cu vrâncenii când au sfârșit tocmelile și au făcut zapisăle.
Soc.: Pricina orzului să arată pre largu în urmă la satul Negrileștii și cinstita vistierie va da hotărîre.

158. *Ar.:* Lei 20, tij satul pentru o cergă ci au dat la vornicie și nu li s'au plătit.
Răsp.: Au luat câteva cergi de li-au triimis la Iaș.

Soc.: Lei 17 să cuvini a plăti îndestul fiind acest preţ, pentru că şi alţi vornici luând cergi le plătè.

159. *Ar.:* Lei 28, tij satul pentru 28 cai ce au adus fân la vornicie afară de fânul običnuit a-l da.
Răsp.: Arată că au adus maldăr după obiceiu, precum aduc şi alte sate.
Soc.: S'au dovedit că au adus maldăr verdi şi obiceiul urmează să aducă maldăr pentru caii vornicii şi alţi cai ce să tâmplă.

160. *Ar.:* Lei 17, Ion Lăcătuşul pentru o pungă deşartă ce au găsit la rădăcina unui copaci, pe care pungă o fată a numitului ar fi dat-o unui ţigan şi dela ţiganul acela văzându-o nişte ursari, s'au făcut cunoscători pungii şi făcând pretenţii că au avut bani l-au îndatorit vornicul de Vrance de au dat 17 ursarilor şi asemene au luat şi vornicul de Vrance.
Răsp.: Lei 17 luat căci pretenţie ursarilor era de 30 lei şi s'au învoit de li-au dat 17 lei şi tot 17 lei au luat şi vornicul după obiceiul Vrăncii.
Soc.: S'au dovedit că jăluitoriul s'au învoit cu ursarii pe 17 lei şi dar vornicul de Vrance n'au eşit din obiceiu ce să păzăşte în Vrance.

161. *Ar.:* Lei 28, Macovei Tuvene pentru că s'au luat un băet a lui cu un băet a lui Toma Borde şi s'au tras de păr.
Răsp.: Lei 28 luat pentru că era flăcăi şi flăcăul jăluitoriului au bătut pe ficiorul Tomii, cari lăsînd oile s'au pricinuit multă păgubire.
Soc.: Cinstita vistierie pentru banii luaţi va da hotărîre precum să va socoti.

162. *Ar.:* Lei 10, Anghel Huşcă pentru că un ficior al său au dat pe o fată afară din horă.
Răsp.: Lei 10 luat după pretenţie tatălui fetei pentru necinste ci i-au făcut.
Soc.: Cinstita vistierie va da hotărîre pentru banii luaţi.

163. *Ar.:* Lei 30, Iane Grosul arătând că el fiind sutaş cu 16 culegători s'au întovărăşit şi cu un oltean cari şi acela ave ai săi culegători, la o vie a unui boer din Ţara Munteniască şi după ci au cules şi au călcat vinul cel albu ar fi mersu la stăpânul vii şi arătând că el nu mai poate să şază, i-au plătit 60 lei, den care 30 lei ar fi dat olteanului şi 30 lei i-au rămas lui. Pe urmă viind acel oltian şi arătând la vornicie, l-au îndatorit de au dat 17 lei olteanului.
Răsp.: Lei 17 arată că au luat pentru că jăluitorul acesta Iani Grosul au [luat] 34 lei fără ştire olteanului şi au fugit, după care luându-să şi găsindu-l în Vrance, l-au tras în giudecată şi l-au dovedit că au furat 34 lei şi aşa au dat 17 lei olteanului şi 17 lei i-au luat el după obiceiul Vrăncii.
Soc.: Pricina s'au dovedit după arătare vornicului de Vrance.

164. *Ar.:* Lei 14, Toader Danţiş pentru că un Paval Stoian mergând pe câmp ş'au găsit un câini mâncându-l alţi câini între cari ar fi fost şi

un câini a jăluitoriului Toader şi sărind să-ş scoaţă câinile, acest câini a lui Danţiş l-au muşcat şi au fost îndatorit de vornicul de Vrance de au dat 5 lei lui Pavăl Staicu, muşcatului de câini şi i-au luat şi gloaba arătată.

Răsp.: Lei 11 arată că au luat pentru că acel câini era cu rău nărav de muşca oamenii şi nu-l ţinè în pază şi aşa s'au învoit ei de au dat 5 lei acelui muşcat de câini şi să-i are şi 2 pogoani loc, cari s'au socotit 6 lei şi cu 5 lei bani fac 11 lei. Aşa i-au luat şi gloaba pre obiceiul Vrăncii.

Soc.: S'au dovedit că întru acest chip s'au învoit cu Pavăl Staicu precum arată vornicul de Vrancea şi pentru banii luaţi de vornic, precum va hotărî cinstita vistierie.

165. *Ar.:* Lei 21, Niagul Huşcă pentru pripus că ar fi furat un topor a lui Iane Grosu şi nu s'ar fi dovedit de vinovat.

Răsp.: Lei 20 arată că au luat dela Anghel Huşcă iar nu dela Niagul pentru că Anghel şi toporul ar fi furat şi nişte găini.

Soc.: Pricină de furtişag fiind, va hotărî cinstita vistierie pentru banii luaţi.

166. *Ar.:* Lei 16, Anghel Huşcă tot în pricina toporului lui Iane Grosul supt cuvântu că di ci nu i l-au plătit după hotărîre ci-i dedesă.

Răsp.: Lei 16 luat arătând că nu pentru topor, ci pentru că-i spărsăsă căsoae lui Iani Grosul de către cari era apucat a plăti vr'o 600 lei paguba a nişte popuşoi şi altili.

Soc.: S'au dat poroncă jăluitoriului să aducă faţi pe Iani Grosul spre dovedire adevărului şi nu l-au adus. Cinstita vistierie va da hotărîre pentru banii luaţi de vornicul Vrăncii.

167. *Ar.:* Lei 12, Iane Grosul pentru că ş'au bătut femeia pentru pricini din casă.

Răsp.: Lei 10 luat pentru că au bătut pe soacră-sa.

Soc.: S'au dovedit că au dat brânci soacră-sa. Rămâni pentru banii luaţi de vornicul de Vrance a hotărî cinstita vistierie.

168. *Ar.:* Lei 23, Vasili Epuri pentru că mergând cu oile saigiilor la Ţarigrad înpreună cu alţi 4 tovarăş, s'au furat 25 lei dela un tovarăş din acie şi pripuind asupra lui prin giudecata stolnicului Stiriian l-au îndatorit de au plătit 23 lei şi el prelungind cu dare acestor bani l-au tras şi la căpitan Dimitrii Carage şi înplinind banii arătaţi i-au dat păgubaşului, luându şi gloaba arătată şi pentru că şi la stolnicul Stiriian ar fi dat asemene, să socoteşti asuprit cu 2 gloabe.

Răsp.: Lei 23 luat pentru că s'au dovedit că i-au furat banii acelui tovarăş a lui şi la stolnic Stiriian n'au luat pricina sfârşit, iar căpitanul Dimitru au făcut înplinire şi după obiceiul Vrăncii, atâta i-au luat şi gloaba.

Soc.: I s'au zis jăluitoriului ca dacă va aduce adeverinţi de la stolnicul Stiriian că au dat tot înpricina aceasta 23 lei, apoi acest vornic de Vrance

să-i de înnapoi banii, nefiind cu dreptul să i să ia globi doi vornici de Vrance pentru o pricină, *ci împlinială putè a-i lua* [1]).

SATUL NĂRUJA

169. *Ar.:* Lei 22, satul pentru 9 stânjini fîn, acei običnuiți a da la vornicie luându-le câte 7 pol lei de stânjin, iar nu câte 5 lei precum au luat dela stolnicul Stiriian.
Răsp.: Lei 22 luat după învoială, când au vrut vrâncenii a să jălui la Stărostie întru aceasta.
Soc.: Pricina fânului să arată în urmă la satul Găurile și cinstita vistierie va da hotărîre.

170. *Ar.:* Lei 15, tij satul pentru 15 chile orzu din anul trecut betermesit cu căpitan počtii pentru menziluri.
Răsp.: Lei 15 luat după alcătuire ce au avut cu vrâncenii, când au sfârșit tocmelile.
Soc.: Pricina orzului să arată pre largu în urmă la satul Negrileștii și cinstita vistierie va da hotărîre.

171. *Ar.:* Lei 19, tij satul pentru o cergă ce au dat la vornicie și nu li-au plătit.
Răsp.: Au luat câteva cergi din Vrance de li-au triimis la Iaș.
Soc.: Lei 16 să cuvini a da, destul socotindu-să prețul, căci și alți vornici de Vrance luând cergi, li-au plătit.

172. *Ar.:* Lei 26, Apost. Bălan pentru că ciobanii lui, umblând cu oile în munte au găsit pe un om din Nerej tăind lemni de covăți și ciobanii vrând să ia trăsură un topor, acela n'au vrut să dè și așa înbrâncindu-să s'au tăet covătariul la o mână, care jăluindu-să au pus la închisoare pe ciobani și așa s'au învoit dând covătariului 20 lei.
Răsp.: Lei 26 luat pentru că ciobanii au bătut cumplit pe omul din Nerej tăindu-l și la o mână și apoi și la plăeșii ce au triimis să-i rîdice s'au înpotrivit. La ce de pe urmă, prin iconomul Șarban s'au învoit pre cât li-au luat și gloaba după obiceiul Vrăncii.
Soc.: Pricina s'au dovedit după arătarea vornicului de Vrancea și dar nu să socotești eșit din obiceiul păzit în Vrancea.

SATUL TULNICII

173. *Ar.:* Lei 48, satul pentru 8 stânjini fân acei običnuiți a da la vornicie plătindu-i câte 11 lei iar nu câte 5 lei precum au plătit la stolnicul Stiriian.

---

[1]) adăogit cu aceeași cerneală de același scriitor.

Răsp.: Lei 48 luasă dar zice că li-ar fi dat înnapoi acei dela 7 pol lei în sus pân' la 11 lei.

Soc.: Lei 28, dacă nu-i va fi dat înnapoi precum arată vornicul de Vrance, apoi să-i dè şi pentru cei câte 2 pol lei luaţi mai mult peste 5 lei va rămâne după hotărîrea cinstitei vistierii.

174. *Ar.:* Lei 18, tij satul pentru o cergă ce au dat la vornicii şi n'au luat plată.

Răsp.: Au luat câteva cergi din Vrancea şi li-au triimis la Iaş, având poroncă.

Soc.: Lei 16 să plătească, destul fiind acest preţ, căci şi alţi vornici de Vrance au luat cergi, dar li-au plătit.

175. *Ar.:* Lei 2, tij satul, banii nemesnicii bez. 14 acei običnuiţi pe cari i-au şi dat.

Răsp.: Lei 16 luat precum ar fi dat şi la alţi vornici de Vrance.

Soc.: Lei 2 să dè înnapoi căci la alţi vornici de Vrance s'au dovedit că n'au dat mai mult de 14 lei.

176. *Ar.:* Lei 32, Luca Năstasă pentru că ar fi dat brânci unui mocan.

Răsp.: Lei 16 luat pentru că l-au bătut cumplit.

Soc.: S'au zis jăluitoriului să aducă pe acel mocan ce i-au dat brânci să mărturisască adevărul şi nu l-au adus.

177. *Ar.:* Lei 80, Ion Bâznă şi Niagul Baciului pentru un pripus cu nişte femei, ci vinè dela iarmarocul Sovejii.

Răsp.: Lei 80 luat pentru că însuş femeile lor i-au prinsu în ţarină cu femeile acele şi multă pretenţii au urmat.

Soc.: Cinstita vistierie va da hotărîre pentru banii luaţi.

178. *Ar.:* Lei 30, Andrieş Desagă pentru că au dat brânci unei femei în pricina ce au urmat pentru nişte scânduri.

Răsp.: Lei 30 luat pentru că jăluitoriul au furat nişte scânduri a lui Ion Bâznă şi au bătut şi pe femeia aceia.

Soc.: Urmare de către jăluitor s'au făcut precum arată vornicul de Vrancea, dar pentru banii luaţi dela jăluitor, cinstita vistierie va hotărî.

179. *Ar.:* Lei 7, Ion Vămeşoai pentru că au găsit un roiu în pădure şi pârându-l un Stan Borcan cum că el l-au găsit mai întâiu şi au fost însămnat, şi copaciul.

Răsp.: Lei 5 arată că au luat pentru că el dacă au văzut copaciul însămnat nu putè să-l ia şi aşa să socoteşti de furat.

Soc.: Lei 5 să cuvini a da înnapoi, neputându-să învinovăţi pe jăluitor numai pentru că au văzut sămn, fiind lucru în pădure şi putè să-l ia alţii.

180. *Ar.:* Lei 6, Pavăl Desagă panţir, arată că au slujit 2 săptămâni la zapcii ce să rânduisă spre înplinire banilor rămăşiţilor de bir din vreme stolnic Stiriian şi nu i-au ţinut în samă, ce i-au luat bani pe rânduri.

Răsp.: Lei 4 arată că au luat pentru că ar fi fost dat de săritură.
Soc.: Lei 4 să cuvini a-i da înnapoi pentru că ei au slujit pentru bani de bir.

SATUL COZA

181. *Ar.:* Lei 50, Nicolae Latul pentru că o fată a lui Ion Necoară au căzut belè unui ficior a lui, zicând că au făcut-o îngreunată și că să o ia de soție și așa întrând pricina în cercetare vor[niciei], până a nu să da sfârșit cercetări au fugit fata în Țara Ungurească.
Răsp.: Lei 34 luat arătând că fără să știe de această pricină însuș nemesnicul satului i-au triimis acești bani, dar în urmă au aflat pricina că ficiorul lui Nicolae Latul era însurat și avè și doi copii și îngurluindu-să cu ace fată, au făcut-o îngreunată și vre să-ș lepede femeia și să o ia pe dânsa și așa nemesnicu cu sătenii au pus la cale pricina precum să arătă mai sus.
Soc.: In cuget curat au încredințat vorn. de Vrance că pricina au urmat întocmai precum arată adecă fără să știe de pricină. Insuș nemesnicul i-au triimis arătații bani. Așa dar după ci vor[ni]c de Vrance n'au sîlnicit și n'au știut de pricină și banii i-au triimis nemesnicul, nu să poate socoti urmare den protivă.

182. *Ar.:* Lei 18, gloabă dela 7 oameni în pricina a niște scânduri, ce s'ar fi năpăstuit că li-au furat a unui neguțitor dela Căpotești sau Bălotești.
Răsp.: Lei 16 arată că au luat pentru că s'au dovedit că li-au furat.
Soc.: S'au dat poroncă la mâna jăluitorilor să aducă pe acel neguțitor întru înfățoșare și nu l-au adus. Și pricina fiind de furtișag cinstita vistierie va hotărî pentru banii ce au luat dela jăluitor.

183. *Ar.:* Lei 6, Vasili Halici plăeș ce au slujit 2 săptămâni la zapcii ce să rândui[să] spre înplinire banilor birului și nu i-au ținut în samă rândurile.
Răsp.: Lei 4 luat precum lua dela toț pentru că au fost dat de săritură.
Soc.: Lei 4 să cuvini a da înapoi, căci jăluitor au slujit den poroncă la acei zapcii.

SATUL COLACUL

184. *Ar.:* Lei 2, satul pentru un stânjin fân, acei običnuiți a da la vornicie peste 5 lei ci au dat la stolnic Stiriian.
Răsp.: Lei 2 luat după învoiala ce au avut cu vrâncenii când au vrut să să jăluiască la Stărostie.
Soc.: Pricina fânului pre largu să arată în urmă la satul Găurile și cinstita vistierie va da hotărîre.

185. *Ar.:* Lei 6, tij satul pentru 6 chile orzu din anul trecut ce l-au bitermesit cu căpitan[ul] počtei pentru menziluri.

Răsp.: Lei 6 luat după alcătuire ce au avut când au sfârșit tocmala și zapisăli cu bitirmegii.

Soc.: Pricina orzului să arată pre largu în urmă la satul Negrileștii și cinstita vistierie va da hotărîre.

186. *Ar.:* Lei 18, tij satul pentru o cergă ce au dat și nu li s'au plătit.

Răsp.: Arată că au luat câteva cergi de li-au triimis la Iaș.

Soc.: Lei 16 să cuvini să plătească căci și alți vornici luând cergi, le plătè.

187. *Ar.:* Lei 6, tij satul pentru nemesnicie bez 7 lei ce au dat acei običnuiți.

Răsp.: Lei 7 numai ar fi luat.

Soc.: Lei 6 să cuvine să de înapoi căci au încredințat satul că au dat precum arată ei.

188. *Ar.:* Lei 29, Stoica Andrei pentru pripus că ar fi avut a face cu o femei.

Răsp.: Lei 15 arată că au luat pentru că căpitani de Odobești, în Odobești fiind jăluitor[ul], l-au prins cu o femei și-i cerè 80 lei gloabă și după a lui rugăminte, mijlocind, au dat numai 8 lei.

Soc.: Pricina s'au dovedit după arătare vornic[ului] de Vrancea, dar pentru banii ce au luat vornic[ul] de Vrance cinstita vistierie va hotărî.

189. *Ar.:* Lei 10, tij el pentru că au suduit pe un om la nuntă.

Răsp.: Lei 15 luat pentru că întrând în casă, undi era nunta au stânsu lumânare și au bătut pe un om.

Soc.: Precum arată vornic[ul] de Vrance așa au fost, dar pentru banii ce au luat cinstita vistierie va hotărî.

190. *Ar.:* Lei 13, Ion Andrei pentru că ș'au bătut femeia pentru pricini den casă și alte pripusuri.

Răsp.: Lei 7 arată că au luat pentru că ș'au bătut femeia încât au pierdut pruncul, fiind îngreunată.

Soc.: Lei 7 să cuvini a da banii înapoi.

191. *Ar.:* Lei 13, Radul Codiță pentru că ar fi despărțit dela bătae pe doi ficiori a preotului.

Răsp.: Lei 12 luat pentru că însuș au urmat bătaea ficiorilor preotului.

Soc.: Dovadă asupra aceștii pricini nici de către o parte n'au fost de credinți. Rămâni a hotărî cinstita vistierie.

192. *Ar.:* Lei 8, Nicolae Popa pentru că dând o palmă femei lui, au sărit socru-său să o scoați și el l-au luat și l-au pus pe laviți.

Răsp.: Lei 8 luat căci au bătut pe socru său, făcând mare pretenție.

Soc.: S'au dovedit că jăluitor[ul] au bătut pe socru-său, iar pentru banii ce au luat, cinstita vistierie va hotărî.

SATUL PĂULEŞTII

193. *Ar.:* Lei 15, satul pentru 6 stânjini fân, acei običnuiţ a da la vornicie, luându-li câte 7 pol lei pe stânjin, iar nu câte 5 lei precum au dat la stolnic Steriian.
Răsp.: Lei 15 luat, după învoiala ce au avut când au vrut a să jălui vrâncenii la stărostie.
Soc.: Pricina fânului să arată pre largu în urmă la satul Găurile şi cinstita vistierie va da hotărîre.

294. *Ar.:* Lei 11, tij satul pentru 11 chili orzu din anul trecut, ce l-au bitirmisit cu capitan počtii pentru menziluri.
Răsp.: Lei 11 luat, după alcătuire ce au avut, la sfârşitul tocmelii şi la facire zapisălor.
Soc.: Pricina orzului pre largu să arată în urmă la satul Negrileştii şi cinstita vistierie va da hotărîre.

195. *Ar.:* Lei 12, tij satul banii nemesnicii bez 12 daţi, acei običnuiţi.
Răsp.: Lei 12 arată că au luat, iar nu 24 lei.
Soc.: Lei 12 să de înapoi, după încredinţare ce au făcut sătenii că au dat în 2 rânduri câte 12 lei.

196. *Ar.:* Lei 17, Ion Poenariul pentru un băet al său ce au dat brânci den podul morii altui băet a lui Lazar Şălariul şi ş'au sclintit o mână.
Răsp.: Lei 16 luat căci n'au fost băet, ci flăcău şi dând brânci celuelalt i s'au rupt mâna şi pe atâta s'au învoit şi cu bolnavu.
Soc.: După obiceiul ce să păzăşte în Vrance au urmat vornic[ul] de Vrance.

197. *Ar.:* Lei 42, Ion Holteiu pentru că alt flăcău anumi Ion a Protesii l-au prinsu cu o fată ţiindu-o de mână.
Răsp.: Lei 40 luat pentru că jăluitor[ul] au bătut pe fratili fetei vrând să-l şi îngiunghie.
Soc.: S'au dovedit că jăluitor[ul] au urmat bătae, dar pentru banii ce au luat vornic[ul] de Vrance, cinstita vistierie va hotărîre (sic).

198. *Ar.:* Lei 20, Ion a Preotesii pentru că l-au învinovăţit că au bătut pe Ion Popa tot în pricina de mai sus.
Răsp.: Lei 20 luat pentru că l-au bătut pe Ion Popa umplându-l şi de sânge.
Soc.: Bătae s'au dovedit că au urmat jăluitor[ul], dar pentru banii daţi vornicului de Vrance, cinstita vistierie va hotărî.

199. *Ar.:* Lei 24, Matei Popa pentru că au dat brânci unii femei anume Vasilca.
Răsp.: Lei 24 luat pentru că au bătut pe ace femei.
Soc.: Cinstita vistierie pentru banii luaţ va hotărî.

200. *Ar.:* Lei 10, Vasili Cherciu pentru că un băet a lui au lovit cu un băț pe o fată.
Răsp.: Lei 10 luat arătând că au bătut pe fată şi i-au luat şi zgarda dela gât.
Soc.: Cinstita vistierie va hotărî pentru bani.

201. *Ar.:* Lei 6, Vasilca Vădana pentru o părechi pistoali vechi şi o țăvi de pistol ci s'au găsit la dânsa.
Răsp.: Au arătat că n'are nici o ştiință de această pricină.
Soc.: Lei 6 să-i plătească, căci femeia prin giurământ au încredințat că i-au dat.

202. *Ar.:* Lei 26, Toma Cherciu pentru că s'ar fi înbrâncit un cioban al său cu altul de pe un hat în țarină și osăbit, pentru că s'au sfădit şi cu un diiacon Vasile.
Răsp.: Lei 26 luat pentru că au urmat bătae şi pe diiacon l-au nicinstit cu sudălmi.
Soc.: Cinstita vistierie va da hotărîre pentru bani.

203. *Ar.:* Lei 10, Toader Gročan pentru o căciulă, căci viind dela iarmaroc Sovejii să bătè 2 oameni şi viind şi un preot den Tulnici, i-au dispărțit și ş'au pierdut căciula.
Răsp.: Lei 10 luat pentru că au bătut însuş jăluitor[ul] pe sovejan, luându-i și căciula și pe urmă s'au găsit căciula la dânsul, ascunsă.
Soc.: Pentru banii luaţ, cinstita vistierie va hotărî.

204. *Ar.:* Lei 50, Niță Săcăluş pentru că o fată a Mariei Bărbăr ăcioai ar fi căzut năpaste unui cioban al său și pârîndu-l muma fetei la vornic, l-au globit.
Răsp.: Lei 40 luat pentru că ciobanu au fost avut a face cu o cumnată a lui şi simțind mama fetii l-au pârît, iar el fugind i-au luat vornic[ul] o vacă pe cari apoi au scos-o Niţi Săcăluş cu 40 lei.
Soc.: Pricina au urmat precum arată vornic[ul] de Vrance, dar pentru banii luaţ de vornic, cinstita vistierie va hotărî.

205. *Ar.:* Lei 16, tij Niţi Săcăluş pentru o încredințare a unii mărturii a vrâncenilor dată la mâna numitului Săcăluş în pricina a niște vite cu care la giudecata stărostii nu s'ar fi agiutat.
Răsp.: Lei 16 luat căci văzind mărturie dată de către vrânceni, după rânduială au adeverit-o și aşa pentru adeverire de bună voe i-au dat jăluitor[ul] acei bani.
Soc.: Au înfăţoșat jăluitor[ul] mărturie aceia, cari s'au văzut iscălită de mulți vrânceni și încredințată de vornic[ul] de Vrance[a], după rânduială.

206. *Ar.:* Lei 22, Sandu Cherciu pentru că au tras zălog dela un Gheorghii Ungurian pentru bani de bir şi acela nedându-l s'au înbrâncit.
Răsp.: Lei 20 luat căci au urmat îndestulă bătae.

Soc.: Bătae au urmat jăluitor[ul], iar pentru banii daţ vornic[ului], cinstita vistierie va hotărî.

207. *Ar.:* Lei 5, Apost Beşa pentru că ar fi găsit la dânsul o ţavă de pistol.
Răsp.: Lei 5 luat, căci purtările lui era în prepuş şi nici chezăşie nu ş'au putut da de om bun.
Soc.: Cinstita vistierie va hotărî.

SATUL PURCEI

208. *Ar.:* Lei 7, satul pentru 3 stânjini fân, acei obicinuiţ a da la vornic[ie] plătindu-l câte 7 pol lei pe stânjin, iar nu câte 5 lei precum au plătit la stolnic Steriian.
Răsp.: Lei 7 luat după învoiala ce au avut când au vrut vrâncenii să jăluiască întru aceasta la stărostie.
Soc.: Pricina fânului pre largu să arată în urmă la satul Găurile şi cinstita vistierie va da hotărîre.

209. *Ar.:* Lei 4, tij satul pentru 4 chile orzu den anul trecut ce l-au bitirmesit cu capitan počtii.
Răsp.: Lei 4, luat după alcătuire ce au avut când au sfârşit tocmala cu bitirmegii şi au făcut zapisile.
Soc.: Pricina orzului prea largu să arată în urmă la satul Negrileştii şi cinstita vistierie va da hotărîre.

210. *Ar.:* Lei 6, tij satul pentru 2 cară lemne ce au dus la Focşani la şcoala unde învaţa copii vor[ni]c[ului] de Vrance.
Răsp.: Pentru alte faceri de bini au dus la Focşani acele 2 cară lemni.
Soc.: Lei 4 să plătească.

211. *Ar.:* Lei 6, pentru un panţir ce au slujit la zapcii întru înplinire rămăşiţurilor de banii birului şi nu i-au ţinut în samă rândurile.
Răsp.: Lei 4 luat căci au fost dat de săritură pe o săptămână şi la slujba vornic[iei] n'au venit 2 rânduri.
Soc.: Lei 4 să plătească căci prin giurământ au încredinţat că panţirul au slujit la zapcii.

212. *Ar.:* Lei 20, Sandul nemesnicul pentru că un Dumitru, vataf de panţiri l-au pârît la vornicie că l-au bătut şi că numai s'ar fi sfădit.
Răsp.: Lei 20 luat pentru că au bătut pe vătaf de panţiri.
Soc.: Au arătat şi vătaf de panţiri că au suferit bătae dela nemesnic şi pentru banii daţ vornic[ului] de Vrance, cinstita vistierie va da hotărîre.

213. *Ar.:* Lei 11, Manta Sfârle pentru o pricină ce au avut cu un Simion Necola înnainte stolnicului Steriian şi să sfârşisă pricina. Apoi la acest vornic de Vrance deschizându-să iarăş pricina, l-au îndatorit de au dat aceluia 2 oi, luându-i şi gloaba.

Răsp.: Lei 10 luat, căci s'au dovedit că jăluitor[ul] au furat oile.
Soc.: Pricină de furtişag fiind, n'au eşit vornicul de Vrance din obiceiul ce să păzăşte în Vrance.

214. *Ar.:* Lei 21, Ioniţi Năstasă, ce au fost nemesnic satului, arată că după pretenţie sătenilor făcându-i socoteală de banii ce au strânsu din sat, l-ar fi scos datoriu cu 45 lei şi mai în urmă i-ar fi ertat satul.
Răsp.: Lei 20 luat pentru că au fost mâncat banii satului şi spre veghere şi altora, i-au luat acei bani.
Soc.: S'au dovedit că au fost datoriu satului numit nemesnic, dar pentru banii ce au dat vornicului de Vrance cinstita vistierie va hotărî.

215. *Ar.:* Lei 7, Pavăl sin Ioniţi Năstasă pentru că s'au sfădit cu un cumnat al său în pricina unui cal.
Răsp.: Lei 6 luat căci l-au bătut.
Soc.: Cinstita vistierie va hotărî pentru bani ce au dat jăluitor[ul].

216. *Ar.:* Lei 8, Toader Sfârle pentru că un panţir a vorniciei l-au pârît că s'au sfădit cu un Ion Grigoraş.
Răsp.: Lei 8 luat. Asemene au urmat bătai.
Soc.: Cinstita [vistierie] va hotărî pentru banii ce au dat jăluitor[ul].

217. *Ar.:* Lei 12, Petre Bădaşc pentru că un uncheş Nicolae Bululete s'au jăluit că l-ar fi suduit şi ar fi învăţat şi pe un Ion Giaboc de au bătut şi pe o fată a lui Bululete.
Răsp.: Lei 10 luat după vinovăţie ce s'au dovedit atunce, iar acum nu-ş poate aduce aminte bine în ce chip au urmat pricina.
Soc.: S'au poroncit jăluitoriului să aducă dovadă în pricină şi n'au adus nici o dovadă alta decât arătare lui. Cinstita vistierie va da hotărîre pentru banii daţi vornicului de Vrance.

218. *Ar.:* Lei 12, Ion Giaboc tot întru această pricină s'ar fi globit.
Răsp.: Lei 10 luat pentru că jăluitorul au bătut pe o fată a lui Bululete.
Soc.: Jăluitorul au urmat bătae fetei lui Bululete şi pentru banii daţi vornicului de Vrance cinstita vistierie va da hotărîre.

219. *Ar.:* Lei 10, tij Petre Bădaşc pentru că Neculai Bululete l-au pârît că l-au suduit.
Răsp.: Arată că afară de pricina ce să însămnează mai sus n'au mai fost, nici n'au mai globit.
Soc.: S'au zis jăluitorului să dè dovadă şi nici o dovadă n'au dat.

220. *Ar.:* Lei 10, tij Ion Giaboc pentru că nemesnic i-ar fi luat o bondă zăloc (sic) pentru un leu şi cerându-ş bonda s'ar fi sfădit zicând către nemesnic că mai sint şi alţii a li lua sama.
Răsp.: Lei 8 luat pentru că au bătut pe nemesnic şi apoi în urmă s'au învoit cu nemesnic pe 8 lei.

Soc.: Pricina au urmat după arătare vornicului de Vrance dar pentru banii luaţi de *pârîtu* vornic, cinstita vistierie va da hotărîre.

221\. *Ar.:* Lei 5, satul pentru o cergă ce au dat la vornicie înpreună cu alte sate şi nu li s'au plătit puindu-i ei în cislă.

Răsp.: Au luat câteva cergi de pre la câteva sate de li-au triimis la Iaş.

Soc.: Lei 5 să plătiască căci şi alţi vornici de Vrance luând cergi de triimite la Iaş le plătè ca un lucru măsurat.

Aceste fiind arătările lăcuitorilor şi răspunsurile vornic[ului] de Vrance şi aceste fiind dovedirile precum şi socotinţa stărostiei să dă în mâna lăcuitorilor, lângă care s'au alăturat şi osăbită înştiinţare cătră cinstita vistierie.

827, Octomvrie 16.

IOAN LUCA
vornic

BELDIMAN [1])
spătar

---

[1]) Erau ambii staroşti şi în 9 Iulie 827. V. Arh. St. Iaşi. Tr. 251, op. 275, dos. 162, fila 4.

DOI MISIONARI SCOȚIENI ÎN ȚĂRILE ROMÂNE ACUM O SUTĂ DE ANI

DE

ALEX. LAPEDATU
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Ședința dela 15 Iunie 1934

E vorba de Andrew A. Bonar și de soțul său Robert Mc. Cheyne, clerici scoțieni, cari, în 1839, întreprind o călătorie în Orient, ca misionari ai Comitetului pentru convertirea Evreilor la creștinism, — comitet instituit de Congresul general al Bisericii scoțiene.

Cel dintâiu — Andrew A. Bonar — născut la 1810, dintr'o familie de cărturari de mare valoare, își făcu studiile la Universitatea din Edinburgh (1835), care, patruzeci de ani în urmă, îi conferi — la 1873 — titlul de doctor în teologie, pentru importanta sa activitate pastorală și publicistică. La 1878, Congresul general al Bisericii scoțiene îl alege Moderator (Superintendent) al acestei Biserici. Moare în vârstă foarte înaintată — la 1892.

Tovarășul său de călătorie — Robert Mc. Cheyne — i-a fost cel mai bun amic. Poet și pictor de talent, studiază și el teologia, spre a deveni, ca pastor, însuflețit luptător pentru evanghelie. Suferind de piept, moare, tânăr încă, la 25 Ianuarie 1843, în timpul unei grozave epidemii de tifos, în Scoția. Moartea lui fu ca și un doliu național, atât era de iubit și prețuit. Andrew Bonar i-a scris și publicat, ca omagiu al prieteniei sale sincere și duioase, biografia. Cartea fu tradusă în mai multe limbi și continuă să apară în ediții nouă până astăzi.

Lui i se datoresc desemnurile ce ilustrează descrierea lor de călătorie şi din cari pe cele privitoare la ţările noastre le reproducem mai departe în text, în aceeaşi mărime ca şi originalele.

Misionarii noştri au fost aşa dar personalităţi de seamă ale timpului, cu proeminente situaţii sociale, culturale şi spirituale. Călătoria ce ei întreprinseră în Orient o făcură — cum am spus — din însărcinarea Comitetului din Edinburgh pentru convertirea Evreilor, al cărui secretar era pe atunci Bonar însuşi. Preocupaţi în deosebi de acest scop al călătoriei lor, tinerii clerici lăsară pe al doilea plan, cum o spun şi în prefaţa cărţii lor, împrejurările locale — geografice, istorice, politice, sociale, culturale etc. — ale ţărilor şi regiunilor pe care le-au străbătut. Căci, pretutindenea, ei ţin să cerceteze, cu nespusă iubire creştinească şi remarcabil zel apostolic, şi deci să cunoască, în primul loc, situaţia Evreilor, condiţiile în care se găsesc şi trăesc şi posibilităţile de a fi aduşi la staulul dreptei credinţe.

Totuşi şi sub întâiul raport, *Povestirea misiunii de cercetări printre Evrei a Bisericii scoţiene în 1839* (Narrative of a mission of inquiry to the Jews from the Church of Scotland in 1839), căci aşa este intitulată cartea lui Bonar şi Mc. Cheyne (Edinburgh, William Whyte et Co. 1843) e foarte interesantă. Astfel bunăoară capitolul despre Ţările Române (Wallachia and Moldavia, pp. 366—426) şi începutul capitolului următor, despre Polonia austriacă (Austrian Poland, pp. 427—434, privitoare la Bucovina), destul de întinse şi singurele pe care le-am cercetat, nu aduc numai serioase şi interesante informaţii cu privire la starea Evreilor dela noi, acum un secol, adică tocmai în epoca când s'a făcut aşezarea lor mai intensă în aceste părţi, ci ne dau şi relaţii destul de importante cu privire la ţară şi aspectul ei, la locuitori şi obiceiurile lor, la oraşele şi satele prin care au trecut, la clasele sociale şi îndeletnicirile lor, la stările politice şi culturale etc.

Tocmai pentru aceasta, ca şi pentru faptul că misiunea anglicană pentru convertirea Evreilor din Bucureşti s'a întemeiat în legătură şi ca urmare a călătoriei celor doi clerici scoţieni, e de mirare cum scrierea lor a rămas neştiută până azi cercetătorilor trecutului nostru. D-na Sanda I. Mateiu,

cunoscuta publicistă, este aceea care mi-a atras atențiunea asupra acestei scrieri și care, mai mult, a binevoit a-mi pune la dispoziție chiar traducerea capitolelor mai înainte citate privitoare la Țările Române, cum și datele asupra autorilor, procurate direct dela urmașii acestora din Scoția. Cu deosebită gratitudine pentru această bunăvoință și osteneală, voiu scoate din traducerea d-sale știrile și mărturisirile mai interesante pentru cunoașterea stărilor din Principatele noastre acum o sută de ani, așa cum se înfățișară ele celor doi călători.

Plecați, la începutul lui Aprilie 1839, din Londra, misionarii noștri trecură Canalul pe la Dover-Calais. Prin Boulogne, ei ajunseră la Paris, apoi, prin Dijon și Lyon, la Marseille. De aci trecură la Genova și Civita vecchia, apoi, prin Malta (cu înconjurul Siciliei), Sira (cu înconjurul Greciei), Alexandria și Damietta, la Ierusalim. Prin Beirut, Cipru și Smirna, ajunseră la Constantinopol, de unde porniră spre Țările Române, intrând pe la Galați și ieșind pe la Zalesky. Prin Tarnopol, Brodi, Lemberg, Cracovia, Breslau, Glogau, Posen, Frankfurt, Berlin și Hamburg, ei se întoarseră la Londra — la începutul lui Noemvrie, acelaș an (1839).

In țările noastre călătorii intrară pe apele Dunării, la 28 August, prin gura Sulinei. După un popas de jumătate oră la Tulcea, « oraș turcesc pe malul bulgăresc », ajunseră, a doua zi, la Galați. Ținuți în carantină o săptămână, ei intrară în oraș numai la 5 Septemvrie. In aceeași zi chiar, seara, plecară la Brăila, iar de aci, la 7 Septemvrie, tot seara, prin Slobozia și Obilești, la București, unde ajunseră a treia zi, dimineața, și rămaseră cinci zile. Dela București se îndreptară — la 13 Septemvrie — spre Iași, prin Buzău, Râmnic, Focșani, Tecuciu, Bârlad și Vaslui. In ziua de 17 Septemvrie, înainte de apusul soarelui (în ajunul Ispășirii evreești), sosiră la Iași, unde stătură trei zile. La 20 Septemvrie, seara, părăsiră Capitala Moldovei, apucând spre Cernăuți, prin Botoșani. Granița în Bucovina o trecură la 22 Septemvrie, intrând în carantina austriacă dela Bosancea. Prin Suceava și Siret, ajunseră, în 28 Septemvrie, la Cernăuți, de unde, prin Zalesky, trecură Nistrul, în Galiția, apucând spre Tarnopol.

Pe acest itinerariu se desfășoară întreaga descriere a călătoriei în Țările Române, bogată în informații și observații, în sugestii și comentarii. Sistematic privită și expusă, ea poate fi împărțită și prezentată în trei capitole, I. Aspectul naturii și civilizația țării, II. Clasele sociale, cu îndeletnicirile, obiceiurile și viața lor și stările economice, culturale și politice, III. Situația, sub toate raporturile, dar mai ales cel religios, a Evreilor dela noi.

Primele capitole vor face obiectul comunicării mele de azi, iar ultimul obiectul comunicării de săptămâna viitoare.

In timpul petrecut în carantina de lângă Galați, primitivă și inospitalieră, unde veni să-i vadă și să le ofere serviciile consulul englez din localitate, Charles Cunningham, călătorii noștri avură vreme să examineze și să reflecteze asupra locurilor și oamenilor în mijlocul cărora ajunseră:

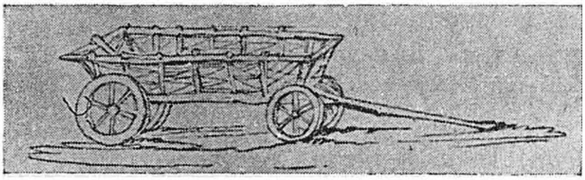
Țara era — Dacia veche, iar locuitorii — cu îmbrăcăminte de pânză, chimire late de piele, opinci (sandale romane) în picioare, plete lungi și nepieptănate, pălării negre cu borduri mari — erau, de sigur, urmași ai barbarilor ce turburaseră de atâtea ori Imperiul roman.

Turme numeroase de vite pe nesfârșite pășuni și lungi șiruri de căruțe, greoaie dar șubrede, cu scârțâitul prelung și strident al roților neunse, trase de boi puternici și răbdători ori de cai mărunți, câte patru sau chiar câte opt la olaltă, ofereau nouilor oaspeți ai Țărilor Române interesante și variate priveliști...

Galații. Ascuns între salcâmi, copacul cel mai răspândit și mai bine prosperând pe aci — orașul are 10.000 locuitori. Multe străzi pavate cu scânduri, dar multe încă nepavate, pline de praf vara, de noroi iarna. Case mai ales de lemn, tencuite și acoperite cu stuf. Chiar și unele biserici sunt de lemn. Cârciume în toate ulițile. In turnurile bisericilor și hornurile caselor cuiburi de berze. Locuitorii nu le distrug, aceasta fiind păcat. Ele vin regulat la « 16 Aprilie ». Dincolo de șanțul orașului, o movilă de pământ, pe locul unde Ipsilanti cu Grecii săi fu exterminat de Turci, în 1821.

Brăila. Drumul la Brăila fu făcut cu brişca consulului englez din Galaţi. Călătoria ţinu trei ore — pe câmpii necultivate şi pustii. Câteva colibe patriarhale, amintind « peisagii din ţara noastră ». La una o femeie bătea unt. La altele « mame dace » şedeau de vorbă în uşe, uitându-se curios la străini. Oamenii par muncitori şi liniştiţi. Nenumărate cirezi de boi cenuşii. Câini ciobăneşti, frumoşi. Siretul fu trecut pe un pod plutitor, tras cu funia de pe celălalt mal. Aci, la frontiera între Moldova şi Valahia, ofiţerul de vamă voi, ca de obiceiu, să-i stoarcă de ceva bani. Intervenţia consulului puse însă capăt acestei intenţiuni. Sosiră la Brăila pe înserate şi fură găzduiţi, confortabil, la vice-consulul englez Lloyd.

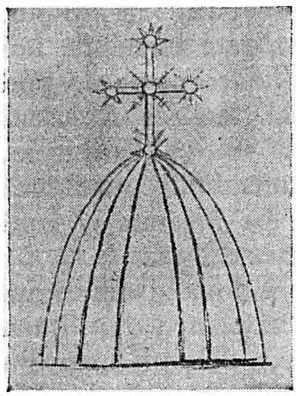
Dorinţa de a pleca spre Bucureşti chiar a doua zi dimineaţa le fu zădărnicită de o ploaie mare, care fu pentru dânşii « ca o întâlnire cu un vechiu prieten », deoarece dela plecarea din Scoţia nu mai avură o dimineaţă aşa ploioasă. Modul obişnuit de călătorie aci, zic ei, e cu « căruţa » — un vehicul rudimentar, de lemn, cu roţi mici *(se dă desemnul unei căruţe*, pag. 376). Hamurile cailor sunt de frânghie şi sfoară — mereu rupte şi înodate. Işi tocmiră trei asemenea căruţe cu câte patru cai. Dar d-l Cunningham nu-i lăsă să plece cu ele, ci le oferi « braşoveanca » sa — o trăsură fără arcuri, dar acoperită şi în care aveau loc patru persoane.

Căruţă de poştă.

Până sosi această trăsură dela Galaţi, călătorii vizitară oraşul: curat, bine aerisit, cu străzi largi, unele chiar pavate. Multe case de cărămidă, dar mai toate cu un singur cat. Plantaţii de salcâmi, ba chiar şi de maslini, bine crescuţi. Crucile bisericilor, strălucind în bătaia soarelui, impresonează *(se dă desemnul unei asemenea cruci*, cu globuri stelate în vârful

braţelor, pag. 377). Şi aci cuiburi de berze în clopotniţe şi hornuri. Ba şi berze domesticite prin curţile caselor. Dunărea, adâncă şi umflată, trece pe lângă oraş. Comerţul cu grâne se desvoltă mereu şi face ca târgul să crească în importanţă. Populaţia prosperă, de 6.000 suflete.

Cruce împodobită, pe turnuri de biserici.

Spre Bucureşti. Plecară din Brăila pe la 9 seara. Erau de făcut 120 mile. Braşoveanca le fu de mare folos. Se înhămară la ea toţi cei 12 cai tocmiţi pentru căruţe. Caii aceştia, mici, goniau nebuneşte, în strigătele sălbatice şi pocniturile de biciu ale surugiilor. La sfârşitul primei etape (poşte) fură deşteptaţi de oameni ce le cereau plata (« dă menzil, domnule! ») şi podorosna — legitimaţia de călătorie. Scena se repetă la toate etapele (poştele) următoare. Acestea erau instalate în nişte căsuţe mici, cu 2—3 încăperi, nemobilate. Caii de schimb, totdeauna la păscut, pe câmp, erau aduşi cu mare zăbavă. Intârzierile le provocau şi surugiii, cari se opreau mereu în loc, să dea fuga la vreun bordeiu să-şi aprindă pipele *(se dă, în desemn, chipul unui surugiu*, pag. 381).

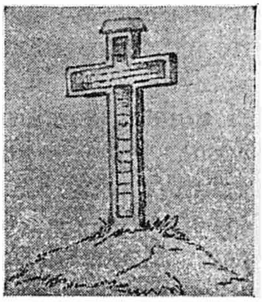
Surugiu.

Pe Bărăgan. In zori de zi, misionarii noştri se pomeniră în mijlocul unei întinse câmpii necultivate — cu colibe primitive, din loc în loc. La o staţie de poştă, până să se aducă caii, se dădură jos să se ospăteze din proviziile luate cu dânşii. Intrară într'o colibă, care se aseamănă, zic ei, înlăuntru, cu interiorul unei cabane scoţiene. Aflându-se în vechia Dacie şi ştiind că limba locuitorilor derivă din acea a Romanilor, cercară să

vadă de ce folos le poate fi latineasca lor. Bărbatul și femeia ce-i găzduiră, blonzi, dar de un aspect puțin civilizat, îi primiră respectuos.

Le spuse că dimineața *este frig* și că trebue *să se încălzească la foc*. Iar când îi arătară vitele — vacca et boves — omul zâmbi și zise: da, *vaca și boii*. Când însă ceru lac, el îi corectă: *lapte*. In timpul dejunului, conversația continuând, aflară că cabalus este *cal*, coliba *casa*, aqua *apă*, panis *pâne*, furca *furculiță*, vasul de fiert *căldare*. Iar mai departe, în cursul călătoriei, culeseră și alte cuvinte latine din gura locuitorilor: *funie*, ca să *lege* (ligare) oiștea. *Nu este*, le răspunse o femee căreia îi cerură lapte. Iar alta: *este*, *acru*, *nu dulce*. Un hamal, în fine, îi întrebă: *nu știi românește, domnule?*

Drumul continuă mereu înainte, pe stepă — nesfârșită întindere șeasă, fără nicio ridicătură, fără niciun pom. Numai pășuni imense, cu nenumărate turme de boi, bivoli, cai și oi. Singurele obiecte, afară de colibe, ce se mai întâlneau erau crucile de piatră, de pe marginea drumurilor *(se dă una în desemn*, pag. 383) și movilele ce se profilau la orizont — ridicături artificiale de pământ, foarte probabil, ca posturi de observație și alarmă. Pământul e moale și fertil, fără nicio piatră. Pe alocuri acoperit cu flori (levănțică, degețele, dârmoz). Fiecare surugiu mână câte patru cai. Cu fire de păr smulse din coamele lor, își împletesc biciurile. Caii mici și slabi, dar iuți și vioi, preferau galopul, ca și călăreții. Când drumul ocolia, aceștia o luau de-a-dreptul pe câmpie.

Cruce de piatră (pe margine de drum).

Prin Slobozia și Obilești. Dimineața trecură pe lângă un lac — lucru rar pe aceste locuri. Văzură cum se treeră cu caii. Fântânile cu cumpene deveneau tot mai dese (se apropiau de Ialomița), ca în Egipet, Polonia, Rusia. Pe la amiază, sosiră în Slobozia, primul sat dela plecarea din Brăila. La mânăstire nu mai erau călugări, ci numai un stareț, cu doi diaconi.

Trecând Ialomița pe un pod de vase, dădură peste un nou șes, de un nivel ceva mai ridicat. Același peisaj. Aceeași priveliște, în plus lanuri de porumb, din care sburau stoluri de potârnichi și dropii, când surugiii intrau în ele să-și ia, fără nicio jenă, câte un braț de păpușoi. Spre seară ajunseră la Obilești, pe malul unui alt lac. Numeroase turme de oi coborau spre apă. Un apus de soare minunat pe această scenă pastorală. Cele două localități — Slobozia și Obileștii — fură singurele pe care le întâlniră în calea de 120 mile dela Brăila la București.

In București sosiră pe la ora 3 din noapte. La hanul ce le fusese recomandat — *Hanul rusesc* — li se răspunse că nu este loc. Tot așa la hanul la care-i duseră surugiii: *Casina di Martini*. Un evreu din cei ce mergeau la sinagogile în sărbătoare, îi conduse la un caravanserai foarte mare — la *Hanul lui Manuc*, de pe malul Dâmboviței.

Dimineața, când se deșteptară și priviră afară, văzură că se găsesc într'o clădire foarte vastă ce acoperia aproape un hectar de loc. In parter erau grajdurile pentru cai și remizele pentru vehicule. La etajul întâiu: călătorii în trecere, iar la etajul al doilea: cei ce stăteau mai mult de șase luni în oraș. Etajul acesta avea de jur împrejur o galerie pe care ședeau grupuri-grupuri de călători, de diferite neamuri — ruși, unguri, greci, etc. Aci o interesantă observație în notă: Aceasta este dispoziția caravanseraiurilor orientale. Ele ne dau o idee despre Staulul din Betleem. Nu a fost loc pentru Iosif și Maria în apartamentele rezervate pentru călători, așa c'au fost siliți să rămână în parter, unde se adăposteau vitele și trăsurile. Și acolo au găsit păstorii pruncul (Luca 2.7—12).

O amestecătură de limbi străine și barbare ce le umplea urechile și le turbura pacea Duminecii. Trebuiră să caute o locuință mai liniștită, la un han mai mic și mai curat — *Hanul Simeon*, ținut de un Grec. Aci veni să-i salute consulul britanic — Colquhoun — pe care, la rândul lor, călătorii îl vizitară a doua zi acasă. Dela dânsul aflară că Bucureștii au 120.000 locuitori, nu mai puțin de 366 biserici ortodoxe, 1 catolică,

1 luterană, 1 calvină și nici-o moschee, Mahomedanii neavând dreptul de a poseda bunuri în Țările Române.

De pe acoperișul casei lui, a consulului, avură o splendidă vedere asupra orașului. E clădit pe o câmpie mlăștinoasă. Câțiva ani în urmă era pavat cu scânduri aruncate peste străzile pline de apă și noroi, cari exalau miasme dătătoare de friguri și malarie. Rușii însă le distruseseră, canalizând ulițele. Bisericile sunt mai frumoase pe din afară decât pe dinăuntru. Numărul clopotnițelor foarte mare. Cele mai multe îmbrăcate și acoperite cu tablă poleită, care, la lumina soarelui, orbește vederea. Este o nouă modă de clopotnițe. Inainte ele erau de zid. Dar cutremurele dese și violente le-au distrus mai pe toate. Ca să nu mai fie expuse dărâmării, se construiră, în loc, clopotnițe ușoare, de lemn și tinichea. Casele sunt izolate prin admirabile grădini, plantate cu viță și cu tot felul de pomi roditori. Fiind de lemn, incendiile sunt frecvente și periculoase. De aceea se face o pază foarte riguroasă dintr'un turn care domină orașul și în care stau, zi și noapte, paznici, însărcinați a da alarmă îndată ce zăresc vreun început de incendiu.

In ziua de 11 Septemvrie, misionarii merseră la Mitropolie, să asiste la Te-Deumul pentru ziua de naștere a Domnului (Alexandru-Vodă Ghica). Biserica splendidă. Foarte arătoasă pe dinăuntru, poleită peste tot, cu picturi foarte bogate și numeroase și cu un candelabru mare, de argint. Amvonul minunat. Arareori însă sau mai de fel ocupat. Decorațiile lui pompoase suplinesc « cuvintele de viață » ce ar trebui rostite de acolo.

Domnul nu era de față. Erau însă toți marii boieri, cu exprințul Serbiei, Miloș Obrenovici, în frunte. Un om de aspect întunecat și greoi, în bogată uniformă purpurie, cu spada și cingătoarea bătută în diamante. Alături de el, fiul său. Consulii, în uniformele respective, erau și ei de față. Multă lume apoi, în haine de sărbătoare, umplea biserica. Preoții cu odăjdii foarte frumoase, Mitropolitul, purtând o splendidă mitră, cu o cruce în diamante în vârf. Ornatele îi erau țepene de broderii

în aur. Prelat demn de respectat. A lăsat liberă circulația Sf. Scripturi. Slujba, ca și azi, cu cor. Asemenea ceremonialul sărutării crucii și luării anafurii de către cei prezenți.

După terminarea Te-Deum-ului, călătorii rămaseră în biserică să observe cum își fac credincioșii rugăciunile. In fața diferitelor icoane, ei se închinau cu mătănii și cruci, sărutând apoi picioarele sau mâinile sfinților. Intr'un colț, sicriul cu moaștele Sf. Dumitru, patronul Domnului (*sic*!). Un « Valah sincer » le spuse că acesta nu este Sf. Dumitru cel vechiu, ci Sf. Dumitru cel nou. Trupul îi fusese îngropat în albia unui râu, iar locul fu revelat unei tinere evlavioase, ca sfântul să poată fi desgropat. Sicriul, ca și moaștele, bogat împodobite cu aur și argint. Nu se arată decât o mână — obiectul venerațiunii. Se descrie modul de închinare, în fața moaștelor, ca și felul cum preoții fac, din această închinare, obiect de speculă urîtă. Asemenea credința în vindecarea bolnavilor, care aducea în fața Sfântului numeroși nenorociți. Ce vulgară idolatrie! exclamă clericii scoțieni, să vezi atâția oameni respectabili și inteligenți îndeplinind astfel de devoțiuni superstițioase.

Plecarea din București *spre Iași* la 13 Septemvrie, dimineața. Până la Focșani erau 11 poște. Surugiii mânau ca vântul, ridicând nori de praf în urmă. Minunate tufișuri și șiruri de pomi mici mărgineau drumul de ambele părți. Și pe aci fântânile cu cumpene erau obiectele pe care privirea le întâlnia mai adesea. Când să se încheie prima etapă (poștă), oiștea trăsurii — brașoveanca — se rupse, lăsând pe călători în drum. Trebuiră trei ceasuri să se repare și să poată porni mai departe în cea mai mare goană.

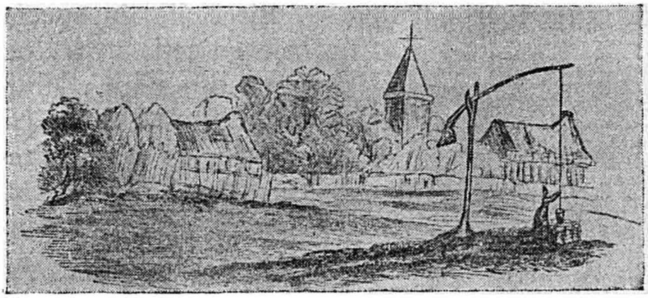
Urmează o descriere a modului de călătorie de pe atunci, ce ar fi păcat să nu fie cunoscută din cuvânt în cuvânt: « Era ceva foarte plăcut în acest fel de a călători. Cei doi surugii — cu pieptarele lor valahe, cu mânicile largi ale cămeșii, cu cismele lor înalte, cu căciulile mici de blană și cu pletele în vânt, plesnind mereu din bicele lor lungi, făcând să răsune pădurile de strigătele lor — erau foarte pitorești. Aerul era

delicios şi câmpiile par'că sburau pe lângă noi. Când încălică, fiecare surugiu, sărind în şea, strigă: Hii! şi toţi caii pornesc dintr'odată. Ţipătul lor, ca de vulpe, e foarte ciudat. Incepe foarte încet, apoi se tot întăreşte, până devine un strigăt prelung ce se pierde. Inainte de a sfârşi unul, începe celălalt şi aşa mai departe. Ei plesnesc necontenit din biciu când pornesc ori se apropie de vreo poştă sau de vre-un oraş.

Ţăran român.

Spre seară sosiră într'un sat (sic!) adorabil numit *Buzău*, cu biserica lui (de sigur, cea episcopală), din care sunau, adânc şi liniştit, clopotele *(în desemn, un sat, cu fântână cu cumpănă*, pag. 398). Mergând toată noaptea, ajunseră, în zori, la *Râmnic*. La început ţinutul era frumos — cu dealuri împădurite. Curând însă drumul deveni din nou şes. Trecând peste un râu (?), urcară pe platoul pe care se găsesc *Focşanii*, unde ajunseră pe la 10 dimineaţa.

Satul (sic) Buzău.

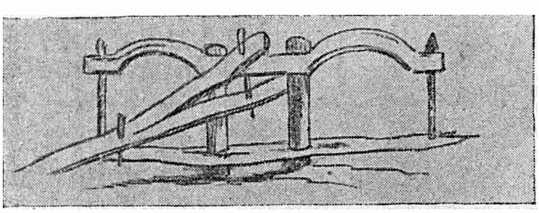
Oraşul e plăcut aşezat printre pomi şi împodobit cu clopotniţe de tinichea strălucitoare. Are un han tolerabil şi cinstit — *Hôtel de France* — ţinut de un Spaniol mic, care e şi agent consular francez. Negăsind cai de schimb, trebuiră să rămână aci până a doua zi, când, angajând un ţăran român, cu patru cai, să-i ducă până la Bârlad, porniră mai departe.

Fiind la graniţa dintre Valahia şi Moldova, trebuiră să-şi vizeze paşapoartele mai întâiu la Ispravnicul ţinutului (unde

se făcea ordine cu cnutul), apoi la poliția valachă și la cea moldovenească și, în urmă, la vice-consulul britanic. Un râu mic (= Milcovul) desparte cele două părți ale orașului, ca și cele două țări surori. Plecarea se făcu pe la ora 3 după miezul nopții. La frontieră funcționarul dormia, iar soldații de pază nu știau nici scrie nici ceti. Trebuiră deci să aștepte până să se scoale funcționarul — aproape de răsăritul soarelui.

Porniră la drum cu viteză și mai mare, trecând Siretul pe un pod de vase, la un punct repede și adânc, unde s'au pierdut multe vieți. După o câmpie întinsă, ținutul devine mai accidentat și păduros. Sate plăcute, cu case (= colibe) izolate, înconjurate de grădini. Unul din aceste sate era *Tecuciul*. Fântâni cu cumpene, coșare de porumb, porci mari și urîți, câini sbârliți, dar frumoși — e tot ce notează prin aceste părți călătorii noștri.

După un popas de dimineață (cu descrierea locului), pe la 5 după amiază, ei ajunseră la *Bârlad* (cinci poște depărtare de *Focșani*). Găzduiră la un han confortabil. Orașul, ca mai toate târgurile moldovenești, este așezat pe o câmpie întinsă. Are 10.000 locuitori. Biserica principală cu trei turle acoperite cu tinichea și cu cruci foarte frumoase. Bisericile, în special cele rusești, au picturi și pe din afară. Dimineața (fiind Duminecă) o petrecură acasă, în reculegere. După amiază vizitară orașul. La biserica principală un preot, trei diaconi și nici un credincios. Rugăciuni grăbite, fără devoțiune și fără melodie. La altă biserică, de lemn, preotul cu câțiva copii în zdrențe ce dădeau răspunsurile, doi moși și șase babe. La sfârșitul slujbei, toți făcură mătănii în fața icoanelor, pe care le sărutară în semn de venerațiune. Călătorii observă de altfel că adevărata slujbă este dimineața, când bisericile sunt pline. După slujbă, lumea petrece puțin cuviincios. Chiar și preoții.

Jug de boi.

Plecară din Bârlad a doua zi dimineață, după ce cumpărară dela hangiu o icoană reprezentând pe Christos pe cruce, înconjurat de draci. La un han, în drum, observară o altă icoană, a Maicii Domnului, cu rama plină de candele. Dincolo de oraș, lângă un lac mic, un stâlp reprezentând pe Sf. Petru cu cheile. Mori de vânt și fântâni mai curate, de piatră, după moda turcească. La amiazi poposiră la un han numit *Tatomirești*. Intrară în vorbă cu Evreii în trecere. Pe unul îl lecuiră. Cu altul discutară despre Biblie și Talmud. Cu cât înaintau, cu atâta priveliștea devenea mai interesantă. Inainte de a ajunge la Vaslui, o minunată vale deschisă, cu livezi pe dealurile-i împădurite.

Noaptea târziu ajunseră la *Vaslui*, unde abia găsiră adăpost la un han plin de Evrei în drum spre Iași, pentru serbarea Ispășirii. Pe la 2, noaptea, plecară din Vaslui. Dimineața, popas la un han prăpădit, într'o regiune insalubră. Mai departe peisajul deveni mai plăcut și interesant. O vale închisă între dealuri acoperite cu păduri și livezi de pomi — aluni, meri, pruni, încărcați de rod. Caprifolia și hameiul se cățărau pe copaci. Flori multe dau un farmec deosebit locului. Urcară culmile în strigătele sălbatice ale surugiilor ce-și îndemnau astfel caii la drum. O vale împădurită urmă — apoi platoul accidentat al Iașilor. Din depărtare orașul părea foarte întins — case albe, clopotnițe strălucitoare, multă verdeață...

In Iași. Intrară în oraș, înainte de apusul soarelui, pe străzi lungi, pline de meseriași, cu case mai sărăcăcioase ca la București. Evreii tocmai se pregăteau să meargă la sinagoge. Mulți erau chiar în drum. Coborîră cu grabă la un han, ca să poată merge și ei la serbarea zilei de Ispășire. Se duseră apoi la casa consulului englez, Gardner, care îi primi cu multă bunătate și le găsi găzduire la *Hôtel St.-Petersburg*, stabiliment mare, ținut de un Evreu botezat (la ortodoxi).

Dela consulul britanic căpătară multe informații de ordin general: cheltuielile de traiu la Iași sunt cam ca și cele dela București. Case bune, puține de închiriat. De aceea chiriile sunt foarte mari. Trăsurile sunt indispensabile, pentru drumurile rele. Asemenea servitorii. Alimentele sunt însă foarte

eftine. Orașul a progresat mult. Străzile nu mai sunt pavate ca mai înainte, cu scânduri. Are vreo 70 de biserici. Clima mai sănătoasă ca la București. Există însă o febră moldovenească, la un anumit sezon. Divorțul mai puțin răspândit ca înainte. Teama de Dumnezeu nu există însă.

Următoarea întâmplare, povestită de consul, ar dovedi-o. Intr'o seară din Ianuarie 1838, mare bal la curte. Inainte de-a începe, un puternic cutremur zgudui și spăimântă tot orașul. După trecere de câteva minute, prietenii moldoveni ai consulului propuseră ca totuși să meargă la bal. Consulul socoti a fi de prisos, deoarece, zicea el, nimeni nu va fi acolo. Insă, la insistența lor, se duse. Sosiră. Salonul feeric iluminat și lumea adunată. Toți erau însă tăcuți, palizi ca moartea. O crăpătură mare se făcuse în ziduri. Consulul aștepta cu groază o nouă zguduitură, privind ușa, pe care avea să iasă mai repede afară, când deodată unul din musafiri începu un cântec. Ca prin farmec, podelele fură curățite de moluz și dansul începu cu veselie și frivolitate, ca și cum nimic nu se întâmplase.

Domnul își are reședința la Iași. E amabil cu străinii. A permis desfacerea (răspândirea) Bibliei în țara sa. Mitropolitul însă, bigot, nu o permise. Aflând dela consul de sosirea misionarilor, se informă de scopul călătoriei lor și-și exprimă dorința să-i vadă. Ei amânară plecarea, ca să poată fi primiți. Dar Domnul se îmbolnăvi și audiența nu mai avu loc. Foarte probabil, Guvernul nu va împiedeca activitatea unui misionar printre Evreii din Moldova.

Seara plecară din Iași, luându-și rămas bun dela consul. Când se lumină, dimineața (21 Septemvrie), treceau printr'o frumoasă vale păduroasă, cu sate plăcute. De departe, pe o câmpie vastă, văzură *Botoșanii* cu numeroase clopotnițe strălucitoare. Aproape de intrarea în oraș, o cruce cu chipul în mărime naturală al Mântuitorului.

Pe la orele 9 dimineața sosiră în oraș. După sfaturile viceconsulului, Signore Scotto, hotărîră să tocmească cai, ca să meargă direct la Tișeuți, lângă stația austriacă de carantină. Se duseră deci la un Evreu, care, deși era în Sabat, se oferi

să le dea cai. Nu-i tocmi și nu conduse el, ci un creștin, interpus al său.

Orașul e deosebit de curat. 20.000 locuitori și 11 biserici. E foarte întins, cu grădini între case, care-i dau un aspect vesel. Făcură o călătorie pe seară. Trei cai evreești fac cât opt creștinești, scriu călătorii. Drum prin păduri adânci și umbroase și prin livezi deschise. Spre Apus, în depărtare, Carpații.

Prin o alee lungă, plantată cu sălcii, sosiră la un râu lat, pe care-l trecură prin vad, apoi coborîră într'o livadă cu pomi minunați, la sat la Tișeuți. Neputând trece Suceava (frontiera), ca să intre în carantina austriacă, din cauza vremii târzii, traseră la un han mic, pe malul râului, la un Evreu, care-și făcuse cușca pentru serbarea Corturilor.

Seara trecură granița și intrară în carantină. « Intrarăm acum, scriu misionarii, într'altă împărăție a acestei lumi, unde Satana își are tronul, până ce va sosi timpul când va deveni Impărăția Dumnezeului nostru și a Hristosului său ». In carantină rămăseseră cinci zile. Așezare plăcută și sănătoasă. Curățenie pretutindene. Domină un ținut frumos numit Bucovina. Personalul carantinei deosebit de civilizat și politicos. Conversația cu medicii în latinește. Aci își redactară călătorii jurnalul și-și pregătiră itinerariul: Cernăuți, Tarnopol, Brodi, Lemberg, Cracovia.

La 27 Septemvrie, dimineața, părăsiră carantina și plecară, cu o brișcă acoperită, la *Suceava*, oraș plăcut cu opt turnuri strălucitoare și o cetate în ruină. Populație considerabilă de ortodoxi, catolici și armeni. Poziție minunată, pe malul înalt al unui râu (= Suceava). Casele văruite, curate și acoperite cu șindrilă. Jumătate din oraș e locuit de Armeni.

Plecând din Suceava, drumul duce printre garduri de nuele cu streșini la fel. Șoseaua era pavată și bine întreținută. Casele mai confortabile ca în Moldova. Aspectul țării mai civilizat. Mulți arbori fructiferi prin grădini. Biserici rustice, semănând cu cele din Scoția. Un pod de lemn îmbrăcat și acoperit cu scânduri. Vama lui o lua un evreu. Aceștia sunt de altfel pretutindeni și în toate amestecați.

Timp de trei ore, drumul duce, în linie dreaptă, când suind, când coborînd, printre splendide livezi. La stânga șirul înalt și păduros al munților Carpați. Câmpul parfumat cu șofran tomnatec. Sate frumoase, resfirate pe coaste. Un han evreesc, în față cu cuști pentru serbarea Corturilor. Țăranii coseau, scoteau cartofi și cultivau hameiu.

Pe la ora 2 după miezul nopții ajunseră la *Siret*, pe râul cu acelaș nume. Cazarme de soldați, cu uniforma albastră austriacă și cea verde închis a ofițerilor. La hanul unde traseră, multă lume intra și eșia. Ea privia curios la călătorii străini, englezi, constatând că au nasuri și ochi ca și dânșii. Mulți erau turmentați de băutură, după praznicul unui mort bogat al orașului.

Dela Siret, călătoria continuă pe un drum drept ca săgeata. Dealuri line de-o parte şi de alta. Câmpia bine cultivată. Drumuri excelente, ca pretutindeni în Austria. Seara, pe lună, ajunseră la *Cernăuți* (28 Septemvrie). Traseră la un han tolerabil. Oraş plăcut, cu strade largi, bine aerisite și curate. Case cu 2—3 etaje. Cazărmi şi clădiri publice mari. Pe firme mai ales nume poloneze. Piața, un squar larg, pe delături cu prăvălii portative (gherete). In mijloc o cruce mare cu o statue a Sf. Fecioare, cu trupul Domnului în braţe şi doi îngeri alături. O stradă largă duce de sus, din piață, de unde se vede şerpuind Prutul, jos, pe câmpie, la *Sadagura*. Pe această stradă o altă statue a Mântuitorului pe cruce cu Sf. Fecioară alăturea, străpungându-și inima cu o spadă. Situația orașului frumoasă şi salubră, pe vârful unui deal considerabil, cu o minunată vedere pe câmpiile fertile din jur.

Părăsiră orașul înainte de amiazi, într'un vehicul excelent, cu o brișcă englezească, cu arcuri, dată de hangiu, care le procură cai şi om să-i ducă la Tarnopol. Trecură Prutul pe un pod lung, de lemn. Priveliștea în urmă, asupra orașului şi împrejurimilor, foarte plăcută. Pe câmp o plantă numită « retoky » cu tulpină brun-roșcată dă ținutului un colorit frumos. Barierele în forma cunoscută: o grindă de-a-curmeșișul drumului, ridicându-se dela un capăt cu ajutorul unei greutăți. Cu toată fertilitatea solului și frumusețea locului,

călătorii nu uită să însemneze că se găsesc în ţara « chipurilor cioplite » cu multe cruci înalte şi reprezentări ale Sfintei Fecioare pe marginea drumurilor.

După un popas într'un sat numit *Gertsman* (?), ţinutul deveni mai puţin interesant. Pe seară începură să coboare spre Nistru, prin o vale cuprinsă între două dealuri de înălţime considerabilă, acoperite cu tufişuri. La gura văii apărură clopotniţele oraşului vecin *Zalesky*, strălucind în apusul soarelui. Trecură dincolo, Nistrul, pe un pod de vase. Apa adâncă şi repede desparte Bucovina de Galiţia, care face parte din Polonia austriacă.

Trec acum la ştirile ce am putut culege din cartea celor doi misionari scoţieni cu privire la clasele sociale, la îndeletnicirile, obiceiurile şi viaţa lor, cum şi la stările economice, culturale şi police.

Moldova. Ţară interesantă, dar foarte înapoiată în civilizaţie. Guvernul asupreşte pe locuitori cu dări, iar fiecare proprietar de pământ are dreptul să ceară ţăranilor 80 zile de lucru şi 10% din venitul lor. Munca este totuşi bine plătită: un lucrător capătă până la 6 piaştri pe zi, iar cu 1 piastru cumpără 1 kg. de carne. Ţara ar fi foarte roditoare, dacă ar fi lucrată bine. I se zice Peru-ul Grecilor. Multe din întinsele ei câmpii stau însă nelucrate. Se taie pe an 400.000 vite pentru seu, iar 250.000 sunt exportate la Constantinopol. Limbile clasei culte sunt greaca modernă şi franceza. Dialectul autohton este însă limba valahă şi se întrebuinţează de poporul de jos. Religia Moldovei ca şi a Valahiei este cea ortodoxă.

Valahia. Ţară frumoasă. Dacă ar fi cultivată, ar putea nutri 12 milioane de locuitori, nu 2 milioane cât are acum. Imensele câmpii peste care am trecut, lucrate, ar aduce venituri mari. Dar nu sunt braţe care să poarte plugul. Populaţia nu este încurajată şi viţiile locuitorilor menţin natalitatea scăzută. Aproape ¾ din pământul acestei ţări, ca şi în Moldova, este proprietatea mânăstirilor. Multe mânăstiri aparţin locurilor sfinte străine, dela Atos şi dela Sinai. Aceste moşii sunt arendate la autohtoni cu preţuri rezonabile.

Partea de Apus, Valahia mică, e un ţinut muntos, foarte deosebit de partea prin care am călătorit. Craiova, locul de întâlnire al cavalerilor cruciaţi în drumul lor spre ţara sfântă, se găseşte acolo. Regiuni întregi sunt devastate, aci, din când în când, de lăcuste. Pe lângă exportul de grâne, produsul de căpetenie al ţării, se mai face comerţ de cantaride (gândaci ce se găsesc în mare cantitate în pădurile Valahiei mici) şi lipitori (trimise în imense cantităţi la Paris). Părul de porc — mare şi tare — se exportă în Anglia pentru fabricarea periilor.

Boierii şi Clerul. Boierii, nobilii Moldovei, nu sunt oameni educaţi. Ei îşi petrec mai tot timpul în distracţii uşoare — baluri şi cărţi de joc. Boierii, nobilii Valahiei, locuesc, toţi, în Capitală. Ei îşi vizitează rar domeniile. Unii, se spune, nu le-au văzut niciodată. Sunt lăsate pe mâna arendaşilor, cari caută să se îmbogăţească cât mai mult. Domnitorul Valahiei, Alexandru Dim. Ghica, se zice că ar fi sub influenţa Rusiei. El nu egalează în talent pe Domnul Moldovei (Mihai Sturdza). Este o cameră (Divan), aleasă de cetăţenii cu rang şi avere, care ajută la guvernare. Funcţionarii nu sunt însă oameni de caracter. Tribunalele sunt grozav de corupte. Cea mai sigură cale să ai câştig de cauză în ţara aceasta este să mergi la judecător cu o pungă de bani. Sunt totuşi anumiţi Valahi cinstiţi care-şi pun toată inima pentru progresul ţării lor.

O plagă la clasa boierească, sursă de crimă şi simtom de corupţie, este frecvenţa divorţului, care se capătă uşor, nefiind socotit ca o ruşine. Părţile (cei divorţaţi) se recăsătoresc îndată cu alţii. De multe ori în timpul şederii noastre în aceste ţări, zic călătorii, ne-am adus aminte de cuvintele teribile ale lui Ieremia (6. 13—15). Spre a se dovedi că nu se pune nici un preţ pe despărţenie, se citează cazul unui boier, care, nefiind invitat la balul Curţii, ca să nu-l lase soţia din această cauză, făcu tot ce-i stătu în putinţă să obţină o invitaţie...

Preoţii în Moldova sunt atât de decăzuţi, că cel puţin o jumătate de duzină din ei se găsesc, la orice oră din zi, prin cârciume, bând în public. Deşi sunt preoţi, se ocupă adeseori de afaceri şi sunt protivnici Bibliei. Preoţii ortodoxi din Valahia nu sunt atât de viţioşi ca în alte părţi. Clerul inferior

are voie să se căsătorească. Cel superior, nu. De aceea între aceștia domină imoralitatea.

Țăranii. Poporul (în Moldova) pare foarte muncitor. Nu stă, ca în Răsărit, lenevind, cu pipa în gură, toată ziua. Femeea ia parte la munca obștească. Ea toarce chiar și umblând de colo până colo. Imbrăcămintea nu are nimic deosebit, afară de legătura de cap, de obiceiu un mic șal, înnodat sub bărbie, de multe ori alb, semănând cu șalul femeilor genoveze. Soldații asupresc poporul. Se citează cazul unui pescar cu permis de pescuit și totuși prins și deposedat de permis și de peștele confiscat. Țăranii (din Valahia) dela câmpie sunt o rasă slugarnică. Portul lor este asemenea celui al Moldovenilor. Poartă cojoace și căciuli de oaie, pe cari, pe vreme ploioasă, le întorc pe dos. Când te întâlnesc își scot căciulile din cap. In această țară nu se comit multe crime de violență, dar nimic nu întrece imoralitatea încuibată în viața particulară. Adevăratul țăran român se găsește în munții Carpați. E om netemător și independent. Iși îngroapă banii în pământ și umblă cu pas mândru. E lucru obișnuit aci să se găsească comori pe câmpuri, ascunse în pământ, din vremuri de invazie. Incălțămintea țăranilor e făcută din piele netăbăcită de capră și legată de picior cu curele, tot de piele. O rămășiță a sandalei romane....

Țiganii. Nume care, după unii, ar deriva dela Zoam, vechia capitală a Egiptului, deși, alții, îl atribue faimosului cuceritor tătar. Se găsesc în Moldova în număr de 18.000, iar în Valahia în număr de 80.000. Mai toți sunt robi, cumpărați și vânduți după poftă. Unul s'a vândut de curând pentru 200 piaștri. Prețul obișnuit e însă de 500. Cinci lire e prețul curent pentru bărbați. Țigăncile sunt vândute mai ieftin. De altfel vânzarea se face prin tocmeală.

Aparența lor e mult asemuitoare Țiganilor din alte țări, fiind toți negri, cu ochi frumoși, tot negri, și cu părul lung, negru. Au o limbă specială a lor. Deși nu par a avea un sistem de religie, sunt foarte superstițioși și cred în zile norocoase și în zile nefaste. Sunt cei mai buni meseriași din țară. Fierarii și zidarii sunt în deosebi recrutați dintre ei. Femeile sunt

socotite ca cele mai bune bucătărese. Mai toate familiile bogate au câte o bucătăreasă ţigancă. Iubesc muzica vocală şi instrumentală şi sunt excelenţi cântăreţi.

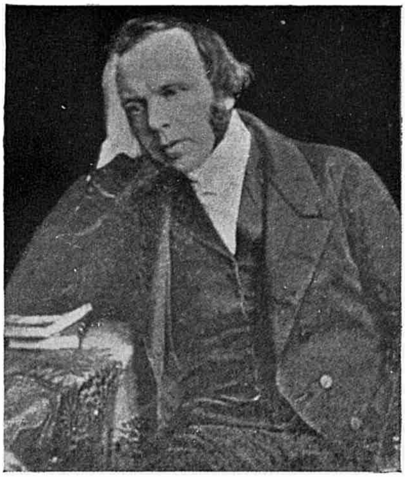
O anumită categorie sunt ţiganii turci, cari şi-au răscumpărat libertatea dela Guvern. Sunt puţini însă şi toţi din Turcia. In Galaţi sunt 12 asemenea familii. Bărbaţii fac negoţ de cai, iar femeile lor confecţionează saci şi alte obiecte. Iarna trăiesc în oraş, în bordeie sub pământ. Vara îşi întind corturile în aer liber, părăsindu-şi locuinţele de iarnă.

In drumul spre Galaţi (dela carantină), călătorii văzură mai deaproape o colonie de ţigani. Intregul lor aspect le amintea satele sărace de pe valea Nilului. Cei mari erau în zdrenţe, iar copilaşii, goi, duşi pe umeri sau subsuoară, ca şi la Egipteni. Lucrau la cărămizi în dogoarea soarelui. Muncă grea care amintea călătorilor de timpul când strămoşii lor persecutau pe fiii lui Izrael în acelaşi fel. Dacă deci ei sunt, în adevăr, descendenţii lui Faraon, precum numele, trăsăturile şi caracterul lor trădează, sunt o pildă vie de dreptatea lui Dumnezeu pentru popoarele ce prigoniră pe Izrael. Foarte probabil că aceşti rătăcitori aşa de despreţuiţi îndeplinesc proorocia de trei ori repetată: O să răspândesc pe Egipteni printre neamuri şi o să-i împart prin ţări... şi vor şti că eu sunt Domnul!... Numărul lor, ignoranţa lor, decăderea lor, chiamă cu glas tare ajutorul unor misionari creştini, exclamă, cu vădită îndurerare, călătorii noştri.

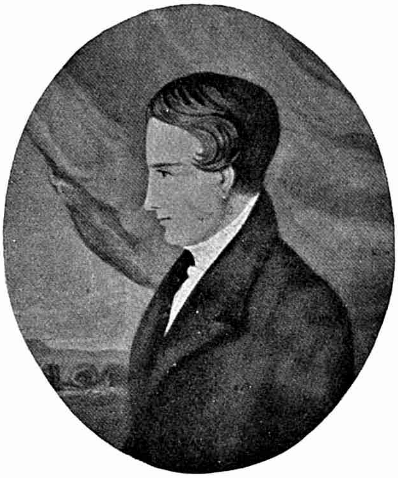
Urmează relaţiunile despre Evrei cari rămân să facă obiectul comunicării de Vinerea viitoare. In genere privite, ştirile şi mărturiile culese din cartea celor doi misionari scoţieni în ţările noastre acum o sută de ani, ne apar cât se poate de conştiincioase şi credincioase. Luate în cursul unei călătorii destul de grăbite — de trei săptămâni numai — ştirile şi mărturiile acestea se vede a veni dela spiritul de observaţie şi dela simţul critic al unor oameni culţi, cari, prin natura şi disciplina educaţiei lor spirituale, ştiau a privi în miezul lucrurilor, căutau să se informeze serios şi nu se lăsau, ca alţi călători, seduşi de aparenţe şi de închipuire.

Fără a avea și manifesta vre-o simpatie și vre-un interes mai deosebit pentru țara și locuitorii ei — cu excepția, firește, a populației evreești, pentru care anume veniseră în aceste părți— autorii ne apar totuși nepreveniți și obiectivi. Cu atât deci informațiunile și relațiunile lor sunt mai interesante și mai prețioase pentru noi. Și ele constituie, în adevăr, pentru stările de lucruri dela începutul epocii regulamentare, un important izvor de documentare.

Aceasta reese și din comparația cu știrile și mărturiile similare, rămase dela alți călători prin Țările Române, din aceeași epocă. Iar dacă privim scrierea analizată din punctul de vedere al informațiilor relative la comunitățile evreești de acum o sută de ani la noi, ea este și mai interesantă și merită, de sigur, o și mai mare atențiune. Pentru aceea am și rezervat expunerea acestei părți pentru o specială comunicare — Vinerea viitoare.

Andrew A. Bonar

Robert Mc. Cheyne
(Cam la vârsta când au călătorit prin țările noastre).

EVREII IN ŢĂRILE NOASTRE ACUM O SUTĂ DE ANI

— DUPĂ RELAŢIA A DOI MISIONARI SCOŢIENI —

DE

ALEX. LAPEDATU

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Şedinţa dela 22 Iunie 1934

E vorba de aceiaşi misionari de cari ne-am ocupat în comunicarea precedentă — de Vinerea trecută: Andrew A. Bonar şi Robert Mc. Cheyne *(Doi misionari scoţieni în Ţările Române acum o sută de ani*, Analele Academiei Române, Memoriile Secţiunii Istorice, Seria III, tom. XV, mem. 7).

Am spus atunci că scopul călătoriei lor prin Ţările Române era să cerceteze situaţia în care se găsesc şi trăiesc comunităţile evreeşti din diferitele oraşe şi regiuni ale Orientului, în vederea organizării unei acţiuni sistematice de propagandă, pentru aducerea lor la staulul dreptei credinţe.

Evident, misiune grea şi delicată, pe care însă cei doi clerici scoţieni ştiură să şi-o îndeplinească cu toată conştienţiozitatea şi seriozitatea, cu toată iubirea creştinească şi zelul apostolic de care trebuiau să fie ei însufleţiţi, ca misionari ai Bisericii căreia aparţineau şi ai comitetului ce le dăduse această însărcinare — Comitetul pentru convertirea Evreilor la creştinism, din Edinburgh.

In adevăr, ştirile pe cari ni le dau în *Povestirea misiunii de cercetări printre Evrei a Bisericii scoţiene în 1839 (Narrative of a mission of inquiry to the Jews from the Church of Scotland in 1839*, Edinburgh, William Whyte et Co, 1843) cu

privire la ţările noastre dovedesc că cei doi călători au urmărit: Intâiu, să aducă comitetului ce-i trimisese în cercetare, relaţii cât mai exacte şi mai complete cu privire la situaţiunea sub raport social, economic, cultural şi moral a comunităţilor evreeşti vizitate. Al doilea, să-şi dea seama de starea de spirit în care membrii acestor comunităţi se găsesc, în ce priveşte resorturile sufleteşti ale religiei lor şi posibilităţile unei eventuale convertiri la creştinism.

Pentru ajungerea acestor două scopuri au trebuit să se coboare în mijlocul fiecărei comunităţi în parte, — să ia contact cu conducătorii (rabinii) şi membrii ei, — să cerceteze casele de rugăciuni (sinagogile) şi şcoalele, — să se intereseze de mijloacele de traiu şi de raporturile cu populaţia indigenă, autohtonă, — să discute, în fine, cu ei diferite probleme spirituale şi chestiuni religioase.

Discuţiunile acestea, pe care adesea scriitorii le redau în mod foarte amănunţit şi fidel, constituesc o bună parte a povestirii lor. Din punct de vedere subiectiv, al preocupărilor de atunci ale autorilor, ele prezintă fireşte, deosebită importanţă. Din punct de vedere obiectiv însă, al preocupărilor noastre, de azi, ele nu mai prezintă aceeaşi importanţă.

Relevându-le deci numai întru cât ar putea completa tabloul despre starea, sub toate raporturile, a comunităţilor de care vorbim, vom insista, îndeosebi, asupra acelor ştiri şi mărturii, din al căror complex se poate reconstitui acest tablou. Ori, în această privinţă, ştirile şi mărturiile privitoare la Evreii din ţările noastre, cuprinse în cartea lui Andrew A. Bonar şi Robert Mc. Cheyne, sunt, cum am spus, foarte interesante şi merită a fi amintite şi cercetate în mod special.

Căci avem, în adevăr, destule şi bogate ştiri şi mărturii asupra Evreilor din Ţările Române — asupra celor din Moldova în deosebi — cu privire la numărul lor, la starea lor socială, la îndeletnicirile lor profesionale, din această epocă. Nu avem însă astfel de ştiri şi mărturii cu privire la vieaţa lor sufletească, la starea lor culturală şi spirituală. Cel puţin *eu* nu cunosc. Iată de ce ştirile şi mărturiile ce ni le-au lăsat cei doi călători scoţieni în această privinţă sunt foarte preţioase. Şi iată de ce am socotit că e bine să stăruim mai mult

asupra lor. De aceea le-am și lăsat să facă obiectul unei comunicări aparte.

Galați. Evreii de aci uzitează îmbrăcămintea poloneză, cu pălărie mare nemțească sau căciulă de blană rusească. Ei poartă barbă și perciuni și sunt, mai toți, mecanici și cămătari — aceşti din urmă așezați la mese mici, în stradă, ca zarafii de odinioară. Vorbesc limba germană și cunosc pe cea română. Puțini știu ebraica. Fiecare își are meseria lui. Nu duc lipsă de ocupație. După rabin ar fi 500 Evrei în Galați, după vice-consulul britanic cam 2000.

Un respectabil cămătar conduce pe misionari la rabin — om blând și inteligent, care însă îi primi bănuitor, crezând că sunt creștini ortodoxi. După ce însă află cine și de unde sunt, îi duse la sinagogă — o casă mică și sărăcăcioasă.

Cutia milelor dela uşe provoacă discuție asupra chipului de a plăcea Domnului, potolind mânia lui. Se colectează bani, la fiecare nuntă, pentru cei din țara sfântă. Nu au şcoală, ci pun copiii sub instrucția ocazională a unuia din ei. Au auzit că și la Ierusalim sunt epicureeni (= sceptici față de credință). Urăsc pe creștini pentrucă îi persecută.

Așa, aci, în Galați, cu un an mai înainte, 12 Evrei fură aruncați în închisoare și condamnați la plata a 5000 galbeni, pentrucă caricaturizaseră pe preoții ortodoxi într'o piesă de teatru. Ortodoxii, la fiecare Paști, ard în efigie un Evreu, deși, acum, guvernul a interzis aceasta. Auzind pe misionari recitând versete ebraice, nu voiau de loc să creadă că sunt creștini — căci nu-și pot închipui creștini cu sentimente de bunătate și iubire față de Evrei.

Brăila. Un tânăr ceasornicar evreu, venit din Odesa, ca să scape de recrutare în Rusia și pe care misionarii îl vizitară mai întâiu, le spuse că în Brăila sunt 30 de familii evreești, cari aveau o sinagogă foarte mică și că 8 familii din Viena își clădesc o sinagogă nouă, pentru ele. Căci, deși puțini, nu sunt uniți. Nu au rabini. Fiecare caută să fie mai mare și să facă ceea ce i se pare mai drept. Avea (ceasornicarul) niște broșuri de propagandă misionarică, aduse de un Evreu

dela Ierusalim. Ştia că propaganda aceasta are în acele părţi oarecari efecte.

Ajunşi la sinagoga în lucru, intrară în discuţie despre Mesia şi venirea lui cu Evreii ce munceau şi cu alţii ce se adunaseră acolo. Insoţitorul evreu-creştin al misionarilor, un oarecare Calman, purtă o lungă şi foarte interesantă discuţie cu ei, ca să-i convingă de superioritatea doctrinei creştine, în ceea ce priveşte mântuirea sufletului. Recunoscând ignoranţa lor, se arătară convinşi de necesitatea învăţăturii. Dacă s'ar înfiinţa o şcoală, ar fi bine frecventată. In lipsa ei, părinţii cu stare îşi trimit copiii la Viena.

Povestiră apoi despre rabinul Bibas, din Corfu — un mare rabin care călătorea pentru a reforma pe fraţii săi şi care predicase, cu mult efect, şi în Brăila. Li se vorbi cu multă admiraţie despre dânsul şi despre necesitatea de a se instrui în ştiinţe şi arme, spre a putea lua Palestina dela Turci, după cum Grecii îşi luaseră pământul strămoşesc dela aceiaşi.

Evreii din Valahia se socotesc mai bine trataţi ca cei din Moldova, unde, de curând, s'a încercat a li se impune o nouă dare. Totuşi şi în Valahia sufăr. Sunt batjocoriţi chiar şi de căruţaşii şi hamalii din port. Ca să li se dea voie să se stabilească în ţară, fiecare Evreu trebue să prezinte un certificat că îşi poate agonisi existenţa prin vreo meserie.

Bucureşti. Numărul Evreilor din Bucureşti este evaluat după unii la 7000, de consulul britanic la 2800, de alţii la 5000 — cifra cea mai aproape de adevăr. Sunt 7 sinagoge, aparţinând Evreilor polonezi, mai toţi meseriaşi: croitori, cismari, tâmplari, bijutieri, etc. Cei ce aparţin aceleiaşi meserii, au aceeaşi sinagogă (deci ca şi breslele meseriaşilor creştini). Este şi o frumoasă sinagogă spaniolă, frecventată de clasa mai bogată şi influentă a lor. Majoritatea sunt însă aşa de corupţi, că, cu trei ani mai înainte, când un rabin încercă să combată viţiile lor, ei nu-şi deteră odihnă, până ce nu-l expulzară, ridicând împotriva sa chiar pe soţia şi copiii lui. La întrebarea dacă toţi Evreii de aci cred că Scriptura este cuvântul lui Dumnezeu, li se răspunse: unii da, alţii nu.

Misionarii vizitară sinagogile. In cea dintâi, aparținând Evreilor polonezi, se sărbătorea Anul nou. Templul era plin. Căci niciun Evreu nu lipsește dela o asemenea zi. Toți purtau haina neagră poloneză, cu căciulă de blană. Bătrânul rabin în alb, cu guler brodat bogat în aur și argint, cu așa numita « cămașă a rabinilor », prin care ei imită pe scriitorii Talmudului, ce se zice că purtau așa ceva și cu care se îngroapă toți rabinii. Se descrie apoi, pe larg, ritualul și se explică sensul ceremoniilor de Anul nou. In altă sinagogă poloneză, alături, văzură același ceremonial.

Evreu cu căciulă.

A treia sinagogă vizitată fu cea spaniolă. Aci Evreii erau frumos îmbrăcați, iar Evreicile aveau mantouri de mătase, garnisite cu blănuri. Aceeași ceremonie, dar credincioșii nu erau așa de zeloși în ce privește ritualul, pe care-l îndeplineau cu mai multă demnitate. După amiază, călătorii merseră din nou la sinagogă, să vadă pe Evrei aruncându-și păcatele în adâncul mării, ceea ce fac mergând la râu și scuturându-și în mod simbolic hainele peste apă. Ajunseră însă prea de vreme, căci li se spuse că Evreii așteaptă pentru această procesiune amurgul (seara), ca să nu-i poată observa și urmări orășenii. Pentru caracterul decăzut al Evreilor de aci, Calman, însoțitorul misionarilor, arăta acestora, pe pereții unui restaurant vulgar, inscripții de conținut jovial, ca aceasta: azi cu bani, mâne fără bani...

Evreii din București nu depind de frații lor pentru grija traiului, fiind angajați, ca meseriași, de oameni de toate credințele religioase. Nimeni nu-i întreabă ce sunt, numai lucrători buni să fie. Aceasta constitue un mare ajutor pentru

misionari, cari, în alte țări, trebue să se îngrijească de traiul convertiților. După părerea consulului, un misionar la București ar avea trebuință de un salar de 250 lire pe an. O casă cu patru camere, cu chirie, ar costa 25—30 lire. Trebue să aibă mai mulți servitori și să țină o trăsură cu doi cai, din cauza stării proaste a străzilor. Alimentele sunt eftine. Un miel costă 2 șilingi, o oaie 4½ șilingi, o «oca» de carne 1 piastru. Lemnele sunt însă foarte scumpe — până la 50 lire pe an, pentru o familie mai numeroasă. Drumul din Anglia până la București 30 lire. Ce privește acțiunea de convertire, consulul e de părere că o astfel de încercare printre ortodoxi ar fi fatală oricărei misiuni. Ea trebue să se limiteze strict la Evrei, fără să se atingă de autohtoni. Lumina se va revărsa indirect. Singura primejdie pentru misiune este Rusia, care, cu metodele ei secrete, ar putea-o desființa.

In dimineața zilei de 10 Septemvrie merseră să viziteze pe *Samuel Hillel*, mare bancher evreu, care trebuia să-i prezinte rabinului Bibas din Corfu. Din eroare fură duși însă la casa unui alt bogat evreu spaniol. Fură primiți politicos, într'un apartament foarte luxos, de doamne evreice în elegante toalete. Observându-se greșeala fură îndrumați la Hillel. Aci găsiră pe fiul și pe cele trei fiice ale sale, bogat gătite, cu diamante în păr. Tânărul era crescut în idei nouă. Puțin îi păsa de Palestina. Nu aștepta pe Mesia. Avea credința că Evreii numai prin educație și civilizație se vor putea ridica. Le trebue și cunoștința armelor, ca să-și poată apăra țara, când o vor căpăta.

Bătrânul, sosind, duse pe misionari la rabinul Bibas, care îi primi politicos. Născut în Gibraltar, ca supus britanic, vorbea bine englezește. In Corfu avea o comunitate de 4000 suflete. Se discută de situația țării făgăduinții, întrebându-i de ce Dumnezeu a designat pe Izrael să-i fie popor ales și acel pământ — țară a lor? O mare dispută speculativă se porni în jurul acestei chestiuni și de câte ori misionarii încercară să devieze conversația pentru a spune ceva în legătură mai directă cu scopul lor, rabinul îi oprea, afectând o mare preciziune logică. El negă că Dumnezeu a înțeles ca Evreii să

fie un popor aparte de celelalte neamuri, afirmând că El așteaptă dela ei să lumineze pământul — o datorie pe care o vor îndeplini, când le va sta în putință. Când misionarii argumentară că Dumnezeu a ales pe poporul lui Izrael « ca să arate suveranitatea sa », el îi contrazise, susținând că suveranitatea Lui era recunoscută și de păgâni.

Trecură apoi la o altă chestiune: Unde era Edenul și cum au putut exista cele patru râuri, așa cum le descrie Moise, dacă ele nu se mai găsesc nicăeri? La această întrebare se mulțumi cu răspunsul misionarilor că trebue să fie adevărat, deoarece așa zice Cuvântul lui Dumnezeu. Tot timpul, spun aceștia, rabinul dădu dovadă de multă pricepere și șiretenie în a împiedeca conversațiunea să ajungă la problema religiei experimentale, aceasta fiind, evident, scopul lui. Altmintrelea au cuvinte elogioase despre dânsul, spunând că iubește pe creștini, deși aceștia nu iubesc pe Evrei și că peregrinează de dragul fraților săi decăzuți, ca să-i aducă la lumină...

La a doua vizită ce-i făcură, începură discuțiuni asupra Talmudului, însoțitorul misionarilor arătându-i răutatea și nebunia unora din învățăturile cuprinse în el. Răspunsul rabinului fu că Talmudul era scris de cei ce compuneau Sanhedrinul și că Dumnezeu a poruncit să ne plecăm în fața hotărîrilor lor, sub pedeapsă de moarte. In urmă explică preceptele Talmudului «în aparență» numai imorale. Dar, apărând erorile de geografie și istorie, se afundă în absurdități, zic călătorii...

El recunoscu că starea poporului său e foarte decăzută. In Polonia, în special, Evreii sunt extrem de superstițioși, tâlmăcind fiecare lucru din Talmud ad litteram... Nici n'a voit să meargă să vorbească cu rabinul polonez, din pricina inculturii sale. Remediul ar fi să se distrugă ignoranța lor. Ar voi ca Evreii să fie adunați și educați în școli unde ar ceti și învăța Biblia până la 10 ani, Mișna până la 15 ani și Talmudul până la 20 ani. E de părere să nu se mai facă colecte pentru țara sfântă și ca Evreii de aci să fie obligați să muncească chiar sub baionetă. Considera planul lui Sir Moses Montefiore de a cumpăra pământ pentru coloniști

absolut inutil, câtă vreme acolo nu e nicio siguranţă a proprietăţii. Poporul trebue educat şi cultivat. Era convins că mulţi Evrei vor cădea în necredinţă şi vor lupta contra fraţilor lor.

Misionarii îi arătară apoi scopul pentru care îşi părăsiră ţara şi veniră încoace — să cerceteze pe Evrei. El le spuse: la ce bun? — Ca să le trimitem învăţători, răspunseră ei. In clipa când vor începe să-i înveţe creştinismul, se vor întoarce dela ei, adăogă el. — Nu, răspunseră călătorii. Unii vor primi adevărul şi arătară pe însoţitorul lor, Calman. Rabinul tresări foarte mirat, deoarece nu-şi închipuise că acela era Evreu. Apoi încheie: Ah! bine, poate, unul sau doi... Călătorii insistară să compare starea nenorocită, de orbire, a oaselor uscate ale lui Izrael, descrisă de profeţi, cu ceea ce ştia el însuşi despre starea reală a poporului său şi, solemn, îl implorară să cerceteze dacă sângele lui Isus, pe care ei îl respingeau, nu este însăşi «fântâna pentru păcate» prin care Izrael va fi mântuit. El păru mişcat de zelul şi sinceritatea lor şi se despărţiră buni prieteni.

Urmează o convorbire a pomenitului Calman cu un tânăr evreu trecut la ortodoxie, mai puţin interesantă şi cu care se termină relaţia despre Evreii din Bucureşti.

Focşani. Sunt vreo 60 de familii de Evrei — toţi polonezi, conduşi de un rabin întreţinut de comunitate. Au patru profesori plătiţi din taxele părinţilor pentru educaţia copiilor lor. Totuşi aceştia învaţă foarte puţin. Cei mai mulţi Evrei sunt meseriaşi — mai ales croitori şi pantofari. Foarte devoţi. Niciunul nu voi să le dea caii pe a doua zi, fiind Sabat. Au două sinagoge şi un bethanidraş — casa publică pentru studii.

Fiind în ziua Pocăinţii, care precedează ziua Ispăşirii, rabinul trebuia să le ţină o predică despre pocăinţă. In cele 10 zile dintre Anul nou şi ziua Ispăşirii, Evreii fac mai multe pomeni şi rugăciuni decât în tot restul anului. In consecinţă sinagogile sunt pline de credincioşi sgomotoşi şi zeloşi în devoţiunea lor. Chiar şi copiii — scriu călătorii — se legănau

încoace și încolo, cetind rugăciunile cu glas tare. Gesturile lor semănau aidoma cu acele ce le văzuseră la Evreii din Saphet.

După slujbă, credincioșii se adunară în jurul misionarilor, curioși să știe cine sunt și ce vor. Le spuseră că vin dintr'o țară îndepărtată, de dragul poporului lui Izrael, ca să le arate calea mântuirii. Când însă, la o întrebare a lor, li se spuse că Mesia a venit odată și că va veni și a doua oară, le întoarseră spatele, ne mai voind să-i asculte.

Bârlad. Sunt 130 familii de Evrei din Rusia, Austria și Germania. Trăesc liniștiți, fără să sufere vreo persecuție. La sinagogă discutară cu doi băieți, în nemțește, despre Sfânta Scriptură (Cuvântul lui Dumnezeu) și despre Talmud (Cuvântul oamenilor). Ei le arătară cât de deosebiți sunt creștinii din Anglia și Scoția de cei dela noi. Intrebați dacă poartă filacterii, răspunseră negativ, motivând că aceasta nu este o poruncă a Cuvântului lui Dumnezeu, ci numai a tradiției...

Dela alți Evrei aflară că ei toți cred în autoritatea Chasidim-ilor din Rusia (Mistici, cari au ca bază a credinței și stării lor sufletești optimismul). Și li se povesti istoria fabuloasă a unui rabin dela Chiev, foarte bogat, care avea în casa sa o cameră, unde, zicea, va sta Mesia, când va veni și unde el intra în fiecare ajun de sărbătoare să-i ureze *bun-Sabat.* Acelaș rabin avea doi cai splendizi — unul pentru sine, altul pentru Mesia, tot când va veni. Pârît Țarului că trimite sume mari de bani în țara sfântă și că propovăduește că nu e păcat să înșeli Statul prin contrabandă, fu aruncat în închisoare, de unde nu putu fi scos cu toate sumele mari de bani oferite.

Un alt rabin al Chasidim-ilor, din Narovitz, Polonia, propovăduia că nu trebue să se creadă că Mesia va veni în cutare sau cutare an — ca să nu se demoralizeze poporul așteptându-l și nevenind. Discutând cu însoțitorul misionarilor, Calman, despre mizeria lor, acesta le spuse că ar trebui să cerceteze, dacă nu cumva cauza este lepădarea lor de Christos. Ei răspunseră că așteaptă încă pe Mesia, că el va veni când poporul va fi sau foarte corupt sau foarte curat. Nu este deci trebuință să se pocăiască înainte de venirea lui.

Vaslui. Sosind în ajunul serbării Ispășirii, avură ocazia să vadă curioasa ceremonie care are loc atunci— cu tăierea unui cocoș pentru fiecare bărbat și a unei găini pentru fiecare femeie, spre ispășire. In timp ce se repetă — scriu misionarii — anumite rugăciuni, ei învârtesc pasărea vie de trei ori în jurului capului, apoi pun mânile peste ea, ca pe o jertfă și, după aceea, o dau să fie tăiată de șochet (tăietor), pe care călătorii îl urmăriră cum merge din casă în casă, deșteptând pe Evrei și dându-le lumină dela lanterna sa, ca să aducă afară kapora-ul sau ispășirea — cocoșul și găina.

Ei descriu cele văzute în această urmărire, în deosebi o impresionantă scenă zărită prin fereastra unei mizere case evreești: un băiețel cetea rugăciunile, iar mama lui, văduvă, sta alături, cu o găină albă în mână. Când el ajunse la un anumit loc al rugăciunii, mamă-sa ridica pasărea ce se sbătea deasupra capului, rostind cuvintele: aceasta să fie în locul meu, să fie ispășirea mea; pasărea să meargă la moarte, iar eu la vieață binecuvântată... După ce făcu aceasta de trei ori, ușa casei se deschise și băiețelul se repezi afară, să ducă pasărea șochet-ului să o taie, după prescripția rituală.

Apoi scriitorii exclamă: Ce ridiculă și totuși ce impresionantă este această ceremonie! Acesta este singurul sânge ce se varsă astăzi pentru Izrael. Nu mai curge sângele taurilor și țapilor pe altarul de bronz, arderea neîncetată nu mai este, nici chiar mielul pascal nu se mai taie. Un cocoș și o găină este tot sacrificiul ce Izrael mai cunoaște astăzi. Iar pentru acest mizerabil sacrificiu născocit de ei, ei lapădă sângele Fiului lui Dumnezeu!

Iași. La sosirea în Iași, Evreii erau deja în drum spre sinagogă pentru serbarea Ispășirii. Printre ei mulți bărbați frumoși și femei foarte gătite. Prima sinagogă la care merseră o găsiră plină până la ultimul loc. Imnul absoluției (kol-nidre) fusese cântat înainte de sosirea misionarilor, cari ar fi dorit mult să-l audă, pentru melodia tristă și plângătoare, adusă, cred Evreii, de pe Sinai.

Trei rabini îmbrăcați în alb absolv pe toți cei de față de păcatele din anul trecut. Și se descrie ceremonia — cu

profunzimea de lumină și aglomerația de asistenți, cari făceau atmosfera înnăbușitoare. Nădușeala curgea șiroaie pe fețele credincioșilor devotați, a căror fervoare gălăgioasă se auzea de departe. Dădeau din mâini, sărutându-le și frângându-le, loveau în cartea de rugăciune, se băteau în piept și-și legănau trupurile încoace și încolo, ca și Evreii din Saphet și Tiberiada. Stau astfel în rugăciuni toată noaptea și a doua zi până seara, când apar stelele.

Rabin în rugăciune.

Ziua următoare misionarii vizitară 12 sinagoge, găsindu-le înțesate de bărbați, femei și copii. Intr'unele mamele veniseră cu copiii la sân sau în leagăn. Mulți credincioși, neavând loc în sinagogă, stăteau afară și se rugau cu fețele întoarse spre Ierusalim. Se descrie, pe larg, ritualul și se explică sensul ceremoniei. Mulți erau extenuați de mișcările și exercițiile trupului, cu ochii umflați și roșii de plâns. Unele femei boceau încet, altele cu hohot. Iar câțiva băieți plângeau și ei tot atât de serios ca și cei bătrâni.

In oraș — spun călătorii — sunt vreo 200 sinagoge, din care vreo 30 mai mari. Numai într'o singură stradă sunt 20. Unele din ele erau pictate cu scene reprezentând Paradisul și Facerea Lumii. In mai multe părți văzură, la intrarea în oraș, eruv-ul, adică o frânghie întinsă dela o casă la alta, peste stradă, închipuind zidul orașului. Le fu imposibil să constate cu siguranță numărul Evreilor. Consulul britanic aprecia populația orașului la 50.000, iar pe Evrei la jumătate, poate vreo 20.000. Evreii înșiși socotesc vreo 5500 familii. Cea mai mare cifră dată de Evrei fu 10.000 familii, iar cea mai mică 3500 familii, adică vreo 15.000 suflete.

Sunt priviţi de Stat ca o comunitate. Impozitele nu se percep dela dânşii individual, ci dela conducătorii comunităţii, cari sunt lăsaţi să le repartizeze şi încaseze cum socot mai bine şi mai drept. Fiecare familie, în mediu, plăteşte un ducat (= zece şilingi). Taxele, Evreii le pun nu pe alimentele săracilor, ci pe articolele de lux, ca să cadă mai ales pe cei bogaţi. Ei nu se socotesc prigoniţi de guvern. Dar poporul de jos îi batjocoreşte mai rău decât pe Ţigani.

Toţi vorbesc un jargon corupt din nemţeşte. Practică toate meşteşugurile, afară de acel al fierăriei. Sunt croitori, cismari, tâmplari, ceasornicari. Puţin leneşi. Au vreo 20 de convertiţi la biserica ortodoxă. Trei din ei cu situaţie, dar foarte ignoranţi. Dacă unii din conducători ar trece la creştinism, mulţi i-ar urma. Sunt unii cari cred în venirea lui Mesia, iar alţii cred că Ruşii vor stăpâni lumea.

Sunt mai multe şcoli evreeşti, dar niciuna bună. Familiile de seamă refuză să-şi trimită copiii la aceste şcoli ca să înveţe Talmudul. Ele îşi trimit copiii în alte părţi ori se folosesc de profesori particulari. Disciplina se ţine adesea cu pedepse foarte aspre, cu bătaia chiar.

Pe seară călătorii noştri au mers la două din cele mai mari sinagoge, ca să vadă încheerea ceremoniei Ispăşirii. La apusul soarelui se roagă pentru ultima dată. Urletele lor sunt grozave. Mai teribile decât toate suplicaţiunile de până aci, căci, dacă, înainte de apariţia stelelor, nu capătă iertare, rămân cu păcatele asupră-le pe întreg anul. Iată cum este descrisă această ceremonie:

Când sunt aproape să spună ultima rugăciune, se sună dintr'o trompetă, ca la Anul nou, dar numai odată. Atunci ies toţi din sinagogă, revărsându-se ca un râu. Se împart în grupuri, cu faţa întoarsă spre lună. Fiecare grup are o lumânare aprinsă, ca să se poată ceti rugăciunile adresate lui Şecinah din lună (petele din lună). Unii ridică braţele în sus, alţii urlă şi toţi îşi manifestă prin gesturi emoţia sufletului lor. Era o scenă grotescă, dar plină de noutate pentru noi, să fim între astfel de tovarăşi — fiecare cu căciula de blană în cap, cu talleth-ul pe umeri şi cu barba sburând de vânt peste cartea de cetire.

După ce terminară această slujbă, păreau uşuraţi de o grea povară. Căci postiseră şi se rugaseră 24 ore. Apoi, pornind către casă, se împrăştiară în toate părţile, cântând cu mare veselie pe străzi şi strigând unul altuia: pace mie şi pace ţie! Aceasta pentrucă păcatele le-au fost iertate. Nu e lucru neobişnuit la Evrei ca să se întâlnească în aceeaşi noapte în sinagoga lor şi apoi să petreacă împreună. Căci prin uşile întredeschise ale cârciumilor puturăm vedea Evrei bând rachiu şi cântând veseli. Intr'o asemenea cârciumă un Evreu cânta peste paharul lui cât îl ţinea gura. Astfel se încheie ziua Ispăşirii, exclamă misionarii! Vai, cât de deosebită de ziua solemnă, când marele Arhiereu intra în Sfânta Sfintelor! In tot timpul ceremoniei, încheie ei această descriere, am observat că lumea din oraş nu-i molestă în nici un chip.

Dela un evreu inteligent aflară multe lucruri curioase cu privire la ai săi: 1. Cu trei ani în urmă, un rabin, cel mai de seamă din Iaşi, începând să propovăduiască împotriva Talmudului, fu izgonit de credincioşi — care îi dădură o mie de ducaţi despăgubire. 2. Un Evreu bogat, Michel Daniel, de 80 ani, ţine un profesor care să-l instruiască în Kabala (ştiinţa esoterica). 3. La Hotin, 20 de mile depărtare de Iaşi, există o sectă Chasidim, numită Habad, adică oameni cari mărturisesc «înţelepciune, înţelegere şi ştiinţă». 4. A doua zi după ziua Ispăşirii, un grup de Evrei, cari mergeau spre casă, cu cântece zgomotoase de veselie, deteră peste un Evreu beat. Servitorul său, un Ţigan, se îmbrăcă în hainele lui şi se puse în fruntea grupului, ducând pe cel beat în orgie nebunească dela o casă la alta, pe străzi. Ţiganul, ca să se răzbune, insinuă că Evreii prin aceasta îşi bat joc de procesiunea creştinilor la Sf. Paşti, cu trupul Domnului. Lumea fu aţâţată. Un Evreu fu ucis, iar 12 alţi fură închişi şi condamnaţi la ştreang (moarte). Dar Michel Daniel, care împrumutase Domnului 6000 galbeni, şi un alt Evreu ce-i împrumutase şi el 2000 galbeni, se oferiră să dăruiască aceste sume cu alte 2000 galbeni din tezaurul comunităţii evreeşti ca să-şi libereze fraţii. Oferta fu acceptată. Cei vinovaţi fură însă expulzaţi din ţară.

Ziua de 19 Septemvrie o consacrară, întreagă, vizitării Evreilor. Merseră mai întâi la o şcoală cu 30 elevi — băieţi şi fete. Şi metoda şi dascălul — detestabile. Se repeta mereu aceeaşi silabă, până ce şcolarii o pronunţau bine. Ei învăţau numai să cetească, nu să şi înţeleagă. De altfel nici dascălul nu putea explica cuvintele pe care le cetea. Merseră apoi să viziteze pe un bătrân Evreu, de care li se vorbise mult — un epicurean (= sceptic). Şi el şi fiul său adevărate specimene de neologi, cari resping Talmudul, dar resping, în acelaşi timp, şi Cuvântul lui Dumnezeu (Scriptura). El le spuse că în tot Iaşul singur putea vorbi limba ebraică. Ceilalţi n'o cunoşteau şi nici nu doreau ca copiii lor s'o înveţe. Ei nu vor nici o schimbare. Face tot ce poate să arunce torţe aprinse în miriştea Talmudului — dar, Der alte Stier nicht lernen mehr — boul bătrân nu mai vrea să înveţe! Tânărul era nu mai puţin pătruns de opiniile neologice şi le spuse că el era mai mult creştin decât Evreu.

Dela bătrân aflară că ambii — tatăl şi fiul — aparţin unei societăţi secrete din Tirasopol. Marele rabin al Evreilor de acolo lucrează ca Iezuiţii: aparent se conformă Iudaismului, dar în secret propagă principiile acelei societăţi. Copiii lor sunt profesori de limbi, având astfel ocazia să influenţeze mintea tineretului evreesc cu credinţele lor. Chiar fiul său e profesor în şease familii bogate evreeşti din Iaşi — ai căror copii sunt cu totul sub influenţa lui, urând Iudaismul şi ţinând Duminicile creştine ca şi Sabatul evreesc.

Un alt fiu al său e la Viena, la un cumnat, care e creştin şi care, deci, va creşte pe tânăr ca atare. Foarte mulţi Evrei în Viena şi-au botezat copiii, deşi ei ţin să moară în legea lor. In Galiţia asemenea mulţi părinţi îşi cresc copiii în religia creştină şi se zice că acolo sunt mai multe botezuri decât naşteri. Peste o sută de ani — spunea bătrânul – foarte probabil că nu o să mai rămână nici un Evreu în Galiţia. Dacă m'aş face creştin, termină el, după ce aflară că misionarii sunt pastori calvini, m'aş face calvin.

Ce teribilă realitate — scriu călătorii noştri — desvălue această convorbire! Jumătate din poporul lui Izrael şovăind pe marginea necredinţei! Cei cari au destulă lumină să vadă

rătăcirile Talmudului, n'au îndeajuns har să creadă în Cuvântul lui Dumnezeu! Lanțurile ruginite ale Iudaismului încep să cadă, dar brațele istovite ale lui Izrael n'au destulă viață să primească pe Mântuitorul făgăduit părinților lor! Mii de Evrei sunt într'o stare de tranziție, dar nu e încă o schimbare ca aceea de care vorbesc proorocii: mă voiu duce și mă voiu întoarce la primul bărbat. Ușa e deschisă. Timpul e critic și pare evidentă datoria Bisericii creștine de a căuta să-i atragă fără întârziere, să le vorbească convingător și să le zică: O, Izraele, întoarce-te la Domnul Dumnezeul tău!...

Vizitară apoi pe rabin care tocmai își ridicase o cușcă pentru serbarea Corturilor. Era un om impozant, dar ignorant. Explicându-i scopul venirii lor, misionarii deplânseră ignoranța ce domina printre Evrei și insistară asupra nevoii de școli. El recunoscu această trebuință, pentru îmbunătățirea stării poporului său, dar le spuse că pentru aceasta trebue să se adreseze Evreilor bogați — negustorilor. Pe când erau acolo, sosi o tânără evreică cu câteva prietene cerând divorțul, căci plaga aceasta, spun călătorii, e tot așa de frecventă la Evrei ca și la creștini.

Seara fură invitați la o nuntă, care era să se strice din cauză că mirele nu cumpărase juvaerurile promise miresei. Deși întâmplarea făcu ca dânșii să nu fie de față la săvârșirea ceremoniei, totuși dau o descriere a ei, cu toate amănuntele, interesante și simbolice, așa după cum le-o împărtășise însoțitorul lor, Calman. Descrierea, atât a ceremoniei religioase, cât și a ospățului merită să fie reprodusă:

Dis de dimineață, în ziua nunții, badchan-ul sau poetul, care îndeplinește un rol foarte proeminent, vine la casa miresii, îi vorbește solemn despre păcatele ei și o îndeamnă să ceară iertare. Căci căsătoria este privită ca un ritual, prin care păcatele sunt iertate, ca și ziua Ispășirii, pelerinagiile și altele. Și Evreii cred că în ziua aceea soarta hotărește dacă va avea noroc ori nu. Mireasa și surorile de mireasă adeseori plâng cu hohote în timpul acestui discurs, care, uneori, durează două ceasuri.

In urmă badchan-ul se duce la mire şi îl îndeamnă în acelaşi fel. După aceasta, mirele îşi pune haina albă, pe care o poartă în ziua Ispăşirii şi petrece câtva timp în rugăciune şi mărturisire de păcate. Apoi e dus la sinagogă, acompaniat de o bandă de muzicanţi. La fel şi mireasa. Mirii sunt aşezaţi unul lângă altul, sub baldachinul de nuntă, ţinut cu patru prăjini deasupra lor. Se citeşte contractul de căsătorie şi se numeşte suma pe care bărbatul făgădueşte să o plătească soţiei în caz de divorţ. Părinţii, prietenii mirilor şi domnişoarele de onoare iau mireasa de mână şi se învârtesc în jurul mirelui, după cuvintele « femeea o să încunjoare bărbatul ». Se aduce o cupă cu vin şi se pronunţă 7 binecuvântări peste ea. Mirele pune alianţa (inelul) în degetul miresei, zicând: Iată, îmi eşti consacrată mie cu acest inel, după legea lui Moise şi a lui Izrael. Alte 7 binecuvântări se pronunţă deasupra vinului. După aceea gustă amândoi din el şi paharul e aruncat jos şi spart, simbolizând că înşişi, în bucuria lor, nu sunt mai mult decât un ciob spart.

După aceea sunt duşi împreună la casa miresei, unde îi găsirăm şezând, tăcuţi, în capul mesei. Mireasa avea faţa voalată până aproape de gură cu o batistă, pe care o poartă în tot timpul ceremoniei. Rochia ei, ca şi a celor mai multe dintre tovarăşele ei, erau albe de tot.

Mireasă evreică cu văl.

Masa era plină de oaspeţi, bărbaţii fiind aşezaţi pe o parte, iar femeile de cealaltă. Inainte de a mânca îşi spală mâinile într'un vas cu două mânere, aşa făcut încât o mână să nu spurce pe cealaltă.

Era straniu să vezi acest ospăţ de oameni cu barbă, ale căror feţe, multora din ei, ar fi putut sluji de studiu pentru un pictor. Ospăţul dela nunta din Cana Galileii ne vine în minte cu putere. In timpul mesei muzica cânta; mai mulţi Evrei cântau bine din vioară, violoncel, ţimbal, tamburină şi dintr'o harpă de o formă curioasă, care ziceau că e evreiască, nu creştină. Se cântă din ea lovind pe coarde cu două

beţişoare de lemn, şi efectul era plăcut. E de remarcat cum în afară de graniţele propriei lor ţări, Evreii au atât de multe instrumente de muzică, pe când în Palestina, precum a zis Proorocul: « *Bucuria harpei s'a stins* ». Badchan-ul sau cantorul întrerupea muzica adeseori şi provoca veselia şi buna dispoziţie a comesenilor, prin versuri nemţeşti improvizate despre tinerii însurăţei şi prietenii lor.

Nu furăm invitaţi la masă, pentrucă, dacă am fi atins mâncarea lor, am fi spurcat-o, dar ni se servi mâncare acolo, unde şedeam. De mai multe ori o farfurie făcea ocolul oaspeţilor pentru colectă. Intâia a fost pentru « bucătar » şi aceasta se chema « *supa de aur* ». A doua a fost « pentru Ierusalim ». A treia pentru « tinerii însurăţei » — un dar pentru petrecerea ce li se oferise. Mirele ar fi trebuit să ţie oaspeţilor o cuvântare, dar el fiind om neînvăţat, cantorul o făcu în locul lui. După prânz avu loc un bal, dar nu după maniera creştinilor. Câteva fetiţe dansară întâiu împreună. Apoi, unchiul, un Evreu frumos şi înalt, cu barbă, dansă singur. La urmă dansă cu mireasa, ducând-o de jur împrejur, cu o batistă. Aceasta este partea care închee ceremonia, după Talmud. Vinul curgea îmbelşugat, ca la Cana. Dar, fiind vinul autohton uşor, nu se produse nici o gălăgie sau extravaganţă.

Ultima zi în Iaşi — 20 Septemvrie — o petrecură stând de vorbă cu numeroşi Evrei, cari veniseră să-i vadă. Dela ei aflară că mulţi ţin la Iudaism pentru avantagii materiale. Constatară că sunt foarte ignoranţi. Cele mai obişnuite cuvinte ebraice din Scriptură îi nedumereau. Şi călătorii citează o serie de exemple din discuţiile avute cu ei, ca să dovedească această ignoranţă a lor. Unul singur, un anume Leib Kesi, un fel de advocat, li se păru mai inteligent şi mai luminat. El le ceru un Nou Testament în limba ebraică, ca să-l aibă pentru discuţiile cu prietenii. Cetise « Ruinele Imperiilor » de Volney.

Botoşani. Sunt 4—5 mii de Evrei, cu aparenţă mult mai curată şi cu un traiu mult mai confortabil decât văzură la cei din Iaşi şi Bucureşti. Casele lor sunt văruite şi curate,

cu verande la intrare. Consulul le spuse că au 16 sinagoge. N'au avut însă timp să controleze aceasta și printre Evrei. In drum spre Bucovina, ei poposiră la un han mic, ţinut de un Evreu ce-și ridicase şi el o cuşcă pentru serbarea Corturilor. Se dă o lungă şi interesantă relaţie despre convorbirile ce călătorii angajară cu acest Evreu şi cu membrii familiei sale — soţia și copiii. Asemenea despre ritualul practicat la Sabat.

Suceava. Evreii de aci sunt, mulţi, bogaţi și respectabili. Se ocupă mai cu seamă cu comerţul de cereale. Sunt vreo 200 familii. Copiii merg la o școală în care învaţă nemţește și latinește. Ei așteaptă pe Mesia și restaurarea în propria lor ţară. Spunându-le că vin din Anglia, misionarii fură întrebaţi dacă sunt calviniști. Totuși, ca să se convingă dacă sunt creştini, îi întrebară, când se urcară în trăsură, cât de departe călătoresc, știut fiind că Evreii nu călătoresc după ora 6 seara (când începe Sabat-ul). Din răspuns se încredinţară că sunt creștini.....

Siret. Aci găsiră pe Evrei în hainele lor cele bune și cu căciulele de sărbătoare. Un grup dansa într'o cârciumă. Dela un tânăr ce se oferi călăuză, aflară că sunt 300 familii, au 3 sinagoge şi 2 case de studii (bethanidraș). Sinagoga principală, de o mărime considerabilă, era închisă. Vizitară însă pe celelalte două și avură o interesantă discuţie cu niște tineri. Evreii de aci așteptau în acel an pe Mesia sau un alt eveniment important. Ei vorbiră călătorilor de un rabin vestit, Haim, dela Cosov, la opt mile distanţă, la care merg în pelerinaj mii de Evrei la serbarea Corturilor. Se bucură de mai multă libertate în Bucovina, decât în Galiţia, unde există un impozit pe lumânări, foarte oneros pentru Evrei, cari întrebuinţează așa de multe lumânări Sâmbăta. Urmează discuţii cu dânșii despre Talmud și Scriptură.

Cernăuţi. Sunt 3000 Evrei aci. Au 8 sinagoge, din cari 3 mari, sub acelaşi acoperiș, pe care le și vizitară. Credincioșii erau tocmai în rugăciune. Totuși, observând pe străini, se

lăsară de rugăciune și se adunară în jurul lor. Aflând că au fost la Ierusalim, se interesară de Evreii de acolo. Sunt ca și cei de aci? Da, dar toți pot vorbi ebraica. La noi nimeni, afară de rabin. Nădăjduiți să vă întoarceți vreodată în propria voastră țară? — In fiecare zi sperăm. Le spuseră că creștinii din Anglia iubesc pe Evrei. Aci nu ne iubesc, fu răspunsul.

Celelalte două sinagoge aparțineau Chasidim-ilor. Aci credincioșii erau mai confundați în rugăciune, mai sgomotoși și vehemenți în strigătele lor. Unul din ei îi întrebară: Cât mai stă în picioare din zidul Ierusalimului, cât de înalt și cât de lat era? Dacă văzuseră Hebronul? N'a fost descoperită peștera Mahpela?

Evreii din Cernăuți sunt și ei foarte ignoranți. Tineretul cetește ebraică, fără a o pricepe, deși învață la academii, unde se predă în latinește și nemțește. Mulți nu mai cred în Talmud și destui sunt așa de indiferenți, că nu mai merg la sinagogă decât la serbarea Ispășirii. Mulți din ei ignorează absolut Sf. Scriptură. Priveliștea lui Izrael în această regiune nu poate să nu intereseze inima celor ce-i iubesc, încheie misionarii relațiunea lor despre Evreii din Cernăuți, cu care se termină știrile și mărturiile lor asupra comunităților evreești din Țările Române.

Urmează concluziile, pe cari, potrivit scopului pentru care întreprinseră această călătorie în Țările Române, misionarii noștri se crezură obligați a le trage din cercetările și constatările lor. Iată-le, în întregime:

1. Iar acum, privind asupra celor două provincii, Moldova și Valahia, este peste putință să nu simțim vasta lor importanță și aspectul lor atrăgător pentru înființarea unei misiuni printre Evrei.

Numărul Evreilor este foarte mare. In cele două capitale sunt probabil vreo 25.000—30.000 și poate tot atâția în celelalte orașe. Așa încât e un teren foarte vast pentru activitatea unui misionar.

2. Dar, ceva mai mult: «câmpurile sunt gata pentru seceriș». Evreii au o mentalitate foarte interesantă. Cea mai mare parte dintre ei sunt foarte ignoranți. Văzurăm deci că

între multele mii de Evrei din Iași, puțini puteau să înțeleagă ebraica gramatical și că în școlile lor dascălii înșiși nu puteau traduce rugăciunile din cartea ebraică de rugăciuni.

In această stare de lucruri, societatea secretă din Galiția, pomenită mai sus, al cărei scop este să submineze autoritatea Talmudului și întreaga țesătură de superstiții a Iudaismului, își aruncă torțele printre tineretul evreu din aceste provincii. La mulți din ei încrederea în Talmud e completamente sdruncinată. Se găsesc în această situație critică: ori copți pentru propovăduitorii necredinței ori pentru acei ai Evangheliei. De sigur, deci, că este datoria Bisericii creștine să le prezinte adevărul, așa cum e în Iisus, în locul vechilor lor superstiții, de cari atâția sunt obosiți.

3. E motiv de a nădăjdui că misionarul printre Evrei va putea munci neîmpiedicat. Sunt consuli-generali englezi în fiecare din capitale și vice-consuli în cele mai importante orașe, care ar proteja și sprijini un misionar al Bisericii noastre.

Dacă un misionar conștiincios ar simți că e de datoria sa să se abțină dela orice încercare de a converti populația ortodoxă și să-și cheltuiască toate energiile sale în căutarea oilor pierdute ale Casei lui Izrael, pare probabil că activitatea sa nu ar fi împiedicată de guvern.

In fericita perspectivă ca lumina să înceapă să se reverse indirect dela Evrei și asupra autohtonilor, gelozia aprigă a preoților ar fi cu siguranță ațâțată și se pot aștepta prigoniri. Dar acestea sunt primejdiile împreunate cu biruința evangheliei în toate țările și în toate timpurile. Cauza unei evanghelii biruitoare a fost câștigată întotdeauna prin multă suferință. Și este partea noastră să mergem înainte pe drumul datoriei, lăsând evenimentele viitoare în mâna lui Dumnezeu.

Cât de vaste și coapte pentru seceriș sunt aceste câmpuri! Și totuși, până la venirea noastră, nici un secerător nu și-a pus secera. Prințul Moldovei a trebuit să ne întrebe care era scopul trecerii noastre prin țara lui, căci nici un misionar nu adusese acolo încă cuvintele de vieață veșnică. Iar mulți dintre Evrei nu voiau să creadă că eram creștini, căci până atunci nu văzuseră încă un «*creștin, care să iubească pe Evrei*».

4. Un alt punct de mare importanță este, că, după toate probabilitățile, cei convertiți vor putea să se întrețină singuri. Fiecare Evreu, care vine să se stabilească în aceste provincii, este obligat să aducă cu el un certificat *cum că e în stare să-și câștige existența printr'o meserie*. Am văzut că toate lucrurile necesare vieții sunt deosebit de eftine și că toate posibilitățile de comerț sunt departe de a fi întru totul acaparate, așa încât un Evreu convertit va putea ușor să se întrețină, chiar dacă va fi boicotat de proprii lui frați. Muncitorii sunt angajați indiferent de religia lor și mulți Evrei, cari au fost botezați în Biserica ortodoxă, nu găsesc nicio diferență în mijloacele lor de traiu. In acest chip, una din cele mai mari greutăți experimentate de misionarii printre Evreii din alte țări, nu există.

5. Ba ceva mai mult, aceste provincii se mărginesc cu Polonia austriacă, țara bigotismului și a umbrii morții, peste a cărei graniță nici un călător nu îndrăznește să ducă nici măcar o biblie englezească. Dacă Evreii moldoveni primesc lumina evangheliei dumnezeești, ei ar putea, prin legăturile lor continue cu semenii lor, să răspândească câteva raze în acea regiune întunecată, unde nu-și poate pune piciorul propovăduitorul evangheliei.

Aci deci sunt, probabil, 60.000 Evrei — mulți din ei cufundați în ignoranță, mulți din ei depărtându-se dela vechile lor superstiții, dar fără să fi căzut încă în necredință, nu puțini arătând dispoziții prietenești față de astfel de creștini, cari au mers către ei în spiritul evangheliei păcii și unii din ei cerând cu insistență ca să li se arate ce e credința în Iisus. Cine poate nega că aci zace o regiune deosebit de atrăgătoare pentru biserica creștină— « o vale deschisă plină de oase, foarte multe și foarte uscate » — în care va putea trimite oameni de același duh ca Ezekiel, care să strige: « Vino din cele patru vânturi, o Duh, și suflă peste cei morți ca să capete vieață ».

Aceste sunt constatările și recomandările pe cari misionarii noștri le făceau comitetului ce-i trimisese să cerceteze starea comunităților evreești din Orient și deci și din țările noastre, în vederea organizării unei propagande mai sistematice, pentru readucerea lor la staulul dreptei credințe. Cum

vedem, foarte ademenitoare şi pline de nădejde pentru o asemenea operă, ceea ce se dovedeşte de altfel şi prin faptul că, îndată după întoarcerea celor doi clerici scoţieni acasă, s'au trimis misionari statornici în Moldova şi Valahia.

O arată autorii înşişi într'o notă a cărţii lor în care spun că dela călătoria lor (1839) până la imprimarea povestirii (1842), London Jewish Society a trimis un misionar la Bucureşti, iar Biserica presbiteriană (scoţiană) a instalat, la Iaşi, pe Rev. Daniel Edward, întovărăşit de d-l Hermann Philip. Sunt primele misiuni anglicane printre Evreii din Ţările Române — misiuni ce dăinuesc până azi la Bucureşti şi Iaşi.

Ar fi interesant de ştiut întrucât aceste misiuni au realizat prin munca lor apostolică prevederile şi speranţele clericilor scoţieni dela 1839 în nişte regiuni pe care le socoteau « coapte » pentru convertire şi că nu aşteaptă decât pe «secerători »... Lucrul trebue să-l facă alţii. Dar şi fără acest bilanţ, se poate spune că realitatea a fost alta, decât credinţa şi însufleţirea misionarilor. Căci nu ceea ce credeau şi sperau ei, ci ceea ce credea şi spunea rabinul Bibas din Corfu s'a întâmplat! Şi anume: când vor simţi că voiţi să-i convertiţi la creştinism, se vor întoarce dela voi. Poate unul-doi, adică suflete singmatice, să câştigaţi, masa însă nu!

In adevăr, Evreii în ţările noastre au continuat să se înmulţească şi să-şi consolideze poziţia lor în credinţă şi tradiţii. Ei nu s'au adaptat creştinismului, nici la noi, nici în ţările vecine, de unde au venit şi unde, mai ales, se credea în o convertire a lor. Profeţia rabinului epicurean din Iaşi că peste o sută de ani, foarte probabil, nu va mai fi nici un Evreu în Galiţia, nu s'a adeverit. Dimpotrivă, ţara aceasta a devenit un rezervor nesecat de emigranţi evrei în toate părţile lumii şi în primul loc în ţările megieşe.

Făcând această reflexie, nu înţeleg câtuşi de puţin să depreciez opera de perseverenţă într'adevăr creştinească a misiunilor anglicane printre Evreii dela noi, cari urmăresc nu atât convertirea lor propriu zisă, cât introducerea printre dânşii a unui spirit mai creştin şi o apropiere mai intimă a lor de societatea credincioşilor Bisericii lui Isus.

WILHELM DE KOTZEBUE
ŞI MOMENTUL DE PREFACERE MODERNĂ
A SOCIETĂŢII MOLDOVENEŞTI

DE

NICOLAE IORGA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Şedinţa dela 26 Mai 1934

Intr'un recent memoriu am arătat vieaţa înstrăinată fără întoarcere a boierului moldovean, fost student la Paris, apoi aşezat la Florenţa, la Roma, unde şi-a sfârşit pribegile sale zile, Gheorghe Bogdan. Prin scrisorile şi legăturile lui de afaceri am ajuns a cunoaşte şi alte tipuri din această vreme de mari prefaceri, deocamdată în forme, — dar şi formele influenţează fondul, dacă nu-l creează. A răsărit înainte o familie întreagă, cu fratele bolnav, căruia i se trimet reţete de ochi italiene, cu fiul purtat prin Constantinopol, care nemulţămeşte pe tatăl, de abia l-ar mai recunoaşte, cu Armeni cari iau în arendă moşiile părăsite de stăpân, cu ţerani către cari se îndreaptă «democratic» din depărtata lui străinătate acesta, cu epitropi ai averii tânărului Constantinică şi ai moştenirii lui. Dar mai ales se desemnează fizionomia celui crescut în casa Bogdanilor, ajuns la avere şi tinzând la ranguri cât mai înalte, activul şi socotitul Gheorghe Oprişan, care poartă grija afacerilor celui cu care a copilărit. Il vedem lichidând averea fratelui, administrând pe aceea a boierului aşa de apropiat de dânsul şi, ajuns la capătul vieţii, luptând pentru acea ridicare în cinuri care, pe vremea Regulamentului Organic, era consacrarea.

Cetind după aceea, în traducerea d-nei Ana Maiorescu, operele literare ale lui Wilhelm de Kotzebue, însurat și așezat în aceeași Moldovă dintre 1840—1850, am descoperit neașteptate asămănări și aproape identități, povestea de vieață boierească din Moldova a acestui scriitor rus de limbă germană având ca bază, între alte amintiri, fără îndoială și acelea ale afacerilor legate de moștenirea lui Gheorghe Bogdan. Și totodată am aflat în narațiunea acestui roman, ca și în nuvelele aceluiași, personagii și stări de lucruri care-și află părechea în ce înfățișează restul corespondenței aceluiași Oprișan. Până și numele de botez al eroului lui Lascar Viorescu e acela al fiului lui Constantinică.

Prezintarea aceasta paralelă îmi pare a fi de folos pentru acea cunoaștere a moravurilor care formează o așa de însemnată parte din ceea ce e adevărata istorie, adecă deslușirea explicată a vieții omenești subt toate raporturile.

* * *

Wilhelm de Kotzebue († 24 Octomvrie 1887), a cărui biografie o dă în « Convorbiri literare », unde a apărut traducerea scrierilor lui despre Moldova, însuși T. Maiorescu, era unul din fiii mai mici, fiind născut la Martie 1813, ai vestitului om politic căzut jertfă fanatismului unui student prusian care vedea în el un spion și un agent al absolutismului rusesc. Venit la Iași în calitate diplomatică, el s'a așezat în Moldova prin căsătorie și a stat aici, îngrijind de moșii și legând relații de tot felul cu atâta lume, până în anul 1857, când a plecat pentru a reprezenta Rusia la Curțile din Karlsruhe și Dresda, iar la urmă având o misiune la Berna.

Activitatea de scriitor îi este mai târzie decât acești ani moldovenești cari i-au dat o așa de largă parte din subiectele pe care cu un adevărat talent le-a tratat în *Bilder und Skizzen aus der Moldau* (Berlin, 1860) și din acest roman *Laskar Vioresku* (Lipsca, 1862). A publicat și povestiri naturaliste, tratând probleme sociale și morale, cu un ușor caracter satiric, ca *Ein unbarmherziger Freund*, *Zwei Sünderinnen*, *Künstliches und natürliches Leben aus der grossen Welt*. Dar cea dintâi scriere

a lui a fost în legătură cu Moldova pe care o cunoştea aşa de bine, o înţelegea aşa de adânc şi pentru care de aceea avea una din acele iubiri adevărate de care aşa de rare ori — se pare pentru că ni se dă de capăt aşa de greu — ne învrednicim dela străini: la 1857 el publica bune traduceri ale poeziei noastre populare: *Rumänische Volkspoesie*.

In nuvelele lui se deosebeşte mai ales o descriere a Slănicului Moldovei, aşa de sărăcăcios şi de primitiv, cu casele ţărăneşti cărora trebue să li se facă, nu reparaţii, dar coperişul la sosirea unui musafir pentru băi, cu şurile în care se face balul, cu animalele sălbatece care urlă la pragul uşilor, cu o lume sătească aşa cum a făcut-o Dumnezeu, dar şi cu splendoarea unei naturi minunate şi cu nesfârşita bunătate de suflet a tuturora, şi cei de sus şi cei de jos. In general ele cuprind, cu critica lor şi îmbunarea finală înaintea acestor obiceiuri de un aşa de molipsitor patriarhalism, ceea ce dă mult mai pe larg, coborîndu-se la o mult mai mare adâncime, romanul citat, care şi astăzi se poate ceti cu mult interes, putând fi pus alături de *Ciocoii* lui N. Filimon [1]). Tonul e acela pe care-l regăsim în naraţiunile lui Gane, Duiliu Zamfirescu şi Brătescu-Voineşti.

E vorba în roman de un tânăr crescut în străinătate care se întoarce la locul naşterii sale, unde-l aşteaptă obiceiuri de care se desfăcuse de mult. Abia-şi găseşte rostul între oameni buni cari l-au uitat şi oameni interesaţi cari, epitropisindu-l, înţeleg să-l despoaie. Figuri de boieri, vechi şi noi, se schiţează, care nu samănă între ele nici ca origine, nici ca apucături, nici ca suflet şi inimă. La urmă, el se trezeşte aproape fără mijloace de traiu şi trebuie o neaşteptată potrivire de împrejurări ca să-l scape.

Dar, pe lângă încurcătura intereselor sălbatec ridicate contra lui, e şi una din acele idile de dragoste pe care le regăsim mai ales în *Vieaţa la ţară* a lui Zamfirescu, în care e şi atâta puritate morală, pe lângă răspingătoare caricaturi de oameni ticăloşi; şi fata crescută de părinţii lui Lascăr, măritată rău cu un bătrân, aşa de iertător pentru a înţelege bine ce se petrece în sufletul ei la revederea «fratelui» cu care, după multe peripeţii, peste mormântul moşneagului va începe o

[1]) Maiorescu l-a publicat şi în volum.

nouă şi firească vieaţă, e una din cele mai ideale figuri pe care un scriitor înzestrat le-a putut culege în vieaţa mai veche a societăţii de sus româneşti.

I. MOŞIILE ŞI PROPRIETARII

Avem, în romanul lui Kotzebue, întâiu înfăţişarea unei moşii moldoveneşti dela 1842, Valea Verde. Lascăr găseşte la sosire o casă părăsită, prădată şi batjocurită: o slugă-l întâmpină cu un capăt de lumânare pus într'o butelcă şi-i deschide uşi ruginite spre odăi în care sânt aruncate movile de fructe încă nevândute. I se găteşte mâncare tăindu-se de un argat puiul cu cuţitul dela chimir. In grădină brazii frumoşi, pe cari tânărul boier îi cunoştea din copilărie, sunt morţi. Vitele lipsesc.

Ce se cuprindea pe moşia unui boier moldovean în epoca imediat precedentă acelei descrise de Kotzebue se poate vedea din acest inventariu, făcut de arendaşul Ioan Balasan, al moşiei Ciocanii aparţinând lui Gheorghe Bogdan. Găsim acolo patruzeci şi opt de vite, două sute cincizeci şi şase de stupi. Apoi buţi, poloboace, căzi, fiară de tot felul. În casă însă, puţine lucruri: optsprezece scaune «cu meşină veche» sau «împletite verzi», plus un «scaun sfeşnicariu», o masă de lemn, un felinar de lemn, şi atât:

Copii.

celi ce sânt a casăi a dumlui Căminar Gheorghi Bogdan la moşiia dumisale Čocanii; 1824, Mart 25.

32 boi a plugurilor de mişloc.
5 vaci mari tineri.
2 boi gonitori de doi ani.
2 doâ vaci gonitoare câte de doi ani.
2 mânzate vaci } câte de un an.
2 mânzaţi boi }
1 un viţăl bou } sugari.
2 viţăli vaci }
48 adecă patruzăci şi opt vite cu coarne.

256 stupi, matce ce sânt prin prisăci, însă:
35 în prisaca ot Balaur.
53 » » » Rădiul Focşii.

56 în prisaca ot Fântâneli.
46 » » » Movileni.
27 » » » Mireni.
39 » » » Bătuneşti.

256 adecă doâ sute cinzăci şi şasă stupi buni sânt şi şapte sute şi şaptezăci şi cinci ştiubei deşărti pe la prisăci, iar noâ stupi, fiind dezmetici, nu i-am priimit. Aceste de sus arătate, cât şi vitele, li-am priimit, adecă vite albe şi stupi, şi asămine izvod mi-au dat şi dumlui mie.

Iscălit: Ioan Balasan.

38 heră de moară, însă:
16 cercuri de grindei.
4 cercuri de roată de car.
2 fusă late la grindei.
4 cepuri la crânguri.
4 cepuri de grindei, însă doâ rupte.
4 pârpăriţi her.

38 adecă treizăci şi opt heră.

18 heră de car, însă:
1 cuiu de proţap her.
4 legături de carâmbu de car, her.
1 legătură la o leucă de her.
12 zbanţuri her de legat carâmbi.

18.

1 căzmà fier, adecă una.
1 un hârleţ, adecă unul.
11 vergeli de her pentru perdeli la fereşti, adecă unsprăzăci.
1 părechi chirostii lungi ruptă, adecă una părechi.
1 vătrar nou, adecă unul.
1 lopăţică her, adecă una.
1 ocă de her albu, adecă una.
3 căldări, adecă trei, însă:
 1 mari de rachiu cu capac şi cu doâ ţăvi aramă, cârpită.
 1 căldăruşă mică de rachiu noâ, cu o ţăvii şi capacu aramă.
 1 căzan burtoc mari de aramă.

3 adecă trei căldări.

30 buţi sînt piste tot, însă:
11 în şură în hardughii }
2 în butcării } 23.
10 supt şopron la căşări }
5 sânt date la moara Ciocanii de pus vinu.
2 sânt date la moara ot Dăslăoani, asămine.

30 adecă treizăci buţi.

13 poloboace, însă:
7 în jigniță, čubei de sprijinit făină și alteli.
2 în butcărie, însă unul mai mic.
2 poloboace de murat varză.
2 sânt la moara din Ciocani de pus vinu.

13 adecă treisprăzăci poloboaci.

7 căzi.
4 de murat varzi, însă doâ ce au fost la vii la Saca.
1 tij de murat varză.
2 poloboaci de murat varză.

7 adecă șapte.

2 pâlnii de her albu, însă una mari și alta mai mică, adecă:
2 chei her la pivniță la Saca și la Ivești, adecă 2, doâ.
2 chiupuri mari de pus untdelemn, adecă doâ.
3 putini, însă:
1 butică a căldărușii de rachiu.
2 putini čuvei de sprijinit legumi.
3 dejă *(sic)* sînt, însă:
2 de sleit čară.
1 a tiascului de să scurgi čara mai rău.
3.
1 balercă de pus rachiu, adecă una.
1 sacà de apă a ogrăzii, adecă una.
4 uși a casălor vechi în hambar, adecă patru.
2 dimerlii, însă una cu doâ cercuri her, adecă doâ.
1 fănar, bez steclă de her alb ce l-au stricat Turcii, adecă unu.

18 scaune:

6 îmbrăcate cu meșină vechi, din cari unu stricat.
12 împletiti verzi, ce sânt în pod stricate.

18.

1 scaun sfeșnicariu, adecă unul.
1 o masă lemn ce este în casă cu pičoare, adecă una.
1 un fănar mari, numai lemnu, adecă unul.
4 părechi heră de plug cu pluguri, coteți, rupte, și giugurile lor, buni, curate, adecă patru părechi heră.
5 cârcei de her, adecă cinci.
24 tăt pogielicu (?) vii dela Sacă și dela Chilieni, însă:
1 lin mari călcători la Saca.
2 călcătoare lemn.
4 căni mari dela Chilieni.
2 tiascuri bune, însă unu la Chilieni la vii și unul la Saca.
3 dejiu *(sic)* supt călcători, însă una a linului.

10 ciuberi.
2 pâlnii de lemn mari.

24.

1 moară la Căslăoani, cheresteoa vechi, ari aceste lucruri, însă:
2 părechi chetri, din care zăcătorile sânt din bucăţi.
4 cercuri la doâ grindei de her.
2 păr. păreţi her.
2 tigăi her.
4 cepuri la capitele grindeilor de moară.
2 fusă her la Crânguri.
4 şiştări her la Crânguri.
2 čocani her de ferecat petreli morii.
1 moară în sat la Ciocani, însă:
2 părechi petri vechi } cheresteoa vechi cu totul
4 cercuri la doâ grindei de her } ari aceste sicreti.
2 părpăriţi her
2 tigăi her.
4 cepuri la doâ grindei.
2 fusă her la Crânguri.
4 şiştori her la Crânguri.
1 ciocan de ferecat petrili morii.

21.

1 moară la Movileni, cheresteoa vechi, ari aceste lucruri, însă:
1 părechi chetri.
2 cercuri la grindei her.
2 cepuri la grindei her.
1 fus la Crânguri.
2 şiştări cercuri her la Crânguri.
1 čocan her de ferecat petrili.
1 tigăiţă her.
1 parpăriţă her.

11.

204 adecă doâ sute patru aceste de mai sus arătate am priimit.

1824, Maiu 25.

Se poate compara cu această « catagrafie », care arată şi produsele aflătoare pe moşie:

Catagrafii pentru di toati lucrurili mişcătoari şi di toati producturili căti să află pi moşăia Ciocani, di cari s'au pus săcfestru din poronca cinst. isprăvnicii; 1830, Iuli 17.

Merţ., stoguri grău din anu trecut, 1829, şi din anu 1830.

50	1	16	stănjini, grosămia 1 stănj., 2 palmi grău vechi.
36			trierat pi arii grău vechi.
40	1	14	stănjini grosimia, 1 stj. 3 palmi înnălţimia, grău vechi.
37	1	13	stănjini grosimia, 1 stănj. 2 palmi înnălţimia, grău vechi.
40	1	14	stănjini grosimia, 1 stănj. 2 palmi înnălţimia grău vechi.
102	»		s'au găsăt în hambar grău prost, grău vechi.
300			s'au socotit într'o 100 merţi, sămănati în 250 pogoani grău
	»		de mijloc de săcirat.
605,	»		adică şăsă suti şi cinci merţă grău vechi şi nou,

Costandin Ion Hobjălă.

Sama orzului.

56			s'au găsat în hambari, bez 20 merţi, ce s'au luat di vatav, dela Ştefănică Gălcă cu înprumutari, orz vechi, di an sămănat.
32,	1	9	stănj. grosămi, 1 stănj. înnălţime, bez străcăčune di vite di astă iarnă.
130			s'au socotit în căpăţini şi în ğumătăţi din ačastă vară.
218,	1		nou şi vechi, adică doo suti optsprăzăci merţi orz.

Costandin Hobjălă.

Făn, stoguri din anu acesta:

7 s'au găsăt căpiţ şi brazdi din ğos de sat Mărţicani şi păn în hotarul Pogoneştilor.
15 s'au găsăt în vale lui Ilii, brazdi şi căpiţi.
1 în Valia Crucii.
2 di dejmă în Valia Crucii şi în Valia lui Marcu.
109 în Valia Crăngului.
19 în şăsul bulubaşăi.
6 în Valia Mirenilor.
2 lăngă iazul dela Movileni.
4 în fundul Mirenilor la hotară.
6 brazdi căpiţi, tot di Mireni.
4 în Balaurul.
1 vechi din anu trecut.
21 din Culan şi pănă în Petriş.
2 di dejmă Ciocani i Movileni.

109 adică una sută şi noo stoguri fac.

Costandin Hobjălă.

stupi	prisăci	stupi:
675	13	pisti toată soma, însă:
	262	capitili boireşti din anu 1824.
	413	sporiul a lui Balasan din anu 1824 şi păn la anu 1830.
	»	adică anu acesta 217 lei şi 458 matci, cuprindi
	»	soma din sus arătată: 675.

(Semnătura.)

3 cărşmi, 1 la Movileni, văndută cu 110 lei păr la Sfăntul Dimitrii, 1 la Ciocani, cu vin boieresc ca vr'o 10 vedri într'un poloboc, 1 la Mărţicani, cu vin boirescu cu un poloboc, ca vr'o 30 vedri vin.

(Semnătura.)

Iar roada viilor dela Ciocani s'au socotit în toată ograda ca 500 vedri, fiind bătută de piatră, iar în 10 pogoani de vii dela Chilieni s'au socotit prin tahmin ca 250 vedre.

(Semnătura.)

Lucruri ce s'au găsăt la curte boiriască la Ciocani:
14 părechi heră de plug.
2 părechi heră de moară.
3 căldări aramă di rachiu cu capacili lor ca de 20 vedri.
1 un cazan mari burtac.
1 chilă sămănţă di in.
5 chei di bivol, viţăi.
6 poloboaci di pus făină şi o cadă.
4 poloboaci mari di pus făină.
4 căzi.
58 poloboaci dişărti di pus vin.
4 poloboaci dogiti.
28 poloboaci dişărti di pus vin.
20 poloboaci dişărti di vin, la vii, la Saca.
1 poloboc cu vin ca di 35 vedri.
14 buţi dişărti di pus făină la moară la Ciocani.
55 mascuri, cu mari, cu mici.
13 bivoli, însă:
  2 bivoli mari,
  3 bivoliţi cu malaci,
  8 bivoliţi sterpi.

13.

Vin ci s'au găsăt la curti.
4126 bucaluri vin di loc, prefăcut.
1 poloboc vin di loc cu cercuri di lemn di 66 vedri.
1 poloboc di 20 vedri vin nifăcut, cu cercuri de her.

1 poloboc de 14 vedri vin di loc cu cercuri di her.
1 poloboc di 34 vedri din diloc cu cercuri di her.
1 poloboc cu drojdi cu cercuri di her.

Suhaturi:
17 ci să află pi moşăia Ciocani, însă:
3 vănduti di Balasan, bani au luat dumlui.
5 vănduti tot di Balasan pi 3 ani, bani au luat dumlui, adică 2 vănduti dumlui Cămnr. Ioan Liga şi 3 vănduti dumlui Medčr. Ioniţă Gălcă: cu ce preţi sunt vănduti acesti 8 n'am aflat.
8.
2 vănduti de vatv. Gavril: 1 dumnealui Medlčr Ioniţă Gălcă, di au pus 1000 de oi, căti 7 păr. di oai, şi 2 tot di vatav. Gavril, dumnealui Stolc. Iorgu Gălcă, di au pus 1000 oi, tot căti 7 par. di oai; bani au primit vatv. Gavril.
1 văndut satului Mărţicani cu 1000 lei şi căti 4 zăli clacă di gospodari: bani s'au dat poroncă să stè la lăcuitori.
11 aceste sănt vănduti:
5 aceste s'au cosăt, fiind iarba supţări.
1 unde este o odaie boiriască şi sănt bivoliţăle, iarăş di vatv. Gavril văndute, au străns viti străini, 5 lei di vită.
17. (Semnătura.)

Kotzebue prezintă şi condiţiile în care se face arendarea unei moşii moldoveneşti pe vremea sa: e vorba de 3.200 de galbeni în două câştiuri. Iată acum, din corespondenţa noastră, o socoteală exactă pentru anii 1823—24, la Ciocani, un fel de Valea-Verde a scriitorului baltic:

Sama căştiului moşii Ciocanii a dums. cclui Gheorghe Bogdan pe anu început 1823, Apr. 23, şi înplinit 1824, Apr. 23, ci am ţinut-o eu în orăndă după condract dums. cclui Ştefan Rusăt, biv Vel Vorc. epitropu ci era atunce.

. . .

20.000, adică doâzăci di mii lei, preţ moşii.
Ci mă scad.
15.300 i-am dat la Mărie Sa Vodă, fiind epitrop... Săneturile li-am dat cc. Costandin Paladi...
500 am dat čoboti dums. Pah. Ştefan Pastie ci l-au triimes cu volnicii la mini sa să înpliniască banii, şi eu nu eram vinovat, căč dădusăm banii.

. . .

Liafa mè pi 5 ani, dela 1819, Iuli, şi păr la 1823, Iuli, căti 1.200 lei pe anu, ci me'u hotărăt răposat cc. Dimitrachi Bogdan după carte

dumisali cclui Gheorghi Bogdan din 1819, Avt. 22, cari esti la mine spri dovadă.

. . .

1827, Maiu. Gheorghi Oprişan Pah.

Şi tatăl lui Lascarachi Bogdan, Viorescul lui Kotzebue, « dă » la 1829, lui Oprişan, omul de casă al familiei, de care ne vom ocupa pe urmă, moşia Ciorăştii, pe care n'o mai « iea » predecesorul, ci « se trage », cu « 9.000 de lei în doâ vadeli », arendaşul având a plăti « culesul viilor » şi a se îngriji de « lefile preoţilor », cu îndatorirea de a face fânaţ pe sama lui din « 200 fălci schiniş ».

Cu frăţască dragoste,
arhon. Pahrci,

Am priimit pitacul dumitale şi am văzut celi insemnate pentru Ciorăşti. Eu pin poşta Vistieriei mai din nainte ţ'am fost scris că moşie aciasta o dau dumitali cu aciastă tocmală a-mi da pe an căte 9.000 lei în doâ vadeli, lefile preoţilor şi cheltuiala culesului vielor să fie a dumitali asămine, să-mi curăţi şi 200 fălci schiniş, făcăndu-să fănaţ ca să să poată cosi. Cu aciastă tocmală o dau moşie dumitali, căci dumlui Serdar[ul] Ţicău nu voeşti a o mai lua, să tragi. Pentru aciasta bini ar fi dumta a şi veni aice spre a sfărşi atăt aciasta, căt şi spre a-ţi da şi hărtiele în pricina cu tată-meu, înse aciasta fără întărzieri să fie, avănd a mă duci, precum îţ esti ştiut.

Al dumitale frati:
Constd. Paladi Hat. [1829].

(V°:) Cinst. frate dumitali arh. Pah. Iordachi Oprişan, ispravnic Ţinutului Tutovii, cu frăţască dragoste, Bărladu.

Şi Oprişan, neprezintându-se pentru contract, Paladi revine astfel asupra propunerii:

Cu frăţască dragoste,
arh. Paharnic,

Ti-am tot aşteptat să vii aice: întăi spre a-ţi da hărtiele în pricina tătăne-meu şi al doile a sfărşi şi cu moşiè Corăştii, dar din întărziere a nevenirii dumitale prepuiu a fi înbulzit cu trebuinţi de-a Ţinutului. Şi dar fac ştiut dumitale că moşia mè Ciorăştii dela înplinire condractului lui Ţicău o dau duml. cu aceste condiţii: să-mi dai pe fieşticari anu căte 9.000 lei bani, în doâ vadeli, să plăteşti hacul preoţilor şi a dascalilor de acolo tot dumta şi cheltuiala ci să va faci

cu culesul viilor să fii dela dumta, cum și 200 fălci loc schiniș să-l curăți în trii ani și să să facă fânaț de cătră dumta. Pentru cari voi avè răspunsul dumitale.

829, Al dumli frate,
Apr. 8. Costd. Paladi Hat.

(De mâna lui:) Mai bine ar fi să vii singur aici, pentru ca să dăm sfărșit contractului și pentru că-ț teslimarisăsc hărtiile tătăne-mieu.
(V°:) Cinst. al meu ca un frate dumlui arh. Paharnic Iordachi Oprișan, ispravnic Ținutului Tutovei, cu frățască dragoste, Bărladu.

La 1833 Oprișan face această socoteală lui Lascarachi:

Socotiala cu dl. cc. Lascărachi Bogdan (1833):

. . .

3.757 pe 221 stuchi, căti 17 la unu,
625 pe 500 știubei, căti 50 par. anu,

. . .

408 am dat maiorului Botianu.
35 chetrariului Neculaiu, ci lucriazi la marmură.
227 pe 201 ocă săpun prost.

Nu se uită de Kotzebue calul boierului său. Gheorghe Bogdan vorbia și el, în zilele când se gândia la întoarcere, de caii cari-i trebue celui deprins cu vânătorile din străinătate. Și iată acum și pe Lascar al nostru care, între altele, se ocupă și de «caii buni» pe cari vrea să-i vândă cu doi galbeni capul:

2 Ianuar 1833.

De la posesorii miei ia, te rog, 600 lei căștiurile Fatăciunilor și-i alăturiază lăngă acei pe făn și acei dela Iamandì.

. . .

Eu, cum voi măntui de aice, vin acolò pentru ca să șăd să măntuiu tot feliul de socoteli și alcătuiri cu toțăi.

. . .

Mai sănt la grajdiu 2 roibi, tari buni cai, și unu cu coama albă, așăjdere bun cal: pe aceștie să să văndă deosăbi. Acum în minunt am sfărșăt tocmala, căti doi galbini pe cal, iapă sau mănzu.

Corespunzând tipului schițat de Kotzebue, Lascar Bogdan, colonel (polcovnic), după moda rusească, lasă, la 1835, ca și tatăl și bunicul, toată grija «casnicelor enteresuri» în Ținutul

Tutovei lui Oprişan, pe care vom ajunge a-l cunoaşte mai bine pe urmă:

Toati casnicili meli enteresuri fiind la Ţănt. Tutovvii şi înpregiurările mele neîngăduindu-mi de a stărui pe acolò în persoană, te poftesc să priimeşti şi te însărcinezu şi înputernicesc prin aciastă hărtii a face învoeli, schimburi, cumpărături, vănzări, a încheia socoteli şi într'un cuvănt a lucra în interesorile meli întocmai ca cănd ai lucra în persoană, şi orice dumta vei face şi vei lucra în interesurile mele va fi priimit şi de mini. Anul 1835, Febr. zăle.

Polcovnic Lascar Bogdan.

Aciastă vechilimè şi împuterniciri să cuvine dumisali Păharnicului Iordache Oprişan.

Şi, în adevăr, Oprişan începe îndată opera sa de administrator:

«Jos iscălitu Pah. Gheorghi Oprişan, avănd îndatoriri şi slobodă voie de la dum. Polcv. Lascar Bogdan, nu numai prin vechilimeoa ci me'u dat, cari esti din 1835, Fevr., dar şi prin osăbiti corispondenţii ci am avut», vinde Ţigani lui Gheorghe Mogâlde Sărdar, «şaizăci galbini olandezi sufletul» (nume: Mălance).

Şi în răvaşul următor avem un specimen al corespondenţei ofiţerului cheltuitor cu însărcinatul său— şi e curios că se întâmpină, poate în altă legătură, şi numele acelei iubite Catinca, eroina romanului:

5 Mart 1835. Lascăr Bogdan către Oprişan.

... În răvaşul dumitali sănt mulţi bani gata, însă pe masă nu-i niciun banu. Pricina Ţiganilor vănduţi de mini aşa ari să rămăi? Dacă să va vindi mai întăi cii buni, cii răi s'o putè oare vinde pe urmă? Pentru Ţăganii verişoarei Săftiţăi, zăce să triimătă să-i rădici, dar nici dumniaì izvodu n'au văzut, nici eu bani n'am luat. Pe dughienile de aice nu mi-au dat mai mult decăt 800 ⌗ : mă îndoesc să le dau. Interesul personal nu poati fi într'un chip pentru toţi: unii ceru, alţăi dau puţăn, alţăi nicicum şi cum interesul ăl iartă. Huetul cel mari la asămine întămplări nu-l face altul decăt acel ce să interesăşti de pricină. Pentru aceste cuvinte dar zăc că interesul meu ceri ca să eu, şi pentru aceia ceiu şi zăc că, dacă să arată cu greutati, să va căi; interesul lor însă ceri ca să nu deui (şi pentru aceia să trag de capu şi mă însurzăsc cu huietu. După toate aceste eu zăc în sfărşăt că eu protimisăsc ca acii interăsaţi a nu da să rămăe pleşuvi zmulgăndu-şi păru, şi să le doai falca huind decăt să-mi pierzu interesul.

Danie Catincăi am lăsat-o la Gligoraş.

Prin Aleco Sturza n'am priimit niciun răvaş, însă, şi de l-aş priimi, n'aş putè cunoaşti de l-au dispecetluit sau ba. Pentru ca să-l dispecetluiască nu iasti trebuinţă de rupt peceti, fiindu-ţi ciara cè tari foarte, să şi să deschidi foarte uşor...

Te-am fost rugat pentru o bivoliţă, îndată ce va făta. Te rog şi acum ca să nu uiţi, nici să-i mănănci laptili şi apoi să mi-o triimeţi.

Ti-am fost rugat pentru lăiaş: mi-ai răspuns într'un rănd, şi basta!

In acest timp, vecini ca Toderaşcu Cuza, se întind în paguba moşiei lui Lascar, care, deşi ofiţer, se vede că rămâne sub epitropie:

23 Maiu 1835. Gheorghe Oprişan către isprăvnicia de Tutova.

De cătră epitropul casăi răps. Hat. Cond. Paladi încredinţindu-mi-să vechilimè în pricinile moşii Ciocanii, ca un îndatorit a stărui la celi den înpotrivă, fac cunoscut [că] astăzi am luoat înştiinţare cu vătaful Gavril a moşii Ciocanii că dum. Theodoraşcu Cuza, stăpănu moşii Criveştii, cu samavolnicii s'au întinsu, luând o bucată de loc, capătul de spri Apus de apa Bărladului, coşcogè bucată de loc. Las a zici că nu are niciun cuvănt, pentru că moşii Măciucaşi răps. Hat. Paladi o are cumpărată dela mezat, stăpănită în hotarăle ei, dar esti di merat că duml. Cuza îi boeriu, trebue să aibă ştiinţi cătă esti di tari îngrădită samovolnicii după noul aşăzămănt şi a enstrucţiilor hotărări, şi, de au putut întindi aciastă cutezari, călcând hotar moşiei, pricinuind sămţitoari păgubiri casăi, din parte neguţătoriului posăsurul moşii rog pe cinst. isprvč. ca în putere ci esti dată trebunalurilor isprăvniceşti de cătră prè înnălţatul Domn în asămine urmări să să îndatoriască pe duml. Cuza a nu să mai atingi de moşie streină.

Dar, în deosebire de poeticul Viorescu, Lascăr Bogdan are şi griji casnice. El scrie astfel lui Costachi Donici:

Trimete-mi dar şi bivoliţa ci au fătat, fiindu-mi trebuitor fruptul ei. Îţ mai adaog tot odată dumitale supărare şi pentru nişti cărbuni ci mi-ar trebui aice: să porunceşti a să faci de ţăganii fierarii miei ca vre-o doâ, 3 cară, şi iarăş cu căt să va putè mai în grabă să mi să triimată.

Şi el adauge în corespondenţa către Oprişan (19 Aprilie 1836) şi glume, gândindu-se, ca şi Viorescu, la rosturi de femei:

Ţ'am mai scris şi altă dată să nu fii marafetos ca fimeile cele frumoasă; încă mai puţănu trebui să fii ţăitoriu de mănii, ci să zici sadicos: patru sute de ani în 400 de răvaşă pe fiieşticari an ai să-ţi

aduci aminti și să mă pomenești de părutul bănat. Contenești, te rog...

Scrie, te rog cc[1] Costachi ca să pue să facă murături, pentru că acum iaste vremi ciupercilor, zbărciogilor, sparangăi, tarhonului, poate şi altor verdeţuri, pe cari eu nu ştiu. Venire dumitale va rămănè după întoarcire mè dela Cernăuţi. Caută, te rog, un bun chelariu, care să fie teslariu și butnariu.

Şi e mânie în socotelile pe care boierul le face cu acela care se ridică în ce priveşte bogăţia faţă de dânsul (19 Noemvrie 1839).

Se plânge că nu i-a trimes făină Costachi Donici:

Acum sănt silit a cumpăra căti 85 lei chila. Aşa-i că bini face? Dacă ai hotărăt să nu te mai amestici la trebile meli, dacă voești a le părăsi, Dumnezău știi pentru ce, apoi tot mai bini iesti să mă înştiinţăzi la vreme, pentru ca să fac ce mă va lumina Dumnezău, să nu rămăi în părăsări şi să mă păgubăsc... Dacă poţ avè triabă aice la Iaş, ai putè veni singur: bini mi-ar părè, că ni-am tălmăci gură la gură. Pentru toati aş dori să aibu cel mai grabnic răspuns ca să-ţi înţăleg chipul găndirii dumitali.

Şi în acest răvaş din 23 Ianuarie 1837 către acelaşi, cerând câştiul, e exact nota pe care o dă continuu romanul nemţesc:

Mă crede, arh. Păh., că mi-i ruşăni de dughengii, pentru că dela dănşăi sânt cu marfa pe datorii pe şăsă luni şi, când vine vreme căştiului, mă ciarcă şi ăi cercari cam diasă.

« Trebile lui stau făr spor », « toate sânt pentru nenorocirea lui », scrie Lascar în acelaşi an, la 25 Maiu, dar sufletul, asemenea cu acel descris de Kotzebue, îl face a se gândi mai mult la boala de ochi a bătrânului, la pierderea apropiată a soţiei acestuia:

Din amăndouă răvaşă a dumitale înţăleg că ieşti foarte supărat, atăt pentru boala soţului dumitali, precum şi pentru zaiflicul dumitale la ochi. Toată nădejde să o ai în milostivul Dumnezău, cari, de şi dă pediapsă unui om, o dă pentru vre un folos a lui. Răsplătire pacatelor ci facem pe tot ciasul iesti cel mai mari folos sufletesc.

Pentru ce dar să te diznădăjdueşti? Deosăbit Dumnezău au dat giudecată omului, cari au şi iscodit doftorii tămăduitoare boalelor. Anu, pe când ai fost aice, ţ'au spus toţi doftorii că boala cea la ochii dumitale ieste foarti lesni a să tămădui. Nu ti-ai încrezut în aceştie, ai socotit poate că să va coborâ vre un arhanghel pentru ca să-ţi facă

operaţăi. Din întămplare nu o fac, nu că nu ştiu, dar sănt prè fuduli. Tot iasti vremi să te lecueşti; hotărăşte să vii să şăzi aice vre o lună în casăle maicii mele cu mini înpreună, şi degrabă te'i îndrepta. Iar, căt pentru soţul dumitale, dacă milostivul Dumnezău au hotărăt că pentru dumneai nu iasti tămăduitori, apoi mai bini iaste să o iai în sănul său...

Căt pentru moşii, adevărul iasti că mulţi au scăzut din căştiuri pe posesor; însă, pe cănd era sloată, dar acum, că să arată a fi foamete, nu trebui scăzut, pentru că să va vinde cu preţu ceia ce să va face...

Pricina iaste că dumta ieşti supărat şi trebili meli stau fără sporiu. Toati sănt pentru nenorocire mè.

1837, Maiu 25.

Dar necontenit el repetă cererea lui, zădarnică, de a i se da câştiul întârziat:

Iar a să-ţi pai că întrebare mè iaste prepuelnică; dar eu socotesc că mai bini iesti să mă lămuresc cănd cele ce-aud ămi pricinuesc îndoială decăt să ascundu în mini paraponul ce pot avè din pricina neîncredinţării.

Deosăbit, eu sănt în idei, precum ţ'am spus-o de multe ori, că, dacă ai fi vrut să mijloceşti puterile şi vroinţa dumitale, eu aş fi putut rămănè cu toată moşăe Unţăştilor. Mai vărtos că şi vreme publicaţăilor s'au mäntuit şi o intrigă de căteva zăli ar fi putut întărzăia lucrurile şi alcătuire banilor pănă la hareciuluire moşăi.

Ştiu că popuşoi ţ'ai văndut de multă vremi, banii i-ai luat. Apoi să vedi că pentru aceia nu-mi dai căştiul, pentru ca să alcătueşti banii lui Conachi, ce răzăşăi sănt datori, şi aciasta de'i vei fi făcut-o pe numile mieu, pentru că 20 ani ăi multă vreme.

De sănt auzările aceste adivărate, încredinţază-mă de adevărul scoposului dumitali, iar, de nu sănt adivărate, fără a te măniè de cele ci-m spune, scrie-mi că sănt minciuni, şi eu te cred pe dumneata.

Dar Lascăr Bogdan ţine ca Oprişan să-i păstreze şi mai departe grija averii, cum o face în Basarabia un Dumitriu (8 Septembre 1837):

Eu întrebu pe dumta ca să-mi răspunzi cu lămurire şi fără întărziari dacă, dumta ne mai fiind posesor acelor moşăi, priimeşti a fi însărcinat cu toate interesurile mele de acolò şi a fi deplin vechil, puternic a faci şia desfaci totul, precum ai fost şi păn'acum şi precum a binevoit Dumitriu a fi în Besarabie, cu toate că-i om străin... Am priimit un răvaş dela Fălticeni, dela iuncherul Cişman, ci să află la graniţă, prin carele mă înştiinţază că au triimăs cătră dumta un lăcuitoriu de pisti hotar cu fimeia şi trei copii. Străinii după Reglement

nu plătesc bir trii ani şi, pănă la înplinire de zăci ani, adecă încă 7, dau numai căte 15 lei.

Când «tăcerea îndărătnică» a lui Oprişan continuă, Bogdan se impacientează: «îţi ceiu banii ce-mi eşti dator... Te faci greu... Parcă mi-i dăruieşti» (9 Decemvrie 1837):

Cu frăţască dragoste, arh. Păharnice.

Sfăntul Vasăle iasti pisti vr'o căteva zăle şi după tăcere dumitali înţăleg că n'ai gănd să-mi triimeţi galbinii acei ci am arătat dumitali că sănt rămăşăţe şi cari i-am cerut dumitali numai decăt. Adevăru ăţi spuiu că după atăte uvajănii[1]) ce am făcut dumneavoastră, după atăte cereri, după atăte descoperiri ci am făcut de cheltuialele meli de nevoia ce am de bani, nu mă aşteptam să păzăşti o tăcere atăt de îndărăbnică în pricina acelor bani. Căte, căte cheltuiali sănt acum de Sfăntul Vasăli, şi cu ce să le întimpănu? Ăţi ceiu banii ci-m ieşti datori să-mi dai, parcă mi-i dărueşti, pentru că ieşti dumta, iar dumneata le faci greu ca cănd n'ai avè nicio datorii. Mă crede că mă superi pisti măsură, şi mă mănii pe dumneata.

Aştept numai decăt soma de galbini ce ţ'am însămnat-o fără cè mai mică prelungiri. Dumnezău ştii ce ai păţăt de nu te poţi mişca din Bărlad; de astă vară de cănd tot făgădueşti că'i vini la Ieş. Dacă ai fi fost acum aice, aş fi măntuit şi cu Grecianu mai uşor, pentru că nu pociu alerga după dănsul. Mi-au spus că niciodată macar no i-ai pomenit de părţ ale lui. Maică-mè mi-au zăs ca să te rog să-mi triimeţi un năvodu bun gata sau, dacă n'ai, să pui să-mi facă unu, fiindu-ne de foarte mare trebuinţă.

1837, Dechemvr. 9. A dumitali ca un frate:
L. Bogdan.

Scrii-mi de vii de Sfăntul Vasile de sigur sau ba. De la Divanul Ţării-de-ğos s'au mai scris giudecătorii ca prin ispråvč. să cei scrisorile dela Blăneţăşti şi Mogăldeşti. Stărui ca să facă sau lucrare sau răspuns.

(V°:) Cinst. al meu ca un frate, dum. arhn. Pahr. Iordachi Oprişan, cu frăţască dragoste la Tutova.

Banii sosiră în sfârşit, de şi nu deplin, şi ca răsplată Oprişan primi de Anul Nou 1838 un ceasornic:

Cu frăţască dragosti,
arh. Păharnice.

Ciasornicul ce ţ'am făgăduit l-am cumpărat şi şădi la mini di-atăta vremi, pentru ca să-l cerce, şi zăc că umblă bini. Ţă l-aş fi triimăs cu

[1]) Dovezi de stimă; ruseşte.

drept suvenir de Anul Nou, dar n'ai vrut să-m triimeț fičoru aice precum ț'am scris. Acum cu țăranu iară n'am vrut să-l încredințăzi. Deci rămăni să-l priimești cănd mi'i trimeti un fečor de nedejde, cari aștept cu mare nerăbdare, avănd a-ți da pliroforie pe ce-ți ceiu mai jos și fără întărzieri căt de puțăni: ce vii ari Toderaș Balș, la ci locuri? Căti pogoane la fiiștical loc? Cum le chiamă? Și din a cui averi? A băbacăi sau a neniacăi? Răspunsuri lămurite la toate aceste întrebări înpreună cu rămășăța de bani ce au mai rămas să aștept, precum am zăs, cu cè mai mari grăbiri.

Al dumitali ca un frate:
L. Bogdan.

838, Ghen. 9.
(V°:) Cinst. ca un frati, dumisali arh. Păhr. Iordachi Oprișan, cu frățască dragosti.
Acest răvaș ăl va triimiti vătavul dela Costești la dum[i] Păhr. în minutul ce-l va priimi.

Oprișan făcea în acest timp contracte în numele comitentului său, ca acesta din 5 Maiu 1838, pe numele «domnului colonel și cavaleriu Lascarache Bogdan», pentru iazul lui dela Urzăștii:

1iu. Hindichiul pe dinainte avem a-l săpa noi din cap în cap, în adăncime de patru palme gpod și în lărgime iarășu de acăstă măsură.
2. Ezătura în lățime să avem a o face din margine hindichiului de spre apă și înapoi de cinci stănjini gpod, iară di-asupra, după ce să va isprăvi ezătura de ezit, are să rămăe în lățime de patru stănjini gpod.

. . .

4. Pădure ce va trebui ca să o punem atăt la ruptura cè de spre apus, precum și liasa ce avem să facem în loc de opost la capătul de spre Răsărit a ezăturei are a să aduce cu închipuirile dums., asămine și brazdile căte va trebui are să ni le are cu plugurile boerești.
5le. Fiindcă pe dinainte ezăturii are a să face gard cu a dums. închipuire de oameni, a căruia gard parii au a să pune pe margine hindichiului de spre apă, tot odată cănd să va începe și ezătura, noi sîntem datori a privighiia, cănd s'or pune brazdile, să nu strămutăm liniia parilor.
6le. Pentru tot lucrul acestue iazu are a ne plăti duml. colonelul doă mii lei bani, din care acum la facere zapisului am și priimit una mie lei, iară ciialaltă mie lei are a ni răspunde rănduri, după sporiul lucrului, istovind plata atunce cănd și noi vom da iazul gata. Asămine și pentru hrana noastră are a ne da opt chile făină popușoi, patrusprezăci vedre brănză de oi și trei vedre rachiu, iară pentru zile de post are a ne mai da una merță legumi și patruzăci ocă pește sărat.

Precum în roman se vede că o parte din lucrurile proprietății sunt trecute la arendașul armean, corespondența arată cum Lascăr Bogdan cumpără el dela «posesori»:

Izvod de lucrurile ce am cumpărat dela dumr. posesorii, care somă de bani să să scadă la socotială; 1838, Octvre 6.

. . .

Pentru căte oi vor ieșă la sama Sfăntului Gheorghi, dacă vor fi toati războlite, căti șăptisprezăci lei una, alegăndu-să cele zmintite, bătrăne, fără di măcar un dinti de va lipsă, și mielile socotite doă drept o oai; înpreună cu oile va da și cănii și čiobanii, plătindu eu liafa.

L. Bogdan.

II

UN RĂZEŞ «POSESOR» — ŞI PROPRIETAR

Kotzebue, prezintând pe epitropii lui Lascăr Viorescu, unul singur fiind simpatic, acela căruia tânărul îi va câștiga nevasta, cu mult mai tânără, «sora» de creștere din casa părintească, adună tot odiul asupra figurii urîte a lui Vrânceanu, acela care se folosește de epitropie pentru a încerca să ruineze, prin socoteli false, prin acte măsluite și hotărîri judecătorești cumpărate, pe tânărul ideolog care e Lascăr Viorescu. Acest exploatator e fiul unui vechil, trece printr'un rost judecătoresc în care învață meșteșugurile prin care se sporește o avere printre prevederile legilor, și caută a căpăta rosturi de-ale Regulamentului Organic, « Serdar, Căminar sau Spătar ».

Şi aici avem a face cu un portret. Vrânceanu e Nedelcu Oprișan, fiul acelui care a început ca vechil, dar a ajuns mult mai mult decât atâta, fiind și ispravnic al județului Tutova și purtând de mult titlul boeresc.

Şi cu privire la tată (acel Iordachi sau Gheorghe Oprișan cu care corespundea Lascăr), un om priceput în afaceri, dar, se pare, onest, și cu privire la Nedelco, vânătorul de rang prin corupție, avem tot ce ne trebuie în corespondența noastră.

Oprișăneștii sânt vechi răzeși tutoveni, cari-și au acolo «hliza», vecini cu Giurăneștii, Unțăștii, Scânteieștii, Costeștii, și

cari se apără dârz contra boierilor din preajmă, precum o fac la 1817 contra Comisului Ienacachi Lambrinò [1]).

Nu ştim cine era tatăl lui Gheorghe Oprişan. Mamă-sa trăia până în Martie 1813, la care dată ni s'a păstrat socoteala, care nu e fără interes, a îngropării ei, cu preoţii dela Sf. Spiridon din Bârlad, cei doi dascăli, «copilul ce au cetit o Pisaltiri i un Apostol», plus «7 ficiori boiereşti ce au dat agiutor de slujbă», «copiii dăscălaşi», cumpărându-se cele de nevoie dela prăvăliile lui Ioniţă Langa şi Ene Gheorghiu, poate şi dela Maftei Arton, pomenit în această socoteală [2]).

---

[1]) 20 August 1827. Scarlat Alexandru Calimah către ispravnicii de Tutova pentru «pricinile ci au urmat între Comisul Enăcachi Lambrinò şi între ai săi răzăşi megieşi de moşiili Unţăştii, Scănteeştii, Giurăneştii şi Costeştii dela acel ţănut...., în ce feliu să să aliagă hlizile în pămănturi a Comisului Lambrinò din moşiile Unţăştii, Scănteeştii şi Costeştii de către a răzăşilor, rănduindu-să după a nostră domniască hotărăre şi boeriu hotarnic pe d[i] Post. Aleco Calimah. ...Şi, fiindcă dum[i] Coms în anul trecut peste cuprinderea domneştii nostre poronci s'au întinsu şi au luat venit de pe hliza oprişăniască din moşiia Unţăşti, să cercetaţi şi tot venitul ce să va dovedi luat de către dum[i], înplinindu-l, să-l daţi Oprişăneştilor; asămine şi pentru venitul ce să va dovedi că au luat de pe moşăia Giurăneştii, cu a căruia răzeşi n'au avut nicio giudecată, iarăşi să-l înpliniţi şi să-l daţi răzeşilor, precum şi pentru păgubire ce arată Oprişăneştii că li-au făcut ei călcare vitelor pe hliza lor şi în anul acesta, să cercetaţi, şi ceia ce s'ar găsi cu cale să să facă înplinire».

[2]) Bani ce s'au cheltuit la grija maicii nostri, întăi la răposari, precum în ğos să arată; 812, Mart 13.

lei	par.	arătare.
10		în părali mărunti ce s'au aruncat la petrecanii pără la groapă.
11		un oglu *(sic)* ce s'au dat čoclilor.
5		ce s'au dat protopopului Grigori.
47	30	ce s'au legat în toate basmalile pi unde s'au dat.
7	20	s'au dat preoţilor, dascalilor de pi la alti bisărici, nu undi s'au îngropat, ce au cetit la privigheri nopte.
10		dat bucătarilor ce au făcut bucati.
3		copiilor ce au fost sofragii.
2		dat unui copil ce au cetit o Pisaltiri i un Apostol.
2	10	dat pe o ocă icri tescuiti.
30		ci s'au dat preuţilor di la bisărica Sfântului Spiridon, dascalilor undi s'au îngropat, însă:
8		bani prescurilor a doi răposaţi.
12		cetaniia preuţilor.
6		cetitul a 2 dascali.
3		cetitul dascalului Mincu.
1		la 2 copii dăscălaşi.
128	20	fac.
71,	14	ce i-au luat băcălii dela Nicola Sirb, însă:
4	30	una ocă undilemnu.
1	20	una ocă oloiu.
2	25	una pol ocă orez.
44		opt ocă lumănări čară.
2½		una ocă strafide.

Gheorghe avea un frate, Dumitru, pe care-l vedem comandându-şi la 1815 un contăş la croitor [1]).

Doi ani mai târziu îl găsim vânzând grâu cu oca dela ograda lui Evreului Iosăp, din Bârlad probabil [2]).

Peste douăsprezece zile, la 27 August 1815, el muria şi s'a păstrat şi contul înmormântării lui la preoţii Iustin şi Luca, tot de la Sf. Spiridon, cu cheltuieli la negustorul Hagi Iordachi. Lăsase ca pomenirea să i se facă la mai multe sate: Marţucani,

---

1	35	pe 5 păpuşi smochine.
1	10	chinăvar la raclă.
11	16	cui.
1	8	una ocă mieri.
2	20	2 ocă rachiu.
7		una ocă hrighi.
3	10	una litră zahar.
71	10	fac, iar un răvaş ci i să dăduse să dè din băcăliile aceste au arătat că

l-au perdut, cari eşindu mai pi urmă, să nu să iei în samă; 812, Mart 13.

6	20	pe doaă tulpane şi o păreche colţuni ce s'au luat dela dughiana lui chir Ioniţă Langa, însă:
5		tulpane.
1	20	colţuni.
6	20	s'au dat pin Nicoliţă Sărbu.

115,	25	ce s'au plătit la dughiana lui chir Eni Ghiorghiu.
55		pi 10 coţi canavaţi, căte 5 pol lei cotul.
8		pi 2 brăi proasti.
42	25	pi 31 basmali, căti 55 parale basmaoa.
10		pi 4 coţi pănză olandă, căti 1 orţ cotu.
115	25	fac.

9	20	dat la 7 fičori boereşti ci au dat ağutor de slujbă, căti 20 par. de om.
27	20	pe 550 păni, căti de 2 par. făcă[n]du-si 25 păni, căti o par. pol, cari s'au înpărţit, şi 50, ce au fost căti de 4 parale s'au îndoit la Maftei Arton.
„	30	plata a 2 garafi ce s'au stricat (nu s'au plătit, măcar că să arătă plătiti).
„	8	chiriia a 8 garăfi.
353	37.	

[1]) Chir Lupule, poftesc croitorul ce-ţi va aduce acest răvaş să-i dai cheltueli ce's trebui pentru un contăş ce-mi fac, şi, întălnindu-ti, îţi voi răspunde şi, dacă la dumta nu le'găsi toate, poftesc să le găsăşti dumta, şi eu să am dumli a răspunde. 815, Ghen. 21. A dum. ca un fră'te D. Oprişan.

[2]) Doaăzeci chile grău am văndut dumisale ğupănului Iosăp Jădv. cu preţu căte treizăci lei chila şi măsurat cu dimirlia de doaăsprezăci ocă cu grău, pe cari grău cu a dumisale cară să şi-l rădice de aice din ograda ci o am, şi de astăz pănă Luni ci vine să-l rădice. Am luat acum arvonă una sută lei, iar cusurul căndu îl va rădica pi grău. I-am zis că poronca sa cumperi matrapaş (*sic*) nu esti, dar dumlui au zis că-l ia pentru trebuinţa tărgului, avăndu a-l măcina, şi, findcă măna nu-mi dă a-l tragi în vănt, să aibu a-i da dela chilă o dimerlie, socotit lipsa ce poate să ia. Şi i-am dat ačastă adeverinţă de tocmala ce am avut.

D. Oprişan. 815, Avst. 17.

Polițeni, Boțești, Măscureni și Fătăciuni și să se facă o « fântână la mitoc ot Bârlad din ogradă » [1]).

[1]) Părintelui Costin... Păni 600, căti di 3 parali, 15 căti di 12 parali, 15 căti di 4 parali...

La «chitari, «Grosoai Țiganca», «preoților, ce au fost 19, și 2 dascali» (strafide roșii și negre), 1, 20 pe 3 leturghii la 3 bisărici, 3, 13 pe 10 ulčoari, 2,10 pe 15 oale, 5 pe 40 strachini, 0, 20 pe 10 ulceli, 1,35 pe 150 linguri...

101, am dat la părinteli Luca din plata facerii făntăni dela mitoc ot Bărlad din ogradă, bez 119 lei ce mai sănt să să plătiască de acum; 815, Dechv. 16.

S'au cheltuit cu falonu, însă numa făcutul, însă 10 astar, și crășca *(sic)*, 8,32 șărătu, 12 pe 4 coți maltin, 1,20 obrișin i ață, 8,28 lucru falonului și acoperămăntul pristolului...

142,20 s'au plătit la dughiana lui Hagi Iordachi...

La Necula, luat de Dumitrachi cu răvășăli... 9,24 pentru 16 ocă her... 4,1 pe haličuri... 4,30 zugrăvit pănzii; 816, Mart 9, la Iacob... 42,35 baș de la 49 iuzluci... 173,25 s'au găsit în lădățue cè verde.

Cili ci s'au luat la îngropari răposatului Dumitrachi Oprișan.

lei	par.	
72	4	tuțănuri basmali.
8	2	tij mai buni.
9	4	coți pănză olandă.
16	4	basmali di celi buni.
7	2	brăi di lănă 8 coți maltin.
112	20	

Cele ci s'au cumpărat spre trebuința îngropatului răposatului Dimitrachi Oprișan; 1825, Avgust 28.

lei par.

pentru păine și făclì:

pentru 20 ocă lumănări de ciară, însă:

ocă	dramuri	
1	200	6 făclii, căte o litră una.
5		40 făclioare, căte 50 dramuri.
6		100 făclioare, căte 25 dramuri.
5		luminări, 60 în ocă.
5		200 lumănări, 100 în ocă.
22		

119 10 pentru stofa ci s'au luat de la dughiana lui chir Iani Gheorghiu, 119 lei, pe 8 coți maltin.

2 20 pentru cordeli } ce s'au pus la raclă.
1 10 pentru ținte }
6 basmali bune
42 basmale proasti.

28 30 s'au legat pe la basmali ce s'au dat pe la preoți și alții, bez 3 rubiiali ci s'au găsit la răposatu, cari s'au pus 2 rubiiali la cevreoa ce s'au dat protopopului și 1 rubiia ci s'au pus la o basma ce s'au dat preotului ot Sfet. Spìridon, bez 13 lei ci au pus cucoana Rucsanda, adică căte 10 parali în 12 basmali și zăci lei în osăbite doă basmali.

10 s'au înpărțit pe la săraci, ducănd pe răposatul la besărică.

18 s'au pus la 9 colăcei.

2 „ unui dascal ce au cetit noapte psalterie la capu răposatului.

2 s'au dat unui preot de la Ivești.

1 s'au [dat] 11 besărici dascalilor pentru clopoti i 28 s'au plătit stălpii ce au cetit 6 preoți.

Dumitrachi era un om bogat. Catagrafia lui arată opt cai, telegari și de călărie, unul « ce-i zic Grafu », 529 de oi, 73 de

---

514 čoclilor.
6 plata raclii de făcut.
4 s'au dat preoţilor ot Cĭocani, cu un leu de au tras clopotu ot tam.
3 Arnăutului ce au ostenit după cele ce au trebuit.
5 ,, pentru pol ocă confeturi.
41 ,, pe 181 ocă făină de grâu spălat, ce s'au cumpărat.
2 ,, pentru doî scănduri ce s'au cumpărat la săcriu.
,, pentru doă brăe.
,, 35 pe mătasi.

Izvod di câtă cheltuială am făcut la m[oar]te răposatu Dumitrache Oprişan; 815, Avgust 27.

lei
41 am dat pe 410 păni.
4 am dat pe 2 ocă rachiu.
3 am dat pe 4 teştèle *(sic)* poliială, căte 30 parale testeoa.
3 20 am dat pe 2 ocă meri.
30 am dat pe 40 chiroani di her.
24 am dat pe 6 verză.
1 5 am dat pe 9 naramză.
12 am dat pe 4 ulcele di apă.
1 20 am dat pe 1 muschiu.
2 10 am dat pe 3 scănduri di tei, bez d. plătiti dum. logf. Costachi.
6 am dat pe 2 coale hărtii.
6 am dat pi chinovar.
58 13

1 pe ocă zahar.
1 20 pe o litră cafè.
5 pe pol ocă cofeturi.
1 20 pe 1 ocă smochini.
3 20 pe 2 ocă strafidi proşte.
3 8 pe 4 teştele poliială.
13 pe 100 dramuri smochini.
1 20 pe 100 dramuri tămăi.
1 20 pe 100 dramuri chiper negru.
2 28 pe 20 ocă orezu.
1 10 pe 100 dramuri undilemnu.

103 39, adecă una sută trii lei, triizăci şi noă părale după izvodul acesta am priimit de la dum. Medelnicer Iordachi Oprişan, plata pe cheltuiala izvodului acestuia.
Eu Necula băcal. 815, Sept. 7.

Giupâni Vlad, să-mi triimeţ pentru grija de a 40 zi a răposatului frăţini-meu Dimitrachi patru ocă lumănări di ciară, în cari să fie trii ocă lumănări, căti de doă părali, iar giumătati de ocă să fii căti de cinci parale una şi cielaltă giumătate de ocă să fii de zăci părali lumănare, şi cu răvaş ţ'oi plăti în curănd. 815, Săptv. 8.
Oprişan Medčr.
Să-mi triimeţi şi una ocă lumănări di său.

lei par.
78 25 pe 7 vedri, 10 ocă miere ot beşliaga, bez 40 lei ci au dat la răposatul arvonă, preţ 15 lei vadra.

Ocv. 22 [1815].

porci, 22 de stupi, trăsuri (daradaica, sania, « căruța îmbrăcată cu piele », « carul muntenesc »), multă pânză, blănuri, cergi, multe lucruri de casă, afară de bani, în beșlii « olăndeji », rubiele, « venitici », stamboli, « franțuji » și « gălbănași ».

Lucrurile lui mişcătoare şi mişcătoari *(sic)*.
8 cai, însă:
 2 telegari pagi (au murit 1, dar lui Pascal).
 2 telegari negri (Bălaşii).
 2 cal murgu de călării (lui Grigoraş).
 1 cal tij murgu tănăr (lui Costachi).
 1 cal tij murgu ce-i zic Grafu (Pavelică).
 1 iapă ci au avut-o schimbu (văndută).
 8
vite albi:

521 *(sic)* oili, însă:
389 ci au avut mai dinainte, însă:
257 oi mari mărliti.
 25 berbeci de rudă, însă:
 3 negri mari.
 9 albi mari.
 9 tiji albi terţii.
 4 negri cărlani de astă primăvară.
 25
 98 cărlane oi di astă primăvară.
 1 berbeci cărlan din astă primăvară.
 2 capri mari.
 1 ţap mari vătuiu.
 1 edu ţap.
 1 iadă capră.
389
132 sănt piste tot celi de cumpărat, însă:
128 oi mari cu oi cărlane, însă:
 89 oi mari.
 39 oi cărlane.
128
 2 berbeci mari.
 2 cărlani berbecuţi.
132
521
 73 mascuri cu mici cu mari.

Tot lucruri:

22 stuchi.
 1 dărădaică (Bălaşi).
 1 căruţă înbrăcată cu cheli (Costandin).
 1 sanii de cai.
 3 părechi de hamuri (călugărul, Costandin i Bălaşi).
 1 caru muntenesc legat în her, dar.
 1 plugu cu heră şi toate hilteili *(sic)* lui trebuincoase.
 2 şăli turceşti cu poclăzili lor, 1 harşă păslă şi 1 harşă di postav (1. Costd., 1 Pavăl).

5 trăisti noâ (4 numi, 2 Bălaşe, 2 Costd.).
3 cevreli (2 sănt, tij ei).
1 saltè cit galbăn (călugărul).
1 oghial tiji (Costd.).
3 perini a saltelii (călugărul).
3 perini de cap (1 Bălaşa, 2 călugărul).
2 tij mici (călugărul).
1 lăviceri (călugărul).
46 meşini, însă:
  23 într'o legătură.
  23 în al 2-le legătură, însă proasti, răli (44 sănt, Costd., Bălaşa, călugărul).
1 părechi foarfeci.
3 işlici, însă:
1 sur (să să văndă).
2 negri, din cari s'au dat unul (şi o căčulă, şters; Grozii).
3
1 părechi čoboti galbini (Bălaşa).
1 părechi papuci (călugărul).
1 antereu pică, cam rupt (s'au dat lui Vărlan).
1 poş verdi (s'au dat Grozii).
1 bucăţică astar (Bălaşa).
2 bărneţi (călugărul, 1 Duca).
5 feţă de perini (3 Bălaşa, 2 călugărul).
1 prosop bun (Duca).
1 prostiri (Bălaşa). } pănzi proastă.
2 mineşterguri (călugărul) } pănzi proastă.
2 valuri călţi (la Ciocan).
3 de cănipă valuri (1 călugărul, 2 copii Zmărandii).
1 val de in cu margini } (lipsăsc)
1 val de păcişală } (lipsăsc)
½ val čănipă } (lipsăsc)
2 pănzi călţi şi vr'o 15 coţ fuior } (lipsăsc)
4 pănzi neghilite cu (*şters:* 1 ot Tiličoai; 1 copii Zmărandi; 1 Cond., 1 Bălaşa; cè în ciubuci, călugărului).
1 brău agabanii (Bălaşa).
1 antereu alesătură (Bălaşa).
1 părechi čacşări ponosăţ (Costd.).
1 caţaveică ghermesăt cu spinări (Costd.).
1 caţaveică ruptă rău cu săngiap } (s'au dat părintelui Iostin).
o bucăţică blană tij săngiap } (s'au dat părintelui Iostin).
16 crocuri } (pentru copii Dochiţii şi Pavăl.)
5 schinări } (pentru copii Dochiţii şi Pavăl.)
2 norci } (pentru copii Dochiţii şi Pavăl.)
1 jderu } (pentru copii Dochiţii şi Pavăl.)
1 prim vechiu de jder } (pentru copii Dochiţii şi Pavăl.)
1 chiurchiu cu moţoc (s'au dat (Botezatului).
7 misăzi oai *(sic)* (s'au dat 3 unui călugăr, altu; 4 sănt; 2 Bălaşa, 2 călugărul).
1 hărar vechiu (călugărul).
2 cergi roşii } mici de pus suptu am (2 Bălaşa; 2 Costd.).
2 albastri } mici de pus suptu am (2 Bălaşa; 2 Costd.).
1 sarică (s'au dat unui cioban ce-l avè în tocmală).
1 cergă proastă (Bălaşa).
1 giubè cu singiap (Zmăranda).
1 mantà de postav (şters: la soru-mă Bălaşa).
3 cergi de aşternut (1 s'au dat părintelui Iostin; Costd.).
1 icoană Maica Precistă ferecată cu argint (să....).
2 cămeş, 1 burungic i una vechi.

Lada dela Bărlad:

2 cergi (2 Costdn., 2 Bălaşa).
1 giubè ghermesăt cu coz jder (Bălaşa).
1 contăş cu nafè.
1 ğubê postav dezblănită (călugărul).
1 caţaveică iarăş cu cutup jder (Bălaşa).
1 ğubè cu snehi, albastră faţa (Cond.).
1 pălării (Coz.).
1 zăgărali de norcă de o giubè } (călugărul).
1 misadă jder }
1½ bucăţi blană coţucă de hulpi (copii).
8 cămeş noi (2 călugăr, 1 Duca, 2 copii Zmărandii, 1 Cos., 2 Bălaşa).
2 bărneţi (Bălaşa, Cdin).
1 părechi ciaciri noi, (căgălurul), iunghiuşali.
1 brău panbriu (Cosd).
1 antereu roş citarè (călugărul).
1 antereu vănăt stanbolşalì (Neculaiu Bădărău).
1 antereu vănăt cetarè (Cosd.).
1 antereu tulpan (Grigoraş).
1 părechi papuč (Cosdn.).
1 părechi şalvari postav (Cosdn.).
1 bucată pănză in făşui (a unui babi au fost).
4 valuri pănzi, însă:
 1 cu margini de in.
 1 vrăstătură.
 2 pânzi sadè cănipă.
1 păreche colţuni lănă (călugărul).
1 antereu citarè (Cosd.).

(Cheltuieli şi sume găsite la Dumitrachi Oprişan.)

173 20 la Vlad pă lumini.
20 băsearica ot Ule *(sic)*.
20 bisărica din fundu Bogdănii.
20 bisărica de Cărcibaş.

. . .

21 10 prescorniţii.
20 lei sărindariu la Crăngu-de-sus.

50 beşlii,
28 olăndeş,
22 rubieli.
10 un venitic.
104 stanboli.
...
9 călbănaş.
28 franţuş.
20 stanboli.
...

Pănză ci s'au găsit:
52 coţi pănză de in cu margini.
24 coţi pănză de in vrăstată.
34 coţi pănză de cănepă vrăstată.
82 coţi pănză de cănepă sadè.
80 coţi pănză de călţi.

Pe Gheorghe îl vedem ocupându-se de o « schimbătură » cu « unii din răzeșii Bogdănași, din neamul Sităreştilor », şi cu « moşul Andrei Talpeş », cari-i dau « parte din maica dumisale Tofana Negruțoaia , ce să trage și dumneai din bătrânul Iordachi Sion din Racova, tot din Ţinutul acesta a Tutovei » — menţiune a două familii interesante [1]).

La 1815 el face negoț cu vinul de pe moșia sa [2]), cu brânză [3]).

La 1818 îl găsim, ca Medelnicer, unind « capitalul » său — este cuvântul — și cu al lui Nicolae băcanul « Feles » [4])

[1]) Să fii ştiut că eu parte mè ci am avut şi eu schimbătură di la unii din răzeşi Bogdănaşi din namul Sităreştilor pi cari îi adivereşte zapisul ci-l am di la aciia, întărit şi di către cinst. is. din vreme acei, am făcut-o şi eu schimbătură cu dumnealui moşul Andrei Talpeş; eu am dat dum[isa]le acest zapis di la răzaş di istov ca să-l stăpânescă ca pe drept lucru dumisale în veci, şi dumnealui me'u dat parte din maica dumisale Tofana Negruţoi ci să trage şi dumneaei din bătrânul Iordachi Sionu din Racova, tot din ţinutul acesta a Tutovii, în tot locul, cu tot vinitul ei, şi o stăpânescu eu ca drept lucru meu în veci, şi într'acest chip ne'm învoit şi o'm dat şi sineturi unul la măna altue, şi pentru mai mari adiverinţe am iscălit cu condeiul meu.
Gheorghe Oprişan am schimbat. 1814, Ghen. 1.

Adică eu Andrei Talpeş dat-am adevărat şi încredinţat zapisul mieu la măna dumisale Gheorghei Oprişan biv Vel Medelnecer precum să să ştie că, avănd unsprezăce stănjine gospod de moşii din hotarul Veşteleştii de pe vale Godanii *(sic)*, unde şi d-lui este răzeş de baştină, cu tocmală una sută douăzeci lei, pe care bani i-am luot toţi depline în măinele mele acum la tocmală. Însă va fi ştiut că aceste stănjini de sus arătaţ i-am avut şi eu schimbu, luoţi di Ioan Riscanul. Dece de acum înnainte să aibă dum i, să aibă a stăpăni în veci neclătit şi nereşuit, şi spre încredinţari m'am iscălit însuş cu măna mè.
Andrei Talpeş, mazil. 1814, Iune 21.
(Întărire de la isprăvnicie: Ioan Iamandi Ban; aceiaş zi.)

[2]) lei bani
138 adică una sută treizăci şi opt vedri, 1 bute cu vin a dum i Medelnicer Iordachi Oprişan s'au cotit drept la cot.
815, Dechv. 9.

[3]) Badi Gavrile Scutar. Iată trimit doâ putini boereşti în care îndată să baţi opt vedri brănzi pentru salahorii cconului Lascărachi dela Eş.
Gheorghe Oprişan. 828, Iuli 14.

[4]) Socoteala cu Necola Nic. pentru făn; 833, Apr. 29.
3 pe 100 dramuri de puscă...
227, 10 pe 101 ocă săpon prost, căti 2 lei, 10 par. oca, parte duml. cc. Lascărachi.
310, 37 las scăzuţi după izvod lui în cheltuelile meli, în care izvod am scris cu condei meu istovire.
150 am scăzut încă neşti cheltueli vechi cu ţiduli cu 1 ocă tiutiun ci me'u dat acum cu preţ 8 lei; Apr. 29. . . .
357, 3 aceşti bani ari să mi-i dè Nicola băcalu după sinetul său.
110 ari să-mi dè nepotu-meu Nedelcu.
. . . .
2191 de la Păh. Ştefan Scăntei, ce-i datoriu pe stuchi şi ştiubei.
132 să scadi pe 3 merţă şi 1 dim[e]rl[ie] grău...
17 pe 100 ocă său.

sau Felix din Bârlad pentru a lua de la un « văr », Paveli sau Pavilică Duca, odată ajutat de dânsul într'o chestie de Ţigani, cum i se ceruse printr'o smerită scrisoare [1]), și căruia-i împrumută 1.800 de lei, fără a-i putea recăpăta până în 1828, când datornicul era Ban și fost ispravnic [2]), « moara și orânda zilelor boierescului dela Morenii-de-gios » (se vede deci că și la schela de petrol din Prahova, Morenii, sânt « oamenii dela Moară ») [3]).

[1]) Cu multă plecăciuni închinându-mă, sărut cinstită mâna dumitale.

Încă din vrăsta copilării mă cunosc şi eu unul din casnicii dumv., dar întâmplările şi peristasurile vremilor m'am învechit întru uituri şi, cuprins fiind de multă greutate şi însărcinat cu o casă de copii şi feti mari, alergu la bunătate şi milostivire dumitale acè ci să revarsă asupra tuturor căţi năzuesc la dumta ca să ti milostiveşti şi asupra mè spre a mi să da drepţi Ţiganii mei, precum pre largu ti vei pliroforisă din alăturatili hărtii ci le triimet pentru dreptate ci am a tragi aceşti Ţigani

Eu însă nu-i ceiu supt alt cuvănt de dreptate, ci ca o milostiviri de la dumta şi să rămăiu în veci şi eu şi urmaşii mei a pomini numili dumitale şi a ruga pe milostivul Dumnezău păntru îndelungare anilor vieţii dumitali şi a cuconaşilor, fiindcă sănt

prè-plecată sluga dumitale: Paveli Duca Pah. 1820, Ghenar 6.

[2]) Prè-înnălţati Doamni,

La dumlui Banu Pavilică Duca cu înprumutari am 1.800 lei după sinetul dumisali ci-l am faţi din 1818, Iuli 8, şi nici cu un chip nu pot să-i scot, prelungindu-mă din vremi în vremi, şi, fiindcă duml. ari să è pe un Sandu Ţiganu ci să porecleşte Paladi cu tot rodu lui di la clironomii răposatei Visternicesăi Ecaterina a răposatului Vist. Lascarachi Ros[ăt] după cuprindire anaforali den 1805, Săpt. 10 a Domnului Moruz Vvd., mă rog încă şi Mării Tale ca să mi să dè luminată carte, gpod de săcfestru pi arătatul Ţigan cu tot rodu lui, ca să nu fiu băgubaş *(sic)* de drepţi banii mei, şi va fi večnică pomenire Înnălţimii Tale.

A Înnălţimii Tali
prè-plecat slugă,
Gheorghi Oprişan Pahrc.

(Ordinul se dă la 15 Iulie 1825.)

[3]) Încredinţăz cu acest zapis al meu la cinstită măna dumnealui Medelnicer Gheorghi Oprişan, fiindcă moara şi orănda zililor boiarescului de la Morenii-de-ǧos pi 3 ani di zili începuţ 818, Maiu, l-au luoat dumnealui Medelnicer de la dumnealui Slugeriu Pavăl Duca cu preţ 6.600 lei; din care bani înnainti au dat 5.500 lei, iar cusurul la un an de zili, după cum pre largu arată contractul, deci ni-am alcătuit cu dumnealui Medelnicer şi săntem drepţi tovarăşi la acest contract, însă dumnealui Medelnicer au dat 3.500 lei şi cu 2.000 lei, pi cari bani dobindă n'avem să luăm decăt ci a milui Dumnezău, avem drept îndoit să împărţim. Şi eu pentru că am pus bani mai puţini sănt îndatorit să caut trabă şi a privighiia pănă la înplinire vadeli, iar bani, capitili, avem să ni-i tragim cum or începi a iaşi din moară şi din orăndă şi la orici neguţătorii vom faci acolo la moară, afară de uium şi vinu, iarăş drepţi tovarăş să fimu. Însă avem să ni întrebăm la începutul oricăriia neguţătorii. Şi spre încredinţa[re] am iscălit.

818. Eu Necula Feles a) adeverez.

a) Aiurea, în chitanţă: Filics.

Şi avem chiar « tabla de tovărăşie morii cu Necola băcalu şi ce capital am pus eu în moară » [1]).

Contractul cu « Paveli Duca Sluger » are acest cuprins:

1. La începutul vadeli, din zioa Sfăntului Gheorghi sănt indatorit a-i face mora teslim, gata, dată pi făn *(sic)*; trei piatri, cum şi casa mori, cum şi iazurile, cel din apa Bărladului, cum şi cel din gărlă, tot venitul măcinişului morii are dumnealui să să-l tragă păn la înplinire vadeli de trei ani.
2. Toate zilile boiarescului după patru ani să li iai de la lăcuitorii din mah. Moreni-de-ğos, intrebuinţăndu-li în iazitul morii sau ce va voi.
3. Orănda de orici fel de la moară şi de la mahalaoa Moreni-di-ğos a dumnealui să fii, niamestecăndu-să nimine căt di puţin.
4. La înplinire vadeli di tri ani ari să-mi facă teslim mora înnapoi, întocma dupi cum au luat-o întocmită şi iazită bini.
5. Di spre amăndoa părţile săntem îndatoriţ acuma la toati di pi cuprindire condractului acestuia.
6. Iar stăpănire orănzii să începi di astăz.

818, Apr. 7. Paveli Duca Slugr.

La 1820, Oprişan capătă dela mătuşă-sa Ilinca Romaşcu, devenită călugăriţa Ilisaveta, un loc lângă Frumoasa, în margenea Iaşilor, pentru care va avea să poarte un lung proces, dania nefiind cu totul lămurită. In doi ani el devenise Păharnic sau, cum scrie biata bătrână, « biv Vel *(sic)* Păharnic » [2]).

---

[1]) Se mai notează în « tablă »: « 1, 15 un conţu hărtie »; 42, pe băcură.
Apoi socoteală:
lei par.
„ 20 o litră oloi
„ 60 pi 50 ocă her...
20 lei
1 10 48 coţi hărtii.
1 5 o litră de undelemn.
2 16 doo ocă slănină.
„ 16 dou alămăi.
Incluse şi scrisori; una: « vere Iordachi » şi, la urmă: « frate i slugă Duca Sluger », 10 Octomvrie *1818*.

[2]) Fiindu-că nepotul meu duml. Gheorghie Oprişan biv Vel Pahr. îm iasti hin de botezu, pe cari îl am întocma ca un fičor, şi, acum sănt şasăsprăzăci ani de căndu mă aflu neputinčoasă şi totdiauna pentru mine au avut îngrijire, ağutăndu-mă cu celi trăbuinčoasă, tocmindu-mi în casă pentru slujba mè şi fomeia cu leac de la săni, în scurt căutăndu halul bătrăneţălor meli în vremea greutăţălor, lipsindu-mi şi videre, pentru care nimică nu-l deosăbescu şi-l număscu ca pi un fičor drept al meu şi după moarte mè încă ari să-ṃ facă grijile trebuinčoasă şi căt voiu mai avè zile iarăş ari să-mi poarti de grijă precum au urmat şi păr acum, pentru ačasta dar şi de la mine îi dau danie locul ce am în oraşul Iaşii, pe care loc în sămni şi

Şi el se grăbeşte a cere o rectificare de hotar:

Prè-Înnălţati Doamni,

De la o mătuşă a mè ci-mi esti şi nănaşă di botez, anumi Ilinca, fiica răposatului Iordachi Romaşcu Clucer, am un loc aice, în oraşul Eşii, pi şăsul Bahluiului din ğos, alăture cu locul mănăstirei Frumoasa: pri larg îl adiveriază ispisoacili mai vechi ce am că să începe colţu din ğos şi di spri Răsărit den movila Săranda, spri Apus drept prin doâ pietri păr ă în margine drumului Scăntei de spri Răsărit, undi au pus piiatră (iar pesti drum de spri Apus au fost altă piiatră lăngă spănzurătoari, ce desparti moşie mănăstirei Gălata di a mănăstirii Frumoasa) şi din piiatra ci au pus di spre Răsărit de drum în sus alăture cu drumul păr la un lăcuşor undi iar au pus piiatră, şi di acolo drept la Răsărit păr la stălpu crucii, şi de acolo curmezăş pisti şăs păr în hotarul mănăstirii Frumoasa altă piiatră, şi apoi alăture cu hotarul Frumosii spri Apus, la piiatra ce au pus întăiu, şi, fiindcă mai în urmă, la hotărătura ci au făcut Ştefan Popăscu Vornic de poartă, au înpresurat locul acista cu locul mănăstirii Frumoasa, mă rog Înnălţimii Tali ca să mi să dè luminată carte gpod către dum. Vel Vorc. Costachi Conachi ca să miargă la faţa locului şi după scrisori dovez ci am să-mi hotărască locul, să nu rămăiu păgubaş de drept lucrul meu.

Pre-plecat
la mila Înnălţimii Tali
Gheorghi Oprişan Pahr.

Dumta Vel Vornic al politi să cercetezi şi să pui la cale, făcând arătare şi Domnii Mele.

1821, Ghenr. 22. Suţu

În stăpânirea moşiei lui Bogdan, arendaşul întră în luptă cu vecinii pentru vadul de adăpătoare, pentru boi opriţi, pentru capre.

în măsuri scrisorile îl arată, pe care loc îl am şi eu de la părinţii mii, Iordachi Romaşcu Clucer. Deci de acum să aibă a-l stăpăni în veci neclătit şi neruşuit ca pi driaptă moşie dumisale, atăt ial, căt şi urmaşii dumisale, iar alţi nepoţi ai mii la acastă danie n'au să să amestici, şi oricari s'ar ispiti să fiie supt blăstăm, păntru că niminea nu m'au căutat ca finu-meu Gheorghie Oprişan Pahr. Şi spre încredinţare, neştiindu carte, mi am pus numele şi degetul. 1820, Dechemvr. 23.

Eu, Ilisaveta călugăriţa, cari din mirăniie m'au chemat Ilinca, fiica Clucerului Iordachi Romaşcu.

Acastă scrisoare de danie am scris-o cu zioa şi priimire numitii mai sus călugăriţi Elisaveta, pentru care sănt martor. Costandin Panait Medč.

Numita din dania acasta iscălită, aflăndu-mă faţă, prin viul său graiu m'au rugat ca să încredinţăzu: pentru acasta urmiază a mè iscălitură.

1820, Dechemvrie 23.

Avem astfel o ciornă de răspuns în afacerea boilor luaţi în 1822:

Un vecinu au adăpat ciriada la vadu meu din apa Bărladului; când am prinsu eu de veste, era la luna Iule, am treimes şi i-am luoat patru boi, plata vadului de adăpătoari şi a călcatului moşii, şi de atunci păr acum sănt trecuţi 14 ani. La luna trecută, Fevr. 29, am priimitu poroncă de la judecătorii că sănt chemat. (I se cere a plăti boii, dar să i se dea despăgubirea): să-mi plătiască numai 6 căpiţi de făn ce era ispăşiri, că m'au străcat. Răspundu cinst. ğudecătorii: eu boi i-am luoat şi după cum m'au judecat îi plătesc cu preţul lor, că era nişte cioncani, dar şi eu ceru să-mi plătiască preţu adăpătoarei cerezei, că au adăpat toată vara la vadu meu, precum şi călcare moşii. (Celalt, Sterian Manoliu, avea «12 capre ce me'u luoat din oile meli, pentru că au trecut pe moşie dum.»)

Grigore Oprişan.

In Septemvrie 1824, îl vedem pe Oprişan urmărind la datorii în satele Docani, Măţurcani şi Movileni, — răzeş rotunzindu-şi stăpânirea pe sama celorlalţi, proces care s'a petrecut nu numai acolo în cursul secolului al XIX-lea, distrugător lacom al micii proprietăţi subt auspiciile capitalismului şi cu paza noilor legi, necunoscute şi până astăzi mulţimii plugarilor.

El face învoieli de seceriş, de dus doage la Galaţi, de orz cu împrumut, cum dovedeşte această învoială:

Noi, sătenii din satul Ciocanii, care mai ğos ni vom puni numile şi degetile adiverim prin zapisul acesta că, viind boerii cercetătoriu rânduiţ cu poroncă gpod spre lămurirea tuturor socotelelor di daturi şi luaturi şi pricini ce vor fi urmând între noi şi între dum. Pahr. Iordachi Oprişan, după cercetarea ce au făcut rănduitul boeriu, s'au rădicat săcirişul ce eram dator a face, de 23 chile, s'au ridicat, şi dusul a rămăşiţii de 80 doage ce era iar să le ducim la Gălaţi. Pentru care s'au îndatorit dum. Pahr. a ni scoate ţădula isprăvnicii pentru rădicare acestor doage. Ni-au ertat şi optzăci şi noaâ lei din banii orzului ci au dat dum. pentru noi, şi, cu acestu chip răfuindu-ni de tot feliul de dat şi luat şi de tot feliul de pricini, atât în cuvăntul scutelii, cât şi în cuvântul stăpănirei moşii, pentru toate, astăzi înnaintea rănduitului boeriu cu toată mulţămiria noastră ni-am exoflisit desăvârşit, şi nici noi mai mult nu avem a cere de la dum. nimică, nici duml. de la noi nimică. Pentru care spre încredinţare izbrănirei noastre de toate am pus numele şi degetul. 820, Dechemvr. 4.

Eu Sandu Vornicul. Eu Andrei Avanu.
Eu Cristia Vraghii. Eu Tănasă Stan.
Eu Costandin Măndru. Eu Radul Cojocarul.

Eu Tudurachi Galățanu.
Eu Timofti Băghiu.
Eu Ghiorghi Codrianu.
Eu Neculai Chitia.
Eu Opria Vornicu.
Eu Iordachi Vraghii.
Eu Gheorghi Guriță.
Și noi toți săteni pănă la unul.
După cercetare au urmat ačastă răfuială cu mulțămire amănduror părților înnainte mè. 824, Dechm. 4.

Iancul Anghelichi Cam.

Astfel ascensiunea răzeșului către marele proprietar începe. Kotzebue, care prețuiește așa de mult pe țăranul moldovean, cunoscut lui de sigur prin multe afaceri și interese, îl prezintă cuviincios, scurt la vorbă, răspunzând printr'un *Bine* « tărăgănat » celor dintâi cuvinte ale lui Viorescu întors în casa acum străină lui, pentru ca, recunoscându-și stăpânul, să-i « sărute poala ». În sat cu vornicii lor, sătenii continuă o vieață milenară pe aceste locuri. La vânătoare străinul a văzut ce pot ca virtute, îndrăzneală și modestie acești oameni de ispravă, așa de deosebiți de un Serdar Pintiliu Crețu, ridicat pe spatele lor.

Dintr'o foaie de zestre dată de Catinca Mârzacu fiicei ei Ilinca putem vedea că acești oameni modești, când păstrau o răzeșie, ca acelea din Tutova, odată ținut de hotar către stepă, pentru răsplata ostașilor, aveau casă înfiripată și farfurii, lingurițe de argint, « paftale de argint poleite » [1]).

---

[1]) Izvod de zăstre ci dau ficii mele Ili[n]căi cu ajutoriu lu Dumnezeu, precum în ĝos să arată.
1 icună Maica Precesta.
1 ibricu cu lighinu lui arămă.
1 inel rubin de auru.
1 farfurii de argintu cu ligurița eii.
1 parechi păftali argintu poleito.
6 tingire cositor.
6 părechi cuțite.
1 sfeșnicu alamă cu mucările lui.
1 ladă mari.
1 oghel cit.
1 saltè cit.
1 rochi mari nou.
1 rochii cit.
1 cațaveică...
1 malotè cu jder.
4 lați scorți.

Ei îşi schimbă între dânşii părţile risipite de moşie care li vin dela înaintaşii când era pe acolo lume mai puţină, şi zapisele dela 1820—40 nu se deosebesc întru nimic de cele mai vechi din secolul al XVII-lea [1]).

Lascăr Bogdan se lasă în acel moment, cu totul în grija acestui credincios părintesc, având destul cu slujba Hătmăniei, funcţia mâncând, ca de obiceiu, averea:

Cu frăţască dragoste
Arhon Pahrci,

Am priimit pitacul dumitali şi am văzut celi ce-mi însemnezi. Asupra căror te înştiinţez că de la tată-meu nicio scrisoari nu am priimit.

---

4 saci de lănă.
2 perini mari.
4 mici.
12 şervite, însă cinci de masă şi cinci iţă.
12 rănduri feţi perini.
2 rănduri feţe perini.
4 prostiri.
2 prosopi.
2 bărneţi.
2 batisti.
4 cămeşi bărbăteşti.
6 cămeşi femeeşti.
1 vii la Lieşti, cătă o fi cu locu ei.
1 Ţigancă.
Iar la merii şi livezi în tot lucu să să înpartă frăţăşti, bez via ci este în Bogdeniţă cu locu cu tot lăsăt fečorilor. Aceste le da[u] fici mele Ilincăi şi ajotor de la Dumnezeu.

1826, Fevar 20.

Catrina Mărzacu am să răspund.
La acestu izvod di zăstre am fostu faţă.
Costanti Juver, dascăl.
Şi eu am scris acest izvod mai sus numit cu învoire amăndoror părţilor.

Enachi Buşilă.

[1]) Adică eu care mai ğos mă voi iscăli încredinţăz cu acest zapis al meu la măna dumisale ğupănului Ştefănachi Cumpănă precum ştiut să fie că i-am văndut dumisale 12 stănjăni, adică doisprezăci stănjăni di moşie, din trupul moşie Coroeşti şi Vlădeşti pi vale Ursoaia, alăture cu parte dumisale Stolnicului Toadir Ciudinu, şi mergi lungime loc din zare di spri Tumşăşti şi păn în zare dealului Orgoeştilor, care aceşti stănjăni au aşăzare o casă cu grădina ei, cu tocmală hotărătă: doisprezăci lei stănjănu, care bani am priimit acum toţ în mănă păr întru un ban şi de astăz înainti să fie dumnelui bun stăpănitoriu, atăt dumnelui cum şi urmaşie dumisale, nepoţi, strănepoţi, nestrămutat de nimine, fiind dreptă moşie a mè şi de bună voia mè i-am văndut-o, iar, întămplăndu-să moşie în vre un bocluc, mă îndatorescu a răspundi cu altă moşie di potriva acestor stănjăni, carele aceşti stănjăni să nu aibă nimine a să protimisă, să-i răscumpere, atăt fraţie mei, cum şi oricine di nemurile mele. Şi pentru mai adivărată credinţă am iscălit eu însuş cu măna mè; 827, Iuni 8.

Lazăr Popa am văndut.
Şi am scris dascal cu bună priimire lui: Ioan Pascal dascal.

Pricinile dumisali stau baltă. Pentru mine și pentru dumta neapărat că va fi giudecănd precum scrii, dar ci să fac în vremi cănd eu acum, însărcinat fiind și cu slujba Hăt., însuși de ali meli trebuinți casnici nu pociu să-mi caut, precum asămine te jăluești și dumta.

Cu toate aceste eu te poftesc fă toati chipurile a scăpa și a veni aice spre a să scoati și hărtiele de la Consulatul, căci de la moarte avocatului Pagani acolò stau pecetluiti și uitate *(sic?)*, cu vechilăcul pricinilor tătăne-meu, și sint.

Al dumitale frate
Const. Paladi Hat.

830, Fevr. 4.

(V°:) Cinstit fratelui duml. arh. Pahr. Iordachi Oprișan, ispravnic de țănutul Tutovii, cu frățască dragoste. Bărlad.

In acel moment Oprișan nu mai ținea Ciocanii, dar avea și datorii de strâns și oarecare drept de supraveghere. Astfel, el are a face cu vechilul Ion Hobjilă, care, în fața vizitei Rusului primei recrutări, se sperie, crezând că «se înscriu și fetele» și se face catagrafia, «exstrucția» moșiilor înseși:

Cătră cinst. isprăvč.
De la Costandin Hobjălă,

În pricina Rusului ci am vorbit, cari scrii prin sati flăcăi și fetili, în lipsa mè di acasă, cănd am fost la Bărlad, au vinit și au scris flăcăi și fetili, și n'au șăzut mult, ca 2 sau 3 časuri a[tă]ta au șăzut, și au fost calari cu 2 Mocani di la Glăvănești din cela Țănt., și acum cred că a fi pi la Praja, pi la Chilieni sau la Ciocani. După datorii înștiințăz cinst. isprăvcii. Mă rog ca să mi să triimată ecstrucțăia pentru moșăia Ciocani și un ravaș cătră Vasăli Tărzăman și cătră Toadir Voicul ot Căbeștii și Ion Voicu, ci să află în tărg: acești oamini sănt vechi a casăi, și pentru mai cu lesniri a afla toat adivărul să mi să dei oamini aceștiia.

1830, Iuli 12. Ion Hobjălă.

Între ei se amestecă Oprișan cu «capitalul» câștigat pe lângă familia Bogdan. Fost arendaș, «orăndătoriu» la Ciocani, de care si țin și Măstăcanii și Movilenii, el «se răfuește întru toate felurile de pricini» cu locuitorii: strânge dijma, vinde prin cârciumari vinul, ia asupră-și «havalelele și birul», în schimb, căci banii nu sânt, pentru zile de secere sau de cules la păpușoiu, afară de podvoada pe care i-o datoresc toți, cărătura până la Iași, pe care el li-o scade la «trei sau patru ceasuri»:

Prè-înnălţate Doamne,

Pănă la Sfăntul Gheorghii trecut a anului acestuia am fost eu orăndatoriu la moşie Ciocanii a dumisali Camr. Gheorghii Bogdan, cu toţi lăcuitorii m'am răfuit întru toati feliurili de pricini ci am avut, fără a-i asupri cât di puţin; încă de la mine am lăsat: dovadă am hărtiile di socoteli. La cărcimarii ci au văndut vin, am o sumă di bani, cari bani şi cărcimarii îi au pi la cei ci au băut vinu, pe la lăcuitorii din sat Ciocanii şi Mărţocani. Movilenii au 75 chilă păpuşoi cu izvod anumi din dijma ci au avut să-mi dè: mi-am cerut banii să mi-i plătiască şi, niavăndu, i-am lăsat pănă acum. La sătenii di Ciocani, pentru că i-am scutit 6 luni di zili di havaleli şi biru după tocmala ci am avut, după răfuiala ci ni-au făcut rănduiţii din parte dumilor sali dregătorilor au rămas ca să-m dei 700 lei: i-am apucat di bani şi, niavăndu-i, iarăş i-am lăsat şi, stănd ei cu rugăminte şi văzind şi ei nializverişul ci urmează, şi pentru toţi banii aceşti prin tocmală m'am alcătuit ca să-m săcire 23 chile grău ci le avèm sămănate. Viind vreme săcirii, am triimesu ca să vie să-m săcire grăul: s'au înpotrivit orăndadatoriul Ciocanilor şi mai mult decăt şapti chili nu mi-au săcerat, şi eu, nefiind pus la cale cu alţii pentru săceratul grăului, avănd sigură tocmala ăcasta, jumătate mi s'au scuturat grăul şi am tocmit alţi săcerători de mi l-au săcerat.

La Ţiganii di Ciocani iarăş am piste una mie lei cu înprumutari ci li-am făcut şi cu bani şi cu păini şi altili. Toţi lăcuitorii di pi moşii au fost să-mi facă căte o potvoadă, obiceiul moşiilor boereşti, care potvoadă să urmiază la Eşi să o ducă: eu i-am lăsat ca să mi-o facă cali di trii ciasuri, şi nici pentru toată sănt răbdătoriu, urnindu-mă din zi în zi în loc de mulţămită din parte lăcuitorilor pentru facirili meli di bani cătră dănşii. Nu ştiu cine au dat jalbă Înnălţimei Tali, căci au vinit luminată carte gpod poroncitoare cătră dumnealui Banu Pavăl Duca ca să cercetezi pricina di prigoniri ci urmiazi între mine cu lăcuitorii di Ciocani. Milostive Doamne, acel ci au jăluit asupra mè că urmeazu prigoniri pentru ca să eu beci *(sic)*, să iasă în dovagilâc. Pentru că eu niciodată cu acest feliu di urmări nu am păzit, iar acel ci au jăluit au vrut a mă năpăstui. Mă rog Înnălţămii Tale să mi să dei luminata carte gpod cătră dumlr. ispravnicii di Ţănut Tutovii ca înpreună cu dumnealui să între întru toată pricina a cerceta dumnealui Banu Pavăl Duca, şi atunce vor vidè ci prigoniri săntu. Eu sint mulţămit; adică păpuşoi ci-m sănt datori: dacă n'au bani, să mi-i dè păpuşoii.

Pentru că nu mi-au săcerat grău şi am plătit altora, dacă n'au banii să mi-i dè, să-mi culiagă păpuşoi ci am acum pi cămpu. Pentru potvoadă unde sănt datori să mi o ducă la Eşii, eu îi las să mi-o facă cali di trii sau patru ciasuri. Pentru datorii ci am în sat bani, sigurisască-mi, şi îi voi mai îngădui cu o vadè cuviincoasă.

Prè-plecat la mila Înnălţimii Tali
Gheorghi Oprişan Pahr.

(Ordin de cercetare la Vistierie, 24 Septembre 1824.)

De jur împrejur, unde poate, bogătașul cel nou cumpără, călcând peste dreptul vecinilor de a se prezinta ei întâi, și, odată pus în stăpânire, împiedecă judecata ca aceea pe care o pornise contra lui un Vasile Blănaru pentru locul ce-l luase Oprișan dela o babă; totodată el cere dela oameni ce se află pe pământul lor drept, «lucru» și «zile de boieresc», oprindu-li samavolnicește boii, cu cari își ară.

Pentru o parte de moșie ci să numești Poiana, aliasă și hotărâtă di spre alte părți, fiind și stălpită înpregur cu petri hotar, din cari parti un niam al nostru, anume baba Mariia berărița, ș'au văndut partea ei dums. Pahr. Iordachi Oprișan cu preț 120 lei, cari au luat dintr'acei bani numai 30 lei, din cari vănzari sămțănd noi acum și dat jalubă Domnii, cerănd ca să întoarcem acii bani de la Pahr. și să ni luăm moșiia în stăpănire, și de cătră Domn ni s'au dat poroncă cătră dumlr. Post. Ion Jora și Spatr. Ioniță Iamandi ca să ni cercetezi pricina și să ni poi la cali, în urmare dreptăţii și, aflăndu-să d. Post. părcălab la Galați, nicio punire la cali n'au luat, și în urmă am dat jalubă cinstitului Divan și iar ni s'au dat carti, cătră Hatmanul Manul, Costachi Cerchez și Spatr. Alecu Sturza, și iarăș, prelungindu-ne din zi în zi, am rămas tot nepuși la cali, și dumlui Pahr. nu numai că stăpănește parte babii vănzătoare, dar stăpănește și părțile noastre înpreună cu a ei, și iarăș nu să îndestuliază cu venitul moșii, ci mă silești să eu lucrul, și zăle de boeresc, pentru care pricină mi-au și luat astă toamnă 6 boi și i-au ținut o lună de zăli și au arat cu dănșii, și în urmă au dat 6 boi, iar doi boi a unie din noi, Vasăli blănaru, ci mă aflu de față, nici astăzi nu l-au dat, cari pentru ce ni țin nu știm, că datori nu sănt cu nimică. Pentru ačasta cad la mila dum., cc. Costachi [1]), ca la unul ce știm că dta ai strălucit multe dreptăți a celor strămbătățăți săraci, să faci milă și pomană și cu mine, să nu mă mai rănduești pentru ačastă pricină prin judecătoreștile Divanuri, fiindcă sănt om sărac și n'am ci cheltui, decăt mă rog să poroncești să chemi pre dum[i] Pahr. la dumta, fiindcă să află aici, și să să facă și întrebari [din] ce pricini mi-au luat boi, căci, de eram vinovat cu ceva, putè prin drumul ğudecătoresc să-ș facă înplinire Divanului, dar nu să mă sărăčască, să-mi ei boi di astă toamnă, di n'am cu ci să-mi agonisăsc un ban ca să-mi plătesc birul. Și cum Dumnezău a năstăvi bun cuget dumitali, eu sănt mulțămit precum dumneata vei hotără.

E acum și la Poiana și la Stănuești și la Șerpeni, mânând la muncă și pe cei «vânduți» și pe cei «nevânduți», luându-li nu numai vitele, dar și ce se află prin casă, din zestri, «lați

---

[1]) Poate Conachi.

de scoarţă», «saci necusuţi» şi bătând şi pe cei cari n'au nimic a face cu dânsul. Plângerea lor duioasă urmează:

Copie.

La ğudecătoria acestui Ţinut.

Noi, răzăşii de Şărpeni, moşiia Saca, jăluim cinstiti judecătorii precum noi de cinci rănduri de oameni de cănd avem stăpănire întru acest trup de moşii baştină şi cumpărătură, pi cari moşii am şi stăpănit-o atăt noi, precum şi bătrănii noştri fără de nicio înpresurari, iar acum, cumpărănd dumnealui Pahr. Gheorghi Oprişan de la cuconu Manolachi Bogdan o parti di moşii Stănueştii şi o parte de moşii Şărpenii, după cari a ds. cumpărătură au trecut şi peste stăpănirea noastră şi acum de trii ani de zile de cănd au întrat dum. cumpărători, străgă vechilii dumisali cum că noi nu avem nicio parte de moşii, nici cei vănduţi, nici cei nivănduţi, neţiindu-ne în samă nici drepte ţidule noastre; asămine cu a dlui ţădule ce are tot de la răzăşii noştri cumpărători di pi Vale Sacă, trupu Şărpeni, şi, din capu Stăuneştilor *(sic)* cu Poiana avăndu cumpărătură di la unii şi alţii, ne tragi şi părţile celor nevănduţi şi, asuprindu-ne cu bătăi, ni-au luat la muncă ca pe acii vănduţi, după izvod ce-l avem de muncă cari am făcut, şi ni-au luat şi noă boi noapte fără di nicio ştiinţă a noastră şi ni-au şi dejmuit şi ni-au bătut di pi drepti părţile noastri, şi, di la cari n'au putut apuca dejmă din vite, ni-au zălogit din casă zestrii: 3 laţi de scoarţă, 4 saci necusuţi şi doi boi, şi i-am muncit 25 de zăli la ce muncă mi-au cerut: Paväl Bogu 28 zile, Ştefan Boghiul — şi m'au şi bătut în trii rănduri — 22, Vasăli Boghiu 21, Ion Boghiu 9, Neagul Boghiu 6, Meriuţă 6, Ioniţă Meriuţă, — cari aceşti trii oameni nu avem nicio atingiri de moşia dlui, şi ni-au luat şi trii boi —, 27, sau Apostu Vasălachi 14, Apost. Vasălache, fiind cu stare pe draptă parte moşii a polč. *(sic)* [1]) Mătei Turcu, şi i-au luat şi doi boi; 10 zăle Gheorghi Bogu. Pentru care plecaţi ne rugăm cinstit[ei] ğudecătorii ca să fim puş la cali după dreptate, şi va rămănè večnică pomeniri.

832, Oct. 30.

Nu e de mirare că vreun răzeş mai colţos, ca Vasile Blănaru, pomenit mai sus, să ia la bătaie pe vătaful care vine să-i ia «dijma de perje»:

Cătră cinstita isprăvnicii.
Privighitorul di ocol Sămion Popa şi
căptn. Vasili Luchiiani.

După poronca cinstitei isprăvč. ci am priimit no. 7506, din 16 a trecutului Săptvr., ca să cercetăm pricina bătăei ci au suferit vătavul

[1]) Polcovnicelul.

şi alte slugi a dumisali Pah. Gheorghe Oprişanu de la un Vasăle blănar cu fičorii lui, mărgăndu să ei običnuita dijmă di perjă şi numitul părăt nič într'un chip n'au vrut a să supuni di a da, ci mai vărtos bătănd pi vătav şi pi fičorii ce-i ale (*sic*) înpreună, rumpăndu-li şi hainili ci avè, făr să-i îngădui ca să ei dijma, iară cari în urmare poroncii aducăndu-să în cercetari pi părăt, în fiinţa şi a vătaşălor, şi cercetăndu-să supt ci cuvănt i-au bătut şi i-au rupt şi straile, singur n'au tăgăduit, zăcănd că numai s'au îmbrăncit, dar, după ce am văzut rupte straile pi vătav şi [fi]čori, faţă fiind şi părătul, după ci s'au întănpinat di aşa dovadă, nu i-au mai rămas cuvănăt, pentru cari, vrănd a-l triimite la cinstita isprăvnicii, au dat zapis că la 20 a aceştei luni, fără a dosă, a sta di faţă ca să să triimată înpreună cu vătaşăi întru unfăţoşare; cănd, la numita vadè arătată prin zapisu supt iscăliturile şi altor oamini ci s'au întămplat faţă căutăndu-l, nu l-am găsăt acasă. Pentru cari nu lipsăsăm a fi ştiinţa cinstiti isprăvnicii.

'832, Săptvre 22.

Vasăli Luchiian. Sămionu Popa.
Privighetoru Theodoru.

In schimb, la 14 Octomvrie 1835, printr'o «zdelcă», unii «mazăli, răzăşi şi vechili» se înţeleg cu colonelul Lascăr Bogdan pentru «pământuri» la Scânteieşti.

Din partea lui, Oprişan se plânge că unii oameni din Stănueşti au vândut la Chetreni fără a-l întreba pe dânsul, care e şi răzeş, nu numai vecin:

Cătră cinst. Divan di apelaţie a Ţărăi-de-jos.
Pah. Gheorghi Oprişan.

Jalubă.

Alăture cu moşie mè Stănueştii ci am la Ţint. Putnei esti o moşii Chetrenii, răzască, în cari moşii parte cè mai mari au avut-o un niam de răzăşi ce să număsc Vărlăneştii şi alţii ai lor şi, fiind trăitori la alti locuri mai depărtati, toţi acei lăturaşi ş'au văndut părţăle lor răzăşilor ci să află cu lăcuinţa la stare locului, însă acii di la stare locului n'au cumpărat pentru dănşii, ci au adus oamini streini, cu niciun fel de rudenie sau răzăşii, pi cari i-au priimit părtaşi la cumpărătură. Şi, fiindcă eu într'acè moşii Chetrenii, afară că esti alăture cu a mè, dar sănt şi răzăş, cu cătiva cumpărături, plecat mă rog cinstitului Divan ca după protimis ci am să fii puse la cali părţile ce s'or dovidi cumpărati di acei streini, să le întorc banii şi să mi să dè în stăpăniri.

1836, Avst. 1. Gheorghi Oprişan Pah.

Şi tot el, care opria boii, se tânguie că un megieş, Clucerul Stirian, i-a luat boi şi capre dela ciobani:

Cătră cinst. ğudecătorii Ţint. Tutovii.
Pah. Gheorghi Oprişan.

Esti cunoscut cinst. judecătorii că la înfăţoşare ci am avut cu dl. Clučr. Stiriian pentru doâsprăzăci capri ci me'u luat, precum şi ciriada di boi ci au avut la cotu Bărladului, i-au adăpat în vadu meu de la moara Bădiču (?), ci-l avèm în părăsări, călcănd şi o parti din locu meu, pentru cari i-am fost luoat patru boi, şi, duml. Clučr. făgăduind că numai doâ capri me'u luoat, rămăind aciasta să o mărturisască čobanii mei ci i-am avut în vreme aciae la oi, apoi, pentru că acei čobani lipsă, şi eu neştiind undi s'or fi aflănd, nicontenit de atunce am triimis oamini ca să-i afli şi găsănd pe unu anumi Oance, me'u dat mărturii pi cari o alăturez, cu arătare că 12 capri me'u luat, iar nu 2, precum zici Clučr. Steriian. Dacă mărturia nu va fi crezută, eu oi aduci şi pi Mocani, numai va fi pi socotiala duml. Clučr., căci... numiţăi čobani să află acum la locuri depărtati, trebui cu cheltuială să să aducă. Asămine şi duml. Clučr. s'au îndatorit că va aduci dovadă că cu învoială au adăpat ciriada la vad cu neguţătoriul ci suhatul meu îl avè cumparat, cari acè dovadă, de au şi zăs duml. că va aduci, nu esti di crezut că poati să o aibă, căci, dacă era aşa, cum putèm eu să-i eu boii şi, dacă nu era vinovat cu caprele şi cu vadul adăpatului cirezăi, cum putè să tacă 17 ani? Cu toate aceste duml. aşteptănd pi acel neguţătoriu faci să giuri, căci eu de parte mè, de nu va fi mărturie crezută, îi (=oi) aduce pe čobani faţă să giuri. Decăt rog pe giudecătorii ca să aibă termen aciastă pricină, să nu să mai lungiască, că îndestui sănt cei trecuţi în urmă 17 ani păr au găsit dum. Cluceriul prilej ca să mă superi.

836, Ocv.

In sfârşit, bun gospodar al averii sale, Oprişan îşi aduce aminte, la 1832, nu numai de bani cari nu i-au fost restituiţi de Ion Jor, dar şi de orzul dat ispravnicului de Tutova cu zece ani înainte, când cu oştile turceşti şi cu venirea noului Domn Ioan Sandu Sturza:

Copei.

Cătră cinst. judecătorie Ţinutului Tutovii.
Post. Gheorghi Oprişan.

Încă den vreme oştenilor turci de la anu 822, am înprumutat pe duml. Post. Ion Jora cu 800 lei de s'au plătit den poliţ di bani ce-i cere un Turc cavaz (care bani încă nu era ai mei, ci era a dum. Stolčs. Catrina Mitre). Osăbit tot la duml. Post. Ion Jora şi duml. Spătar Alecu Sturza tot den vreme acè, fiind ispravnič, i-am înprumutat cu 50 chili orz, în trecere în ğos a Slăvirii Sali Chiuciuc Ahmet, cu oştenii turci, şi în sus a fostului Domn Mărie Sa Sturza Voevod, pre larg

arată sănetul ce am a dumisali, cu cari să îndatoresc ori orz să-mi dè ori cu bani să mi-l plătiască, căti 20 lei chila. Am dat de atunce și pără acum 6 jalubi, şi mi s'au dat cărţ di poroncă ca să-mi dè banii, și nici păr acum nu me'u mai plătit, și, fiindcă dela pricinii de la acest Divan esti trimesă în judecătorii, cu cinste te rog ca să să pui în lucrari înplinire dreptului meu, că îndestul sănt răbdătoriu di 10 ani, şi dar niciun cuvănt nu au di a puni înainti spri îndreptari: întăiu duml. Post. Jora în supărare ci să afla, încă şi supt priimejdi, eu nu l-am lăsat, eu l-am înprumutat; al 2le, pentru acele 50 chili orz, amăndoi dar fiind ispravč., m'au rugat de i-am înprumutat şi me'u dat sănet ori să ni dè bani ori orz. Visteri le'u plătit în bani tot orzul ce au dat în treceri li arătati, sama Visterii o am dovadă cum le'u plătit banii. Apoi, în loc di faciri di bini, eu sănt răbdătoriu de 10 ani, ba încă dar sănt supăraţ pe mini, că adecă eu aş fi om fără cunoștinți. La aciasta rămăi a socoti cii neinteresaţ în pricină.

Asămine am dat la ğudecătorii.

· 1832, Iuli 31. No. 1.

III.

UN NOU BOIER

Din hârtiile privitoare la familia lui Andronachi Donici pe care le-am tipărit și rezumat într'un memoriu aici, se vede cum Oprișan a luat de soție pe Ruxanda, fiica unui Cerchez din Basarabia, măritată întâiu cu Donici, tatăl celui de-al doilea Andronachi, cum soția s'a îmbolnăvit greu, a luat haina călugărească și a murit îmbrăcată astfel, lăsând o avere pe care o va reclama acest Andronachi și surorile lui ca fiind zestrea mamei, proces care va dura mult timp după moartea bogatului proprietar.

Moştenitorul acestuia i-a fost nepotul, Nedelcu, și acesta, model pentru o parte măcar a lui Vrânceanu din romanul lui Kotzebue, apare dela început, când încă trăia unchiul, într'o lumină defavorabilă, apropiindu-se de portretul datorit scriitorului rus.

Iată-l, încă din 1832, urmărind pe un sătean care a făcut boieresc numai douăsprezece «zile proaste», apoi și mai puțin, ca să umble și fugar; proprietarul cel tânăr îl pune în urmărire, prin feciori boierești, prin fruntașul satului și alți oameni și, găsindu-l în drum cu carul, îi iea boii.

Deci la 19 Octomvrie 1835 Nedelcu Oprișan se plânge isprăvniciei de Tutova pentru Costandache Simion, care

....de la 1834 numai căti cinci, şăsă zăle au muncit, cum şi în anul trecut 835 au muncit numai 12 zăli proaste, cum şi în anul ačasta 836 au muncit numai trei zăle ávănd pont; di acolo încoaci n'au lucrat nimică. Am triimis fečori boereşti ca să-l ei la muncă. El, umblănd tot fugar prin Ţănt. Tecučului, am triimis vornic şi pasnic, cum şi pi Apostu Vasilachi, om bătrăn şi fruntaşu satului, ca să-l facă cu cuvănt să vii a-ş lucra zălile boerescului, şi el nič într'un chipu nu s'au supus, umblănd tot fugar; apoi acum, prinzăndu-l cu o căruţă cu doi boi, un fečor al nostru, luându-i boii, i-au adus la mini, puindu-i supt a mè păstrari.

La 25 Octomvrie 1836, Costachi Hăulică Postelnic raportează ispravnicilor în această afacere, arătând că omul vrea să se mute pe moşia mănăstirii Răchitoasa. A aflat pe ceilalţi doi delegaţi şi a cercetat împreună:

Întrăbăndu pi numitu jăluitor ce ari a răspunde la ačasta şi di ce n'au muncit zilile boerescului, elu au dat răspuns cum că au muncit cătiva zăle, iar nu după pont, zăcăndu-i slovesnii *(sic)* ca să vii să să socotiască cu stăpănu moşăiei în fiinţa noastră, lăsănd pi pasnic ca să-l aducă. Viind pasnicul, mi-au arătat că nici că nu [va] veni, căci nu are ce căuta, nisupuindu-să poroncii. Apoi acest lăcuitor esti legat cu bir cu lăcuitorii di pi moşăia dumlui Pah., şi acum, făcăndu-ş casă din nou alăture cu cè vechi, numai cu mai multă dipărtari decăt cu 6 stănjăni, şi vroeşte a să muta pi moşăe Richitoasa.

Omul are pe moşia Glăvăneşti, unde şi-a făcut casa, un alt contract de muncă, şi, la 26 Octomvrie 1836, o adevărată comisiune: Dumitrachi Petrovici, căp. Vasile Luchian şi polcovnicul Simion Popa, cercetează la faţa locului pe cel care « nu să supuni a faci cislili boerescului după alcătuire altor asămine lăcuitori, supt cuvănt că ar fi părătul pe moşie Glăvăneştii ». Merg acolo şi află « din parte părătului pe postelnicelul Costachi Hăulică cu poroncă ca şi ial să cerceteze ačastă pricină:

(Se strâng) pasnicii şi vornicu şi bătrănii satului care au avut deplină ştiinţă de pietrili hotară vechi pe unde să afla pusă despărţătoari zărilor moşăi Stănueşti di moşăia Glăvăneşti... În botu piscului din curătura lui Ion Toma... Curătura lui Vasăli blănariu... La colţu curăturii lui Toadir Merăuţi... Întrebăndu-l pentru cari pricină n'au muncit zălile boerescului în vreme cănd cu necontenirí au fost zapciit de slusbaşăi moşăi în tot anu, ial au răspuns că au făcut vr'o căteva zăli proastí, arănd şi acest an trii zăli pont, iar cel mai mult boerescu ar fi fost prin alcătuiri cu posăsărul moşăi Glăvăneştii, prin învoială

de șaptizăci lei pe an i pol falci iarbă cosită pusă în stog și patru zăli proasti. Deci noi, văzănd că toată ačasta dijbinari a sa au fost zăbavnic în vremi cănd ial, atăt cu casa și imașul trebuitor vitelor sali, precum și apa, lemni di foc, sănt toati de pe moșăe dumisali Pah., decăt numai un loc de hrană îi esti pe moșăe Glăvănești, care și la ačasta cercetănd de cari pricină urmiază hrana sa acolò, nu i-au dat propietarul locuri de hrană, el însuși au arătat că nu i-au trebuit. Arătăm și ačasta că ial și cu dare birului să află la acest Ţănut cu lăcuitorii birnici a moșăi Stănueștii, și acum din nou, văzănd că cu adivarat lăcuința lui esti pe driaptă moșăe dumisali Pah., s'au zădit casă cu șasă stănjăni depărtari din linie zării pe moșăe Glăvăneștii, care voești a să și muta. Pe care dar chiemăndu-l ca să mergem la casa proprietariului spre punere la cali, atăt pentru dănsu, căt și pentru dispăgubire proprietariului în temeiul poroncii, ial s'au făcut nevăzut, așteptăndu-l ca să vii trii, patru ciasuri, și, văzănd întărzăere sa, am triimes pasnicu satului ca să-l aducă de unde-l va găsă. Mergănd și aflăndu-l, nu s'au supus a veni, zicănd că nu ari ce căuta. Pentru aceia dar noi, ne mai putănd faci mai multă întărzăere, am întrat și în neființa lui în socotiala zălelor boerescului ci au fost dator a li faci și am găsăt de cuviință acesti di mai gios arătati, adică:

lei par.

20 pe 6 ani, socotiți căti 70 lei pe fiișticare an, înprotiva zălilor nemuncite, 60 pe pol falci iarbă ci au avut a cosă pe fieșticari an, socotită căti 10 lei.

12 lei pentru 12 tăici *(sic)*, iarăși pe 6 ani.

36 pentru 12 sănii lemni, socotiti căti 3 lei sania.

54 pentru 6 podvozi, căti 9 lei podvoada.

582 adică cinci suti optzăc iși doi lei fac înprotiva boerescului nemuncite de părăt și, asupra acestor bani prețăluindu-să doi boi a numitului drept trii sute lei, i-am dat dums. Nedelcu Oprișan, iar pentru cusurul rămas de doă suti optzăci și doi lei rămăni la socotința cinstiti isprăvnicii.

Și alți oameni, strânși de bani și îngustați, se opun și merg până la Iași, cum arată scrisoarea către Nedelcu a nepotului Ioan Oprișan:

Sărut mănușițile dumitale moșule.

Am priimit răvașul dumitale și toate celi cuprinsi am înțăles, ca numaidecăt si vii la Bărlad cu sama di produhturile Fătăciunii și Șăndreștii. Eu plecat mă rog să rămăi socotala pără în săptămăna mare, căč acum am pus groznicu zapcilăcu pintru străngire banilor pi popușoi și zălescu *(sic)* foarte tari pi oamini ca doră voi scote ceva bani, că, dacă voi lipsi di acasă, rămăni treba moli, al doile, precum vii socoti dumta, iar în săptămăna mari voi veni negreșit, fără să-mi

trimeţi dumta răspunsu. Socotiala di aice esti ştiută dumitale, că daraveră moltă nu au fost, decăt ci ş'au văndut şi altile. Acum am înprăştiiat pi oamini ca să cauti bani, apoi rămăni precum dumta vei socoti: ţăranu ştii dumta că, pără nu pui boldu, nu faci triabă. Astăzi am luat vr'o 200 lei pe toţi Ţigani, i-am pus zapcii în spatili lor: vei avè cinstiti răspunsuri precum să urmeză.

Al dumitale ca un fiu plecată slugă: Ioan Oprişan.

1837, Fevr. 15.

Ţiranii di Şăndreşti au vinit de la Eşi: ci vor fi făcut, n'am putut afla mai mult decăt am înţăles că ar fi adus o carte de la Eş cătră giudecătorie. Mai ni trebui nişte lemne cărate. Să am răspunsu: să-i puiu şi pi oamini aciştiia cari acum s'au luat cu acii 75 stănjăni, ori ba.

(V°:) Cinstiti măna dum. cuconului Ghiorghi Oprişan Pahr. cu multă plecăčune.

Urmăriri tot aşa de stăruitoare le face bătrânul Păharnic însuş faţă de ţăranii cari-i fug la vecin, « posesorul » dela Glăvăneşti. El caută să împlinească dela dânşii « câţi bani îi calcă cisla de acum şi rămăşiţi ce mai sânt din cislele birului celor şapte ani trecuţi » luându-li boii. Acelaşi vecin vine cu oameni ai lui şi cu birnicii urmăriţi şi bate pe paznicul dela Chetreni şi pe alţii, cum o făcuse cu vornicelul lui Oprişan de pe acea moşie:

Cătră cinst. departamentul a trebilor den lontru.
Pah. Gheorghi Oprişan, jalubă.

† Pentru 7 lăcuitori drepţi birnici den satul meu Chetrenii, Ţănt. Tutovei, ocolu Pereschivului, şi anumi Toader Chiriiac, Ion săn Vasili Flore, Ioniţă săn Lupu Tilibaş, Vasili blănaru, Ion săn Apocu *(sic)* Merăuţi, Ion săn Ilie Durcă, Vasile săn Ilii lui Boghiu, ci-i zic şi săn Vasili Boghiu, di pi Bunusău *(sic)*, care în urma catagrafii au fugit pe moşie Glăvăneştii ci să loveşte în cap cu moşie mè, care Glăvăneşti vin pe Ţint. Tecuciului, acum, la sfărşire banilor čfertului acestue întăiu, au mersu vornicei de Chetreni la ei, le'u cerut banii; ei s'au înpotrivit şi au zis că au să plătiască cu satul Glăvăneştii, căci aşa le'r fi poroncit duml. posăsorul acii moşii Glăvăneşti; pe urmă, văzănd eu înpotrivire lor şi birul să cere şi să cere, am dat poroncă vornicului şi la săteni să miargă să înplinească de la dănşii pentru căţ bani îi calcă cisla di acum şi rămăşiţi ci mai sănt din cislile birului celor 7 ani trecuţi. Au mersu şi le'u luoat 4 boi cu socotială că ei vor veni pe urmă şi îş vor da banii. În urmă dl. posăsurul di Glăvăneşti, fără să tremată la mini să cercetezi, să vadă cum urmiază pricina, sau, dacă n'au voit, să fi miarsu prin espravč să cercetezi, rădecă vr'o căţva

oamini și mai ales pe însuş birnicii, care şi fără vesti vini în satul meu Chetrenii drept la casa pasnicului, şi anume Lupu Lupan, şi îndată au început a-l bati şi, mergănd şi la alți lăcuitori, anume Ion săn Lupul Lupan şi la Gheorghi Čorna, Costandin blănariu, unde mai era musaferiu şi alt om strein, anume Gheorghe Toporaş, şi i-au bătut pe toți aceștie cumplitu, pe care i-am dus la dum. is. de Tutova de i-au văzut. Tot d. posăsurul acesta în primăvara anului trecut 1838 au amăgit pe vornicelul de Chetreni şi l-au dus la Glăvăneşti şi l-au bătut cumplit. Am dat jalubă la is. de Tutova, am arătat. Is. au scris is. de Tecuciu, şi aşa au tot urmat corespondenții şi s'au ales nimică; iar vornicelul au rămas bun bătut. Găndesc că tot pe acè socotială merge duml. şi acum.

Cătră cinst. is. Ţint. Tutovii Pah. Oprișan.

Astăzi am priimit înştiințare de la fiiu meu Nedelco înpreună cu un paznic și săteni din satul meu Chetrenii, pentru 7 lăcuitori drepți birnici a lor, şi anume Toader Mereuță, fiu său Vasăli Flore, Ioniță săn Lupu Telibaş, Vasăli Blănariu, Ion săn Apostu Merăuți, Ion săn Ilii Durchi, Vasăli săn Vasili Boghiu, ce în urma catagrafii au fugit pe moșie Glăvăneştii a m. Răchitoasăi, cari acum la čfertul acesta mergănd vornicul și cerăndu-i banii după cisla, ei s'au înpotrivit, zicănd că nu voesc a plăti cu satul Chetrenii, că ei au să plătiască cu satul Glăvăneştii, căci așa le'u poroncit posăsurul de Glăvănești, pe urmă, văzănd eu înpotrivire lor, am triimes pe vornic de au înplinit de la dănșăi 4 boi și pentru biru di acum și pentru rămășița ci mai sănt ei încă din cisleli celor 7 ani trecuți. În urmă acum duml. posăsurul moşii Glăvăneștii, rădicănd vr'o cătiva oi ali meli, au mersu săngur în satul mieu Chetrenii dreptu la casa pasnicului, anumi Lupul Lupan, și îndată au început a-l bati și, mergănd la alți trei lăcuitori, anume, Ion săn Lupu Lupan, Gheorghe Toma, Costandin Blănariu, unde mai era musaferi şi alt om străin, anumi Gheorghe Toporaş, și i-au bătut pe toț aciștie cumplit. Iată i-am adus de față să să vadă. Am cinste a ruga pe is., aciastă samavolnicii, aciastă fără de legi urmare a dum. posăsurului di Glăvănești, aciastă mărşavă înpotrivire cătră stăpăniri să să ia în băgare de samă şi să să răportuiască Mării Sale lui Vodă și, pe de altă parte, să fie în acest pridmit. Şi, după asprăli zapcilăcuri întru străngirea banilor čfertului, li-au făcut cunoscut Vornicul și pasnici ciia ci i-au ağuns după analoghii ca să plătiască banii birului; iar s'au înpotrivit, zicănd că nu vor plăti. După dum [1] cerire ci mi-au făcut, văzănd totime satului a lor nisupunere, li-au făcut trăsură di patru boi: întăi spre a plăti bani čfertului, al doile spre a vini iarăși la urma lor, iar, dindată, ducăndu-si la posăsorul moşăi Glăvăneștii, cii îi vor fi spus, iai ştiu propunire ci-şi va fi închipuit d. posăsurul: rădicăndu-să însuşi de înpreună cu vr'o căţiva fečori şi cu aciștiia di mai sus arătați înpotrivitori, la unsprăzăci a următoari luni au

vinit în satul nostru şi, fără să mai cercetezi pricina cum urmiazi, prinzind pasnicul și vornicul și pi alți dintre lăcuitori, i-au bătut cumplit pi la casăli lor și, făcând aciastă bravură mari, s'au întorsu înnapoi. Moşule, eu cu supuniri te rog lucriazi celi di cuviință în ciastă pricină, că nici nu esti lucru di suferit, viind tălharești în sat să facă cu asămine bont. Iată, oaminii bătuți triimețindu-i, îi vidè însuși dacă eu prin ocărmuire nu voi fi îndestulat, căștigăndu-mi driaptate, sălit fiind, voi urma şi iau asămine, spre răsplătire, niputănd suferi mai mult aciastă catigorii.

1839, Fevr. 12.

Şi sănt a dv. fiiu:

Nedelco Oprișan.

Sau:

Sărut mănușițăle dumitale, moşule.

Ştiut este dumitali pricina urmată pintru no. de şapti birnici a satului nostru Chetrenii, anumi Toader Chiriiac, Ion sin Vasăli Flore, Ioniță sin Lupu Tilibașa, Vasăli Blănariul, Ion sin Apost Mirăuță, Ion sin Ilii Durchi, Vasăli sin Vasăli Boghiul, ci încă din vremi s'au strămutat cu di la săni puteri în Poiana lui Stan şi, după multă peripescă urmată, prin ocărmuire s'au şi înnapoit la urma lor, cu eczăcuțiia isprăvč. de Tecuciu, cu toate ali lor, dăndu eu şi cfitanțăi acii isprăvč. di a lor înnapoire. După aciasta sosind și înscriire Comisăi acestui Ţănut, i-au şi înscris tot în acest sat, pi cari acum sint cuprinși în tăbliță şi pi viitorimi, iar, dindată furişindu-si, s'au întorsu iarăși înnapoi.

Apoi, lasi că doi, anumi Vasăle Chirul și Ghiorghi Chirul, nu ș'au plătit banii birului lor pi trecuțăi ani, fiind trecuț tot în tăblița acestui sat, diîn pricină că dum., căti ori mergi vornicul și pasnici di li cere banii birului, iar cu totul să înpotrivè, pără când i-au și înșăluet di i-au dus la posăsorul moșăi Glăvăneştii supt cuvănt ca să li plătiască banii, d., în locu di a li plăti, i-au bătut cumplit: luînd săială, nu i-au mai apucat di a mai ceri birul lor, la care i-au plătit iai cu toții pără acum, lucru cu totul înpotrivă. Pi lăngă aciasta acum, în lipsa mè di acasă, făcându-i cislă după formă pi no. lăcuitorilor cuprinși prin tăbliți pi čfertul următoriu, înnainte dum.[1] însărcinatului, să scrii is. de Tecuciu să dè oamenii la urma lor şi să înpliniască birul de la dănșii, tot acest posăsăr în primăvara trecută au amăgit pe vorc. din Chetreni, l-au dusl a Glăvăneşti și l-au bătut cumplit. Am arătat is. să scrie is. de Tecuciu. S'au tot prelungit și în sfărșit nicio punere la cali n'am luoat: omu au rămas bătut. Cred că și acum tot într'acie socotială dum. posăsurul să află. Acei 4 boi i-am înplinit pentru birul haznelii, ca de la nisti birnici ci sănt legați, trecuț în tăblița birului, și cè de la an. 832 și într'aciastă de acum, care tăbliți li înfățoșăz spre mai bună pliroforie. În scurt, eu datorie îmi fac și acum de-mi

tănguesc obejduire prin jalobă, precum am urmat și în primăvara trecută, și, dacă neci acum nu voi luoa îndestulari, voi fi sălit a mă apăra săngur.

839, Fevr. 13.

(V°:) Cinst. măna dumn. cuconului Ghiorghi Oprișan Pahr. cu multă fiiască plecăciune.

Și în sfârșit:

Plecat rog cinst. departament ca să să ränduiască comisăi la față locului pe duml. Spat. Răducanu Cazimir, fiind boer ce știi a descoperi adevărul și a judeca nu în parti, și să să stăvăluiască pe duml. posăsurul, pentru că știm că numai acei ci să număsc derebei [1]) înpotrivăsc birul stăpănirei, și să să aducă și pi oaminil a urma lor, că nu esti niciun fel de struncinari pentru ei, fiind aproapi cali de 15 minunti, pentru că nu sănt în sat Glăvănești, ce într'o poiană ci să chiamă Poiana lui Stan, ci vini în capu moșii Glăvăneștii și aproape de moșie mè, mai vărtos cănd ei sănt pe moșie mè de la moșii și strămoșii lor birnici, au livezi, vii, casă.

839, Fevr. 14.

Afacerea durează mai multă vreme, până ce, nemulțămiți cu un nou « posesor », oamenii singuri se cer întorși la casele, biserica și mormintele lor în Chetreni, cu bir cu tot, și, la 21 Noemvrie 1840, găsim în adevăr o plângere a locuitorilor « din cotuna Poiana lu Stan »:

Fiind din învechime lăcuitori și birnici a satului Chetreni... și păn la obșteasca înscriiere a lăcuitorilor din trecutul an 1839, cum dovedesc și însuș lucrările comisii catagraficești a acelui Ținut, și după învoirile unora și altora, iar mai cu denadinsul a fostului posesor a moșii Glăvănești din Ținutul Tecuciului, d. Petrachi Bogoi, ne-am lăsat casăle, viile, livezile și alte acareturi părințăști și strămoșăști și ne-am înșălat a ne muta pe moșiia pomenită Glăvăneștii, pe nădejdi că nu vom fi supăraț din locurile ci ni dideră în margine aceștii moșii, unde să numește Poiana lui Stan, deosăbită și cu departare de satul Glăvănești și alăturea cu moșiia Chetreni, unde avem și biserica vechi cu poporul nostru, părințăsc și strămoșăsc, și ni este tot neamul nostru îngropat acolò, și după altile acum cu totul ne videm sălniciț de cătră nou posesor a ne scoate di prin casăli ci, ca niște strămutaț, cu mare struncin li-am făcut într'ača poiană, și a ne muta în satul Glăvăneștii, unde nu avem niciun fel de mulțămire, nici sufletește, nici avere trupești.

---

[1]) Derebeii din Asia Mică, revoltați contra Sultanului Mahmud.

Năzuim iarăş la mila cinstiti Visterii şi cu ferbinţi lacrămi ne rugăm ca să ni să dei voie şi să ni statornicim iarăş în casăle noastre, stăpănindu-ne viile, livezile şi toate locurile noastre de hrană ci li-am avut a moşilor şi a strămoşilor noştri părinţăşti în satul Chetrenii, care să găsăsc încă în bună stare şi nerăsipite sau dati altora.

(Îi chemase Oprişanu, dar,) uneltind chipuri fostul posesor, Petrachi Bogoridi, prin isprăvč. Tecuciului am rămas şi pănă acum unde ne găsăm. Ne mai putănd suferi asăminea obăjduire, cu cè mai adăncă tănguiri supus ne rugăm cinstitei Visterii să să milostiviască cu noi şi cu urmaşii noştri, ca în viitorime şi în veci să fie înlesniţi şi cu săvărşire tot la vechiul popor şi satul nostru Chetreni, şi tot odată toată strămutarea noastră să ne fiie cu bir cu tot, rămăind večnică pomenire.

Ioniţă sin Lupu Tilibaşa, Toader Sichirianu (?), Ioan sin Toader Mereuţă, Ioan Obreja, Gav[r]ii[l] sin Ioan Ursul.

Lista celor strămutaţi e din acelaşi an, probabil:

Liude strămutaţ de pe moşiile Stănueşti şi Şărpeni a dums. Pahr. Gheorghi Oprişan.

no.
10 în Chetreni, Ţănt. Tutovii, însă:
no.
1 Grigoraş Tofanu.
1 Ionu Miron.
1 Toader săn Sandul blănar.
1 Dumitru săn Vasăli prisăcar sau Mătăringă, însurăţăl.
1 Ion Vălică.
1 Vasili Vălică.
1 Gheorghi blănar săn Sandu blănar, însurăţăl.
1 Vasăli čobotar.
1 Neculaiu Gavriliţă.
1 Neculaiu săn Sandu blănar.
10.

Chiar până a nu fi încă întorşi, oamenii ajută la îngrădirea vechii biserici, pe care o repara « boierul »:

Cinstitule boer, cc. Nedelcu Oprişan
Sărdar, sărutăm măinile.

Noi, cii mai ğos însămnaţii cari acum ne găsăm lăcuind pe moşiia Glăvăneştii, a sfintei mănăstiri Răchitoasa, în poiana numită Poiana lui Stan, strămutaţ găsăndu-ne acolo de mai înnainte de pi moşiile Şărpeni şi Poiana Bejănaru, ce sănt a dumitale, fiindcă la bisărică cu hramu Sfinţii Trii Erarşi, ci este pe Poiana Bejănaru, făcută de niamurile noastre den învechime, de cănd să găsă răzaş acolo, şi la aciastă

bisărică avănd îngropați moși și strămoși, niamuri și fiii noștri, la cari ne găsăm și noi tictori și posluşaniia bisericii acolo ni-o avem, fiind Poiana Bejănarul a dumitale alăture cu Poiana lui Stan, unde lăcuim, văzănd că bisărica ačasta să găsăști cu ograda ei dejgrădită și dumneata ca stăpăn ai pus oaminii dumitale ca să o îngrădiască, ne rugăm plecaţ dumitale să te milostivești a ne îngădui și pe noi de a da agiutoriu la faciria ogrăzii bisericii, însă cu parii și nuelile de pi moșiia dumitale, căci tot la bisărica dumitale de pi Poiana Bejănarul, moșiia dumitale, căci săntem și noi poporăni, și acole urmăm de ne îngropăm și morții ca ctitori den vechi.

Ne rugăm, sărutănd măinile, să te milostivești întru ačasta.

1851, Dechvr. 7 zăle.

Eu Dumitrachi Burcă, adeverescu.
Eu Ion Tilibaș, tij.
Eu Necolai Tilibaș, tij.
Eu Ioniță Tilibaș, tij.
Eu Ion Bircă, tij.
Eu Andronachi blănar, tij.
Eu Necolai blănar tij, adeverez.
Eu Ilii săn preotul Necolai Obrejă, tij.
Eu Vasăli Boghiu, tij.
Eu Iancu Merăuț.

Iscălitul mai jos priot de la acestă sfăntă bisărică și duhovnec iscăliților ma[i] sus, fiindu acestă hărtii făcută în ființa a tuturor iscăliților ma[i] sus și a mè, ca un priot și duhovnecu de poporul lor din vechime, am iscălit. Gheorghe Patriche, preot.

Pecete cu Cei Trei Sfinți și: «P. bs. st. Poiana Țin. Tutov. h. S. Trei Ierarhi, 1843».

Unit cu un ofițer, Ioan Popa, și el răzeș, Nedelco caută să înlăture pe un Grec care voià să pătrundă în mijlocul vechilor neamuri.

Deci la 5 Ianuarie 1845 el încheie cu polcovnicul Ioan Popa, « dinpreună cu fii și nepoții săi, curgători din bătrânul strătesc și vărlănesc », în proces cu acel « Epidrachide », care « țini ca supt amanet partia lor de moșii din hotarul Chetrenii », « vrând a băga partaș și pe alți acolisători ci să fac că ar ar fi răzăș cu ei, fără a să putè lipi cu spița de a lor, ca să să cunoască de răzăș, alergănd cătră sfătuire și agiutoriul meu ca cătră unul ce mă cunosc vechiu răzăș între ei, pără la învoiala ci este săvărșită între mine cu toată opștiia răzășască de Chetreni și de la învoială încoace, cu alti cumpărături, au sfărșit a mă

alcătui cu bună voe mè ca să-i ağut în cheltueli şi în stăruinţăle ce şă eu ca un răzăş stau asupra dums. Epidrachide şi voesc a desfiinţa urmaria sa cè asupritoari cu cari au adus în sărăcii un nărod întreg». Dacă scot moşia însă, i-o vor da lui pe bani buni.

Afacerile cu răzeşii continuă.

Mai târziu, e vorba de un împrumut de pâne, la 15 Martie 1850:

Lăcuitorii răzăş din satul Chilieni cari acum i s'a scris numile şi noi vom pune degitile, fiindcă săntem lipsiţ de păne şi neavănd închipuire de a găsă aiure (cer dela Nedelcu Oprişan, cu preţ), de fişticari chilă grău căte 110 lei... şi cu vadè pănă la toamna viitoare, adică di la începutul produhturilor ce şi noi avem a strănge di datul Dumnezăului din rodurile ce vom avè, însă grău căt vom avè cu preţul politicit pe căt vom fi datori să-l dăm dums. boerului, iar, cănd nu ni-ar agiunge, să-i răspundem bani, sau, dacă ne vom închipui de bani, d. boeriu ari să primască banii şi rămănem noi cu produhturile nostre sloboadi a face ce vom vroi.

Altfel, să li se deie «din averile mijcătoare şi nemijcătoare».

Între ei: Cărăman, Călin Icnat, Neculai Baniţă, Sandu Durac, Ioan Dodan, Grama, Iordachi Măgdălinuş, Costandin Bubă, Dumitru Frăsiian, Ioan Cărămidaru, Toader a Greceniţi, Toader Duca, Cosma Mocanu, Vădana Antonie, Ilie Buganu, Toma Băcle, Ioniţă Mătărăngă, Vasăli Ardelian sau Surugiu, Anton Unguru chetraru, Sandu Crăivan, Vasăle Roman, Vasăle Dobran sau Cuculeţ, Gheorghe Verdeş, Iancu Botgros, Ioan Balecă, Radu săn Gheorghi Hazu, Adam Bucur, Neculai Diiaconaşu.

Oamenii îi cer lui Nedelcu să vie la Bârlad pentru a primi o veche datorie:

Cu plecăčune ni închinăm dumitale cc. Nedelcu.

Răzăşii di moşiia Zărbăneştii, sat Bogdana. Triimăşii d. au vinit la noi, cari ne'u făcut cunoscut pentru cinzăci galbeni, cari şi noi ne'm pus vadè că pi sărbătorile trecuti vom vini la dumnăvoastră, apoi, după multili nevoi ci ni găsim, n'am putut vini, dar galbinii i-am închipuit şi facem rugăminti d. ca in ci zi vei putè vini la tărgul Bărladului să avem ştiut ca si vinim şi noi cu galbinii, precum şi d. să ni răspunzi toate hărtiile sprijănitoare acelui loc, şi cei mai întăi anăfureaoa şi al doile zapisile Cojocii şi Orodului, şăs[ă], fiindu trăbuitoare, că pricina nu iasti sfărşită nici acum. Ti rugăm, cc. Nădelcu, nu ti supăra, ci vino la tărgu cu toată putere di hărtii acelui loc, şi poati

să ni şi mai sfătuiaşti ceva. Şi rămănem a d^t prè-plecati slugi. 1851, Ghenari 15.

Savin Bîrcă, Costica Pametu (?), Vasili Bîrcă, Dumitrachi răzăş, Ioniţi Pilaču, Ştefan Lupu, Neculai Dimitru, răzăş.

Ei cară pentru altă datorie la casele de care va fi vorba la sfârșit, ale lui Nedelcu la Bârlad:

Noi, opștiia răzășilor din satul Bogdana, ocol Sămilii, Ţănutu Tutovii, avem a răspunde doâ sute scănduri fag în mărimi di doâzăci și cinci palmi lungime și lățime di o palmă gospod și pe muchi di patru pervaze (?), care scănduri să cuprindu în alcătuire săvărșită di noi cu dumlui Sărdar Nedelcu Oprișanu, și, fiindcă noi suma galbinilor am numărat-o deplin, scăpătănd, actul de večnica vănzare supt iscălitura dum. Sărdariului și înpreună și documenturile care pe aceste părți de moșii a dums. din Bogdana trecute în večnica vănzare cătră noi, cu aceste ne s'au dat și zdelca, ci urma întri noi, cu arătare suptu iscălitura dum. Sărdariului că noi am desăvărşiţ a iai cuprindire afară de suma acestor scănduri, și care cuvăntu nu s'au pututu zăci pentru că acè zdelcă rămăne între acturile nostre, apoi prin ačasta facim cunoscutu și încredințăm că, cu suma di doâ sute scănduri rămăind datori cătră dumlui Sărdar, avem a li face și a li și căra la casăli dum. în tărgul Bărladului negreșit și fără cè mai mică smintelă la sfărșitul lunii lui Dechemvr., căci, nefiind noi următori, toată pretenţiia dums. să fim datori a o răspunde. Şi pentru credință am iscălit, acei ci am ştiutu carte, iar care nu am ştiut carte ne'm pus numile și degitili.

(Urmează iscăliturile.) 851, Săpv. 25.

Când nu poate altfel, el trebuie să tocmească la lucru oameni liberi, cu câte 12 lei pe falce «și una dimerlie făină și una ocă brânză, și altă nimică» (Tunsăști, 11 Ianuar 1839).

Bani pi optsprezeci fălci di coasă de la dli, cu tocmală ca să ne dei dlui pi falci căte doisprizăci lei şi una dimirlii făină și una ocă brănză și altă nimică... Să ne lăsăm tot lucrul nostru ğos şi să ieșim la coasă și să cosăm numiteli fălci... Însă noi să fim sălitori di a cosă fănul la vremi şi bine, să nu rămăi iarba netăiată pi urmă și avem a-l rădíca în căpițe şi a-l faci stoguri, însă la vreme bună.

Eu Timoftei Chehaia, adeverez.
Eu Vasăle Sava »
Eu Costandin Poiană »
Eu Sămion Poiană »
Eu Lupul Misăilă »
Eu Ioan Ichim »
Eu Gheorghe Chilar »

Eu Ioan Părosul adeverez
Eu Gheorghe Periian »
Eu Carp Păinar (?) »

Tot aşa pentru îngrijirea viilor:

Zapis.

Noi, mai ğos numiţii lăcuitori din sat Stănueşti di pe propietaoa dum. boeriului şi stăpănului nostru Sărdr. Nedelcu Oprişan, ni-am alcătuit ca să lucrăm la viile di pe moşiia dums. cu anul, adică întăi să o disgropăm din pămănt, să o tăem după obicei, să o rădicăm şi să o săpăm şi să o încordăm şi să apuci înfloritu pe săpătură şi să o prăşim, haragi căt a trebui să tăem, să aducim din pădura boeriului, mlaji căt a trebui să o punem noi, şi să o culegem, să calcăm, să le punem în vasăle boeriului pe căpătăe, la toamnă iarăş să o tăem după obicei şi să o îngropăm iarăş în pămănt: după cum am găsăt-o, să o lăsăm.

Şi cu tocmala hotărîtă, de fiicare pogon căte patruzăci lei, cari bani acum i-am şi priimit tot deplin în mănile nostre, şi ne îndatorim ca tot lucru la sorocile lor să le lucrăm bini, fără să facim căt de puţănă zmintială, iar, dacă, la din potrivă, nu vom fi următori la vreme cerută şi s'ar întămpla vre o păgubire din pricina neurmării nostre, apoi atunce orişice pagubă s'ar întămpla la viile aceste din pricină nostră, noi săntem răspunzători. Şi pentru mai bună siguranţiia boeriului săntem chezăş răspunzători unul pentru altul. Şi am poftit pe vornicelu satului de au încredinţat cu pecete sătiască.

1853, Mart 15.

2 pogone eu Ioan vieru Burlacu.
1 pogon eu Ioniţă Sandu.
» » » » Sandu Crăivanu.
» » » » Antohi Mărzacu.
pol pogon eu Radu Nechita.
» » » » Criste Şărban.
? » » Ioan Čobotaru.

Dar Nedelcu cel bogat voiă de mult un rang boieresc. Pentru aceasta el face să i se dea de Marele Logofăt al Dreptăţii, C. Sturdza, un atestat, cu data de 16 Noemvrie 1838, de bune servicii ca «revizor de taină», funcţie care-mi era cu totul necunoscută.

Copii.
Atestat.

Dumnalui Nedelcu Oprişan, în vreme căt m'am aflat în îndatorire de Mare Logofăt a prinţipatului Moldavii, am priimit sarcina

a fi revizor de taină, la care s'au purtat cu toată buna orănduială precum să cuvini unui săvărşitor slujbei ce-i este încredinţată şi în deosebiti plecări cătră îndatoriri sa fără de a-ş cruţa căt de puţin ostinelile sale sau a da cè mai mică zăticnire. Drept acei, avănd de pravăţ bunile sali purtări, spri dovadă destoinicii acestui focsioneri, pentru care i s'au însămnat in dos şi calită anumi arătătoare despre ale sale îndilitniciri, i-am dat acest atestat supt a mè iscălitură şi pecete postului Logfeţii.

Iscălit Marele Logofăt a Dreptăţii şi cavaler C. Sturza.

(Locul peceţii.)

Secţia I.

no. 1838, Noemvr. 16.

El pune pe un Caruz, rudă cu doctorul Caruz sau Caruso de mai târziu la Botoşani, să stăruie, în 1839, pe lângă beizadeaua Suţu.

La 2 Martie din acel an Caruz arată care e tariful pentru titlul pe care-l doreşte: 100 de galbeni pentru Serdar, 140 pentru Păharnic, cum fusese bătrânul. Ca să fie un punct de plecare, se hotărăşte de acesta falsificarea unui certificat. « Moşul » va iscăli o hârtie care « se va înfiinţa », adică iscodi, după care se « va pune pecete cè de atunci » şi « se va iscăli de dum. Scarlat Plitos sau de Stol. Iacomi, *socotind vreme unuia şi altuia di doi ani ci cuprinde hărtiia alăturată. Socotiţi însă ca să să potrivască lucru bini... Pentru veletu hârtii, cum va socoti moşu* ». Se trimete şi hârtia pentru aceasta:

Iubite frate Nedelcu,

Dorescu mai întăi ca scrisoare ačasta să te găsască sănătos. Prin stăruinţăle mele cătră persoana ştiută abia au putut să-mi făgăduiască săvărşire dorinţii dumitale.

Spre ştiinţă lămurescu că lucrare să poate săvărşi prin două feliuri: cel întăi pentru Sărdar cu răsplătire de 100 #, cel al doile pentru Pahr. cu răsplătire de 100 #. Sfătuire mea însă este că, dacă înprejurările nu-ţ vor da povod a ti aplecarisă la jărfire răsplătirii cestui di pi urmă, apoi să priimeşti a fi cu cè întăiu. De spre mine urmiază atăta, dar dumta agrichisăşti-te cu moşu alăturiază aice copiia unii hărtii ci să cuvine a să înfiinţa pentru dumta. Deci, arătăndu-o moşului, va vidè dumlui cuprindire ei, iar, încăt pentru a să *(sic)* înformălui, urmezi întăi a fi iscălită de moşu, pusă pecete cè de atunci şi a să iscăli de dum. Scarlat Plitos sau di Stolc. Iacomi, socotind vreme unuia şi altuia de doi an ci cuprinde hărtiia alăturată. Socotiţ însă ca să să potrivască lucru bini. Grăbeşti dar a să săvărşi ačasta, căci persoana

ştiută mi au zis că cu aceste să ajută a fi crezut la cele mai mari temeiuri ci să vor înfiinţa de aice. Nu perde vreme, iubite frate, şi vino căt mai curănd sau, găsăndu-te abătut de la scoposul dumitale, iarăş să fiu înpărtăşit cu ştiinţă căt mai în grabă, căci eu aice stau în chelduială, aşteptănd numai răspunsul dumitale. Aceste două scrisori cu grăbire să să dei la locurile unde să însămniază şi al triile la Catinca, pentru veletul hărtii cum va socoti moşul.

1839, Fevr. 16.

Fratili dumitali: Oprişan.

Priimit ačastă hărtii albă pentru scris hărtiia.
La Fătăciuni cercetiază, te rog, şi puni la cali.

Caruz dă şi adeverinţă că a primit 26 de galbeni, rămânând a lua în opt zile încă 140, cu îndatorirea de a isprăvi totul într'o lună:

Asupra căştigări cinului d. Paharc. ce să cuvini dumisali Nedelcu Oprişan după slujbile ce au săvărşit aceştii patrii, pentru care au dat şi jalobă prè-înnălţatului Domn, fiindcă înprejurările nu-l iartă a stărui aice, m'au însărcinat ca în lipsa dumisale să stăruesc spre a lua sfărşit ačastă ispravă după dorinţa dumisale potrivit iraturilor slujbelor ce au săvărşit, precum documenturile ce mi le'u încredinţat mărturisesc, în diastimă de ună lună zile să să isprăvască toată lucrare, pentru care acum înnainte am priimit de la dumnealui doozăci şi şase galbeni, iar cusurul spre înplinire a uni sută patruzăci galbeni are a mi-i triimite în vadè de opt zile, iar, cănd din parte mè nu să va vidè lucrare ţintitoare întru ačastă ispravă, atunce eu am a întoarce numărătoare, atăt ačastă de doozăci şi şase #, ce am priimit-o, cum şi cusurul însămnat ci-l voi priimi.

1839, Mart 2.

Gheorghii Caruz.

La 20 Aprilie mijlocitorul zoreşte: în Iunie Suţu pleacă în « Evropa » pe şase luni:

Cè mai mică întărzieri aduci disăvărşită smintială, căci, precum am înţăles, Înnălţămi Sa după puţină vremi ari a eşi în Ţinuturi. Dar ... *(sic)* Luminare Sa bezedè Suţu (Postelnicu), la luna Iuni viitoari esti hotărăt a călători în Evropa, pi vremi di 6 luni. La aşa întâmplari ci s'or putè săvărşi? Şi cini va fi vinovatul?

Prepoziţăile meli sănt aceste, iar disăvărşire o aştept după cè a dumilorvoastre înţăliaptă chibzuiri.

Stăruinţa se repetă în Septemvrie, Caruz dând 120 de galbeni şi arătând că altfel ajunge la « comprometaţie »:

Frățăşte mă închin dumle cc. Nedelcu.

Eu ca cătră un om ce credèm a fi cu o deplină statornicii în canoanile sale, datoriia îmi înpliniiu şi, şi de è pas condeiul acum, nu urmiază decăt în a-ş cunoaşti datoriia a-ţ tragi măsurile, a cumpăni şi a înțălegi gingăşime lucrului şi pagubi ce însuş ţ'o amestici. Eu de a scrii moşului dumitale îi de prisos, căci aciasta am făcut-o nu odată şi tot în zădar; noi amăndoi am vorovit, folosul şi paguba pe dumneta te priveşte: mai mult nu zic. Triimite 120 #: nu-ţi pai şagă; nu vă osăndi cu zădărnicii, şi, de nu-ţ iasti de comprometaţiia mè, fii-ţi milă de fratele dumitale, ci să zbučumă în dragoste dumitale şi cheltueşte însuş numai pentru dumta.

Scrisoare aciasta fiind pentru cè mai de pe urmă dată, e rugăminte la neputința ce n'am pornit a scrii decăt din însuş îndemnările dumitale (după care din înpregurările de aice n'am putut tăcè) de a fi ertat.

Al dumitale frate, slugă: Gheorghie Caruz.

Ǧudecă că, de aş fi fost pregătit cu no., apoi acum de zioa bezădelii n'aş fi putut isprăvi precum alții. Uită-te şi vezi cu greu (?) prilejurile una după alta. Şi sănt...

Arată, te rog desătnicului, să-ş urmiezä datoriia.

Săpt. 27.

(V°:) Iubitului mieu ca un frate dums. cc. Nedelcu Oprişan cu frățască dragoste.

La 23 Octomvrie stăruința se înnoieşte:

Cu multă plecăčuni mă închin
dumv. cc. Iordachi,

Şi stau eu într'o păreri, dar nici cu un chip nu pot găci spre ce sfărşit ar ținti rolul ce dumv. ați mrejit cu chipulu prelungirii în înpliniria a însuş făgăduinții dumv.

Cc. Iordachi, întîrzieria ce fați, de şi vi s'ar părè spre priință, dar eu totuş zic: mai mult să nu prelungiţ, ca nu apoi din urmari să vii în dispoziţiia de a vroi şi să nu pot.

În alti voroavi ci am avut dumneata, însuş m'ai pus înnainte proverbii: « Ceia ci ai a face astăzi nu lăsa pe măini »; apoi eu mă mer de ce tocmai dta îl săvărşăşti.

Din neaşteptatile zminteli din parti-vă am venit a credi că eu nu mă voi putè izbăvi de acastă însărcinari. Rog dar fii tot dumv. izbăvitorul mieu prin a triimeti mai în grabă numărătoaria de 120 #, distul fiindu-mi atăta pedepsi.

Dar eu sănt a dumv.
întru toate
supus: Gheorghii Carus.

Octv. 23.

« Moşul », adecă Gheorghe, trimete însă 107 galbeni şi 15 lei, şi atunci lui i se adresează samsarul de titluri, cu satisfacţie, în Noemvrie:

Cu plecăčuni mă închin dumv. cc. Iordachi.

Dacă eu în viiaţa mè aş fi simţit a să rădica doaă sămţiri înpotriva unii altiia, acum însă cu adevărat mi s'au întămplat, căci am sămţit şi scărbă şi bucurii că au stăpănit inima mè. Cè întăi am avut-o pentru îngreoere ce aţ arătat în a-mi scrie în priviria enteresului, iar, de al doile, că am luat vestire de întregime sănătăţii dumv. Am priimit 107 # şi 15 lei pin d.d. Petrovici, ce mi s'au triimes de cătră d. cc. Nedelcu, nepotul dumvs. Fiţ dar liniştiţ şi credeţ că şi eu nu sănt acela care să nu-m păzăsc datoriile şi căt în curănd cu ağutoriul milostivului Dumnezău voi stărui cu toată vărtute a aduce şi în săvărşire. Ertaţ cusururile acelui ce să cinsteşte vrănd a să numi

Noemv. 5 [1839]. A dumv. întru tot supus
Gheorghi Carus.

(V°:) Mai marelui meu dumi. Pstr. Iordachi Oprişan.
(De mâna lui Oprişan:) cu cè întru tot supunere.

De două ori însă prilejul se pierde: un ministru, cel care poate hotărî, a murit sau, pur şi simplu, s'a pierdut « prilejul favorisător »:

... După eşiria dumle. din Eş, după căteva časuri viind L. S. b. [1]) Suţu, a fost a să purni lucrare precum ţ'am spus, dar, din nenorocire bolnăvindu-să şi cc. ministrul carele era, s'au şi îngropat. Apoi poţ ğudeca cari au putut fi acela ca la nişti aşă întămplări să poată săvărşi cè mai mică trabă! Nişti aşa neprevăzute întămplări trebue să li criticarisăşti însuş şi apoi să fii ğudecător ca să mă ğudeci, şi vei vedè că trebui răbdare. În sfărşit întămplare ačasta au trecut; boerul scărbit trebui după căteva zile să să liniştiască şi, luănd traba pe mănă, nu voi pregeta a privighè mai multu înpliniria datoriilor mele cătră dumv.

. . .

CC. Nedelcu, cred că ai îndoeli şi ti găsăşti supărat, dar ţ'a trece, şi toati întămplările să vor părè în curănd ca nimică. Bunu-i Dumnezău, cănd şi omul meşter!

Dar, la urmă, Nedelco tot Păharnic a ajuns, potrivit cu tariful.

Se înţelege despreţul lui Kotzebue pentru astfel de parveniri care se pare a fi fost foarte dese.

---

[1]) Luminăţia Sa beizadea.

(19 April 1818.

Isprăvnicia Tutovei către Logofeția cea Mare.

A executat ordinul. Gheorghe Zota Pitar a mers la fața locului și au socotit dejma.) Și pentru chiriia boilor ci di astă toamnă și pără acum i-au ținut la orăndător cu carul înpreună s'au socotit cu drept ca 30 lei chiriia, cari bani să cuprind peste tot 91 lei, 24 par. Pentru care bani apucănd pe orăndătoriu ca să plătiască, s'au făcut nevăzut și s'au luat de la caasa *(sic)* lor un cal de călărie a unuia din orăndatori, anume Ghiorghe Grecu, acel ce au călcat peste petrile hotară, pe care cal prețăluindu-să înnainte isprăvč. cu îndestui oamini, s'au socotit că noăzeci lei (că) face, și s'au dat acist cal pe sama porușnicului Vasile Căpățină, vechilul dumisale Vorc., ca să stè pănă când pricina aciasta să va înfățoșa înnainte cinstitului Divan ca să să pui la cale.

IV.

CONDIȚIILE ARENDĂRII

Din prezintarea actelor care privesc personal pe Gheorghe Bogdan se poate vedea cât rău a făcut unei mari averi nevoia neapărată de bani în străinătate, la anume termine, a acestuia. Moșiile au încăput pe mâna arendașilor.

Cel dintâiu arendaș nu ni e cunoscut. Un act din 19 Aprilie 1819, al isprăvniciei de Tutova către Logofeția cea Mare, arată că s'a făcut o socoteală de dijmă pe una din moșiile bogdănești de Pitarul Gheorghe Zota: e vorba de boi opriți de « orândatoriu », de un cal de călărie luat în schimb.

Cel de-al doilea, cu « capitalul » de care însuși vorbește în afacerea morii dela Moreni, e Oprișan. Contractul cu dânsul pentru moșiile tutovene Ciocani și Mărțocani, cu patruzeci și două pogoane de vie, precum și pentru o parte din Bordesaci, în Ținutul vecin al Tecuciului, îl avem încheiat prin Dumitru Bogdan. El se întinde dela Sf. Gheorghe 1821 la Sf. Gheorghe 1824.

Prețul e de 22.000 de lei în două termine. Arendașul se va folosi de boieresc și dijmă, « după ponturile gospod și obiceiul pământului », fiind scutiți slugile, Țiganii și nu numai preoții, ci și dacsălii. Țiganii « gospodari » vor primi pământ de arat și fânaț; ei vor lucra măcar douăzeci de zile pe an. Monopolul

cârciumii e cuprins în «vânzare». *Nu se va da voie locuitorilor să se strămute*, toţi fiind confundaţi deci în aceeaşi legătură de şerbie. Oprişan va beneficia de cei douăzeci de scutelnici şi cincisprezece breslaşi ai lui Bogdan. El poate şedea în casele boiereşti. Deosebit i se recomandă grija bisericilor.

Veniturile moşii Čocani i Mărţocanii şi Măčucaşii de la Ţint. Tutovii cu toate săliştile ci sănt pe dănsile şi cu parte ot Bordesaci, Ţint. Tecuciului, li-am văndut în orăndă pe trei ani începuţi de la 1821, Apr. 25, şi să înplinescu la 1824, Apr. 23, dumisale Iordachi Oprişan cu tocmala îndatoririlor precum mai ğos să arată, care moşii sănt a frăţăne-meu Gheorghe Bogdan Camr.

1. Pe fiişticare an să dei căte 22.000 lei, adică doăzăci şi doă mii lei, în doă vadeli, ğumătate de bani căştul d'intăi a Sfăntului Gheorghie cu o lună mai înnainte şi căştul Sfăntului Dimitrie cu o lună mai înnainte.

2. Patruzăci şi doă pogoane vie roditoare în doă ogrăzi, pe aceste moşii, s'au dat în stăpănire dumsale Pahrlui, care iasti îndatorit a le lucra cu toată cheltuiala la vreme bună după trebuinţă, săpăndu-să cu doă sape şi o praşălă, şi toată roada lor ci să va lua pe fiişticare anu să fie a dumisale, iar la înplinire anilor să le dei în bună stare înpreună şi cu toate heiurile şi gardurile lor.

3. Toţi lăcuitorii gospodari şăzători pe aceste moşii sănt datori a lucra zilele boerescului şi a da dejmă din toate după ponturile gpod şi obiceiul pămăntului afară de preoţi i dascalii bisăricilor, slugile boereşti şi Ţăganii, cari toţi aceştiia să nu fie supăraţi ıntru nimică.

4. Ţăganii gospodari să li să dei locuri de arat şi fănaţuri după trebuinţă, pe care datoriu să fie a-i aduci în stare de gospodărie, şi ei să lucrezi fieştecari după cum să običnueşti şi la alte aşăzări boereşti pe moşiie, cu toată măncare lor de la duml. Pahr., cumpănindu-i ca şi ei să aibă vremi a-ş lucra cu îndestulare pentru hrana lor, fără a-i opri ca să să înprăştie.

5. Orănda băuturi crăčmilor di pi aceste moşii iasti iarăş a cumpărătoriului, neavănd voi nimine alţăi ca să văndă niciun fel de băutură şi nici carni sau orice să va străngi la ogrăzi.

6. Statorniciia lăcuitorilor di pi ačastă moşii iasti dator a o păzi fără căt de puţănă strămutare lor.

7. Slujba a doăzăci scutelnici şi cincisprăzăci breslaşi ci sănt a rangului boerii frăţini-meu Gheorghe Bogdan Camnr., cum şi a slugilor boereşti di pi aceste moşii, iaste iarăş a dumisale pentru trebuinţile moşiilor a le întimpina, afară de Ioniţă Galăţanu, căruia după cuviinţă să i să dei locuri a-ş face hrana sa fără a-i lua dijmă.

8. Întro ačastă vănzari ce au dat şi stupii boereşti, boi plugurilor şi puţăni viti albi, cari număr şi stare lor să arată prin osăbit izvod iscălit ce au dat, a cărora venit şi rod să fie a cumpărătoriului păn la

vadè și atunce iaste îndatorit a da capitile în štare bună după suma izvodului primirii.

9. Arăturile și sămănăturile boerești di pi ačastă moșie la înplinire anilor iaste îndatorit a le da arate și sămănate cu feliurile sămănților în suma fălcilor ci i s'au dat după izvod iscălit ci i s'au dat.

10. La feli preoților, a dascalilor și chieltuiala bisăricilor di pe aceste moșii, pentru că slujănd sfănta leturghie să să plătească de cătră duml. precum s'au urmat și pănă acum.

11. Toate acareturile ci să află pe aceste moșii, de a cărora număr, feliurime și stare voiu da și voiu priimi izvod iscălit, dator iasti a le păzi în bună stari și la înplinire anilor să le dei întregi, sănătoasă, nimică străcat, precum i s'au dat și, străcăndu-să, di va face și din nou nescaiva acareturi pentru trebuința dumisale, la înplinire anilor să rămăi a moșiilor fără a cere vre o plată. În casăle boerești esti slobod a șădè.

12. Hotarăle moșiilor să îndatorește a le păzi cu nestrămutare în ființa lor.

13. Datoriile căte să vor afla la înplinire anilor drepte asupra lăcuitorilor nu iaste volnic a le opri din banii veniturilor moșiilor, ci ari a da, ce numai ağutor cuviinčos să i să dei spre înplinire lor.

Urmăndu dar în coprindere ponturilor mai sus arătate întocma făr căt de puțăn cusur și cu dare banilor la vadè, să stăpănească moșiile arătate păr la înplinire anilor, luându-și tot venitul din toată cu bună paci, și spre credință am dat dumisale contractul acesta iscălit.

(Adaus de altă mână:) Balş Vor. 1820, Noemv. 8.

Iar Țiganii să aibă a lucra măcar căte doaozăci de zile pe anu, iar nu mai mult și în vreme lucrului acestor doaozăci de zile să aibă a le da Pah. de măncare, precum și pentru păduri apărători să aibă dumi Pah. a li păză bini i să le pui în bună stare, luând numai trebuințile pentru foc ori pentru binele ce va face pe ačaste moșăi, iar nu alții.

... Vel Vorc.

Din cauza tulburărilor revoluționare Oprișan nu și-a plătit până în toamna anului 1822 câștiurile și nepotul de soră al lui Gheorghe Bogdan, fratele ne mai fiind în vieață, îi cere, la 18 Septemvrie, să arăte cu dovezi ce i s'a luat de cârmuire pentru nevoile oștilor turcești, rămâind a se plăti restul:

Cătră cinst. dum. Pahr. Iordachi Oprișan.

Moșăia Ciocani ce o ai luatu cu contract pe trei ani, pe anul trecut și pe acest de acum dumita n'ai răspunsu căčturele moșăei deplin. Și, precum de obște să vor hotără pentru toate moșăile scădere, în epohioa vremilor ce au urmat, asăminia și pentru ačastă moșăi, ceia

ce să va dovedi că s'au luat den drepti numai producturile acei moşăi să vor scădè. Iar pentru tot venitul cuprins pi aceşti doi ani ce s'eu luat de dum. să faci o socotială anumi cuprinzătoare de tot iratul acei moşăi şi cu scăderia producturilor acelor ce s'au luat din întâmplare vremilor, care să fie cu adeverinţăle dregătorilor şi a zapciilor ce au luat, şi ačastă socotială să o triimiţi păn la 15 a viitoarei luni Ocv. negreşit la casă înpreună şi cu căţi bani gata să vor fi strănsu la dumta din iraturile moşăei. Şi, fiindcă acum vremile s'au liniştit, să face cunoscut dumitale că de acum înnainte ai a urma întocmai după îndatoririle contractului, îngrijăndu-te la vreme a triimite banii căčtului deplin, şi de primiire cărţăi aceştiia vei triimite răspunsu fără prelungire.

Ştefan Roset Vornic. 1822, Săpt.
(V⁰:) Cinst. dum. Pahr. Iordachi Oprişan.

Altă scrisoare, din 10 Februarie 1820, a aceluiaşi Roset ţine samă şi ea de « răzvrătirile apostaţilor greci, rădicând războiu asupra prea-înnaltei şi hrănitoarei noastre Porţi », de « venirea oştilor şi războaiele ce au fost aice în ţară de obşte » şi scade toată datoria pe doi ani la 26.000 de lei, din cari se şi dau 12.500. Dar pentru anul al treilea Oprişan cere reziliarea « din pricină că lăcuitorii au slăbit » şi « alişverişurile sânt fără preţ », aşa încât se acordă o nouă scădere pe anul curent.

Diplinu vechilu fiind eu din parte dumisali moşului meu Gheorghii Bogdan Cămr., dau scrisoarea ačasta dumisali Pah. Gheorghii Oprişanu adică, fiindcă dumnealui Pah. cu contractul din 1820, Noemvr. 8, ci am dat cătră răposatul moşu-meu Dimitrachi Bogdanu Vornicu pentru moşiia Ciocanii ci esti a moşu-meu Gheorghi Bogdan, că au luat-o în orăndă pi trii ani, începăndu-să de la 1821, Apr. 23, şi să înplinesc la 1824, Apr. 23, şi afară di alti îndatoriri cari să arată anumi în contracturile di spri amăndoă părţăle, dar să îndatoreşti pe fiiştecare anu ca să dè căti 22.000 lei, adecă doăzăci şi doă mii lei, şi dar, fiindcă la începutul anilor di sus arătaţ, cănd să è numita moşii în stăpăniri, s'au şi întămplat răzvrătirili apostaţilor greci, rădicănd războiu asupra prè-înnalţii şi hrănitoarii noastri Porţ, şi cu venirea oştilor şi războaile ci au fost aice în ţară de opştii la toate moşiile au fost pagubi şi zminteli în venituri; aseminea şi la moşiie ačasta Ciocanii au fost îndestuli păgubiri într'aceşti doi ani de la începutul răzmeriţăi 821 şi pănă acumu, deci pentru toati acele păgubiri l-am scăzut pe doi ani optusprăzăci mii lei, rămăind ca să răspundă doăzăci şi şasă mii lei, din cari am şi răspunsu la mini doîsprăzăci mii şi cinci suti lei, şi mai esti îndatorit să răspundă triisprăzăci mii şi cinci suti lei, cu vadè pănă la viitoare zi a Înnălţării Domnului nostru Is. Hrs.

să să istovască fără zmintială, și într'ačastă alcătuiri și tocmală s'au încheet acești doi ani ci să înplinesc la viitoarea ză a Sfăntului Gheorghii, 1823, Apr. 23 iar pentru anul al triile ce să începi de la 1823, Apr. 23 și să înplinești la 1824, Apr. 23, pricinuind dumlui Pah. că nu poate să ţăi moșii din pricină că lăcuitorii au slăbit, alișverișurile sănt fără preţu, pentru ca să nu-i mai rămăi cuvănt, i-am rădicat și din suma anului acestue doâ mii lei, rămăind să răspundă doâzăci mii lei într'aceste vadeli, adică șasă mii lei la începutul anului 1823, Apr. 23, iar cusurul ci mai rămăni, triisprăzăci mii lei, să aibă a-i răspundi rănduri rănduri pănă la viitoare ză a Sfăntului Dimitrii, într'acestaș chip al statornicii tocmeli, pentru suma banilor, precum mai sus arată. Iar urmarea stăpănirii ari să o păzască dumlui în cuprindirea contractului vechiu data 1820, Noemvr. 8. Și pre încredinţare tocmelii di sus arătati i-am dat contractul acesta în cari m'am iscălit, și asămine contract me'u dat și dumnealui.

1823, Fevruari 10. Ștefan Roset Vornic.

El scria din Basarabia, unde trecuse de pe urma revoluţiei, precum Constantinică, fiul lui Gheorghe, se afla din aceeași cauză la Cernăuţi.

Din când în când Oprișan, în neplată deplină, primia și scrisori mai aspre, pentru cari apoi Ștefan Roset se scuza prin «ștenahoria cea mare a moșului său» și repeta încrederea faţă de acel vechiu «prieten al casei»:

Pentru care și acum zicu că aceia ce am scris nu au fost den parti-mi decăt, văzănd pe alţăi streini că la aciastă vreme să filotimisăsc a sluji și a înlesni pe stăpăni moșiilor și pe d-ta știindu-te omu vechiu a casii, carile ai datorie firiască, ti-am văzut adiaforisănd aciasta, m'am îndemnat a-ţ scrie ceva mai însămnător, și crede că pătimire în inima mè nu iaste, decăt am voit a face aducire aminte ca nu cumva lunecăndu-te să uiţi credinţa aceia care trebuești a o păzi cătră casă, precum și pără acum o ai păzit. Pentru trii mii lei ci îmi scrii ca să priimăsc prin Sluger Pavăl Tulbure ot Fălciiu, eu, neputănd a veni la Leova, avănd neapărate trebuinţi aice la Chișănău, am trimis un om al meu carele să află stănd acolò, așteptănd trimitere banilor, căruia dăndu-i-să banii, va slobozi și sănetul de priimire cu iscălitura mè... Sănt încredinţat că vei fi avănd înpotriviri și supărări din care să pricinuești neputinţa d-le, precum scrii, dar, dacă urmiază bunavoinţă, să găsește și înlesnire... Săpeţălul ce scrii că l-ai avut la casa dumisale Hatmanului Costandinică trebui să fie la Cernăuţ, denpreună cu lăzile dumis. Hat. i cu a casăi lui Bogdan, pe căt știu eu, de nu cumva le va fi luat Docan (?). Nu-ţ pai rău cănd scriu ceva mai aspru, căci pricina esti... ștenahoriia cè mare a moșu-meu. Al doile, socotindu-te

de prieten a casăi, dar nu de străini, apoi dar nu-ţ rămăi cuvănt de parapon, ce mai vărtos să socoteşti din curată dragoste ce am asupra ipochimenelor lui Gh. B. De voeşti, vino la carantina Sculenilor, unde pe la 25 a lui Mai pot să vin, dacă voi avè de ştire şi dacă este neapărată trebuinţă.

Acuma intervine tot ca deţinător de «capital», adus din Bucovina sau Galiţia, Armeanul Balasan, asemenea cu acei Armeni de cari vorbeşte, în astfel de legături, şi Kotzebue.

La 1826 Gheorghe Bogdan, crezându-se păgubit — şi pentru aceasta va trimete advocaţi italieni, un Adami, un Coccapani, pe cari-i va bănui şi pe aceştia —, cere sfărâmarea contractului şi, din parte-i, sudit austriac, Balasan are sprijinul Aghenţiei.

Cercetarea făcută în Septemvrie al acestui an prezintă, şi cu jurământ în biserică a pârâşilor, pe Oprişan ca uneltitor contra acelui care-i urmase: el a întețit pe Ţigani, cărora li se cerea o săptămână de lucru pe lună, spuindu-li că după contract li s'ar pretinde numai douăsprezece zile pe an şi ţinându-i cu bani la Iaşi pentru judecată, aşa încât Ţiganii, încurajaţi, au sărit cu parii la vătafi şi au călcat noaptea curtea boierească. Lipsa de la proces a lui Balasan şi împotrivirea Ţiganilor aduc astfel pagube care se înseamnă.

Se adauge rezistenţa sătenilor din Mărţicani la cereri de podvozi şi «arături de 40 paşi», din îndemnul câtorva cari se oferă şi ca «advocaţi a veni la Iaşi», unde stau la hanuri pe socoteala cui i-a trimes, afacerea terminându-se prin «trupeasca pedeapsă la poarta curţii». Răspunsul unuia din cei bătuţi, Stoica Budeiu, e de toată frumuseţea ca mândrie de fost răzeş: «Voinicii se bat la poarta curţii». Toţi declară că arendaşul i-a «strâns» şi că ei pleacă pe altă moşie, cum mai sânt precedente. Deşi au pe la case «câte două şi trei stoguri cu puţină osebire de cele de poştă», ei nu vor, la podvezi, nici acei cinzeci, şeizeci de lei de fruntaş. Cercetătorii găsesc că totul pleacă dela unii exploatatori, «împilători», dintre ei, cari «împleticesc» pe ceilalţi, în frunte cu vornicul, care-şi făcea leafă de optzeci de lei pe lună. Celor ce pleacă li se ard casele ca să nu se mai poată întoarce.

Rănduiţ fiind noi prin cărţile gpod a cerceta păgubirile pricinuite dums. cumpărătoriului moşiei Ciocanii Ioan Bălosan dintru o

zavisnică lucrare necunoscută în parisie, după jaloba ce au dat către cinstita cc. Aghenţii, viind la faţa locului, am aflat următoarele încungiurări:

1. Pentru Ţiganii ce sănt trăitori pe moşii Ciocanii urmiază că ei la întrari d. Balosan pe moşie prin bună a lor învoire s'au alcătuit prin înscris ca, pentru obşteştile îndatoriri către večnicul stăpăn, păine i banii ce li-au dat şi alte agiutoririle şi faceri de bine ce li-au făcut să îndatoresc ca în tot cursul stăpănirei sale să fii datori a slujă cu răndul la al patrăle săptămănă şi pe căt vor trece mai mult să le plătiască, care tocmală fără niciun cusur s'au păzăt cu toată supunere în curgiri de doi ani, iar, în vara ačasta, nu numai că nu s'au supus a lucra, dar încă au şi făcut şi îndestule zurbalăcuri, sărind cu parii asupra vătăjilor făr pricină binecuvăntată, călcănd pănă şi casa boeriască la vreme de noapte şi, întru un cuvănt încheind, necruțănd tot feliul de răutăţ, după cum aceste cu încredinţare s'au dovedit, nu numai din cercetările cu amăruntul, dar şi din însuş mărturisire ce în urmă sănguri au făcut. De care a lor nesupunere întrebăndu-să de către noi pricina, au început a cădè cu rugăminte către cumpărătoriu de ertare, că au greşât, potrivindu-să puiturilor la cale şi sfaturilor lăturaşe, adică a d. Pah. Iordache Oprişan, căci, întălnindu-i într'ačastă vară, mai înnainte de începiri nesupunerii lor, li-au zis că rău şi fără cale urmiază a munci ei după acè alcătuire de învoială, căci numai 12 zile s'ar cuveni după contract, iar alta nimica să nu facă şi că, îndemnăndu-i a merge la Iaş, acolo li-au întocmit şi o jalobă, dăndu-le şi 15 lei de cheltuială spre a avè cu ce stărui în giudecăţ, zicăndu-le să mai şadă, cănd ei striga că pier de foame şi că ce să facă şi la ce cale îi mai pune, căci au sfărşit de cheltuială. Din care aceste toate învităndu-să toţ Ţăganii au început pe tot minutul a să lăţi la nesupunere între dănşii supt nădejdile făgăduinţilor ce ades priimè, aducănd la ačasta şi pildă pe trecuţii de mai înnainte doi ani: pără a nu să învita de d. Pah. că întru toate îndatoririle lor au urmat supunere cu cè mai plăcută priinţă, de care şi însuş cumpărătoriul n'au tăgăduit. Noi însă, socotind că ei pentru a să apăra numai în a lor vinovăţii închipuesc acest fel de zavisnică clevetire asupra d. Pah., li-am pus înnainte dacă ei pot încredinţa şi prin giurămănt, a cărora răspuns au urmat că nu numai ačasta după toată rănduiala va săvărşi, dar încă şi săngur d. Pah. nu va putè tăgădui; spre care dar şi rănduindu-se către preoţii satului cu carte de blăstăm ce era scoasă în biserică, au şi giurat, după încredinţare arătaţilor preoţ, prin osăbit a lor înscris. Aşa dar, întru deplină măsură încredinţăndu-ne de chipul zurbuluirii Ţiganilor, ni-am întors a cerceta păgubirile ce s'au pricinuit cumpărătoriului, după cerire ce faci prin jalobă şi în cuprindiri cărţii gpod, atăt din ačasta învitare, precum asămine mai mult din pricina neaflării cumpărătoriului pe moşii, în toată curgire vremii, fiind la Iaş; în giudecăţile acestor pricini, am aflat aceste mai gios următoare, însă:

4 şuri mari, ce cuprind 56 stănjăni şi patru stoguri mici de grău din anul trecut rămasă netrierate, din pricina ploaii toamnei trecute, care în vara ačasta, de au şi fost secită, dar din pricina nesupunerii Ţiganilor şi a nefiinţăi cumpărătoriului pe moşie, au rămas şi acum, carile, apucăndu-le niscaiva ploi sau vreme de iarnă, pot avè sămţitoare pagubă. Bani aceia ce au scăzut din primăvara ačasta pănă acum, cu măncare şoaricilor şi alte hirosîri. 2 şuri mari, căte de 16 stănjăni domneşti săcară, tot din anul trecut rămas netrierat din însuş asemine pricini ce s'au arătat mai sus, carile sănt supusă întocmai stricăciunii. 60 pogoane păpuşoi din ačastă vară neprăşite nici ca cum, din care nu să alege cu nimic, şi, spre a lămuri cătă păgubiri din ačasta urmază, am pus de au cules un pogon de păpuşoi prăşăţ şi, măsurănd cu oboroaca, au eşit 46 oboroace şi, bătăndu-să, au eşit 70 dimerlii în grăunţă, după care să tahminueşte paguba d. de 210 chile păpuşoi, scăzăndu-să însă aceia ce va putè găsă prin dudău prin pogoanile neprăşite. 40 pogoane fasoale din ačasta vară neprăşite, din care au eşit numai căti 2 dimerlii, iar din acele prăşite au eşit căte 22 dimerlii.

150 fălci iarbă au rămas necosătă.

Şapte cai s'au furat din pricina Ţiganilor ce n'au păzăt răndul lor.

Doâ cărduri de boi ce ari d. pe suhat, fiind gata încă de mai înnainte cu doâ luni a să porni din pricina nefiinţii sale, au rămas nevănduţi şi pănă acum, pe cari i-am şi văzut.

Moara de pe apa Tutovei ce să numeşte la Cărlăoani, fiind cu totul stricată, au fost început de-a o face încă de astă primăvară, şi din pricina nefiinţii sale pe moşii au rămas nefăcută, precum s'au văzut şi de cătră noi.

Osăbit de aceste ce li-am văzut mai arată d. Balasan că ar avè 10.000 ocă sari la ocnă, carele dacă s'ar fi aflat la moşie, ar fi putut-o aduna fără chirie prin iconomiile ce ar fi putut face în vara ačasta şi pentru aceia rămăne a o aduce cu plată. Păgubiri ačasta este vederată după cele mai îngosăte scăderi ce s'au făcut de noi: îndestulare cumpărătoriului pentru dănsăle urmiază a să închipui de stăpănire, căci, precum ni-am încredinţat din cercetările făcute, urmează că, din căte sămănături au făcut în anul acesta şi au rămas pe cămpu, îndoită au avut în anul trecut, carele, aflăndu-să pe moşie, cu chip lesničos au străns-o toată, neputănd încăti *(sic)* cuvăntul că s'au întins cu sămănătura pe căt nu s'ar putè dovedi cu strănsul.

2-le. Neînvoirile ce urmiază între lăcuitorii din Mărgiucani cu cumpărătoriul, după încredinţările ce am putut dosloşă, urmiază a fi din săngură a lor firiasca rè cugetare cu care să mărginesc întru o nătăngie spre dobăndire a unor folosuri ce să stănjănesc de însuş a lor aşezămănturi obşteşti, şi mai cu dinadinsul bănuitori sănt aceştiia, anume: Stoica Budăiu, Crăste Sărea, Neculaiu a Dimii, Costandin Albu, Costandin Rotariu, Vasăle Gheorghi, Ioniţă Dimitrică, Radul Tudorei, Costandin Sava, Mărdari Sărea, Manoil Tanase, Tudor Piciu, Dumitraş Drăghici, Tudor Drăghici, Ivan Savva, Stănistă *(sic)*

Necară, Ioniță Nechita, Ștefan Nechită, carii, privind la un persoanalicesc pentru dănșii interes, învitiază pe ceialanți, închipuindu-le dreptăț neînființate, a să arăta nesupuș datoriilor lor și a porni giudecăț, la care îndată aceștiia sănt gata a fi și advocaț a veni la Iaș, unde acolo cheltuesc îndestui bani în socotiala obștiei cu trăndava lor șidere prin crășmi și hanuri și după îndelungata zăbavă să întorc cu vre un feli de običnuită poroncă cătră isprăvnicii, precum și ačasta ce au scos-o acum, arătănd cătră ciialalți că au cheltuit sute de lei cu rușfeturile, dar cu toate aceste spre mai multă încredințare am luat în cercetare jaloba ce au ei din nou dată, din carele luându-să sama cu amăruntul, s'au găsăt însuș aceleș pricini, adică de podvozi, arătură de 40 paș și alte asemine ce s'au mai lămurit prin înnadins cercetările rănduite în anul trecut la fața locului, carele niște asămine atunce înfățoșăndu-le di Vel Vist. prè-înnălțatului Domn și cunoscănd a lor zădarnica pornire, au hotărăt aducere întru înplinire a înfrănării lor prin trupească pediapsă la poartă Curții, puindu-li-să dar de către noi înnainte că în zădar și fără cuvănt să înpotrivăsc cu o nesupunire nepilduită în alt loc, cănd pentru însuș aceste arătări ce le fac acum au măncat bătae în anul trecut, și cănd însuș ponturile gpod ce le au în mănă hotărăsc pentru acei 40 de paș, și cănd mai vărtos pentru podvoadă urmiază și osăbită carte domnească; la cari ni-au răspuns unul dintre dănșii, anumi Stoica Buduiu vornic, întăiu că voinicii să bat la poarta Curții și al doile toț într'un cuvănt cum că, fii și în ponturi 40 de pași, însă ei nu să primesc. Văzănd dar că toate sfătuirile noastre nu-i aduc nici la un feli de bună cunoștință, ci mai vărtos îndărjăndu-se prin voroave atingătoare de cumpărător, i-am lăsat tot în aceiaș nesupunire, rămăind ca stăpăniri cum va bine socoti să pue la cale spre neînmulțire păgubirilor cumpărătorului. S'au mai văzut de cătră noi prin aceiaș jalobă, arătănd ei că cumpărătoriul i-au adus în păgubire, încăt i-au stăns, și că de acesta vor fi sălit a să duci de pe moșii, precum au urmat și alți dintr'ănșii, la care pont de arătare noi ni-am mărginit întru o deosebită deșteptare a afla știința acestui adevăr, căci asămine înpregiurări ar privi mai cu dinadinsul în folosurile stăpănirei decăt a cumpărătoriului și dar, mergănd sănguri în satul lor, am văzut o neasămăluită deosăbire în a lor adunate producturi, căci osăbit de acelelalte običnuite și știute folosuri a lăcuitorilor cel mai mare număr dintr'ănșii nu mai făn îș au pe lăngă casăle lor, căte doâ și trei stoguri, în puțănă osăbire de acele de počtă, carele socotindu-le în cel mai îngosăt preț, poate face a fiiștecărue 300 și păn la 400 lei, lucru ce pe la multe alte moșii lipsăști, apoi, socotind păn la cel mai mic condeiu, dinpreună și cu podvoadile ce pricinuesc și folosurile ce alcătuești un gospodar pentru cumpărătoriu, nu să sue suma mai mult decăt 50 sau 60 lei a unui fruntaș, care și pentru aceste fac strigari. Pentru carele urmiază bună încredințare că o parte mai mare dintr'ănșii, ce înpiliază pe ceialalți atăt în cisle, precum și în toati celelalti și alungaț nu să vor duce, decăt ačasta strigare o întovărășăsc și ei spre mai multă

învitari celoralanţi, spre a le da de cheltuială în zădarnice umblări prin giudecăţ şi întunecare lor mai mult la asupririle ce le fac, pe carele ei neînţelegăndu-le din ce cuget, ţăntesc cuvăntul de sărăcii asupra cumpărătorului, după pedosnicile tălmăciri a celoralalţi, şi dar ducere unora ca acestora poate s'ar şi prepune precum zic, dacă pe înpilătorii lor de cătră stăpănire nu să vor pune în pripă în rănduială, căci atăt din cercetare anului trecut, căt şi aceştii de acum să dovedeşte că şi ciialalţi pănă acum duş nu urmiază din altă decăt iarăş o asemine înpregiurari, precum asemine şi alte mai mari, adecă datorii învechiti pe la unei şi alţii din boeri; carele din pricina celorlalţi înpilători s'au înpliticit, încăt, pe căt necontenit plătesc, pi atăta tot datori să găsăsc, precum de pildă nu însămna aice o mică înpregiurari, din care să poate înţălegie totul a jacurilor dovedite prin îndestule cercetări urmati de aceşti învrăjbitori, şi anumi între alte îndestule cheltueli încărcate asupra satului, apoi şi vornicul îş trăgè liafă pe lună căte 80 lei, lucru nepilduit nici întru o parte de loc. Într'un cuvănt închiind, răotate şi nesupunire acestor însămnaţ mai sus este atăt de nemărginită, încăt pănă şi casăle ce au rămas a celor duş, în pizmuire le-au dat foc şi au ars, nevrănd nici la cercetare a veni după liniştitele chemări ce li s'au făcut pănă prin isprăvnicii s'au adus.

3-le. Pentru stupi s'au aflat că d. Pah. Oprişan au priimit de la d. Hat. Cerchez, desfăcătoriul acestii moşii, 543 de matce, după cum să dovedeşte atăt din izvodul priimirii, căt şi din mărturisire prisăcarilor, din care cumpărătoriului Bălasan i-au dat numai 263, deci pentru rămasăle matci de cătră noi s'au făcut ačasta închipuire:

lei bani

11.685,11 au luat d. Balasan pe trei ani dela 263 stupi, însă:

1.442,5 pe anul 1824, analoghisindu-să căte 5 lei, 58 bani.

560 pe 70 ocă ciară, căte 8 lei oca.

882 pe 63 vedri mieri, căte 14 lei.

1442.

3.819,30 pe anul 825, analoghisindu-să căti 14 lei, 63 bani.

891,90 pe 87 ocă ciară, căti 10 lei, 30 bani oca.

1017,60 pe 110 ocă ciară, căti 9 lei, 30 bani oca.

1910,— pe 95 vedri mari, căti 20 lei vadra.

3819,30

6.423,96 pe anul 826, ci să analoghisăsc căti 24 lei, 42 bani, însă:

945,90 pi 97 ocă ciară, căti 9 lei, 90 bani oca.

1029,6 pi 111 ocă, una litră ciară, căti 9 lei, 30 b. oca.

444,9 pi 222 vedri, 9 ocă mieri, căti 20 lei vadra.

6423,96

11.685,11 fac ce au luat bani şi are şi 626 mătci în prisăci, tot dintr'acei 263 stupi.

11.685,11.

12.596,60 socotiți după prețurile de mai sus ce să cuvine ds. Balasan pentru 286 stupi rămași la d. Pah. Oprișan în curgiri de trii ani, însă:
1568,30 pe anu 824, folosul a 286 stupi, căti 5 lei, 58 bani.
4154,18 pe anu 825, folosul căti 14 lei, 63 bani.
6874,12 pe anu 826, folosul căte 24 lei, 63 bani.

12596,60 fac, cari urmiază a să despăgubi d. Balasan de la d. Pah. Oprișan, dinpreună și cu rodul de trei ani a 268 stupi, după analoghie acelor ce i-au avut luaţ 669 stupi, cu cari să înplinești suma de 549 în natură.

4-le. Pentru Ţiganei înprăștieţ, cercetănd, am aflat aceștiie: Floarea și Ilincá, surori, feti lui Vasăle Stan, să află la d. Spătr. Safta Sturza, luate în urma posesiei d. Hat. Cerchez, dintre care Ţigance Ilinca să află la Pogana, iar Floarea peste Prut, dată de d. Spătr. d. Panaiti Catargiu, pentru cari au și dat d-ei Spătrs. altă Ţigancă la Ciocani, anume Safta, însă, nevrănd a trăi cu bărbatul iai ce i s'au dat la Ciocani, au fugit iarăş la Pogana. Safta, fata Grosului, luată la anul 826, și Ilinca, fata lui Vasălache, să află la Tunsăști, la d. Pah. Oprișan. Anuța, fata lui Costandin vizitiu, să află fugită la Gădinți în anul acesta, iar Ștefan Stan vizitiu, Dumitra, Ţiganca lui, Costandin săn lui, Iancu, tij lui, și Gheorghii au fugit la Vale Sacă, Ilinca lui Neculai Bursuc și Vasălca lui Grigoraş Băla, luate de mult la Tunsăști, și au dat alte Ţigance la V^a^le Sacă.

Ačasta fiind a noastră cercetare pentru cele poruncite prin cărțile gpod, făcăndu-să ačasta prescrieri, s'au dat d. Balăsan. Iscăliți:

Iordachi Theodoru Comis, Ioan Liga Caminar.

1826, Săptv. 23, Ciocanii.

Apucăturile lui Balasan apar și din următoarea plângere, nedatată, a lui Oprișan, un statornic dușman al Armeanului, către Vodă însuși. Se vede cum procedau, în interpretarea dreptului de ispas pentru stricăciunile făcute de vite străine pe moșia lor, mulți dintre deținătorii de pământ. Ei fixau singuri prețul de răscumpărare a animalelor oprite: în acest caz, cinci lei. Oprișan amintește care sânt datinele și observă că ispasul nu se poate lua pentru scăpătări fără voie și mai ales pentru partea anului când e gol câmpul și de sămănături și de fânețe, cum e cazul pentru doi boi ai lui, a căror amendă a plătit-o, și totuși Balasan îi ține și mai departe, întrebuințându-i la cărăușia lui pe la Târgul Ocnei.

Prè-înnălţate Doamni,

La luna trecută, Apr. 24, plugari mei aducăndu-mi la casile meli di la Bărlad lemni de foc, pisti nopti fugind doi boi şi, căutăndu-i, i-au găsit la Cocani în boi orăndatoriului di acolo, și, mergănd plugariul la vătaful orăndatoriului, n'au vrut să-i dè, cerănd 10 lei. Viind, me'u spus. I-am scris din parte mè răvaş di poftă, arătăndu-i că la acè vremi n'au putut să străci nimică, nifiind nici ţarină, nici fănaţ: tot nu i-au dat.

Pe urmă, aflănd eu că la moșie Ciocanii au făcut obiceiul d[1] orăndatoriul că orici vită prindi pi moșii a satilor megișiti ia căti 5 lei di vită, urmănd pisti anu aciasta, nu numai la vremi căndu-i ţarină sau fănaţ, pentru cari dr. ispravnici în anu trecut au şi făcut cercetari şi au găsit o somă mari di bani luoaţi cu aciastă rănduială și, vrănd ca să îndreptezi lucru, n'au isprăvit nimică,

N'am mai prelungit şi eu mai mult și am triimis acii 10 lei ca să-mi dè boi şi, cănd au mersu cu bani, boi era gata să-i porniască la Ocnă cu carăli ci trimete și n'au voit ca să mi-i dè, și di atunce şi pără acum stau boi mei tot acolo, purtăndu-i di dărvală.

Prè-înnălţati Doamni, noi ştim că obiceiu pămăntului esti: o vită dacă străcă în ţarină sau în fănaţ, ispășăşti străcăčune, și cel cu vita plăteşti. Al doile, iarăş îi vinovat cel ci dă înnadinsu vitili sali pi moşii streină, iar, cănd cineva din întănplari scapă o vită (precum boi mei), nistrăcănd nimică, nifiind nicio ispășiri, căci n'avè ci să ispășască, fiind vremi di primăvară, și să să girimitis[as]că oamenii păr la atăta, îi lucru nilegiuit, mai vărtos că eu i-am dat banii, acii 10 lei, și tot nu m'eu dat boi, mă rog ca să fii poroncă la locul cuviinčos aice în Eşi să să sfărşască pricina, căci dovezile li am aici, că, rămăind a să mai scri carti la faţa locului şi iarăş să mai viu pi la Eși, nu-mi agiungi preţul boilor să cheltuesc, că totă aciastă pricină faci și pi celălalt norod, căţ au plătit căti 5 lei di vită, de nu mai intră în judecăţi, că, di și au arătat dumisali ispravniciilor, precum zic mai sus, niciun folos n'au cunoscut. Iacă eu pără acum cu aceşti doi boi, pentru că numai au agiunsu pri moșie Ciocanii, am cheltuit pesti 100 lei, atăt la faţa locului, căt și cu vinire aice în Eși. Večnică pominiri va rămănè Înnălţimii Tali.

Prè-plecat
la mila Înnălţămii Tali,
Gheorghi Oprișan Pah.

(Rezumat alături. Orândatorul e Balasan. — Se trimete la Departamentul pricinilor străine.)

La 1827 Gheorghe Bogdan iea hotărîrea de a-și înlătura arendașul, «neguțătoriul Balasan Armeanul», pentru datorii către doctorul Pereț, care apare acum, și, căpătând o «carte

gospod» din 31 Iulie și una a Vistieriei din 3 August, la 4 August, se adresează lui Oprișan ca un «iubitor prietin» unui «iubit prietin», Vistierul Neculachi Roset, alt nepot, cred, căruia i se trecuseră aceste datorii, dă sarcina executării hotărîrii, isprăvind astfel: «Eu cred că d-ta vei priimi această supărare, pentru care voi fi cunoscător dumitale».

Isprăvnicia de Tutova dă pentru expulzarea arendașului acest ordin:

De la isprăvč. Tutovii,

Cătră toț mazilii di pe moșie Ciocanii.

După poroncile ce am priimit, atăt prin luminata carte gpod, cum și prin osăbită carti a cinstitei Vistr., vine acolo boer rănduit ca să è moșăe Ciocanii din stăpăniri dumisali Ioan Bălăsan și să o dè vechilului dumisale biv Vel Vist. Neculachi Rosit. Deci vi să poroncește ca să dați toată ascultare boeriului rănduit la cele ce va poronci întru alcătuire teslimarisării moșăii.

827, Avgt. 6. (Iscălitura.)

Dar Balasan refuză să primească pe Oprișan, căruia-i atribuie îndemnurile la nesupunere făcute locuitorilor și paguba ce i s'a făcut astfel, de nu mai puțin de 50.000 de lei. Lui Pereț nu i se știe dator, dar recunoaște că i-a plătit un acont de 824 de galbeni; cu dânsul n'a avut judecată. Dacă se încearcă violența, «desnădejdea» lui îl va duce la un «mascaralâc». «Mă împotrivăsc cu totul» spune el, invocând în treacăt și situația lui de sudit austriac. Admite numai, până la judecată, un delegat oficial pentru a păstra averea:

Iau nu pot, cą sănt supus Austrii; luminatelor poronci gpod nu mă înpotrivăsc. Atăta numai arăt că dumv. ispravnicii, fiind de loc de aice, știți încungiurările meli și nisupunire lăcuitorilor ci sănt pi această moșii, fiindcă iau nu știu să fi avănd nicio înfățoșari cu dumnealui doftoru Peres la cinstitul Departament, și nici de vre o carti di giudecată nu am științi. Dlui Pahr. Oprișan astăzi să arată dum. vechil d. Vist. Rosăt, să să oprască a nu mergi la numitili moșii, de și dumv. l-aț orănduit înpreună cu alț boeri ca să margă să-i teslimarisască această moșii. Căci cinst. arăt că iau, ca un stăpăn ci mă știu pi lucru, nu-l voi îngădui nici di cum și să va întămpla mari mascaralăc în vremi cănd dumta, cucoani Alecu Sturza, în anul trecut, aflăndu-ti dumta dregători, știi bini că, după cercetare ci s'au făcut de cinovnici Depertamentului, Coms. Iordachi Theodor și dm.

Camr. Ioan Liga, cu carte di blăstăm la faţa locului, s'au dovi[di]t mii băgubiri pricinuită piste cinzăci mii lei; numai dum. Pahr. Iordachi Oprişan, după însuşi mărturiile rănduiţilor, di cănd am întrat stăpăn pi moşiile arătati, apoi iarăşi acum Pahr. Oprişan să să afli di vechil pi aceste moşii, să-mi mai stinghiriască interesurili, şi, în anul acesta, cănd sănt tocmai în lucrare lor, să mai înbulziască şi pi lăcuitori di a nu să supuni datorii lor, ačasta mă poate aduci într'o săngură dijnădajduiri, unde, mai mergănd d-lui la faţa locului, după poronca ci dumv. i-aţ dat, să viu şi iau în dijnădejduire di a faci un mascaralăc, ca unul ci-m cunosc toati păgubirili urmati numai din pricina dum. Pahr., după cum şi în scris am zădarnicile meli alergături din pricina dum. Cinstita ispråvnicii însă va binevoi de a-i opri cu totul mergire la aceste moşii, şi după poroncă să să înştiinţezi la locul cuviinčos că iau mă înpotrivăsc cu totul de a-l priimi întru ačastă lucrari pănă la 12 a următoarii luni, cănd iau însuşi mă voi afla la Eşi la ziua însămnată şi, după cercetare ce să va face, de voi rămănè vinovat, va hotără stăpănire aceli de cuviinţă după cum s'au hotărăt şi altor cinstiţi creditori cari mi-au fost numărat în natură bani şi, văzindu-să îndreptăţili meli, s'au pus la cali cu vadelili cuvincioasă, dăndu-mi răgaz ca să nu viu în vre o smintială ca să poată păgubi. Căt mai vărtos doftoru Peres la o pretenţii fără cuvănt ci ari de a-i plăti iau vănturi fără a lua în natură mai mult decăt una mii galbini, din cari pără acum i-am şi numărat 824 galbini. (Dacă vine Oprişan, ar putea face Balasan « vre o nebuniască mişcare ». Dar primeşte « un cinovnic rănduit din parte cinstitii isprăvnicii, cari să şadă la moşiile arătate spre a fi cu priveghere a nu să clinti un pai măcar. Di pi ačastă hărtii ci slobod către cinstita isprăvnicie mă rog să ni să dei şi mii o copii întărită ».)

Deci, la 8 August 1827, Oprişan, care se arată însărcinat să iea moşia « şi să facu şi cunoscut şi lăcuitorilor de pe moşii ca să fie supuşi în poroncile vechilului », înştiinţează că nu-şi poate îndeplini misiunea de frica unui scandal şi din cauza opoziţiei starostelui austriac de la Bârlad, Andricu, care a fost de faţă:

De pe drum m'am înştiinţat că orăndătoriul moşii Ciocanii, dumnealui Ionu Balosanu, să află la tărgul Bărladului. M'am întorsu înnapoi şi am mersu la dlui, i-am făcut cunoscut poroncile şi să mergu la Ciocani ca după poronci să puiu la cali. Dlui întru un cuvănt mi-au hotărăt întăi că aceste cărţi de poroncă nu sănt şi prin ştire cinstitii c.c. Aghenţii şi să nu măргu la moşii, căci, întămplăndu-să ceva mai multu, să socoteşti în dreptăţile sale, că nu va fi supus supt nicio învinovăţiri. Fiind faţă şi dlui Munsiu Andricu, starostili sudiţilor nemţăşti, au adaos a zici şi dlui că nu pot mergi fără cănd va vorovi şi dlui cu cinstita isprăvnicii. Apoi, văzănd eu aceste înpotriviri, am

socotit că, mergând la Ciocani, să nu cumva să aducă întâmplari a să face vre o bătălii. Pentru această am stătut și înștiințăz cinstita isprăvnicii și mă rogu cu grăbiri ca să am răspunsu în ce chip să urmez, căci stau așteptând, și în urmă să nu fiu eu în vinovății.

Peste doi ani Balasan era încă pe moșie. Ce făcea acolo, închis ziua, ieșind seara, bătând și țărani și Țigani, se vede din următorul act:

Către cinst. isprăvnicii de la
Costandin Hobjălă.

Dar pentru că am dat poroncă să tai nueli și pari, să îngrădiască ariia cu stogurili, cum și stogurili cu făn, că li strică vitili, sau rău am făcut? Cum țărani sănt răi și cu totul di înpotrivă, această esti cu adivărat și cu obrăznicii; cu toate aceste tot cu dănșăi s'au adunat toată păine și s'au luat sfărșăt, iar nu, cum vrè Armanu, să-i bată pi țărani la tălpi și pi Țăgani, că Armeni voè să rămăi păine pi cămp, să să prăpădiască, căutănd tot pricini. Căci Armanu toată zăoa șădè în casă, zicănd că esti bolnav, și numai pi răcoari ieșă. S'au mai sporit 15 stoguri făn pisti soma ce esti în catagrafii. Eu sănt datori după catagrafiia ce am dat cu iscălitura mè ca să nu lipsască măcar un pai. Mă cunosc învinovățăt atunče. Iar, pentru că am dat di am tăet nueli și pari la interesul moșăi și toati producturile, cum și păduria esti a moșăi, n'am luat la casa mè. 200 di harbuzi am luat: îi voi plăti și pi aceia. Alt interes n'am avut, da alergătură distul.

Costandin Hobjălă.

1830, Avgust 15.

De atunci multe se petrecuseră: însărcinarea lui Vodă Sturdza însuși cu vechilâcul, ceea ce face pe Gheorghe Bogdan să-l atace violent, — tăgăduindu-i și calitatea de adevărat Domn —, venirea și repudiarea celor doi Italieni. Astfel Oprișan, ocupat cu isprăvnicia Tutovei, trece dreptul său Banului Ioan Gheuca, îndreptându-l către Conachi însuși, care «curmă voinicește judecățile», devenite «acum bune», și o face «unde vede mai ales că au lucrat șiretlâc, apoi acolo zdrobește».

(V°:) Către cinst. ispravnici de la Costandin Hobjălă.

Cu frățască dragosti mă închin dum[i],
arh. Bane.

Doresc fericire și întregime sănătății dumv. ca să mă bucur slăvind pre puternicul cerescu Înpărat.

Iubiti şi frati. Te ştiu om curat şi următoriu pe talpa dreptăţii şi ti-am sămţit voitoriul meu di bini şi, în scurt zicănd, pentru toţi. Deci, cu toate că am avut vorbă amăndoi şi bună încredinţari, mi-ai făgăduit şi ai priimit să fii vechil în locul meu în pricinile dumisali cuconului Gheorghi Bogdan ci ari a pretendarisă de la Bălosan Armanu şi di la Domnu Sturza: iacă vechilăc den parte mè dar îţ triimăt şi vechilăcul ce me'u triimis şi mii dum. cc. Gheorghi, însă dum. n'ai să-l arăţ nimărue vichilăcul acel de la cconul Gheorghi dicăt să-l ceteşti şi să-l ai ştiut. Eu îţ fac d[i] însămnari ci să pretenderisăşti, apoi îi mai socoti şi dum., dar ştiu că Bălăsan a să cărniască, dar dum. arată prezădentului când i-i da carte că el stăpâneşti şi ce nu ari în contract; săleşti şi grăbeşti ca să scoţ dreptu, iar osteniala dm[i] nu ti îndoi, căci eu am să-ţ dau lucru să ti mulţămeşti. Eu socotesc dintru aciasta să căştigi bun folos pentru multă vremi. Eu aceste ţi li făgăduesc cu agiutoriul lui Dumnezău pentru că ti iubăsc. Dar acum de o dată îţ vei luoa la Sfăntu Dimitrii una mii lei din căştiul moşii Văi Săč şi în scurt, fiind slujbă bună credinčosă şi priinčosă, apoi oamini săntem, mie mi să pari că pără acum pe nimi n'am amăgit, dar mai vărtos pe iubitu meu, căruia purure îi voesc binile. Dum. adecă ori să mă înştiinţăz di lucrari; aştept vinire dumisali Vorc. Conachi ca să-i vorovăsc în pricină: când a veni la Eş, să aib bună pliroforii. Dacă vreme mă va agiuta, bini esti să ti săleşti cu grăbiri, căci judecăţili di acum sănt buni, nu să prelungesc, dar Loft. Conachi li curmă voiniceşti: undi vedi mai ales că au lucrat şăretlăc, apoi acolo zdrobeşti, căci în pricina aciasta numai şăretlăcuri au lucrat vechilii de l-au sărăcit pe cc. Gheorghi. Dum. ceteşte cu luoari aminti însămnare mè, că-ţi lămureşti di undi să începi şi undi să sfărşăşti.

A d[i], ca un frati, slugă
Gheorghi Oprişan Pah.

Îţ însămnez prin osăbit izvod de ce hărtii îţ trimet.

(V°:) Cinst. şi al meu ca un frati dumisali arh. Banu Ioan Gheuca cu frăţască dragosti.

(Pecete cu o femeie ţinând o ramură de-asupra unui scut cu iniţiale; jos: 1808?)

La 1 Septemvrie 1829 Oprişan dă şi un act public pentru acea trecere de drepturi:

Şi, fiindcă eu mă aflu ispravnic la Ţinutu Tutovvii, slujba nu m'au ertat nici mă iartă de a putè căuta aceste pricini şi, cu nădejde astăzi, măini că voi eşi din slujbă ca să pot căuta acăstă trebuinţi, s'au prelungit pără acum şi, văzănd acăstă întărziere, ca să nu să mai prelungască, fac în locul meu vechil pe dum. Banu Ioan Gheuca, care are să lucreze întocmai cu putere aceia care mi să dă şi mie de la dum. Caminar, prin vechilâcul ce mă rănduești, şi orice început în lucrare sau,

zicând, folos, cu alcătuire ce a vroi să facă, să-mi facă mie întăiu cunoscut, și vreme cum ne va povățui și dreptate a da, să punem la cale, și spre încredințare dum. Banului i-am datu acest în scris vechilâc, și am iscălit.

Cu acest prilej i se dau, la aceeași dată, lui Gheuca și hârtiile de sprijin după acest «izvod de căte hârtii triimit dums. Banului Ioan Gheuca în pricina ce are dum. Camr. Gheorghe Bogdan cu Balasan Armanul și cu alții»:

1. Vechilâcul iscălit de însuș dum. Camr. pe treisprezăci fețâ, bez a 14, ce scrie cătră mine, din 1 Fevr. 1829.
2. Copiia contractului ce au dat Balasan cătră duml. Caminar Gheorghe Bogdan, întărit și de Măriia Sa Vvd. Sturza.
3. Copie de jaloba cuconului Costandinică prin care ceri a i să da moșiile necuprinse în contractul lui Balasan...
8-le. O enstrucție din parte mè arătătoare de cerire ce are a face duml. Banu.
9-le. Vechilimeo iarăș din parte mè, din 829, Săp. 1.

Legăturile Oprișanului cu Conachi se vor vedea mai târziu, când se vor prezinta și două scrisori ale priceputului și talentatului boier. Afacerea de moșie se complicase și prin aceea că fiul lui Gheorghe Bogdan cerea să i se deie în samă moșiile afară din contract.

Gheuca primi sarcina, dar, nefiind vorba de un interes al prietenului său Iordachi, numai dacă i se da 400 de galbeni olandezi:

Cu plecăciune mă închin dumli cuconi Iordachi.

Am priimit cinst. scrisoare dum[li] înpreuni și toate hărtiile atingătoari di dreptățile dumisali Cămnr. Gheorghii Bogdan în pricina ci ari cu Bălăsan Armanul, orăndatoriul moșii Ciocanii, întocmai după izvodul iscălit de dumta, pi cari li l-ai triimes. Răspund dum[li] că această pricină nu iaste una din particularnicile dum[li] interesuri, pentru care purure mă cunoscu datoriu, și iaste un interes străin și havalè pentru dumta; pentru aceia, după a iai înpregiurări, iau mai ğos decăt cu patru sute olandez nu o voiu putè căuta, și a mè va fi numai osteniala și credință, în care cred că poț a te mărgini dta, iară folosul și nefolosul va rămănè pe norocul dum[li] Cămr., din cari bani dou sute olandez îi ceiu acum înnainte, iară dou sute după sfărșitul giudecății, și pricina să să înciapă după răcorire lipičoasăi boali. Fiind bună priimire dum[i] așa precum scriu, apoi îmi triimete dou sute

olandez, căci iar de a mă curăspundarisă cu orăndatorii Văii Săci nu am chip, fiindu a d[li] mai mică slugă.

Ioan Gheuca Ban. 829, Săpt. 30.

În aceste condiţii de priimeşti, poftesc triimete şi înscris după rănduială, ca să văz în ce am să mă mărginesc, şi la vreme să încep lucrul.

(V°:) Cinstit şi mai mare dum[lui] cc. Gheorghii Oprişan biv Vel Pahr. cu plecč. la Bărlad.

La 1830 Oprişan revenia însuşi la vechilâc, şi plângerea lui în această calitate către Divanul judecătoresc ni dă o icoană semnificativă a abuzurilor săvârşite de un arendaş în această vreme, când, între două sisteme de legiuire, luatul cu hapca era mai uşor pentru oameni fără conştiinţă, de speţa descrisă de Kotzebue.

Se vede că, luând pe paisprezece ani moşiile Ciocani, Iveşti şi Pogoneşti (de fapt Pogăneşti), probabil şi Movilenii sau Măciucaşii, o slobozie, arendaşul se mai aşezase pe moşiile Ţiganca, Bădiani, Tătăreni, Monireni, Burdusari, pe parte din Zbogomeşti, pe nişte vii şi îşi însuşise patruzeci şi opt de vite. Pe Ţigani, datori după contract numai cu douăsprezece zile de lucru pe an, îi luase pe tot anul la muncă, «bătându-i cu feliuri de schingiuiri, din care au şi murit unii din bătăile lor, iar alţii au epilipsis». Cere deci «venitul pe şase ani şi venitul vitelor şi a stupilor şi roada, asemenea şi a viilor şi slujba Ţiganilor». Pentru cercetare, alege pe boierii Ioan Jora şi Ienacachi Lambrinò, şi cu participarea starostelui:

Copie.

Către cinstit Divanul judecătoresc a cnej. Mold., Jalobă.

Vechil fiind din partea dumisale Cămn. Gheorghi Bogdan adresarisăsc cinstitului Divan acele vrednice de toată tânguirea păgubirile ce i să pricinuesc de cătră Ion Balasan, sudet austriacesc, posesorul moşiei Čocanii.

1-iu. În contractul din 1824, Apr. 23, care are pe 14 ani, îi hotărăşte cuprindere moşiia Čiocanii, moşiia Iveştii şi Pogoneştii, iar nu mai mult.

2-le. Stăpâneşte şasă moşii mai mult fără să le aibă în contract, anume:

No.

1. Moşiia Ţiganca de piste apa Bărladului.
2. Moşiia Bădiani.
3. Moşiia Tătăranii cu sat.

4. Moşiia Movilenii.
5. Partea din moşiia Zbogomeştii de pe părăul Pereschivului.
6. Partea de moşiia Burdusanii din Ţănt. Tecučului.
3. 10 pogoane vie la Chilieni, ce nu are în contract.
4. 32 boi cu 4 pluguri ce iarăş nu le are prin contract.
5. 16 vite albe, ce iarăş nu le are în contract.
6. 265 stupi, ce iarăş nu-i are în contract.
7. Ţigani sânt dați în contract să lucreză câte 12 zile proaste pe an şi să le dei loc de arat şi iarbă de coasă, iar dum[lui] îi pune de lucrează pe tot anul, nu numai pe Ţăgani, dar şi pe Ţăgance şi copiii lor, bătându-i în feliuri de schinğuiri, din carii au şi murit unii din bătăile lor, iar alții au epilepsis, bez că li-au luat vite şi altele supt feliuri de chipuri, încât au rămas săraci cu totul, din carii sânt față.
8. Pe moşiia Čiocanii şi Iveştii, când li-au luat, era într' amândoaâ satele cu sloboziia Movilenii no. de 300 gospodari; astăzi nu să află mai mult în satul Iveştii, ce să zice Măčucaşii, decăt vr'o 70 oameni şi în Čiocani vr'o 15, iar ciialalți toț au fugit de multele bătăi şi asupriri, în lucrul boerescului şi alte jacuri, care şi aceşti puțăni ce au rămas stau gata să fugă. În scurt, acest feliu de robie, acest feliu de schingiuiri, acest feliu de nemilostiviri ce au urmat, atât asupra lăcuitorilor, cât şi asupra Ţiganilor, îi vrednic cineva lăcrămând să jăluiască.
Mă rog cinstitului Divan să să rânduiască doi boeri la fața locului, să cerceteză toate, pe d. Post. Ion Jora şi pe d. Spatar Ianacachi Lambrinò, şi să fie înpreună şi d. starostele de județ, poruncindu-i-să de unde să cuvine, fiindcă numitul Balasan esti sudet, să aibă poruncă să stei faţă la toată cercetarea, căci după dreptățile ce cunosc că are dum[lui] Cămnr., eu ceiu venitul moşiilor pe şasă ani şi venitul vitelor şi a stupilor şi roada, asăminea şi a viilor, şi slujba Ţiganilor, şi să sigurepsască cu vrednic chizăş că la înplinirea anilor vor fi vitele întregite cu no. oamenilor precum li-au luat.
Iscălit: Gheorghi Oprişan Pahr. 1830, Apr. 1.

Ordinul isprăvniciei pentru predarea moşiei arată că Pereț îşi cedase dreptul lui Neculachi Roset, în numele căruia a lucrat Oprişan:

Cătră cinstit duml. muisù Ioan Bălăsan,

Fiindcă prin luminată carte gpod şi alăturată carte cinstitei Visterei ci ni-au vinit ni să porunceşte ca pe dta cu totul să te dipărtăm din stăpănire moşăi Ciocanii şi să să dei în stăpănire dumisale doftorului Peris, pe cari şi duml. doftoru au dat-o dumisali biv Vel Vist. Neculachi Rosit şi duml. Vist. rănduiaşte vechil pi dl. Pahr. Gheorghii Oprişan,
Deci din parte noastră s'au rănduit pe duml. Medelnicer Costandin, cari, viind acolo şi făcăndu-ți cunoscut poroncile de sus arătate, vei

faci teslim atăt moşia cu toate celi lipite de dănsa, cum şi cu toate produhturili ci vor fi pe dănsa adunate pără acum de dta, cu izvod anume, ca şi d[i] Medelnicer să o facă teslim dumisali Pahr. Oprişan, vechilul din parte dumisale biv Vel Vist. Neculachi Rosit, şi dta mai mult nu ai să te amestici întru căt de puţin la numita moşie.

Încă în 1830 afacerea nu era terminată, şi Pereţ căpăta sechestrul, cu a cărui aplicare era însărcinat tot «prietenul» Oprişan:

Iubite prieteni,

Asupra pretenţiilor meli în protiva lui Balasan, cari sănt bini cunoscute dumli, acum am căpătat poronca ocărmuirei de a să secvestrui toată avere lui Balasan mişcătoare şi nemişcătoare pe moşie Ciocanii, a căriia lucrare fiindcă ari a să faci prin dumv. dregătorii de Tutovva înpreună şi cu starostile de sudeţi de la Tecuciu, cari are să vie acolò înpreună cu poroncile ci sănt de către cărmuiri la dănsul adresarisăte, eu, întemeet pe curăţăniia preteşugului ce am cunoscut că porţi către mini, te rog ca să priimeşti a fi vechilul mieu în pricină, şi astăzi, ca un vechil cum şi un dregătoriu ce pentru a mè norocire s'au întămplat a te afla astăzi, să binevoeşti a stărui cu osăbită sălinţă spre lucrare poroncită şi a să faci catagrafie în căt să poate a fi mai adevărată, cuprinzătoari de toate ale lui, pănă şi la stupi, fiindcă pe temeiul aceştii catagrafii au să să văndă şi la mezat, şi să nu iasă atunce vre o nepotrivire, şi, dacă s'ar întămpla ceva întărzăeri pănă la sosăre co poroncile a starostelui de sudeţi, dumta să fii cu privigheri ca nu cumva Balasan să înstrăineză cele de pe moşii. Ačastă lucrare făcăndu-o, dumta o vei adresarisi-o dumsle Vel Vist. Alecu Sturdza [1]), iar eu cred că îţ voiu rămănè cu nemărginiri îndatorit, fiind al dum[le] ca un frate

4 Iuli 1830. slugă: Perez (litere latine).

«Monsiiu» Pereţ punea pe Oprişan în legătură cu boierul A. Sturdza, care i se adresează şi el, dar în tonul potrivit cu distanţa, aşa de mare, dintre ei doi:

Arh. Pahce,

Duml. doftorul Peres, unul din cei întăiu prieteni ai miei, după pretenţiile ce are asupra lui Balasan, au căpătat poronca cărmuirei către dumv. dregătorii de Tutovva şi starostele sudeţilor de Tecuciu ca înpreună să secvestruiţ toate ale lui Balasan aflătoare pe moşie Ciocani, până după izbăvire pricinei, şi mi-au arătat că vechil din parte sa au însărcinat pe dumta în pricină.

---

[1]) Scris стѹрдза.

Așa dar, fiindcă enteresurile dum[le] monsiiu Peres sănt însuș a meli, eu și din parte mè recomanduesc pricina dum[le] și te poftescu ca în cuprindere poroncilor slobozite pentru secvestruire ačasta, cu osăbită sălință să te sărguești a faci cè mai priinčoasă lucrare cătră enteresul pricinii și, făcănd și lămurită catagrafii de toate, precum prin poroncă să arată, să să triimată drept la mine, înpreună cu raportul ce va ceri trebuința a să face din parte isprăvč., și eu îl voiu adresarisă unde va fi rănduit.

Enteresurile dumisale, precum am zis, sănt a meli și ceia ce vei face în pricină este pentru mine; nu mă îndoesc dar că te vei enterarisi cu osibire în pricină, pentru care voiu și rămănè foarte îndatorit, precum asămine pentru din înpotrivă dumta vei fi răspunzătoriu cătră mine, care sănt a dm[le] ca un frate și slugă

4 Iuli 1830. A. Sturdza.

Şi nu e mai dulce aceastălaltă scrisoare a lui Sturdza, din 1831:

Arh. Paharnice,

Spre răspuns pe pitacul dumitale din 26 a trecutei luni Mart, fac dumitale cunoscut că nič cum nu m'am supărat pentru că ai fi îndrăznit numai după zisa doftorului Peres a-mi triimite publicațiili Ciocanilor, ci m'am supărat pentru că eu după cuprindere pitacului dumli nu am priimit niciun plic cu asămene hărtii.

1831, Apr. 4. A dumitale frate, slugă
A. Sturdza

Se constată atunci pământuri «vândute» fără drept, sume neîmplinite, stricăciuni:

O bucată di loc la hotarul di spri Pogonești ci să chiamă Buhaiu, văndută cu 150 lei di Balasan: bani i-au luat.

O hliză di la Burdusaci, Țănt. Tecučului, văndută di Balasan cu 40 galbini: bani i-au luat.

(Semnătură.)

O moară cu 2 petri la Ciucani, uiumul să străngi pi an 70 chili; nu s'au găsăt uium.

O moară străcată la Movileni și cu iaz di pești.

Herestè mari di 2 mori scoasă la Ciocani și Mărțicani.

Iar dejmurile lăcuitorilor nu s'au putut socoti; nu s'au găsăt sămănați popușoii boirești nici den anu trecut: vr'o 5 chili s'au găsăt, s'au lăsat pentru casă.

(Semnătura.) 1830, Iuli 17.

Dar Balasan vinde ceara de supt sechestru şi, spre desperarea vechilului Hobjilă, oamenii de pe Iveşti, datori după « pont » a căra pe zi optsprezece clăi de grâu, fug, aşa încât el cere ajutorul unui călăraş:

Cătră cinst. isprăvnicii de la Costandin Hobjălă.

Cinst. poronca isprăvnicii din 5 Avgost am priimit şi celi scrisă am înţăles. Mi să scrii cum di am îngăduit pi Arman di au luat čara di au văndut-o; eu am scris dumv. că în lipsa mè di acolo au luat čara di au văndut-o. Al doile, mi să scrii cum că pentru toati ci au luat Armanu şi au văndut voi fi eu în răspundiri. Dar celi ci au văndut mai înnainte secfestrului pot eu să răspund? Căci ačasta cari au făcut-o cu čara mi-au fost înşălătură şi eu am scris dumv. ca să fii oprit. Deosăbit mă rog dumv. ca să mi să triimată un calaraş cu čacmăn vr'o 2 zăli, că pi Iveşti nu pot să-i aduc la cali nici di cum: s'au îndărăpnicit cu totul. Di cu sară li să dă poroncă ca păr în zăo să iasă la carat grău la arii, ză din pont, după alcătuire ci am făcut cu dănşăi, căti 18 clăi pi ză, şi ei păr în zăo fug la chirii. Să am cinstit răspunsul.

1830, Avgust 7. Costandin Hobjălă

Oprişan, acum reprezintant al altui « capitalist », acest doctor francez de origine spaniolă, e însărcinat să facă, la timp, şi vânzarea la mezat a productelor:

Am priimit scrisoarea dumitale din 22 Iuli şi îţi rămâiu foarte îndatorat pintru toate ostănelili ce ai binevoit a-ţ da pentru enteresurile meli în săcfestrul venitului de pe moşiia Ciocani.

Eu nu pot încă a-ţ hotără ce să cuvine a face spre vănzarea acestor producturi, avăndu mai vărtos a să vinde la mezat păn la sfărşitul vadelii contractului. Pentru ačasta dar poftesc pe dumneata ca nimică să nu să vănză din toate aceste mai sus pomenite pănă ce nu vei priimi formalnică poroncă cum să urmeazi întru ačasta, rugăndu-te a privighiia spre a nu să irosă nimică de pe ačastă moşie, atăt pentru cele ce sănt a să strănge şi pentru celi ce s'au străns, şi nu mai puţin pentru stupi, vitele ce să află acolò i veniturile a crăčmelor şi altele ce-ţi sănt cunoscute dumitale.

Îndată ce vănzarea la mezat să va sfărşi, mă voi grăbi a-ţ face cunoscut chipurile ce va trebui să întrebuinţăzi la ačasta; pănă atuncea, dacă mă socoteşti trebnic spre a sluji întru ceva aicea, n'aştept decăt poruncile dumitali spre a le îndeplini, fiindu

Iaşi, 10 Avgust 1830. al dumitale ca un frate şi slugă
Perez.

Între acestea, se hotărîse de judecată scoaterea în arendă a moșiei răposatului Gheorghe Bogdan pe termin de opt ani, cum se vede din această nouă scrisoare a lui Pereț:

Cu frățască dragoste mă închin dumitale.

Din 8 a curgătoarei răvaș dumle am priimit, am înțăles cele însămnate. Pentru cari foarte mulțămesc de îndatorire. Fac însă cunoscut și poftesc di ertare, că dumta n'ai băgat de samă cuprindere răvașului meu, că adică hotărăre stăpânirei esti a să vinde moșăe la mezat aice în Eșii, păr la anul 838, înpreună și cu toate producturile ce vor fi pe moșăi. De aceia s'au făcut și catagrafii cari mi s'au triimis.
Apoi fără îndoială că Hobjălă ce au fost vechil din parte dumitale și vechilu consulului rusăsc ce au făcut catagrafie au să fii priivighetori, pentru cari au să păzască și să poarte de grijă, căutând moșăia ca pentru săne. Și plata ostenelii li s'a hotără de cătră stăpânire din vănzare producturilor, că-i știut că duml. Hobjălă nu poate să munciască degaba. Poftesc dar pentru hatărul meu să mă înștiințăz de lucrare ce urmiază și să însărcinezi pe dum. Hobjălă, pentru arătură de toamnă, dejmuri i orice alti a moșăei, a le căuta cu toată silința, stănd de obște pe moșăi ca când ar căuta pentru săne, încredințăndu-l că osteniala i să va da de cătră stăpânire, țăind socoteală curată de toate.

830, Avst. 16. Al dumitale ca un frate i slugă
Perez.

(V°:) Cinstit al meu ca un frate duml. cc. Iordachi Oprișan Pahr., ispravnic de Țănt. Tutovvii, cu frățască dragoste. Tutovva.

Oprișan cerea acum ca Pereț să se ocupe de vânzarea productelor, dar doctorul se apără că nimic nu-l privește decât mezatul, când sentința va fi definitivă:

Cu prietiniască dragoste mă închin
dumitali, arh. Pahar.

Scrisoarea dumitale din 17 a următoarii luni am priimit, însă mi-au pricinuit o îndestulă lucrari, văzând că dumta mă sălești de a pune la cali producturile moșăi Ciocanii, ca când ar fi dată în stăpânire mè, când știut este dumitale că, cu porunca depărtamentului, dumneavoastră dregătorii înpreună cu starostile rosăsc aț pus secvestru pe moșăi și producturile ei, rânduind pe Hobjălă privighitor și purtător de grijă întru strângere și nerăsipa producturilor aceștii moșăi, la cari eu nu sânt volnic a mă amesteca la cel mai mic lucru, pănă când nu să va da cè de săvărșit hotărăre ca să să vândă prin mezat și, atunce, rămăind asupra mè, pot ca să-mi pun toate enteresurile după cuviință la cale,

iar acum toată privighere şi purtare de grijă rămăne asupra dumilorvoastri şi a omului ce l-aţ rânduit, ca să nu să pricinuiască vre o păgubire, că răspundere va fi asupra dumv.

1830, Septv. 21, Eşăi. A dumitali ca un frate şi slugă, Perez.

(V°:) Cinstit al meu ca un frate dumis. arh. Pah. Gheorghii Oprişanu, cu prieteniască dragoste, Bărladu.

(Pecete cu o frunză de stejar şi: Je ne change qu'en mourant.)

Numai când ar lua el însuşi moşia la mezat, spune Pereţ, ar putea să iea asupră-şi căutarea:

Cu prieteniască dragoste mă închin
dumitale, arh. Paharnice.

Dorită scrisoare dumv. din 28 a trecutei luni Săptvr. am priimit-o şi pentru moşia Ciocanii ci să află supt săcfestru eu, precum am mai scris dumv., adaog şi acum a face cunoscut că eu întru căt de puţăn nu mă pot amesteca întru cătare iai pănă când nu să va da sfărşit mezatului şi, când va rămănè din mezat asupra mè, apoi atunce rămăni ca să mă pot amesteca, iar pănă atunce toată purtare de grijă rămăne asupra dumv., ca unii ci din poronca stăpănirii dinpreună cu starostele rusăscu aţi pus săcfestru pe acè moşii. Pentru care poftesc şi eu pe dum. ca să binevoeşti a avè privighere să nu să facă vre o păgubire în venitul moşii.

1830, Octv. 2, Iaşii. A dumv. bun prieten Perez.

(V°:) Cinstitu al meu bun prietin dums. arh. Pahr. Iordachi Oprişanu, ispravnicu Ţinutului Tutovii, cu prieteniască dragoste, Bărladu.

(Pecetea obişnuită.)

Dar, anunţând publicaţia mezatului, Pereţ se îngrijeşte de păstrarea grâului aflător şi de sămănăturile pe 1831:

Cu frăţască dragoste dumitali arh.
Păharnic Oprişăni.

Îm pari foarti rău că n'am putut să te văd mai înnainte di purcediri dumitali, cum mi-ai fost făgăduit, findcă am avut a vorbi mai mult cu dum. Cu toate acesti mă rog prè mult a sfărşă un čas mai înnainti poblicaţiia cari s'a trimes în Ţănutul a dumitali pentru vănzare vinitului a moşăi Ciocani şi a trimeti înnapoi fără nicio prilungiri Logofeţii cei Mari pentru să să dei sfărşit a numitului mezat un čas mai înnainti. Deosebit te prè rog, viind vreme sămănăturii, a poronci ca să samini căt să poate, alegănd grău care este mai bun

sămănături pe numita moșii, și să să facă păstrari pentru acel grău cari s'au văndut, înștiințăndu-mă căt au eşit cura[t] grău, înştiințăndu-mă şi căte părechi de boi au triimit *(sic)* de pulg [1]) *(sic)* Balasan, căt (= când) au întrat. Te rog prè tari, dacă n'ai un om să-m aducă răspunsul dumitale, să-m trimeți în pe *(sic)* plicul a Vistirii, și sănt

1831, Mart 6. A dumitali ca un frate,
Perez.

(V° :) Cinst. dumisali Păharnicului Oprișan la isprăvnicia Tutovii să se dei, la Bărlad.

(Pecetea obișnuită.)

Și el înoiește îndată aceste recomandații:

Cu frățască dragoste mă închin dumitali,
arhon Paharnice.

Sănt vr'o căteva zile de căndu am scris dumitale şi, fiindu-că mă tem ca nu cumva să nu fi priimit dumta scrisoare mea, pentru ačasta din nou scriu dumitale, rugăndu-te de a binevoi a-m triimete căt să va putè mai în grabă prin adresul cinstitii Visterii țidula de publicații care era să să facă în Ținutul dumitale pentru vănzare a veniturilor moșii Ciocanii după poronca ce ți s'au fost triimes de la cinst. Divan ğudecătoresc, căci mezatul acesta nu poate a să sfărși fără ačasta.

Deosăbit foarte te rog pe dumneata ca, căndu va veni vremea sămănăturii, a binevoi a porunci ca să să alegă grăul cel mai bun pentru sămănăturile ce au a să face și a porunci nu mai puțin și pentru grăul care să va triera și care este văndut după știința ce ț'au dat consulatul rusăsc, să nu să irosască, țiindu lămurită socotală de ceia ce va eși, și foarte mă vei îndatori, rămăindu

Al dumitali ca un frate i slugă, Peres.

Eșii, 1831, Mart 10.

(V° :) Cinstit dumli arhon Paharnic Iordachi Oprișan cu frățască dragoste să să dei la Bărlad.

(Pecetea obişnuită.)

Din condeiul lui Conachi e, în același an, cererea «Epitropiei casăi răposatului Hat. C. Palladi către cinst. dumlui Pahr. Iordachi Oprișanul», prin care se cere lui Oprișan să lămurească despre reaua administrație a lui Balasan,—cam ce relevase la Valea Verde și Kotzebue: împrăștierea locuitorilor, «stricarea de acareturi», «täierea pădurii»:

[1]) «Au primit de plug.» Partea din urmă a scris-o deci cu mâna lui doctorul.

Epitropiia, prin auzări particularnice s'au înştiinţat şi shedon s'au incredinţat că posesorii de moşiia Ciocanii din acel Ţănut ar fi adus-o într'o proastă şi ticăloasă stare cu înprăştiiarea lăcuitorilor, atît Moldoveni, căt şi Ţăgani, cu stricare de acareturi, cu tăerea pădurii i altăle asăminea.

Epitropia, vrănd a avè o adevărată şi lămurită pliroforie întru ačasta, de la cine ar fi putut-o cere şi nădăjdui decît de la un om cu ştiinţă, cu haractir cinstit, nu mai puţăn şi cu dureri asupra casăi bogdăneşti şi pällădeşti, precum eşti dumneata?

Şi dar să face dumitale poftitoare cerire să priimeşti însărcinarea de a merge însuş dumneta la pomenita moşie Ciocanii şi ca pentru a dumitale însuş interes să cercetez cu cè mai mare scumpătate pentru toate catahrisurile urmate şi toate păgubirile pricinuite casăi de spre acei posesori şi într'un cuvânt în ce stare au priimit ei moşiia şi în ce stare să află astăzi, după care cercetare apoi cu înştiinţarea dumitale pre larg arătătoare şi cu izvod alăturat să binevoeşti a da Epitropiei o lămurită pliroforie şi deplină încredinţare întru toate spre cè mai înnainte în urmarea dreptăţăi punire la cale, întru care şi Epitropiia va cunoaşte nu puţână îndatorire din partea dumitali.

Costachi Conachi Logft..., Ghica Hat. Secretar: Iuliano.

16 Iunii 1832. No. 154. Eşii.

(V°:) Către cinst. dumnealui Pahr. Iordachi Oprişanul, Bîrladul. No. 154.

Peste vreo lună (15 Iulie), Epitropia, în care acum găsim pe Mitropolitul Veniamin şi Ioniţă Coroiu, îi arată lui Oprişan că s'au numit pentru cercetare Postelnicul Iordachi Giurge şi Spătarul Enacachi Lambrinò, împreună cu starostele de sudiţi. El e rugat «ca un om vechiu şi cu dureri asupra aceştii casă, mai vârtos că din mâna dumitali au luat moşiia şi din izvoade iscălite de posesor pi celi ce i-ai făcut teslim, precum plugurile cu boi şi alte vite şi stupi şi lucruri, nu mai puţin ai ştiinţă şi în ce stari i s'au teslimatarisit moşiia şi în ce stare să află astăzi». Va fi vechil, «cerând dreptate casii şi a lăcuitorilor şi despăgubire a îmbilor părţi».

Vechilimeaua formală are data de 18 Septemvrie 1832.

Dar Oprişan vrea să păstreze, ca om al familiei păgubite, rostul de acuzator şi deci cere ca doi boieri să facă ei cercetarea oferită lui:

Copie.

Către cinst. Epitropie casăi răps.
Hat. C. Paladi,
Pahr. Gheorghi Oprişan.

Poronca cinst. Epitropii den 16 a următoarii lui Iuni, astăzi, la 29, am priimit cu multă plecăciuni cu dum. Pah. Toader Ioan. Am înţăles celi cuprinsă, ca să merg la moşie Ciocanii şi să fac pătrunzătoari cercetari la tot feliu de catahrisuri ce s'au urmat pe acè moşii de către posă[so]rul de acolo. Eu gata sănt a urmà întocma, dar, fiindcă la aciastă moşii esti multă strănbătati urmată de către posăsăr, atăt în benaleli moşii şi înprăştiiare lăcuitorilor şi băntuiri Ţiganilor şi feliuri de gloabi şi întri lăcuitori şi între Ţigani şi cu cumplite bătăi, şi eu fiindcă sănt omu casăi ştiut şi mărturisăt de toţi, nigreşit a să zică posăsărul că l-am asuprit la cercetari, şi, ca să lipsască cuvăntu acesta den mijloc, dacă s'a socoti de către cinst. Epitropii în bini, să să rănduiască formalnică poroncă către 2 boeri di aice să intri în cercetari tuturor catahrisurilor, şi eu, ca un casnic, să fiiu rănduit vichil, să ceiu dreptăţili casăi, mai vărtos că din măna mè au luoat moşia, esti ştiut cu căti i-am făcut teslim. Iar, dacă nu va fi socotinţa mè priimită, voi avè poroncă ce fel să urmez, şi eu, precum zâc, gata sănt.

832, Iuli 30. (Ciornă.)

Cineva, cercetând starea averii rămase după moartea lui Gheorghe Bogdan, constată cu indignare « tâlhăriile ce a deschis în casa răposatului », înştiinţând, în Septemvrie 1832, pe Oprişan:

Cu frăţască dragoste mă închin dumitale,
arhon Paharnice.

Şi pe scrisoare d'intăi şi pe ačasta de al doilea din 17 a curgătoarei tot odată pe amăndoă răspund dumitale. Nici pentru Ţigani, nici pentru Ciocani, lăsari sau uitari nu esti, dar, de ai şti tălhăriile ce am deschis în casa răposatului, de mirari ţ'ar fi: nici noapte, nici zioa nu-i odihnă, şi încă de ai mai şti căt de cu greu hărtiile de la Divanurile moldoveneşti aduc, dar s'au înplinit cerere dumitali şi să alăturiază dumitale şi carte către starostele de sudiţ şi vechilimè către dumta şi izvodul dumitali, care acum nu-l poţ aneresi, care să răndueşti şi un člen din boerii giudecători care s'au scris mai înnainte de către dumnealui Vel Logft. Conachi, şi dumneata vei mergi la dumnealor şi vei pune în lucrare celi spre folosul nevrâsnicilor copii. Aceste doă cărţi cu grăbire te rog să le triimeţ dumta la dumlui Medč. Vidraşcu, însă să nu le zăboveşti, ca să nu înciapă la culesul viilor,

macar că din scrisoare dumitale am înţăles că şi acolo este ca şi aice, şi sânt al dumitale

ca un frate şi slugă

832, Săptv. 22 ...Spăt.
Iaş.

Acelaşi, probabil, se ocupă de opoziţia lui Balasan, pe care o găseşte ieşită dintr' «o minte smintită şi nestatornică»:

Cu frăţască dragoste mă închin
dumitali, cc. Gheorghi.

Am priimit frăţasca dumitali scrisoare înpreună cu alăturatele hărtii, după opisul iscălit de dumta, triimesă spre dărămarea pretenţiilor lui Balasan, din care de şi nu să poate înţălege nimic decăt o minte smintită şi nestatornică, aneresând rândurile cele mai de sus pre cele mai de jos şi nistojând *(sic)* o hărtie pe alta, cu toate aceste li-am oprit, ca să le cetesc mai cu luare aminte, şi, de ne vor fi spre vre un folos, să le întrebuinţăm, cari, de nu, apoi să vor întoarce iarăş înnapoi dumitali. Ar fi fost bine să fi luat osteniala însuş dumta înpreună cu hărtiile, cari eşti om vechiu a casăi şi ştii toate încunğurările acestor pricini.

Iar eu sănt
a dtali ca un frati şi slugă

. . .

22 Fevr. 833.
Eşii.

(V°:) Cinst. mie ca un frate dumisale Pahr. Gheorghi Oprişan cu frăţască dragoste.

Acum şi mănăstirea vecină, Răchitoasa, caută să se judece pentru Ciocani, Dariţi, Bătăneşti şi Băiceni şi, ştiind că li e uşor călugărilor să se judece ca unii cari nu dau din banii lor, Oprişan cere sfatul lui Conachi, în calitatea acestuia de «epitrop casăĭ Hat. Costandin Păladi».

«Vechilimeaua» i se dă (pecete cu «Pecete epitropii casii răposatului Hatman Costandin Paladi, 1831, Septvr. 19»), în numele Mitropolitului Veniamin şi al lui Conachi.

Cu multă plecăciuni mă închin d[i], cc. Costachi.

Cu vinitu m. Răchitoasa m'am înfăţoşat la ğudecătorie Barlad. Pentru pretenţia ce faci de moşie Ceucanii, Dariţii şi Băteneştii, Băicenii şi pentru ca nu cumva să să închei de la faţa locului vre un jurnal cu amestecătură (fără să sămtă judecătorii scoposul meu), am mai

prelungit ca să stè cu lucrarea jurnalului, ca să am vremi să mă întâlnesc cu dumta, avănd a vorovi şi a-mi da povăţuire. Eu eram să vin la Ţigăneşti, apoi m'au înştiinţat că dum. în grabă ai să treci la Eşi. Mă rog poronceşti-mi cănd va fi trecere dum[1] prin Bărlad, ca să ştiu să păzăsc cale, căci cere trebuinţa niapărat a mă întălni. Duvagiilor acestora ci sănt den parte mănăstirei le urlă în cap mari nădejdi, dar eu socotesc că niciun fel de dreptati n'ari: cu toate aceste călugărei, pentru că ei niciodată nu cheltuesc din punga lor, mai totdeauna îş înplinesc scoposul.

1836, Apr. 26. A dumitali prè-plecat slugă
Gheorghi Oprişan Pah.

Şi, la 21 Iunie, altcineva, ocupându-se şi de vechea afacére cu Balasan, scrie astfel despre conflictul cu călugării şi ajutorul lui Conachi:

Pentru pricina Răchitoasii, am văzut celi însămnate şi, fiindcă d. Logf. Conachi să află dus la Mărzăşti, îndată ci va veni, îţ voi arăta ce-mi scrii şi îl voi face să vorbască cu Hat. Cerchez şi voi trimiti aici carte.

In ce priveşte pe Balasan, vânzarea pe baza sechestrului îşi urmà cursul. La 20 April 1838, «Epitropiia casii răposatului Hatman C. Paladi» scrie lui Gheorghe Oprişan:

(Se decisese a se vinde vitele) şi alte pojăjii a casii de la fostul posesor a moşiei Ciocanii. Balasan, însă, luându-să acum în băgare de samă că preţul boilor au căzut, s'au socotit că acei treizăci şi doi boi boereşti să nu să vănză, ci să să ţie păstraţi la moşiia Mădârjacul de lăngă Eşi, însărcinăndu-să posesorul a le purta de grijă pănă să va vidè sporire în preţ.

V.

BOIERI DE ŢARA-DE-JOS

Prin afacerile care i-au fost încredinţate, Oprişan a ajuns în legătură cu câţiva membri ai boierimii tutovene, oameni asemenea cu figurile frumoase din romanul lui Kotzebue, ca Vornicul Alecu Dolban.

Găsim astfel pe ruda domnească din margenea Bârladului, din satul Zorleni, Vornicul Alecu Calimah, ale cărui legături le-am prezintat cândva în volumul VI din *Studiile şi documentele*

mele. În 1820 el se interesează de nişte interese ale familiei Cerchez-Donici. Era vorba de sechestrul pus cu cruzime de Oprişan pe averea socrului Cerchez, ceea ce produsese supărare şi la Curte, trebuind să se facă recurs la mijloacele de împăciuire ale juristului Vornic Donici:

Arh. Pahce,

Scrisoare dumli am priimit, că eşti sănătos m'au bucurat şi toati celi scrisă am văzut, în care pricină cercetănd de vreo mişcare a Cam. Cerchez spre întărire dieţii socrului dumli, n'am aflat decăt socrul dumli scrie o scrisoare aice, jăluindu-să că fiica dumisale, soţiia dumli, l-au supărat prè mult, secvestruindu-i toate, de care s'au fost supărat Măriia Sa Vodă, şi scrisoare dumli aciasta au prins bucloc, căci îndată au mers la dumlui Vorc. Donici şi, pliroforisăndu-să de pricină, după multă sălă ci i-am făcut, abè l-au rădicat şi s'au făcut lucrari cuviinčoasă, rămăind a să faci răspuns consulatului pe căte ci au dat, că dumlui Spăt., socrul dumli, nimică nu poate înstriina din lucrurile ci au dat zăstre ficii dumle şi prin osăbită scrisoare cătră răpousatul Spat. Ioniţi Cananò au făgăduit, di pi cari notă să va scoati copie şi să va triimiti duml. ca să o ai în loc de sănet, pusă neapărat, care trebueşte a să vidè izvodul de zăstre i scrisoare acè cătră răps. Cananò, precum te vei pliroforisă din însămnare Vorc. Donici. Deci dumta numai de căt puni să scoată copie di pi răvaşul acela i izvodul de zăstre şi, încredinţându-l de isprăvč., îndată să li triimeţi aice, dar întărzăere să nu să facă. Aceste am făcut şi din curăţii mè te înştiinţăz pre larg; în decăt dumta alţii să nu ştie.

820, Apr. 18, A dumli îndatorit: Calimah Vorc.
Ieş.

(V°:) Cinstiti dumisale arh. Pah. Iordachi Oprişan cu dragoste la Bărlad.

E vorba şi de o potolire a pretenţiilor unei maice Athanasia care e la Donici,—se pare, deci, o rudă a lui Oprişan.

Anume schimburi de cai, cerute, arată a fi plata intervenţiei:

Arhn. Pahr.

Intriga prietenului dum[i] au agiuns pănă şi pe la lăcaşurile sfintii, zădărând şi întărtând pricină fără pricini şi, cu toati aceste, prinzând eu de veste, s'au făcut cele de cuviinţă mijlociri şi pe maica Athanasiia, ce să află aice, să află acum la dum[i] Vorc. Andronachi Donici, nefăcând nicio mişcare, după planurile ce întinsăsă creştinul clironom. Deci, sfătuindu-ne amândoi înpreună cu Vorc. Andronachi, am găsât de cuviinţă ca pentru toate pricinile aceste, fără cè mai mică zăbavă, să te scoli dum. şi să vii aice, pentru 4, mult 5 zile. Cu grabă îţi scriu

dar acesti puțini slovi, ca să grăbești și dum. a veni îndată fără zăbava aice, luând și răspuns de la ispravnici cătră depart. pricinilor streini, pe cartea ce s'au trimes cu Grigorași, întocma cum ț'am scris atunce. Aceste te înștiințăz, iar eu sănt 820, Apr. 30.

A dumitali îndatorit: Calimah Vornic.

S'au mai înfățoșat și alt prilej foarte folositori dum., care, viind, îl vei cunoaște.

Osăbit te înștiințăzi că am rămas numa în doi cai, căci ca o pradă m'au încunğorat. Te poftesc a da cei doi armăsaraș negri ce ai și, plăcăndu-mi, sau în bani ne vom învoi, sau îți voi da pe roibu cel briaz, care îți place, di armasari, căci celui castaniu i-am găsit soți.

(V°:) La 30 April la cinci ciasuri di zi s'au pornit țimirașu.

Cinst. dumisale arh. Pahr. Iordache Oprișan cu dragoste la Bărlad.

(Pecete turcească.)

O ultimă scrisoare, din 27 April 1820, privește tot această afacere:

Să să dei la isprăvč. și sălești a-le faci răspunsul cerșut, adică pe ce temeiuri și dreptăți faci pretenție soțiia dumli cucoana Ruxanda și supt care cuvinte s'au pus săcvestrul, iconomisănd dumt. că în înștiințare ce vor faci dumlor ispravč. să zică și aciasta (după cum să va pliroforisă cinst. dipartament din copiile scrisorilor de dovezi ci au triimes soțiia dumlui, încredințate de dumlor, după oarecari urmare, ca prin acasta să să poată statornici dreptățile acele ce dintr'o'ntăi au căștigat soțiia dumli), și acè adiverință să o triimeț cum mai în grabă aici la mine ca să să facă celi ci încă mai sănt de cuviință.

Spătarul Ioan Cuza, întrebat în ce privește dania de lângă Iași a Elisavetei Romașcu, mărturisește în 1826 în sensul dorit de Oprișan, neuitând să sublinieze că o mărturie a lui nu o dă decât după cea mai atentă cercetare:

Copie.

Cătră cinstita Logofeția cè Mari
Spat. Ioan Cuza.

Luminată carte Marii Sale lui Vodă din 18 al aceștii curgătoare luni Iunie am luat cu multă plecăčune, întovărășită și cu o copie de pe danie călugăriții Elisavet ce face dums. Pah. Gheorghi Oprișan un loc de la Eși, care au fost încredințată de mine, am înțăles și celi cuprinzătoare asupra întrebării ce mi să face. Drept aceia fac cunoscut cinstitei Logofeții ca să să aräte Mării Sale lui Vodă că eu niciodată nu običnuesc a pune iscălitură pe acest fel de hărtie păr nu văd ipochimenul ce o dă și cetesc cu lămurire toate cele cuprinsă, iar mai

vărtos aceştii călugăriţă aducănd întămplare să am perierghie, i-am făcut mai deosăbite întrebări, puindu-i înnainte şi multe din înpotrivă ponturi şi ia au rămas tot neschimbată din hotărăre sa şi cu mare mulţămire cătră Pah. Oprişan pentru căutare şi ajutoriul ce au cunoscut mai mult decăt de la un fiiu din trupul său, şi m'au rugat cu tot dinadinsul să încredinţăz scrisoare de danii; pentru care după poroncă în cuget curat nu lipsăsc a înştiinţa de tot adevărul.

1826, Iunie 27.

O scrisoare din 1[iu] Iulie 1844 a lui Oprișan arată legăturile bănești cu comisul Ionică Beldiman.

Cea mai onorabilă mărturie pentru acela care pornise răzeș sărac și om de casă ca să ajungă în relații cu lumea boierească înaltă e însă scrisoarea din 1839, prin care Conachi-i recomandă pe «fiul», adecă ginerele său Nicolachi Conachi-Vogoridi, ca să-l inițieze în rosturile de moșie:

Arhon Paharnice,

Ştiind plecarea dumitale cătră răposatul Căminar Bogdan, nu mai puțin și cătră clironomii săi, cărora ai săvărşit multe îndatoritoare slujbe, nu mă îndoesc că şi acum, la prilejul înfăţoşării fiiului mieu Nicolachi acolò, ca un mădulari a familiei bogdănești, te vei arăta cu osăbiri sărguitoriu. Pe aciasta răzimat vă și poftesc ca pentru moșiile ce se găsăsc în părțile acele, potrivit poroncilor Divanului ci ari Nicolachi de a se măsura și a se prețălui stare lor de astăzi, să stăruiț a se urma asămine lucrări în cât mai în grabă şi cu o chibzuiri aşa de nemerită încăt să-mi pricinuiască mulţămire a dumitali sărguinţă, dănd cuvenita pliroforii și povățuire de trebuință către Nicolachi ca un cunoscător şi ispitit ci vă găsiţ în acesta, după cari voi rămănè cu recunoştinţă în potriva slujbii care o aştept şi la proeresul şi vredniciia cè cu osăbire a dumitali.

Al dumitali: Costachi Conachi Logft.

1839, April 7.

VI

ŢIGANII IN PRAGUL LIBERĂRII

O parte din aceste acte privesc, ca de obiceiu pe această vreme, pe Ţiganii cari nu odată au atras și atenția lui Kotzebue.

Încă dela 1811 Oprișan e cumpărător de robi.

Izvod de căte suflete Ţigani lăeş s'o venit în parte dumlui Gheorghi Oprişan, ce i-am cumpărat în tovărăşie de la dumlui Alecu Grečanu Spatr.; 1811, Mart. 10.

Ţigani ci am cumpărat de la dum. Alecu Grecianu Spat. la anu 1811, Fev. 1, cari sănt trecuţ în hrisovu ci am de la Mărie Sa Scărlat Calimah Vvod, cari esti din anu trecut, 1813, Iuni 23. (Nume: Radu Petrinjăl, Barbu Băngoiu, Vărvara Doroftie, Opre săn Hrăste Hăngan.) Gheorghi Oprişan Medčr.

Ei sunt «vătraşi», oameni muncitori, pe cari proprietarul are a-i hrăni, făcându-li şi împrumuturi. Îi vedem şi făcând var. Unii sânt bucătari, vizitii.

Arh. Pahr.,

După înştiinţare ce ai făcut dum. epitropii pentru primejdie în cari să află Ţăganii de la Ciocani din pricina lipsăi de păine şi din pricină că isprăvnicie nimică n'au făcut în pricina ačasta atingătoare de datoria lui Bălăsan.

Iată că scriu dum [1] că pentru de a scăpa pe Ţăgani de primejdii, măcar că nu să află încă în stăpănire casă, să binevoeşti a le cumpăra triizăci chile mălaiu din mălaiul cel bun de la Ţara-Romăniască de vănzare, şi să ei un zapis de la dănşăi în isprăvnicii, prin cari să arăţ şi primejdie în cari s'au aflat Ţiganii şi (neînplinire, *şters*) adiiaforiia întru hrana lor di cătră Bălăsan, încă că au adus pe epitropii în nevoi de a-i înprumuta pentru ca să-i scoată din primejdie foamitii, cari zapis încredinţăndu-l de ispravč. cu vadè pănă la toamnă, sau şi mai tărzău, îndată ci piste zăci zăle mă vei afla că am trecut la Ţăgăneşti, să mi-l triimeţ ca să-ţ dau banii, sau că vei rărndui pe cineva aici să-i priimască de la epitropii, numai zmintială să nu să facă, poftesc arh. Pahr., ca să scăpăm pe bieţăi [Ţă]gani, în cari nu cred că nu vor fi şi sămănţă de a dli din tinereţă, şi a lui Bogdan.

1833, Iunii 15.

A dumitali ca un frati:
Costachi Conachi Logf.

(V°:) Cinst. frate dumn. arh. Pahr. Iordachi Oprişan cu frăţască dragoste, la Bărlad.

Adecă noi robii Ţigani vătraş de la moşiia Ciocanii încredenţăm cu acest zapis al nostru cătră cinstita epitropii a casăi răposatului stăpânul nostru Hat. C. Paladi, precum să să ştii că, după lipsa de pâine ce au urmat în anul acesta, rămâind noi în cè mai [mari] deznădăjduiri că vom peri de foame, niavând niciun ajutor din parte posăsorului aceştii moşii Ciocanii, am căzut cu rugăminte şi ni-au înprumutat cu 800, adecă opt sute lei, de ni-am cumpărat pâini, scoţându cu viiaţa noastră şi a copiilor noştri. Pentru cari bani ni-am pus vadè cum să vor răspunde la viitoare lună Ghenar 1834, fără zminteală, iar,

dacă nu vom fi următori a da banii la numita vadè, să aibă a înplini ori cu ce va găsi la casăli noastri, întru care sântem chizăş platnici unul pentru altul. Am rugat şi pe dumnealui ispravnicu de Ţint. de au încredinţat zapisul şi spre încredinţare ni-am pus numili şi degetili noastre, arătând fieştecare câtu îi datori din banii aceştiia:

Eu Ioan Săul, bulucbaşa, platnic lei par. 1833, Avgust.
Eu Vasili Săul » 41,12.
Eu Manoli Său » 27 —
Eu Dumitru Băğu » 24,14
Eu Costandin vezăteu » 31,38.

(Urmează şi alte nume: Iordachi Dâra, Gheorghi Colibei, Sandu Coraighi, Ioniţă Nebunu, Toader Chirachi, Tudor Beliu, Vasili Toronică, Pavăl Biţă.)

16 Ianuar 1834.

Epitropia C. Paladi către Oprişan. Pentru 800 de lei « care prin dumneata s'au înprumutat Ţiganilor de pe moşiia Ciocanii la lipsi de pâine ce pătimè, acum, aflându-să şi casa în strămtoriri de bani », îl roagă să ceară banii de la datornici ». (Semnat: Conachi.)

La 1848, într'o afacere de schimb, e vorba şi de lăieşi din « Ţara Ungurească ».

Dumisale Ioan Gheuca pentru schimbul ci i-am făcut di mi-au dat moşie Scotohana č-am rămas drept datoriu cu patru suflete di Ţigani, un sălaş, cari sălaş bătrân să-i fie, mă îndatoresc în vadè di un an fără zminteală să o fac teslim; însă Ţiganii lăeş di cei uniţi, din Ţara Unguriască să-i fie, şi, cănd îi voi faci teslim, am să-mi eu sănet. Acesta, şi spre credinţă am iscălit. Şi tot atuncia am să-i dau scrisoare din parte mè de schimb, după rănduială, căci acum nu i-am dat, din pricină că n'am ştiut numele Ţiganilor.

1848, Fevr. 20.
(Iscălit:) Gheorghi Oprişan Medčr.

Costandin Mărzac Pitarul, într'o adresă către Divanul Cnejiei Moldovei, îşi cere dela Vistierniceasa Catinca Ianculeu un Ţigan:

Mă rog dumv. ca să ni să facă înplinire atăt de Ţăgani, de slujba lor de la ğudecată incoace, căt şi de cheltuiala č-am făcut, căci, luându-mi-să bucătariul şi vezăteu de la casa mè, acum dau bucătariului pe lună 15 lei şi vizăteului asămine 15 lei pe lună.

« Modorăni » sau Modorani cu cai apar în documentele ce urmează. Ei atacă precum am mai văzut, şi curţile, care se apără de ei cu armele.

Cătră cinstita isprăvnicii a Ţănutului Tutovei,
Sărdr. Nedelcu Oprişan.

La 11 a trecutii luni Octv. şi anu 1844, viindu un no. de 40 şătre Ţăgani modorani, čata lui bulubaşa Vasăli Tataru, şi aşăzăndu-să pe moşiia Chetrănii, parte răzăşască, dănd drumul la 50 capite cai în ţarina mè şi la arei, mi-au făcut străcăčuni mărturisătă prin ispaşie ci în copii alăturez pi lăngă ačasta, întărită de dlui privighitor ocolului, cari cai oprindu-să pănă să vor înfăţoşa vinovaţii ţăgani să mă despăgubască, m'am trezit năvălindu-mă nămolul Ţăganilor cu fimei, copii, înarmaţ de čomegi, ca să mă ucidă în casa mè, în vremi cănd eu mă găsăm numai cu un răndaş în ogradă, şi să ei în sălă cai. La asămine înpreğurare ğudeci cinstita isprăvnicii ci au trebuit să fac. Am luat şi eu armi în mănă şi am dat veste de au alergat ominii mei şi cu acest chip m'am putut înpotrivi furii lor şi me i-am putut săguripsă viaţa, iar drept îndestulare mè am oprit doi cai şi trii şali tarniţi. Înpreğurările m'au cerut chiar atunce a pleca la Eşi în interesurili meli, de unde abei acum în sărbătorile aceste m'am putut inturna. La sosăre mè m'am încredinţat de omeni mei că casa mè s'au păzăt cu puşcaş şi omini strajari di opştii de frica Modorănilor acelora, din cari în mai multe rănduri s'au primblat nopţile căti cinci şasă prin sat şi în prijma ogrăzii... Astăzi tocmai cătră nopti au venit prilej ca spusa ominilor să să adeverască, puind păndaşi mei pe patru şi prinzăndu-i din crăčma ci o am chiar în prijma casii meli, urmare din cari să poti încredinţa cinstita isprăvnicie că iei venisă înnadins spre a-ş îndeplini scoposul lor sau să mă prădi pisti nopte sau să-mi dei foc în casă şi, răo lor plecare dănd prilej, supt a mè biruinţă prinzăndu-i, îi treimăt supt paza în priimire cinstitii isprăvnicii.

Ispaşiia ci s'au făcut de cătră noi ğos iscăliţii prin puniria degitilor pentru stricăčuni ci s'au urmat în ţarină de cătră vitile de cai, în no. de cinzăci capiti, de la patruzăci şătri Ţăgani modorăni din čata lui bulibaşa Vasăli Tataru, cari au fost stat pe moşiia Chetrenii, parte răzăşească, socotind în frica lui Dumnezău: adică una merţă grău în arie boierească, una mii căpăţănă varză, din vărzăriia di la vali de arii, zăce chili popuşoi, la douzăci grămăzi, măsuraţi şi călcaţi cu pičoarele, şi douazăci glugi hluji, — aceste toate arătati mai sus s'au străcat de cătră cai Modorănilor mai sus arătaţ, cari prinzăndu-să li s'au oprit doi cai, trii şăli tarniţi pără vor despăgubi pe dum[lui] boeriul Nedelcu Oprişanu din păgubiria mai sus arătată, cari de cătră noi s'au socotit în adivăr fără părtiniri:

Eu Radu Nechita vornicel.
Eu Costandin Patrichi pasnic
Eu Radu Apostu.
Eu Gheorghi Chiri.

Eu Costandin săn Costachi Miron.
Eu Costin Miron sau Cibotari.
Eu Gheorghi Miron sau Scutar.
Eu Vasăli a Bucuri.

Eu Toadir Chiri.
Eu Ion Miron.
Eu Ilii Corne.

Eu Ion Străuianu.
Eu Mihălachi pădurar.
Eu Vasăli săn Dumitru Chiri.
Frați fiind și noi iscăliți, cu mănile nostre am iscălit,
... Anton Sucevanu.

(Pecetea satului.)

Am înpănat a doa zi în toate laturile a urmări pe tălhari, cari, mergănd în Țănutu Tecuciului gonașii mei, la sat Frumușălu, undi s'au întălnit cu un lingurar..., și luăndu-să de vorbă de acesti prădări, au mărturisăt numitul lingurar în viu grai oaminilor mii că însuș cu ochii lui au văzut în fapt de zăo la bordeili acelor Modorăni cari s'au slobozit de supt închisoarea grosului is. de Tutova cum au adus calu și celalanti lucruri prădate.

(Nedelcu Oprișan către isprăvnicie.)
La 28 a trecutii luni Fevr. 845, noapte, la 8 časuri turcești a [u]nui slujbaș volnic ș'au *(sic)* încunjurăndu-i casa niște talhari țăgani modorăni, tot aciia cari au sărit cu bunt mai înnainte asupră-mi după jaluba ce am și dat-o îndată atunce isprăvnicii și pe Țăgani de faptele lor. Ačastă pridari urmată au fost așa, că, într'alt chip neputăndu-să lipi de casa slujbașului, anumi Ion Străuianul, i-au prins oai cu melu ei din vitile sale și, tăindu-le, au înpărțăt la cănii numitului slujbaș, undi liniștindu-să cănii, au întrat Modorănii în tinda casăi și i-au luoat calu și, zdrobindu-l cumplit, l-au prădat și din casă de toate pănzurile, laviceri și altele ce au avut, luându-i și zăce carboavi; cari mai ğos să va însămna anumi toate prădăčunile. Jaluba mè dată de mai înnainte și tot pentru acești Modorăni am înfățoșat și izvod anumi de toț prădații... Nicio punire la cali nu am nici pănă acum și supt ce chizășii s'au slobozit Modorănii de supt închisoarea grosului eu nu știu.

3 cui de fer pentru furi de cai,
1 cui de fer închipuit a descuiè feluri de zăvoară,
1 chilă de tăet la fer, lăcăț și altili.
1 părechi desagi de părnoi *(sic)*.
1 čomag de cornu.

(Între obiectele prădate:) 6 burneți, 4 scorțuri laț de lănă, 160 coți pănză în fășii de bunbac, 80 coț pănză de in sadè, 90 coți pănză de călți, 40 chite de cănepă nelucrată, 90 cairi de lănă cheptănată, 4 ghemătocuri de lănă toarsă, 1 oghial cit nou de tărgu, 1 așternut de lănă de țară, 1 chebi, 2 fiară de plug, 1 mănta de sucman, 1 părechi cibote de Brașov nou.

Lingurarii nu sânt stricători, ca aceia, ci se tocmesc, bulibașa și « cetașii » împreună, la secere pe moșii:

Adică eu Onul Ceuş, înpreună cu Săma săn Ilii bulubaş di lingurali a haznimii *(sic)* ci ni aflăm cu lăcuinţa la sat Oşăştii, Ţănt. Vasluiului, încredinţăm prin acest adivărat zapisu nostru dumisali boeriului biv Vel Pahr. ca să fii ştiut că prin bună tocmală ne'm alcătuit cu d[i] ca în vara viitoari să avem a-i săcera triizăci şi una fălci grău cu preţi căti şasăsprăzece lei falce, trei ocă brănză şi doâ dimerlii făină la falci, cari bani să cuprind patru suti noâzăci şi şasă lei. Acum deci noi săntem îndatoriţ ca, la vremi ce ni va da di ştiri, noi gata să vinim la săciri cu cetaşii noştri, la cari am înpărţăt bani; iar, cănd vom face vre o smintială la vremi, atunci toată păgubiri ci să va pricinui dumisali di spre noi, să avem a răspunde. Şi spre încredinţari ne-am pus numili şi degitili.

1832, Ghen. 7, Bărlad.

Eu Onol Cauş lingurar.

Eu Săma săn Ilii lingurar.

Acest zapisu a numiţilor lingurari pentru tocmala cu dum[i] Pah. s'au scris di cătră mini cănd ş'au priimit 320 lei arătaţi mai sus.

Pascal Gane (?) Stol.

Καὶ ἐγὸ ἤμουν παρὸν καὶ ἐπέγραψα: Γεώργιος Δάνος. [1])

O socoteală din 1850 arată ce se poate găsi la o casă de Ţigani:

Din Ţiganii cumpăraţi di la Sărd. Gheorghi Docan şi Pahr. Popa:

Cei rădicaţ la închisoari: Tănase Čurcanu giudi. Lucrurile ci li s'au luat: 1 părăchi cioboti di Braşov, 1 părechi colţuni di abà. Un bâciu di cură, bun de giude. Un frău cu doâ zabali şi dezghin. Un căpăstru cu pană bună di cură. O chebi mari bună.

Grigori Čurcanu: Un taclit nou bun nipurtat, 4 irmilici de argint cu pungi cu tot.

Niţă Čurcanu, scripcaru: Un mănz cal murgu de doi ani, rămas de la o iapă a sa ci au perit de iarna trecută. Un brău nou albu. O căčulă bună noă.

Neculai Čurcanu: O iapă murgă cu catăr cal a iai, cumpărată di doi ani di la Ion herghelegiu boeresc. Un harapnic nou. Doă frănghii de cănipă. Un calup de sopon bun. O căčulă.

(Alte nume: Gheorghe Şoşoi, Neculai Čurcanu Haretu.)

Din Ţiganii cumpăraţi di la Spat. Alecu Grečanu, Ioan săn Dumitru zurbagiu: O chebi scurtă de Ţara Munteniască, de 45 lei. O căčulă di chelcè bună.

Costachi Căldăraru săn Ioan zurbagiu: Un frău di cură fără zăbali. Doă ocă cositor, o litră ţipirig. O şorţ pestelcă di Ţara Munteniască, vărgată cu arnič albastru. Un tulpan topit galbăn. O părăchi pantofi noi.

Dumitru săidăcar, brat Dinu Sfărlache: O căpiţală de cură noă fără dărlogi şi zăbali. Doă frăi de cură. Doă chingi fără cătărămi. O

[1]) Şi eu eram de faţă şi am scris: Gheorghe Danu.

căpiţală de cură noaă din chele dum. Ioniţă Oprişan. Un brič de ras. O cheli de bou bătută.

Gheorghi săn Dumitru Sfărlace săidăcar: 1 testemel galbăn nou topit.

Lucruri luati di la ceialalţi Ţigani:

Di la Vasăli Ğurcanu: 1 capră a făta, murgă, cumpărată di la Neculai moraru din Coču, 2 frănghii de cănepă.

De la Gheorghi Ğurcanu Pleşcan: 1 mănză niagră cam surii, cumpărată de doi ani de la Vasăli Velică din Chetreni.

De la Dinu săn Gheorghi Sfărlace, căldărar: 1 basmà bună. Un frău bun cu zabali de Ţara Munteniască. 2 ghizdani cu hărtii şi alti cărţi...

(1850, 15 Iulie.)

Pe la 1850, vremea liberării, Oprişanilor li fug Ţiganii şi prin Muntenia, Bucovina, Basarabia şi Ardeal.

La 27 Iunie, Nedelco Oprişan roagă Departamentul din Lăuntru să permită vătafului Radu « cu doi giuzi dintre Ţiganii mei locali ca să urmărească şi să-i aducă la urma lor » pe sălaşele fugite dela dânsul: « 13 în Valahia, 16 în Transălvania, 8 în Bucovina, 7 în Basarabia ».

Felul de a trata Ţiganii al lui Balasan se încadrează prin pâra ce urmează:

Arătările în scris pentru băntuirile ci arată că au pătimit Ţiganii di spre duml. Ioan Bălosan, orăndatoriu Ciocanilor; 826, Iuli 17. No. 1. Ştefan vezetiu arată că de trei ori l-au bătut cu čomagul fără vină; întăi l-au bătut ducăndu-să di la Eşi la Bărladu, cu čomag, numai pentru că au dat cu biciu într'un cal, al doile la Focşani, al triile în săptămăna trecută, pentru că nu vra să fii vizătiu, ducăndu-i şi vizătiu să tocmască, şi n'au priimit pe altu, umblăndu iarăşi să-l bată, umblăndu fugariu din pricina bătăilor; şi-i ceri, di nu ari voi să slujască la alţii, cini va găsă, măcar să fii cu ciialanţi Ţăgani la rănduri; dar nici a sluji pi Bălăsan nu slujăşti.

8. Neculaiu Bursucu herariu tij l-au bătut Ion Bălăsan însuş cu măna lui, puindu-l cu păntecile pi butuc, zăcăndu di moarti, pricinuindu-i că n'au păzăt facire herălor pentru moară.

(Altul bătut, « scoţăndu-i puşcaşi la muncă, spăriindu-i toţ copiii umblăndu căte şapti vătafi călări cu biceli în mănă »).

23. Dumitru Băşte au arătat că l-ar fi bătut la Iveşti, la arii, pricinuindu-i că nu au adus cai la arii dimineaţa şi, viind Bălăsan cu vătajii la arii, au strigat ca să stei toţi din furci, şi, stăndu, li-au zis că cari nu va asculta de vătajii lui, să-i bată de moarti, şi duml. viind la Eşi ni lăsa pi măna vătajilor, bătăndu-ne şi schinğuindu-ni cu totul, fiind de schinğuire, neavăndu undi să ni jăluim.

La 26 Maiu Constantin Paladi însărcinează pe Oprișan cu cercetarea Ţiganilor. Li cere plata de bani împrumutaţi, «supuindu-i a lucra zilile acele proaste hotărăte precum o fac, iar nu mai mult».

VII

CLĂDIREA CASELOR NOUĂ

Pe la 1840—41 Gheorghe Oprișan își făcea case la Bârlad, cu «han de cărămidă» și «hrubă de piatră». Avem contractul lui, din 1801, cu «Ungurul» Anton Pușcașu, «calfă de pietrari»:

Adică noi Anton Pușcaș și Ignat Lazăr, calfi di pietrari din satul Vladnicul, Ţint. Bacăului, cari mai ğos vom iscăli ungureşti, prin acest contract ci dăm dums. boeriului Iordachi Oprișan biv Vel Paharnic facim știut că ni-am alcătuit cu dumlui ca să-i zădim casăle ci duml. vrè a faci din nou la ograda dums. în tărgul Bărladului cu următoarili îndatoriri: Întăi, casăli săntem îndatoriţ a li faci întocmai după planul și măsurili ci ni va da duml. boeriul, atăt pentru mărimia i înnălţămia zidirii, căt și pentru lărgimia și lungimia odăilor, o șala și unblătorili. 2-le partia di la vali, unde ari a fi întraria în casă, avem a faci o șală și doâ odăi, din cari una ari a fi boltită ca să slujască di ghevghir, iar cè al doile cu bagdadii. 3-le casăli noi avem a le da gata tencuiti; văruiti, cu sobi buni și toati odăili cu bagdadii. Al 4-le, pentru grabnica lucrari noi ne îndatorim ca să avem de obștie la lucru doisprezăci pietrari cu plata în bani di la noi, cu cari vom sta nelipsiţi la lucru pănă vom da casili gata niacoperite și, îndată ci să vor acoperi, iarăș cu asămine no. di meșteri să stăruim să li tencuim, să li văruim, să facim sobile și bagdadiile la toati odăili, precum și orici altă ar trebui. Al 5-le, tot materiialul trebuinčos, piatră, cărămidă, var, lut, năsăpu și orice altă ar trebui, precum și tot no. di salahori căţ vor fi de trebuinţă la no. di doisprezăci pietrari, au a fi a dums. boeriului. Al 6-le, pentru toată lucrare aceștii zădiri dumlui boeriul ari a ni plăti în bani, doâ mii șapti sute lei, din cari acum am și priimit arvonă una mii lei, iar cielalţi bani să mi-i răspundă rănduri, rănduri după sporiul lucrului și osăbit pentru hrana noastră și a toţi meșterii petrari ci vom avè căti ğumătati ocă carni de fiieșticari om pi ză sau căti una litră brinză oi, căti una ocă făină popușoi di om pi ză, căti un pahar rachiu, căti una litră vin, iarăș de fiișticare pietrar pi ză, și osăbit pentru casăli noastri, a doâ calfi, ari a ni mai da doâ chili popușoi și patru vedri brănză di oi. Iar noi avem a ni apuca spre săvărșiria lucrului aceștii zădiri la primăvara viitoari, când dumlui boeriul ni va da știri, căci

la oricarii abatiri a noastră din cuprindiria contractului smintelile ci s'ar da dums. boerului vor fi în răspunderia noastră sau, dacă din lipsa no. di pietrari ci noi săntem îndatoriţ a avè în lucru s'ar zăbovi lucrare zădirii, dumlui boeriul pi socotiala noastră va puni pietrari, a căror plată o va înplini cu orici s'ar găsă la casăli noastri.

1840, Ghenar. 5.

Anton Puskás m. p.
Lazár Ignácz kömives.
Eu Burnecu Ţăfa purtă... tră nu şi... pus dăjetu.
Eu Pasnicu Alecsa čubutar, adevărez.

După rugămintia ci ni-au făcut iscăliţi prin acest contract l-am scris eu şi adiverez di martur.

N. Ştefănescu.

Întărire de « poliţiia oraş Bacău, C. Caimăcanu; 14 Ianuar. (Pecete cu fum.)

Zapis.

Adică eu Anton Puşcaşu, Ungur, calfă de pietrari, care mai jos îm voi puni numili şi degitul, încredinţăz cu acest zapis al meu ci dau la cinstită măn dums. boeriului Gheorghe Oprişan biv Vel Pahr. ca să fii ştiut că m'am alcătuit cu dum. ca să-i fac în tărgul Bărladului un han di cărămidă şi o hrubă de piiatră, care hrubă să fii urmărită pi măsurile ci duml. îm va însămna, zădită bini, şi boltită, iarăş, bini, undi să nu pătimască vre o struncinare, pentru că, orici întămplare sau primejdii ar pătimi, să fii în a mè răspundire, făcăndu-o cu a mè cheltuială. Asămine mă îndatoresc ca să-i fac şi odăile hanului cu temelie de piiatră, iar păreţii dă cărămidă în măsurile ci dum. va ceri şi în numărul odăilor căte duml. va voi; care odăi să fie boltite bini, unde să nu pătimască străcăčuni, căci, de vor pătimi, apoi răspundire rămăne pentru mini de o potrivă ca şi pentru hrubă. Să am a li tencui bine şi a faci şi sobile într'ănsăle, la care ogiacurile să fii iarăş precum duml. li va cere, adică cu ursoace în pod sau scoasă afară. Grosăme păreţilor la odăi am să o zădem din căte cărămizi dumn. va ceri. Şi, în scurt, tot lucrul ci voi face la hrubă şi odăi să fii după plăcere dum. Tot materialul, adică piiatră, cărămidă şi celalte căte va trebui spre zidire acestor binale să aibă duml. a me-l da, precum şi salahorii ci va trebui, unde să nu mă zăbovăsc în lucrul din pricina lipsii materialului sau a salahorilor. Pentru tot lucrul acesta duml. să aibă a-m da 1400, adică una mii patru sute lei bani, şi un mascur, iar tainul să me-l dei aşa precum me-l dă şi pentru casile ci zădesc dum. Începire acestui lucru are a să urma din parte mè cu oameni ce voi avè de îndată ci voi măntui casile de tencuit. Facire sobilor de prin odăi şi lucru ci va trebui a să face la scări.

Pentru care acum înnainte am priimit de la dum. arvonă patru sute doăzăci şi şasă lei în doisprezăci galbini olandej, şi, pentru credinţă,

neştiind carte, am dat acest zapis, în care am rugat pe scriitoriul lui de mi-au scris numile şi eu am pus degetul.

1841, Dechemv. 9 zili.

Eu, Anton Puşcaş, calfă de chietrari, adiverez.

Rugat fiind de iscălitul, am scris și sănt mart[ur]:

Panaiti Ţiroiu.

(Socoteală de plăţi:)

La 1843 listă de «chetrari»: Ioniță Muntean, Paväl Rusu, Vasăli Rusu, Andrei Vacă, Grigori Tifăfăt *(sic)*, Toaderi Luţă, Ivan Rusu, Mihai Ţăganul, Costandin.

Varul îl fac ţeranii:

Zapis.

Adică noi care mai ğos ni vom puni numile și degetile, lăcuitori din satul Miceștii, încredinţăm cu aceasta la măna dum[1] boeriului Gheorghi Oprișan biv Vel Pahr. spre a fi știut că prin bună tocmală ni-am alcătuit cu dum[1] ca să-i facim șasăzăci chili var di tencuială, cu preţ hotărăt, căti noă lei chila, pentru cari ni îndatorim ca varul să fii alb, bun, curat, și ars bini, și din arătata sumă să avem a găti pe ğumătate la 15 zile a viitoarei luni Apr., cănd avem a-i da de știri dums. ca să triimată cară să-l rădici, iar ceelaltă sumă di ğumătati, adică 90 chili, să avem a-l găti la lasatul Săcului di postu Sănchetriului, cănd iarăși săntem datori a-i da di știre a să triimată cară să-l rădice.

Măsura varului ari să fie cu dimerlii cantarii *(sic)* și fiiștecari dimerlii să fii cu burneac *(sic)*, iar, cănd noi nu vom fi următori a-i găsi arătata sumă de chili var la vadelile ci însămnăm și s'a pricinui vre o zmintială în lucru casilor care li începi de la viitoare lună April și vor șădè meșterii lucrători din pricina noastră, atunci săntem datori noi a răspunde la orice pretenţii va faci asupra noastră, ca niște niurmători tocmelii, fără să avem vre un cuvănt di răspunsu.

Banii după tocmală, cari cuprind cinci sute patruzăci lei, i-am priimit acum înnainte toţi deplin în măinile noastre, și pentru credinţă ni-am pus numile și degitili, adiverind și pecete sătiască, chezăși unul pentru altul.

1840, Fevr. 12 zili

Eu Ion Bălariu adiveresc.

Eu Dumitru Oţăl
Eu Lupu Ţurcanu
Eu Ioniţă Ţurcanu } adiverim.
Eu Ion Ţurcanu
Eu Ştefan Epure.

(Pecete cu: «Ţinutul Tutova, satul Micești».)

Dă mini s'au scris și sănt mart., Panaiti Ţiroiu.

La facere acestui zapis m'am întămplat și eu faţă: Vasăli Cantacuzinu (?), mart.

Dar şi la 1843 Nedelcu punea «vărari» să-i facă «var de tencuială». La 19 Martie 1843 avem un contract pentru nişte «var de tencuială pe vale Buzii»:

căte zăci lei din fiiştecare chilă şi măsurati cu dimerliia din şaisprezăci ocă şi cu hotărătă vadè păn la 15 a viitoarii luni Mai...
Eu Grigori Vărariul răspunzător.
Eu Gheorghi... săntem chezăş unul pentru altul»

Era vorba de lucru la nişte case de locuinţă, meşter fiind un cazacliu de pe la Odobeşti:

Contract.

Adică eu care mai gios îm voi pune numile şi degetul încredinţăz cu acesta ci îl dau la măna dums. boeriului Iordachi Oprişan biv Vel Pahr. ca să fii ştiut că prin bună tocmală m'am alcătuit cu duml. ca cu petrarii mei, care să fim la no. 6, şi cu materialul şi salahori dum. să-i tencuesc casăle pe din afară şi pe din lăuntru unde mai este cusur şi să-i fac uluci prin odăi în preţul podului, şi să-i fac şi umblătoare, şi să zădesc şi stălpii. În scurtu tot lucrul ce va cere trebuinţă afară de sobe să am a-l face după a dums. plăcere, şi dum. pentru osteneala mè să aibă a-m de şapte sute lei bani i căte trii litre făină popuşoi de fiiştecare chetrari pi zi, una litră udătură şi una vadră rachiu şi cinci vedre vin pentru toţi chetrarii, în cursul vremi căt voi lucra. Începire lucrului am să întru de Luni, Iuni 7, în care am să stau până la istoviri, cu meşterii niclintit, pentru că, la din potrivă, cănd eu nu aş urma cu stăruinţă precum zic, atunci nu numai că să fiu lipsit de hacul meu, dar să am a-i plăti şi zilile salahorilor ci li-ar treci zadarnic, datoriu fiind însă duml. a-m da materialul trebuincŏs fără zminteală. Şi pentru credinţă, scriindu-mi numile, am pus şi degitili.

843, Iuni 4 zile.

Eu Costandin Ilie Caşacliu, adeverez.
Şi am iscălit di martur: Panait Ţiroiu.
(Socoteli.)

La 1844 e vorba de cârciuma de la Tunseşti, pentru care se face învoială cu Anton şi tovarăşii lui, pietrari, şi un «blănar»:

Adică noi cari mai ĝos ne vom puni numile şi degitile încredinţăm cu acest zapis al nostru la cinstită măna dumnealui cconului Gheorghe Oprişan bil *(sic)* Vel Păhc. precum să se ştii că ne'm tocmit cu dum ca să-i facem di petră crăşma di la moara dumisali de la Tunsăştii în măsură di mare di patru stănjăni şi ĝumătate în toate părţile şi în luntru cu căti odăi a voi dumnealui, pi cari avem a o da gata cu sobi cu

tot, văruită, iar heresteaoa ce a trebui şi adusă să fii a dumisali, precum şi salahori ce s'or socoti că trebùi; iar şi dum. să ne dè, — făcându-şi găliču di petră a hrubi —, şi dumnalui să aibă a ne da plată trei sute lei şi măncari, precum să obişnueşti la meşteri, iar noi să fim nilipsiţi cinci chetrari pănă s'a istovi lucru, şi sintem chizeş unul pentru altul. Şi, pentru mai adevărată credinţa, niştiind carte, am rugat pi scriitor di ne'u scris numile, şi noi ne'm pus degitili.

1844, Fevr. 25.

Eu Martin chetrar, adeverez.
Eu Anton chetrar, adeverez.
Eu Gheorghe blănari, adeverez.
Eu Zahariia chetrari, adeverez.
Zapisul acesta înnainte noastră s'au scris, cari s'au încredinţat şi cu pecete sătescă:
Eu Costandin Poiană, pasnic.
Eu Simon Bujor vorc. (pecetea satului).
Şi eu am scris cu bună primiri şi tocmală a numiţilor din sus arătaţi şi am iscălit. Ion Anton.

Se dreg şi case acolo.

Adecă eu cari mai ğos m'am pus numile şi degetul dat-am adevărat şi încredinţat zapisul meu la cinstita măna dum. cc. Gheorghi Oprişan biv Vel Paharnic, ştiut să fii că m'am tocmit cu dumnealui să-i tencuesc casile la Tunsăştii pi unde s'o ceri trebuinţa, cum să fac şi ogiacurile, şi să fac şi o sobă şi odai din dos, şi tocmala am să-m dei 80 lei, cari acum am primit la facere zapisului 20 di lei. Şi eu deci mă îndatoresc ca, cănd m'e poronci, să fiu gata, să fac pi lucru după tocmală. Şi, pentru mai adevărată credinţa, niştiind carti, am rugat pi scriitor di me'u scris numili, şi eu am pus degetul.

Eu Sava chetrariu, răspunzător.
844, Iuni 28.
Şi eu am scris cu bună primiria a numitului di sus arăt[at] şi am scris,

Ion Anton.

Pentru var e o învoială din acelaşi an (5 Martie 1844):

Însă varul să fii bun, arsu bini, var de răndu...
Eu Ion sin Nicolai văraru, răspunzător.
Eu Ion sin Pavăl Cosor, răspunzător.
Eu Ioan şi Toader, cojocari.
Eu Andrii sin Necolai, vărariu.
Eu Ştefan sin Mariia vădana.
(Din satul Floreşti; pecete).
Întăresc şi Costandin Pană paznic, Simion Bujoi Vornic.

Tot odată, cu Johann Schlesinger lăcătuşul, bogatul proprietar îşi clădia case noi la Bârlad.

Eu Ioan Niamţu lăcătuş încredinţăz cu acest contract la cinstită măna dums. Spătarului Iordachi Oprişanu că pren bună tocmală ce am avut cu dumnealui m'am alcătuit ca să-i fac la casăle celi noâ din Bărlad broaştile la uşi cu bălămalile lor, precum şi toate hiarăle la fereşti, atăt bălămali, precum şi încuetorile şi deşchidiria ğamurilor. Îi sănt îndatorit la fiişticari uşă a faci broştile după plăcere dumisale şi pruba ci-m va da, asămine şi la fereşti iarăş după pruba ci-m va arăta, şi cu herul meu, decăt dumlui să aibă a-m plăti de fiişticari uşă căti şapteză[ci] şi unul lei şi de feriastă căti patruzăci şi cinci lei; din cari tocmală acum înnainti mi-au dat arvună 9 adică nou galbini olandej. Deci mă îndatoresc ca păr la Paşti să măntui tot lucru č-am aşăzat la uş şi la fereşti. Şi spre încredinţare m'am iscălit însuş cu măna mè nemţăşti. Cari ačastă tocmală am săvărşit-o pren ştire dums. starostelui nostru de judeţ. Iar cusurul de bani ci s'a mai faci ca să să dè rămăne să-l priimăsc rănduri după sporiul ce şi eu voi înnainti cu lucru. 1844, Dechemvr. 10.

Johann Schlesinger Schlosser, 9 Dukaten habe ich hier genommen.
(Lungi socoteli pănă la 1846.
La 1850, la o regulare de socoteli se mai îndatoreşte a face « dou broaşte la hambariu dums. la Cociu » şi la casele de acolo alt lucru.
Se declară dator şi faţă de « Herr Neldelke ».)

Un Evreu « alămar » lucra la « alămuri » [1]):

Socotelili din 1845:

Am dat Jădv. alămariu Nahman... I-am dat numai pi alămurili ferestrilor la uşi de la casa cè din sus lăngă a fimeilor... Am dat Jădovului ce puni steclele la fereşti, căti 14 par. unchiu *(sic)*... Am dat lui Ion Botezatul în tocmala crivatului... Am dat lui Ştefan Pelipici chetrariu să-mi pui lezpezili celi di piiatră, cu tocmală cu sorocovăţu di lespede... Înbrăcăminte odăi de sus: 208,18 pi 28 # coţ adămască şi 42 # coţ pănză. 24 lucru aşternutului di pi crivat şi înbrăcat a 4 scauni... Au să-mi răspundă Iancu Jădv. şi Mihalachi chetrariu ci-i zăci Mogălde pe 80 vedri vin, 7 ocă, căte 2 lei, 30 par. vadra. 84 lei am dat pi 600 ocă sari... Am dat pi 2800 drainiţe, căti 11 lei, 20 par. miia, pentru Tunsăşti... Am dat arvonă lui Aron Jădv. să-mi boiască albastru pi din afară păreţii a umblătorii, ci şi scănduri şi cu păreţii scărilor i stălpu... Lui Ion Botezat să driagă scrinu... şi să pui alămurile la săltare....

---

[1]) Un Evreu arendaş la 1857 pe Stănueşti: Aron sin Avram.

Ion Botezatul și Neculai Țuțu fac sobele.

Zapis.

Adică noi care mai ğos ne vom puni numili și degitili încredințăm cu acest zapis al nostru ci dăm dum. boeriului Marile Spatr. Gheorghi Oprișan ca să fii știut că cu bună învoire m'am tocmit cu dum. ca să-i facim opt sobi la casele ci are din nou zidite, adică șasă la odăile din răndul de sus cu doâ și șala cè mare și doâ în bečurile de ğos, cu tocmală hotărătă căti șasăzăci lei una. Sobile avem a li faci după forma ce duml. ne va da, însă să fii bine făcute și tencuite, ca să nu scoată fum, pentru că la asămine întămplari săntem datori a le preface cu a noastră cheltuială și moteriul *(sic)* oğacurilor să li scoatim afară di asupra acoperemăntului, la a cărora ridicare să li chibzuim cu cè mai mare cumpănire unde să nu vie lemne printr'ănsul, ca să să pricinuiască vre-o întămplare tencuindu-le, și oğacurile bini, atăt supt acoperemănt, căt și di-asupra. În lucrul ari a ni da dum. salahorii trăbuitori, precum și nou să ni dei tain, căte una ocă făină popușoi de fiiștìcare meșter pe zi. Asămine și udătură la zile de frupt, căte una litră brănză de oi de om, iar la zile de post legumi, precum și căte un pahar rachiu dimineața. Și pentru credința că vom urma, scriindu-ni-să numile, noi am pus degitele. Iar, cănd noi am face vre o smintială în lucru, atunci nu numai că să fim lipsiț, dar și lucrul căt vom face să rămăi değaba, fără a putè pretindirisi vre o plată. Acum înnainte am priimit de la dum. drept arvonă noăzăci și opt de lei.

845, Ghenr. 10.
Eu Ion Botezatu, adiverez.
Eu Neculai Țuțu, adiverez.
Poftit fiind de iscăliți mai sus, am scris și mă însămnez mart.

Un alt contract pentru scaune, mese, etc.:

(23 August 1845.)

12 scaune 18 lei unul, 2 jălțuri 27, 1 masă rătundă 80, 8 tabureli de pus lăngă fereşti 28, 4 taburele mici pentru pičoare 12, 4 stupători bune mari 12, 4 stupitori mai mici 6, 4 canapele mari 120, 1 crivat cu săltare pentru etac 120, 1 gardirop de tei cu lustru și bronzură 140, 3 mesă de cărți 75, 3 sfeșnicare di cireș 10, 1 scrin cu broaștele 140, 1 dulupaș pentru etac 70. (Le va face din lemnul dat, « căt de puțăn nepotrivite în calită (?) [1]) cu modelurile arătate; cari gardiropul, sfeșnicarile și stupitorile aceli mici vor fi masive... Asămine și tacămurile de fher a scaunului și a gardirobului vor fi a dumisale ». Iscălește « Ion Botezatul din tărgul Bărladului ».)

[1]) Calitate ?

Un Gottlieb Schlosser lucrează însă la ghevghir.

Eu cari mai ğos însuş cu măna mè mă voi iscăli nemţăşti ştiut să fii că cu bună tocmală m'am alcătuit cu d. boeriul Spatr. Gheorghi Oprişan ca să-i fac uşa la ghevghiriul dum., de her, cu broasca ei; asămine să fac şi balconul tot de her după plăce[rea] dums., cu ačastă tocmală, adică tot herul trebuitoriu la uşă şi la balcon să-l cumperi boeriul, iar mii să-m plătiască căti un leu pe ocă, căntărindu-să după ce voi lucra herul, precum şi măncare trebuinčoasă, şi căti dou gărafi vin pe fiişticari ză. Şi de întocmai urmari am iscălit nemţăşti. Şi la tocmală şi faciria acestui zapis am priimit înnainte şi un galbăn de triizaci şi cinci lei pol. 1847, Fevr. 4.

Johann Gottlieb Schlosser.

Poftit am scris acest zapis, Gheorghi Theodoru.

Tij am mai priimit cizăci şi şasă lei şi unsprăzăci părali, bez galbănul pomenit mai sus, iar aceste am priimit de am scos halaturile de undi au fost zălogite.

(Şi alte socoteli.)

VIII

JUDECĂŢI LA ÎNCEPUTUL REGULAMENTULUI ORGANIC

Kotzebue arată, poate cu exagerare, valoarea judecăţilor, pline de şicane, din Moldova vremii sale.

Actele Oprişenilor întăresc părerea aceasta.

La 1826 vedem că după cererea lui Gheorghe Oprişan se cercetează nişte plastografi:

Cu multă plecăciuni sărut cinst.
măna dum[i] cc. Costachi.

După poronca dum[i] făcăndu-să de cătră dum. Ban Chirica scrisoare ci mi să dă mii din parte dum. în pricina cercetării plastografilor, iată o triimăt, alăturez şi čorna cu slova dums. Banului.

Mă rog fă bunătati a o iscăli, doar m'oi porni şi eu măni acasi, că mi-am prăpădit toată adunare cămpului din anu acesta. Mă rog, mă rog fă bunătate, doar m'oi porni, că m'am sărăcit cu cheltuelili, şi în toată viiaţa voi sluji poruncilor dum[i].

Prè-plecată slugă dum[i]: Gheorghi Oprişan Pah.

826, Avst. 11.

Arhon Păhč.

Iată mărturiea iscălită şi să mergi dumneata sănătoşăl.

Costachi Conachi Vornic.

Împlinirile ca aceea de la Aga Alecu Miclescu, probabil un răstrăbun al mieu, Ioan Arghiropol fiind soțul unei Miclești dela Bogdana, se termină cu împotrivire și bătăi zgomotoase, de pe urma cărora mazilii împlinitori se trezesc cu capetele sparte.

Copii di pi raportul privighitorului din ocolul Sămilii, din 18 Mart, cu No. 157.

Am priimit poronca cinstiti is. din 23 a trecutii luni Fevr. cu No. 2033 poroncitoare ca după poronca cinst. Dipartamentu fără să mai fac cunoscut d. Agăi Alecu Miclescu, ci să mergu dreptu la odaia d. și să înplinescu acei 4 boi a d. Pahr. Iordachi Oprișan cu sămbriia lor, di la una Avgt. 832, căti zăci lei pe lună, cuprinzănd 240 lei. Iau, după cuprindire poruncii, știind că d. Aga pi mini pătimești ca dor mă va pretindi (prindi) pi a[colo], precum am mai făcut știut cinstitii is. de 19 a trecutii luni Ghenar cu No. 45, undi am alăturat și însuș răvașul dumisali, ci intri alti îmi hotărăști că ari a mă puni și la tevniță, am rănduit cu acei poroncă pri polc. Costachi Ibănescul înpreună cu 6 mazăli și, mergănd dreptu la odaia d., odaia apropi di casă fiind, n'am găsăt boi la odai, ci era duși laturi, la del; cari mergănd, au găsăt boi, și, arătănd păzitorilor poronca, cănd au vroit să iai pi boi, d. sămțisă și, rădicănd Țăganii și satu, au sărit cu parii și, prinzănd pi 5, i-au zdrobit cu totul în bătai și însuș d. cu măna d. au datu în polc. vr'o trii băltagi, zicănd că, di aș fi și eu, m'ar tăia bucăți. Iar doi dintri mazăli d. bătăndu-l și cei 5, înpreună cu oaminii d., n'au băgat samă; socotindu-l că numai acei 5 mazăli săntu, au luoat boi 5 mari; întălnindu-mă și eu cu dănșii, i-am dus la ograda d. Pahr. și, străngăndu oamenii, s'au prețăluit 695 lei, prețăluiț căti 5 unu, fiindu-i tari proști, și i-am dat în măna cc. dumisale, iar cvitanțiia di primire au rămas pără va vini d. Pahr. din tărgu și apoi să-m dei. Decăt cu raport am grăbitu a trimete la cinstita isv. să pui la cali pentru bătaia mazililor, căci iai nu săntu vrednici di a-ș munci pentru casăli lor, hotărănd că di acum înnainti orișici poroncă va mai vini, nu să vor mai supuni ascultării, fiindu-li viața în primejdei di asămine lucruri. Al 2-le și pentru mini mă rog cinstitii isprăvnicii ca cu mijloc (?) ci va socoti să fiu pus la cali, căci d. Aga ari scopos di a-m da viața în primejdei, iar poronca cinstitei isv. ci iara pentru înpliniri boilor au luat-o d. din măna polc. Costachi. Pentru cari inconğurări nu lipsăscu a înștiința cinstita isv.

Iscălit: Constantin Theodoru căpitan.

Întocmai cu orighinalul.

«Prelungirile» interesate sânt la ordinea zilei: la 16 Iunie 1833, arhimandritul Daniil, egumen de Răchitoasa, scrie astfel către Divanul apelativ al Țării-de-jos:

La 3 Februar 1831 a cerut « Divanului giudecătoresc de atunci » cercetare « pentru parte de moşie Ceucanii şi parte de moşiia Deveţenii şi altele părţi de pren prijur ce are sfănta manastiri la Ţinutul Tutovvii pe apa Tutovie, afierosite de fericiţii ctitori, fiind alăturati cu aşăzare răposat Caminar Gheorghi Bogdan, pătimesc înpresurare de către clironomii săi de spre ceelaltă parte de moşie... Au urmat tot prelungiri di spre parte înpresurătorilor megieş supt cuvănt că n'ar fi de faţă scrisorile... Am făcut rugăminte cinst. Divan să mi se dei o carte către cinstita isprăvnicei acestui Ţănut ca să facă cercetare la faţa locului spre dosluşire adevărului şi, binivoind cinst. Divan, s'au şi slobozit poroncă supt No. 696, 1831, Fevr. 10, însă din pricina întămplării boale de holeră nu s'au putut lucra atunce nimică ».

Repetă cererea.

Uzurpările de pământ aparţin lucrurilor obişnuite:

Cu prietenească dragosti mă închin du[li],
ğupăni Gavrilă.

Fac cunoscut dumnilor vostri pentru suhatul ot Simila (?) că am fostu eri la viti şi au vinit şi dumlui cc. Toderaşcu..., şi el hotărăşti acolo la vad o bucată di loc, şi zici că esti a lui; şi am avut multi vorbi din înpotrivă cu dănsu. Ti poftesc pi dumta ca să vii aice la tărgu măini diminaţă, să punim la cali, să nu-l lăsăm să mute hotarul suhatului, că eu datoriia îmi fac către dvostră di vă înştiinţăz, şi să am cinstit răspunsul dumitali.

1835, Mai 10/18.

Al dumli bun prietin,
Ştefan Cerchez.

Dar mai interesante decât toate hârtiile judecătoreşti sânt cele ce privesc judecata Epitropiei Bogdan-Paladi cu călugării dela Răchitoasa.

Se arată greutăţile întâmpinate din partea cutărui judecător « crud, varvar şi neomenos » şi se enunţă părerea că « astăzi nu se caută dreptăţi, ci cine dă la bani, acela are dreptăţile » (Iunie 1835):

Am văzut cele însămnate în pricina cu călugărul. Ai cuvănt la toate, dar ce putem face? Astăzi nu să caută dreptăţ, ci cine dă la bani, acela are dreptăţile. Călugărul negreşit că poate da, dar, epitropiia fiind îngrădită de pravili şi avănd a-ş da samă, nu poate băga în săni asămine condei şi de aceia luptă şi ia cât poate cu condeiul, iar, dacă nu să ia în băgare de samă dreptăţile şi pravilile, ia nu are alta ce să facă.

În pricina ačasta, acum lipsind dumnealui Logft. Conachi, lipsind și părintele Mitropolitul, eu sângur ce pot face? Bine ar fi dumta ca un vechil din partea casei să dai o hărtie la Divan, cerând o vadè până după vremea lucrului, când atunci dumta trebuiește neapărat să vii, ca unul ce dumta ai știință de toate aceste pricini și de dovezile ce are călugărul, și știi ce întimpinări să dai, căci epitropiia, neavând nicio știință, nu poate face nicio pregătire și poate să piardă judecata, iar, dumta viind și apărând dreptățile casii după știința ce ai, dacă va ceri trebuința și deosăbite lăturalnice mijloace către judecători, să va face vre o închipuire și nădăjduesc că ne vom apara cu acest chip de călugăr; numai te rog profthasăște cât mai în grabă jaloba către Divan. Am văzut și raportul dumitali pentru starea acareturilor ot Ciorăști cu izvodul alăturat și m'am îngrozăt. Cu toate aceste dumnealui Logofătul Conachi să va tratarisă și ačasta mai înnainte de a să striga moșiia la mezat.

Tot așa în scr.soarea lui Antohi Coroiu către Gheorghe Oprișan, pentru procesul cu Răchitoasa (9 Iulie 1835).

Nădăjduesc că să va triimeti cercetare, neputăndu-să în altu feliu și trebuesc a să lua cu adivărat buni măsuri di către epitropii, fiind un vajnic enteres a casăi.

Epitropia cu toată vărtute nu va cruța osteniala și alti mijloaci ca să nu piardă casa dreptățile ei, însă, așa precum è, să află îngrădită de enstrucțăi și formi cari purure vedem a ei lucrări și numai aceli binicuvăntate pot fi priimiti de clironomi; în vreme, apoi, pe un lucru măsurat a să da ici colè, lasă că cu anevoe esti, dar, vrănd nevrănd, va fi mijlocitoare iar alti cheltueli întrebuințate, precum a venitului și a lucrăturilor ei, aceli toati sănt să să facă, și nu pot să nu le priimască clironomii.

Te rog, cc. Iordachi, să faci bunătati a stărui și dum., ca unul ce ačastă moșăi să află închegată de dum. și știi toati înpregiurările mai bini decăt orișicare în apărare și sprijănire dreptăților acestor orfani.

Pentru acareturili de pe Ciorăști m'am fost îngrozăt de stare lor cu adevărat, și, de a să faci așa precum ceri trebuința, trebuesc o mulțăme de bani și, datoriile fiind însă neplătite, jălesc vreme și prilejul, că, de ar fi numai a Ciorăștilor, n'ar fi nimic, dar răps. Paladi li-au lăsat toati acareturili de pe la toati moșăile în cè mai proastă stare, și epitropia în 4 ani n'au putut plăti piste un milion și să facă și acareturi, însă nădăjduim pe Dumnezău că, în grabă măntuindu-să casa, au a să facă și acareturile.

Pentru bisărica din Ciorăști, cu adivărat esti cè mai întăiu de a să puni în lucrare facire ei, însă, adunăndu-să epitropii, avănd bunătati și dum. a vini, să va faci întru toati înlesničoasăle închipuiri, precum între noi am vorovit. Eu voiu înștiința pe dum. îndată pentru orișice mișcări, cerănd a te afla față.

Cu frăţască dragoste mă închin dum.,
cc. Iordachi.

Dorita scrisoare dum[i] am priimit înpreună cu aceli 2 copii de hrisoave şi o copii de rezoluţăi i o mărturii; în pricina cu Rechitoasa, voiu urma precum îmi scrii.

Tare-aş dori însă ca mai înnainte de a ne giudeca aice să poţ veni şi dumneta ca să sfătuim şi să punim mai bini la cale. Scrie-m, te rog, pe căndu ai putè vini, ca să prelungesc pe pricină.

Am mai triimes dum[i] un plic cu scrisori de a răps. Bogdan, corespondenţăi: dacă nu-ţ trebuesc, ar fi bini să ni le triimeţ.

Gan[e] au vinit la mini şi mi-au spus că, giudecăndu-să la giudecătorii în toati pretenţăile epitropii ce face asupra lui Balăsan, s'au închis jurnalul, nu ştiu cum şi ce. Fă bunătate şi cercetiază, că tari mi-i frică de briciu.

Pricina mè cu Pahr. Oatul acum la 1 Săptemv. cu agiutoriul Domnului au luat sfărşăt, cu mari nevoi căştigănd dreptăţile di protimisăs. Toţi boerii s'au unit, iar Epurianul au stătut înpotrivire cu capul, şi au rămas ca un cuc săngur, şi tare s'au îndrăcit. Giudecă om, giudecă haracteri! Domnul să-i dè bine. Altă dată îmi va fi spre învăţătură a mai ruga pe un aşa crud, varvar şi neomenos. Ačasta o scriu numai pentru a dum[i] ştiinţă, pentru că ti ştiu că mă iubeşti şi ai să ti bucuri.

Nu mă uita şi, iubindu-mă, mă sfătueşti la celi de folosu, că ştiu că eşti bun prieten şi creştin. Iar eu sănt al dum[i] ca un frate şi slugă.

1836, Septemv. 5.

(V[0]:) Cinst. mieu ca un frate dum[i] cc. Iordachi Oprişan biv Vel Pahr. cu multă frăţască dragoste.

APENDICE

NOTE DESPRE FAMILIILE BOGDAN, CERCHEZ ŞI DONICI

I. FAMILIA BOGDAN

Adaug câteva acte, rămase încă nepublicate, cu privire la Gheorghe Bogdan şi familia lui:

1. † Io Mihai Racoviţă Voevoda bj. mil. gdr. zeml. moldavscoi. Dat-am carte Domnii Mele boeriului nostru dlui Vornicului Bogdan, cine va trimitia să hie volnic cu cartea Domnii Mele a plini 2 buţ deşărte, căte de 120 de vedre but., de la Patriche Şerpe, care ni este de căţva ani datori la ..., însă şi păr acmù nu i-au dat dumisale..., iar, negăsindu buţile, să pliniască preţul buţilor ori cu ce ar găsi de la casa lui Patriche, şi nimene să nu cutedză înprotiva cărţii Domniei Mele, iar, de ar avè ceva a răspunde, să vie denainte Divanului Domnii Mele.

Ias, lt. 7235, Iuni 13.

2. Facem ştire cu această mărturii hotarnică că, din luminată poronca prè-înnălţatului Domnului nostru Mărie Sa Costandin Dimitrii Moruz Voda, fiind rănduiţi ca să mergem la Ţănutul Tutovii la o moşie a dum. Marii Bogdănesi Vornicesi, anumi Stănueştii pe apa Pereschivului, deci, după poroncă mergănd la numita moşii şi încunğurănd toată moşie cu măsura, am stătut de am cercetat toate scrisorile dum. Vornicesi Marii Bogdăniasi (şi au închietu toată moşiia Stănueştii), şi, arătănd Irina Băncilоi, fata lui Basoc, un zapis de vilet 7209, Mai 17, de la Chiriiacu Beţăv, în care zapis arată că au văndut lui Grigori Basoc o parte din poeana Bejănesi, din nuc în ğos ğumătate, parte Căzacului, şi mi-au mai arătat şi o carte de la răposatul Constandin Duca-Vodă din velet 7210, Iuli 26, ce scrii cătră răposatul Mitre Apostul Vel Vornic, zăcănd că s'au jăluitu Grigorii Basoc pe o socră a lui, anumi Mičasă, cum că i-ar fi luat dijmă de pe acè parte ce o cumpărase el de la Beţăv, parte Căzacului, şi, văzănd şi noi aceste scrisori adevărate şi aducănd şi oameni marturi de au mărturisăt cum că n'au lipsăt acè parte de la stăpănire lor, i s'au dat parte din dial la casa preotului

Vasălii, adecă din piiatră ce s'au pus hotar din dial de casa preotului Vasălii Obreji în ğos pin poiană păr în capul poeni din ğos, unde s'au pus şi piiatră hotar, din vale de drum în fundul Văi Săci şi dia acolo drept spre Apus în zare dialului, unde s'au făcut şi buoru într'un stejar şi de acolo pe zare dialului în sus spre miiazănoapte păr în capul piscului, unde s'au pus piiatră hotar, de s'au despărţăt de moşiie Sănăteştii, şi de acolo drept în sus spre miiazănoapte piste Vale Făntănei, şi de acolo în sus păr în capul poenii din sus, unde s'au făcut buoru într'un copaci, unde desparti Ţănutul Tecučului de Tutova, şi de acolo în ğos prin poiană păr în piiatră ce s'au pus hotar din dial, etc.

3. † Adică noi oamenii de Şerpeni, bătrănii carii sântem stătători aicea pre acest loc din moşi, din strămoşi, carii mai jos ne vom iscăli, dat-am adevărată mărturie noastră la măna lui Vasile Băncilă zet Grigorie Basoc, precum să să ştie că, noi trăind aicea, precum am zis mai sus, noi n'am apucat să dijmuiască mănăstirea Răchitoasa în Poiană, nici Hatmanul Bogdan, precum că Poiana aceasta este făcută din codru întreg, şi-i făcută de Bejan, şi acest Bejan este om strein, şi am cumpărat-o eu, Grigorie Basoc, şi cu cumnatu-mieu Patriche de la acest Bejan, şi noi ţinem mult la mănăstirea Răchitoasii: au fost igumen Veniamin şi igumenul Gavril şi alţii pănă acum şi n'au dijmuit nici mănăstirea Răchitoasa, nici Hatmanul Bogdan, fiindcă aceşti bătrăni carii sintu mai sus iscăliţi au avut judecată la Duca-Vodă pentru ačastă moşie, care şi carte domnească avem. Şi, pentru credinţă, ni-am şi iscălit: Eu Toader Patriche, eu Nistru Condre, eu Safta, fată lui Patriche, eu Irina, fată lui Ion Basoc. Şi, cănd s'au făcut ačastă mărturie, ne-am tămplat şi noi oameni streini, anume eu Ilie Tilibaş, eu Crăste Stănilă. Aşa ştim, aşa mărturisim cu frica lui Dumnezeu înnainte judecăţii. Şi am scris eu Isac cu zisa lor.

Let 7286, Iunie în 3 zile.

сѣ знает се[1]).

4. Copie.

29 Iunie 1777. « Monahul Parthenii, egumen sfintii mănăstiri Răchitoasa », « către Costandin Mărzacul », pentru « doi Ţigani anumi Ioniţi şi Sandul, fičorii lui Paladii, cari Ţigani au fost înpărţit igumenul Gavril şi cu dum[i] Ion Mărzacul la velet 7259, Fevr. 3 ». (Nume ţigăneşti: « Măriuca fată, lui Ioniţi Budălaş ».) « Cari acest zapis s'au făcut de înnainti dumisali dum[i] Pahr. Costandin Paladi i dum[i] Jicnicer Mihalachi Cerchez, ispravnici de Ţinutul Tutovii.

Eu monah Athanasi, vechil ot Răchitoasa ».

(Întărire de boieri: Costandin Paladi Pah,, Mihalachi Cerchez Jicnicer.)

---

[1]) « Să se ştie. »

5. Cu smerenii mă închin Sfinții Tale, părinti Sălivestru.
Mai întăi sănt dorit de a ști pentru întrezime sănătățăi Sfinții Tale, aflându-să întreagă să mă bucur, și, fiindcă după judecata ci am cu Șitrariu Lupul Coroiu și cu Ion Ciute pentru hotarul de moșii, anume Benget, care să află în stăpânire mè, nu să știi cu adevărat de la ce vreme au luat răposatul socru-mieu acest hotar în stăpănire dumnealui și cu ce chip, poftesc pe Sfinția Ta ca, întru una din sărbători ce or fi țăranii adunați la biserică, să li faci întrebări tututor *(sic)*, bătrăni și mai vrăsnici, care or fi ținând minte de atunci, să arăte în frica lui Dumnezău, nepărtăluindu-ni nici mii, precum și nici lui Coroiu și lui Ciute, ci întru adevărul să mărturisască de la ce vreme stă[pă]nit-au socrul mieu acè moșăi și cu ce chip, adecă căți ani sănt de atunce; asămine să arăte de au stăpănit Coroiu și Ciute de la acè vreme încoace: voesc să zăcă și să dovedească că au stăpănit vederat prin știința socrului mieu ori că știu că însuș socrul mieu au poroncit vătavului de atunce să-i îngăduiască să stăpănească, și la ce ani s'au întămplat această închedecare de stăpăniri. Atăt numai Sfinție Ta să li arăți că, di [n']or arăta adevărul, ei tot păcate vor avè, cum, și de l-or arăta înpărtinit, și mai mult sănt greșăți înnainte lui Dumnezeu, iar, spuind întămplările nesmintite, precum au fost, și de Dumnezău sănt blagosloviți și nici mie mi-a părè rău. Aceste toate spuindu-le precum au fost, Sfinție Ta pentru hatărul mieu să li ei în scris și, după ce or întări acei oameni cu degetile lor, să întărești și cu iscălitura Sfinții Tale și să-mi trimiți prin vătaf Ion, și foarte mi'i îndatori. Înțălegi Sfinție Ta că eu cu cerere mè nici de cinste Sfinții Tali mă atingu și nici pe țărani voesc a-i înnămoli în păcate, pentru că eu dreptul ceiu, iar nu să mărturisască strănbu, și sănt dorit a ști că te afli apurure sănătos și-ț păzăști turma întreagă.

A Sfinții Tali plecat: Gh. B[ogdan] Cam. 1801, Noem. 13.

Eu mulțămăsc dumitali pentru cercetare îmi faci, pentru că nu m'ai dat uitării, și dau laudă milostivului Dumnezău că mă aflu sănătos, di la cari rog ca să triimată și dumitali multă sănătate. După cum m'ai poftit dumneata, trimisăiu dumitali mărturii de la oamenii cei ce au știut pentru hotarul moșii Bălțata ce pricină ari; cari pe căt au știut, au dat acăstă mărturii în sfănta bisărică.

1801, Nomvr. 30.

Și sănt a dumitali
obbg-o servo
P. Silvester paroco di Vallessacca.

(V°:) În măna Sfinții Tali părintelui Silivestru, preot catolicesc ot Vale Sacă, cu smerenii să să dè.

1814, Dechv. 27.

6. Sama vătafului Dimitrache Oprișan de banii datoriilor ce au rămas ca să-i înplinească din sama ci ș'au făcut la 812, Dechvr. 15.

Sama datoriilor casăi dumisali frăţine-meu Gheorghi Bogdan Camr., ce au rămas asupra vătafului Dumitrachi ca să-i înplinesc[ă] de la sama ce ş'au încheet a moşei Ceucani..., 1812, Dechemv....

1772, 30 pe 398 ocă şi 150 dramuri ceară ce s'au văndut lui Vlad mumungiul (*sic*) cu preţ 4 lei, 18 par., bezi 6 ocă ce n'au ağuns la sobă, fiindce (*sic*) era vechi...

Dela satul Praja...

539 de la breslaşei ot Cioncani...

De la sat Fătăciuni...

De la satul Migredenii...

«Bătrânul» de care e vorba în scrisoarea din nota [1]) pare a fi Gheorghe Bogdan.

7. [Dumitrachi Bogdan către fratele Gheorghe Bogdan.]

Cu frăţască dragoste mă închin d[i] iubiti frati.

Întru bucurie nispusă am primit frăţasca dum[i] scrisoari şi dintru sufletiască mulţămiri am cetit toati celi prin frăţască înpărtăşire mie făcute arătati. Crezi, iubiti frati, că lipire mè de dum. şi a săngiului legătură nemică în lumi nu poati nici să o slăbască, nici împuţinari să-i aducă, şi nici sămtu vre o măngăeri mai puternică decăt a-ţ vorbi şi a ni vedè prin scrisori şi asămine a priimi şi de la dum., pentru că nici unul, nici altul nu ni rămăni legătură mai puternică şi mai de măngăeri decât o frăţii, şi a unii frăţii aşa ca a noastră.

Nedejde a ti înbrăţoşa în curănd aice era săngură mulţumire mè, dar acum şi aciastă nădejde au început a slăbi prin glăsuire scrisorii dumli cè di pi urmă, şi, cănd stare sănătăţii meli şi alti înprejurări casnici m'ar erta, hotărăt că aş vini numai să ti văd şi să ti înbrăţoşaz şi, întru neputinţa săvărşirei acestui lucru, nicio mijlocire nu-mi rămăne alta decăt a ruga pe Dumnezău cu neşti ochi umezi de lacrămi să înlesniască întălnire aciasta, prin închipuiri ce să va putè. Aceste aşa

---

[1]) Cu frăţească dragoste mă închin dum[i] arh. Pah.

Am luat frăţască scrisoare dum[i], am înţăles cele ce-mi scrii dumta. M'am bucurat pentru întregime sănătăţii dum. Am văzut şi toate cele însămnate şi prè rău mi-au părut, şi aceste între dumv. nu le poate dezlega nimine altul decăt giudecata, şi, în vreme căt trăeşte bătrănul, ar fi bine să să sfărşască, mai ales că fiiştecare viaţa sa nu o cunoaşte căt poate fi omul trăind, ar fi bine tot să să lămuriască căt să poate. Este să vie la Eş dum. Camr. Cerchez, după cum îmi scrie şi după cum mi-au scris şi mai înainte de pricina ačasta. Viind dumn. la Eş, voiu vorovi cu dumn. cele de cuviinţă.

Puind şi înştiinţare dums., mă aduc de faţă în giudecata adevărului în fiinţa dums., şi sănt al dum[i] ca un frate şi slugă:

Gheorghi Herm[eziu ?] Cămr.

Apr. 16.

(v[0]:) Cinst. al mieu ca un frate dums. arh. Pah. Iordachi Oprişan cu frăţască dragoste.

Tutova.

atăt din parte mè, căt și din parte surorii noastri și a cumnatului nostru, iar, apoi, pentru celi însămnati mie în pricina moșiilor dum[i], eu nu găsăsc altă închipuire mai înlesnitoari decăt a să lăsa în stăpănire și purtare de grijă a lui Costandinică [1]) și a primi pe tot anu căte 2.000 ug., pănă cănd să va plăti și datoria făcută, atăt în cumpărătura moșii Măciucheștii, căt și Dumenii (?) (șters: altili), și, după aciasta, apoi să priimești și 3.000 galbeni și peste trei mii, căt să vor mai sui moșiile pe tot anu. Aciasta socotesc că esti cè mai îndemănatecă înlesniri, aciasta frățăști o și împărtășăsc dumitale. Scrie-mi, iubiti frati, mai ades, hrănind nădejdeli și așteptare înbrățoșarii noastri, dăruindu-mi aciastă măngăeri atât de trebuinčoasă inimii meli.

Mi să mai însămiazi în scrisoare dum. încă că sau că aș avè îngrijire politicești sau că aș avè interesul Visterii. Cè d'intăiu lipsăște cu totul și cè de al 2-le nu esti nicicacum. Pentru că, de ar fi fost, urmà a fi pănă acum, iar nu pe la sfârșitul lucrurilor a o mai nădăjdui. Acesta esti adevărul, și crede unui adevăr prin gură frățască rostit.

Eram să tremetem pe Medčr. Gheorghi Oprișan ca să fii la dum. precum am fost înștiințat pe Zmăranda, dar, fiindcă s'au întămplat a să bolnăvi, au rămas păr să va însănătoși și dacă va ceri trebuința.

818, Ghenr. 28. (Ciornă.)

8. Adică eu Mariia bărărița, fata Irinii ci au fost fata lui Ioan Basoc, fičor lui Grigori Basoc, și eu Sandu blănar, nepot iai, și eu Ștefan Patrichi și eu Costin Patrichi și eu Costandin sin popa Antohi Patrichi dat-am adivărat și încredințat zapisul nostru la cinst. măna d[i] cuconului Dimitrașcu Bogdan biv Vel Vornic precum știut să fii că, di nimine siliț, nici asupriț, ci di a nostră bună voi i-am vândut d-lui parte nostră din moșii ci avem rămasă din hotarul Stănuiaștii, în capătul di spre Apus, anumi ci să chemă Poiana Bejănes[i], pi cari parti o avem hotărătă și alesă în cuprindere hotarnicii ci avem de la Ștefan Mirce Vornic di Poartă și de la Dumitru Chicuș capt., din let 7288, Ghenar 11, cum și altă hotarnică ci avem de la Gheorghi Portasi biv poroșnic, din let 1804, Iuli 16.

Cu tocmală 220 lei bani, adică doâ suti doâzăci lei, pi cari bani i-am priimit toț diplinu, acum în mănuli noastri. Deci di acum înnainti d-lui să aibă a o stăpăni ca pi o dreptă ocină și moșii a dumisali în veci, niclătită și nirășluită.

1818, Mart 26.

Eu Mariia bărărița.
Eu Sandu blănar adeverez.
Eu Ștefan Patrichi adeverez.
Eu Costin Patrichi adeverez.
Eu Costandin săn Popa Antohi Patrichi adeverez.
Eu Costandin Velică adeverez.

Vasile Cr. Suluger

[1]) Paladi, fiul lui Gheorghe.

9. 4 August 1818. Scarlat-Vodă Callimachi către Ioan Paladi biv Vel Agă. Arată că Dimitrie Bogdan biv Vel Vornic s'a plâns că i se încalcă moşiile Stănueşti şi Şărpeni, în Ţinutul Tutovei, de egumenul Răchitoasei, la « o bucată de loc ce să numeşte Poiana lui Bejănos în trupul Stăueştilor, trimeţând Ţigani şi luând dejmă în tării din grădinile lăcuitorilor moşii dumisali ». Să facă cercetare.

Vel Logft.

Pecete octogonală cu chenar.

Acelaşi ordin mai pe scurt se dă, pentru a împiedeca abuzul, ispravnicilor.

9. 1-iu Septembre 1818. Doi delegaţi trimeşi de isprăvnicie la Stănueşti, la « Poiana Bejănesii », arată că « rău şi fără din cali au trecut peste zare şi peste hotarul vechi de au luat dijmă di pi dreptă parte dumisali Vornicu[lu]i Dumitrachi Bogdan vechilul mănăstirii Răchitosăi, şi, nu nu mai că au luat dijmă din toati după obiceiu, dar încă au luat un car cu doi boi cu doâ chili di perjă cule[se] în car, şi au bătut şi omul cel cu carul, încăt zaci di moarti, findcă era cu 33 de Ţigani cu vechilul Răchitoasăi, şi acei 33 de Ţigani au fost toţi [cu] čomagi în mănă, şi noi după cercetare ce am făcut am găsit că rău şi fără cale au întrecut peste hotarăli vechi şi au luat dijmă şi au bătut omu, şi noi nu lipsăm a înştiinţa cinstita isprăvnicie ».

Se dase ordinul de cercetare contra « Grecului de la Glăvăneşti », la 28 August, lui Pah. Costandin Cimbale şi vătafului Costin Goču.

Printr'un ordin domnesc din 22 Februar 1829 către ispravnici se decide că se vor lua carul şi boii « fără să vă uitaţi la orice fel de înpotriviri a lui », împlinind şi dijma. Se vor lua măsuri şi « pentru obrăzniciia lui ».

12. 2 Septembre 1818. Isprăvnicia de Tutova către Logofeţie pentru cearta lui Dumitrachi Bogdan cu Răchitoasa. « Şi nu numai că au luat dijmă, dar, găsind acolò pe un pristav a dumisali Vornicului cu un car cu doi boi şi cu un om, pristavul, avănd cal, au fugit, iar carul cu boii i-au luat, cari şi pără acum esti la Glăvăneşti, şi pe omul cela cu carul au pus orăndatoriul pe Ţigani şi l-au bătut ţigăneşti, cari acum omul să află pătimind. Apoi, dacă orăndatoriul ačala de poronca gospod nu să supuni, de isprăvč. nu vra să ştii, moşiia o vedi înpiitrită şi cu hotarnică şi cu stăpăniri de atăta vremi şi, fără ničo cercetari de judecată cu cari să-i dè puteri, nu numai că au luat dijma, dar şi pe omul ačala l-au bătut, precum arată mai sus, şi au luat şi carul cu boii, noi aice n'am putut da niciun sfărşit; rămăne precum s'a socoti de către cinstitul Divan. Triimetem şi mărturiia rănduiţilor de cercetare ce au făcut, ca să să vadă ».

13. 16 April 1819.

Precum s'au socotit aceli luoati di pe locul cu pricina ci ari dum. Vorc. Dumitrii Bogdan cu mănăstiri Răchitoasa.

Lei par.
25 pe 1 dimerlii mazări pre tahmin.
6,5 pe 7 dimerlii grău, căte 18 lei chila.
19,20 pe 46 dimerlii popuşoi, căte 8 lei chila.
3,10 pe 6 dimerlii săcară, căti 11 lei chila.
1,14 pe 3 demerlii orzu.
5,10 pe 343 de căpăţini varză.
5,8 pe 80 căpăţini usturoiu.
2,16 pe 4 dimirlii čapă, socotite 48 ocă.
1 pe 800 nuci.
13,32 pe 3 chili, 3 dimirlii perjă, căti 4 lei pol chila.
7,20 pe 33 ocă vin cu 4 lei pol, luaţi de amănă bani.
20 pe 1 ocă tiutiun şi 6 fuiore cănepă.

14. Cătră cinst. dum[i] Pah. Iordachi Oprişan.

S'au priimit scrisoare dum[le] din 20 a următoarii luni Săptemvri, înpreună cu sineturile de căţi bani ai răspunsu din iraturile moşii Čocanii la curte gpod, din poroncă, de a cărora priimiri să alăturiazi dumitale şi adiverinţa osăbită arătătoari în sumă după cuprindire săneturilor, pe care să triimit tot cu nepotul dum[le], cari mi-au şi adus săneturile. Am văzut şi celi cuprinsă asupră neîndămănării ce ai avut de a veni însuş dum[ta]: bine ar fi fost însă să vii, cerănd trebuinţa a da şi socotială obştiască de toţi banii cum e-i istovit de la închiere condractului şi pănă acum la înplinire lui, cari socotială, de vei avè mai multă întărzieri cu venire dum[le] la Eş, să faci ačastă socotială, încărcând toate iraturile pe trii ani după condract şi scăzăndu-te cu ceia ce ai răspunsu anumi, după săneturile fiiştecărue, avănd a-l triimite la tată-meu spre ştiinţa dum[le] şi a mè. Şi, când ačastă socotială îi vei face lămurită precum arăt, atunce îi de prisos şi venire dum. pi la Eş să ti mai cheltueşti şi în zadar numai întru ačasta pricină şi să-ţi laşi interesurile ce ai.

1825, Săptvr. 28.

Costandin Paladi Hat.

Săleşti-te de a sfărşi comisie în cari te-am rănduit.
(V°:) Cătră cinst. dum[i] Pah. Iordachi Oprişan, Bărlad.

15. Copii de pe opisul iscălit de dumlui Pahr. Gheorghe Oprişan de scrisorile triimisă la epitropii şi pe care acum să triimet înnapoi după însuş cerere dumisale.

No.
1. 1829, Fevr. 1. Scrisoare vechilimè ce-mi dă scrisă cu însuş slova şi iscălitura răps. Camr. Bogdan pe 13 feţe hârtii, bez al 14-le faţă, ce-mi scrii mii în persoană şi-mi zice să-m iau pe an (?) înnainte ce mi-au făgăduit, iar în o vechilimè zice să mă jăluesc în multe pricini, pre larg să arată.

2. 1829. Altă vechilimè tij cătră mine şi tot de la răps. Camr. Bogdan, care sănt în limba franţuzască, cuprinzătoare in 4 fili de hărtii, adecă 8 feţe, tot în pricinili ce-m scrii şi în o vechilimè moldovenească.

3. 1828, Fevr. 8. Un răvaş tot de la răps. Camr. Bogdan, în care îmi scrii că au întrat vrajbă între creditori săi: nu vor să-i dè bani să întăriască vechilimeoa ce-m triimiti în limba talienască; tot în acel răvaş arată că Adami era cel mai rău şi fără ispravă om a Romii; s'au înşălat creditorii să ni opriască ca să nu-i triimet eu toate vechilâcurile ce au scris, după cererili şi cu ştiinţa creditorilor am făcut vr'o trii zili sânt; putèm eu să fac ceva fără ni[ci] să o ştii iai; sînt 2 iscăltituri într'acel răvaş.

4. 1827, Fevr. 6. O scrisoare tot de la răps. Camnr. Bogdan cătră mine Pahr. Oprişan şi cătri Medč, Brăescul, scrisă pe 4 fili de hârtii cu doă iscălituri, ce zice să depărtăm din Ciocani şi Vale Sacă pe posăsori; mai scrii şi pentru advocatul Adami şi Cocopani.

5. 1828, Fevr. 6. O scrisoari tot a răps. Camr. Bogdan ce zice că advocatul dumneali ar fi luat câte 2, 3 sute galbeni; mai zice că, di-oi vidè că faci vre un vicleşug, să dau jalobă, şi altili multe mai scrii, în cari sânt doă iscălituri.

6. 1829, Fevr. 6. O scrisoari tot de la răps. Camr. Bogdan cu 3 iscălituri, ce scrii lui Balosan şi zice şi de Gal; scrii şi sătenilor cuprindere că nu primeşti pe Balsan să-i stăpâniască moşiile.

Acesti 6 hârtii de sus arătate li-am triimes în plic supt peceti la d. Stolc. Ioniţă Coroiu, unul din epitropi şi ţiitoriul tuturor socotelilor a casăi pomenitului Hat. Paladi, cu care iarăş să mi le dè.

Iscălit: Gheorghe Oprişan Pahr.

(Un Codrescu declară că a primit hârtiile.)

16. Împărţire de moşie la Costeşti pentru polcovnicul Lascarache Bogdan (1835).

(Nume: Poiana Săhastrului, « ceialaltă margine a Bucureştilor di spre Răsărit, adică de spre Ciorăni..., neajunsul din trupul Borvineştilor... Pentru parte Anicăi, fiica Mogăldei..., Parte Cornoae în Costeşti... Parte lui Iordache Şop.)

17. 26 August 1835. Cerere de împlinire dela Manolachi Bogdan Agă.

II. FAMILIA CERCHEZ-DONICI

1. Iulie 1816.

Socoteală de sinete (şi la « David Jădv. », 7 Septembre 1814.[1])

« Aceşti bani i-am dat eu, cari am să-i trag de la avere răposatului Pah. Enăcachi Donici, ce au fost bărbat de'ntăi soţ[ului] meu ».

[1]) Scrie Gheorghe Oprişan

2. 17 Mart 1820. Ioan Gheuca Ban chiamă la cercetare pe Gheorghe Oprişan, « după jaloba ce au dat duml. Camr. Costachi Cerchez în pricina schimburilor şi cumpărăturilor ce are de la dum. Spat. Mihalachi Cerchez, socrul dum. ».

3. Dum. Pahr. Iordachi Oprişan păn nu să va puni la cali cu Camr. Costachi Cerchez esti poronca Măriai Sale lui Vodă să nu să ducă la ţară dum[i] Pahr., căci, ducăndu-să, apoi va fi adus cu zapciu după poronca ci este cătră departament.

Mai 10 (1820).

Ispravc.

4. Cu frăţască dragosti.

Scrisoare dum[i] am luat şi, pentru pricina cu dumnealui Banu Mihalachi Cerchez, am văzut celi ci-m scrii şi, de vremi ce dumta ai hotărât ca să săvărşască pricina, îndată am şi făcut răspuns dumisale Banului ca să fii odihnit. Deci, fiindcă căşlegile sănt scurte şi vremi nu încapi ca să zăbăveşti dumta 4 săptămăni, după cum scrii, vei veni mai curănd, ca să-mi poţi găti dumta la vremi, şi de acum milostivul Dumnezău să miluiască şi să fii de bine într'un cias bun, să vă vredniciască Dumnezău să petreceţi întru fericire.

A dumitale ca un frate
Cananò Spat.

5. 1811. Sama stuchilor primiţi de la Cam. Costachi Cerchez.
ꙃ (La Florii, prisăcile din Bălauru 70, Plochi 50, Focşăni 90, Făntăneli 31, Movileni 92, Mireni 68, Bălineşti 88; « 44 ci au murit di la scoatire din temnice păn au dat în flori; 100 să sporesc roi bez căt s'au dres matce; 75 s'au bătut, alegăndu-să cei proşti; 534 s'au pus în temnice; 85 să sporesc roi; 41 s'au bătut, fiind iarăş slabi, proşti; 90 au murit pisti iarnă păn acum).

CUPRINSUL

MEMORIILE UNUI VECHIU DASCĂL

DE

N. IORGA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Ședința dela 22 Iunie 1934

Cunoșteam de mult cărticica, de o erudiție căutată și falsă, citând izvoare manuscripte care poate că au existat, a unui profesor la Seminariul din Argeș, I. D. Petrescu, care s'a încumetat, știind cât știa, să lămurească și începutul Mitropoliilor țării. Nu m'aș fi gândit că și el, ca și « ciobanul dascăl » ajuns profesor la Ploești, ca și fostul zugrav de pe Siretiul-de-sus, care s'a ridicat până la rangul de agent electoral în București [1]), ca și Dăscălescu cel cuminte din Focșani [2]), ca și ofițerul ale cărui memorii le publică *Revista Fundațiilor Regale* (I), ca și poate alții încă ale căror scrise sânt pierdute prin rarisime broșuri sau zac în manuscript, a putut fi un martur, și unul deosebit de interesant, pentru multe locuri și supt multe raporturi, al timpurilor sale.

Undeva, pentru un amănunt de viață, am găsit citată o carte a lui, *Buchetul*. Academia noastră o posedă, și titlul broșurii, apărută la Târgoviște, tipografia și librăria « Viitorul » al lui R. T. Rizescu, așa de târziu ca anul 1889, e *Buchetul, urmat de diverse cugetări alese*.

I.

S'ar crede că e vorba de versuri, pe când autorul nu face decât să adune din impresiile ce i-a lăsat o lungă carieră, explicând astfel ce l-a îndemnat la scris. De loc din Vălenii-de-Munte, el se hotărî să revadă orășelul « unde pentru

[1]) V. în aceste *Anale*, 1928 și *Povestea unui băiat dela țară*. D. inspector de Poliție Daș-chevici îmi semnalează o ediție ilustrată de acela care nu-și uitase meșteșugul zugrăviei.

[2]) *Analele* pe 1932.

prima oară a văzut lumina » [1]), și-și luă ca tovarăși fiica, Aurelia, și câțiva colegi dela « școala Târgoviștei ».

Nepot al lui Filip, « Hagi N. Filip », oierul bogat care a fost ctitorul elegantei bisericuțe cu pridvorul pe stâlpi, sfinții palizi în medalioane, brâul înflorit și sprintenul turnuleț ieșind din coperișul de șindilă [2]), el a vrut să vadă pe unchiul « cu care crescuse mai intim ca niște frați ». Dar « acest curios hagiu » nu era de loc dispus să primească după datinele de ospitalitate locale, pe care de curând le-a zugrăvit cu măestrie un scriitor de mare talent, originar din aceleași părți, d-l Sandu Teleajen, artist în Iași, de fapt Morcovescu (la început Morcov), în duioasa-i carte *Casa cu mușcate albe*. Ci, aducându-și aminte că oaspetele și ruda fusese călugăr, se împărtășise de « sfânta și neprihănita călugărie » l-a luat la cercetare, « ajungând până la insultele cele mai nesuferite ». Această teribilă probozeală, firească la un om așa de evlavios, a ținut până 'n ziuă.

I-a trebuit o desvinovățire pentru ai săi, căci cu hagiul nu se încăpea nicio discuție, și deci, din cauza neplăcutului incident dela Vălenii-de-Munte, și-a publicat el memoriile în *Binele Public* din August-Noembre 1879, adunând apoi materialul pe care vreau să-l cercetez în această formă a « Buchetului ».

Iată întâiu descrierea « sfântului loc » de naștere, care s'a schimbat așa de mult de atunci. Câmpia înflorită duce la întâlnirea Teleajenului cu Văleanca, pe care el o numește și Teișanca, din cauza apropiaților Teișani, oamenii din Teiuș (mai sus: Cerașul, lacul cu ceri). Versuri de o calitate proastă celebrează acest șivoiu sărac:

Frumoasă e Văleanca
Cu apa sa cea dulce
Și mândră-i Teișanca,
Când vine și se duce [3]).

---

[1]) V. la *Cugetările* sale, pp. 158-9: « Rândunelele revin de peste Mări la cuibul în care s'au născut, domesticele animale se opresc la poarta stăpânului lor, porumbița sboară sute de poștii spre a-și reafla soția; cum dar omul să nu iubească locul unde a fost leagănul copilăriei sale, unde pentru prima oară a respirat aerul și a văzut lumina, unde a iubit și a fost fericit ca supt aripile mamei sale? ».

[2]) V. Iorga, *Studii și documente*, XV, cap. *Vălenii-de-Munte*.

[3]) P. 10.

De jur împrejurul târgului, pe lângă Teişani şi Drajna (el scrie « Draşna »), se pomenesc sate dispărute sau care şi-au schimbat numele: Meterezele, care amintesc de sigur, ca şi Piscul Domnului, lupta dela 1602 a lui Radu-Vodă Şerban, sprijinit de Nemţii şi Italienii lui Basta, cu Tătarii lui Simion Movilă, cari pătrunseseră până la regiunea între Ogretin şi Teişani, unde în faţa tranşeelor s'a produs conflictul care a costat viaţa pe viteazul tovarăş al lui Mihai-Vodă, Stroe Buzescu, cel îngropat pe malul Oltului său, la Stăneşti. Se menţionează şi un Piscul Dorului, şi el astăzi neexistent. În Gorganul — amintire preistorică — de lângă Gura Vitioarei, vechea Jdioară, ale cării saline le-a închis Constantin-Vodă Brâncoveanu, el vede încă o fortăreaţă a vechilor războaie. Mai înseamnă, în împrejurimi, « viile Mălăieştilor », urmaşii lui Mălaiu, şi ale Gornetului (dela gorni, slav. « partea-de-sus ») sau Cornetului (locul cu Corni) « cu frumoase livezi, plantate cu tot felul de pometuri », astăzi bătrâne şiruri de pruni cari se lasă uscăturii.

La Vălenii-de-Munte notează 2.000 de locuitori, despre a căror frumuseţă, energic afirmată de autor, nu înţeleg, ca localnic, să discut. Se numără cele şase biserici: Mănăstirea, Berivoieşti, Berceni, Tabaci, Sf. Ioan (două le-a adaus dela dânsul ori au dispărut de atunci). I se pare că Sf. Ioan, cu totul modernizată, ar fi « edificată în timpul succesorului lui Mihai Viteazul (1608) de către ostaşii acestui Domn, cari ostaşi se stabilesc aci după apunerea din câmpia Turdei a viteazului lor căpitan » [1]), — ceea ce e fals, dar pune pe urmele unei fundaţii a ostaşilor lui Radu Şerban, cu atât mai mult, cu cât la Drajna, în faţa bisericii Creţuleştilor, e o movilă în care se cuprind poate oase de-ale luptătorilor din 1602. Petrescu pretinde chiar că a văzut un act privitor la familia Berivoieştilor şi a lui Marcu Bărceanu *(sic)*, acesta din urmă de reţinut, o « ocolniţă a Drăjnenilor de sus », în care s'ar găsi aceste rânduri, de o formă mahalagiască: « Şi am stăpânitără aşa din vremile năvălirilor tătăreşti în Ţara Ungurească, când neamul Berivoieştilor hălăduia *(sic)* pren gruiul

---

[1]) P. 11.

Teișanilor și Valea Văleancii, iar Bărcenii pre malul și poiana Teleajenului » [1]). Versurile așa-zise populare ce se adaugă, cu

Oglinda copilelor,
Mândra und' a fetilor
Și zidul dușmanilor,

n'au mai multă autenticitate.

Petrescu știe în localitate ca neamuri actuale pe « Băciogeni, Brumărești, Peneșești, Cărpenești, Cereșani și alții » [2]). De fapt familiile Bucioagă, Peneș și Cerășani (dela Ceraș) se află și până astăzi acolo.

Iată și genealogia, interesantă, a scriitorului: « Descendinte al bunicului mieu Petre Tatu, originar din Buzău, sânt fiul unuia din copiii acestuia, anume Dumitrache Petruș, care, împreună cu frate-său Nicolae », – al treilea frate, Gheorghe, rămâne la Buzău, — « fuseră luați prin polcovnicul Moise » [3])— ctitor de al doilea al bisericii Mănăstirea și înfățișat acolo cu toată familia lui — « ca îngrijitori ai moșiilor Bărcăneștilor de lângă Vălenii-de-Munte », — dar cu sălașul în marginea Ploieștilor. Frații iau câte o « jună Berivoiască », mama lui Petrescu fiind Anica, vestită la îngrijirea viilor ca și la pregătirea « potroacelor, ciulamalelor și ostropelelor ». Dumitrachi are șase copii, Ioan fiind născut la 21 Noembre 1818, când tatăl, fost negustor, ajunsese « vameș al plaiului Teleajen » [4]).

Din copilărie i-a rămas amintirea petrecerilor dela cules, cu « plăcinta încoronată c'un capac de aramă » pe « tripod », plăcintă « cu carne, cu caimac, cu brânză ori cu orez ». « Pe

---

1) *Ibid.*

2) P. 12.

3) Pp. 12-3.

4) V. articolul mieu despre biserică, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XVII, pp. 99—106; XIX, 49—53. Cf. pentru toate familiile N. Iorga, *Documente de pe valea Teleajenului*, Vălenii-de-Munte, 1925, și *Buletinul Comisiei Istorice*, IX, p. 131, Nr. 9 (Clucerul Ianache Bărcănescu), pp. 133-4 și 135-6, IX, n-le 12-14 (Filip Logofătul); pp. 108-9, Nr. 4 (un Constantin sin Pană Bocioagă în 1782); pp. 111-2, Nr. 7 (popa Marcu sin popa Tudor, în 1841); pp. 112-3 (« d-lui Ștefan Marcu, seminarist din Sf. Episcopie a Buzăului, orânduit fiind de învățător în școala comunală a acestui târg »), pp. 113-5, Nr. 9 (foaia de zestre a fetei popei Marcu, 1848); p. 116, Nr. 11 (« d-lui State popa Marcu »); pp. 117-8, Nr. 14 (testamentul « preotului Marcu, referendarie », 1860). Cf. și *ibid.*, VI, p. 15 și urm.

când plăcintarul împărţia bucăţile după măsura foamei şi a pungii fiecăruia, în acelaşi timp nu lipsia a spune muşteriilor noutăţile dela gura cuptorului. Azi dimineaţă, zicea el, vinăricerii au dat iama la neşte butoaie cu vin şi putini cu struguri, prinse pe de leturi, ca frumuşelele rău nărăvite. Ieri brutarului cu pâinea proastă ispravnicul i-a pus un cercel de fier la ureche, cum am zice ţintuindu-l de stâlpul răspântiei... Vătaful plăşii podgoriei a devenit doctor pentru măcelarul înşelător, care, fiind prins cu ocaua mică prin lipsa la cântar a cărnii vândute şi, ca să-l scutească de o prea mare îngrăşare, numitul vătaf i-a lăsat sânge din tălpi prin păpuşa picioarelor, numită falanga. Afară de aceasta, bărbierii podgoriei, necăutându-li-se meseria, se făcuseră boiangii de fisionomii învechite şi se puseră pe catahrisis, amăgind lumea că pot întineri pe toate cotoroanţele, văpsindu-li părul şi desbârcindu-li pielea prin diferite abureli şi altele... Alişverişurile podgoriei merg de minune. Ruptoarea vinurilor s'a făcut şi pristavul târgului a strigat ieri preţuri frumoase. Noroc şi parte bună la toţi; căci papura, teiul, fundurile, cercurile şi buţile s'au vândut ca pâinea caldă. Atâta numai că schimbăciosul sunet al buţilor, după spusa babelor vierese, nu prea dă semne bune pentru rodul anului viitor, zicându-se că la anul n'o să mai avem ce culege; dar se ştie că gâcitorul snovos e şi prooroc mincinos. Ce ziceţi? Poate că d'aia s'a ridicat preţul şi s'a mărit alişverişul vinurilor». Iată pentru «gogoşile plăcintarului» [1]. Şi descrierea, nu fără talent literar, urmează: «Bubuitul legătorilor de buţi, chefuitul câinilor puşi pe urma iepurilor, cântecele culegătorilor, jocurile călcătorilor din jghiaburi şi al celor dela teascuri, cum şi lăutarii meselor, făceau un amestec ciudat şi desmierdat care mulţămia pe cei deprinşi cu asemenea concerte» [2].

Cu vărul şi prietenul Constantin Parascoveanu (Pârscoveanu), fiul preotului Tănase Berivoiescu — şi băiatul e înfăţişat ca un «geniu în arta muzicală», fiind deocamdată cântăreţ la mănăstire, – învaţă pe la 1830 «în şcoala greacă din

[1] P. 15.
[2] P. 16.

catedrala Vălenilor », şcoală a egumenului grec, cu privire la care avem astăzi toate lămuririle în lucrarea, pe material inedit, a d-lui Moisescu, apoi, între 1835 şi 1837, la cunoscutul traducător al *Halimalei*, Gorjan [1]).

Parascoveanu însă e chemat la Buzău, la episcopie, de protopopul Ioan, văr al mamei autorului, care era acum Iosafat Snagoveanu, eclesiarh al Vlădicăi Chesarie, şi dat în sama cântăreţului Matache [2]), Petrescu el însuşi, fiind luat în vedere pentru a se face din el o « privighitoare cerească ». După moartea mamei, în 1836, şi acesta se duce deci acolo, urmând sfatul părintelui şi al unchiului, acel popa Marcu din Berceni cu privire la care am tipărit dăunăzi acte în *Buletinul Comisiei Istorice*, fără a reproduce iscălitura lui, frumoasă, maşcată, de cărturar. Şi Chesarie era un cunoscut al lui Dumitrachi Petruş, pe care-l întâlnise în casă la Bărcănescu [3]).

Astfel Ioan merse întâiu la mănăstirea Ciolanu pentru o iniţiare în monahism şi la 1836 deveni ierodiaconul Hipatie la episcopia Buzăului, urmând şi, între 1841 şi 1845, patru clase la Seminariul, atunci înfloritor, la care erau profesori, învăţatul Gavril Munteanu şi un Constantin Protopopescu [4]).

Ştirile pe care diaconul le dă despre Chesarie nu corespund cu ce ştim sigur despre dânsul. Ar fi fost, nu Ardeleanul din Săcele, ci « născut în Bucureşti, dintr'un părinte cavaf, de origine bulgară », care « venise de peste Dunăre şi, naturalizându-se prin însurătoare, îşi avea propriile sale stabilimente lângă Bărăţia Veche din Capitală; cu toate acestea Chesarie a fost Român cu fapta şi cu numele » [5]). Că informaţia e falsă o dovedeşte şi numele în mirenie al viitorului episcop, pe care-l dă chiar autorul nostru: « Ca laic, Chesarie era cunoscut mai nainte supt numele de dascălul Constantin Căpăţină ». Învăţător al copiilor Bărcănescului, el « se alipeşte » de Iosif, episcopul de Argeş, care-l călugăreşte, făcându-şi-l arhidiacon, ca să treacă la Antim în Bucureşti ca preot, apoi,

[1]) P. 106.
[2]) P. 28.
[3]) Pp. 19—21, 23.
[4]) P. 23.
[5]) Cf. a mea *Istorie a Bisericii*, II, partea IX, cap. I.

ca « econom al Mitropoliei », pe lângă Mitropolitul Grigorie dela Căldărușani, căruia i se dă aici numele de familie, Minculeț [1]). Prin recomandația acestuia, Vodă Grigore Ghica îl numește la Buzău, « răspingând două candidaturi din cele mai influente în țară, pe a lui Samuil și Paladă ». Petrescu pomenește cuvintele de smerită scuză ale noului Vlădică la instalare: « Funia ciuturii mele fiind prea scurtă, cu greu voiu putea scoate apa duhovnicească din fântâna darului, pentru adăparea turmei ce-mi încredințezi Măria Ta » [2]). Era așa de sărac, încât « la ieșirea din Mitropolie se zice că avea numai cincisprezece rubiele și că Mitropolitul îi dete doi cai și alte o sută de rubiele, iară Bărcănescu îi oferi carăta sa» [3]).

Chesarie i se pare însă lui Petrescu că « nu reprezintă întru toate pe adevăratul vicar al lui Hristos ». Citează cuvintele lui Alecu Ghica Stâlpeanu, Căciulă Mare: « Omul ce voește a-și sfinți chiar carnea de pe dânsul este episcopul Chesarie și cu toate acestea el nu are un suflet mare, căci niciodată n'a fost condus de propria sa voință », și se adauge că a întrat în clica lui Vilarà, că « lipsa de fermitate și moliciunea » i s'au învederat la venirea Rușilor, depărtând de dânsul pe Grigorie, că în chestia căsătoriei lui Vodă Bibescu n'a avut energie, mergând până la cetirea rugăciunilor primei căsătorii celor doi văduvi, și că s'a dat pe mâna economului Filotei, care, cum se știe, i-a succedat, că a desființat, după sfatul lui Eufrosin Poteca, schiturile cele « trei de pe Nișcov » și pe Buzău, Blăstămatele și Pârscovul [4]), de și e prezintat ca dușman al simoniei obișnuite și ca un excelent gospodar [5]).

După aceste știri, Chesarie ar fi tratat pe Grigorie de « bătrân ruginit, care, dela o vreme încoace, le cam luase pe-o ureche », « vrând să călugărească toată suflarea » prin traduceri de « prostii călugărești ca *Patericul*, *Ușa Pocăinței* și altele », țiindu-se de « obiceiurile învechite ale țării », ca să rămânem « la cheremul Turcilor, cărora nu li puteam pune zăbale tari decât numai

[1]) P. 25.
[2]) P. 26.
[3]) P. 26, nota 1.
[4]) Pp. 33-4.
[5]) Pp. 26-7.

prin Muscali ». El ar fi criticat pe boieri: « În zădar îmi tot spuneți că vă îngrijiți de țară; adevărul este că vă sfâșiați unii pe alții, cârtind împotriva tuturor Domnilor, unii ca să ajungeți la Tron, alții pentrucă v'ați deprins a fi atârnați de vreun stăpân, ca Turcii de ortaua Ienicerilor. Numai, când te-ai face Domn, te-aș vedea cum ai cârmui țara ca să împeci pe toți țanțoșii și pretențioșii. Ce era să facă și bietul Bibescu, văzând vicleșugurile ce i se urziau, decât să alerge la Vilară, la mine și la alți prieteni, după proverbul știut că « gardul cu proptele nu cade în vremuri grele »[1])!

Și iată-l pe Chesarie lămurind și alte învinuiri ce i se aduceau: « În ce chip zici că m'am amestecat la nunta Bibescului? Nu cumva că l-am pețit eu cu femeia aceea? Știi bine că, făcându-se nunta în a mea eparhie, la Focșani, eu, ca episcop, n'am făcut decât o simplă cununie, încuviințată de Patriarhie, care singură îi desfăcuse de întâia căsnicie, iară, dacă li-am oficiat cununia dela prima căsătorie, n'am avut ce face, căci altfel îi umiliam ca pe orice păcătoși cari își cerșesc iertarea și cu modul acesta nu m'aș fi asămănat cu parada și cu ighemoniconul unui Domn al țării. Dumnezeu să mă ierte: asta am făcut-o dela mine, și mi-a părut rău în urmă ». Alegerile le-a sprijinit, fiind sigur că biruia Vodă și nevrând să fie « umilit în fața eparhioților, cum i-a făcut-o Vodă Mitropolitului Neofit. Cum vrei domnia ta să duc eu lumea în spinare? ». Și Ghica-i opune: « Ei, preasfinte, n'ar trebui să vă temeți întru nimic de influența Bibescului. Ce-i pasă lui Neofit despre aceasta? N'ați văzut că acest Mitropolit a rămas totdeauna greu și mai presus de toate ușurințile politicești, după cum glăsuește obșteasca zicătoare, că « apa lină e adâncă ». Ce de mai cumpăniri înțelepte are omul acesta, adevărat sfetnic și mare om de sfat, cu înalte planuri și c'o agerime pătrunzătoare? De câte ori n'a jucat el pe Rusia, așa cum nu s'a putut gândi acest Cabinet, încât toți s'au mirat de capul acestui om mare și înțelept ». Și, în cursul pretinsei discuții, care ni revelează o întreagă atmosferă, Chesarie arătându-se dispus să se retragă la Ciolanu în folosul

---

[1]) Pp. 33—4.

lui Filotei, Ghica ar fi arătat că « Săceleanul acesta e fără de nicio învățătură și un mare lingușitor », cu « singurul talent de a se târî și întovărăși cu toți speculanții și samsarii, ca să-și umple pungile și nimic mai mult ». « A ridica și a întreține la ziduri văruite și la palate poleite nu va să zică a fi un bun păstor sufletesc. Priveghiați dară mai de aproape pe favoritul vostru econom și ochiți-i mai bine cheltuielile meremeturilor făcute. Luați-i socotelile mai des, și atunci vă veți încredința despre vina de acum ce ați deschis acestui lacom [1]) ».

Forma așa de tradițional frumoasă a acestui dialog, foarte deosebită de declamațiile stângace ale cărții, mă face să mă întreb dacă Petrescu n'a avut la îndemână niscaiva scrisori.

Simpatiile lui Petrescu merg către ruda sa, Iosafat Snagoveanul, schițându-i biografia. Născut la 1804, ca fiu (sânt și două fete) al lui Ioan Vărbileanu, plăieș de pe valea Vărbilăului și « luptător al țării din revoluția dela 1821 », « pandur », Iosafat e făcut preot la 1829 pentru biserica lui Hagi Moscu dela Slănic, apoi protopop la Mizil; devenit văduv, se călugărește și e numit eclesiarh la Buzău, ca să ajungă apoi preot în București la Sfântul Sava și, după o nouă învățătură, profesor pios și respectat al înaltei școli. Alexandru-Vodă Ghica îi încredințează Snagovul.

Petrescu a rămas singur ca profesor (dela 1846) [2]), vărul Parascoveanu fiind acum, la București, un cântăreț cu faimă, ba se preface și într'un perfect « papugiu », lăfăit în trăsuri cu lorgnonul în ochiu și îndrăznind la o ieșire dela teatru să facă a se da în lături trăsura lui Iancu Bibescu, — când a strigat: « Să vină mai întâiu trăsura contelui de Parasca! Ce fel? Nu se știe rândul lui Aga Bibescu? », — ceea ce l-ar fi făcut să fie remarcat de acesta, care, râzând, l-a luat cântăreț la Băneasa din Craiova, făcând din « deftereul » catedralei și un Pitar, titlu pe care « satiricul » l-ar fi refuzat [3]).

Dascălul buzoian e trimes la Mănăstirea Neamțului, « pentru imprimatul și transportul unei mari cantități de cărți

[1]) La moartea, în 1847, a lui Chesarie, fostul lui diacon nu lipsește să spuie că a fost « regretat de întreaga eparhie *și mai ales de ai casei sale* » (p. 37).

[2]) P. 106.

[3]) Pp. 30-1.

bisericești necesare eparhiei episcopale» și la întors e numit inspector la Seminariul unde învățase. Ca să arăte ce câștigase prin aceste studii, Petrescu scornește un întreg capitol, fără niciun interes, pentru a dovedi teza: «călugării nu pot figura în cler» [1]). E o furioasă diatribă contra acestor urmași ai «gimnosofiștilor» indieni, a căror origine istorică se trudește s'o învedereze. Era atunci profesor de clasa I-a și a II-a și conducătorul «școlii grămăticilor eparhiei», sau «țârcovnicilor», pentru care-i scrise un «catehism», și cu citații din *Biblicele* lui Eliad.

II.

Acest spirit neodihnit se va încălzi firește de mișcările dela 1848, pe care caută a le explica istoric, și aiurea [2]).

Ține atunci discursuri la Buzău, la Vălenii-de-Munte, la Râmnicul-Sărat. La București întră în raporturi cu profesorul Aristia, revoluționarul dela 1821 încă, traducătorul lui Homer și lui Alfieri, și cu Alexandru Golescu. «În reacțiunea lui Solomon și a Odobescului, eu, cu înfocatul mieu coleg Ilarion, am pus în poziție pe amicul nostru Amvrosie de-a 'ncălecat în acea învălmășeală pe trei, pentru încurajarea și întărâtarea poporului contra reacțiunii. De aci câteși trei, confundați între noi, purtarăm mult timp fiecare supranumele de Popa-Tun» [3]).

Nici aici nu lipsesc revelațiile, ca aceea că Guvernul provizoriu ar fi trimes la Polonii din armata de ocupație rusească pe «Israilitul Șiandreș» [4]): ar fi fost vorba de o revoltă a lor și de răsturnarea lui Mihai Sturza din Moldova. Se povestește cum conspiratorii cari fuseseră câștigați s'au retras, «în număr de șaptezeci și opt», la mănăstirea Mira și apoi la Vintilă-Vodă, unde autorul însuși i-a primit, ascunzându-i, cum avea și ordin dela administrație. «Cinci dintre capii lor și cu alți câțiva, cu steagurile ce aveau, se strecurară

[1]) P. 39 și urm.
[2]) Pp. 51-2.
[3]) P. 67, nota 1.
[4]) P. 51.

peste munţi la armata lui Bem în Transilvania spre a căuta mijloacele necesare pentru salvarea confraţilor lor, rămaşi la mănăstirea Vintilă-Vodă». Se adauge că administratorul, care era S. Voinescu, a prins corespondenţa curierului rusesc, desvăluind ce se uneltia contra ţării» [1]).

Îndată, mişcarea prăbuşindu-se, Cazacii veniră la Buzău şi un Anghelachi Samurcaş se instală ca prefect al judeţului. Petrescu povesteşte cum bieţii Poloni dela Vintilă-Vodă trebuiră să se lupte cu Ruşii pentru viaţa lor, cum opt căzură, după silinţi de şapte ceasuri, iar ceilalţi fură expediaţi în Rusia, apoi în Siberia. «Sărmani martiri ai libertăţii! Umbrele voastre pare că planează şi azi deasupra cetăţii şi a mănăstirii lui Vintilă-Vodă! [2]).

Petrescu era şi el compromis. Se gândise să fugă, urmând pe administratorul Voinescu; cu el era gata să plece profesorul «Sanciu». 'Dar Filotei, acum episcop, pe care-l îndatorise când ministrul de Culte Emanuil Florescu voia să puie mâna pe «tezaurul» lui, ascunzând cei «60.000 de galbeni» în odaia lui dela Seminariu [3]), îi garantă că nu va fi tulburat. Dar tot el îl trecu pe lista dată generalului rus Gaisford, care venia cu avangarda. Astfel, «un sergent cu şapte Cazaci apăru la Episcopie, violă Seminariul şi, legându-mă pe mine, inspectorul Seminariului, şi pe profesorul Sanciu, ne luară pe lângă caii lor şi se puseră astfel cu noi în urmărirea altor cetăţeni, cari trecuseră dincolo de iazul morilor, spre grădinile sârbeşti, pe unde se târîră după dânşii prin apă, până ce prinseră şi pe ceilalţi fugari». La Poliţie, Gaisford îi cercetează nemţeşte, Samurcaş fiind interpret. Pentru partea sa, Petrescu are această mustrare: «Călugăr şi diacon eşti tu? Aşa te învaţă Evanghelia: să te amesteci în tulburări?.. Prin astfel de înfrăţire voiai să te faci episcop?.. Nu eşti tu care conspirai cu profesorul Sanciu în contra locotenentului Episcopiei? Mai conspiră acum în temniţă, până te va scăpa poporul vostru suveran!» [4]).

[1]) P. 51.
[2]) Pp. 53-4.
[3]) Se citează ca «marturi oculari, confidenţi ai lui Filotei» «dd. C. Deşliu, R. Serianu şi C. Pătârlăgeanu» (p. 55, nota 1).
[4]) Pp. 55-6.

Dus la temniță, el și tovarășul nu sunt liberați împreună cu ceilalți după nouă zile de suferinți, ci stau acolo « preste patruzeci de zile », aducându-se și « bănuiții Focșanilor, cu fostul lor administrator Scarlat Turnavitu ». « Pela 20 Octombre toți deținuții fuserăm rădicați de aici și transportați spre Capitală, la mănăstirea Văcărești, unde fuserăm predați generalului Danilevschi, comandantul arestului politic. » Petrescu și egumenul dela Măxineni Chesarie fură mutați spre pedeapsă, pentru « barba călugărească și republicană », « în etagiul de jos al arestului, la un loc cu sătenii din Islaz », unde zăcură în umezeală, rău hrăniți, până la sfârșitul lui Noembre, când țăranii fură liberați în urma unui interogatoriu care urmează, fiind o fericită transpunere de autor a răspunsurilor ce vor fi fost date în adevăr:

« De unde ești tu ?, îl întrebă unul din comisarii anchetei.
— « Sunt un biet creștin de țară !, răspunse săteanul.
— « Din care sat ?
— « Din Islaz.
— « Cum te chiamă ?
— « Neagu Păun.
— « De câți ani ești ?
— « De, știu și eu ! de vreo treizeci și cinci, zic ai noştri.
— « Ce ştii despre revoluție și ce ai făcut de te-a adus aici ?
— « Ce-o să știu ? Și ce puteam face decât să muncesc de azi până mâne ? Nu știm ce o mai fi și bazaconia asta: ne-am luat de gânduri că perim aci ca vai de noi !
— « Cunoști pe popa Șapcă ?
— « Asta-i pricina ! Da cum să nu-l cunosc ? Dacă d-voastră și văd că-l știți, dar mi-te eu, că sânt enoriașul Sfinției Sale ? Să-l vedeți ce mai haiduc de popă, dar drept și dulce, ca pâinea bună.
— « Unde erai în noaptea când s'a poruncit satului vostru să se adune la popa Șapcă pentru feștanie ?
— « Să vezi dumneata, cocoane, eu abia sosisem seara dela curte, fiindcă toată săptămâna îmi argăsisem pielea de pe mine scoțând la niște pacoste de papură și trestie din lacul moșiei, că, vezi dumneata, arendașul nu-ți mai caută de ce ți-e cojocul. Eu biet atunci scăpasem de acest necaz, când adecăte dăduiu peste un bine, ca și o clipă a visului căruia îi culeg azi amarul în cotețul d-voastră, unde stăm atâția inși fără de lucru.
— « Răspunde la ce te-am întrebat: ești beat ori visezi ?
— « Așí beat ! Poate că de apă. Să vezi d-ta, eu nu visez; spuiu curat adevărul. Am muncit mai mult la arendaș decât la mine, și tot eu sânt

de vină! Eram să vă spun, după cum începusem, că adicătelea în noaptea aia venisem ostenit topit, și ședeam la foc, când iacă și vătășelul nostru cu dahiile lui de lulea.

— «Mă, vere Neagule!, îmi zise el, știi tu c'a ieșit dreptatea 'n țară?

— «Ei, măre! îi ziseiu, eu. Dumnezeu să te ferească de dreptatea ciocoiască! Ei sunt tot așa de drepți ca și funia 'n traistă.

— «Ei, Neagule, tu nu știi că acum toți ne-am făcut frați cu ciocoii și cu țiganii, că am scăpat de clacă. Auzi tu, Neagule! Să nu te mai plângi că nu e dreptate și pentru bieții creștini.

«Apoi, ieșind dela mine, îmi zise să merg și eu a doua zi unde-oiu vedea satul adunat, ca roiul înălțat... Eu nu dormisem atunci toată noaptea de bucurie, pentrucă-mi fătase văcșoara, că de! mă săturasem tot mâncând la mămăligă goală.»

Readus în odăile mai bune, unde află îndată și pe Parascoveanu, adus dela Craiova, dar bolnav de moarte, — și cu acest prilej aflăm că el a scris cântecul:

Saltă, Române, plin de mândrie [1]),

el asistă la vizitele de rude și de spioni în «salonul», pus la dispoziția celor închiși, cari pot corespunde prin consulul englez cu exilații revoluției, la chinurile lui Constantin Catina, care moare, la pedepsirea fratelui, Ioan, poetul, care protestase și e adus a-și cere iertare, pentru ca peste puțin remușcările să-l omoare. Spre sfârșitul anului se înființează comisiunea de judecată, compusă din ofițerii ruși Garbațchi, Engel, Danilevschi și din boierii Cornescu și Arghiropol. Petrescu dă și pretinsul său interogatoriu, în care e acuzat că «îndemna poporul Buzăului la arme și-l întărâta în contra fiului Buzoianului», «amenințând și pe Filotei, locotenentul Episcopiei», că a participat la oprirea curierului rus și «la spargerea geantei sale», că, — lucru pe care nu-l tăgăduiește, — «a fost între membrii comitetului țăranilor din Buzău», că a ocrotit pe Polonii dela Vintilă-Vodă.

Liberat după zece luni, cu îndatorirea de a se prezinta la cerere, pe când alții erau trimeși la mănăstiri, călugărul rămâne fără niciun rost. La Filotei nu se putea întoarce, ca la

---

[1]) P. 68. Altă formă decât cea cunoscută.

acela care prigonise până la moarte pe « eclesiarhul Teofilact, egumenul lui Vintilă-Vodă », pe « arhimandritul Gherasim, fratele lui Chesarie », « pe meritosul Iosif Nania », viitorul Mitropolit Iosif Naniescu dela Iași [1]). La Buzău cerându-și dela episcop suma împrumutată, pe garanția acestuia, unui negustor și restituită în momentul arestării, i se arătă Seminariul prefăcut în spital militar rusesc și i se recomandă « să-mi caut cu Muscalii »: « Nu-ți mai pară rău de niște asemenea pierderi, căci te va despăgubi frăția și comunismul ce propagați ». Filotei îl trimise pentru ispășire la Ciolanu, cu acest ordin: « Ipatiu Petrescu ierodiaconul, în urma abaterilor sale în ale revoluției, ne mai fiind destoinic cinului diaconesc și podvigului călugăresc, Cuvioșia Voastră îl veți socoti de azi înainte ca pe unul din poslușnicii mireni ai schitului ce ocârmuiți » [2]).

Șapte luni stătu acolo, « încunjurat pe toată ziua de niște călugări întunecați și intriganți », cari-l trimeteau la « *Cartea ascultării*, *Ușa Pocăinții*, *Patericul*, *Vămile Văzduhului* » [3]), — și iată-l pe Petrescu pornit la o nouă diatribă contra « cinului », cu cei ce profită și cu cei ce « se tiranisesc » în el [4]).

III.

Tatăl murise. Fiul părăsește ordinul din care fără temeiu fusese scos. El se însoară «după doi ani». Era învățător la Rucăr, unde veniseră și Iosafat și Parascoveanu, pe moarte. Cel dintâiu, trecând în Ardeal, colaboră la *Buciumul* lui Bolliac, pentru ca apoi să se retragă « incognito la fruntariile dela Bran, unde, supt patronagiul parohului român Bartolomeu din comuna Șimon, să facă pe scriitorul lui Moise Moșoiu din Fundata » [5]). Aici între ciobani îl recunoaște învățătorul dela Rucăr în primăvara lui 1850. « Tata » Iosafat îi spune: « Pe cât este de lesne a proiecta și proclama la legi și instituții

[1]) P. 69.
[2]) Pp. 71-3.
[3]) P. 75.
[4]) P. 81.
[5]) Pp. 88-9.

folositoare, pe atât e de grea realizarea unor atari reforme radicale, mai ales când tărâmul nu e îndestul de preparat, după cum a fost la noi »[1]). Dela Fundata arhimandritul scapă la Paris, unde înlocueşte pe « popa Vârnav », interesantul revoluţionar Sofronie Vârnav, şi anume astfel: « descinse prin munţii Huţanului tot în calitate de păstor al oilor fraţilor Baltaci, cu cari se strecură prin Ţară în Turcia »[2]). Moare la şaizeci şi nouă de ani ca superior al capelei parisiene în 1872[3]).

Şi, reproducându-i o tristă scrisoare dela Paris, se povesteşte ceva despre el, când, cu Bolliac, « Filipescu » şi, ca secretar, Roată, lucrau în comisiunea pentru liberarea Ţiganilor, dintre cari unii, văzând pe Snagoveanu oacheş ca şi Bolliac, şi în plus cu « păr creţ, aşa de stufos că i se rădica în sus pân' la fundul căciulii », ar fi zis: « zic zău, Marine, să n'am parte de ursoaica mea; uite ăşti ciocoi parc'ar fi toţi din taraful nostru, aşa de samănă cu ai noştri »[4]).

La Rucăr, unde ţine şcoală privată dela 1850 la 1858, cu « salariu de 200 de lei pe lună şi alte beneficii »[5]), căpătând şi pământ, Petrescu află pe preotul Geantă († 1861), « proestos al protopopiei plaiului, care scoate banii ploconului, ai bastonului sau nescareva globiri » încă dela Mitropolitul Filaret, deci centenar, care obişnuia să « înjuge gâtul cu braţele încătuşate » — « jugul bisericii » — sătenilor cari nu vin la biserică şi « lăcomesc la lucru serbătoare ». Dela el află şi reţeta zilelor oprite: « De-aceea ţinem obiceiul de-a nu lucra în cele nouă Joi şi nouă Marţi după Paşti, căci ni bate piatra holdele, femeile nu pot coace Vinerile de peste an, că rămân oarbe. Să se ţină Sânzeniile şi Cârcovii, ca să nu se facă secetă şi pârjoluri. De asemenea este şi cu Cristovul viilor: dacă nu-l prăznuim, ni se prăpădesc vinurile. Tot astfel nu putem lucra în cei patrusprezece Filipi, că ni se bântuesc vitişoarele de hiare sălbatece. Afară de aceasta mai

[1]) P. 91.
[2]) *Ibid.* E vorba de Baltazzi.
[3]) Pp. 91-2.
[4]) Pp. 92-3.
[5]) P. 106.

sânt Foca, Repotinii, Ciurica, Repciunele și altele » [1]). Și bătrânul arată ce bine era pe vremea « răzmiriții », când și boierii și Turcii chiar lăsau pe acolo bani, iar supt Carageà « plătia satul nostru la Vistierie câteva pungi de bani, pe lângă care se mai adăuga untul, darea păstrăvilor și a vânaturilor de cerbi și căprioare ce dam Curții Domnești și cu acest chip toată vama de trecătoare dincolo rămânea pe sama noastră » [2]). Preotul bătrân, care iea dela toți și pentru orice, știe cum tatăl său « a dat numai un plocon bun Pașii, care a poruncit Vlădichei, și în două zile a fost popit: blagoslovit e Turcul și berechetliu, iar creștinii noștri, când te-apucă în mână, vai de lume! ». La câți n'a dat el! « Nu zic că mă gândiam cui să dau mai întâiu, Vlădichii sau Arhimandritului, Eclesiarhului ori Arhidiaconului, cum și tovarășului său, sau să împac o spuză de calici numiți: anagnoști, cântăreți, ceteți, grămătici, chelari, până și la vizitiii, bucătarii și rândașii Curții Preasfinției Sale » [3]). Tot aceeași e morala lui Dobrinică, « logofătul satului », pe care « popii și chiaburii satului îl grămădiau cu tot felul de mistuiri ca să li facă zapise mincinoase și diate plăsmuite » [4]). Căci « ciocoiașii de zapcii și cu logofeții satelor fac ce vreau ».

La 1851 Tache Geantă, fiul preotului, cunună pe Petrescu cu « juna Româncă Rebeca », « orfana lui Bucur Aldulea din Tohan, Ținutul Branului » [5]). La 1856 noul soț publica pretențioasa compilație *Martirii Crucii din ambele Dacii*.

Trecând la Câmpulung, ca « inspector al școalelor comunale », Petrescu e primit de « familii notabile »: Euclide Langada, « frații Rucăreni », Ariceștii—neamul scriitorului,—Iorguleștii, Borăneștii și alții. Șaptesprezece ani va sta fostul diacon în mijlocul lor, ajungând a fi la 1860 revizor al județului, pentru a trece în 1862 la Vâlcea, unde-l întâmpină preotul D. Brănescu, rectorul Seminariului [6]). De acolo mergând la

1) Pp. 95-6.
2) P. 96.
3) Pp. 98-9.
4) P. 99.
5) P. 103.
6) P. 105.

băile dela Olănești, cunoaște pe însuși Petrachi Poenariu [1]), pe care personal, ca și Eforia plină de autoritate, îl laudă.

La Curtea-de-Argeș, «localitate cu o mică populațiune și care ducea pe atunci o viață plină de intrigi amoroase», nu se înțelege nici cu episcopul.

Revine la Câmpulung și Rucăr, unde-și regăsește prietenii, ca să fie, în sfârșit, profesor la școala de băieți No. 1 din Târgoviște, unde va rămânea douăzeci și unul de ani, «urmând a continua apostolatul sau a dirige opera neuitaților, demnilor și fericiților miei predecesori M. Drăghiceanu, Al. Poenaru, Mihail Petrescu și A. Boruzescu», retrăgându-se numai la șaptezeci și unul de ani. Aici scrie broșura *Radu-cel-Mare sau Mănăstirea Dealului*, *Târgoviștea și Dinte pentru dinte și ochiu pentru ochiu*, pe care o și reproduce în «Buchet» [2]), cu note despre vechii Arnăuți, despre Pazvangii, despre haiduci, ca «Stanciul Bratului, Dan al Francului, Ioan al Geantului», Dan fiind dela Cislău [3]), iar Geantul, însuși preotul Geantă care «cu lacrimile 'n ochi» i-a cântat la nuntă doina *sa* :

Sus, la plaiul pasului,
La culmea Drăganului,
Pe cetina bradului,
Urcă Stanciul Bratului
Cu Ion al Geantului
Și cu Dan al Francului
Din valea Cislăului.
Pasă ei în haiducie
Prin Olteț și cea Vlăsie [4]),
Ca boierii din Domnie
Niciunul să nu rămâie.
Dar Moruzi îi înhață [5])
Cu-ai lui Pasvant într'o ață
Și 'ntr'o bună dimineață
În spânzurători i-agață [6]).

---

[1]) P. 107.
[2]) Pp. 111-2.
[3]) P. 130.
[4]) Interesant sensul, care e tot *șesul*.
[5]) Despre luptele lui cu dânșii, la Secărești și Cioroiu, v. p. 129, unde citează, fals, *Magazinul Istoric*, II, p. 39.
[6]) Pp. 130-1. Și d. M. Lungianu, într'una din narațiunile sale rucărene, cunoaște cântecul «Geantului».

Şi el însemnă unde au fost «țepile și spânzurătorile»: «în partea Târgului, cam spre capul barierei Câmpulungului, unde fost-a odinioară poarta Argeșului și Târgul Norodului sau Gloata Oborului», — a «Oborului vechiu sau al Susenilor», cu «vechea Toroapă, numită dela un timp încoa Halageaua sau Beleaua celor cari, în urma judecății, trebuiau dați morții» —, «în partea dreaptă a acestei ieșiri, din afară de șanțul îngrăditei ocoliri și-a cetății întăriri», pe unde s'a făcut casa negustorului Mihai Stătulescu, trecută la primul soț al femeii lui Canachi Măcelarul [1]) — și cu acest prilej bătrânul chiamă toate figurile mitologiei crunte, cu amintiri și dela Pomul Ielelor din Câmpulung [2]).

Îi moare un fiu în războiul de Independență, și apoi și ultimul [3]). El însuși își aștepta sfârșitul în starea de spirit pe care o arată una din multele și adesea bunele lui cugetări: «La prima vedere, moartea ne înspăimântă pentrucă nimicește ființa eului nostru. Când însă ne gândim că printr'însa ni se perpetuă și preînnoiește genul (speța), atunci o considerăm ca o grație din partea Celui care ni-a dat viața» [4]).

---

[1]) P. 131 și nota 1.
[2]) Pp. 132-3.
[3]) P. 144.
[4]) P. 171.

PROBLEMA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ. ALALTĂIERI-IERI-AZI

DE

G-RAL RADU ROSETTI
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Ședința dela 1 Iunie 1934

O parte din omenirea care a luat parte la războiul din 1914—1918, speriată de grozăveniile acestuia, a luptat, mai ales în ultima lui fază, cu lozinca: *ultimul războiu pentru a pune capăt erei războaielor*.

Drept urmare a acestei stări sufletești, lumea anglo-saxonă, al cărei purtător de cuvânt a fost de astădată Woodrow Wilson, a impus alcătuirea Ligei Națiunilor, organ cuprinzând — în teorie cel puțin — pe reprezentanții tuturor statelor, socotite ca de o potrivă, și având drept scop primordial rezolvirea pe calea pașnică a conflictelor dintre state.

Scoarța de civilizațiune, care silește individul și societățile să-și înfrâneze instinctele, s'a dovedit însă încă prea subțire și nu a putut rezista puterii explosive ale acestor instincte. Pilda a fost dată — din nefericire — chiar de către unii din învingători, autori ai tratatului dela Versailles.

Conflicte de prestigiu sau de natură economico-politică punând în conflict, pe rând, două din marile puteri mondiale cu state mai slabe, cele dintâi nu au șovăit o clipă să calce îndatoririle ce-și luaseră prin pactul Ligei Națiunilor și să lovească și în drepturile celor mai slabi și în prestigiul instituțiunii din care făceau parte.

Nu este de mirare deci ca acei cari, în 1914, nu au respectat tratatele atunci în ființă și în dauna cărora s'a sfârșit

războiul, să se folosească de pilda dată de către însuși acei cari au fost părtași la făurirea Ligei Națiunilor.

Drept urmare a nerespectării, și de către unii și de către alții, a pactului Ligii, ne găsim azi, din nou, în aceeași stare în care se găsia lumea înainte de marele războiu, adică într'o stare de teamă nervoasă față de intențiile vecinului și, ca urmare, este pe cale a se începe o întrecere pe calea măririi sau creierii armamentelor.

Așa fiind lucrurile, este firesc ca, oricât n'am dori noi Românii și n'am avea interes să luăm parte la un nou conflict armat, să cercetăm în ce constă problema noastră militară.

Pentru a face însă această cercetare cu folos este nevoie să ne reamintim două lucruri:

Că problema militară ce se pune unui stat nu este un ce aparte, deosebit de celelalte probleme: politică, economică, sanitară, educativă, etc., ci că este strâns legată de acestea, cu care face un singur tot și de care nu poate fi despărțită.

Că această problemă nu este un ce nou ci că și-a avut ființa de când ființează neamul românesc. Soluțiunea ei, în înfățișarea ei de azi, este legată de soluțiunea ei în trecut, atât în cel mai depărtat, cât și în cel mai apropiat.

De aceea înainte de a cerceta problema militară de azi voiu reaminti cum s'a prezentat această problemă în trecutul mai depărtat — alaltăeri — și în cel mai apropiat — ieri.

* * *

Din vremurile cele mai depărtate și atâta timp cât locuitorii meleagurilor dintre Tisa, Nistru, Dunăre și Marea Neagră au avut de rezolvat o problemă militară — aceasta a constat în a-și apăra ființa, în alcătuirile lor politice, etnografice, religioase și intelectuale, așa cum prea bine a formulat problema Eminescu, punând în gura lui Mircea cel Bătrân cuvintele: « Eu? îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul ».

Incă din vremurile preistorice populațiunea acestor ținuturi fiind stabilă, ocupată cu creșterea vitelor și cu rodirea pământului și fiind îndreptățită să folosească aceste bunuri în chip liber, avea interesul să apere nestânjenirea alcătuirilor

sale. De aci și chipul de alcătuire a armatelor sale și al făptuirii luptei de către acestea.

Studiul istoriei ne arată, în adevăr, că în toată epoca, începând cu mai multe veacuri înainte de era creștină și mergând până pe la mijlocul veacului al XVI-lea al acestei ere, alcătuirea ostășească a populațiilor din meleagurile noastre consta din:

O ridicare în masă a întregii populațiuni bărbătești în stare de a purta armele, vădind astfel atât interesul obștesc în a-și apăra ființarea cât și faptul că oștirea nu era un ce deosebit ci că ea era însuși neamul trecând dela o ocupație a sa — traiul zilnic — la altă îndeletnicire — acea a apărării sale;

O grupare teritorială a forțelor, pe sate, văi, ținuturi;

O proporție destul de însemnată de luptători călări;

O lipsă de trenuri și convoiuri, fiecare luptător ducându-și armamentul și hrana;

Un armament în general inferior adversarului, dar care alcătuit din uneltele trebuincioase vieții zilnice, era mânuit cu toată îndemânarea acestei folosințe necurmate.

In ceea ce privește chipul de luptă, constatăm că acesta era o aplicație în mare a procedeelor de vânătoare.

In afară de raite de natură prădalnică dar neavând scop de cuceriri teritoriale, războiul a fost dus mai ales în chip defensiv.

Bazați pe știrile unui serviciu de informațiuni temeinic alcătuit și funcționând cât se poate de bine, căpeteniile oștirilor noastre au căutat și de cele mai multe ori au izbutit, mulțumită destoiniciei de hârțuitori a luptătorilor lor călări și marei mobilități a oștirilor lor, ca, punând în aplicațiune procedeuri vânătorești, să atragă pe adversari în curse. Pentru aceste curse folosiau terenul, care îngăduia zdrobirea vrăjmașului, slăbit prin hârțuelile necontenite la care fusese supus până atunci și în neputință de a-și întrebuința toate mijloacele.

Schimbarea ce au adus-o, cu începere din a doua jumătate a veacului XVI-a, împrejurările economico-politice în folosința pământului de hrană, nevoia ce era de a avea un armament ce nu putea fi procurat de întreaga populație (armele

de foc), interesul ce-l aveau mulți factori ca țăranul să nu mai fie înarmat, au dus la folosința aproape exclusivă a lefegiilor precum și a unor procedee de luptă nefamiliare celor dela noi. Acestea toate, dacă au îngăduit ca, pe ici și pe colo, ai noștri să aibe succese și ca în mod aparent să se realizeze chiar întregirea neamului, nu au făcut însă cu putință izbânzi trainice și au dus la decăderea completă a oștirilor românești.

* * *

O altă epocă se deschide, în ceea ce privește problema militară română, cu secolul al XIX-lea.

De unde, în trecut, problema ce se punea neamului românesc era aceea a apărării ființării sale, în alcătuirile în care se găsia, cu răspândirea ideilor rezultând din freamătele secolului al XVIII-lea în apusul Europei și de războaiele napoleoniene, s'a desvoltat din ce în ce mai mult pentru Românime ideea neatârnării părții din neam având deja o ființă politică precum și aceea a întregirii lui.

Niciuna, nici alta din aceste ținte nu se putea dobândi pe cale pașnică, niciuna, nici alta din problemele ce puneau aceste ținte nu putea fi rezolvată prin adoptarea unei organizări defensive sau prin procedee de luptă defensive. Trebuia cucerită neatârnarea, trebuiau zdrobite puterile care țineau încătușate părțile neslobode ale neamului românesc. Era nevoie deci să se adopte o organizare care să îngădue luarea ofensivei precum și procedee de luptă ofensivă. De aci îndatorirea pentru România secolului al XIX-lea de a nu se mulțumi cu alcătuiri militare pur defensive ca ale sale din trecut și ca acele ale Elveției, Suediei sau Norvegiei, ci trebuința unei organizări copiate după tipicul marilor armate europene menite unor războaie ofensive. Tot de aci nevoia adoptării de procedee de luptă întemeiate pe experiența războaielor ofensive și de cucerire duse de Francezi și de Germani în decursul secolului al XIX-lea; organizări și procedee nu întru totul potrivite firii și tradițiunilor românești. Această organizare și aceste procedeuri ne-au dat izbânda și ne-au îngăduit aducerea

la îndeplinire a țintelor căutate: neatârnarea și întregirea. Ele au răspuns deci unei nevoi momentane.

* * *

Așa stând lucrurile în ceea ce privește aspectele și soluțiunile problemei militare românești alaltăeri și ieri, să trecem acum la cercetarea problemei noastre militare de azi.

Pentru a face această cercetare este mai întâiu nevoie de a determina menirea neamului și statului românesc în lume, în legătură cu celelalte neamuri și țări.

Ținând seamă de trecut, de factorii geografici și economici permanenți, cred că această menire se poate defini astfel: *Menținerea între Tisa, Dunăre, Nistru și Marea Neagră a ramurei românești a gintei latine, în condițiuni de pace și de bună stare morală și materială, care să îngăduiască pe de o parte desvoltarea civilizației latine în aceste părți, iar, pe de alta, asigurarea, la gurile Dunării, a liniștitului schimb de bunuri produse de țările din basinul acestui fluviu, cu cele din restul lumii.*

Pentru realizarea acestei meniri este nevoie de doi factori și anume: pace și vrednicie. Dacă al doilea factor depinde de noi, cel dintâiu nu depinde numai de noi ci și de vecinii noștri. Dintre acești vecini unii nu numai că nu urmăresc ținte opuse alor noastre dar au chiar aceeași nevoie de pace ca și noi și sunt amenințați de aceiași factori cari amenință și ființa noastră. E firesc deci ca să existe complete, puternice și trainice înțelegeri între România, Polonia, Serbia și Cehoslovacia.

Cu toată fericita destindere actuală a relațiilor dintre noi și unii dintre ceilalți vecini ai noștri, socotesc că nu este exclusă posibilitatea unui atac cândva a acestor vecini, atac pentru care unul cel puțin se pregătește azi aproape fățiș.

Incă din timpul negocierilor de pace s'a pus factorilor noștri conducători problema dacă și cum s'ar putea adăoga forțelor noastre alte forțe armate și dacă și cum s'ar putea împedica coalizarea și acționarea simultană a celor ostili nouă. Alcătuirea MiciiInțelegeri și alianța polono-română au fost răspunsurile. Acestea au contribuit puternic să ne asigure pacea până azi.

Pe cât se poate prevedea, războiul pe care-l vom făptui, dacă vom fi chemaţi a-l înfăptui, va fi deci un războiu defensiv şi un războiu de coaliţiune. Va fi un războiu defensiv pentrucă şi noi şi aliaţii noştri urmărim o ţintă defensivă, aceea a apărării fiinţării noastre, va fi un războiu de coaliţiune căci suntem legaţi unii de alţii şi numai aşa ne vom putea atinge ţinta.

Atât experienţa altor popoare cât şi experienţa noastră proprie, în 1877—1878 şi în 1916—1919, au arătat toate greutăţile ce stau în calea făptuirii unor asemenea războaie, deoarece fiecare dintre părtaşi are pe lângă interesul general şi interese proprii, de cele mai multe ori vitale. Şi obstacolul cel mai mare în toate războaiele de coaliţiune a fost acel al organizării comandamentului. Numai printr'un comandament unic, cel puţin pe un acelaşi front, se poate ajunge la izbândă. Dacă puterile centrale au putut rezista atât de mult timp în cursul marelui războiu se datoreşte comandamentului unic—de fapt — al Germaniei; dacă la sfârşit aliaţii noştri au învins este că s'au hotărît, în a unsprezecea oră, să adopte comandamentul unic.

Transpunând lucrurile în cazul nostru reiese nevoia imperioasă de a se prevedea şi de a se organiza, până 'n cele mai mici amănunţimi, de pe acum, cel puţin câte un comandament unic pentru forţele cehoslovace, române şi sârbeşti destinate a face faţă spre Apus, precum şi pentru acele ce vor face faţă spre alte fronturi eventuale. Nicio ambiţie personală, niciun motiv de prestigiu rău înţeles, nu trebuesc să stea în calea desemnării, pentru conducerea fiecăruia dintre aceste comandamente unice, a celui mai destoinic şef, aparţinând oricăreia dintre armatele aliate; şalvarea fiinţării neamurilor noastre depinde de asta. De altfel acelaşi imperativ categoric a alegerii celui mai destoinic există în privinţa alegerii comandanţilor unităţilor noastre mari şi mici şi nimeni nu contestă că ele trebuesc încredinţate acelora cari, în grele împrejurări, au dat dovezi de destoinicie şi de caracter, indiferent dacă sunt mai tineri ca alţii, pentru cari numai vârsta sau vechimea ar fi o justificare a pretenţiei la comandamente importante.

Şi nu este destul numai aceasta. Dacă va fi cooperare trebueşte ca ea să fie studiată, până 'n cele mai mici detaliuri

de către acei meniţi a o conduce şi ca acei cari vor lupta cot la cot să se cunoască şi să se exerciteze împreună. Toate acestea cer numeroase studii şi încheierea din vreme de numeroase şi bine studiate convenţiuni, ale căror prototipuri există în acele pe care nevoia a făcut ca să fie încheiate în timpul marelui războiu. Se va obiecta de sigur că asemeni pregătiri împinse până 'n cele mai mici amănunţimi nu pot să nu ajungă a fi cunoscute, cel puţin în ceea ce priveşte existenţa lor, de către acei de a căror intenţiuni ostile ne temem şi că aceasta ar putea produce reacţiuni. Socotesc, dimpotrivă, că, cu cât pregătirea va fi mai bună, cu cât legătura dintre noi şi aliaţii noştri va fi mai puternică şi mai trainică, cu atât sorţii de pace vor creşte pentrucă cei ce n'ar avea gânduri paşnice vor sta la gând înainte de a se lega de o coaliţiune bine închegată, pe când n'ar avea asemenea îndoeli faţă de aliaţi cari nu şi-ar fi coordonat acţiunea şi al căror legături ar fi slabe.

Nu este însă deajuns ca legăturile dintre forţele aliate, chemate a coopera, să fie de natură convenţională ci este nevoia ca ele să fie şi de natură materială. In acest scop toate resursele materiale ale ţărilor aliate, ca hrană, materiale tehnice şi militare, trebuesc să fie la dispoziţia tuturor aliaţilor, ceea ce cere iarăşi înţelegeri din timp şi crearea, tot din timp, a organelor trebuincioase, precum cere şi completarea mijloacelor de comunicaţiuni de orice soiu.

In fine şi de nu mai puţină importanţă pentru o bună cooperare pe câmpul de luptă este o cât mai desăvârşită cunoştinţă de către fiecare din popoarele aliate a popoarelor alături de cari vor avea de luptat, a trecutului acestora, a ceea ce sunt azi, a scopurilor ce urmăresc. Rezolvarea acestor cerinţi intră în atribuţiunile şcoalei şi a presei, bine înţeles după un plan stabilit de cei în drept.

* * *

Din cele arătate până acum reiese că s'ar putea să fim nevoiţi a face faţă pe mai multe fronturi. Ce obligaţiuni decurg de aci în ceea ce priveşte alcătuirea forţelor noastre militare?

Primul lucru este că, pentru noi, nu poate fi vorba de câtă armată să organizăm ci că trebue să organizăm, în

vederea războiului, tot ce avem ca resurse în oameni și în material.

Dacă este nevoie de toți bărbații atunci trebue să-i pregătești adică să-i instruești pe toți. Și atunci intervine un nou factor: acel al duratei acestei instrucțiuni. Incorporând tot contingentul de bărbați, ajunși în stare de a purta armele, nu se poate ține acest contingent un timp prea îndelungat sub arme pentrucă ar însemna a lipsi puterile productive ale țării de prea multe brațe muncitoare, un timp prea îndelungat și ar costa prea mult.

Durata ținerii contingentului sub arme depinde de doi factori:

1. De timpul minimum trebuincios pentru transformarea unui recrut în ostaș, timp care azi, mai ales în țările care au adoptat un sistem de pregătire preregimentară, se poate reduce la câteva luni.

2. De menirea de timp de pace a armatei. Această menire este azi, după normele în ființă în marea majoritate a statelor:

a) A sluji de școală pentru instruirea contingentelor succesive.

b) A alcătui cadrele armatei din timp de războiu.

c) A îngădui executarea în liniște a operațiunii grele și foarte delicate pe care o constitue tracerea armatei de timp de pace la cea de războiu.

Deoarece mijloacele nu îngăduesc majorității popoarelor a ține anume forțe profesionale pentru îndeplinirea acestei din urmă meniri a armatei de timp de pace, ea trebuește îndeplinită tot de contingentele chemate pe rând sub drapel dar după ce instrucția lor e terminată. De aci reiese că durata de timp cât un contingent trebuește ținut sub arme este egal cu acel necesar instruirii unui contingent plus aceea necesară instruirii contingentului următor.

Experiența arătând că se poate instrui bine un contingent în 6—8 luni, durata serviciului militar sub arme nu ar trebui să fie mai lungă ca 12—16 luni (cum este la aliații noștri), cu condiție însă ca încorporarea contingentului să nu se facă deodată ci pe jumătăți (cum este în Franța) sau treimi de contingente, așa ca la liberarea unei clase să rămână sub arme un efectiv instruit îndestulător pentru asigurarea acoperirii.

In legătură cu cele spuse până acum stă o chestiune deosebit de importantă, aceea a rolului și rostului femeii în războiu.

Departe de mine ideea nefirească a folosirii femeii în războiu în unitățile de luptă, fie ca trupe de amazoane, fie ca batalioane de moarte, fie chiar în chip răzleț. Firea însuși a femeii și menirea ei de soție și de mamă, elimină această întrebuințare.

Dar dacă femeea nu poate, și adaog nu trebue, să ia parte la înfăptuirea părții brutale, omorîtoare a războiului, rolul său rămâne mare și înainte și în timpul făptuirii acestuia. Este mare, înainte, pentrucă femeea este factorul care dă creșterea de temelie generațiilor viitoare de luptători și de mame. Este deci un primordial interes pentru orice stat, pentru orice neam și pentru omenire în general, ca femeea să aibe așa calități sufletești încât să poată da o creștere potrivită acelora cari vor fi bărbații și femeile zilei de mâine. De nimic ce interesează creșterea și gândirea femeii nu se pot dezinteresa ce au chemarea să rezolve problema militară a Statului sau a neamului. Zic mai mult chiar, că dela creșterea, dela desvoltarea sufletească și dela ideologia ce se va da femeii de mâine, depinde realizarea dorinței reale a unei mari părți a omenirii, exprimată prin cugetătorii și scriitorii săi politici, literari, religioși, anume dorința încetării conflictelor armate sau, din contra, urmarea acestora.

Ultimul războiu a arătat cât de variat a fost câmpul de activitate al femeii pe timpul ostilităților: cap de familie în lipsa bărbatului, muncitoare de pământ și în fabrici, funcționară de tot soiul și mai ales îngrijitoare a celor bolnavi și ai răniților. Cum este lucru învederat, pe de o parte că nevoile dinapoia frontului vor fi și mai mari într'un viitor războiu iar pe de alta că zonele în care vrăjmașul își va exercita puterea sa de distrugere vor fi și ele mai mari, este nevoie ca și femeea să se pregătească de pe acum pentru rosturile ei de războiu, rosturi ce nu se pot îndeplini prin simple improvizațiuni, oricâtă bunăvoință s'ar pune. Aceasta cere la rândul ei, luarea a o serie de măsuri pe cale legislativă atât privind obligațiunile de serviciu din timp de războiu cât și chipul de pregătire din timp de pace a femeii.

In rezumat întreaga populațiune bărbătească și o bună parte din cea femeească trebue să capete anual, fiecare în ceea ce-l privește, pregătirea necesară de războiu și durata acestei pregătiri pentru bărbați ar fi de 12 la 16 luni.

Scurtimea duratei instrucției militare cere însă reveniri periodice, la intervale de timp nu prea îndepărtate unele de altele, a ostașului și a infirmierei, în școala — unitatea — în care au fost instruiți și aceasta și în scopul de a-și reîmprospăta cunoștințele și în acel, cât se poate de important, al menținerii legăturilor dintre cei meniți a făptui războiul împreună.

Din nevoia în care poate să ne găsim de a trebui să facem față pe mai multe fronturi deodată reiese o altă nevoie: aceea a mobilității, căci numai prin mobilitate se poate compensa neajunsul de a face față în mai multe direcții și aceasta ne-a fost demonstrat încă odată în ultimul războiu de armatele germane și austriace.

Dar mobilitatea unei armate se asigură prin următoarele mijloace:

O bună rețea de comunicațiuni și prin mobilitatea unităților sale. Pentru aceasta trebue ca:

1. Liniile telegrafice și telefonice (cu sau fără fir) să acopere țara cu o rețea foarte deasă îngăduind comunicarea instantanee și prin cât mai multe mijloace, din orice punct al țării cu orice alt punct.

2. Ca liniile ferate să îngăduie oricând și timp de mai multe zile de-a-rândul, circulația rapidă a câteva sute de trenuri de trupe pe zi, în cazul nostru atât dela Est spre Vest și dela Nord spre Sud cât și viceversa.

3. Ca șoselele să îngăduie și ele mișcări masive de trupe. Pentru aceasta rețeaua lor trebuie să fie destul de desvoltată iar suprafața lor și podurile să fie destul de rezistentă ca să permită circularea continuă a mii de camioane, ducând fiecare cam cinci tone greutate, cu o viteză mijlocie de 25 kilometri pe oră; precum și circularea tankurilor, tunurilor grele, etc.

Mobilitatea unităților se asigură prin motorizarea lor, motorizare necesară în primul rând trenurilor și convoiurilor armatei.

Până acum am vorbit de două armate una de timp de pace și cealaltă de timp de războiu. Transformarea uneia în alta, numită mobilizare, este o operațiune foarte delicată, care a fost grea până acum și devine din ce în ce mai grea, pentrucă, pe de o parte, diferența dintre efectivul de pace (cu tendința de a deveni din ce în ce mai mic) și cel de războiu, tinde a deveni din ce în ce mai mare, iar, pe de altă parte pentrucă intervalul de timp, dintre declarația de războiu și începutul acestuia, se reduce din ce în ce mai mult și tinde spre zero, mai ales din cauza intervenției aviației. Protecția acestei operații foarte delicată trebuește deci pregătită, din vreme, până în cele mai mici amănunțimi. Ea se asigură prin așa numitele trupe de acoperire.

Care este primejdia cea mai mare în primele zile ale unui războiu? Atacul neașteptat dat de forțe dușmane asupra armatei noastre în plină transformare și descurajarea generală la care poate da loc acest atac.

Care sunt forțele potrivnice care pot da un asemenea atac? In ceea ce privește forțele potrivnice de uscat, ele se vor găsi în aceeași fază ca ale noastre adică în aceea de transformare a armatei de pace în armată de războiu și deci nu vor putea da atacuri în stil mare din primele zile. Pentru a face față unui atac dat cu unitățile adverse dislocate pe graniță dispunem de trupele amice de acoperământ. Menirea acestora este de a întârzia și de a canaliza înaintarea dușmanului. Studiul trecutului nostru mai depărtat poate aduce multe învățăminte folositoare în această privință. Trupele de acoperire având un efectiv redus au nevoie de mărirea puterii lor proprii prin tot ceea ce le poate da natura sau știința. Această nevoie a făcut ca Franța, Belgia, Italia, Germania (în special în ceea ce privește granița ei de Răsărit) să-și acopere granițele cu lucrări de întărituri. Aceste lucrări, trebuincioase mai ales în punctele de joncțiune ale fronturilor noastre cu acele ale aliaților noștri, nu au nevoie însă să fie numai decât permanente, pentrucă costă foarte scump și pentrucă existența lor din timp de pace le-ar face cunoscute inamicului. De aceea și cu ocazia discuțiunii ce a avut loc în parlamentul belgian s'a emis părerea, acceptată de mulți cugetători militari, cum că

este mai bine a studia din timp facerea acestor întăriri, a strânge tot din timp materialul necesar şi a procede la executarea lor numai puţin timp (câteva zile ajung) înainte de începerea războiului. Aceasta cu atât mai mult cu cât fortificaţiunea pasageră (de campanie) s'a arătat foarte capabilă de rezistenţă în ultimul războiu.

In ceea ce priveşte un atac pe apă acesta nu se poate produce decât într'un singur caz, azi mai puţin iminent, pe Marea Neagră. Pe apă lupta se dă azi între colosalele baterii plutitoare, numite cuirasate, pe care nu ne le putem plăti şi între torpila submarină şi bomba aeriană, cu o tendinţă din ce în ce mai accentuată în favoarea celei din urmă. Atât pentru acoperire cât şi pentru apărarea ulterioară a coastelor se impune deci posesiunea de hidroavioane în număr îndestulător. Bine înţeles cu toate accesoriile lor.

In sfârşit în ceea ce priveşte atacul aerian, trebue spus că făptuirea acestuia este certă şi că acest atac este cu mult cel mai primejdios. Acest atac este sigur pentrucă aviaţia este totdeauna gata, pentrucă efectul său material este mare şi pentrucă efectul său moral este şi mai mare şi pentrucă descurajarea dela început a adversarului şi împedicarea mobilizării şi concentrării forţelor sale armate este o ţintă nu numai firească dar chiar obligatorie.

Unui atac bruscat aerian îi facem faţă prin forţele noastre aeriene (care trebuesc deci să fie potrivite acelora adversarului posibil) şi prin măsuri terestre. Aceste din urmă măsuri privesc trei factori:

Statul, în ceea ce priveşte apărarea punctelor vitale ca: noduri de comunicaţiuni, poduri mai de seamă, centrele de fabricaţiune şi de aprovizionare.

Comunele şi marile stabilimente industriale, în ceea ce priveşte apărarea locuitorilor, respectiv a lucrătorilor lor, mai ales în contra atacurilor cu gaze, căci Statul nu poate lua asupra sa apărarea fiecărei localităţi şi apărarea locală este mai mult de natură municipală, ca de pildă aceea în contra focului (pompierii). Voiu fi întrebat poate care sunt măsurile ce se pot lua de o municipalitate sau de o fabrică mare în această privinţă. Prima nevoie este ca aviaţia duşmană să nu poată vedea

ținta. In acest scop noaptea, când se dau cele mai multe atacuri aeriene, trebuesc stinse luminile. Organizarea acestei stingeri și a sistemului de vestire se poate realiza ușor de orice autoritate comunală gospodărească. In ceea ce privește ascunderea localității ziua, aceasta se face azi în străinătate prin uzine răspândind nouri de fum. Celelalte măsuri ce cad în sarcina autorităților comunale sau ale direcțiilor de fabrice sunt: măsuri pentru combaterea incendiilor, (pentru care există pompierii), măsuri pentru prevenirea populației spre a se adăposti (poliția), amenajarea adăposturilor și hotărîrea folosinței lor. In sfârșit este îngrijirea celor căzuți sau răniți pentru care au sau trebuesc să aibe spitalele proprii. Aceasta este soluțiunea dată chestiunii în străinătate.

In sfârșit rămâne în sarcina fiecărui locuitor procurarea și pregătirea mijloacelor individuale de apărare (măști) și de adăpostire necesare.

Insist asupra faptului că armata nu-și poate asuma decât apărarea unor anumite puncte și că apărarea diferitelor localități și a indivizilor îi privește pe fiecare în parte.

O nevoie care a rezultat, chiar în timpul marelui războiu, din folosința aviației a fost aceea a ascunderii țintelor de vederile aeriene, a camuflării cum i se zice în termeni tehnici, camuflare de care este din ce în ce mai multă nevoie și față de dușmanul terestru. S'a născut astfel nevoia ca luptătorii să fie cât mai puțin vizibili și de sus și de pe pământ. Această invizibilitate se obține prin două chipuri: prin folosința tuturor adăposturilor naturale (sau prin crearea de adăposturi artificiale) și prin colorarea întregului echipament militar în colori asemănătoare fondului pe care se mișcă ostașul.

In această privință trebue să reamintesc următoarele: în trecutul depărtat oștirile românești erau «întunecoase la priviri», după arătarea unui scriitor contimporan polon. Fiind una la vedere cu pădurile și cu glia, aceste oștiri au putut hărțui și surprinde mereu pe adversari cari nu puteau vedea de unde veniau loviturile nici nu știau unde să răspundă. In schimb în ultimul războiu și la noi și la celelalte armate au fost multe pierderi zadarnice din cauza tocmai a nerespectării

adăpostirii de vederi. In sfârșit, nu se practică în războiu decât aceea ce se învață din timp de pace.

* * *

Scopul operațiunilor armatelor noastre, după ce-și vor fi terminat mobilizarea și se vor fi grupat după chipul studiat din vreme, va fi, precum am arătat, apărarea ființării noastre în alcătuirea noastră de azi, ceea ce cere:

1. Un moral ridicat la întreaga populațiune a țării. Această stare morală nu poate exista decât dacă populațiunea este mulțumită de starea sa și dacă este convinsă de necesitatea absolută a sacrificiilor ce i se cer.

2. O armată bine pregătită și îndestulător înzestrată, sprijinită de o industrie capabilă de a-i satisface mereu nevoile.

Asupra alcătuirii armatei de războiu, care precum am văzut până acum trebue să cuprindă întregile resurse omenești și materiale ale țării, care trebue să fie de asemenea mobilă, să dispună de fortificațiuni și să aibe o aviație puternică, spre a face față nevoilor strategice și de acoperire, sunt de spus în linii generale cele ce urmează:

Progresele făcute de aviație, capacitatea ei de a se transporta la mari distanțe foarte repede și pe neașteptate, puterea ei de distrugere din ce în ce mai mare, au făcut ca unii scriitori străini, și nu din cei mai puțin de seamă, să preconizeze alcătuirea armatelor viitoare numai din aviație. Această părere nu a fost adaptată de niciun stat încă și nu mi se pare cu totul întemeiată pentrucă, dacă aviația are o mare putere de distrugere și mai ales de demoralizare, ea nu poate ocupa și stăpâni punctele de importanță strategică sau tactică. Ori, această ocupare este trebuincioasă pentrucă altfel înfrângerea nu este vădită celui învins. Ea rămâne însă atributul forțelor de uscat și confirmarea acestui lucru ne-a dat-o o experiență făcută de Englezi. Aceștia au hotărît, acum câțiva ani, ca forțele ce ocupă Irakul să fie numai aeriene. Dar aceste forțe aeriene au fost nevoite să-și organizeze forțe terestre pentru

paza bazelor lor, care rămâneu totdeauna terestre, pentru apărarea convoiurilor de aprovizionare și pentru ocuparea de anumite puncte importante. Vom trebui totuși să avem o foarte puternică aviație. Cât de puternică? Formula care răspunde mai bine acestei întrebări mi se pare a fi următoarea: să fie destul de numeroasă pentru ca forțele destinate fiecărui front probabil de luptă, împreună că forțele aliate destinate aceluiaș front, să covârșească pe acelea ale adversarilor respectivi și să dispunem și de o rezervă.

Am arătat că scopul războiului ce am fi chemați a purta este defensiv. Aceasta cere înzestrarea armatei cu puternice și cu debit mare mijloace de foc. Lupta defensivă duce la țintuirea inamicului, adică la oprirea lui, dar nu-l poate sdrobi. Sdrobirea nu se obține decât prin ruperea echilibrului ce se stabilește între cei doi adversari prin lupta pur defensivă. Această rupere nu se poate obține decât prin isbire într'un anumit punct (Vaslui 1475). Dar pentru a răsbi prin organizările defensive, pe care de sigur și dușmanul oprit în fața noastră le va face, este nevoie de anumite mijloace ca tankuri, artilerie grea, etc., etc., de care n'are nevoie sau are nevoie într'o măsură mai redusă marea parte a armatei luptând în defensivă. Reiese deci că organizarea armatei nu poate fi uniformă, cum n'a fost până acum în ceea ce privește trupele de munte de pildă, și la noi nu poate fi uniformă cu atât mai mult cu cât nu avem mijloacele spre a înzestra întreaga armată în vederea ofensivei. Proporția dintre unitățile de isbire și cele pentru lupta defensivă urmează a se stabili de cei în drept.

Pregătirea armatei nu cuprinde numai înzestrarea ei ci, precum am spus, și instruirea ei, adică învățarea chipului de a lupta. Acest chip atârnă firește în primul rând de armamentul de care dispunem noi și de acel de care dispune adversarul nostru, dar atârnă și de soiul terenului pe care operăm și mai ales de firea fiecărui popor. Și în această privință ar fi poate multe de învățat și de adoptat din chipurile întrebuințate de strămoșii noștri, de pildă în ceea ce privește lupta în retragere a trupelor de acoperire, a folosinței terenului, etc.

***

Rezumând cele spuse reiese, cred, cum că problema noastră militară constă azi în a duce — atunci când vom fi siliți — un războiu defensiv, poate pe mai multe fronturi dar în legătură cu aliații noștri. Pentru aceasta trebuie:

Să luăm măsurile necesare în vederea organizării de comandamente unice.

Să ținem sub arme întreg contingentul anual vremea strict necesară pentru instruirea sa și pentru asigurarea acoperirii și ca să-l chemăm la cursuri de repetiție.

Să dispunem de o aviație foarte numeroasă și puternică.

Ca, pe când grosul armatei de uscat trebue să fie organizat în vederea luptei defensive, trebue să avem și un număr de unități organizate în vederea isbirii.

Apoi mai trebue ca: apărarea în contra atacurilor aeriene a fiecărei localități și fiecărui individ, nefăcând parte din forțele armate, să fie asigurată de fiecare în parte.

Armata trebue să fie înzestrată cu tot ce-i trebue.

Conducerea afacerilor obștești trebue să fie astfel încât să rezulte o stare generală de mulțumire.

Și, în sfârșit, este necesar ca întreg poporul să cunoască țelul pentru care i se cer sacrificii, mergând până la acel al ființei sale, țel care să fie socotit de fiecare și de toți ca țel al însuși existenții sale.

Acest țel este, precum am arătat: menținerea între Tisa, Dunăre, Nistru și Marea Neagră a ființei Statului român, în condițiuni de pace și bună stare morală și materială, care să îngădue desvoltarea civilizației și progresului omenirii.

	Lei
N. IORGA. Comemorarea lui Francesco Petrarca	20.—
N. IORGA. Un boier de provincie în timpul Eteriei şi Reg. Organic. .	10.—
Păr. H. INGIGIAN. Mărturii armeneşti despre Valahia şi Moldova. . .	35.—
G-ral R. ROSETTI. Rapoarte daneze asupra războiului din 1877—1878 .	10.—
TOMUL X (1929):	400.—
G-ral R. ROSETTI. Câteva săbii ale lui Constantin Brâncoveanu	15.—
CL. ISOPESCU. Documenti inediti della fine del Cinquecento.	70.—
N. BĂNESCU. Acte veneţiene privitoare la urmaşii lui Petru-Vodă Şchiopul.	60.—
G. SOFRONIE. Principiul naţionalităţilor în Dreptul internaţional public.	100.—
N. IORGA. Originea moldoveană a lui Enăchiţă Văcărescu	8.—
I. LUPAŞ. « Chronicon Dubnicense » despre Ştefan-cel-Mare	10.—
P. P. PANAITESCU. Miron Costin, Istoria în versuri polone	85.—
N. IORGA. I. Intre Domnii Moldovei şi ai Ţării Româneşti, cum se făcea corespondenţa; II. Zugravi noui şi vechi	10.—
N. IORGA. Scrisori domneşti din arhivele din Stockholm	20.—
TOMUL XI (1930):	340.—
N. IORGA. Există o scrisoare de trădare a lui Mihai Viteazul?	30.—
G-ral R. ROSETTI. I. Ştiri mărunte şi note relative la istoria armamentului la noi. II. Când s'a adoptat steagul tricolor la noi	20.—
G. BALŞ. I. Biserica din Lujeni. II. Pridvorul bisericilor moldoveneşti. .	50.—
S. MEHEDINŢI. Coordonante etnografice. Civilizaţia şi cultura	60.—
N. IORGA. I. Originea lui Ştefan Răzvan. II. Petrecerea lui Vasile Lupu în exilul dela Constantinopol	10.—
G-ral R. ROSETTI. Războiul dela moartea lui Ştefan-cel-Mare până la acea a lui Matei Basarab. I. Armamentul	25.—
N. IORGA. Octoihul Diacului Lorinţ	15.—
ANDREI RĂDULESCU. Juristul Andronache Donici	30.—
G-ral R. ROSETTI. Războiul dela moartea lui Ştefan-cel-Mare până la acea a lui Matei Basarab. II. Organizarea	25.—
ION I. NISTOR. Decorarea lui Avram Iancu şi a camarazilor săi . . .	55.—
ANDREI RĂDULESCU. Asemănările între ideile primitive ale poporului din Bretania şi ale poporului român	20.—
TOMUL XII (1931—32):	300.—
ANDREI RĂDULESCU. Influenţa belgiană asupra Dreptului român. .	25.—
N. IORGA. Un pact de familie şi o nuntă domnească în 1587.	7.—
N. IORGA. La cronologia vechilor Domni moldoveni	5.—
N. IORGA. Pretendentul Nicolae Basarab în Elveţia	5.—
ION I. NISTOR. Opera d-lui N. Iorga	10.—
ION I. NISTOR. Un român iscoadă la 1683 în tabăra Regelui Sobieski la Viena	20.—
N. IORGA. Testamentul lui Nicola Nicolau	12.—
N. IORGA. Apelul către unire al lui Cuza-Vodă la 1859	5.—
N. IORGA. Un nou izvor cu privire la Mihai Viteazul şi Radu Şerban. .	12.—
G-ral R. ROSETTI. Războiul dela moartea lui Ştefan-cel-Mare până la acea a lui Matei Basarab. III. Tactica	50.—
N. IORGA. « Moşnenii » din Cremenari.	18.—
N. IORGA. Mormântul Doamnei Neaga şi al neamului ei	5.—
N. IORGA. Publicaţii străine privitoare la istoria contimporană a Românilor	5.—
N. IORGA. Moşnenii de pe Verbilău şi de pe valea Buzăului	12.—
N. IORGA. I. Pedagogia unui jurisconsult fanariot din Bucureşti la 1780. II. Intoarcerea unei pribege: Doamna Maria Minio	15.—
N. IORGA. Contribuţii la istoria modernă a Galaţilor	20.—
ALEX. LAPEDATU. Din grijile şi greutăţile unei domnii	25.—
N. IORGA. Ştiri nouă privitoare la familia lui Petru Şchiopul	15.—
G-ral R. ROSETTI. Războiul, dela moartea lui Ştefan-cel-Mare până la acea a lui Matei Basarab. IV. Fortificaţiunea	40.—

MEMORIILE SECŢIUNII ISTORICE

SERIA III — Lei